

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DÜŞÜNCE VE UYGULAMALARI İLE ATATÜRK'ÜN MANEVİ KIZI
AFET İNAN

Doktora Tezi

Öğrencinin Adı

İsmail UZUN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin ELMACI

İzmir-2018

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora programı 2012880020 numaralı öğrencisi İsmail UZUN ile ilgili Doktora tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır.
Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Tez sınav jürimiz tarafından incelenen **"DÜŞÜNCE VE UYGULAMALARI İLE ATATÜRK'ÜN MANEVİ KIZI AFET İNAN"** başlıklı Doktora tezi ile ilgili olarak jürimiz 31/05/2018 tarihinde saat: 11.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

☒ KABUL edilmesine

☒ Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (95) Doktora bc)

☐ RED edilmesine

☐ Salt Çoğunlukla

☐ (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin ELMACI	
Üye	Doç. Dr. Melih TINAL	
Üye	Doç. Dr. Filiz ÇOLAK	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Taner BULUT	

ONAY

Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK
Müdür

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç altı ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada da gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2018

İsmail UZUN

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10188751
Yazar Adı / Soyadı	İSMAİL UZUN
T.C.Kimlik No	10223699226
Telefon	5333749620
E-Posta	isouzun@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Düşünce ve uygulamaları ile Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan
Tezin Tercümesi	The thoughts and practises of Atatürk's adopted daughter Afet İnan
Konu	Tarih = History ; Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Tarih Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2018
Sayfa	511
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. MEHMET EMİN ELMACI YRD. DOÇ. AHMET MEHMETEFENDİOĞLU DOÇ. DR. MELİH TINAL
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Afet İnan, Atatürk, Kadın Hakları, İdeal Cumhuriyet Köyü

03.06.2018

İmza:.....

ÖZET

Bu çalışmada düşünce ve uygulamalarıyla Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan incelenmiştir. 30 Ekim 1908'de dünyaya gelen Afet İnan, çocukluğunda 1912 yılı Balkan Harbinin meşakkatli günlerini derinden yaşamış ve hissetmiş bir kişiliktir. Bu süreçte ailesinin desteği ile öğretmen olabilmeyi başaran Afet İnan, hayatının belki de en kritik dönüm noktasını Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile tanışarak yaşamıştır. Mustafa Kemal ile tanışan ve Atatürk'ün manevi kızı olarak Cenevre'de lisans ve doktorasını tamamlayan Afet İnan, 64.000 kişi üzerinde antropometrik bir ölçümü devletin desteği ile gerçekleştirerek bugün bile tartışılan büyük bir başarıya imza atmıştır. Çalışmamda Afet İnan'ın yaptığı doktora tezine yönelik eleştiriler, tezin amacı ve dönemin koşulları ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

Tezin yöntemi birincil kaynakların taranması üzerinedir. Ahmet Piriştina Kent Arşivi, İzmir Milli Kütüphane, DEU Merkez Kütüphanesi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı(ATASE), Ankara Milli Kütüphane, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Arşiv Belgeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, dönemin gazete ve dergileri taranmıştır.

Çalışmamda Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinde Afet İnan'ın Türk kadını ve tarih araştırmacısı olarak ortaya çıkışı anlatılmaya çalışılmıştır. Özellikle Afet İnan'ın Türk Tarih Tezi ve Türk Tarih Kurumunun kuruluşundaki üstlendiği görevler, UNESCO Türkiye Milli Komisyon üyesi olarak yapmış olduğu çalışmalar üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının kazanılması sürecinde ve Türk kadınının çağdaşlaşmasında çok değerli hizmetleri olan Afet İnan, o dönem içerisinde yaşadıklarını kayıt altına alan ender kişilerden birisidir. Kırka yakın kitabı, çeşitli gazete ve dergilerde yüz yirmiye yakın makalesi bulunan Afet İnan'ın Atatürk ile paylaştıkları konular ve dönemin önemli olayları ile ilgili tuttuğu kayıtlar bu çalışmayı daha farklı bir hale getirmiştir.

Anahtar Kelimeler:Afet İnan, Atatürk, Kadın Hakları, İdeal Cumhuriyet Köyü

ABSTRACT

In this study, Atatürk's spiritual daughter Afet İnan was examined with his thoughts and practices. On the 30th of October 1908, Afet İnan is a personality who lived and felt deeply in the hard days of 1912 Balkan Harbin as a child. In this process, Afet İnan, who succeeded in being able to become a teacher with the support of his family, met perhaps the most critical turning point of his life with President Mustafa Kemal Atatürk. Afet İnan, who met Mustafa Kemal and completed his undergraduate and doctorate in Atatürk's spiritual daughter in Geneva, has accomplished a great success even today even with today's achievement of an anthropometric measurement with 64,000 people supported by the government. In my study, the criticisms of Afet İnan's doctoral thesis, the aim of the thesis and the conditions of the period were examined in detail.

The method of dissection is based on the scanning of primary sources. Ahmet Piriştina Kent Archive, İzmir National Library, DEU Central Library, General Staff Military History and Strategic Survey Department (ATASE), Ankara National Library, Prime Ministry Republic Archive(BCA), Turkish Historical Society Library Archive Documents, Turkish Grand National Assembly Zabıt Cerdeleri, magazines were scanned.

I have tried to explain the emergence of Afet İnan as a Turkish woman and history researcher in the process of change and transformation that took place after the foundation of the Republic of Turkey. The role of Afet İnan in the emergence of the Turkish History Institution and the Turkish History Conscious, studies are focused on.

Afet İnan, who has valuable services in the modernization of Turkish women and Turkish women getting rights in municipal and parliamentary elections, is one of the rare people who registered their lives during that period. The book, which is close to forty has nearly one hundred and twenty hundred articles in various newspapers and magazines, and the records shared by Atatürk and the important events of the period made this work different.

Key words: Afet İnan, Atatürk, Women's rights, İdeal Village of the Republic

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	I
YEMİN METNİ.....	II
TEZ VERİ FORMU.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖNSÖZ.....	XI
EKLER LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR.....	XVI
GİRİŞ.....	1
A. Sorunun Ortaya Konulması.....	1
1. Konu.....	1
2. Problem.....	1
3. Amaç ve Kapsam.....	2
4. Yöntem ve Kaynaklar.....	2
B. Afet İnan'ın Hayatına Bakış.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

AFET İNAN'IN ÇOCUKLUĞU, KİŞİLİĞİ VE HAYATI

1.1. Afet İnan'ın Çocukluğu ve Öğretmenliğe İlk Adımı.....	9
1.2. Afet İnan'ın Atatürk ile Tanışması.....	17
1.3. Afet İnan ve Atatürk'ün Mektupları.....	22
1.3.1. Afet İnan'ın Öğrencilik Yaşantısının İncelenmesi.....	34
1.3.2. Afet İnan'ın Lisans ve Doktora Tezi.....	43

1.3.2.1. Tezin Birinci Bölümü.....	48
1.3.2.2. Tezin İkinci Bölümü.....	53
1.3.2.3. Afet İnan'ın Doktora Tezine Yönelik Eleştiriler ve Eleştirilere Cevapları.....	57
1.4. Afet İnan'ın Kişiliği ve Özel Yaşamı.....	67
1.5. Afet İnan'ın Yazdığı Eserleri.....	77
1.5.1. Yayımladığı Makaleler.....	81
1.5.2. Konferans, Kongre, Konuşma ve Katıldığı Faaliyetler Kronolojisi..	90
1.5.3. Raporlar, Dilekçeler, Başvurular ve Tercümeler.....	108
1.6. Afet İnan'a Yöneltilen Eleştiriler.....	117

İKİNCİ BÖLÜM

AFET İNAN'IN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ VE FİKİRLERİ

2.1. Antropoloji'nin Tarihçesi	122
2.1.1. Türkiye'de Antropolojinin Gelişimi.....	127
2.1.2. Profesör Eugene Pittard'ın Çalışmaları.....	131
2.1.3. Antropoloji, Arkeoloji ve Afet İnan.....	144
2.2. UNESCO'nun Yapısı	160
2.2.1. UNESCO ve UTMK'nin Faaliyete Geçirdiği Eğitim Programları..	163
2.2.2. Afet İnan'ın UTMK'deki Faaliyetleri	172
2.3. Kadın Hakları Savunucusu Afet İnan.....	175
2.3.1. Cumhuriyet Döneminde Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması.....	177
2.3.2. Afet İnan'ın Kadın ve Kadın Hakları ile İlgili Konuşma ve Yazıları.....	194
2.4. İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi.....	209

2.4.1. Cumhuriyet'in 50.yılında Yeni Köylerimiz.....	215

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TARİH ÇALIŞMALARININ ODAĞINDA AFET İNAN

3.1. Avrupa'daki Tarih Anlayışları	221
3.2. Osmanlılardan Cumhuriyetin Kuruluşuna Tarih Anlayışları.....	227
3.3. Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı.....	237
3.4. Atatürk'ün Türk Tarih Tezi.....	245
3.5. Türk Tarih Kurumunun Kuruluş Süreci.....	254
3.6. Medeni Bilgiler Kitabı.....	265
3.7. Türk Tarihinin Anahatları Kitabı.....	268
3.8. Afet İnan'ın Birinci Tarih Kongresi'nde Yaptığı Sunumlar ve Eleştiriler	276
3.9. Afet İnan'ın İkinci Tarih Kongresinde Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bakış İsimli Konuşması.....	286
3.10. Türk Tarih Kurumu Kurucusu Üyesi Dr. Reşit Galip ve Türk Tarih Kurumu Kurucusu Üyesi Yusuf Ziya Özer.....	290
3.11. Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu.....	293
3.11.1. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Öyküsü ve İlk Ders	295
3.11.2. Afet İnan'ın Üçüncü, Beşinci ve Altıncı Dil Kurultayı'nda Söylediği Nutuklar	302

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AFET İNAN'IN MAKALELERİ VE GAZETE YAZILARI

4.1. Afet İnan'ın Makaleleri.....	305
4.1.1. Gerilla Hakkında İki Hatıra.....	305

4.1.2. Vatan ve Hürriyet.....	306
4.1.3. Mukaddes Tabanca.....	309
4.1.4. Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi.....	311
4.1.5. Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan.....	316
4.1.6. Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri ve Atatürk'ün İnkılap Prensipleri.....	319
4.1.7. Kumandanlar Madunlarından Yüksek ve Alim Olmalıdırlar.....	325
4.1.8. Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri.....	327
4.1.9. Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları.....	329
4.1.10. Atatürk ve Demokrasi.....	334
4.1.11. Atatürk'ten Dinlediklerim.....	336
4.1.12. Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri	338
4.1.13. Büyük Nutuk'ta Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi.....	340
4.1.14. Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılış Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati'nin Ölümü.....	342
4.1.15. Balkan Antantı.....	344
4.2. Afet İnan'ın Gazete Yazıları.....	346
4.2.1. Resim galerisi.....	346
4.2.2. Türk Gibi Kuvvetli.....	347
4.2.3. Herkesin Bir Dünyası Var.....	348
4.2.4. Atatürk'ün Ankara'ya İlk ve Son Gelişleri.....	350
4.2.5. Gençlik Zafer Bayramını Arıyor.....	351
4.2.6. Atatürk'ün Milli ve Medeni His Üzerindeki Fikirleri.....	355
4.2.7. Atatürk ve Hürriyet Mefhumu.....	356
4.2.8. Atatürk'ün Fikri Hayatından Yeni Harfler.....	354
4.2.9. Gazi M. Kemal'in 1921'de Giydiği Kalpak.....	357

4.2.10. Atatürk ve Edebiyat.....	358
4.2.11. Atatürk'ün Doğum Yıldönümü 19 Mayıs Günü Kutlanmalı.....	359
4.2.12. Atatürk'ün İktisadi Meseleler Üzerindeki Düşünceleri.....	360
4.2.13. Geçmişte Bir İstikbal: Mustafa Kemal Atatürk.....	361
4.2.14. Tarihi Hatıralarımızı Korumak ve Yaşatmakla Geleceğe Güvenebiliriz.....	368
4.2.15. Atatürk'ün Muvaffakiyet Sırları.....	370
4.2.16. Atatürk'ün Kurduğu Türk Tarih Kurumu 25 Yaşında.....	371
4.2.17. Atatürk ve Güzel Sanatlar.....	373
4.2.18. Atatürk Gençliğe Hitabesini İlk Defa Nasıl Okumuştur?.....	374
4.2.19. Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi.....	375
4.2.20. Atatürk'ün Milli Eğitim Üzerine Düşünceleri.....	375
4.2.21. Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları.....	377
4.2.22. Cumhuriyetin İlanı ve Atatürk'ten Anılar.....	379
4.2.23. Türkiye Büyük Millet Meclisi.....	380
4.2.24. 19 Mayıs 1919.....	381
4.2.25. Ellinci Yıl Korulukları.....	384
4.2.26.İdeal Cumhuriyet Köyü Planı ve İki Köy:Özbek ve Bademler.....	384
4.2.27. Yarınlara Kalmalı.....	386
4.2.28. Türkiye Haritası.....	387
4.2.29. Yeni Köylerimiz.....	388
4.2.30. 1981'e Hazırlık.....	390
SONUÇ.....	389
EKLER.....	395
KAYNAKÇA.....	487
ÖZGEÇMİŞ.....	511

ÖNSÖZ

Tez konusunu seçerken yapılan araştırmalarda Afet İnan'ın kısmen araştırıldığı ve hayatının belli dönemlerinin incelendiği görülmüş olup Afet İnan'ın hayatının genelini konu alan biyografik bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Türk Tarihine katkıları yönüyle Afet İnan'ın yaptığı çalışmaları araştırmak ve analiz etmek için tezimin konusunu tez hocam Dr. Öğr. Üyesi M. Emin Elmacı hocam ile “*Düşünce ve Uygulamalarıyla Atatürk'ün Manevi Kızı Afet İnan*” olarak kararlaştırdık.

Ahmet Pıştina Kent Arşivi ve Ankara Milli Kütüphane 'de yapılan gazete taramalarında 1930 sonrasında Afet İnan ile ilgili sayısız gazete makalesine ve bilgilere ulaşılmıştır. Özellikle Afet İnan'ın Atatürk'ün yanında olması ve gittiğı gezilere Afet İnan'ı götürmesi benim bu bilgilere ulaşmamı ciddi anlamda kolaylaştırmıştır. Afet İnan'ın en başta Atatürk'ün manevi kızı olması, sonrasında Türk Ocakları Kurultayı'nda üye olarak başladığı süreçte Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyetinde görev alması ve sonrasında Türk Tarih Kurumu'nu kuran kişilerin arasında yer alması sonucu farklı bir konuma geldiğı aşikârdır. “*Türkiye'ye medeniyeti getiren yerli halk kimdir?*”, *Türklerin cihan tarihinde ve medeniyet âleminde rolleri nedir?*” gibi soruların cevabının bulunması için “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” isimli eserin ortaya çıkarılması ve Atatürk'ün Afet İnan ile beraber tarih konularında yaptığı çalışmalar Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarındaki tarihin öğrenilmesi ve tarih metodu açısından Türk Devriminin önemli bir ayağını teşkil eder.

Bu anlamda tezimin amacı; dönemin tarih uygulamalarının derinliklerine inerek Afet İnan'ın Türk Tarihine yaptığı katkıları araştırmak ve özgün bir tez ortaya koyabilmektir. Tezimin cevap verdiği sorulardan bazıları şunlardır. Afet İnan'ın çocukluk dönemi nasıl geçmiştir? Afet İnan neden tarihçi olmak istemiştir? Atatürk ile nasıl tanışmıştır? Cenevre Üniversitesindeki öğrenim hayatı nasıl şekillenmiştir? Afet İnan doktora tezinde 64.000 kişinin kafatasını neden inceleme gereğı duymuştur? Atatürk, Türk Tarih Tezinin oluşturulmasında neden Afet İnan'ı seçmiştir? Afet İnan'ın kadın haklarının kazanılmasındaki rolü nedir? Medeni bilgiler ve Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı nasıl ortaya çıkmıştır? Cumhuriyet tarihinin kuruluş sürecinde Afet İnan'ın Atatürk ile beraber yaptığı çalışmalar nelerdir? Afet

İnan'a göre Atatürk nasıl bir amaç doğrultusunda hareket etmiştir? Atatürk'ün Türk Tarih Tezi nedir? Afet İnan yurt içi ve yabancı basın tarafından kadın bir kişilik olarak nasıl algılanmıştır?

Tezimin kapsamını belirlemek benim karşılaştığım güçlüklerden en önemlisi oldu. Afet İnan ile ilgili birçok arşiv belgesinin olması ve Atatürk ile birçok hatırasının olması ister istemez tezin kapsamını belli bir ölçekte azaltmamı gerektirdi. Afet İnan'ın Atatürk ile beraber Türk Tarih sahnesinde yaptıkları faaliyetler ayrı bir tez olabilirdi belki. Fakat Atatürk'süz bir "*Afet İnan biyografisi*" yazılamayacağının altını çizmek gerekir. Afet İnan'ın eserlerine baktığımızda değişik isimler kullandığını gördüm. Kullandığı isimler şu şekildedir: Âfet, Afet Uzmay, AFETİNAN, ÂFETİNAN, A. AFETİNAN, Afet İnan. İsimlerinde şapkalı a'yı farklı zamanlarda kullanmıştır. Yazara saygı anlamında tezimin dipnot ve kaynakçasında Afet İnan'ın kendi eserlerinde kullandığı isimler aynen/birebir kullanılmıştır. Fakat tezimin metin kısımlarında karışıklığa sebep olmamak adına baştan sona kadar "Afet İnan" ismini kullanmayı tercih ettim. Bu anlamda Afet İnan'ın 1940 yılında evlendikten sonra "İnan" soyismini kullanmaya başlamıştır.

Tezimin yazımında bana en büyük desteği veren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Elmacı Hocama teşekkürü bir borç bilirim. Beni devamlı destekleyerek tezimi bitirme konusunda yardımcı olan babama, Ankara Milli Kütüphanede Süreli Yayınlar ve Mikrofilm çalışanlarından Veri Hazırlama Kontrol Elemanı Murat Budak Bey'e, ATASE'de istediğim arşiv belgelerinin hazırlanmasına yardımcı olan İbrahim Bey'e, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde, APIKAM ve İzmir Milli Kütüphanede bana yardımcı olan ilgili arkadaşlara candan teşekkür ederim. Çeviri konularında bana büyük destek veren Deniz Cin arkadaşşıma, teknik düzeltmeler konusunda yardımcı olan Mehmet arkadaşşıma ve büyük bir sabır gösteren Eşim'e özel olarak teşekkür ederim.

EKLER LİSTESİ

EK-1: 12 Ağustos 2014 saat 15.30'da kızı Arı İnan ile yapılan Röportaj.....	395
EK-2: Howard Reed'in İkinci Atatürk Sempozyumunda (9-11 Eylül 1991) yayımlanan Afet İnan ile yapmış olduğu röportajı.....	401
EK-3: Prof. Dr. Utkan Kocatürk'ün Atatürk Araştırma Merkezi Dergisinde(Temmuz 1985) yayımlanan Afet İnan ile yapmış olduğu röportajı.....	408
EK-4: 13 Şubat 1998 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	427
EK-5: Afet İnan'ın biyografisini anlatan 13 Kasım 1985 tarihli Milliyet Gazetesi haberi.....	428
EK-6: Afet İnan'ın 5 Kasım 1935 tarihli Afet İnan'ın Atatürk'e yazmış olduğu mektubu. ATAZB, K.39, B.93-1,2.....	429
EK-7: Afet İnan'ın 15 Kasım 1935 tarihli Atatürk'e yazdığı mektubu. ATAZB, K.39, B.91-3a.....	430
EK-8: Afet İnan'ın 28 Kasım 1936 tarihli Atatürk'e yazmış olduğu mektubu. ATAZB, K.39, B.94-3.....	431
EK-9: Atatürk'ün Afet İnan'a 4 Aralık 1936 tarihli mektubu. ATAZB, K.39, B.96-2.....	432
EK-10: Afet İnan'ın Cenevre'deki çalışma odasının fotoğrafı. ATAZB, K.39, G.98, B.98-6a.....	434
EK-11: Profesör Zeki Velidi Togan'ın Afet İnan'a 20 Aralık 1937 tarihli yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.100.....	435
EK-12: Afet İnan tarafından Cenevre'de verilen konferansların takdirle karşılandığını belirten belge. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 490. 1. 0. 0, Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1.....	437
EK-13: 30 Ocak 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	438
EK-14: TTK Asbaşkanı Bayan Afet tarafından keşfedilen hafriyat'ın araştırılma işi Arkeolog Remzi Oğuz Arık'a Afet İnan tarafından verilmesi. BCA, Fon No: 490. 1. 0. 0, Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1.....	439
EK-15: Antropolojik anketin büyük ölçümlerini gösteren Türkiye haritası.....	440
EK-16: Antropolojik ölçüleri alan bir grup ve İstatistik Genel Direktörlüğünde fişlerdeki rakamlardan endis ve ortalamaların hesaplanması.....	441

EK-17: 28 Ağustos 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	442
EK-18: Afet İnan'ın Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Çağ Tarihi Profesörlüğüne getirilmesi. BCA, Fon No: 030. 11.1.0, Kutu No: 214, Dosya No: 18, Sıra No:12	443
EK-19: Afet İnan'ın vefat haberi. 9 Haziran 1985 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	444
EK-20: Afet İnan'ın 10 Kasım 1953 tarihli Hürriyet Gazetesindeki “Atatürk ve Hürriyet Mefhumu” isimli yazısı.....	445
EK-21: Afet İnan'ın 10 Kasım 1953 tarihli Zafer Gazetesindeki “Atatürk'ün Milli ve Medeni his üzerindeki fikirleri” isimli yazısı.....	446
EK-22: Afet İnan'ın 23 Mayıs 1955 tarihli Yeni İstanbul Gazetesindeki “Atatürk'ün Muvaffakiyet Sırları” isimli yazısı.....	447
EK-23: 3 Nisan 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	448
EK-24: Afet İnan'ın 3 Nisan 1930 yılında Türk Ocakları merkezinde “Türk kadınlarının seçim hakları” konulu konferansı.....	449
EK-25: 4 Temmuz 1932 tarihli Anadolu Gazetesi haberi.....	450
EK-26: 13 Eylül 1933 tarihli Vakit Gazetesi haberi.....	451
EK-27: 8 Eylül 1937 tarihli Akşam ve Cumhuriyet Gazetesi haberleri.....	452
EK-28: 8 Ekim 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	453
EK-29: Afet İnan'ın 7. Uluslararası Maarif Kongresi'ne baş delege olarak katılması, BCA, Fon No: 030. 18.1.2. Kutu No: 84, Dosya No: 66, Sıra No:18.....	454
EK-30: Afet İnan'ın Kopenhag'da merkezi olan Beynelmilel Kadınlar Alyansının idare heyetine üç sene boyunca seçilmesi. BCA, Fon No: 030. 1.0.0, Kutu No: 123, Dosya No: 784, Sıra No:4.....	455
EK-31: Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu isimli derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılması. BCA, Fon No: 30.18.1.2. Kutu No: 223, Dosya No: 58, Sıra No:8.....	456
EK-32: 15 Eylül 1937 tarihli Akşam Gazetesi haberi.....	457
EK-33: 21 Eylül 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	458
EK-34: 8 Ekim 1937 tarihli Ulus Gazetesi haberi.....	459
EK-35: 19 Eylül 1935 tarihli Ulus ve Cumhuriyet Gazetesi haberleri.....	460

EK-36: Afet İnan ve heyeti 17.Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi için pasaportlarının ve harcırahlarının onaylanması. BCA., Fon No:30. 18. 1. 2., Kutu No: 78, Dosya No:72,74, Sıra No:5.	461
EK-37: 8 Aralık 1934 tarihli Zaman Gazetesi haberi.....	462
EK-38: 16 Eylül 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	463
EK-39: 06 Nisan 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	464
EK-40: General Kazım Dirik'in Afet İnan'a verdiği "İdeal Cumhuriyet Köyü" planı.....	465
EK-41: Afet İnan 'ın köylerde kitaplık olmadığı için yaptırdığı "Köy Kitaplığı Planı".....	466
EK-42: Afet İnan'ın DTCF'nin açılışında yaptığı konuşma. 11 Ocak 1936 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.....	467
EK-43: Afet İnan'ın doktora tez kapağının Fransızca ve Türkçe baskısı.....	468
EK-44: Afet İnan'ın Atatürk'ten parti'ye kalan ve Çankayadaki küçük köşkte bulunan kitaplarını almak yaptığı başvurular ve aldığı kitapların listesi. BCA, Fon no: 490.1.0.0. Kutu no: 1050, Dosya no: 1033, Sıra no:3.....	469

KISALTMALAR

A.g.a	: Adı geçen arşiv
A.g.e	: Adı geçen eser
A.g.r	: Adı geçen rapor
A.g.t	: Adı geçen tez
A.g.y	: Adı geçen yayın
AP	: Adalet Partisi
APIKAM	: Ahmet Piriştina Kent Arşivi Ve Müzesi
ATASE	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı
B	: Basım
BMM	: Büyük Millet Meclisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri
Bkz/bkz	: Bakınız
Böl.	: Bölüm
B.y.y.	: Basım Yeri Yok
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DEU	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DSİ	: Devlet Su işleri
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazretleri
KB	: Kadınlar Birliği

Ltd	: Limited
Mf	: Maarif
MÖ	: Milattan Önce
S	: Sayı
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa sayıları
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UTMK	: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
Vb./vb.	: Ve benzeri
Vd./vd.	: Ve diğerleri
YSE	:Yol-Su-Elektrik İşleri Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

A. Sorunun Ortaya Konulması

1.Konu

Afet İnan'ın Atatürk'ün manevi kızı olarak önemli bir kişilik olarak öne çıkması tezimin konusunu belirlememdeki en büyük etkenlerden biridir. Afet İnan'ın Atatürk'ün yanında uzun bir süre geçirmesi ve yaşadıklarını kayıt altına alması sonucu ortaya çıkan gazete yazıları, doküman ve kitapların olması bu tezin konusunu şekillendirmiştir. Afet İnan'ın kişiliği, eğitim dönemi, kültürel faaliyetleri ve fikirleri, kadın haklarının kazanılmasındaki çalışmaları ve yayımladığı eserler üzerinde durulmuştur.

2. Problem

Türkiye'de ortaya konan yayımlar incelendiğinde Afet İnan "*Atatürk'ün manevi kızı*" olarak bilinmekte ve kabul edilmektedir. Afet İnan'ın tarihçi ve araştırmacı rolü pek bilinmemekle beraber bu konularda akademik çalışmaların da pek fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Beni bu tezi yapmaya yönelten sebepler Afet İnan'ın toplumsal belleğimizde(kollektif hafıza) yer ettiği kişiliktir. Maurice Halbwachs'e göre toplumsal bellek grup kimlikleri tarafından yapılandırılmış olan

belleğin, bireylerin çocuklukları, komşuluk ve ortak ilişkileri, ortak politik veya ticari yaşamları, yani muhtemel belli kesişme noktaları olan kişilerin oluşturdukları bir bellek türüdür ¹. Geçmiş ile günümüz arasında vazife gören toplumsal belleğimiz sayesinde insanoğlu kendisinden sonraki kuşağa toplumun özelliklerini aktarma çabası içerisinde. Bu çabanın bir gereği olarak bu çalışmada problem olarak tanımlanan şey toplumsal belleğimizin bilmediği ya da algılayamadığı kavramlara, olay ve süreçlere farklı bir pencereden bakmaya çalışarak, dönemin iç ve dış dinamiklerinin etkisi analiz edilerek Afet İnan'ın hayatını, sebep ve sonuç ilişkileri içerisinde çok yönlü araştırılmasıdır.

3. Amaç ve Kapsam

Tezimin amacı; Afet İnan'ın Türk Tarihine yaptığı katkıları ve bilinmeyen yönlerini ayrıntılı bir şekilde ele alarak sebep- sonuç ilişkisi bağlamında özgün bir tez ortaya koyabilmektir.

4. Yöntem ve Kaynaklar

Araştırma kaynaklarımın merkezinde İzmir şehri başı çekmiştir. Araştırmalarıma DEU Kütüphanesinde başlayarak Afet İnan'ın yazmış olduğu kitapların bir kısmı bu kütüphanede bulunmuş olup bulamadığım kitaplar ise Sahaflar ve internet üzerinden tedarik edilmiştir. Howard Reed'in İkinci Atatürk Sempozyumunda (9-11 Eylül 1991) yayımlanan Afet İnan ile yapmış olduğu röportajı² DEU Kütüphanesinde bulunan dökümanlardan biridir. DEU Buca Eğitim Fakültesinde bulduğum diğer bir önemli kitap ise Afet İnan'ın doktora tezini kaleme aldığı kitabıdır.³ Ahmet Piriştina Kent Arşivi'nde yapılan gazete taramaları sayesinde Afet İnan ile ilgili birçok arşive ulaşılmıştır. Toplamda Afet İnan ile ilgili doğrudan ve dolaylı olmak üzere 150'den fazla gazete haberi bu tezde kullanılmıştır.

Afet İnan'ın makale yazdığı dergilerden Belleten, Kültür Dünyası ve Sümerbank Dergileri başta olmak üzere birçok dergi İzmir Milli Kütüphane 'de bulunmuştur. Belleten dergisinde 30'dan fazla makalesi yayımlanmış olan Afet

¹ Michael, Schudson, "Dynamics of Distortion in Collective Memory", **Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past**, (Ed.) Daniel Schacter, Harvard University Press, Cambridge, London, 1967.

² Howard Reed, "Afet İnan'ın Atatürk Hakkında Birkaç Anıları" **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu**, C:1, Ankara, 1996, Geniş bilgi için bkz.: Ek- 2.

³ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947.

İnan'ın vefatından sonra kendisine yönelik bir anma yazısının yayımlanmaması kanımca Afet İnan'a karşı yapılmış bir vefasızlık örneğidir. TTK'yi kuranların arasında olan ve yaklaşık 20 sene TTK'de birçok üst düzey görevlerde bulunan Afet İnan'ın ölümünden sonra Türk Tarih Kurumunun onun adına bir anı kitabı çıkarmaması da bu kapsamda bir eksikliktir. Gazete taramalarımda Afet İnan'ın vefat haberini sadece Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin vermesi beni fazlasıyla şaşırtmıştır.

Arşiv araştırmalarımda ve taramalarımda İzmir'den sonra en çok faydalandığım adres Ankara şehri olmuştur. Ankara Milli Kütüphanesi, APIKAM'da bulamadığım diğer gazetelerin araştırılması için gazete taraması yaptığım diğer bir kütüphanedir. Cumhuriyet, Ulus ve Milliyet gazeteleri en çok makale ve bilgiye ulaştığım gazeteler olmuştur. Akşam, Anadolu, Vakit, Yeni İstanbul, Zafer ve Zaman gazeteleri de faydalandığım diğer gazeteler olup Cumhuriyet ve Milliyet Gazetesinin normal arşivi dışında dijital arşivinden de istifade edilmiştir.

Ankara'da ATASE(Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı), BCA(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), Ankara Milli Kütüphane, TTK ve DTCF Kütüphanesinde araştırmalar yapılmıştır. Ankara'da Prof. Dr. Seçil Karal Akgün vasıtasıyla 12 Ağustos 2014 tarihinde Afet İnan'ın kızı Arı İnan ile yapılan yüz yüze görüşmede ⁴ Afet İnan ile ilgili önemli ve değerli bilgilere ulaşılmıştır. Tezde kullanılan diğer bir söyleşi ise Utkan Kocatürk'ün Atatürk Araştırma Merkezi Dergisinde yayımlanan Afet İnan ile yaptığı röportajıdır. ⁵

ATASE arşivinde yaptığım araştırmalarda Afet İnan'ın Atatürk'e yazmış olduğu mektupların birçoğuna ulaşılmış olup Afet İnan'ın Cenevre'deki öğrenim hayatı bu mektupların sonucunda ortaya çıkan bilgiler sayesinde oluşturulmuştur. Literatüre baktığımızda Hüsnü Özlü'nün Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisinde "*Afet İnan'ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları*" isimli makalesi Afet İnan'ın

⁴ Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30). Geniş bilgi için bkz.: Ek-1.

⁵ Utkan Kocatürk bu röportajı 17 Nisan 1976'da Afet İnan ile yapmış olup ses kaydını ilk defa yazı halinde Atatürk Araştırma Merkezi Dergisinin 3.sayısında yayımlamıştır. Utkan Kocatürk, "*Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma*" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3(Temmuz 1985). Tam metin için bkz.: Ek-3.

Cenevre'deki eğitim yaşantısı ve Atatürk ile olan mektuplarını detaylıca irdeleyen güzel bir çalışmadır. ⁶

Afet İnan ile ilgili araştırma yaptığım diğer bir kurum ise Ankara'daki Başbakanlık Cumhuriyet Arşividir. Burada Afet İnan ile ilgili bulduğum belgeler şunlardır:

1) Cenevre'de toplanacak Beynelmilel 8. Maarif Konferansı'na Afet İnan ve Avni Başman'ın katılmaları. 2) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Tarih Tezi Kürsüsü 'ne Afet İnan'ın tayini. 3) Cenevre'de toplanacak VII. Uluslararası Maarif Kongresi'ne Prof. Afet'in baş delege olarak katılması. 4) Bükreş'te toplanan Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'ne katılmış olan heyet üyelerine verilecek paranın tespiti. 5) Bükreş'te toplanacak 17. Beynelmilel Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'ne Prof. Afet İnan başkanlığında katılacak heyetin dövizini. 6) Bükreş'te toplanacak 17. Beynelmilel Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'ne Prof.A. Afet İnan başkanlığında gidecek olan heyete siyasi pasaport verilmesi. 7) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi profesörlüklerine Doç. Afet İnan, Halil Demircioğlu, Orhan Burian ve Muzaffer Şenyürek'in tayinleri. 8) Kopenhag'da merkezi olan Beynelmilel Kadınlar Alyansının toplantısına Afet İnan'ın katılabilmesi için harcırah ve pasaport verilmesi. 9) Atatürk'ün vasiyetnamesi gereğince Afet İnan'a ödenen paranın bankadan alınması gerektiğine dair yazı. 10) Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet İnan'a verilen kitapların listesi.

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde Afet İnan'a ait kitapların birçoğuna ulaşılmıştır. Ayrıca DTCF Kütüphanesinin 3.katında Afet İnan'ın kitaplarının yer aldığı bir "*Afet İnan Derme(Koleksiyon)*"sinin olması yıllarca bu üniversitede Öğretim Görevlisi olarak çalışmış Afet İnan'a ahde vefa gösterilmesi anlamında güzel bir uygulama olmuştur. İkinci bölümde yer alan Afet İnan'ın "*UNESCO Türkiye Milli Komisyonundaki Faaliyetleri*" Afet İnan'ın kendi kitaplarından ve makalelerinden ortaya çıkardığım bir bölüm olup bu konuda www.unesco.org.tr web adresi ciddi anlamda faydalandığım adreslerden birisidir.

⁶ Hüsnü Özlü "*Afet İnan'ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları*", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt:10, Sayı: 22(2011).

En çok zamanımı alan kısımlardan birisi de birinci bölümde yer alan Afet İnan'ın eserlerini, makale ve konuşmalarını kronolojik olarak sıraladığım bölümlerdir. Afet İnan'ın kendi yazmış olduğu kırka yakın kitabı ve yüz yirminin üzerinde yayımlanmış makalesi, yaptığım gazete taramaları ve kendi kitaplarında yer alan bilgiler sayesinde oluşturulmuştur. Gazete taramalarında Afet İnan'ın kendi yazmış olduğu makaleleri, katılmış olduğu kongre ve konferansları kitaplarının arka sayfalarına bir liste halinde yazmış olması “*Afet İnan kronolijisi*” oluşturmamda bana pek çok fayda sağlamıştır.

Türk Tarih Tezini ve dolayısıyla Afet İnan'ı incelerken o dönemin tarih anlayışını eleştirel/farklı bir gözle yazan literatüre mümkün olduğunca yer vermeye çalıştım. Birinci bölümde “*Afet İnan'a yönelik eleştiriler*” ismi altında bazı eleştirileri toplamakla birlikte tezin diğer bölümlerinde de ilgili konularda eleştirel ve özgün kaynaklara yer vermeye gayret ettim. Örnek olarak Büşra Ersanlı'nın “*İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih “ Tezinin Oluşumu(1929-1937)*” kitabı⁷ haylice faydalandığım kitaplardan birisidir. Afet İnan ile ilgili yazılmış olan makalelere baktığımızda Özgür Sevgi Göral'ın Afet İnan'ın biyografisini kaleme aldığı makalesi⁸ ve İlknur Meşe'nin Afet İnan ile ilgili otobiyografisi⁹ Afet İnan'a farklı bir perspektiften bakan önemli makalelerdir. DTCTF Dergisinde Halil Demircioğlu'nun makalesi¹⁰ ise Afet İnan'ın doktora tezine yönelik yazılmış 18 sayfalık eleştirel bir makale olup bu makale ve Afet İnan'ın bu makaleye cevaben yazmış olduğu makalesi¹¹ ayrıntılı olarak ele ale alınmıştır.

B. Afet İnan'ın Hayatına Bakış

Afet İnan'ın hayatını anlamak için onun çocukluğundan ölümüne kadar olan hayatın tahlil edilmesi gerekiyordu. Afet İnan'ın çocukluk dönemi ile ilgili olarak faydalandığım en önemli kaynak kendi yazmaya başlayıp daha sonra kızı Arı İnan'ın bitirdiği Afet İnan'ın hayatını anlatan biyografik kitaptır.¹² Bu kitap haricinde kendi

⁷ Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih “ Tezinin Oluşumu(1929-1937)**, 5.b, İstanbul, 2013.

⁸ Özgür Sevgi Göral, “*Afet İnan*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

⁹ İlknur Meşe, “ *İki Kurgusal Metin Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği*”, **Fe Dergi**, Sayı:1(2012).

¹⁰ Halil Demircioğlu, “*Antropoloji ve Tarih*”, **DTCTF Dergisi**, Cilt:6, Sayı: 1-2(1948).

¹¹ Afetinan, “*Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine*”, **DTCTF Dergisi**, C:7, S: 1(1949).

¹² Arı İnan, **PROF. DR. Afet İnan**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.

yazmış olduğu kitapların ve makalelerinin bazılarında geçmişe yönelik hatıralarını paylaşmıştır. Bu hatıralar tezin ilgili bölümlerinde kullanılmıştır. Özellikle Balkan Savaşlarının yıkıcı etkisi o dönem Afet İnan'ın çocukluğunu etkileyen en önemli olaydır. Fransız İhtilali'nden sonra yayılan milliyetçilik akımı Balkan Devletlerini de etkisi altına almış ve Rusya'nın yanında yer alan Slav Milletleri daha fazla toprak kazanma düşüncesi ile savaşa girmişlerdir. Balkan Savaşları neticesinde Balkanlardaki Osmanlı Hâkimiyeti son bularak Balkanlarda yaşayan binlerce Türk insanı Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Anadolu'ya göç eden ailelerden birisi de Afet İnan'ın ailesidir.

Yaptığım okumalarda Afet İnan'ın yetişmesinde ve öğretmen olmasında anneannesinin ve babasının çok önemli katkıları olduğu anlaşılmaktadır. Babasının aydın bir orman müfettişi olarak onu devamlı yönlendirmesi ve yetiştirmesi sayesinde Afet İnan öğrenimini tamamlayarak öğretmen olabilmıştır. Afet İnan'ın hayatındaki en önemli dönüm noktası kanaatimce 11 Ekim 1925 tarihinde 17 yaşında bir genç kız olarak Mustafa Kemal ile tanışmasıdır. Bu tanışma sayesinde hayatı yüz seksen derece başka bir yöne evrilmiştir. Sıradan bir öğretmen olan Afet İnan, Cumhurbaşkanının manevi kızı olarak hayatına devam etmiştir. Afet İnan kendisine sunulan bu altın tepsiye karşılık olarak Atatürk'ün manevi kızına layık bir şekilde hayatının sonuna kadar çalışmayı elden bırakmamıştır. Atatürk'ün öğrenim yaşantısına devam etmesine izin vermesi ve desteklemesi sayesinde büyük başarılarla imza atan Afet İnan, 17 yaşında Lozan'a giderek birçok dersin yanında Fransızca okuma ve yazmasını öğrenmiştir.

27 yaşında birçok Avrupa ülkesini gezme ayrıcalığını yaşayan Afet İnan, kendi isteği ile kariyerine İsviçre'de bulunan Cenevre Üniversitesinde devam etmiştir. Bu üniversiteyi başarı ile bitirerek lisans ve doktora eğitimini tamamlamıştır. Bu noktada Afet İnan'ın Cenevre Üniversitesini bitirmesinde en çok destekleyicisinin Mustafa Kemal olduğu tezin ilgili bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Afet İnan'ın Atatürk ile olan mektupları onun Cenevre Üniversitesi'ndeki yaşantısı ile ilgili yeterince bilgi/doküman sağlamıştır. Sıradan bir öğrenci olmayan Afet İnan'ın Türklüğe ve Türk medeniyetlerine yönelik aşağılayıcı ve çarpıtılmış söylemlerden rahatsızlık duyduğunu Atatürk ile mektuplarından anlamaktayız. Öğretmenlerine karşı sessiz kalmak yerine bildiği cevapları vermekten çekinmeyen Afet İnan, bilmediği konularda araştırarak, Atatürk'e ve Türk tarihçilerine danışarak

kendisini geliştirmeye çalışmıştır. Afet İnan'ın bu sorgulayıcı ve araştırmacı yönü Atatürk öldükten sonra da devam etmiştir. Afet İnan'ın doktora tezinde yaptığı anketi hazırlamaya sevk eden sebep aslında Üniversite'de okurken Türk ırkına ve medeniyetine yönelik aşağılayıcı söylemlerden rahatsız olmasıdır. Yabancı kaynaklı Coğrafya ve Tarih kitaplarında Türk ırkının barbar ve ikinci sınıf olarak gösterilmesinden dolayı doktora tezindeki anket çalışmasını yapma kararı almıştır.

Afet İnan'ın Türk Tarihine olan katkıları onun araştırmacı yönünün bir yansımasıdır. Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde daha çok onun direktifleri doğrultusunda hareket eden Afet İnan'ın çalışmaları onun ölümünden sonra da azalmadan devam etmiştir. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ve “*Türk Devrim Tarihi*” kürsülerinin kurulmasını sağlayan kişi Afet İnan'dır. Atatürk'ün ölümünden sonra Türk Devrim Tarihini büyük bir iştahla anlatmaya devam etmesi aslında Afet İnan'ın bu devrimleri ne kadar içselleştirdiğinin en büyük kanıtıdır. Çünkü o Atatürk'e sözde değil özde inanmış birisidir.

Türk Tarih Kurumu, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, Türk Kadınlar Birliği, Uluslararası Kadınlar Birliği, Çocuk Haklarını Koruma Derneği gibi birçok kuruluşun kurucu üyesi olan Afet İnan, Türk kadınının çağdaşlaşmasında ve Türk kadınının seçim haklarının kazanmasında çok değerli hizmetleri olmuş bir Cumhuriyet kadınıdır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren Türk kadınını yurt içi ve yurt dışında bir “*kültür elçisi*” rolü ile en güzel şekilde temsil etmiştir. Türk Kadın Haklarının kazanılmasındaki gayretleri ne yazık ki tarih kitaplarında pek yer almamaktadır. Bu konuda “*Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985)*” ismi ile bir makale yayınladım.¹³

Yaptığım okumalarda Afet İnan'ın 1955 ile 1979 yılları arasında UNESCO Türkiye Milli Komisyonunda Türk Tarih Kurumu temsilcisi olarak görev yaptığı çalışmaları Afet İnan biyografilerinin hiç birinde yoktu. Bu konuda “*UNESCO Türkiye Milli Komisyonu on yıllık (1950-1960) Eğitim Faaliyetlerinin değerlendirilmesi*” başlığı ile bir sunum yapılmıştır.¹⁴ Ayrıca tez hocam Yrd. Dç. Dr.

¹³ İsmail Uzun, “*Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985)*” **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1(Haziran 2017).

¹⁴ Makalenin özeti şu şekildedir: “UNESCO(United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) insan haklarını korumak, eğitim, bilim ve kültür yoluyla milletler arasında işbirliğini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler teşkilatı tarafından kurulduğu bilinmektedir. Türkiye'nin de

Mehmet Emin Elmacı ile yaptığımız değerlendirme neticesinde Afet İnan'ın 1970'li yılların başında “İdeal Cumhuriyet Köyü” kapsamında yaptığı çalışmalar üzerine bir akademik çalışmanın olmaması üzerine bir bildiri hazırlanmıştır.¹⁵

Giriş kısmını John Tosh'un şu güzel cümlesi ile bitirmek istiyorum. “Biyografi kaleme alan, sadece o dönem konusunda yeterli birikime sahip değil, aynı zamanda üzerine yazdığı kişinin hayatıyla herhangi bir şekilde ilişkisi buluna belli başlı bütün belgeleri- dostları ve ailesinin yanı sıra düşmanlarının ve astlarının yazdıklarını da incelemiş olmalıdır.”¹⁶

kabul ettiği ve 4 Kasım 1946'da 20 devletin tasdikiyle devreye giren sözleşme sonucu 5 Ağustos 1949'da UNESCO Türkiye Milli Komisyonu kurulmuştur. Bu çalışma ile UNESCO ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Eğitim İhtisas Komitesinin 1950-1960 yılları arasında faaliyete geçirdiği eğitim programlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Raporları, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından çıkarılan “Kültür Dünyası” dergisi ve o yıllarda UNESCO üyesi olan Afet İnan'ın kitaplarında yazmış olduğu makaleler taranarak o yılların eğitim ortamı şartları ve bulguları ortaya konmuştur. Çalışma ile temel eğitim faaliyetleri, UNESCO tarafından verilen burslar, milletlerarası anlayış ve işbirliği, okul programları, köy ve tarım eğitimi, Pedagoji ve Eğitim Dökümantasyon Merkezi çalışmaları gibi konuların ne tür sonuçları olduğu değerlendirilmiştir. Bu çerçevede değerlendirilen dönem itibarıyla UNESCO tarafından uygulanmaya çalışılan eğitim programlarının Türk eğitim sistemine kazandırdıkları olumlu veya olumsuz yönleriyle ele alınmıştır. Değerlendirilen dönem koşulları altında günümüz eğitim öğretim sistemi ve teknolojilerine kazandırdıkları ivme üzerinde durulmuştur.” İsmail Uzun, “UNESCO Türkiye Milli Komisyonu on yıllık (1950-1960) Eğitim Faaliyetlerinin değerlendirilmesi” **1.Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Eğitim Kongresi**, Kırıkkale Üniversitesi, 5-8 Ekim 2017, s.315.

¹⁵ Makalenin özeti şu şekildedir: “Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yeniden oluşturulmaya çalışılan köy ve kentler üzerine birçok görüş ve düşünce bulunmaktaydı. Ancak o yıllarda bu düşüncelerin hayata geçirilmesi her zaman olduğu gibi güçlü bir irade ile ancak mümkün olabilirdi. Bu köy geliştirme çalışmalarından birisi de “İdeal Cumhuriyet Köyü” planı olup 1937 yılında Atatürk'ün onay verdiği ve uygulanmasını istediği çalışmadır. Bu araştırmada bahsi geçen plan üzerine Afet İnan'ın yazmış olduğu kitaplar ve gazeteler incelenmiştir. Yayımlanmış olan makalelere ulaşılarak proje detayları ve kapsamı konusunda inceleme ve değerlendirmeler yapılmıştır. Afet İnan'ın Cumhuriyet'in ellinci yıl münasebetiyle 1971 yılında İmar ve İskân Bakanlığına, 1972'de Köyişleri Bakanlığı'na “İdeal Cumhuriyet Köyü” planlarını göndererek “Ellinci Yıl” adını taşıyacak bir köyün temelini atılmasını ve belirlenecek köylerin bu plana uygun bir şekilde hayata geçirilmesini teklif ettiği konular yer almaktadır. Bunların yanında çalışmada 1973'te Köyişleri Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü 15 kadar köyü bu kapsamda planlamaya aldığı bu köyler hakkında toplanan bilgilere yer verilmektedir. Belirlenen köylerde köylülere kredi desteği, iskân faaliyetleri, yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin getirilmesi, iskân edilecek ailelere tarım arazisi satın alma gibi birçok temel destekler hakkında bilgiler sunulmaktadır.” İsmail Uzun, “Afet İnan ile Köy Geliştirme Projeleri Üzerine Bir Araştırma”, **1.Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Eğitim Kongresi**, Kırıkkale Üniversitesi, 5-8 Ekim 2017, s.314.

¹⁶ John Tosh, **Tarihin Peşinde**(Çev.: Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 6.Basım, İstanbul, Ekim 2013, s.84.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFET İNAN'IN ÇOCUKLUĞU, KİŞİLİĞİ VE HAYATI

1.1.1. Afet İnan'ın Çocukluğu Ve Öğretmenliğe İlk Adımı

30 Ekim 1908 günü dünyaya gelen Afet İnan'ın doğduğu yer Kesendire(Polyoroz)'dir.¹⁷ “Kesendire” o yıllarda Osmanlı Devletinin yönetiminde Selanik sancağına bağlı kasabalardan birisidir.¹⁸ Annesi Şehdane Hanım, babası ise İsmail Hakkı Bey'dir.¹⁹ Erkek kardeşinin adı ise Ahmet Reşat Uzmay'dır.²⁰ Afet İnan'ın babasının memleketi Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda yer alan Şumnu şehridir.²¹ 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle dünyaya gelen Afet'e, ismini ailenin dostu ve kasabanın hâkimi Ziya Bey ile babası İsmail Hakkı Bey koymuşlardır. Afet İnan'ın yolculuk süreci daha kırk günlük iken başlamış, İsmail Hakkı Bey önce Selanik sancağına bağlı Doyran şehrine, daha sonra da yine Selanik sancağına bağlı Vodina'ya(Edessa) atanmıştır.²²

1912 yılında Balkan Harbi başladığında Afet İnan'ın ailesi Selanik vilayetine bağlı Ropçoz şehrindeydir.²³ Balkan savaşları sonucunda 1913 yılında imzalanan Bükreş Anlaşması gereğince Türklerin yoğun olarak yaşadığı Ropçoz, Rodoplar ve Kırcaali bölgeleri Bulgaristan'a bırakılmış olup 10 Ağustos 1920 yılında imzalanan Sevr antlaşması ile bu bölgeler Yunanistan'a bırakılmıştır.²⁴ Afet İnan o zor günleri şöyle hatırlamaktadır: “...Bir sabah, ‘Gâvur geliyor!’ sesleriyle uyandık. ...Dedem,

¹⁷ Afet İnan aile büyüklerinden kasabanın hikâyesini öğrendiğini belirtiyor. 1933 yılında Kesendire'yi görmüş, Selanik'ten geçilirken ormanlardan geçildiğini, kıyıların pek şirin olduğunu belirtiyor. Bkz.: Arı İnan, **PROF. DR. Afet İnan**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2015, s.s.23-24.

¹⁸ **Selanik Sancağı**, <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-bolgeleri/selanik-vilayeti/>(Erişim tarihi: 10 Eylül 2017).

¹⁹ İsmail Hakkı Bey'in babasının lakabı Salmanlı'nın Ahmet Ağa'dır.(1834-1912). Ahmet Ağa Şumnu'da babası İsmail Ağa'dan kalma dükkânı işletir. Afet İnan, babasının Rumeli Pehlivanlarını hatırlatan bir cüsseye sahip olduğunu belirtir. Nenesinin deyişiyle lakabı İsmiyle'dir. Babası Bursa Ziraat Mektebi'nin ardından İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'ne girmiş ve 1905 yılında mezun olmuştur. Bkz.: Arı İnan, **PROF.DR. Afet İnan**, s.s.25-26.

²⁰ Afet İnan'ın erkek kardeşi Ahmet Reşat Vodina'da dünya 'ya gelmiştir. **A.g.e.**, s.29

²¹ **Bulgaristan Türkleri gerçekten Türk mü?**, <http://www.beycan.net/534/bulgaristan-turkleri-gercekten-turk-mu-balkan-topraklarina-nereden-ne-zaman-gelmislerdir.html> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2017).

²² İsmail Hakkı Bey İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesine sevinmiştir. Toplantılara katıldığını ve karısına hükümet değişikliği olacağını önceden bildirir. Arı İnan, **a.g.e.**, s.28

²³ **A.g.e.**, s.29.

²⁴ **Pomaklar**, <https://genctatirakyaturkleri.tr.gg/Pomaklar-Oz-ve-Oz-Turktur.htm>(Erişim tarihi: 12 Eylül 2017).

*gözyaşları sakallarına damlarken bizi kucaklıyordu. ...Şehrin doktoru, babam ve biz iki kardeş atla yola çıktık... Kalabalık bir tren içinde İstanbul'a geldik...Göçmen olmuştuk.... Bu gürültülü günlerden sonra erişilen sükûnet içindeki aile yaşamımızda büyük bir noksan vardı... Artık Ahmet dedem aramızda değildi...”*²⁵

Adapazarı'nda 4 Mart 1913 yılında okula başlayan Afet İnan,²⁶ 1913 yılından sonra Ankara'ya, sonra da Mihaliçcik'a taşınarak orada ilk okumayı, hesap yapmayı öğrendiği Resmi Kız Okulu'nda öğrenimine devam etmiştir.²⁷ Bu yıllarda annesinin verem hastası olması sebebiyle renginin sarardığını ve öksürdüğünü belirten Afet İnan, annesinin hava değişikliğine ihtiyacı olduğu için Sündiken ormanlarına gittiklerini belirtmiştir.²⁸ İlk defa ağaç sevgisini Sündiken ormanlarında hisseden Afet'in unutamadığı bir hadise vardır. Afet İnan ailesi ile birlikte Sündiken ormanlarına geldiklerinde bir köylünün ağaçları kestiğini gören babası bu duruma engel olmuştur.²⁹

Anılarını “Sündiken ormanları / Göğe çıkar çamları / Suları buzda yatar / Yeşillğe can katar”³⁰ şiiri ile tanımlayan Afet İnan'ın hayatında Sündiken ormanlarının ayrı bir yeri olduğu aşikâr. Afet İnan Sündiken ormanlarında annesi (Şehdane Hanım)'nin neşeli ve kibar halinin orman havasından ileri geldiğini düşünmekte ve annesine olan düşkünlüğünü şu cümle ile anlatmaktadır: ” O, benim başucuma geldiği zaman ellerini okşamayı pek severdim. İnce parmakları, beyaz teni üzerindeki mavi damarları pek hoşuma giderdi. ...”³¹

Sündiken ormanlarının havası Şehdane Hanım'a iyi gelse de gittikçe zayıflamaya başlamış, bitkinleşmişti. 1915 yılının bahar ayları anneannesinin devamlı ağladığını, annesinin sürekli yatakta yattığını belirten Afet İnan'ın annesi 15 Mayıs 1915 günü vefat etmiştir.³² Afet İnan yaşadığı travmayı şöyle özetlemiştir: “Hıdırellez gelmişti. Anneannem bana güzel bir elbise dikmişti. Arkadaşlarımla koşup oynayacaktım. Amma hanımlar arasında bazı fısıltılar işittim.

²⁵ Afet İnan anılarında dedesi Ahmet Ağa'yı küçükken çok sevdiğini belirtmekte, düşman geldiğinde dedesinin evi terk etmediğini, gelen işgalcilere karşı geldiğini belirtmiştir. Arı İnan, **a.g.e.**, s.s. 29- 31.

²⁶ **A.g.e.**, s.31.

²⁷ **A.g.e.**, s.34.

²⁸ **A.g.e.**, s.s.34-36.

²⁹ **A.g.e.**, s.35.

³⁰ Afet İnan bu şiir için “hayatımda kafiyeli olarak söyleyebildiğim ilk ve son sözlerdir” demiştir. Bkz.: **A.g.e.**, s.s.34-35.

³¹ **A.g.e.**, s.36.

³² **A.g.e.**, s.36.

*“Şehdane Hanım’ın ince hastalığı(verem) ilerlemiş” diyorlardı. O gün kırlar bana hiç neşe vermiyordu. Kendimi öksüzlüğün eşiğinde hissediyordum. Mahzundum. İçimden dua ediyordum annemin iyileşmesi için. Bu hıdırellezin üzerimde bıraktığı hüznü hiç unutamam.”*³³

Şehdane Hanım’ın ölümünden sonra İsmail Hakkı Efendi’nin Hacer Hanım ile evlendiği ve ilerleyen dönemlerde Nikbahat Hanım ile evlilik yaşadığı anlaşılmaktadır.³⁴ Mihaliçcik’taki kır gezintilerinin kendisine doğa sevgisini verdiğini ifade eden Afet İnan, Mihaliçcik’tan sonra Ankara, Eskişehir(Yunusemre-Sarıköy) ve tekrar Ankara’ya dönerek Ankara’da Ravza-i Nisvan okulunda yazmayı öğrenmiştir.³⁵

Ankaradan sonra Afet İnan’ın ailesi Biga’ya taşınmıştır.³⁶ Çanakkale Savaşlarındaki tehlikeden dolayı Biga’nın memurlar için daha emniyetli bir yer olması nedeniyle Afet İnan’ın ailesi de Biga’yı tercih etmiştir. Afet İnan ilkokula giderken öğretmeninin mangaldan maşayı alarak yaramazlık yapan bir arkadaşının sırtına vurması sonucu ertesi gün okula gitmek istememiştir. Yaşadığı hadiseyi şöyle açıklamıştır: “ Babam okula devamsızlığın olamayacağını ihtar ederek, başım ağrıyor bahaneme aldırış etmeden, beni okula yine zamanında gönderdi. Şükür böyle bir maşayı öğretmenimden yemedim.”³⁷ Evde babasının Afet İnan’a ders çalıştırdığı, İsmail Hakkı Bey’in aldığı gazeteleri dahi Afet’e okutarak onu ileriye yönelik hazırladığı görülmekte olup babasının Afet İnan’ı bütün zor şartlar altında okula göndermek istemesinin olumlu neticeleri sonradan ortaya çıkacaktır.³⁸

1920 senesi Biga’nın çok hareketli olduğu, Anzavur çetelerinin şehri işgal ettiği ve Biga’da kız okullarının kapandığı bir dönem olup ³⁹ Şehir Kuva-yi Milliye’nin eline geçince Afet İnan da diğer öğrenciler gibi okula devam ederek 1920 yılında Biga’da, ilkokulu birinci olarak bitirmiştir. İlkokulda en çok tarih

³³ A.g.e., s.37.

³⁴ A.g.e., s.s. 37-46.

³⁵ A. Afetinan, **Atatürk’ten Mektuplar**, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.9.

³⁶ Arı İnan, **PROF...**, s. 49.

³⁷ A.g.e., s. 52.

³⁸ A.g.e., s. 43.

³⁹ Küçük Afet ilkokul son sınıfta ne yazık ki tek öğrenci olarak okuyordu. Anzavur ayaklanmaları ve çatışmalar öğrencilerin okulu bırakmalarına sebep oluyordu. Afet İnan’ın babası İsmail Hakkı Bey diplomadaki “birinci olarak terfi etmiştir” yazısını görünce şaşırarak Afet’e “sınıfta kaç kişi idiniz” diye sormuştur. A. Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri**, 4.b., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982., Arı İnan, **a.g.e.**, s.s.55-56.

dersini seven Afet İnan'ın tarih dersini sevmesinin en büyük sebebi evde onu dinleyen anneannesi ve babasının olmasıdır.⁴⁰

1921 yılında Biga'dan Alanya'ya taşınan Afet İnan, Alanya'da babasının yanında olmaktan mutlu olduğunu, yüzmeyi ve ata binmeyi⁴¹ burada öğrendiğini belirtmiştir. Boş zamanlarında babasından coğrafya ve matematik dersi alan Afet İnan'a anneannesi İstanbul'dan kitaplar göndermiştir.⁴² Alanya'da kitapçı ve kütüphane sıkıntısı çeken Afet İnan 'ın, İstanbul'dan gönderilen kitaplar sayesinde okuma şevki artarak devam etmiştir. Afet İnan bu konuda şu açıklamaları yapmıştır: *“Kitap, herkese olduğu gibi, benim meslek hayatımda da başlıca kültür dayanağım olmuştur. Bunun yokluğunu, çocukken Anadolu şehir ve kasabalarında, babamın memuriyeti dolayısıyla gezerken çok hissetmişimdir. Fakat şunu da itiraf edeyim ki, babamın ve anneannemin bana en büyük hediyeleri kitap bulup vermeleri olmuştur. Söz gelimi Kurtuluş Savaşı esnasında Alanya ve Elmalı'da iken, anneannem bana hep kitap verirdi.”*⁴³ Afet İnan öğretmenlik mesleğinin ilk ilhamını Reşat Nuri Güntekin'in *“Çalıkuşu”* romanından almıştır.⁴⁴ Babasının Fransızca bir atlas getirdiğini belirten Afet İnan şu bilgileri vermiştir: *“İşte bu biriktirdiğim kitaplarım, Cumhuriyet'imizin ilk yıllarında Bursa Öğretmen okulunda okurken, bütün arkadaşlarımla 'Afet'in Kütüphanesi' dedikleri küçük bir sandıkta dururdu ve babamın gönderdiği harçlığı en çok kitap almaya verirdim.”*⁴⁵

İsmail Hakkı Bey ve kardeşinin 1921 yılında savaşa katılmak üzere Ankara'ya gitmeleri üzerine⁴⁶, aile Alanya'dan Antalya'nın Elmalı ilçesine taşınmıştır. Elmalı'da Afet İnan'a *“görücüler”* gelmiş olup kızının yaşının küçük olması sebebiyle İsmail Hakkı Bey görücülerini reddetmiştir.⁴⁷ İlerleyen dönemlerde gelen görücülerini doğrudan reddetmese bile kabul de etmemiştir. 21 Ocak 1922'de

⁴⁰ Arı İnan, **PROF...**, s.s.50-60.

⁴¹ İsmail Hakkı Bey mesleği nedeniyle çok yer değiştirmesi Afet İnan'ın birçok şehri tanıma olanağı sağlamıştır. Kendi ifadesiyle *“Yurt sevgisi, ulusuna bağlılık duygusu”* kuvvetlenmiştir. Arı İnan, **PROF...**, s.64.

⁴² Afet İnan babası ile ilgili şunları demiştir: *Babam her ikimize de arada hesap yaptırıyor ve ödevler veriyordu. Çok seyrek de, bazı kitaplar buldukça onları okuyorduk. Özellikle coğrafi bilgilerimizi genişletmek için yine harita üzerinde, bizi adeta imtihan eder gibi karşısına alır ve sorularına yanıt isterdi.”* **A.g.e.**, s.s.65, 68.

⁴³ A. Afetinan, **Cumhuriyetin 50.yılı için köylerimiz**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s.104.

⁴⁴ **A.g.e.**, s.104.

⁴⁵ **A.g.e.**, s.s. 104-105.

⁴⁶ Arı İnan, **PROF...**, s.71.

⁴⁷ Arı İnan, **a.g.e.**, s.76.

öğretmen olabilmek için dilekçe yazan ve sınavı geçerek öğretmen diploması almaya hak kazanan Afet İnan'ın ⁴⁸ o yıllarda evlenmekten ziyade okumak istediği anlaşılmaktadır.

1 Eylül 1922'de Elmalı Kız Okulu'nda öğretmen olarak görev yapmaya başlayan ⁴⁹ Afet İnan'ın karşısında iki seçenek vardır. Birinci seçenek; evlenip anneannesini yanına almak, ikinci seçenek ise anneannesini kimseye muhtaç etmeden öğretmen olabilmektir.⁵⁰ Öğretmen olmaya çalışmasını meslek ve çalışma yaşamının ilk itici gücü olarak nitelendiren Afet İnan,⁵¹ ikinci seçenektan yana yaşantısını şekillendirecek ve bu uğurda önüne çıkan engelleri peş peşe devirecektir.

İsmail Hakkı Bey'in Aydın'a tayini çıkması sonucu eş zamanlı olarak Afet İnan'ın da Çine'ye öğretmen olarak ataması çıkmıştır. Fakat babası, kızından uzaklaşmak istemeyerek kızının öğretmenlik yapmasına müsaade etmemiştir.⁵² Aydın'da kiralanacak ev olmadığından bir mağazada konaklayan aile, birkaç gün Aydın'da kaldıktan sonra Söke'ye yerleşmiş olup Afet İnan, burada bir ay kadar öğretmenlik yapma fırsatı bulmuştur.⁵³ Afet İnan dolaştığı şehirlerde birçok yerin harabe, virane ve koku içinde olmasından dolayı o yıllarda yediği her şeyi kokladıktan sonra yemek yeme alışkanlığı edindiğini dile getirmiştir.⁵⁴

1923 yılında Söke'de bir yıl dahi kalınmadan Bursa'ya tren ile geçen aile, ⁵⁵ oradan otomobil ile İnegöl'e geçmiş, yaz bitiminde Afet İnan, Bursa'daki Kız Öğretmen Okulu'na kayıt olmuştur. Afet İnan'ın unutamadığı bir hatıra ise Bursa'ya tren ile giderlerken mangaldaki kömürün etkisiyle bütün ailenin zehirlenmekten sonra kurtulmasıdır. Bursa'da aldıkları köpeklerinin nefes alışışı sayesinde zehirlenmekten kurtulmuşlardır.⁵⁶ Yatılı Kız Öğretmen Okulu'nda tarih dersini çok seven Afet İnan'a tarihi sevdiren ve Bursa'nın tarihi binalarını gezdiren kişi

⁴⁸ A.g.e., s.75.

⁴⁹ A.g.e., s.76.

⁵⁰ A.g.e., s.74.

⁵¹ A.g.e., s.74.

⁵² A.g.e., s.77.

⁵³ Afet İnan'ın Elmalı'dan Aydın'a giderken unutamadığı çok önemli bir hadise var. Şehir eşkıyalarından korunmak için biriktirilen altın paralar bir kemerin içine konularak Afet İnan'a taktırılmıştı. Çocukların aranmayacağı düşünülerek alınmış bir tedbir. Bkz.:A.g.e., s.77.

⁵⁴ A.g.e., s.77.

⁵⁵ A.g.e., s.82.

⁵⁶ A. Afetinan, *Atatürk'ten Mek...*, s.4., Arı İnan, *PROF....*, s.79.

TBMM'nin ilk kadın milletvekillerinden Fakihe Öymen Hanım'dır.⁵⁷ *"Bursa'nın şehir muhiti bana tarihi sevdirdi. Tarih hocam Fakihe Öymen ise bana tarih okutmaktan zevk almasını öğretti."*⁵⁸ Okulda harçlıklarının çoğunu kitap almak için harcayan Afet İnan'ın en çok tekrar ettiği marş *"Dağ başını duman almış, Gümüş dere durmaz akar, Güneş ufuktan şimdi doğar, Yürüyelim arkadaşlar..."* marşıdır.⁵⁹

Bu süreçte Afet İnan'ın ailesinin İnegöl'den Sinop'a taşınması Afet İnan'ın eğitimine devamını durdurmamış olup kışın okula devam etmek için tekrar Bursa'ya gitmiştir.(1924-1925).⁶⁰ Bursa Kız Öğretmen Okulu'nun Afet'e kazandırdığı en önemli iki özellik; yabancı dilini ilerletmesi ve kitap okuma alışkanlığı kazanması olup Afet İnan'ın bu yıllarda öğretmenliği iyice benimsediği hatta yurtdışında eğitim görmek hayalinin olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹ Afet İnan Bursa kız Lisesinden 1925 yılında mezun olduğunu ve ilkokul öğretmeni olmasından dolayı duygularını şöyle dile getirmiştir.⁶²

"1925 yılında mezuniyet imtihanlarından sonra hocalarımızla bir toplantı yapmıştık. Bizlere hepsi ayrı ayrı hem nasihat verdiler, hem bizim de artık hoca olduğumuzu ve kendileriyle meslekdaş bulunduğumuzu hatırlattılar. Hoca olduğumua seviniyordum. Fakat mektebimin bittiğine hiç sevinmiyordum. Benim bu hissime bazı arkadaşlarım da katılıyorlar ve beraberce, acaba daha nerede okuyabiliriz? diye düşünüyorduk. O zaman Darülmalumat-ı aliye'nin İstanbul'da olduğunu işitiyorduk. Fakat bir taraftan da hoca olmayı o kadar istiyordum ki.. nihayet Bursa Kız Muallim mektebi mezunu olmuştum. Bunu tahsil hayatımın en iyi bir devresi olarak daima hatırlarım ve bundan iftihar duyarım. Çünkü hocalık hayatına bu menşeim delaletiyle girdim. İlkokul öğretmenliğini fiilen bir aydan fazla yapamadım. Çünkü aynı sene Lozan'a lisan öğretmeğe gittim. Sonra İstanbul Fransız Lisesi'nde okuduğum senelerde, muallim mektebinden aldığım feyiz ve milli hislerim benim için daima rehber olmuştur."

⁵⁷ Arı İnan, **a.g.e.**, s.82. Fakihe Öymen'in özgeçmişi şöyledir: *"1900'de İşkodra'da doğmuştur. İlköğrenimini İstanbul'da Koca Mustafa Paşa İlk Mektebi'nde, orta öğrenimini sınavla girdiği İstanbul Kuz Muallim Mektebi'nde, yükseköğrenimini de İstanbul Darülfünununda Coğrafya şubesinde yapmıştır. 1922'de Kandilli Kız Lisesi Coğrafya öğretmenliğine atanmıştır.1923'te Bursa Kız Muallim Mektebi'nde Tarih, Coğrafya öğretmeni olmuş, bir sene sonra da aynı okulun müdür muavinliği görevine tayin edilmiştir. 1931 yılına kadar bu iki görevi birlikte yürütmüştür. 1931'de Ankara Türk Maarif Cemiyeti'nin Bursa'da açtığı Kız Lisesi'nde müdür olmuştur. Bu görevi milletvekili seçilene kadar sürdürmüştür. 8 Şubat 1935 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi tarafından milletvekili adayı olarak gösterilmiş ve 1625 oy alıp V. dönem İstanbul milletvekili olarak meclise girmiştir. VI. ve VII. Dönemlerde de İstanbul'dan, VIII. dönemde ise Ankara'dan milletvekili seçilen Fakihe Öymen, 6 Nisan 1983 tarihinde vefat etmiştir."* <http://cumhuriyettarihimiz.blogspot.com.tr/2015/08/cumhuriyetin-ilk-kadn-milletvekilleri-2.html> (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017) Fakihe Öymen'in fotoğrafı için bkz.: Ek-4.

⁵⁸ Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958, s.119.

⁵⁹ Afet İnan'ın karyolasının altına koyduğu sandığı için arkadaşları *"Afet'in ayaklı kütüphanesi"* derler. Afet kitaplarını bu sandığa koymuştur. Arı İnan, **a.g.e.**, s.84.

⁶⁰ **A.g.e.**, s.s.84-86.

⁶¹ **A.g.e.**, s.86.

⁶² Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**, s.19.

Afet İnan “Cumhuriyetin 50. Yılı İçin Köylerimiz” isimli kitabında o dönem okuduğu kitapların bazılarının isimlerini belirtmiştir: Lütfi Simavi: Teşrifat ve Adab-ı Muaşeret, Ruşen Eşref: Ayrılıklar, Ömer Tahsin: Darbimeseller Hakkında Tahlil ve Tenkidat, Şükrü Kaya: Robenzon Kröze, Suat Hayri: Kıskaç Gözler, Orhan Mithat: Aşk İhtiyacı, Güzide Sabri: Yaban Gülü, Reşat Nuri: Dudaktan Kalbe, Sönmüş Yıldızlar, Damga, Gizli El, Uşakizade Halit Ziya: Bir Hikâye-i Sevda, Aşkı Memnu...⁶³

Afet İnan’ın Bursa Kız Öğretmen Okulundaki numarası 65 ve imzasını “Afet Hakkı” olarak atmaktadır.⁶⁴ İsmail Hakkı Efendi’nin tayininin İzmir’e çıkması sonucu Afet İnan’ın ataması da Menemen’e çıkmıştır. Okulun uzak olması sebebiyle Afet İnan, İkinci Kordon’da bulunan Redd-i İlhak okulunda öğretmenliğe başlamıştır.⁶⁵ Afet o günleri şöyle anlatmıştır: “Fakat babam tekrar İzmir’e nakledilince beni orada yalnız bırakmadılar. Yalnız yeni başka okullarda okumak istediğim için İzmir’e yerleştikten sonra yeniden bu imkânları babam aramaya başladı. Başka nerede okutabilir diye. O zamanlar bizde de yüksekokullar pek azdı.

⁶³ Afet İnan’ın okuduğu kitapların fiyatları 5 kuruş ile 100 kuruş arasında değişmektedir. A. Afetinan, **Cumhuriyetin 50.yılı için köylerimiz**, s.105.

⁶⁴ Arı İnan, **a.g.e.**, s.s.92-93.

⁶⁵ **A.g.e.**, s.s.92-95., Yaptığım araştırmalarda 1448 sokaktaki Redd-i İlhak Okulunu İzmir Alsancak da bulamadım. Okul binasının yıkılmış olması muhtemeldir. 29 Ekim 1933’te Redd-i İlhak İlkmektebi eğitimine Gazi İlk Mektebi’nde devam etmeye başlamıştır. Okulun şu an adı Gazi Ortaokuludur. Gazi Ortaokulu yetkilileriyle yaptığım görüşmede Redd-i İlhak Okulunun yerini bilmediklerini belirttiler. Gazi Ortaokulunun tarihçesi şöyledir: “Okulumuz 29 Ekim 1933 ‘den önce eğitim ve öğretimini Redd-i İlhak İlkmektebi adı ile 1448 sokaktaki tarihi binada devam etmiş. Cumhuriyetin ilk tarih profesörlerinden birisi olan Afet Hanım, 1925 yılında Redd-i İlhak İlk mektebinde yeni göreve başladığı sırada Atatürk ile tanışması sonucu ileriki yıllarda öğrenimine devam etme fırsatı buldu. Okul binasının Alsancak semtinin ihtiyacının karşılayamaması nedeni ile İzmir Valisi General Kazım Dirik Paşa 1928 de okulumuzun ilk temelini atarak Cumhuriyetimizin 10. yıl dönümü olan 29 Ekim 1933’de Redd-i İlhak İlk mektebini buraya taşımış ve adını bu gün şerefle taşıdığımız Atatürk’ün Gazi unvanını okulumuza ad olarak vererek Gazi İlkmektebi olarak eğitim ve öğretime başlamıştır. Okulumuz Cumhuriyetin 10 uncu yıl dönümü olan 29 Teşrin evvel (Ekim) 1933 tarihinde binanın kurulmasında en büyük amil bulunan General Kazım DİRİK tarafından törenle açmıştır. Okul 1933-1938 yılları arasında birçok yerli ve yabancı büyük ve tanınmış şahsiyetler, terbiyeciler tarafından ziyaret edilmiştir. ATATÜRK ‘ün, İsmet İNÖNÜ ‘nün, Celal BAYAR ‘ın ziyaretleri okul tarihinin en şerefli günleridir. 1997 yılından itibaren kesintisiz 8 yıllık eğitime geçildiğinden Gazi İlköğretim Okulu Oldu. 30/3/2012 tarihli ve 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile zorunlu eğitim süresi 8 yıldan 12 yıla çıkarılmış olup okulumuz 16 Haziran 2012 tarihinden geçerli Ortaokul olmuş olup, Gazi Ortaokulu adını almıştır.” **Gazi Ortaokulu Tarihçesi**, <http://konakgaziortaokulu.meb.k12.tr/> (Erişim tarihi 10 Şubat 2018). İzmirde açılış törenleri kapsamında on iki dersaneli büyük Gazi Mektebi’nin 20 Ekim 1933’de tamamlanacağı 29 Ağustos 1933 tarihli Anadolu gazetesinde yer almıştır. Nitekim 29 Ekim’de açılışını General Kazım Dirik yapmıştır. Mehmet Emin Elmacı, Sevki Şeneken, **Atatürk Dönemi’nde İzmir’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, Anadolu Basım Yayın Matbaacılık, İzmir, 2017, s.131.

Ve üniversiteye girmek de pek bugünkü gibi kolay değildi. Onun için beni bir yere geçici olarak tayin ettiler. Öğretmen de olmak istiyordum.”⁶⁶

Afet İnan 1972 yılında Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan “*Ellinci Yıl Korulukları*” isimli yazısında ⁶⁷ 25 Eylül 1972 yılında İzmir Fuarı’na bir nikâh vesilesi ile gittiğini, parkta gezenlerin şehir gürültüsünden uzakta, ağaçların gölgesinde dinlendiklerini belirterek eski anılarını dile getirmiştir. İşgal altında olan İzmir’i vapurla geçerken gördüğünü, Antalya’da babası ile kavuşacaklarını belirten Afet İnan hatıralarını şöyle anlatmıştır: “*Bir taraftan babama gidiyoruz diye seviniyor, öte yandan yurdumuzu düşman istilasında görmekten çok hüznü duyuyordum. Çünkü Biga’da çete savaşları bitmişti. Ama düşman ordusu şehre hâkim olmuştu. İstanbul’un karanlık günlerini bu deniz yolculuğuna hazırlanırken türlü müşküller içinde olduğumuzu aile büyüklerimizin sıkıntı ve endişelerinde anlıyorduk. İlkokulda olan biz iki kardeş, Antalya, Alanya, Elmalı’da babamın orman müfettişliği ile geçen günlerimizde hep savaş ve kurtuluş sözleriyle ve haberleriyle yaşadık.*”⁶⁸

Afet İnan’ın İzmir ile ilgili şu sözleri aslında o’nun çocukluk dünyasını yansıtmaktadır: “*Yıl 1922! İşte şimdi karadan İzmir’i görecektik. İlkokul mezunu idim. Fakat okumak istiyordum. İstanbul’dan geçerken gördüğüm Çapa Mektebi hayalimde idi. İzmir’i denizden gördüğümüz gibi bulamamıştık. Kordonboyu arkaları yangın yığınları içinde idi. Babam “İşte düşman istilasından kurtulan yurdumuzun durumu...” diyordu. Gezdirdiği, gösterdiği yerler birer harabe idi. Çocukluk hatıralarımın en üzgün görüntüleri idi bu yerler. Bursa’yı böyle bulmamıştık ama İzmir’in bu yangın yerlerini unutamiyorum. Bu olayın filmlerini sonradan gördükçe hep o zamanki durumu hatırlarım...*”⁶⁹

1922 yılında Afet İnan 14 yaşındadır. Afet İnan’ın çocukluk dönemine ait anıları ülkeninin içinde bulunduğu hazin tabloyu gözler önüne sermekte olup Afet İnan’ın ülkesine faydalı bir kişi olarak öğretmen olma isteğini de kamçılamıştır. Afet İnan’ın çocukluk yaşantısı o’nun ilerideki yaşamının bir aynası gibidir. Afet İnan’ın doğa sevgisi aslında çocukluğunda babasının o’na öğrettiği bir kavramdır. Afet İnan

⁶⁶ Howard Reed, “*Afet İnan’ın Atatürk Hakkında Birkaç Anıları*” **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu**, C:1, Ankara, 1996, s.108., Geniş bilgi için bkz.: Ek-2.

⁶⁷ Afet İnan, “*Ellinci Yıl Korulukları*”, **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1972, s.3.

⁶⁸ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1972, s.3.

⁶⁹ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1972, s.3.

şöyle demiştir: “Babam beni bir gün İstanbul Halkalı Ziraat Mektebine götürmüştü. Oradan gösterdiği şu idi. Çam ağaçlarının büyük korusunu heyecanla seyrederken “İşte son sınıfta iken diktiğimiz ağaçlar, bunlar senden iki- üç yaş büyüktürler.” diyordu. Ben bu ağabey ve ablalarımın gölgelerinde gezinirken babama ve bu ağaçları diken ve yetiştirilmesinde emekleri geçen herkese adeta minnet borçlu olduğumu hissediyordum. Babam İzmir’de de Orman Müdürü olarak vazife görürken(1928-1930) Karşıyaka Fidanlığını kurdurmuş olduğunu, onun ormancı meslektaşları bana hatırlatırlar.”⁷⁰

1.2. Afet İnan’ın Atatürk ile Tanışması

11 Ekim 1925 günü Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, İzmir’e geldiğinde henüz Redd-i İlhak Okulunda üç haftalık öğretmen⁷¹ olan Afet İnan, Mustafa Kemal salona girdiği zaman herkesin çevresinde toplandığını belirterek o günleri şöyle ifade etmiştir: “...Ben bir kenarda duruyordum... Beni bir öğretmen kolumdan tutarak Cumhurbaşkanının yanına oturttu. Sağ tarafımda General Kazım Özalp, sol tarafımda da Atatürk vardı. Ben o kadar ürkmüş bir durumda idim ki, özellikle Atatürk’ün çatık kaşlarına ve gözlerine bakamıyor, Kazım Özalp ile konuşuyordum.”⁷² Afet İnan, Atatürk’e Doyranlı olduğunu söyleyince Atatürk’ün ilgisi daha da artmış, Atatürk, İkinci Meşrutiyet öncesi Doyran civarında geçerken Afet’in anneannesinin dayılarının çiftliğine giderek onlardan yardım gördüğünü belirttikten sonra İsmail Hakkı Bey ile görüşerek Afet İnan’ın öğreniminin devamını sağlayacağını bildirmiştir.⁷³

Afet İnan’ın Atatürk ile tanışması ve aralarında geçen konuşmalar Howard Reed’in Afet İnan ile yaptığı röportajda daha ayrıntılı bir şekilde konuşulmuş olup Afet İnan şöyle anlatmıştır:

“Babamı sordu. Babam dedim müfettiş, orman müfettişi. Ve beni okutacak, ben yalnız bu tahsille kalmayacağım, okumak istiyorum dedim. Onun üzerine daha çok alakadar oldu. Ve “bunu size, bu ailenin kim söylüyorsa benimle konuşur” dedi. Ben dedim ki “ Benim anneannem bilir, ben bilmem bunları” dedim. Onun üzerine anneannemi daha ertesi gün çağırdı ve konuştular. Öyle anlaşıldı ki Makedonya’da ilk subay olduğu zamanlardaki devrede bazı hadiselerde bizim ailenin bazı çiftliklerine uğramak

⁷⁰ Cumhuriyet, 28 Ekim 1972, s.3.

⁷¹ Arı İnan, PROF..., s.97.

⁷² A.g.e., s.98.

⁷³ A.g.e., s.s.98-99.

mecburiyetinde olmuş. Ve orada kendisine alaka göstermişler, bazı yardımlarda bulunmuşlar. Bunu işitince pek mütehassıs oldu.” O halde” dedi “öyle okumak istiyorsan ben seni okutayım”, Ben dedim ki “Babam bilir. Ben karar veremem”. Babam pek razı olmadı fakat okumak meselesi ortaya konunca beni hemen işte orada o zaman pek de meşhurdur ismi Lozan’a bir ay sonra gönderdi. Ve bu vaziyette ben orada lisan tahsiline başladım. Ondan sonra da daimi olarak okudum.”⁷⁴

Andrew Mango, Fahrettin Altay’ın anılarında, Afet İnan ile Mustafa Kemal’in tanışmaları için şöyle dediğini yazmıştır: *“Atatürk’ün üzüntüsünü giderecek bir arkadaş bulmuş olmasına hepimiz çok sevinmiştik., bir sinir buhranı geçirmesinden korkuyorduk. Bu hanımın bunu önlemiş olması vatanımız için büyük bir hizmettir”⁷⁵* Mustafa Kemal, Fahrettin Altay’a Afet İnan’ı şöyle anlatmıştır: *“Ailesi Selanik’te bizim aile akraba denecek kadar yakındır. Kendisine burada (İzmir’de) rastladığıma sevindim. Okumaya çok düşkün, fakat eğitimini ilerletmeye olanak bulamıyormuş, kızım olmayı kabul etti. Ankara’ya gelecek, hem öğretmenlik yapacak ben de eğitimin yükseltmek olanağı sağlayacağım.”⁷⁶* İlknur Meşe, Afet İnan’ın İzmir’deki Redd-i İlhak İlkokuluna ataması olmasaydı ve 11 Ekim 1925’te İzmirdeki çay ziyafetine katılmasaydı muhtemelen sade bir öğretmen olarak yaşamını sürdüreceğini belirtmiştir.⁷⁷

Neticede Afet İnan, Atatürk’ün desteği ve Bakanlığın izniyle 27 Kasım 1925 yılında Lozan’da bulunan Rochemont Yatılı Okuluna Fransızca öğrenmek için gitmiştir.⁷⁸ 27 Kasım 1925 yılında okula başlayan Afet İnan, bu okulda gramer, tarih, yazı, edebiyat, diksiyon, kompozisyon, retorik, analiz, piyano, dikiş, sanat tarihi ve spor derslerinin yanında; sinema, tiyatro ve bale dersleri almıştır.⁷⁹ Afet İnan sinema, tiyatro, konser ve balelere toplu halde götürüldüklerini, dersleri çok sevdiğini ve düzenli olarak çalıştığını belirtmiştir. Afet İnan, Fransızcaı konuşmasını ve yazmasını bu okulda öğrenmiştir. *“Atatürk’ün Bütün Eserleri”* kitabında Atatürk’ün Afet İnan’a ve Sabriye’ye hitaben 5 Ocak 1926 tarihli bir

⁷⁴ Howard Reed, **a.g.m.**, s.109., Bkz.: EK- 2

⁷⁵ Andrew Mango, **Atatürk-Modern Türkiye’nin Kurucusu**, 9.b., İstanbul, 2012, s.507.

⁷⁶ Songül Saydam, Yaşar Öztürk, **İnsanlığa Akan Irmak**, Etik Yayınları, İstanbul, 2008, s.161.

⁷⁷ İlknur Meşe bu makalesinde Afet İnan’ın otobiyografisini eleştirel bir gözle yazmıştır. Bu makededeki amacı şöyle belirtmiştir: *“Afet İnan’ın anılarında ve Atatürk etrafında yaşanan değişik konularda yazdığı eserlerde kendi konumunu ve rolünü nasıl yansıttığını, yani benliğini buralarda nasıl kurguladığını, okuyucuda ne tür bir benlik izlenimi yaratmaya çalıştığını, o izlenimi ne oranda sabitleyip koruyabildiğini ve yaratmayı istediği izlenimde kendisinin ne kadar samimi olduğunu ortaya koyabilmek.”* İlknur Meşe, *“İki Kurgusal Metin Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği”*, **Fe Dergi**, s.s.28-29.

⁷⁸ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.8

⁷⁹ **A.g.e.**, s.8.

mektubu vardır. Atatürk kızların eğitim yaşantılarından memnun kaldıklarına sevindiğini, fakat farklı bir muamele gördüklerine üzüldüğünü belirtmiştir. Mektup şöyledir:

*“Sevgili kızlarım Afet, Sabriye; gönderdiğiniz bütün mektupları ve son mektubunuzla müşterek resminizi aldım. Hayat ve tahsil tarzınızın arzunuz gibi tanzim edilmiş olmasından memnun oldum. Yalnız arkadaşlarınızdan farklı bir muameleye maruz kalmaktan doğan üzüntülerinize ben de iştirak ederim. Bunu yapmamalıydılar. Bu hususun icap edenlere ihtarı için özel olarak Konsolos Bey'e yazdırdım. Her halde sizin hiçbir arkadaşınızdan hiçbir bakımdan ayrı tutulmanızı arzu etmem. Benim mektup yazmak âdetim değildir. Siz buna bakmayın, sık sık her hal ve arzunuzu muntazaman bana yazın! Zaman zaman fotoğraflarınızı da gönderin! Bir an evvel lisan öğrenmeye ehemmiyet verin. İsteddiğiniz lügat kitaplarını iki hafta evvel konsolosluk vasıtasıyla gönderttim. Her ikinizin gözlerinizden öperim kızlarım.”*⁸⁰

11 Temmuz 1927 yılına kadar bu okula devam etmiş olup, Türkiye'ye döndüğü yıl Atatürk'ün İstanbul'da Büyük Nutuk'unun düzeltmelerini yaptığını belirtmiştir.⁸¹

1927 yılında, yatılı olan İstanbul Fransız Kız Lisesine giren(Notre Dame de Sion) Afet İnan, ders kitaplarının bazılarında Türklerden sarı ırk, ikinci derecede barbar bir kavim olarak anlatılması kendisini rahatsız etmiş ve bu durumu öğretmenleri ile paylaşmıştır.⁸²

Afet İnan Fransız Kız Lisesinde öğretim yaşantısının onun tarihçi olmasına alt yapı oluşturduğunu Utkan Kocatürk ile yaptığı röportajda şöyle anlatmaktadır:

*“Ben sonra o sene yine Fransız okulu, Damdasyon (Nötre Dame de Sion)'a girdim ve orada yine yatılı olarak öğrenimime devam ettim, 1929'a kadar.. Oradan çok istifade ettim ve tarihçi olmama da sebebiyet vermiştir ordaki tahsilim.. Çünkü İstanbul'da birçok Türk eserleri görüyordum. Onlardan memleket içinde de görmüştüm daha evvel ama daha bir bilgili olarak onların üzerinde durdum. Bir de bakıyordum Türk tarihlerinden, hiç Fransız tarihlerinde bahsedilmiyor, yani medeniyetleri bakımından.. Sonra da bir kere baktım, bir coğrafya kitabında Türkler hakkında hem barbar kelimesi kullanılıyor, hem de ikinci derecede bir ırktır, diye bir aşağılık duygusu verilmek isteniyor... Bir sınıf sör'ümüz vardı. Ona dedim: “Ne münasebet! Biz böyle değiliz! Niçin ikinci derecede bir ırk olalım? “ O, “Evet, işte..” dedi. “Bu umumî bir kanaat..” falan. Fakat benim çok gücüne gitti ve işte o tatilde kitabı getirdim, Atatürk'e gösterdim”*⁸³

⁸⁰ Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.18(1925-1927), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.139.

⁸¹ A.g.e., s.8., Arı İnan, PROF..., s.99.

⁸² Arı İnan, a.g.e., s.100.

⁸³ Utkan Kocatürk, “Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s.715., Tam metin için bkz.: Ek-3.

Afet İnan, Atatürk'e rahatsız olduğu kitapları gösterdiğinde o Wells'in Dünya tarihi kitabını ve İstanbul Üniversitesinde verilen tarih notlarını okuyordu.⁸⁴ Afet İnan o anı şöyle ifade etmiştir: *"Benim gönderdiğim ders kitabı ilgisini çekti. Hayır, böyle olamaz. Bunların üzerinde meşgul olalım."*⁸⁵ Afet İnan'ın yeni çalışma alanı *"Türklerin en eski dönemlerdeki yeri nedir?"*, *"Türklerin uygarlığa, medeniyete katkıları ne olmuştur?"*⁸⁶ soruları etrafında şekillenmiştir. Afet İnan 1929 yılında sınavlardan geçerek Ankara Musiki Muallim Mektebinde tarih ve yurt bilgisi dersleri vermeye hak kazanmıştır.⁸⁷

Afet İnan'ın Musiki Muallim Mektebine geçişi ve hayatına dair güzel bir biyografi sunan Milliyet Gazetesinin haberi şöyledir:

"8 Haziran 1985 günü bir kalp krizi sonucu kaybettiğimiz Prof. Dr. Afet İnan, kadın devrimcilerimizin ilk ve en ünlüsüdür. Manevi kardeşlerinin "Afet Abla"sı İnan, Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu 1925 yılında bitirdikten sonra İzmir'deki Redd-i İlhak İlkokulu'na öğretmen olarak atandı. Henüz üç haftalık öğretmendi ki 11 Ekim 1925 günü Atatürk'ün İzmir'e geleceğini öğrendi. İstasyonda kalabalık bir topluluk tarafından karşılanan Atatürk, Afet Hanım'ın okulu tarafından onuruna verilen çay ve müsamereye katıldı. İşte, Afet İnan'ın kaderi o çaydan sonra büyük kurtarıcı ile birleşti. Afet Hanım, Atatürk'le uzaktan akraba oluyordu, aynı zamanda.

Afet Hanım, Fransız Lisesi'nde okurken bir gün Ata'nın arkadaşlarından Asaf İlbay ve eşi, Gazi Çiftliğine gelirler. Daha sonra buradan ayrılırken, Asaf Bey, Atatürk'e döner ve "Bu eve bir Türk kadını lazım. Bu da Afet Hanım olabilir" der. Anlatıldığına göre, Ata da "Ama 0, Dame de Sion'da tahsilde" yanıtı verir. Bunun üzerine Asaf Bey, "Evet ama, sizin huzurunuz zaten okul gibidir. Afet Hanım, sizden feyz alır" der. Bir süre sonra yeniden Çankaya Köşkü'ne davet edilen Asaf Bey ve eşini Atatürk ve Afet Hanım karşılar. Atatürk, karşılama sırasında Asaf Bey'e "İşte arzunuzu yaptım. Afet, artık köşkün idarecisi oldu..." şeklinde konuşur.

Ağırbaşlılığı ve alçakgönüllüğü ile kendisini çevresine sevdiren Afet Hanım'ın Fransız Lisesi'ndeki öğreniminden ayrılması Atatürk'ü çok üzüyordu. o sıralarda Afet Hanım, Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde Tarih ve Yurt Bilgisi dersi veriyordu. 1930 yılından Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş çalışmalarına katıldı. Afet Hanım, Ankara Kız Lisesi'nde öğretmen iken, o günlerde Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılacaktı. Atatürk, bu fakültenin öğretim kadrosunda Tarih ve Dil kurumlarında çalışan üyelerin de görev almasını arzu ediyordu. Bu arada, Afet Hanım'ın da fakültede öğretim üyeliği yapmasını istedi. Afet İnan, bu görevi şimdilik kabul edemeyceğini söyledi Atatürk'e. Buna gerekçe olarak da fakültede ders verebilmek için önce yabancı ülkelerde inceleme ve araştırmalarda bulunmak gerektiğini gösterdi.

⁸⁴ Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.10.

⁸⁵ Arı İnan, **PROF...**, s.101.

⁸⁶ Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.10.

⁸⁷ **A.g.e.**, s.10.

Ata da onun Avrupa'ya gitmesine izin verdi. 1935 ilkbaharında Yugoslavya, Hollanda, Almanya, Avusturya ve Romanya'da tarihi araştırmalar yapan İnan, daha sonra da Cenevre Üniversitesi'nin Modern ve Yakın Çağlar Bölümü'ne kaydoldu. Cenevre Üniversitesi'nde doktorasını yapan Afet Hanım, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'ne öğretim üyesi olarak girmeye hazırdır artık. Zamanın Maarif Vekili Saffet Arıkan, kendisine DTCF'de ders vereceğini bildirir. Afet İnan, öğrencileriyle tanışmak için sabırsızlanır. Şevkle görevine başlar... Ancak 2 yıl sonra 10 Kasım 1938'de Ata'nın ölümüyle sarsılır dünyası.

Kadın haklarının en önemlisi olan seçme ve seçilme hakkının Türk kadınına 5 Aralık 1934'te verilmesinde Atatürk'le birlikte en büyük emeği geçenlerden olan Afet İnan, Ata'nın ölümünden sonra da bu konuda sürekli mücadele edecektir. Ata'ya verdiği büyük sözü yerine getirmek zorundadır. Atatürk'ün ölümünden iki yıl sonra 4 Temmuz 1940'ta Dr. Rifat İnan'la evlenen Afet Hanım, bu evlilikten iki çocuğa sahip olur. Arı ve Demir. Afet Hanım, 1974 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ilk Türk Devrim Tarihi Kürsüsü'nü kurdu. Prof. Dr. İnan, 1977'de üniversiteden kendi isteğiyle emekliye ayrıldığı halde ölünceye kadar yayınlarını ve çalışmalarını sürdürdü. Yakınlarının belirttiğine göre, Afet İnan, 8 Haziran günü geçirdiği kalp krizinden ölmeden önce anılarını yazıyordu. Ancak erken gelen ölüm, bunu tamamlamasına fırsat vermedi.⁸⁸

İlknur Meşe, Afet İnan'ın otobiyografisini yazdığı makalesinde Afet İnan ve Atatürk'ün aralarındaki ilişkiyi her iki tarafın da kabul ettiği kendi içinde tutarlı ve düzenli baba-kız ilişkisine benzetmiştir: *“Atatürk bir baba figürü olarak onu belirli amaçlar doğrultusunda hareket etmeye sevk etmiş, vazifeler ve sorumluluklar yüklemiş, kızı da layıkıyla bunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Bundan dolayı Afet İnan'ın anılarında ve başka eserlerinde, “Vazife verilmişti, başarmak icap ediyordu.” “Çalışmalarımın büyük gayesi size yetişmek ve yurduma yararlı olmaktır. Bunun mükâfatını sizden aldıkça daha çok çalışmak ve layık olabilmek için uğraşıyorum.” gibi cümleleri sıkça telaffuz ettiğini görebiliriz.”⁸⁹*

Howard Reed'in Afet İnan ile yaptığı röportajda Afet İnan'ın çocukluğunda Mustafa Kemal'in başlattığı Kurtuluş Savaşı'ndan haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Afet İnan, Atatürk ile ilgili şu anılarını paylaşmıştır: ⁹⁰

“Atatürk'ün ismini çocukluğumda İstiklal Savaşı yani Kurtuluş Savaşı'mız esnasında Mustafa Kemal Paşa diye çok işittik. Çünkü ilkokulda

⁸⁸ “Afet öğretmen Atatürk'le bir çayda tanıştı”, *Milliyet*, 13 Kasım 1985., Geniş bilgi için bkz.: Ek-5

⁸⁹ İlknur Meşe, “İki Kurgusal Metin Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği”, s.s.29-30., Arı İnan ile yaptığım görüşmede annesi ile Atatürk arasında bir baba-kız ilişkisinden ziyade karşılıklı bir güvenin olduğunu ifade etmiştir. Örnek olarak Arı İnan şu olayı anlatmıştır: *“Mesela bir şey anlatırdı. İstanbuldayken. Çanakkale'ye gitmek istiyor. Kendi yatını veriyor. Şimdi ben olsam o yatı alır bir güzel gezerdim. Öyle yapmıyor. Tarih Kurumu heyetini topluyor ve araştırma yapmaya gidiyor. o zaman Atatürk tabii yatını veriyor.”* Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30)., Geniş bilgi için bkz.: Ek-1.

⁹⁰ Howard Reed, *a.g.m.*, s.113., Geniş bilgi için bkz.: Ek- 2.

okurken Biga'da bulunuyorduk ve orada çok müşkül şartlar içinde yaşıyorduk. İsyanlar vardı. Mütareke olmuştu. Babam orman müfettişiydi orada ve bütün bu milli hareketlere o da bilfiil karışıyordu. Tabii biz bunları anlamıyorduk o zaman. Fakat bu hisler yahut da Ankara'daki, Sivas'taki diyelim daha evvel hareketler geliyordu haber olarak. Ve babam da, üvey dayım da Ankara'ya kaçtılar bu isyan hareketleri sonucunda. Kuvay-ı Milliye'ye karıştılar. Onun için çocukluğumuzda yani ben işte bir kardeşim daha vardı aile içinde Kuvay-ı Milliye hareketinin ve Mustafa Kemal'in başında bulunduğu hareketin, hareketten bize iyilikler geleceğine daima inanıyorduk. Ve ailemiz içinde böyle bir hava yaşıyorduk... Tabii o zaman ki ruh haleti içinde bütün Türkiye bilhassa kurtulduktan sonra, daima Mustafa Kemal Paşa'nın büyük ismi etrafında heyecan duyardık. Bütün, mektepte okurken işte birçok hadiseler içinde."

1.3. Afet İnan ve Atatürk'ün Mektupları

Afet İnan'ın Cenevre Üniversitesi'nde okurken 1935 ve 1938 yılları arasında Atatürk'e yazdığı mektupları ve Atatürk'ün cevabi mektuplarını kapsamaktadır. Afet İnan yazdığı mektupların Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığında Atatürk'e ait evrakların arasında tasnif edildiklerini, bu mektupların fotokobilerinin Genelkurmay'ın emri ile kendisine verildiğini belirtmiştir.⁹¹

Afet İnan'ın Atatürk'e yazmış olduğu ilk mektup 5 Kasım 1935 tarihli'dir.⁹² Üniversite hayatına yeni başladığını dile getiren Afet İnan, Atatürk'ten haber aldıkça kendinde kuvvet bulduğunu, Cenevre'ye gelir gelmez bir an önce derslere başladığını belirtmiştir. En iyi anlaştığı profesörün Pittard olduğunu ve onun dersini bir sene erken almaya başladığını ifade etmiştir. Pittard'ın Türklüğe ve Küçük Asya ile ilgili heyecanlı derslerinin ilgi çektiğini, birkaç ders haricinde diğer derslerde zorlanmadığını belirtmiştir. Afet İnan derste yaşadığı bir olayı şöyle aktarmıştır: “*Derste bir tarih profesörü Türklük üzerinde bilgisizce bir söz kullandı. Rektör'ün bir lokaldeki toplantısında bu profesörle münakaşa ettim. Bugün aynı profesör seminer*

⁹¹ Afet İnan Genelkurmay'ın emriyle kendisine verilen müsveddelerden kendisinin Atatürk'e yazmış olduğu bazı mektupların olmadığını ifade etmiştir. Afet İnan şöyle demiştir. “*Mesela Paris'te yaptığım incelemeleri ve takip ettiğim dersleri ayrıntılı olarak Atatürk'e ve Kültür Bakanlığına bildirmiştim. Bazı mektuplarda bunlardan söz edilmekte ise de tam metinleri elimde yoktur. 1936'da Montrö'deki Boğazlar toplantısında bulunmuş ve müzakerelerden edindiğim fikirleri Atatürk'e yazmışım. Diğer taraftan Atatürk'ün yazdıkları da hepsi elimde değil; Türkiye'ye tatil için geldiğimde kütüphanemde bırakmış olabilirim. Bu noksanlara karşın yayınladığım kitap bir derlemeden ibaret oldu. Ancak bunları tekrar okuyarak yayınlamaya hazırlanırken, o devredeki öğrenim hayatım ve milli hislerimde ne kadar heyecanlı olduğumu yeniden yaşamış oldum.*” Afetinan, **Atatürk'ten Mektuplar**, (Önsöz)

⁹² Afet İnan'ın “*Atatürk'ten Mektuplar*” kitabında bu mektubun tarihi 3 Kasım 1935 olarak yazılsa da ATASE'deki mektubun orijinali 5 Kasım 1935 tarihli'dir. ATASE(Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Daire Başkanlığı), **ATAZB(Atatürk Koleksiyonu)**, **K.39, B.93-1**. Orijinal belge için bkz.:Ek-6.

*konferansları için birçok talebelerle ders yaparken daha önce yaptığı hatayı yerinde olarak tashih etti. Pek memnun oldum.”*⁹³

Afet İnan 15 Kasım 1935 tarihli mektupta Pittard’ın ailesine davetli olarak Konsolos ve eşi ile birlikte gittiklerini belirtmiştir.⁹⁴ Cenevre Kantonu, Kültür Bakanı ve birçok önemli davetli ile tanışan Afet İnan, ertesi gün Rektörün evine davetli olduğunu ve Cenevre Tarih Cemiyetinin başkanı ile tanışacağını belirtmiştir. Üniversitede derslerinin iyi gittiğini, “*Methode historique*”(Tarih metodu) dersi için kütüphanede çalışmalar yaptığını ifade etmiştir.⁹⁵ Afet İnan, İtalyan bir kadının Roma üzerine verdiği bir konferansı dinleyip beğendiğini ve Atatürk’e “*Türkiye*” konulu bir konferans vermesinin uygun olup olmayacağını sormuştur. Atatürk’ün gönderdiği dil ve kılavuz kitaplarını aldığını, fakat onun istediği kitapların bazılarını bulamadığını ve Paris’ten sipariş verdiğini belirtmiştir.⁹⁶

Hasan Rıza Soyak’tan aldığı telgraf ile Paris Büyükelçisi Suat Davaz’ın kızlarının Cenevre’ye geldiğini öğrenen Afet İnan, onları kendi evinde ağırlamak istediğini belirterek dersler ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “*Atina Akropolü’nün Türkler tarafından cephanelik yapıldığı ve 1687’de Venedikliler tarafından bombalanarak tahrip edildiğini, Voltaire’in kitabından okudu: Benim yerinde gördüğüme göre Atina Akropolü Türkler tarafından cephanelik değil cami olarak kullanılmıştır. Atina, hatta bütün Yunanistan abideleri Türkler sayesinde muhafaza edilmiştir. Savaş esnasında cephaneye geçici olarak konmuş olabilir. Ben bu dediklerimi dökümanla ispat etmek isterim.”*⁹⁷

Atatürk 1935 tarihli Afet İnan’a gönderdiği mektupta “*Ekonomi politik*” dersinde zorlanan Afet’i anladığını ve ilk fırsatta Türkiye’ye gelmesini belirtmiştir.⁹⁸ “*Eskiden elinizde bulunan ve yeni elde ettiğiniz notları beraber getiriniz. Ankara’da yüksek ihtisaslı arkadaşlarımız size en büyük yardımı yapacaklardır.*” Atatürk 29 Ekim 1935 tarihli telgrafında Cumhuriyet Bayramı nedeniyle gönderilen tebrik telgrafından çok memnun kaldığını belirterek Afet İnan’a “*afiyet ve muvaffakiyet*”⁹⁹ dileğinde bulunmuştur. 12 Kasım 1935 tarihli telgrafında ise Afet İnan’dan gelen

⁹³ ATASE, ATAZB(Atatürk Koleksiyonu), K39, B.93-2., Orijinal belge için bkz.:Ek-6.

⁹⁴ K.39, B.91-1.

⁹⁵ K.39, B.91-2.

⁹⁶ K.39, B.91-3.

⁹⁷ K.39, B.91-3., Orijinal belge için bkz.:Ek-7.

⁹⁸ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.31.

⁹⁹ A.g.e., s.31.

mektup ve resimleri aldığını, dil ile ilgili yaptığı araştırmaları Afet İnan’a göndereceğini belirtmiştir. Atatürk, Afet İnan’dan “Linguistik” konusunda bazı eserleri göndermesini istemiştir.¹⁰⁰

Afet İnan’ın bir sonraki mektubu 1 Aralık 1935 tarihli dir.¹⁰¹ Afet İnan derslerini muntazam bir şekilde takip etmek için çabaladığını belirtmiştir. Cenevre’de “Tarih ve Arkeoloji” cemiyetine üye olan¹⁰² Afet İnan, halka açık olan cemiyetin çalışmalarını ve dil derslerini takip ettiğini ifade ederek bir Profesör ile yaşadıklarını şöyle belirtmiştir: “ Profesörle ayrıca dersten sonra da görüştim. Kitaplarının bazı kısımlarını okumuştum. Onlar hakkında sordum. Beni tatmin edecek cevaplar vermedi. Fakat kendisine soru tespit edip verirsem ayrıca uzun uzun görüşeceğini söyledi.”¹⁰³ Atatürk’ün dil hakkındaki sorularına henüz vakit ayıramadığını belirten Afet İnan, Voltaire’in kitabının içindeki Osmanlı tarihine ait olan kısmı açıklamak için bazı kitaplar aldığını fakat Türk Tarihine ait doküman bulmakta zorlandığını ifade etmiştir. Cemiyet’i Akvam konusunda çalışmaktan vazgeçtiğini çünkü bu konuda zaten bulunduğu Üniversitede bir ders olduğunu ifade eden Afet İnan, Dr. Tefvik Rüştü Aras’a yardımlarından dolayı teşekkür etmiştir.¹⁰⁴ Afet İnan 3 Aralık 1935 tarihli mektubunda Atatürk’e şükranlarını şöyle belirtmiştir:¹⁰⁵ “ Bana her fırsatta cesaret vermenize bin teşekkür. Çalışmalarımın büyük gayesi size erişmek ve dolayısıyla yurduma faydalı olmaktır. Bunun mükâfatını sizden aldıkça daha çok çalışmak ve layık olabilmek için uğraşıyorum ”

Afet İnan 15 Aralık 1935 tarihli mektubunda¹⁰⁶ Türklüğü yurt dışında hissetmenin ve hissettirmenin mutluluğunun eşsiz bir duygu olduğunu ifade etmiştir. Davetli olarak gittiği Cenevre Tarih Cemiyeti Reis’inin evinde birçok profesör ve tarihçinin olduğunu belirten Afet İnan, yaşadıklarını şöyle dile getirmiştir: “ İtalyan profesörünün, Türk kadını hakkındaki yanlış fikirlerine cevap verdim. Bir Fransız tarihçisi ile Piri Reis haritası üzerinde münakaşa ederek sert konuşmaya mecbur oldum. Harita üzerinde izahat verdim. Herkes bilhassa yeni basılışına hayran olarak alakadar oldular... Sizin kurduğunuz Türkiye Cumhuriyetini anlatmaktan gurur

¹⁰⁰ A.g.e., s.31.

¹⁰¹ ATAZB, K.39, B.95-1.

¹⁰² K.39, B.95-1.

¹⁰³ K.39, B.95-2

¹⁰⁴ K.39, B.95-3.

¹⁰⁵ K.39, B.95-5.

¹⁰⁶ Afetinan, Atatürk’ten Mek..., s.48.

duydum.”¹⁰⁷ Afet İnan İsviçreli kadınların Türk kadınlarına verilen haklara gıpta ile baktıklarını belirtmiş olup Coğrafya Cemiyetinde İsviçreli bir hanımın Kırgızlar hakkındaki konferansına başkanlık yapan Pittard’ın şu sözlerine yer vermiştir: “*Avrupa medeniyetinin kökü orasıdır. Sizler damarlarınızda Anadolu’dan belki de Orta Asya’dan gelme kan taşıyorsunuz. Profesör her fırsatta Anadolu’nun medeniyet beşiği olduğunu ve bu meyanda Türk ırkından bahsediyor.*”¹⁰⁸ Afet İnan mektubunda Atatürk’e “*Pittard’ın Türkiye’de konferans vermesi*” konusundaki fikrini sormuştur.

Afet İnan 16 Aralık 1935 tarihli mektubunda İsviçre’nin entelektüel muhitinde “*Türklük*” ile ilgili münakaşaların yaşandığını ve seminer dersinde yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:¹⁰⁹ “*İki ay önce ilk dersimde Türk “invasion”u(istila) diye bahseden profesör benim seminerdeki konferansımın son cümlelerini alarak asırlarca süren Türk hâkimiyeti ve medeniyetini teyit etti. Bu bütün talebe karşısında pek hoşuma gitti. Türk- Osmanlı tarihinin Avrupa tarihi için bilinmesinin zaruri olduğunu, fakat doküman ve neşriyatın az olduğundan bahsetti. Ben söz istedim. Piri Reis haritasını gösterdim ve izah ettim. Türk medeniyeti için yerinde bir örnek oldu. Zaten her vesile ile bunu tanıtmaya çalışıyorum. Bizim T.Tarih Kurumu kitapları da çok işime yarıyor. Buradaki Tarih Cemiyetinin faaliyeti hakkında fırsat buldukça malumat alıyorum ve bizim T. Tarih Kurumu’nun gaye ve çalışmalarını anlatıyorum.*” Afet İnan mektubunun sonuna doğru yeni gelen öğrenciler adına yapılan toplantıda dil profesörü ve eşi ile Türk dilinin eksikliği ve önemi üzerine bir konuşma yaptıklarını belirtmiştir. Atatürk 10 Aralık 1935 tarihli telgrafında¹¹⁰ Afet İnan’ın vereceği konferans hakkında başarılar dilemiştir. Atatürk 23 Aralık 1935 tarihli mektubunda Afet İnan’ın son mektubunu sofrada bulunan bütün tarih ve dil üyeleri ile birlikte okuduklarını ve çok sevindiklerini belirtmiştir.¹¹¹

Afet İnan’ın bir sonraki mektubu 1 Şubat 1936 tarihli dir.¹¹² Afet İnan “*sizin talebeniz ve fikir arkadaşınız olmaktan duyduğum zevkli çalışma hayatı içindeyim.*” diyerek Atatürk’ün hem öğrencisi hem de arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. Afet İnan

¹⁰⁷ Afet İnan Cenevre Tarih Cemiyeti Reis’inin evine giderken Piri Reis haritasını yanında götürdüğünü, çünkü bu konuda tanıtım yapmak için heyecan duyduğunu belirtmiştir. Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.48.

¹⁰⁸ **A.g.e.**, s.49.

¹⁰⁹ **A.g.e.**, s.49.

¹¹⁰ **A.g.e.**, s.31.

¹¹¹ **A.g.e.**, s.49.

¹¹² **ATAZB, K.39, B.85-1.**

“*Türk İstiklali ve Lozan Antlaşması*”¹¹³ isimli konferansını harita üzerinden göstererek tam zamanında bitirdiğini ve dersin öğretmenini olan Profesörün memnun kaldığını ifade etmiştir. Dersin öğretmenini Afet İnan’a şunları demiştir: “ *Çok çalışılmış iyi bir etüd, bilhassa mevzuu iyi developpe etmişsiniz. Proportion iyi muhafaza edilmiş, her hangi bir yerde iyi bir makale olarak çıkabilir.*”¹¹⁴ Afet İnan, Piri Reis haritası ile ilgili çalışmalarına devam ettiğini ve Coğrafya Profesörüne “*Piri Reis haritası*” konusunda fikrini sormuştur: “ *Haritayı ve kitabı görünce şaşırdı. “Türkleri, Avrupa korsan ve soyguncu(pilleaur) olarak tanır, bu kadar güzel ve ilmi eserlerin olduğunu tanıtmak ne büyük bir milli vazife dedi. Haritayı bir hafta etüt yapmak için aldı.*” ¹¹⁵ Afet İnan istatistik dersine alıştığını, fakat “*Economie Politique*”(Siyasal İktisat) dersinin öğretmeninin dar görüşlü biri olmasından dolayı bu dersin sınavlarında zorlandığını, ders konularını ezberlemek gerektiğini belirtmiştir. Afet İnan gittiği bir konferansta yaşadıklarını şöyle belirtmiştir: “ *İlkbaharda İtalya, Yunanistan, Türkiye’de bir seyahat tertibi için, hazırlık konferansı idi. Müze müdürü konferansı veriyordu. Yunanistan’daki Türk hâkimiyetinden bahsederken, Yunan esaret altında kaldı. Nihayet istiklalini kazandı. Yunanistan’da Osmanlı devrinden yalnız bir mezarlık gösterdi. Çok gücüne gitti. Dün Pittard’ın laboratuvarında bir Fransız âlimi için çay vardı. Ben de davetli idim. O konferans verenle tanıştım. Umumi müzeler hakkında konuşurken Yunanistan’da gördüğüm Türk- Osmanlı eserlerinden bahsettim ve konferansını dinlediğimi, fakat Türkiye hakkında niçin iyi şeyler göstermediğini sordum. Biraz mahcup oldu, sorduklarıma da cevap veremeyince, yanımda fazla kalamayarak çekildi. Pekiyi bir tanışma olmadı. Fakat ben de içimde olanları söylemiş oldum.*”¹¹⁶

Afet İnan’ın bir sonraki mektubu 6/7 Mart 1936 tarihli. ¹¹⁷ Afet İnan ders öğretmeninin “*Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi*” isimli konferansının eleştirisini yaptığını belirterek dersten sonra ders öğretmenini olan Profesöre kitabındaki bir cümleyi sormuştur. Profesör şöyle cevap vermiştir: “ *Ben hata etmişim. İzmir’de Türklerin katliam ve yangın yaptıklarını zannediyordum. İkinci basılıştaki bu cümleyi*

¹¹³ Afet İnan verdiği bu konferansı Belleten dergisinde yayımlamıştır. Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi”, **Belleten**, C:2, S:7-8(1 Ekim 1938), s.277-307.

¹¹⁴ **ATAZB, K.39, B.85-2.**

¹¹⁵ **K.39, B.85-3.**

¹¹⁶ **K.39, B.85-4.**

¹¹⁷ **K.39, B.86-1.**

göremeyeceksiniz.”¹¹⁸ “Hafriyat” konferansı için çok çalıştığını belirten Afet İnan, Resimleri Türkçeden Fransızcaya çevirdiğini ifade etmiştir. Afet İnan Piri Reis hakkında 8 Mayıs’ta Coğrafya cemiyetinde konferans vereceğine söz verdiği için Atatürk’ten bir ricası vardır: “ *Eğer münasip görürseniz bazı kısımların mütehassıs arkadaşların hazırlanması için emir verirsiniz ben oraya gelince hazır materyal ile tespit edebilirim.* ”¹¹⁹

Afet İnan 28 Kasım 1936 tarihli mektubunda yeni bir pansiyona yerleştiğini ve Üniversiteye daha yakınlaştığını belirtmiştir. ¹²⁰ Afet İnan “Hukuk”, “Ekonomi Tarihi” ve “Antropoloji” derslerinin ayrıntılarından bahsederek bu derslerin iyi gittiğini belirtmiş olup “Sosyoloji” ve “Tarih” derslerinde zorluklarına rağmen derslerinin genel anlamda iyi olduğunu ifade etmiştir. ¹²¹ Afet İnan dersleri için amacını şöyle açıklamıştır: “ 1- Türk tarihi üzerinde çalışmak. 2- Bu muhitte ondan bir fikir vermek. 3- Mevzu üzerinde severek çalışmak. 4- İlerisi içinde faydalı olmak. İşte bunlar içindir ki nispeten kolay olabilecek mevzuları bırakıp meçhul sayılan kısımlar üzerinde uğraşacağım. ”¹²² Afet İnan, mektubunun son kısmında Atatürk’ e şunları demiştir: “Siz iyi olun, benim hayatım ve çalışmam o iyilik içinde olsun dileğim budur. Yeter ki size iyi bir talebe ve arkadaş olayım. ”¹²³

Afet İnan 5 Aralık 1936 tarihli mektubunda Cenevre’ye gelişinin ikinci haftasını bitirdiğini, Etiler üzerinde fazlaca kitap okuduğunu, özellikle dil benzerlikleri üzerinde çalıştığını belirtmiştir.¹²⁴ ”Tarku” kelimesinin anlamını sorgulayan Afet İnan derste yaşadıklarını şöyle özetlemiştir: “ *Profesörlerle iyi geçinmek lazım amma, ben onların her dediğini kabul edemiyorum. İddialı ideal heyecanı içinde çalışmamın zevkini bir türlü bırakamıyorum. Bir de verdiğiniz fikirleri yaymak milli vazifesini omuzlarımda hissediyorum... Evvelki akşam Bayan ve Bay Konsolos ile bir sinemaya gittik. Dünya haberleri arasında bizim donanmanın Akdeniz ziyareti sahneleri vardı. Bayrağımızı görünce üçümüz de heyecanlandık. Bu manzara ban neleri hatırlatmadı ki... Açık Akdenizde Türk*

¹¹⁸ K.39, B.86-2.

¹¹⁹ K.39, B.86-2.

¹²⁰ K.39, B.94-1.

¹²¹ K.39, B.94-2.

¹²² K.39, B.94-3., Orijinal belge için bkz.: Ek-8.

¹²³ K.39, B.94-3.

¹²⁴ Afetinan, Atatürk’ten Mek..., s.56.

amirali, Türk denizcileri Cumhuriyet devrinin sulh içinde kuvvet sembolleri. Dünün Piri Reis'i bugünün Türk denizcisine ne şerefli bir ceddır. ”¹²⁵

Afet İnan 20 Aralık 1936 tarihli mektubunda “Belleten” ¹²⁶ makalesinin bu haliyle çok güzel olduğunu, Atatürk’ten gelen mektuba çok sevindiğini, Atatürk’ün yanındaki arkadaşların samimi düşüncelerinden dolayı uygulandığını belirtmiştir.¹²⁷ Milletler Cemiyetinin yeni konsey salonunda Türk-Hatay davasının konuşulduğuna şahit olan Afet İnan, konuşulanları duyunca sabırsızlandığını ve sinirlendiğini belirtmiştir. “Piri Reis” konferansı üzerinde hazırlık yapan Afet İnan, Cenevre’nin rutubetli havasından kurtulmak için Konsolos ve eşi ile kış sporları yapılan bir yere gitmek istediğini belirtmiştir.¹²⁸

Atatürk’ün Afet İnan’a 1936 tarihli yazdığı mektuplarını incelediğimde toplamda 5 tane mektup yazdığı anlaşılmaktadır.¹²⁹ Atatürk, Cevat Paşa ile Afet İnan’ın “Gerilla” isimli makalesini okuduğunu ve memnun kaldığını belirtmiştir. Atatürk, Afet İnan’ın derslerinin iyi gitmesinden dolayı ve planladığı konferansları Ankara Fakültesinde de vereceği için mutlu olduğunu belirtmiştir. Atatürk Afet İnan’ın dersleri için “ Neticenin başarı ile alınabilmesi için sıkıntılara katlanmak icap ediyor ” ¹³⁰ demiştir.

Atatürk her gün “dil” üzerine çalışmalar yaptıklarını belirterek “Güneş dil teorisi” ile ilgili şu tespiti yapmıştır : “ Bence Güneş dil teorisi isabet etmiştir. Hint Avrupa dilleriyle de kabili tatbiktir. Sen kendin gönderdiğim tatbikat notlarıyla teoriyi kavramaya çalış. Anlaşılmayan yerleri sor, izah edeyim. Ondan sonra belki lengüistik profesörünle beraber tetkik ve tenkit eder, Onun da mütalaasını bana bildirirsin. ”¹³¹

¹²⁵ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.s.56-57.

¹²⁶ İlber Ortaylı’nın Belleten Dergisinin yayımlanmaya başlaması ile ilgili yorumları dikkat çekicidir: “1937 Ocak’ında Belleten, romantik ulusçu ve amatörce kaleme alınan tezlerden uzak, yayın hayatına başladı. Bunu Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi ve 1941’De Tarih Vesikaları Dergisi izledi...Belirtilmesi gereken diğer bir nokta da, Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti veya diğer resmi kurumların Hunlar, Göktürkler veya diğer eski Asya Türkik kavimlerine değinen konularda yayınladıkları monografi ve makalelerin amatör romantik- ulusalcı yazarlara değil, Fakat Wolfram Eberhard, Laszlo Rasonyi gibi şöhretli ve ciddi bilim adamlarına ait olduğudur” İlber Ortaylı, **Gelenekten Geleceğe**, 8.b, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.112.

¹²⁷ **ATAZB, K.39, B.98-11.**

¹²⁸ **K.39, B.98-11.**

¹²⁹ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.s.31-36.

¹³⁰ **A.g.e., s.33.**

¹³¹ **A.g.e., s.33.**

Afet İnan'ın konferans konularını gözden geçiren Atatürk, konuların iyi seçilmiş konular olduğunu belirterek kendi yaşamı ile ilgili şu dikkat çekici bilgileri vermiştir: “*Son günlerde Hatay meselesi beni çok işgal etti, yordu, üzdü... Yegâne yoldaş Ülkü, o da hasta. Aynı arkadaşlar, aynı sofraya, ancak Hatay işi dil işini geri bıraktırdı. Kafam yalnız onunla meşgul. Göster kendini Türk Kızı sana ilim âleminde artık Türk inan hâsıl etmiştir.*”¹³² Atatürk'ün 4/5 Mart 1936 tarihli mektubunda¹³³ Afet İnan'ın Türk Tarih Kurumundan istediği belgelerin gönderildiğini, Muzaffer Göker'in Afet İnan'a yardımcı olacağını, Kazım Dirik'in kazılardan çıkan seramik eserleri Ankara'ya göndereceğini belirtmiştir. Atatürk mektubunda şu önemli bilgileri vermiştir: “*Mu ve May yani Uygur Türk alfabesinin bütün medeni dünyada ilk alfabe olduğunu görmekle ve sizin bir haftalık tahsil tetkinizin neticesini dinlemekle bahtiyarlığını, bütün malum inadına rağmen, gülerek ve sevinerek Hikmet Bayur beşâşetle gösterdi.*”¹³⁴

Atatürk bu mektubunda Afet İnan'ın bir yazısı hakkında Müştak Mayakon'a “*Bir defa Afet'e sor*” demesi Afet İnan'a olan güveninin bir sonucudur. Atatürk'ün Afet İnan'a tarih dersi konusunda bir tavsiyesi olmuştur: “*Yalnız, herhalde bu bahsettiğiniz tarih hocasıyla mutabık olarak bir sūje seçmenizi münasip görürüz. İçinde bulunduğunuz vaziyet, münakaşadan ziyade mutabakatı tercih ettirmelidir. Çalışmalarınız sonunda duyacağınız yüksek zevk ve sevincin, sizi mutlaka düşünebileceğiniz en büyük bahtiyarlığa kavuşturacağını hatırlamanız, bütün tahsil ve çalışma kuvvetinizin esaslı kaynağı olabileceğini söylemek isterim.*”¹³⁵

Atatürk, Afet İnan'dan gelen mektupları yanında bulunanlara okuması ve yanında bulunanların selamını ve isteklerini Afet İnan'a kendi mektuplarında iletmesi aslında Afet İnan'a motivasyon kazandırmaya, yalnız olmadığını göstermeye yönelik bir çabadır. Atatürk'ün 1936 yılının 13 Mart, 10 Nisan, 29 Nisan ve 30 Aralık tarihlerinde Afet İnan'a 4 telgraf çekmiş olup bu telgraflar Afet İnan'ı tebrik, kutlama ve yeni yıl telgraflarıdır.¹³⁶

¹³² A.g.e., s.s.34-35.

¹³³ A.g.e., s.35.

¹³⁴ A.g.e., s.35.

¹³⁵ A.g.e., s.s.35-36.

¹³⁶ A.g.e., s.s.41-42.

Atatürk'ün Afet İnan'a 1937 yılında yazdığı ilk mektup 16 Ocak tarihli'dir. Atatürk “ *Hatay üzüntüsüne, Conker'in ölümü acısı karıştı; bu acının açtığı yaranın derinliğini tahmin edersin*” diyerek üzüntüsünü Afet İnan ile paylaşmıştır.¹³⁷

Afet İnan'ın Atatürk'e cevaben yazdığı mektup 23 Ocak 1937 tarihli'dir.¹³⁸ Nuri Conker'in ölümü üzerine üzüntü içerisinde olduğunu belirten Afet İnan, ikinci konferansını Fransızca olarak yazıp bitirdiğini ifade etmiştir. Hukuk ders öğretmeni olan Profesör, Afet İnan'a Atatürk'ün hangi yazarları okuduğunu ve Türkiye'de kurulan yeni rejim için nereden iham aldığını sormuştur. Afet İnan şöyle cevap vermiştir: “ *Okur ve çok okur, fakat tenkide derk olur. Yeni rejim için kendi milletinden ilham almıştır. Çünkü o asıl etüdünü milleti üzerinde yapar...*”¹³⁹

Atatürk 6 Ocak, 10 Ocak, 28 Ocak, 30 Ocak 1937 tarihli¹⁴⁰ Afet İnan'a yazdığı telgrafların genel içeriğine baktığımda “*Piri Reis*” konferansından dolayı Afet İnan'ın elde ettiği başarıyı tebrik etmiştir. Afet İnan'ın vereceği Konferans'ın metinleri üzerinde bazı düzeltmeler yapmıştır. Atatürk, Afet İnan'ın başarılarını şöyle dile getirmiştir: “ *Cenevre'de Türk davasının şerefli ve haklı bir muvaffakiyete erdirilmesinden duyduğum temiz hisleri takdir eder sana da cesaretle takip ettiğin irfan davasında daima müterakki muvaffakiyet merhaleleri temenni ederim.*”¹⁴¹ Atatürk, Afet İnan'ın konferansının metinlerinin içinde olan “*Malakya*” kelimesinin “*Malatya*”dan farklı bir şehir mi olduğunu sormuştur.

Afet İnan 7 Şubat 1937 tarihli mektubunda yazmış olduğu konferansın metinlerini Atatürk'ün dikkatle okumasının kendisine cesaret verdiği belirtmiştir: “ *Bilhassa en ufak bir yazı hatasını telgrafla soruşunuz, yazımın ne kadar dikkatli gözden geçirildiğini bana bildirdi. Metinde geçen Malatya ismi aynı şehirdir. Yalnız Eti tarihinde (Maldija) diye de yazılıyor. Ben hep Malatya dedim.*”¹⁴² Afet İnan doktora tezini Profesör Pittard ile yapmak istediğini, gerekli aletleri ısmarladığını belirtmiştir. Pittard'ın Türk dostlarına bir konferans verdiğini belirten Afet İnan,

¹³⁷ A.g.e., s.36.

¹³⁸ ATAZB, K.39, B.84-1.

¹³⁹ K.39, B.84-2.

¹⁴⁰ Afetinan, Atatürk'ten Mek..., s.42.

¹⁴¹ A.g.e., s.42.

¹⁴² ATAZB, K.39, B.86-1.

Pittard'ın Türk dilinin diğer dilleri arasındaki yerini sorduğunu ve Dil Kurumunun “Eti-Hitit” dili hakkında bir etüt yapmasının çok faydalı olacağını belirtmiştir.¹⁴³

Atatürk 6 Nisan 1937 tarihli mektubunda Afet İnan'ın Hasan Rıza Soyak kanalıyla gönderdiği mektubu aldığını ve Celal Bayar ile telefon görüşmelerini düzenli olarak takip ettiğini belirtmektedir.¹⁴⁴ Atatürk, Afet İnan'ın dersleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “ *Bazı derslerin sıkıntı verici mahiyette oluşu benim de canımı sıktı. Hele Türklük aleyhinde kitap yazmış tarih profesörünün küstahlığı pek büyük. Herhalde vaziyetin en iyi hal çaresi, yine iyi geçinmek olacaktır. Biraz sıkılacak, yorulacaksınız; fakat harhelde başaracağına eminim.*”¹⁴⁵ Atatürk, Afet İnan'ın anneannesine Zeynep'in ve Hatice Hanım'ın bakacağını belirtmiştir. Atatürk, Afet İnan'ın Tarih Kongresi'nde vereceği konuyu İsmet İnönü'nün vereceğini belirtmiştir.¹⁴⁶ “*Tarih Kurumu Genel Sekreteri Muzaffer Göker bu konuşuştan çok memnun oldu. Prof. Fuat Köprülü ve arkadaşları bu memnuniyete sevinçle iştirak ettiler. Tarih Kurumumuzun bu seneki evrensel kurultayında senin muhakkak ilmi bir konferansının iştirakeceği kanaati, bütün ilim arkadaşlarını sevindirmektedir.*”¹⁴⁷

Atatürk 1937 tarihli mektubunda Afet İnan'ın Tarih Kurultayında seçeceği konu ile ilgili şöyle demiştir: “ *Önümüzdeki Tarih kurultayında vermeği düşündüğün konferans için bir süje istemiştin. O anda yanımda bulunan İsmet İnönü: “bu süjeyi ona ben vereyim, ben vermeliyim” diye büyük bir şevk ve arzu gösterdi. Ben de bunu çok yerinde buldum; kendisine teşekkür ettim. Ondan sonra senin Başyaverle olan telefon muhaverelerinden anladım ki İnönü vadettiği süjeyi henüz sana vermemiştir. Kendisini de mazur gördüm; çünkü çok meşguldür. Belki senin, üzerinde konuşacağın kıymetli süjeyi düşünmektedir, belki zamanında onu sana bildirecektir; ancak ben de ihtiyat olmak üzere sana bir konferans zemini vermeği muvafık gördüm. Şu kadar ki İsmail Müştak imzasıyla sana gelecek olan bu geniş süje üzerinde şimdilik meşgul olma... İmtihanlarını muvaffakiyetle bitirdikten sonra avdetinde benim dikte ettiğimi program üzerinde, sanırım ki, bir tarihi konferans*

¹⁴³ K.39, B.86-2.

¹⁴⁴ Afetinan, Atatürk'ten Mek..., s.36.

¹⁴⁵ A.g.e., s.36.

¹⁴⁶ A.g.e., s.37.

¹⁴⁷ A.g.e., s.38.

yapacak vesikalara malik olacaksın. Gözlerinden öperken bunu yazdırdığım sofrada hazır bulunan bütün arkadaşların hürmetlerini de iblağ ederim.”¹⁴⁸

Afet İnan 15 Mayıs 1937 tarihli mektubunda milletlerin istiklalinin dil birliği ile kuvvetli olduğunu, Atatürk’ün dil seferberliğinin Türk’e ilim ve halk dilini kazandıracağını belirtmiştir. ¹⁴⁹ Afet İnan derslerin oldukça fazla olmasından dolayı saatlerce çalıştığını ve derslere hazırlandığını belirtmiştir. 28 Mayıs 1937 tarihli mektubunda¹⁵⁰ ders öğretmenleri olan Profesörlerle yaşadığı bazı sıkıntılarını Hasan Rıza Soyak’a anlattığını, çetin ve zor vaziyetleri atlatmaya çalıştığını belirtmiştir. 5 Aralık 1937 tarihinde Üniversite kayıtlarını yaparak derslerine başladığını belirten Afet İnan dersleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir: ¹⁵¹ “...Orada düşündüğüm gibi felsefe tarihini almadım. Diğer sanat, edebiyat tarihlerine de gittim. İçlerinde beni alakadar eden bu “ilimler tarihi” oldu. Bu sene mecbur olduğum iki konferansı tarih ve iktisat tarihinden aldım... Bir de imtihandan evvel ufak bir tez vermek gerek. Onun için düşündüğüm mevzuu Profesör kabul etti. “Osmanlı devletinin ekonomi tarihi”. Afet İnan yüksek lisans tezi için Tarih Kurumundan belge talebinde bulunmuştur.¹⁵²

17 Aralık 1937 tarihli mektubunda konferanslarından birinin eleştirisinde Profesör, Afet İnan’a şöyle demiştir: “ Eğer Osmanlılar İslamiyeti zorla kabul ettirmiş olsa idiler şimdi Avrupa’nın mühim bir kısmında yine hâkim olurlardı”.¹⁵³ Profesörün, Afet İnan ile aynı fikirde olmadığı konular şunlardır. Birinci konu Anadolu’nun öteden beri Türklüğü meselesidir. İkincisi ise 16’ncı asırda Osmanlı Türklerinin medeni durumları meselesidir. Afet İnan, Profesörle tartıştıkları konuları şöyle ifade etmiştir: “Birincisi hakkında antropolojik malumatla beraber, tarihi devirlerdeki göçleri anlattım. “Olabilir” diye üzerinde fazla durmadı. Fakat ikincisi üzerinde fazlaca ısrar etti. “Türkler Perslerden ve Bizanslılardan miras aldılar ve onu idame ettiler, fakat kendileri bir şey ilave etmediler.” diyordu. Ben bu hususta Profesörle hemfikir olamayacağımı, Türklerin eski ve yeni devirlerde çok büyük medeniyetler yarattıklarını ve XVI. asrın başlangıcında bu medeniyetin numunelerini verdiğini, bazı misaller göstererek anlattım. Bunları dinlemekle beraber kabul etmiş

¹⁴⁸ A.g.e., s.s.38-39.

¹⁴⁹ ATAZB, K.39, B.87.

¹⁵⁰ K.39, B.87.

¹⁵¹ K.39, B.98-1,2.

¹⁵² K.39, B.98-2.

¹⁵³ K.39, B.98-8.

görünmedi. “Sizin milliyetperverliğinizi rencide etmek istemem, fakat Türkler Avrupa’dan üstün olamazlardı” dedi. Sözlerinin bitirirken, sizin Türkiye için yaptıklarınızdan sitayişle bahsetti ve “Ben şahsen inkılabı sevmem, fakat sizde iyi neticeler verdiğini anlıyorum.”¹⁵⁴ Afet İnan tartışmalı da olsa “Türklük” hakkında bilgi vermekten mutlu olduğunu, tarih fikrimizin yayılması adına milli bir vazifeyi yerine getirdiğini belirtmiştir.¹⁵⁵ Afet İnan ay sonunda Paris Üniversitesine geçerek bazı derslere devam etmek istediğini belirterek Atatürk’ten müsaade istemiştir.

Afet İnan 29 Aralık 1937 tarihli mektubunda ikinci konferansını bitirdiğini ve tezi için çalışmalara başladığını belirtmiştir.¹⁵⁶ Osmanlı devri ekonomisine dair Türkçe kaynak olup olmadığını Atatürk’e sormuş ve Başvekil Celal Bayar’ın bu konuda toplayacağı belgelerin gönderilmesinin tezini kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Afet İnan mektubunu bitirirken şu bilgileri vermiştir: “*Etrüskler hakkında kitaplar okurken onların dillerine ait çok enterasan kısımlara tesadüf ettim. Bilhassa İtalyan lügatlarında Eturski dedikleri yazılıyor. Bu sahada da çalışacak çok kısımlar var.*”¹⁵⁷ Atatürk 23 Aralık 1937 tarihli mektubunda Afet İnan’ın konferansının yazımını “*Çok memnun olduk, tebrik ederiz*” diyerek beğendiğini belirtmiştir.¹⁵⁸ Atatürk dil üzerine çalışmaların devam ettiğini, kış tatili için İstanbul’a gitmek istediğini belirtmiştir. Atatürk, Afet İnan’a şu direktifi vermiştir: “*Paris’te lüzum göreceğin kadar kalacaksın; yapacağın tetkiklerin istifadeli olacağına şüphe etmiyorum*”¹⁵⁹.

Afet İnan 15 Şubat 1938 tarihli mektubunda arşivden gelen belgelerin tercümesini yaptırdığını ve “*Osmanlı tarihi ekonomisi*” üzerine yazmaya başladığını belirtmiştir.¹⁶⁰ Akademi sosyetesinin toplantısında Pittard’ın Türklerden dostane bir şekilde bahsetmesi Afet İnan ve yanındaki Türk vatandaşlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Afet İnan Cenevre’deki sosyal hayatta Türklerden iyi ve kötü olarak bahsedildiğini şöyle açıklamıştır “*İkinci bir konferansı burada Tarih Cemiyetinde dinledim. Bir Fransız Generali XIV. Lui’nin kumandanları mevzu üzerinde verecekti. Konferans Türklerin Viyana muhasarası ve Orta Avrupa’daki hareketleri etrafında*

¹⁵⁴ K.39, B.98-9.

¹⁵⁵ K.39, B.98-10.

¹⁵⁶ K.39, B.101.

¹⁵⁷ K.39, B.101.

¹⁵⁸ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.38.

¹⁵⁹ A.g.e., s.38.

¹⁶⁰ K.39, B.86-9.

oldu. Bu, Türkleri bilerek ve severek bir konuşma değildi. Bir başka konferans, Macarlardan biri, Macar köylü hayatını resimlerle göstererek anlattı. Türklerle olan menşe birliğine işaret etti. Gösterdiği motifler Türklük damgasını yaşıyordu. Bir sinemaya gittim. Fransızlar Fas'ı aldıklarının yüzüncü yıldönümünü tesit ediyorlar. Yine o da Türk hâkimiyetinin bir başka ele geçişi değil mi? Radyoda Bulgarlar hakkında bir konuşma vardı. Hikâyeler Türk atlıları etrafında toplanıyor. İyi ve fena. Paris'te bir tiyatrodan hep Türklük üzerinde tabirler geçiyordu. Tabii her nerede ve ne suretle olursa olsun Türk sözü bütün dikkatimi üzerine çekiyor. Ben de vatanıma karşı olan vazifemi, sizin fikirlerinizi yaymakla, yapmak istiyorum. Onun içindir ki Tarih Cemiyetinde konferans vermeyi kabul ettim... ”¹⁶¹

Atatürk 6 Ocak 1938 tarihli mektubunda Afet İnan'ın konferansını Şükrü Kaya'nın kendilerine okuduğunu ve memnun olduklarını belirtmiştir.¹⁶² Atatürk, 31 Ocak 1938 tarihli mektubunda Afet İnan'ın Paris'te verimli bir zaman geçirmesinden dolayı memnun olduğunu belirtmiştir.¹⁶³ Afet İnan'ın yazacağı tezin planını enteresan olarak değerlendiren Atatürk, tezin ilgili kısımlarını Kültür Bakanı Saffet Arıkan'a göndermiştir. Atatürk 14 Nisan 1938 tarihli mektubunda hastalığı ile ilgili şu önemli bilgileri vermiştir: “*Vaziyetim şudur; hastalık durmamış, ilerlemiştir. Vakitsiz ayağa kalkmak, yürümek, hususile burundan yapılan atuşman üzerine gelen kasma neticesi; yapılan istirahatleri hiçe indirmiştir. İstanbul'a gelince, hükümet reyimi almağa dahi lüzum görmeksizin, Fissenje'yi getirtti... Karaciğeri eski halinden farksız ve karnı birkaç kiloluk müterakim su ve gaz dolayısıyla şişkin ve defigüre bir halde buldular. Şimdilik Temmuz on beşe kadaryeni tretman ve yeni rejim tahtında repo apsölüyü zaruri buldular. Bunun esası da yatak ve şezlong istirahatidir.*”¹⁶⁴

1.3.1. Afet İnan'ın Öğrencilik Yaşantısının İncelenmesi

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kurulmadan önce 1935 yılının Nisan ayında Cemiyeti Akvam denilen Birleşmiş Milletler Toplantısına Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras ile beraber Afet İnan'da katılmıştır.¹⁶⁵ Afet İnan,

¹⁶¹ K.39, B.86-9.

¹⁶² Afetinan, a.g.e., s.39.

¹⁶³ A.g.e., s.39.

¹⁶⁴ A.g.e., s.40.

¹⁶⁵ A.g.e., s.26.

Atatürk'ün izni ile Paris, Londra olmak üzere bütün Avrupa başkentlerini ve tarihi yerleri gezmenin yanında başta Cenevre Üniversitesi olmak üzere diğer üniversiteleri de gezme imkânı bulmuştur.¹⁶⁶ Afet İnan bu geziler sayesinde Üniversiteleri tanıdığını, çeşitli profesörler ile tanışarak görgüsünün ve bilgisinin arttığını ifade etmiştir. Afet İnan Türkiye'ye döndüğünde yeni açılacak fakültede öğretim görevlisi olma teklifi Kültür Bakanlığınca teklif edildiğinde bu teklifi reddederek bu vazifeyi ancak lisans ve doktorasını yaptıktan sonra kabul edeceğini belirtmiştir.¹⁶⁷ Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın imzasıyla teklif edilen yazı şöyledir:¹⁶⁸

“ Sayı 40390, 14.X.1935 Bayan Afet, Ankara Kız Lisesi Tarih ve Yurtbilgisi öğretmeni,

1- Bakanlık size Ankara'da açılmakta olan Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin Tarih bölümünde bir öğretme ödevi veriyor.

2- Bu ödevi gereği gibi yapmaya hazırlanmanız için Cenevre Üniversitesi'nde ödevinizle ilgili ders kurslarını yakından takibe Bakanlıkça memursunuz. Bu ders kursları müddetince de izinlisiniz. Bakanlıktan bu ödevi aldığınız ve bu müddet süresince izinli olduğunuz T.T. Kurumu başkanlığına, Ankara kız Lisesine ve Bakanlık zatişlerine bildirilmiştir.

3- Adı geçen Üniversiteye girmeniz için gereken sertifikanın aslı size ve Fransızca sureti de Bern Elçimize gönderilmiş ve Üniversitede hangi tarihte bulunabileceğinizin bildirilmesi Elçimizden rica edilmiştir. Elçiden gelecek cevabı ayrıca bildireceğim.

4- Şimdiye kadar üstünüze aldığınız bütün önemli işlerde olduğu gibi Türk kültürüne büyük faydalar sağlayacak olan bu ödevinizde de tam bir başarı dilerim, sayın öğretmen.”

14 Ekim 1935 tarihinde öğrenimine Cenevre'de başlayan Afet İnan Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesinin Yakın Çağ ve Modern Tarih bölümüne kaydoldu.¹⁶⁹ Yeni açılacak fakültede görev alabilmek Üniversite okumak gerektiğini düşünen Afet İnan bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: “Yeni açılacak fakültede görev alabilmek için böyle bir öğrenim devresinden geçmeyi gerekli görmüştüm. Çünkü istisnai bir durumda tayin edilmek istememiştim. O zaman öğretim üyeleri kararname ile tayin ediliyordu.”¹⁷⁰ Afet İnan'ın öğretmenleri çoğunlukla İsviçreli, Fransız ve Belçikalılardan oluşmakta olup ders programında diplomatik tarih, istatistik, genel tarih, siyasi tarih, hukuka giriş, yakın çağ ve modern

¹⁶⁶ A.g.e., s.27.

¹⁶⁷ A.g.e., s.27.

¹⁶⁸ A.g.e., s.27.

¹⁶⁹ Arı İnan, PROF..., s.149.

¹⁷⁰ Afetinan, a.g.e., s. 28.

tarih, sosyoloji, sosyal ekonomi, coğrafya, mukayeseli anayasa hukuku, antropoloji, ekonomi tarihi, dinler tarihi, ilim tarihi gibi dersler vardır.¹⁷¹

Afet İnan'ın Cenevre Üniversitesinde katıldığı tarih derslerinde Türklerden hiç bahsedilmemesi veya “barbar” diye bahsedilmesi Afet İnan'ın milli hislerine dokunmaya başlamış olup böyle durumlarda öğretmenlerine sorular sorarak hem konuyu öğrenmeye hem de öğretmenlerinin hatalarını yüzlerine vurmaya çalışmıştır. Afet İnan'ın sorduğu sorulara karşı çoğunlukla ders öğretmenlerinin verdikleri yanıt ellerinde yeteri kadar tarihi belgelerin olmadığı yönündeydi.¹⁷² Afet İnan bu durum karşısında sessiz kalmak yerine ilgili konuda belge sunarak araştırmalar yapmaya ve çeşitli konularda konferanslar vermeye başlamıştır. Afet İnan bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: “İşte bu durumlar, benim milli hislerime dokunduğu için belirli konularda belgelere dayanarak yazılar hazırlamaya başlamıştım. Bunların bir kısmı seminerlerde tartışma konusu oluyordu. Bazılarını da Tarih- Arkeoloji ve Coğrafya kurumlarında konferanslar halinde vermiştim.”¹⁷³

Afet İnan bilmediği veya bulamadığı konularda mektup yoluyla Atatürk'e bildiriyor ve Ankara'dan tarihi belgeleri istiyordu. Afet İnan'ın Atatürk ile olan mektuplarından Cenevre'deki öğrenim hayatı ve özel yaşamı ile ilgili bilgiler ortaya çıkmaktadır. Afet İnan Cenevre Üniversitesinde “Atatürk'ten destek aldınız mı?” sorusuna şöyle cevap vermiştir: “Gayet tabii, gayet tabii.. Bir kere yapacağım işi gösteriyordum kendisine. Bu işi, şu araştırmayı yapacağım diyordum ve tasdik edici mektupları geliyordu. Bu bakımdan Cenevre'de epeyce bir faaliyette bulunmuştum. Meselâ oradaki Tarih Kurumu'na üye yapmışlardı beni. Orada da, o muhitlerde de Türk medeniyeti hakkında öğrenimimin haricinde olarak bazı çalışma ve girişimlerde bulunuyordum.”¹⁷⁴

Afet İnan'ın istediği belgeler konusunda bizzat Atatürk'ün alakadar olduğu anlaşılmakta olup gerekli belgeleri daha çabuk alacağı düşüncesi ile konferanslarında kullanacağı belge ve dokümanları çoğunlukla doğrudan Atatürk'ten istemiştir. Atatürk'ün Afet İnan'dan gelen mektupları dikkatli ve ciddiyetle takip ettiğini görmek lazımdır. 30 Ocak 1937 tarihli telgrafında Atatürk. “Konferansta ismi geçen

¹⁷¹ A.g.e., s.28.

¹⁷² ATAZB, K.39, G.93, B.93-3.

¹⁷³ Afetinan, *Atatürk'ten Mek...*, s.s.28-29.

¹⁷⁴ Utkan Kocatürk, “Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s.720., Tam metin için bkz.: Ek-3.

“Malakya”, Malatya’da başka bir şehir mi dir? ”¹⁷⁵ diye sorduğunda Afet İnan Atatürk’ün dikkatine şaşırmıştır.¹⁷⁶ Afet İnan istediği belgelerin çabucak kendisine ulaşmasını istemesi aslında derslerinde gösterdiği gayreti başarıya dönüştürme çabasıdır. Afet İnan eğitim hayatı boyunca Türk tarihi üzerinde çalışmalarını büyük bir şevk ve hırsla yerine getirmiş olup yaklaşık 3 sene içerisinde 15’e yakın makale yazması ve sayısız sunumlar yapması onun üretken bir eğitim dönemi geçirdiğinin en büyük kanıtıdır.

Afet İnan mektuplarında Atatürk’ün talebesi ve fikir arkadaşı olduğunu her daim vurgulamıştır. Afet İnan çalışmalarının amacını şöyle belirtmiştir: *Çalışmalarımın büyük gayesi size erişmek ve dolayısıyla yurduma faydalı olmaktır. Bunun mükâfatını sizden aldıkça daha çok çalışmak ve layık olabilmek için uğraşıyorum*”¹⁷⁷ Afet İnan, Atatürk’e layık olabilmek için canını dişine takarak çalışmalarını hiç aksatmamıştır. Zorlu bir eğitim sürecinden geçen Afet İnan’ın en büyük yardımcısı Atatürk olmuştur. Afet İnan öğrencilik hayatında Atatürk’ün kendisi ile ilgilendiğini şöyle açıklamıştır: ““ Bu tarihten sonra yine bir öğrenci olarak İsviçre’de ve İstanbul’da Fransız Mektebinde okurken, Türk okullarında edindiğim bilgilerime yabancı kitaplardan öğrendiklerimi ekledim. Milli tarihim ve milli kültürümüz hakkında birçok istifhamlarla fikrim doluydu. Bunların çözülmesini, o kültür muhitlerinde bulamadım. Fırsat buldukça Gazi M.Kemal’e bu tereddütlerimin halini sorardım... M. Kemal bu sorularıma çok ilgi göstermiştir.”¹⁷⁸

Atatürk tarihin bilimsel yönünü ele alırken Afet İnan’ın fikirlerine hep danışmıştır. Atatürk’ün 4 Aralık 1936 tarihli mektubunda Uygur Türk alfabesinin bütün dünyada ilk alfabe olduğunu söyleyen Müştak Mayakon’a, bu konuyu Afet İnan’a sormasını istemesi Atatürk’ün Afet İnan’ın tarih bilgisine olan güveninin bir sonucudur.¹⁷⁹ Arı İnan, yaptığı mülakatta Atatürk’ün Afet İnan sayesinde Avrupa’nın nabzını tutabildiğini belirtmiştir. Arı İnan şöyle demiştir: “Bana sorarsanız bir de Avrupa ile kulağı oluyor. Annem sayesinde. Üniversiteyi orada

¹⁷⁵ Afetinan, a.g.e, s.42.

¹⁷⁶ ATAZB, K.39, B.86-1.

¹⁷⁷ K.39, B.95-5.

¹⁷⁸ Afetinan, “Gazi M.Kemal Atatürk ve Kültür meseleleri”, *Belleten*, C.20, S.80(Ekim 1956), s.558.

¹⁷⁹ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.35.

yapıyor. Lisan okuluna gidiyor orda. O zaman değil ama Üniversite döneminde Avrupa'nın nabzını tutabiliyor.”¹⁸⁰

Afet İnan'ın Cenevre'de öğrenim gördüğü dönemde Türklük aleyhinde kitap yazmış olan bir tarih profesörünün yapmış olduğu küstahlık karşısında tavsiyelerde bulunan Atatürk, Afet İnan'a yazdığı mektubunda, “İçinde bulunduğunuz vaziyet, münakaşadan ziyade mutabakatı tercih ettirmelidir” diyerek Afet İnan'ın Üniversite yönetimi ile sıkıntıya girmesini tasvip etmemiştir.¹⁸¹

Atatürk'ün Afet İnan'a yazdığı mektuplarından anlaşıldığı üzere Atatürk'ün o dönem yanına gelen kişiler çoğunlukla şunlardır: Cevat Abbas Yusuf Hikmet Bayur, Fuat Köprülü, Müştak Mayakon, Sadri Maksudi, Hasan Reşit Tankut, Kılıç Ali, Muzaffer Bozok, Muzaffer Göker Saffet Arıkan, Ali Fuat Cebesoy, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Kazım Dirik, Tahsin Uzer, İbrahim Necmi Dilmen, General Kazım İnanç, Celal Bayar, Şükrü Kaya ve Hasan Rıza Soyak, Edip Tör, Tevfik Rüştü Aras, Z. Naki, Mustafa Mecdi, Edip Servet.¹⁸² 1938 yılından itibaren Atatürk'ün sağlık sorunlarından dolayı Afet İnan'a telefon etme, telefona cevap verme ve mektup yazma işini Celal Bayar ile Hasan Rıza Soyak üzerine almışlardır.¹⁸³

Afet İnan'ın Atatürk ile olan mektuplaşmalarından anladığımız kadarıyla Atatürk'ün 1933 yılından itibaren dil çalışmalarına ağırlık verdiği ve 1936 yılından itibaren de Hatay meselesinin Atatürk'ü çok yorduğu görülmektedir. Atatürk yoğun mesaisine rağmen Afet İnan'ı çalışmaya teşvik etmekten hiçbir zaman geri kalmamıştır. Atatürk 1936 yılında Afet İnan'a mektubunda şunları demiştir. “Göster kendini Türk kızı. Sana ilim âleminde artık Türk İNAN hâsıl etmiştir.”¹⁸⁴

Afet İnan'ın Atatürk'e yazdığı 18 mektubu vardır. Atatürk'ün Afet İnan'a yazdığı mektup sayısı 12'dir. Afet İnan, Atatürk tarafından gönderilen mektupların hepsine cevap vermiş; fakat Atatürk'ün kendisine gönderdiği bazı mektupları bulamadığını ifade etmiştir. Atatürk'ün Afet İnan'a yazdığı kırk sekiz telgrafın

¹⁸⁰ Atatürk ile Afet İnan'ın arasındaki güven ilişkisini anlamak için Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30.) Geniş bilgi için bkz.: Ek-1, **ATAZB, K.39, G.96, B.96-2.**, Bkz.: Ek-9.

¹⁸¹ **K.39, B.96-2.** Bkz.: Ek-9.

¹⁸² Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.s.32-36.

¹⁸³ **A.g.e.**, s.s.38-40.

¹⁸⁴ **A.g.e.**, s. 35., Afet İnan 1936 yılında ,Macaristan'daki devlet arşivini görmeye gittiğinde Müdür muavini Fekete, arşiv vesikaları için şöyle demiştir: “ Macaristan'da Türk Hakimiyeti devirne ait vesikalar Tuna nehri üzerindeki ticari teşkilatın ve gümrük işlerinin tanzimi esaslarının, pek mükemmel olduğunu göstermektedir.”, Afetinan, **Tarih Üze...**, s.244.

onbeşi kendi imzasıyla, otuz üçü Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ve Başyaveri imzalarıyla gönderilmiş olup bunların haricinde yedi tane de İsmet İnönü'nün gönderdiği telgraf vardır.¹⁸⁵

Afet İnan Cenevre Üniversitesindeki öğrenim hayatı devam ederken yayınladığı konular 5 başlık altında toplamak gerekir. Makaleler, konferanslar, kongreler, lisans tezi, doktora tezi. Afet İnan öğretim hayatında(1935-1938) aşağıda bulunan 15 tane makalesi yayımlanmıştır:¹⁸⁶

- Gerilla hakkında iki hatıra.
- Vatan ve Hürriyet.
- Mukaddes Tabanca.
- Trablusgarp'ta Hürriyet'e Karşı isyan.
- Atatürk'te vatan mefhumu ve millet sevgisi.
- Kumandanlar madunlarından yüksek ve âlim olmalıdırlar.
- Atatürk'ün iktisadi meseleler üzerindeki düşünceleri.
- Atatürk'ün doğum yıldönümü 19 Mayıs günü kutlanmalı.
- İnkılâbı ikmal etmek lazımdır.
- Edebiyat nedir ve edebiyatın gayesi ne olmalıdır?
- Gazi M.Kemal Atatürk ve kültür meseleleri.
- Atatürk'ün ilim ve edebiyat üzerine düşünceleri.
- Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş günlerinde Atatürk'ün el yazısı ile tespit edilmiş bazı tarih soruları ve dikte ettirdiği cevaplardan örnekler.
- Atatürk'e göre spor ve geçit resimleri; Milli Mücadeleden bir hatıra.
- Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi

Bu makalelerin birçoğu belleten dergisi olmak üzere farklı dergilerde ve gazetelerde yayınlanmıştır. 1935-1938 yılları arasında Afet İnan'ın verdiği 10'un üzerinde konferansı vardır. En başta 9 Ocak 1936 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde verdiği ilk ders gelmektedir.¹⁸⁷ İkinci konferansı ise 12 Mart 1936

¹⁸⁵ Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.43, Afet İnan'ın Cenevre'deki çalışma odasının fotoğrafını ATASE arşivlerinden buldum. **ATAZB, K.39, G.98, B.98-6a.**, Bkz.: Ek-10.

¹⁸⁶ Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.s. 67-68.

¹⁸⁷ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.227.

yılında Cenevre Tarih- Arkeoloji ve Coğrafya Cemiyetinde verdiği “Türkiye’de Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Arkeolojik Kazılar ve Alacahöyük” isimli konferansdır. Afet İnan’ın bu konferansı ile ilgili gazete haberi şöyledir: ¹⁸⁸

“Alacadaki hafriyata dair olan bu konferans büyük bir alaka ile dinlendi. Cenevre Tarih ve Arkeoloji cemiyeti azaları ve umumiyetle alakadarlar 12 Mart akşamı için cemiyetin konferans salonunda davet edilmiş bulunuyorlardı... Bu içtimada hazır bulundum. Salon Cenevrenin Üniversite, matbuat ve ilim mahfillerine mensub kadın, erkek güzide şahsiyetlerle dolu idi. Londraya hareket edecek olan Türk heyeti murahhasaları ve Bern elçimiz ve Cenevre konsolosluk erkânile Cenevredeki bütün Türk talebe de vardı. Cemiyet Reisi Bayan Afete söz vermezden evvel kendisini samilere takdimle Türk Tarih Cemiyetinin kendilerine yazdığı mektubdan iki cemiyet arasında ilk elbirliği eseri olmak üzere Türk Tarih Cemiyetinin yapmış olduğu arkeolojik araştırmalar hakkında bir konferans vermenin Bayan Afetten rica edilmiş olduğuna dair olan fıkralar okundu. Bayan Afet gayet vakarlı ve fasih bir Fransızca ile konferansını verdi ve projeksiyonları izah etti. Konferans derin ve devamlı alaka ile dinlendi. Projeksiyonlar muvaffakiyetle gösterildi. Konferans sonunda Bayan Afet çok alkışlandı. Reis Bayan Afeti hararetle tebrik ve gerek kendisine, gerek Türk Tarih Cemiyetine bu çok faydalı konferanstan dolayı cemiyet namına teşekkürlerini ifade ettikten sonra Bayan Afetin Cenevre Tarih Cemiyetinin de azası bulunmasından dolayı onun bu akşamki muvaffakiyetinden bu cemiyetin de bilhassa iftihar duyduğunu ilave etti. Samiler arasında bulunan Cenevre Üniversitesi rektörü ve Journal de Geneve başmuharriri ile diğer zatlar Bayan Afeti tebrik ettiler. Bu akşam Türk Tarih Cemiyeti Cenevrenin ilim âleminde Bayan Afetin konferansı ile çok parlak bir muvaffakiyet kazanmıştır.”

11 Nisan 1936’da Ankara Halkevinde “Türkiye’de TTK tarafından yapılan kazılar” konulu konferansı vermiştir. ¹⁸⁹ 24 Ağustos 1936’da Üçüncü Dil Kurultayında Dil Kurultayı başkanı olarak konuşma yapmıştır.¹⁹⁰ 8 Ocak 1937 yılında “XVI. Asırda Bir Türk Amirali Piri Reis, Amerika’nın En Eski Haritasının ve Akdeniz Rehberinin Müellifi” konulu konferansı vermiştir.¹⁹¹ 2 Şubat 1937’de Cenevre Üniversitesi Konferans Salonu’nda “Etilerin İktisadi hayatı” konulu bir

¹⁸⁸ “Bayan Afetin Cenevrede verdiği konferans”, **Cumhuriyet**, 14 Mart 1936.

¹⁸⁹ “Bayan Afet Alacahöyük kazılarının meydana çıkardığı tarihi hakiakatlere dair Halkevinde bir konferans verdi”, **Ulus**, 12 Nisan 1936.

¹⁹⁰ “Üçüncü Dil Kurultayı Büyük Önderin huzuru ve Kültür Bakanımızın bir nutku ile dün Dolmabahçede açıldı”, **Ulus**, 25 Ağustos 1936, s.s.1,5. “Maarif Vekili ile Bayan Afetin mühim nutukları”, **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1936.

¹⁹¹ Afet İnan’ın vermiş olduğu konferans büyük yankı uyandırmıştır. Necmeddin Sadak’ın(9 Ocak 1937 tarihli)Atatürk’e yazdığı telgrafta şöyle demektedir: “Bayan Afet bu akşam Coğrafya Cemiyetinde Piri Reis hakkındaki konferansını büyük muvaffakiyetle verdi, çok alaka ile dinlendi. Büyük Şefin yetiştirdiği bu genç Türk Mütefekkeri ecnebi ilim mahfelinde alkışlanırken yüreğimiz iftiharla kabardık tebrik ve tazimlerle arz ederim.” Kültür Bakanı Saffet Arıkan ve Cumhur Riyaserti Umumi Katibi Hasan Rıza Soyak’ın Afet İnan’a tebrik telgrafları vardır. Saffet Arıkan(10 Ocak 1937 tarihli) şöyle tebrik etmiştir:” Piri Reis konferansınızın yüksek muvaffakiyetle neticelenmesi bizim de göğsümüzü kabarttı. İçten tebrik eder saygılarımı sunarım.” Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.75.

konferans vermiştir.¹⁹² 1937 yılında Cenevre Üniversitesinde “*Osmanlı-Venedik Savaşları*” ile ilgili bir konferans vermiştir.¹⁹³ Afet İnan 1-8 Eylül 1937 yılında Romanya Bükreş’te icra edilen 17.Uluslararası Prehistorik-Arkeoloji Kongresinde “*Türk Tarih Kurumu’nun Arkeolojik Kazıları ve Alacahöyük Eserleri*” ve “*İki Yüz Türk Kadını Üzerinde Antropometrik İnceleme Konuları*” isimli sunumları yapmıştır.¹⁹⁴

20-25 Eylül 1937 yılında İstanbul’da Dolmabahçe Sarayı’nda İkinci Türk Tarih Kongresinde “*Türk Tarih Kurumu’nun Arkeolojik Faaliyeti*” ve “*Türk Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış*” isimli sunumları yapmıştır.¹⁹⁵ 9 Haziran 1938’de Cenevre Üniversitesi’nde Yabancı talebeler adına konuşma yapmıştır.¹⁹⁶ 17 Haziran 1938 yılında verilen “*Türkiye’de Arkeolojik Yeni Buluntular*” üzerine bir konferans vermiştir.¹⁹⁷ 16 Temmuz 1938 yılında Cenevre’de Uluslararası Eğitim Kongresi’nde Afet İnan ikinci başkan olarak köy öğretmenleri ile ilgili sorulara cevap vermiştir.¹⁹⁸ Afet İnan ve Tahir Seyman hükümet temsilcisi olarak görevlendirilmişlerdir.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivindeki Türk Tarih Kurumunun Faaliyetleri ile ilgili rapora baktığımda Türk Tarih Kurumunun Uluslararası ilim âleminde layık olduğu yeri almaya başladığını, kurumun ülke içindeki kongrelerden başka Avrupada her sene toplanan uluslararası Tarih, Arkeoloji ve Antropoloji Kongrelerine katılarak dünya ilim âleminde kendisini tanıttığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁹ Afet İnan ile ilgili ise şu açıklamalar vardır: “*Bilhassa Cenevre ilim muhitinde kurumun asbaşkanı Bayan Afet tarafından verilen konferanslar takdirle karşılanmıştır. Bu konferanslar şunlardır: 1- Cenevre tarih ve Arkeoloji kurumunda: 1935 Alaca Höyük hafriyatının neticeleri hakkında; 2- Cenevre tarihi ve Arkeoloji kurulunda: Türk tarih kurumunun*

¹⁹² “*Bayan Afet Cenevre Üniversitesinde Etiler hakkında mühim bir konferans verdi*”, **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1937.

¹⁹³ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**

¹⁹⁴ “*Profesör Bayan Afetin Bükreş’teki muvaffakiyeti*”, **Akşam**, 08 Eylül 1937, s.6.

¹⁹⁵ Prof. Dr. Zeki Velidi Togan 20 Aralık 1937 tarihinde Afet İnan’a İkinci Tarih Kongresinde vermiş olduğu konferanstan dolayı bir tebrik mektubu yazmıştır. Togan, mektubunda Afet İnan’ın ciddi bir ilim adamı olarak yükselmiş olmasına gıpta ettiğini belirtmiştir. Ayrıca hazırlamış olduğu Türkçe kitapları yayımlamak için Afet İnan’ın aracılığını istemiştir. **ATAZB, K.39, B.100.**, Geniş bilgi için bkz.: Ek-11.

¹⁹⁶ “*Cenevre Üniversitesinde Prof.Afet İnan’ın Nutku*”, **Ulus**, 16 Haziran 1938., Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.187., Afetinan, **Tarih Üze...**, s.382.

¹⁹⁷ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**s.s. 69-70.

¹⁹⁸ **A.g.e.**, s.s. 70.

¹⁹⁹ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon No: 490. 1. 0. 0, Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1. Orijinal belge için bkz.: Ek-12.

1936, 1937, 1938 yıllarındaki Arkeolojik faaliyeti hakkında, 3- Coğrafya kurumunda: XVI.ıncı asrın Büyük Amiralı ve coğrafyacısı Piri reis ve onun eserleri hakkında.”²⁰⁰

Hüsnü Özlü “Afet İnan’ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları” isimli makalesinde Afet İnan’ın Cenevre’de ve sonrasında yaptığı çalışmaları çok güzel özetlemiştir: “ Cumhuriyet döneminde yapılan tarih çalışmalarında Afet İnan’ın gayretleri ve çabaları her türlü övgünün üzerindedir. Gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında üstün bir bir çalışma azmi ve mücadele ile birçok başarıya ortak olmuş, Türk Tarih Kurumunun kuruluş ve çalışmalarında aktif görev almıştır. Kendisine teklif edilen üniversite öğretim görevliliğini yeterli olmadığını düşünerek kabul etmemiş, bu eğitimi tamamlamak adına 4 yıl Cenevre’de araştırma ve incelemelerde bulunarak doktorasını tamamlamıştır. Onun ortaya koyduğu çalışmalar daha sonra yapılacak arkeolojik, antropolojik ve tarih çalışmalarına öncülük etmiştir. Bu çerçevede Anadolu’da var olan medeniyet izleri daha modern esaslarla araştırma ve inceleme seyrine grimiş ve Atatürk’ün ortaya koyduğu Türk tarih tezinin kanıtlanmasına katkı sağlamıştır.”²⁰¹

Şevket Süreyya Aydemir, “Tek Adam” kitabında Afet İnan’ın Cenevre’deki yaşantısını şöyle ifade etmiştir: “Zaten Afet İnan’ın ailesine, vatanına olan bağlılıkları daima güçlü kaldı. Mesela Cenevre’de okurken, pansiyonda Pazar günleri bir Çinli kızla yalnız kalırlardı. Çünkü bütün arkadaşları o gün kilisede bulunurlardı. Gene böyle bir Pazar günü, ona dokunan bu yalnızlığın hüznünü hoş bir içine dönüşle unutmak istedi. Odasına kapandı, kapısını kilitledi. Sandığından bir Türk bayrağı çıkardı, yere serdi. Başına tıpkı annesi ve babaannesi gibi bir başörtü bağladı. Secdeye vardığı zaman alnı bayrağın üstüne gelecek şekilde namaza durdu. Namaz sona erip de, yerde serili Türk bayrağının biraz gerisinde ellerini açtığı zaman, geçmişlerine, ölmüşlerine, şehitlere, yaşayanlara, milletine ve Atatürk’e dualar etti. Bu içten gelen ruh tepkileri, ne kadar soylu ve güzel şeylerdir.”²⁰²

²⁰⁰ BCA, Fon No: 490. 1. 0. 0, Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1.

²⁰¹ Hüsnü Özlü “Afet İnan’ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, s.179.

²⁰² Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.s.457.

1.3.2. Afet İnan'ın Lisans ve Doktora Tezi

Afet İnan'ın lisans tezinin konusu “*Türk Osmanlı Devrinin Ekonomik Tarihi*”dir.²⁰³ 1938 Şubatı'nda lisans tezini yazmaya başlayan Afet İnan, tez yazımına Türkiye'deki arşivlerden gönderilen belgelerin tercümesini yaparak başlamıştır. Afet İnan, ders öğretmenin kendisine “*Türk Osmanlı Ekonomik Tarihi*” üzerine yayımlanmış bir eserin olmadığını belirtmesi üzerine bu tezi seçmiştir.

Afet İnan'ın Atatürk'e yazdığı mektuptan anladığımız kadarıyla Türkiye'den gönderilen arşivleri Başbakan Celal Bayar'dan istediği görülmektedir.²⁰⁴ Afet İnan 15 Şubat 1938 tarihli Atatürk'e mektubunda lisans tezini yazmaya başlayarak arşivden gönderilen vesikaların tercümesini yaptırdığını, eğer işler yolunda giderse lisans tezini kitaplaştıracığını belirtmiştir.²⁰⁵ Afet İnan lisans diplomasını Temmuz 1938'de almıştır.²⁰⁶ Afet İnan, Türk Osmanlı devrinin ekonomik tarihi ile ilgili konferanslar vermiş ve yazıları Cenevre gazetelerinde de yer almıştır. “*Verdiğim konferanslar ilgi çekmiş, Cenevre gazetelerinde de yer almıştı. Bunlardan “Türk Osmanlı devrinin ekonomik tarihi” üzerindeki yazılarım epey geniş olmuştu ve profesörüm Antony Babel bunu lisans ödevi olarak kabul etti. ve sonra da yayınlamam için önsöz yazdı. Tatil zamanlarında Türkiye'ye döndüğüm zaman araştırmalarımaya yarayacak belgeler üzerinde çalışırken Prof. Hasan Saka'dan da ekonomi tarihi için ders almıştım.*”²⁰⁷

Afet İnan'ın doktora tezinin adı “*Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatanı Anadolu(64000 kişi üzerinde anket)*” dir.”²⁰⁸ Afet İnan doktora tezinin amacını şöyle belirtmiştir: “*Bu doktora tezimi hazırlamaktaki amacım, bugün Türkiye'de yaşayan milletimizin yeni antropolojik incelemelere göre durumunu tespit etmektir. Aynı zamanda Türkiye tarihinin arkeolojik devirlerinde çıkan kalıntıları ile ölçüler bakımından, mukayese ederek Türkiye'deki bu eski medeniyetlere sahip oluşumuzu ispatlamak*”.²⁰⁹ Bu doktora tezinin ilk tanıtımı Fransızca ilk baskısının ardından Türk Dil Kurumu başuzmanı

²⁰³ Afetinan, *Atatürk'ten Mek...*, s.71.

²⁰⁴ *A.g.e.*, s.s. 64

²⁰⁵ *ATAZB, K.39, B.86-9.*

²⁰⁶ Afetinan, *a.g.e.*, s.29

²⁰⁷ *A.g.e.*, s.s.29, 64, 65.

²⁰⁸ Afetinan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947.

²⁰⁹ Afetinan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karak...*, s.71.

Agop Martayan Dilaçar tarafından yapıldı. ²¹⁰ Tezin önsözünde Afet İnan, Atatürk'ün yardımıyla bu tezi başatabildiğini belirterek bugün yaşayanların antropometrik ölçümlerinin bilinmesinin atalarımıza olan bağlılığımızın bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir. ²¹¹

Prof. Pittard giriş kısmında şu soruları sorarak Arî'leri, yani Avrupa'ya giden ön Asyalıların Avrupa'yı medenileştirme rolünü sorgulamaktadır: Avrupa'nın eski sakinlerinin Ön Asya'da yaşayan insanların torunları oldukları söylenebilir mi? Ön Asya'dan Avrupa'ya ilk giden kavimlerin oranın sakinleriyle ilk temasları nasıl bir sonuç vermişti? ²¹² gibi sorulara Arkeolojinin veya Filolojinin bu sorulara cevap vermesinin zor olduğunu ifade eden Eugene Pittard, Anadolu'da yapılan arkeolojik çalışmaların Avrupa'ya gidenlerin Ön Asya'dan gittiğine dair önemli ipuçları sunduğunu belirtmektedir. Pittard bu anket çalışmasında diğer anketlere nazaran erkeklerden fazla kadınların ölçülmesini önemli bir adım olarak görmüştür. Her birinin fişinde 38 kayıt olan 64.000 kişinin ölçüldüğü anlaşılmaktadır. ²¹³ Eugene Pittard önsöz kısmında “*Bugünkü Anadolu halkının morfolojik ve tavsifi karakterleri nelerdir?*” sorusunu sorarak şöyle cevap vermiştir: “*İlk bakışta, bugün Anadolu'da oturan insanların, ta Paleolitik devirde, orada ilk defa olarak yaşayan insanların çocukları olduklarını tahmin etmemiz lazım geliyor. Avrupa'da bu gibi vak'alar müşahade ediyoruz. Asya'dai bunun, daha başka türlü olması varit değildir. Anadolu'nun ilk sakinleri- yahut bunlardan hiç olmazsa bir kısmı diyelim- oldukları yerlerde kalmışlardır.*”²¹⁴

²¹⁰ Agop Dilaçar, “L'anatolie, le pays de la 'race' turque”, **Türk Dili Belleten**, Seri.2, S.1-2(Ocak 1940), s.s. 47-52., Agop Dilaçar'ın yaşamöyküsü şu şekildedir: “*Türkçeye ve Türkiye'ye tutkun bir bilgindi. Atatürk'e, Türk Devrimine yürekten bağlıydı; anadili Türkçe olanların kimisi de Türkçeyi onun gibi sevseydi, Dil Devriminin önüne dikilmezlerdi. Dilâçar, yazılarına çoklukla “A. Dilâçar” diye imza atardı; kimilerinin sandığı gibi, Ermeni olduğu ve “Agop”u kullanmaktan sakındığı için değil. Dilâçar soyadını ona Atatürk vermişti; kendi deyişiyle bu soyadı, onun gerçek adıydı. Bu adı yaşamı boyunca Atatürk ve Türkçe sevgisiyle birlikte taşımış; Atatürk'ün isteği üzerine üstlendiği Türk Dil Kurumu'ndaki “başuzman” sanını onurla korumuştur. TDK'de birlikte çalıştığı genç dilciler onun ağzından şu tümceyi sıklıkla duymuştur: “Yaşamım burada, Türk Dil Kurumu'ndaki masamda bitsin isterim.” Yazık ki bu isteği gerçekleşmedi; 1979 yazında dinlenmek için gittiği İstanbul'un Büyükderesinde hastalandı. Cerrahpaşa Hastanesine kaldırıldı ve 12 Eylül 1979'da 84 yaşındayken öldü.*” <http://www.dildernegi.org.tr/TR,456/a-dilacar.html>(Erişim tarihi: 11 Şubat 2018). Afet İnan'ın doktora tezinin Fransızca baskısı için bkz.: Ek-43. Zafer Toprak, **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, 1.b, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2012, s.98.

²¹¹ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karak....**, (Önsöz)

²¹² Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karak....**, s.3.

²¹³ **A.g.e.**, s.4.

²¹⁴ **A.g.e.**, s.s. 4-5.

Pittard bahsettiği bu uzak ecdadın torunlarının kim olduklarını anlamamız için geniş ölçekte bir antropolojik araştırma yapılmasının zaruri olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: *“Bayan Afet bu teşebbüse girişti. Atatürk o teşebbüsü tahakkuk ettirdi. Burada söylenmesi icap eden bir nokta vardır ki, o da hiçbir zaman, hiçbir devletin bu nevi bir antropoloji envanteri vücuda getirmediğidir.”*²¹⁵ Pittard, Gould’un anketinin çok daha fazla kişiyi kapsadığını fakat her kişi üzerinde bu kadar çok ölçüm yapılmadığını belirtmiştir. Pittard altmış dört bin ile otuz sekiz sayısını çarparak iki yüz kırk üç bin iki yüz sayısına ulaşarak şu bilgiyi vermiştir: *“İtiraf etmeliyiz ki bu rakam hayli ehemmiyetlidir. Fakat Türk anketine, bugüne kadar yapılan anketlerin hiçbirisinde bulunmayan kıymeti, asıl veren şey, ona mevzu teşkil eden insanlar arasında kadınların çok fazla oluşudur. Bu itibarla, bu emsalsiz dokümantasyondan çıkarılabilecek olan ikinci derece, cinsi karakterler mukayeseleri, şimdiye kadar hiçbir anketin erişemediği bir kıymet temin etmektedir.”*²¹⁶

Pittard özellikle boy, endeks, skelik, kafa endeksi, burun endeksi cilt, saçlar, gözler, kafa profili ve burun şeklinin ölçümlerinin bu tezde yapılmasının fiziki ve etnolojik antropolojiye çok önemli bilgiler kattığını ifade etmiştir.²¹⁷ Pittard şu önemli bilgileri vermiştir: *“Küçük Asya’nın arkeolojik stratigrafisinin her tabakasında tesadüf edilen iskeletlerin karakterleri Bayan Afet’in anketinde meydana konulan, bugünkü halkın karakterleriyle karşılaştırılacaktır. Ve ancak o zamandır ki, Anadolu’nun birbirini takip eden sakinlerinin tarihi ile bugünküler arasında itibar ve itimat edilebilir mukayeseler yapmak mümkün olacaktır... O zaman, bugünkü Anadolu halkının, hakikaten preistorik, protoistorik ve tarihi devirler Anadolu sekenesinin torunları olup olmadıklarını anlayacağız. Ben kendi hesabıma, bu ana kadar bütün öğrendiklerime dayanarak, bunun böyle olduğuna kuvvetle inanıyorum.”*²¹⁸

Afet İnan önsöz kısmında Paleolitik devirde brakisefallerin olmadığını, brakisefallerin Neolitik devirde ortaya çıktığını ifade ederek sadece İsviçre’de göl beldelerinde yapılan çalışmalarda % 83 oranında brakisefal nispeti görüldüğünü ifade

²¹⁵ A.g.e., s.5.

²¹⁶ A.g.e., s.5.

²¹⁷ A.g.e., s.s.5-6.

²¹⁸ A.g.e., s.6.

etmiştir.²¹⁹ Brakisefal bir çeşit kafa endeksidir. Kafanın azami genişliğinin azami uzunluğuna bölümünün 100 ile çarpılmasıyla hesaplanır.²²⁰ Gösterge 75'den küçük ise, üstten bakıldığında uzun ve düz demektir ki buna dolikosefal denir. Endeks 75-80 arasında ise kafatası neredeyse yuvarlak olup buna mezosefal denir. Endeks 80 ve üzerinde ise kafatası geniş ve kısa olup buna da brakisefal denir. Afet İnan “*Brakisefaller Avrupa’ya nereden geldiler?*” sorusundan yola çıkarak zooteknisyenler’in köpek dâhil, dört beş cins hayvanı(köpek, öküz, domuz, keçi, koyun) ilk evcilleştirenlerin çoğunlukla Asya’da yaşadıklarını kabul ettiklerini belirtmiştir. Afet İnan, brakisefal insanların hayvanları ilk defa evcilleştirdiğini ve zahireyi ilk defa ettikleri yerin Ön Asya olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir.²²¹

Afet İnan, Pittard’ın 1937 İstanbul Kongresi’nde söylediği söze atıfta bulunarak özetle şöyle demiştir: “ *Avrupa ada mahiyetini muhafaza etseydi ve uzak mesafeleri kat eden araçlar icat edilmeseydi ve diğer komşu kıtalar Avrupa’ya göç etmeyi düşünmemiş olsalardı, Avrupa Avustralyalılar gibi geri kalmış bir kavim olurdu*”.²²² Afet İnan, Anadolu’nun geçiş güzergâhı olduğunu da belirterek Buhara ve Hive’den, Afganistan’dan, İran’dan ve Orta Asya’dan, Mezopotamya’dan, Filistin’den Avrupa’ya giden yolun Anadolu’dan geçtiğini; Atatürk’ün teşviki ile

²¹⁹ A.g.e., s.1.

²²⁰ Gür Alp, **Kafatası ölçümü**, <http://antropoloji.blogspot.com.tr/2012/10/kafatas-olcumu.html> (Erişim tarihi:23 Nisan 2016)., Zafer Toprak kitabında kafatası indeksi ile şu bilgileri vermiştir. “*Vacher de Lapouge kafatası indeksini antroposyoloji temel kavramı olarak kullanacaktı. Kafatası indeksi başın yatay genişliğiyle uzunluğu arasındaki orandı. Bu ölçümler sonucu iki tip ortaya çıkıyordu. Bunlardan ilki dolikosefaldi; enlemesine uzun kafayı simgeliyordu. Brakisefal ise enlemesine yuvarlak kafaydı. Diğer bir deyişle iki kulak arası mesafeyle burunla ense arasındaki mesafenin oranıydı. Bu veriler ışığında Avrupa ırklarını iki temel tipe indirgemek mümkündü. Bunlar Homo Euroeus ve Homo Alpinus idi. Üçüncü bir Avrupa ırkı daha vardı: özellikle Güney İspanya ve İtalya’da yaygın olan, karma nitelikteki Homo Mediterraneus. Vacher de Lapouge’a göre Homo Europeus dolikosefal, aynı zamanda uzun boylu, açık saç renkli, mavi gözlü ve uzun suratlıydı. Büyük Britanya, İskandinavya, Kuzey Almanya ve Hollanda bu insan türünün barındığı coğrafyalardı. Psikolojik özellikleri açısından bu insan tipi hırslı, enerjik ve cesurdu. Protestan dini bunlar arasında yaygındı. Homo Europeus girişimci, hamleci, egemen, kendine güveni olan, servet yaratıcı, uzak görüşlü, özgürlüğe ve breyselliğe âşık, maceracı, ilerici ve yaratıcıydı. Homo Alpinus ise brakisefaldi. Kısa boylu, esmer ve yuvarlak yüzlüydü. Fransa, İsviçre, Güney Almanya, Polonya, Kuzey İtalya, Balkanlar, Anadolu ve Kafkasya bunların yurduydı. Avrupa’dakilerin çoğu Katolikti. Temel psikolojik özellikleri ise temkinli, genellikle tutucu ve yerel değerlere bağlı kişilerdi. Ayrıca tutumlu, çalışkan, sağduyu sahibi ve gelenekçiydiler.. Fikirleri yaratmaktan çok özümserlerdi... Avrupa’daki üçüncü tip Homo Mediterraneus ise, genellikle kısa boylu, koyu esmer, uzun yüz ve başlıydı. Akdeniz havzasında, Korsika, Sicilya, Güney İtalya ve İspanya’nın bazı bölgelerinde yaşıyorlardı. Bu tipolojinin uzun boylu vr kısa suratlı bir versiyonuna Güney İspanya’da ve kuzey Afrika’da Kabylia’da rastlanıyordu”.*, Zafer Toprak, **Darwin’dan Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji**, 1.b, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.s.25-26.

²²¹ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karak....**, s.8.

²²² A.g.e., s.8.

Türkiye’de yapılan kazılardan Proto- Eti ve Eti denilen insanlara ait kemiklerin bulunmasının bu açıdan önemli bir gelişme olduğunu işaret etmiştir.²²³

Afet İnan doktora tezinin ikinci ayrımının başlığına; “*Bu anket nasıl ve niçin yapıldı?*”²²⁴ sorusunu sorarak başlamış, M. Kemal Atatürk’ün tarih etütleriyle bizzat alakadar olduğunu ve Türk milletinin tarihinin derin köklerini ortaya çıkarmak istediğinden dolayı 1931’de kurulan Türk Tarih Kurumunun çalışma programlarının esaslarından birinin Türklerin ırki karakterlerini tespit etmek olduğuna işaret etmiştir. Afet İnan kendisini bu çalışmaya sevk eden sebebi şöyle açıklamıştır: “*Beni, şahsen bu etütlere sevkeden sebep ise, mektepte iken coğrafya ve tarih kitaplarında, Türk ırkını sarı ırk arasında görmekten duyduğum bir aksülâmeldir (tepki.) O ırkı hakir gördüğüm için değil, fakat bunun doğru olmadığını gözlerimle görüyordum.*”²²⁵

1935-1937 yıllarında Profesör Pittard’ın Cenevre Üniversitesi’nde verdiği derslerin kendisini antropoloji anlamında geliştirdiğini ve 1936 yılında antropometrik bir anket yapma fikrini Atatürk’e anlattığında onun bu fikri uygun bulması üzerine Afet İnan, Atatürk’ten bu fikri hükümete söylemesini istemiştir.²²⁶ Afet İnan doktora tezine başlamadan önce Ankara’da yaptığı antropometri çalışmaları hakkında şu bilgileri vermiştir: “*1937 ilkbaharında ilk tecrübeleri Ankara ve civarında 200 kadın üzerinde yaptım. Neticelerini Bükreş’te toplanan Antropoloji kongresine sundum. Bu tatbikattan ameli neticeler çıktı. Anketin organizasyonunu Sağlık Bakanlığı üzerine aldı. Bakan merhum Dr. Refik Saydam, yakın alaka gösterdiler. İstatistik Umum Müdürü Bay Celal Aybar, Antropoloji Profesörü Dr. Ş. Aziz Kansu ve ben fişleri tertip ettik.*”²²⁷ 1937-1938 yıllarında Başbakan olan Celal Bayar Hükümetinin yardımlarını esirgemediğini belirten Afet İnan şu bilgileri vermiştir: ²²⁸ “*Bütün bunları burada yazmamdaki maksat, bu büyük anketin yapılışının teferruatını kıymetli bir hatıra olarak muhafaza içindir. Çünkü eğer iyi öğrenebilmiş isem, bu anket dünya antropolojik anketleri arasında en önemlilerden biridir.*”

Afet İnan 20 Eylül 1937 tarihli İkinci Tarih Kongresi’nde “*Türk Tarih Kurumu’nun Arkeolojik Faaliyeti*” sunumu esnasında kendi doktora tezini oluşturan

²²³ A.g.e, s.9

²²⁴ A.g.e, s.67.

²²⁵ A.g.e, s.67.

²²⁶ A.g.e, s.68.

²²⁷ A.g.e., s.69.

²²⁸ A.g.e., s.69.

antropometrik anketi niye yaptığını şöyle açıklamaktadır: “ Türkiye toprakları, bu zengin ve çeşitli eserleri koynunda ve üstünde saklamıştır. Tarihin her devir kültürü onun için yabancı değildir. Türk ırkının bu ülkeye sahip oluşu ise, tarihin en eski devrinden başlar. Protoeti ve Eti bu sahipliğin başında gelir. Ondan sonra ki göç dalgaları, Türkiye topraklarına aynı ırktan olan Türk kardeşlerini getirmiştir.”²²⁹ Afet İnan bu yurdun belirli tarihlerde siyasi varlığında değişiklikler olduğunu, fakat ırki vasfı olarak Türk cevherini muhafaza ettiğini belirterek şöyle devam etmiştir: “Bu sözlerimin müeyyidesi ikidir. Biri topraklar altında binlerce yılın sakladığı ced iskeletleri; diğeri, bugün yaşayan ve bu yurda hakkıyla sahip olan Türk milleti, bizler... Bunu görüp anlamak bizim için en kolay bir iştir. Fakat ilim âlemine tanıtmak da ayrıca bir borçtur. İşte onun içindir ki Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinden, bütün memlekette bir antropometrik anket yapılmasını rica ettim.”²³⁰

Sinan Meydan, Afet İnan’ın yaptığı bu anket için şu özet bilgiyi vermiştir: “1937 yılında Türkiye’de, “ Türk ırkının brakisefalliğini kanıtlamak için Atatürk’ün emriyle çok geniş ve kapsamlı bir antropopometri anketi” yapılmıştır. Dünyada o güne kadar yapılan en büyük anket budur. Bu anketle Türklerin ırk özellikleri, fiziki antropolojik yapıları en ince ayrıntısına kadar ölçülmeye çalışılmıştır... Görüldüğü gibi Afet İnan 64.00 kişi üzerinde yapılan antropometri anketine dayanarak yazdığı kitabında Türkiye’deki bütün etnik kimlikleri “ırkçı bir yaklaşımla” birbirinden ayırmayıp hepsini birden “Anadolu Türkleri” diye adlandırmıştır. Bu durum 64.00 kişi üzerindeki anketin ve bu ankete göre Afet İnan’ın hazırladığı kitabın(tezin) ırkçı olmadığını kanıtlamaktadır.”²³¹

1.3.2.1. Tezin Birinci Bölümü

Afet İnan Türkiye’nin Jeoloji ve Coğrafyasına Umumi Bir Bakış isimli birinci bölümde Türkiye’nin yarımada olmadan önceki jeolojik oluşumlarının süreçlerini ayrıntılı bir şekilde irdelemiştir.²³² Eski dönemlerde Boğazlar, Marmara Denizi ve Ege Denizi’nin olmadığını, Türkiye’de bulunan dağ ve nehirleri detaylarıyla açıklayarak Türkiye’deki iklim çeşitliliğinin üzerinde durmuş ve iklimleri 1-

²²⁹ İkinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.9, Afet İnan’ın gazetede çıkan haberi için bkz.: Ek-13.

²³⁰ İkinci Türk Tarih Kongresi, a.g.e., s.9.

²³¹ Sinan Meydan, Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2013, s.s.323,325.

²³² Afetinan, Türkiye Halkının Antropolojik Karak..., s.s.20-22

Karadeniz, 2- Akdeniz, 3- Anadolu yaylası, 4- Doğu yaylaları iklimleri olarak dört grupta toplamıştır. Türkiye'nin esasında bir ziraat ülkesi olduğu, iklim şartlarından dolayı pek çok değişik ürünün yetiştirildiği; pamuk, pancar, tütün ve üzüm gibi nebatların insanların yer değişikliklerinde önemli bir rolünün olduğunu belirtmiştir.

Afet İnan, “*Türkiye tarihine kısa bir bakış*” başlıklı ikinci bölümde eski uygarlıklara değinmiş olup Anadolu’da kurulan devletlerden Etiler, Firikler, Lidyahılar, İranlılar ve Büyük İskender istilasası sonrası kurulan küçük devletler, Roma ve Bizans Devirleri, Selçuklular, Küçük Beylikler, Osmanlı İmparatorluğu ve bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurtuluş aşamalarına ait bilgileri vermiştir.²³³

Afet İnan sırasıyla Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik devirleri, Türkiye’de Maden devirleri, Kalkolitik Çağ, Bakır Çağı ve günümüze kadar gelmiş tarihi çağları açıklayarak ikinci bölümü tamamlamıştır. Türkiye’nin Paleolitik döneme ait kalıntılarından örnekler verirken, J.E.Gautier’in Şanlıurfa tarafında Birecik’e yakın tarafta iki taraflı yontulmuş taş alet bulunduğunu, Arne’nin 1907’de Nizib ile Cerablus arasında bu biçimde aletleri bulunduğunu belirtmiştir.²³⁴

Afet İnan, 1910 yılında R.Champell ve Thomhson’un Ankara civarında yontulmuş bazı aletler bulunduğundan söz etmiş olsa da bu aletleri 1946’da kendi yaptığı araştırmalarda bulamamıştır.²³⁵ Afet İnan küçük Asya’nın bazı bölümlerinin ilk insanların yerleşmesine uygun olmadığı konusunda Prof.Pittard ile aynı fikirde olduğunu belirtmiş olup özellikle çakmak taşının olduğu yerlerde jeolojik araştırmalar yapılmasının, Paleolitik buluntuların ortaya çıkmasında bir başlangıç oluşturacağını belirtmiştir. Ayrıca Prof. Pittard’ın uzun yıllar yaptığı araştırmalar sonucu Adıyaman Çakal Vadisinde kazıyıcı, delici ve çentikli aletler bulunduğunu açıklamıştır.²³⁶

Afet İnan 1939 yılında Prof. Pittard ile birlikte Eti Mesut yolunda Ergazi köyü kenarındaki gravyeler içinde Paleolitik devreye ait “*Levallois- Musteriyen karakterinde*” yirmiye yakın alet bulmuşlardır.²³⁷ Levallois tekniği alt-orta Paleolitik

²³³ A.g.e., s.s.24-26.

²³⁴ Eugene Pittard, *Silexailles Levalloisiens, recueillis dans les alluvions des plateaux d’Anatolie*, Paris, 1939,s.23, F.G. Arne, *Decouvertes Paleolitiques dans le Nord de la Syrie. L’Anthropoogie*, Paris, 1909, s.23, s.25’den aktaran Afetinan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karak....*,

²³⁵ Afetinan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karak....*, s.31

²³⁶ Eugene Pittard, *Silextail....*, s.3, s.26’den aktaran Afetinan, *Türkiye Halkının Antr...*

²³⁷ Afetinan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karak....*, s.27.

çağda kullanılan bir teknik olup çakmaktaşı veya o dönem taşlarına farklı açılardan vurularak istenen biçimde yüzeyi sivri parçalar, yongalar elde edilir. Bu teknik insan zekâsının gelişiminde ve seri üretim taşların çıkmasında dönüm noktası teşkil etmiştir.²³⁸ Afet İnan 1939 yılında Mogan gölünün sağ tarafında Hacılar höyüğünde, Kızılca yolunda, Halkavun höyüklerinde, Karalar Vadisinde Paleolitik devre aletlerini andıran parçaları toplamış olduğunu ifade etmektedir.²³⁹ Orta Anadolu’da Ayaş, Gündül civarı, Tuz gölünün kuzey ve doğu kıyılarında, Eskişehir Seydi Suyu Graviyelerinde, Kuzey ve Doğu Anadolu’da; Kars Cilavuz civarında, Kars Borluk vadisinde, Samsun Tekeköy Vadisinde ve Isparta Bozanönü mağarasında Paleolitik aletler bulunduğunu belirten Afet İnan, Avrupa’dakine yakın bir Paleolitik devirin Türkiye’de yaşandığını değerlendirmiştir.²⁴⁰

Afet İnan’a göre Neolitik medeniyeti öncüleri Avrupa’ya Mezolitik devrede gelmişlerdir. Mezo=Orta, Lithos= taş manasına geldiğini ifade etmiştir. Bu devrede taş aletleri çok küçülmüş, dünya medeniyetinin temelleri bu devrede atılmış; ziraat, oturuca hayat, hayvanları evcilleştirmek, çanak çömlek işçiliği ve kumaş dokumacılığı bu devrede meydana gelmiştir.²⁴¹ Afet İnan’a göre Türkiye’de 1939 yılında bulunan Mezolitik buluntular, 1946 senesine gelindiğinde artarak devam etmiştir.

Afet İnan’a göre doğuda Kars Kağızman, kuzeyde Samsun civarında Tekkeköy, güneyde Antalya Bölgesi, Burdur Gölü civarı, Mersin Yumruktepe’de ve Kayseri Karain’de bulunan aletlerin Mezolitik döneme ait olma ihtimali yüksektir.²⁴² Şu ana kadar Türkiye’deki Mezolitik döneme ait insan iskeleti bulunmamış olması, bu devrenin varlığının tam olarak anlaşılmasını zorlaştırdığını ifade eden Afet İnan; Avrupa’daki gibi saf bir Neolitik kültüre ait bir bulguların Türkiye’de tam manası ile olmadığını belirtmiştir.²⁴³

²³⁸ **Alet yapımını atası,**
http://arkeotekno.com/hbr_133_alet-yapiminin-atasi-levallois.html#.Vf75ht_tmko, (Erişim: 20 Eylül 2015), s.1

²³⁹ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karak...**, s.s.26-27.

²⁴⁰ **A.g.e.**, s.29.

²⁴¹ **A.g.e.**, s.s.29-30.

²⁴² **A.g.e.**, s.30.

²⁴³ **A.g.e.**, s.31.

Güney Anadolu'da Sakçagöz'ü ve Mersin'de Yumruktepe'yi Neolitik tabaka olarak kabul eden Afet İnan;²⁴⁴ Alişar, Sakçagözü, Alacahöyük, Truva, Eti Yokuşu ve Trakya Höyükleri vb. yerleşim yerlerinde Kalkolitik devre ait kalıntılara dayanarak, Neolitik devrin Anadolu'da izlerinin olduğunu, ancak kısa ve geçici yaşandığı kanaatine varmıştır. Chantre'nin Kapadokya seyahati esnasında, Zamanti suyunun civarında taş baltalar ve Neolitik aletler bulduğunu kaydetmiştir.²⁴⁵ Afet İnan, Türkiye'de buluntuların daha çok yeni olduğunu ve ilerleyen zamanlarda sistematik çalışmalarda kalıntıların ortaya çıkmasının muhtemel olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁶

Afet İnan Türkiye'de maden devirlerini üçe ayırmıştır: 1- Kalkolitik Devre(MÖ. 4.000), 2- Bakır Devri(MÖ. 3.000), 3- Tunç ve Demir Devri(MÖ. 2.000'den itibaren).²⁴⁷ Kıbrıs'ta bakır madeni olduğunu hatırlatan Afet İnan, dünyada ilk kullanılan bakır madeninin, oksit veya karbonat şeklinde kullanılmış olduğunu ve Tunç'un Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya gelişi arasında birkaç asırlık zaman farkı olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁸ Kapadokya tabletlerinin ve Kayseri Kültepe'de çivi yazısı ile yazılmış Asur tabletlerinin, Anadolu'da Proto-Eti devrine ait kalıntılar olduğunu açıklamıştır.²⁴⁹

Anadolu'da Kalkolitik Çağ'a ait eserlere Ahlatlıbel, Karaoğlan, Alacahöyük ve Pazarlı 'da ulaşıldığını belirten Afet İnan; bakırın yanında, altın, gümüş ve kurşunun bu devirde işlendiğini, taş eserler olarak küçük bıçaklar, bazalttan öğütme taşlar ve taş baltalar bulunduğunu, bu dönemde delici aletlerin kemikten yapılmaya başlandığını ifade etmiştir.²⁵⁰ Afet İnan; Alişar'da, Alacahöyük'te ve Samsun Dündartepe hafriyatında Kalkolitik döneme ait kalıntıların bulunduğunu, özellikle Dündartepe hafriyatında ince işlemeli taş ve aletlerin ve geyik boynuzundan yapılmış Hançer'in dikkate değer orijinal bir parça olduğunun altını çizmiştir.²⁵¹

²⁴⁴ A.g.e., s.33.

²⁴⁵ E. Chantre, *Recherches Archeologiques dans l'AsieOccidentale, Mission en Cappadoce*, Paris, 1898, s.31'den aktaran Afetinan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karak...*,

²⁴⁶ Afetinan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karak...*, s.34.

²⁴⁷ A.g.e., s.35.

²⁴⁸ A.g.e., s.s.35-36.

²⁴⁹ A.g.e., s.37.

²⁵⁰ A.g.e., s.s.37-38.

²⁵¹ A.g.e., s.39., Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerine göre Ankara'nın Gölbaşı nahiyesine bağlı Karaoğlan köyü yanndaki Höyük üzerinde TTK asbaşkanı Bayan Afet tarafından keşfedilen hafriyat'ın araştırılma işi Arkeolog Remzi Oğuz Arık'a Afet İnan tarafından verilmiştir. Bu hafriyat

Kars bölgesi, Erzurum'da Karaz, Çorum'da Alacahöyük, Pazarlı, Samsun'da Dündartepe, Tekkeköy, Kaledoğru, Ankara'da Ahlatlıbel, Etiyokuşu, Karaoğlan ve Bolu'da Bakır çağının kalıntılarının olduğunu belirten Afet İnan, Anadolu'da bakır devri medeniyetine ait çanak, çömlek, kült ve ziynet eşyaları olmakla beraber yazılı vesikaya ulaşamadığını ifade etmiştir.²⁵² MÖ iki bin yılında Anadolu'ya gelen Etiler'i yeni bir brakisefal Alpin akınının göstergeleri olduklarına işaret eden Afet İnan, Alacahöyük'teki kral mezarlarını, güneş kursları ile bulunan hayvan figürlerini bakır devrinin en zengin eserleri olarak görmüş; özellikle Geyik motifinin Türk kavimlerinde çok yaygın olduğunu vurgulamıştır.²⁵³

Afet İnan Etiler'in kuruluşunu ayrıntısıyla anlattıktan sonra Etiler veya Proto-Etiler'in demirin keşfinde büyük rol oynadıklarını, MÖ on üçüncü yüzyılda Etilerin Mısır ile olan savaşına ve ilk siyasi vesika olan Kadeş Meydan Muhaberesi'nin önemine değinmiştir.²⁵⁴ Frikyalılar ve Lidyalıların tarihini anlatan Afet İnan, MÖ altıncı yüzyıl ile MÖ dördüncü yüzyıllar arasındaki zaman zarfında Pers istilalarının Anadolu'da kültür hareketlerini duraklattığını kaydederek Büyük İskender'in MÖ dördüncü yüzyılda Anadolu'da Persleri yenilgiye uğrattığını açıklamıştır.²⁵⁵

MÖ ikinci yüzyılda Anadolu, Roma istilasına uğramıştır. Miladi 395 tarihinde Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmış; Anadolu Bizans hâkimiyetine girmiştir. İslamiyet'in yayılması ile Anadolu'ya akın eden Araplar, Ankara'ya kadar ilerlemişlerdir. 1071'de ise Alparslan, Malazgirt Muharebesi'ni kazanarak Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemeyi başarmış ve Anadolu'da kurulan Selçuklu İmparatorluğu 1308 yılına kadar devam etmiştir.²⁵⁶

Afet İnan şu soruyu sormuştur. Etiler, Frikyalılar, Lidyalılar, Selçuklular, Osmanlılar ırk bakımından farklı insan gruplarına mı mensuptular? Yoksa tek bir kitleden çıkmış olup siyasi, ekonomik, sosyal sebeplerle birbirinden ayrılan parçalardan mı oluşmakta idi? Afet İnan'a göre bu soruların cevabını arayan bu

çalışmasında önemli vesikaların ortaya çıktığı belirtilmektedir. **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon No: 490. 1. 0. 0., Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1. Bkz.: Ek-14.

²⁵² Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karak...**, s.40.

²⁵³ **A.g.e.**, s.s.40-43.

²⁵⁴ **A.g.e.**, s.s.44.

²⁵⁵ **A.g.e.**, s.s.52-53.

²⁵⁶ **A.g.e.**, s.s. 50-54.

doktora tezi ne yazık ki tarihin bütün devirlerine ait iskeletlere ulaşamadığı için şu ana kadar bulunan verilerle değerlendirmesine devam etmiştir.²⁵⁷

Afet İnan doktora tezinin devam eden sayfalarında ırk tanımı üzerinde durmuştur. Irkı şöyle tanımlamıştır: *”İrk fizik benzeyişi ile kan birliğinin bir araya gelmesiyle hâsıl olan insan gruplarıdır.”*²⁵⁸ Irkları tasnif etmek için birçok düşünür farklı metotlar kullanmış olup 19’uncu yüzyılda etnoloji ve filolojinin gelişmesi antropolojinin de gelişimini sağlamıştır. Çeşitli ölçü aletlerinin geliştirilerek kafa indeksi hesaplamaları ile başlayan süreç 1906’da Monako Kongresi’nde ölçülerin ele alınması ile devam etmiş, 1912’de Cenevre Kongresi’nde ise ölçüler birleştirilerek milletlerarası bir standart belirlenmiştir.²⁵⁹

Yirminci yüzyılda Türkler hakkında yapılan antropometrik ölçüler ise, subjektif değerlendirmeler olup Türkler ’in mongloid, sarı ırk veya sarıya yakın beyaz ırk olduğunu iddia etmekteydi.²⁶⁰ Bu iddiaları çürütmek için yola çıkan Afet İnan, 64000 kişinin ırkı vasıflarını antropolojik veriler ile tespit ederek Avrupa tarafından manipüle edilen bu konuyu aydınlığa kavuşturmuştur.

1.3.2.2. Tezin İkinci Bölümü

Bu anket için Türkiye 10 bölgeye ayrılmış olup her ekipte bir doktor ve bir sağlık memuru vardır.²⁶¹ 10 Haziran 1937 ile 19 Haziran 1937 arası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji laboratuvarlarında Profesör Dr. Şevket Aziz Kansu’dan kurs alan bu ekiplerin ölçüleri alması 31 Aralık 1937 tarihine kadar sürmüştür. 1937-1938 yıllarında ölçülerin tasnif edilmesinde toplamda 252 memur çalışmış olup listeler incelendiğinde her bölgenin doktoru aynı zamanda ekip şefi olarak görünmektedir.²⁶²

Afet İnan sırası ile şu ölçüleri almıştır: Boy, iskele karinesi, kolaç, vücut ağırlığı, baş ölçüleri, kafa karinesi, alın genişliği, baş yüksekliği, uzunluk karinesi, yüzün bazı karakterleri, burun karinesi, göz ve burun biçimleri, kafanın arka profili,

²⁵⁷ A.g.e., s.s. 57-58.

²⁵⁸ A.g.e., s.62.

²⁵⁹ A.g.e., s.s.62-64.

²⁶⁰ A.g.e., s.s. 65-66.

²⁶¹ A.g.e., s.69., Anketin içinde belirtilen bölgeler için bkz.: Ek-15

²⁶² A.g.e., s.s. 71-75., Antropolojik ölçüleri alan bir grup ve İstatistik Genel Direktörlüğünde fişlerdeki rakamlardan endis ve ortalamaların hesaplanması için bkz.: Ek-16.

cilt, göz ve saç renkleri. Ölçüm aletlerinin siparişi İsviçre, Zürih'te Hermann Rickenbach Sohn şirketine verilmiş olup, anket sonuçlarının istatistiğini de İstatistik Umum Müdürlüğü yapmıştır.²⁶³

Yapılan anketlerde Türk erkeklerin ortalama boyu 1 metre 65,2 cm çıkmış olup Türk erkeklerinin boyu uluslararası boy cetvelinde ortalamadan az yüksek boy sınıfına girmekte olduğu anlaşılmıştır. Türk kadınlarının ortalama boyu ise 1 metre 52 cm çıkmıştır. Çıkan sonuçlarda en uzun boylular altı ve yedinci bölgeleri kapsayan Orta Anadolu'da olduğu, batı illerinde kısa boylular daha fazla iken doğu illerinde de uzun boyluların fazla olduğu anlaşılmıştır.²⁶⁴ İskelik karinesinde boy; bacakların, gövde uzunluğuna oranı ile ölçülmektedir. Yapılan ölçümlerde Türk erkeklerinin % 80 oranında “*Makroskel*” tipinde, % 5 oranında “*Brakiskel*” tipinde ölçülmüş olup kadınlarda ise çoğunluk “*Mezatiksel*” tipine mensuptur.²⁶⁵

Kolaç, göğsün üst kısım genişliğini ve kolların uzunluğunu içine alan karışık bir ölçüdür. Erkekler 'in kolaç ortalaması 1714 mm, kadınların 1599 mm'dir.²⁶⁶ Afet İnan'ın aldığı ölçülere göre kolaç uzunluğu Avrupalılardan daha büyük çıkmış olup erkeklerde ortalama vücut ağırlığı 62 kg civarında iken, kadınlarda 53 kg civarındadır.²⁶⁷

Ankette baş ölçüleri ve kafa karinesi hesaplanırken baş uzunluğu ile baş genişliğinin boy uzama oranına göre oranı hesap edilmiştir. Erkeklerde en büyük baş uzunluğu 182 mm, en büyük baş genişliği ise 151 mm çıkmıştır. Kadınlarda en büyük baş uzunluğu 195 mm, en büyük baş genişliği 146 mm'dir.²⁶⁸ Kafa genişlikleri Sırp ve Gagavuzlara yakın çıkan Türk erkeklerinin %63.88'i brakisefal, % 24.37'si dolikosefal vasfı taşımaktadır.²⁶⁹ Türk kadınlarının ise % 65.52'si brakisefal, %22.35'si dolikosefal vasfı taşımaktadır.²⁷⁰

Erkeklerde ortalama alın genişliği 124 mm, kadınlarda 119 mm olarak ölçülmüş olup Türkler “*hipsisefal*” grubuna girmiştir.²⁷¹ Türklerde yüz karinesine

²⁶³ A.g.e., s.76.

²⁶⁴ A.g.e., s.s.82-87.

²⁶⁵ A.g.e., s.s.105-107.

²⁶⁶ A.g.e., s.108.

²⁶⁷ A.g.e., s.112.

²⁶⁸ A.g.e., s.s.116-117.

²⁶⁹ A.g.e., s.117.

²⁷⁰ A.g.e., s.s.123-134.

²⁷¹ A.g.e., s.138.

bakıldığında, burun yüksekliği ortalaması 52 mm, burun genişliği 36 mm'dir. Türklerin kadın ve erkek büyük çoğunluğu "*leptorrhinie*" vasfı taşımaktadır.²⁷² Türkiye'de konkav, ucu yukarıya kalkık burun pek nadir iken düz ve gaga denilen burun şekilleri çokluğu Türkiye'deki burun yapısının Avrupa burun tipine benzediğini göstermiştir. Gözler ile ilgili yapılan ölçümlerde mongoloid karakterlere rastlansa da bu oran % 5'i geçmemiştir. Türkiye'de Alpin kafa tipi çoğunluktadır.²⁷³

Yaptığı ölçümlerde Türk erkekleri ve kadınlarının çoğunlukla açık ve orta renkli olduğunu gören Afet İnan, batı bölgelerde açık renklilerin ve açık renk göze sahip olanların daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Türkleri sarı ırk olarak gösteren antropologların açık bir hata yaptığını vurgulayan Afet İnan, göz renklerine bakıldığında açık renk gözlerin genel itibarı ile orta renk ve koyu renge göre daha fazla olduğunu, doğu illerinde siyah saçlı insanların batı illerine göre fazla olduğunu, Türklerin çoğunluğunun saçının orta renkte(kestane)olduğunu belirtmiş olup cilt, göz ve saç rengine bakıldığında Türkler'in beyaz ırka mensup olduğu tespitini yapmıştır.²⁷⁴

Sonuç olarak Türkiye'de antropometrik ölçülere göre bir ırk birliği olduğu anlaşılmıştır. Afet İnan Türkiye'de yaşamış eski medeniyetlerin iskeletleri gün yüzüne çıkarıldığında, yaşamış eski medeniyetlerin de hangi ırka mensup olduğunun bulunmuş olacağını, özellikle Anadolu'dan Avrupa'ya göçlerin sebeplerinin Paleolitik ve Mezolitik Avrupa'nın çakmak taşı medeniyetinden kurtulması ile bağlantılı ve doğru orantılı olduğunu belirtmiştir.²⁷⁵ Örneğin demir sanayisinin Karadeniz'in kuzeyinden Orta Avrupa'ya beş asırda gelebildiğini, Avrupa'da Mezolitik çağa son verenlerin Asya Neolitikleri olduğunu ve Asya'da yerleşik hayatın çok daha önceden geliştiğini ifade etmiştir. Afet İnan'a göre Asya'dan gelen Neolitikler toprağı sürmüşler, tahıllarını ekmişler, kumaş dokumuşlar, balık ağı örmüşler ve gemiciliği icat etmişlerdir.²⁷⁶

Afet İnan, Avrupa'ya Neolitik medeniyeti getirenlerin bizzat Asyalılar olduğu gerçeğinden yola çıkarak doğuya doğru akınların Neolitik dönemde başladığını, Hunlar ve Ural Altaylar'ın Alpin tipine, devamında Türklerin de Alpin, Paleo-Alpin

²⁷² A.g.e., s.148.

²⁷³ A.g.e., s.s.135-163.

²⁷⁴ A.g.e., s.s.164-170.

²⁷⁵ A.g.e., s.182.

²⁷⁶ A.g.e., s.s. 182-183.

brakisefal tipine mensup olduklarını Goury'den ve Dixon'dan örnekler vererek açıklamıştır.²⁷⁷

Afet İnan kitabın sonuç bölümünde bu anketin ve yapılan tahlillerin neticesinde Türkiye'de oturmakta olan halkın maddi delillerle ve ilmi metodlarla antropolojik yerinin tespit edildiğini belirterek bu anketin sonucunu şöyle özetlemiştir: “ *Bu kitaba esas olan belgeler, asıl antropoloji uzmanları tarafından işlendiğinde, Türklerin antropometrisi üzerine daha teferruatlı bilgiler elde edilecektir. Biz, tarihe yardımcı olarak bu antropoloji konuları üzerinde çalışırken, diğer kavimlerin ve bilhassa türlü coğrafi belgelerde oturan Türk kavimlerinin mevcut olan antropoloji vesikalarını mukayese etmek için aldık. Türklerde ayrı ayrı kabile isimlerini zikrederken, başka adlar altında da olsa Türk ırk birliğini tebarüz ettirmek istedik. Bu anketin diğer bir safhası da, Türk Tarih Kurumunun kuruluşundaki ilmi gayelerden birsinin tahakkuk etmiş olmasıdır.* ”²⁷⁸

Tezin Fransızca ilk baskısını 1939 yılında kendi imkânları ile bastırmış olan Afet İnan, ailesinin soy ismi olan “Uzmay” soyadını kullanmadığından, tez kapağında sadece “Afet ” yazıyordu.²⁷⁹ 2 yıl sonra 1941 yılında Cenevre Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Bilimler Fakültesi tarafından ikinci kez üniversite yayını olarak basıldığında Dr. Rıfat İnan ile evlenmiş olduğu için kitabın kapağında Mme Afet İnan yazıyordu. Afet İnan tezinin Türkçesini 1941 yılında yayımlamak istemesine rağmen İkinci Dünya Savaşı sebebiyle ancak 1947'de yayımlayabildi.²⁸⁰

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya yenilmiş, Avrupa'da Arî ırk temelli devletler çökmüş, fiziki antropoloji önemini kısmen yitirmişti.²⁸¹ Yayınlarında ve konferanslarında doktora tezinden hiç bahsetmeyen Afet İnan'ın resmi olarak doktora tezi ile ilgili kaleme aldığı son yazı Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde öğretim görevlisi Prof.Dr. Halil Demircioğlu'nun makalesine²⁸² karşı 1949 yılında

²⁷⁷ A.g.e., s.186

²⁷⁸ A.g.e., s.181.

²⁷⁹ A.g.e., s.1., Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.29.

²⁸⁰ Zafer Toprak tezin yayımının zamansal olarak hatalı olduğunu, o yıllarda fiziki antropoloji yerine kültürel antropolojinin ön planda olduğunu söylemiştir. Zafer Toprak, **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, 1.b, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.s.120- 121., Doktora tezinin 1941 baskısı için bkz.:Ek-43.

²⁸¹ Toprak, **Darwin'den Ders...**,s.120.

²⁸² Halil Demircioğlu, “Antropoloji ve Tarih ”, **DTCF Dergisi**, C.6, S. 1-2 Ankara, 1948.

yazmış olduğu “‘‘Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine ’’ isimli makalesidir.²⁸³ İkinci Dünya Savaşı sonrasında antropoloji, sosyolojinin çatısına girerken genetik biliminin gelişmesi yoluyla “biyolojik antropoloji” yeniden doğmuş oldu.²⁸⁴

1.3.2.3. Afet İnan’ın Doktora Tezine Yönelik Eleştiriler ve Eleştirilere Cevapları

Doç. Dr. Halil Demircioğlu 1948 tarihli DTCF’nin altıncı cildinin 1-2 sayısında “Antropoloji ve Tarih” isimli makalesi ile Afet İnan’ın doktora tezine yönelik eleştirilerini kaleme almıştır.²⁸⁵ Doç. Dr. Afet İnan 1949 tarihli DTCF Dergisinin yedinci cildinin 1.sayısında “Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine” isimli makalesi ile Doç. Dr. Halil Demircioğlu’nun eleştirilerine cevap yazısı yazmıştır. Afet İnan yanlış düşünceleri düzeltme fırsatını kendisine verdiğinden dolayı Halil Demircioğlu’na teşekkür etmiştir. Ben Halil Demircioğlu’nun eleştirilerini ve Afet İnan’ın cevaplarını konu bütünlüğü dağılmasın diye aynı paragrafta ardı sıra yer vermeye gayret ettim.

Halil Demircioğlu, Afet İnan’ın tezinin bölümlerindeki konu başlıklarını sayfa numaraları ile birebir verdikten sonra anketin tanımını vermiştir. Halil Demircioğlu, bu anketi Topinard’ın tarifi ile “ *İnsanı ve insan ırklarını araştırıp inceleyen bir tabiat ilmi*”²⁸⁶ olarak açıklamıştır. Demircioğlu, fiziki antropolojinin insanı maymunlardan veya öteki insanlardan ayıran bir insan anatomisi ile uğraştığını, insanın fiziki gelişmesini araştırdığını, insanın bedeni fonksiyonlarını tetkik ettiğini ve insan ırklarının taksimatı ile uğraştığını belirtmiştir. Demircioğlu, bu anketin 64.000 kişi üzerinde yapılarak büyük bir kıymet kazandığını, devlet bütçesinden ciddi paraların harcandığını belirtmiştir.²⁸⁷

Demircioğlu olumlu eleştirilerinden sonra diğer eleştirilerini şu şekilde dile getirmiştir: “*Fakat daha ilk bakışta bu kısımda bir aksaklık sezilmektedir. Filhakika bu memlekette yaşamış eski insanların irki karakterlerini bize bildirmiş olması lazım gelen bu kısım, mesela jeoloji ve coğrafya bilgileri, bir sıra tarih malumatı hülasaları ile sadet dışı “bir malumat yığını” haline sokulmuş ve asıl beklenen*

²⁸³ Afetinan, “Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine”, **DTCF Dergisi**, C.7, S. 1, Ankara, 1949.

²⁸⁴ Toprak, **Darwin’den Ders...**, s.s. 120-121.

²⁸⁵ Halil Demircioğlu, “Antropoloji ve Tarih”, s.50.

²⁸⁶ Demircioğlu, **a.g.m.**, s.51.

²⁸⁷ **A.g.m.**, s.s. 51-52.

*antropolojik belgelerden bu tarih malumatı içinde dahi bazen tesadüfen, bazen de hiç bahsedilmemiştir.”*²⁸⁸ Demircioğlu, geçmişe ait az adette iskelet vesikalarının eksikliğinin, bugünkü halkın büyük çoğunluğunun temsil edemeyeceğine işaret etmiştir. Demircioğlu, Afet İnan’ın “*Türkiye toprakları bakır devrinden beri aynı ırki vasıfları tanıyan ve Orta Asya’dan türlü devirlerde gelen bir halk ile meskûn bulunmaktadır.”*²⁸⁹ cümlesine karşılık şu eleştiriye yöneltmiştir: “*Bu vaziyet karşısında meselenin halli basitleşecektir: Madem ki geçmişten elimize geçen bu az miktardaki iskelet ölçülenle, bu azlığı telafi eden bugünkü halkın ölçüleri aynıdır; şu halde bu topraklardaki halkın antropolojik karakterleri eskiden beri hep aynı kalmıştır, demek kabildir... Yalnız antropolog olmayanların değil, belki de birçok antropologların da müttefik olacakları bu hükümler hakkında fazla söz söylemeyi, işin erbabına bırakıyoruz.*”²⁹⁰

Afet İnan bu konuda Türkiye’ye yerleşen bir halk kütlesinden geriye kalanların ve ölçülebilen iskeletlerin az olduğunu; fakat kronolojik sıraya göre anlatıldığını belirterek şu cevabı vermiştir: “*Kitabımdan, yine kelime atlayarak cümleler almışlar ve güya anlaşılmadığını sanarak, kendileri izah etmeğe kalkmışlardır. Aynı zamanda kitapta varılan neticeyi kabul etmiş göründükten sonra diğer başlıktaki yazıların ilk cümlesinde, mütereddit bir durum takınıp, işi erbabına bırakmışlardır.*”²⁹¹

Demircioğlu, Afet İnan’ın “*Antropoljinin tarih ilmine yardımcı bir zümre olduğuna inandığı için antropometri belgeleri kullandığı*”²⁹² sözlerine karşılık şöyle karşılık vermiştir: “*Binnetice tarih ilminin yardımcıları, içtimai insanın tarihi hayatını bize bildiren yazılı vesikaların anlaşılmasını temin eden ilimler olacaktır ki bunlarında en başında lisan ilmi(filoloji) gelmektedir... Fakat antropolojinin belgeleri ne bir tarihi hadiseyi, ne de bir kültürü öğretmeye muktedir olamadıkları için antropoloji ilmi, tarih ilminin bu manadaki yardımcıları arasına giremez.*”²⁹³

Afet İnan, Demircioğlu’nun “*antropolojinin tarih ilmine yardımcı bir zümre olmadığı*” yönündeki savına karşılık şunları demiştir: “*Münekket bu bahiste üç*

²⁸⁸ A.g.m., s.52.

²⁸⁹ A.g.m., s.53.

²⁹⁰ A.g.m., s.53.

²⁹¹ Ersanlı, a.g.e., s.s.207-208.

²⁹² Afetinan, “*Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine*”, s.s.181-182.

²⁹³ Demircioğlu, a.g.m., s.s.54-57.

mesele üzerinde duruyor: 1. Tarihi malumatı Antropoloji dışında telâkki ederek "asıl konuya hiç lüzumu yok iken sıkıştırılmış" olmasını. 2. Antropolojinin, benim dediğimin aksine olarak, tarih ilmine yardımcı bir zümre olmadığını, "Muharrir kitabında antropoloji belgeleri kullanmak suretiyle bir "tarih" yaptığını zannetmektedir. 3. Tarihin, vazifesinin "tabii insanı değil de "içtimai insanı tetkik etmek olduğunu ileri sürüyorlar." ²⁹⁴

Neticede Afet İnan, Demircioğlu'nun "antropoloji tarihe yardımcı bir ilim değildir" şeklindeki söylemlerini doğru bulmamıştır. Doktora tezinde bir bütünlük olmadığını söyleyen Halil Demircioğlu'nun bizzat kendisinin tezatlar silsilesi içinde bulunduğunu belirtmektedir.²⁹⁵ Afet İnan, Demircioğlu'nun anlatış tarzı ile kendisinin verdiği bilgilerin birbirine uymadığını belirterek şöyle demiştir: "Çünkü görülüyor ki, sırf menfi tenkit maksadıyla ele alınan mevzularda, bu vesile ile kitaplardan gelişi güzel okunmuş bilgiler, ya hazmedilmeden kullanılmış veyahut ta benimsenmeden konmuştur."²⁹⁶

Demircioğlu, Afet İnan'ın "Tarih, coğrafyanın gösterdiği asli şartlara sıkı sıkıya bağlıdır. Bir ülkenin mevkii, coğrafi şekli, toprakların ve toprak altlarının madenleri itibarıyla jeolojisi ve iklimi, bir milletin tarihi inkişafını izah edebilir."²⁹⁷ sözlerine şöyle karşılık vermiştir: "Biz de burada zaten, aslen antropolojik bir etüt olan bu kitabın başında böyle coğrafya malumatının ne derece lüzumlu olduğunu münakaşa edecek değiliz. Fakat müellifin kaydettiği tarihte, tabiatıyla o da ele alınan hadisenin maiyetine göre, coğrafi şartları da teemmül etmek zarureti vardır... Ancak bu teemmül, müellifin yaptığı gibi, bir yığın coğrafya malumatı sıralamaktan başka şekilde olması lazımdır... Kitapta adeta denizdeki Eisberg'ler gibi yüzen bir yığın ve ekseriya kuru coğrafya malumatı vermektedir. Fakat tarihe lazım olan coğrafya bilgisinin bunlar olmadığı çoktandır anlaşılmış bulunuyor."²⁹⁸

Demircioğlu'nun belirttiği tarihin coğrafi şartlarla sıkı sıkıya bağlı olmadığı eleştirisine Afet İnan'ın cevabı şöyledir: "Benim, esasen yalnız bu coğrafi şartlar insanlar üzerinde müessir olur diye bir iddiam yoktur. Aksine olarak cemiyet hayatında müessir olan amillerden ancak birini ve bazı hallerde en esaslısını coğrafi

²⁹⁴ Afetinan, **a.g.m.**, s.208.

²⁹⁵ **A.g.m.**, s.205.

²⁹⁶ **A.g.m.**, s.s. 205-206.

²⁹⁷ Demircioğlu, **a.g.m.**, s. 57.

²⁹⁸ Demircioğlu, **a.g.m.**, s. 58.

*şartlarda bulmaktayım... Nitekim senelerden beri fakültede okuttuğum "Medeniyet Tarihi" mevzuunda, bu cihazları talebelerime izah etmekteyim."*²⁹⁹

Demircioğlu, Proto-Hatti isminin Hitit devletinden önce var olduğu için Anadolu'da bir kavme verilmiş bir tabir olmadığını ayrıntıları ile açıklamıştır.³⁰⁰ Ayrıca Demircioğlu, Afet İnan'ın "*Hititler zamanında değil de, Hititlerden birkaç yüzyıl önce Luvi namı altında bir kavmin Anadolu'da yaşamış olduğunu, bazı vesikalardan anlıyoruz*"³⁰¹ sözlerine karşılık "*Hitit vesikalarından biraz daha eski olan Kapadokya tabletlerinde ise, ancak içinden bu lisanın çıkması muhtemel bir dilin(Proto-Luvi) mevcudiyetine hükmettiren bazı lisan bakiyeleri çıkmıştır. Binnetice Hititler zamanında değil de, "Hititlerden birkaç yüzyıl önce "Luvi" namı altında bir kavmin Anadolu'da yaşamış olduğunu bazı vesikalardan anlıyoruz" diyen muharrir acaba bu kavim hakkında başka vesikalar mı bilmektedir?" sorusunu sorarak eleştirisini yapmıştır.*³⁰² Demircioğlu, Kapadokya tabletlerinin yalnız Kültepe'de değil, aynı zamanda Alişar'da ve Boğazköy'de bulunduğunu, Afet İnan'ın iddiasının aksine bu vesikaların Anadolu hakkında oldukça az bilgi verdiğini belirtmektedir.³⁰³

Demircioğlu'nun "*Bir defa Kappadokia tabletleri denilen çivi yazılı vesikalar yalnız Kültepede değil, aynı zamanda Alişar'da ve Boğaz Köyde de bulunmuşlardır (M. s. 60)"* eleştirisine yönelik olarak Afet İnan, kendi kitabında bu tabletler Kültepe'den çıkmıştır ve başka yerde yoktur diye bir cümlesinin olmadığını belirtmektedir.³⁰⁴ Afet İnan DTCF dergisinde yayımlanan "*Ankara- Samsın arasında Tarih Gezisi*" makalesini Demircioğlu'nun okumadığını, eğer okumuş olsaydı aynı eleştiriyi yapmaktan vazgeçeceğini belirtmektedir. Afet İnan bahsi geçen makalede şöyle demiştir. "*Bilindiğine göre tabletler ile şöhret bulan bu höyükte hangi kültür katı bu devreye tekabül eder, onu aydınlatmak güçtür. Ancak Alişar'da tespit edilmiş stratigrafisi belli katlarda da, bu çeşit tabletlerden bulunduğu için mukayeseler*

²⁹⁹ Afetinan, **a.g.m.**, s.s.215-216.

³⁰⁰ Demircioğlu, **a.g.m.**, s. 59.

³⁰¹ Demircioğlu, **a.g.m.**, s. 60.

³⁰² **A.g.m.**, s.60.

³⁰³ **A.g.m.**, s.61.

³⁰⁴ Afetinan, **a.g.m.**, s.s.218-219.

yapabilir. Aynı zamanda filolojik incelemeler ile arkeolojik buluntular karşılaştırılarak bu devrin tarihi tespit edilmek imkânı olabilir.”³⁰⁵

Demircioğlu, Afet İnan’ın dediği gibi Hititler’in Anadolu’ya MÖ ikinci bin başlarında dışarıdan Anadolu’ya bir akınla geldiklerinin henüz tespit edilmediğini, bu yüzden Hititlerin Anadolu’daki Neolitik ve Kalkolitiklerin ilk ahfadı olamayacaklarını³⁰⁶ belirterek şunları demiştir: “Hitit devletinin kuzey Suriye’yi(yani Hatay ve havalisini) hakimiyet altına alması, Kral Šuppiluliuma’dan sonra(s.45) veya onunla başlamış bir hareket değildir. Tersine, buna çok daha eski zamanlarda, yani Orta Anadolu vahdeti kurulur kurulmaz, başlamış olduğu çoktandır malum olan bir hakikattir... Mısır ile Hitit devleti arasında yapılmış olan meşhur muahedenin adı “Kadeş muahedesi” değildir(s.45). Filhakika firavun II. Ramses’in beşinci hükümet senesinde, Hitit kralı Muvattaliş ile bu firavun arasında bir “Kadeş muharebesi” olmuştur. Fakat bahis mevzuu olan muahede bundan tam on altı sene sonra Hitit Kralı III. Hattuşiliş ile yapılmıştır.”³⁰⁷

Afet İnan, Demircioğlu’nun “Anadolu’daki Hititler, Neolitik ve kalkolitiklerin ilk ahfadı olamazlar” eleştirisinin doğru olmadığını, kendi kitabında “Prehistorik iskeletleri henüz ele geçmemiş olmakla beraber Neolitik-Kalkolitiklerin ilk ahfadı olup Proto Eti ve Eti denilen insanlara ait kemikler elde etmiş bulunuyoruz”³⁰⁸ diyerek işaret ettiği noktanın farklı olduğunu belirtmektedir. Arkeolojik keşiflerin ve filolojik çalışmaların yeni bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayabileceğini belirten Afet İnan, bugünkü mevcut bilgilere göre Eti devrinin yeni bir akından sonra kurulduğunu ve bu devredeki umumi meselelerin birçok faraziye dayandığını belirtmiştir.³⁰⁹ Orta Anadolu’da Eti Devlet Birliği Labarna tarafından kurulduktan sonra siyasi hâkimiyetin genellikle sınır değiştirdiğini belirten Afet İnan, eleştirilere şöyle açıklık getirmiştir: “Burada yine bir isim meselesi ile karşılaşıyoruz. Kadeş muharebesinden on altı sene sonra akdedilen “Kadeş muahedesi” tabiri. Münekkit yine kitabıma koymağa lüzum görmediğim malum tarihi olayları sıraladıktan sonra “Kadeş muahedesi” tabiri yerine “Hattuşaş muahedesi” denilmesini teklif etmektedir. Bu yeni tekliflerini destekleyecek müdellel bir makaleleri, kitabımdan

³⁰⁵ A.g.m., s.219.

³⁰⁶ Demircioğlu, a.g.m.,s.s.61-62.

³⁰⁷ A.g.m.,s.62.

³⁰⁸ Afetinan, a.g.m., s.222.

³⁰⁹ A.g.m., s.s.222-223.

önce çıkmış olsaydı, o mesele üzerinde biraz düşünürdüm. Bu teklif için her hangi bir kaynak da zikretmedikleri için üzerinde şimdilik durmayacağım.”³¹⁰

Halil Demircioğlu “*Şarhlılar*” diye bir kabile olmadığını, Lydia Devleti’nin başkenti olan Sardes şehir halkının Sardunya’ya göç ettiklerinin kesin olmadığını ifade etmiştir. Demircioğlu şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “*Etrüskler, İtalya’ya MÖ sekizinci ile yedinci yüzyıllar arasında(s.50), evvela MÖ onuncu ve sonra da en geç olarak sekizinci yüzyılda olmak üzere ve iki dalga halinde göç etmişlerdir... Gyges’in Doğuda Asur, Batıda İyonya siteleri arasında daimi barışıklığı güden bir politika hedef tuttuğu varit değildir(s.50); fiilhakika Gyges ancak memleketini istila etmiş olan Kimmer’lere karşı kendisine yardım etsinler diye Asur’lulara evvela mümaşatta bulunmuş.*”³¹¹

Afet İnan “*Sarhlılar*” kelimesini Sard şehrinde oturanlar manasında kullandığını, Sardlıların Sardunya adasına göç etmiş oldukları hakkında ne kadar az bilgi varsa, gitmediklerine dair de o kadar az bilgi olduğunu belirtmektedir: “*Fakat MÖ XIII’üncü asırdaki deniz kavimlerinin Ön Asya’daki göç hareketlerinde birçok kavim isimleri vardır, bunlar arasında "Sard'Iar" veya "Şardana'lardan da bahsedilir ve Mısır’ı istilâ eden kavimler arasında da adları geçer. Ben, bu ihtimallere dayanarak bir işaretle bulundum. Buna rağmen münekkidin böyle, "kabile veya kavim adı yoktur ve Sardunya’ya göç ettikleri malum değildir "*diye kesin hükümler çıkarmaları hangi müspet vesikalara dayanıyor bilinemez.”³¹²

Demircioğlu, Afet İnan’ın şu cümlesini bir anakronizma olarak görmüştür: “*VII. inci yüzyılda Kimmerlerin istilâsı ile bütün Karadeniz sahillerini kaybeden Frigya devletinin, batı bölgeleri de Lidya tarafından zapt edilmiştir. Frig devletinin doğu bölgesindeki duruma gelince Frikyâ yine hatta Asurlulara karşı koyabilecek kadar kuvvetini muhafaza edebildi.*”³¹³ Afet İnan bu eleştiriye A. M. Mansell’in kitabından kendisini teyit eden bir cümle ile karşılık vermiştir: “*Umumiyetle Midas’ın ölümü üzerine, Phryg kavminin istiklâlini kaybettiğine hükmolunabilir. Fakat Kimmer’lerin yalnız Kapadokia’da muvakkat bir zaman için, devlet kurdukları ve Asur kralı Asurbanipal ile bir muahede akdettikleri göz önünde bulundurulacak*

³¹⁰ A.g.m., s.223.

³¹¹ Demircioğlu, a.g.m., s.64.

³¹² Afetinan, a.g.m., s.226.

³¹³ A.g.m., s.225.

olursa, öz Phryg ülkesinde, yerli hükümdarların idaresinde bir yahut bir kaç devletin yaşamakta devam ettiği kabul olunabilir.” Zaten dikkatle okunursa, tarihler aynı kitap içinde gösterildiğinden, böyle bir anakronizma olabileceğini kabul etmek zoraki bir gayret olsa gerektir.”³¹⁴

Afet İnan, Demircioğlu’nun “Etrüskler’in MÖ 10. asırda İtalya’ya iki defa gittiklerini” yazmış olduğunu fakat okuduğu kaynaklarda MÖ 10. asrı kesin kabul eden kaynağa rastlamadığını, genellikle MÖ 8.asır üzerinde durulduğunu belirtmektedir.³¹⁵ Afet İnan kitabına esas anlatmak istediği mevzunun bu kabilenin İtalya’ya Anadolu’dan göç ettiğine vurgu yapmak ve 8. asırda İtalya’ya kesin olarak yerleştiklerini belirtmek olduğunu ifade etmiştir.

Afet İnan devamında şöyle demiştir: “Münekkit Lydia hükümdar sülâleleri hakkındaki verdiğim malumatı vuzuhsuz bulmuşlar B. Halil Demircioğlu bütün makaleleri boyunca adet edindikleri tahrif etme sisteminden, maalesef burada da vazgeçmemişlerdir. Ben, Attyat sülâlesinin Lid tarihinin fecrinde yaşamış olduğuna işaret etmiştim... B. H. Demircioğlu’nun bu faraziyesi doğru olabilirdi. Eğer ben sadece Lid’lerin tâbi olduğu devleti, Eti İmparatorluğu olarak göstermiş olsa idim...”³¹⁶ Afet İnan, Frigya devletinin şaşalı zamanlarında Lidya’nın durumunun pek bilinmediğini, bu devirde Lidya’nın Frigya’ya bağlı veya müttefik olabileceklerini belirterek Frigyalıların güçlü zamanlarında Lidya’yı egemenlikleri altına almış olabileceğini ifade etmiştir.

Demircioğlu, Afet İnan’ın sayfa 51 de “Anadolu’nun MÖ altıncı yüzyıldan dördüncü yüzyıla kadar Pers istilasına altında olduğunu ve MÖ altıncı yüzyılda ise, Yunanistan ile Pers’ler arasındaki Met muharebeleri sırasında Anadolu geçit olmuştur” dediğini belirttiğini, fakat ne milattan önce altıncı asırda Met muharebeleri olduğunu ne de böyle bir muharebede Anadolu’nun geçit olmadığını belirtmiştir.³¹⁷ Demircioğlu, tam tersine Pers harplerinin MÖ beşinci asırda olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: “Muharririn dediğinin aksine olarak Büyük İskender’in şark fütuhâtı ve Anadolu’yu fethi büyük kültür hareketleri doğurmuştur. Unutmamak lazımdır ki, Helenistik kültürün meydana gelmesinde şarkın ve Anadolu’nun büyük

³¹⁴ A.g.m., s.s.225-226.

³¹⁵ A.g.m., s.s.226-227.

³¹⁶ A.g.m., s.s. 227-229.

³¹⁷ Demircioğlu, a.g.m., s.s.64-65.

hissesi vardır.(bilhassa dini sahada)... Muharrir, kitabında Ankara'daki Augustus mabedi için şu mütalaalarda bulunmaktadır.(s.52): Bu mabede genel olarak Augustus mabedi derler. Hâlbuki bu tabir yanlıştır. Çünkü temelleri Firik devrinde atılan bu bina, her devirde onarılarak dini bir abide olarak kullanılmış ve Augustus da bu mabet duvarlarına vasiyetnamesini yazdırmıştır."³¹⁸

Afet İnan "vasiyetname" kelimesinin yerinde kullanılmadığına ilişkin eleştiriye genel olarak bütün kaynaklarda vasiyetname kelimesinin kullanıldığına işaret ederek şöyle cevap vermiştir: *"Bugün Hacıbayram camii bitişiğinde meydana çıkarılan bu tapınağın dış duvarları üzerine, aslı Roma'da tunç sütunlar üzerine kazılan ve Augustus'un yaptıklarını anlatan yazıt, Grekçe ve Latince olarak yazılmıştır. "Monumentum Ancyranum" adıyla tanınan ve bilim dünyasında pek ünlü olan bu yazıt, Augustus'un Vasiyetnamesi niteliğindedir..."*³¹⁹

Demircioğlu, Afet İnan'ın ilk çağ tarihi hakkında aceleci yorumlara kaçtığını "yer doldurma" ³²⁰ gayreti içerisinde olduğunu ve konular üzerinde gerekli şekilde durmadığını ifade etmiştir. Şu genel değerlendirmeyi yapmıştır: *"...Zaten hadiseleri arka arkaya sıralayıp yağmanın bir "Tarih" olamayacağını gayet güzel bir surette göstermiş olan bu kısmın bir defa kontrol imkânının olmaması ve sonra da yazılış tarzı ve yapısı bunu teyit etmektedir. Gerçekten burada, birçok yerlerde paragraflar ve cümleler arasında mantıkî teselsül ve irtibat olmadıktan başka, bazı yerlerde bizzat cümlelerin bile yapısında sakatlıklar görülmektedir. Sonra, bunların hepsini kitabın Fransızca aslından Türkçeye tercümedeki değişikliklere hamletmeğe de imkân yoktur."*³²¹

Demircioğlu, birinci kısımda genel olarak dikkat eksikliği olduğunu fakat ikinci kısmın "antropolojik" mahiyeti hakkında hüküm verme işini bu işin uzmanlarına bıraktığını ifade ederek makalesini şu cümleler ile bitirmiştir: *"Yalnız şu kadarını tekrar ilâve edelim ki, bu kitapla antropoloji edebiyatımız, üzerinde her halde bir hayli durulacak bir eser kazanmıştır. Ve bu bakımdan da eseri selâmlamak lâzımdır."*³²²

³¹⁸ A.g.m., s.s. 65-66.

³¹⁹ Afetinan, a.g.m., s. 233.

³²⁰ Demircioğlu, a.g.m., s.66.

³²¹ A.g.m., s.s. 66-67.

³²² A.g.m., s.s. 66-67.

Afet İnan yazmış olduğu makalesinde şu bilgileri vermiştir: “ 1939 yılında doktora tezi olarak bastırılmış olduğum kitabımın 1941’de Cenevre Üniversitesi, ikinci basımını kendi yayınları arasında yaptı” diye önsözde tasrih ettiğim kısmı *münekkit, nedense atlamışlardır.*”³²³ Afet İnan yabancı ülkelerde doktora tezlerinin kendi yayınlarında basmanın her zaman olmadığını, o yüzden 200 adet bastırarak Cenevre Üniversitesi’ne verdiğini belirtmiştir.

Afet İnan antropometrik anket sayesinde elde edilen sonuçların göz önüne alınarak bu kitabın kaleme alındığını belirterek şu eleştiriyi yöneltmiştir: “*Münekkit, memleketimizin prehistoyası için verilen tafsilatı lüzumsuz addettikleri gibi, tarihi devirler için verdiğim izahları da kusur buluyorlar. Yalnız, bu bahsin sonuna koyduğum Anadolu’nun prehistorik ve tarihi devirlerinden kalma iskeletlerin ölçülerini vermeme, memnuniyetle zikretmenin lazım olduğunu yazarken “daha önce söylediklerine lüzum bırakmayan bir tabloda, evvelce yazdıklarını unutarak ve yazmadıklarını hatırlayarak” diye de garip bir cümle ilave diyorlar.*”³²⁴

Afet İnan, Demircioğlu’nun yanlış anlamları düzeltmek isterken kendisinin hatalara düştüğünü belirtmiştir: “*Münekkit bu konuda asıl makale metninde antropolojinin “tabii insani” tetkik ettiğinden dolayı tarihin yardımcısı olamaz diye bir hükmi mana çıkarıyorlar. Fakat derhal alt notlarda bu hükmün, hatta kaynak göstererek aksini söylüyorlar. Mesela “Antropolojinin tarih ilmiyle yegâne ilgi noktası antropolojinin öğrettiği insan ırkı meselesinde toplanır” demekle niçin evvela inkâr etmekle ve sonra şaşırtıcı izahlarla başka yollara sapmaktadırlar?*”³²⁵ Afet İnan bu konunun akademik bir tartışma konusu olabileceğini belirttikten sonra tarih ilminin konusuna giren insanın geçirmiş olduğu hayatın bütün safhalarına bakıldığında insanın sadece “içtimai insan” olarak değil aynı zamanda “tabii insan” olarak da görülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Afet İnan insan ırklarının zamanla birbirine karıştığını şöyle dile getirmiştir:”*Biz asla demiyoruz ki, insan ırkları bugün tam manası ile saf ve karışmamış bir haldedir. Tekâmül kaidesi, sadece insanın fizik yapısı için değil, aynı zamanda dil, âdetler, din ve içtimai teşkilatı hatta düşünceleri için de asıldır. İşte bu suretle, bugünkü antropoloji ilmi doğmuş ve bu ilim dalı sosyolojinin bir devamı olmuştur.*

³²³ Afetinan, **a.g.m.**, s. 203

³²⁴ **A.g.m.**, s.203.

³²⁵ **A.g.m.**, s.209.

Böylece sosyoloji, içtimai insanın tekâmülünü münakaşa konusu olarak ele almıştır.”

326

Tarihin her yönden incelenmesi gerektiğini, çünkü tarihin geçmişteki insanların hayatı ve kültürü hakkında mukayeseli bir bilgi verebilirse vazifesini yapmış olacağını belirten Afet İnan, bundan dolayı tarihin her türlü yardımcı bilimden faydalanması gerektiğini ifade ederek şöyle demiştir: “*Meselâ münekkidin de verdiği bibliyografyada adı geçen kitabın, aynı sahifesinde E. A. Freeman'a atfen şunlar yazılıdır: "Tarihçi her şeyi, felsefeyi, hukuku, finansı, etnografyayı, coğrafyayı, antropolojiyi tabiat ilimlerini vs.yi bilmelidir". Burada bilhassa antropolojinin zikredilmiş olmasına dikkati çekmek isterim... İsviçre'nin Cenevre Üniversitesinde tarihe yardımcı olarak alınan dersler arasında, prehistorya ve antropoloji de vardır... Münekkidin " İçinde antropolojinin tarih ilminin yardımcısı olduğuna dair bir kelime dahi bulunmayan “ hükmüne nasıl vardığına şaşmamak elden gelmiyor.”*³²⁷

Afet İnan bu kitabının mükemmel olduğuna dair bir iddiasının olmadığını, fakat otorite sayılan profesörlerce bir jüri heyetinin onayından geçtiğini belirterek tezinin genel içeriğini şöyle özetlemiştir:

*“Tarihin olayları üzerine, şüphesiz ki yalnız coğrafi amiller tesir etmez, onun yanında zaman ve mekâna göre değişen diğer birçok amiller de yer almaktadır. Fakat coğrafi amillerin daima tesirlerin başında geldiğine kaniyim. 203 sayfalık bir kitabın I inci ayrımını teşkil eden, Genel bilgiler kısmı 66 sayfa tutmaktadır. Türkiye'nin jeoloji ve coğrafyasına ait yazılar ise 10 sayfadır. Şimdi, hemen hemen dörtte üçü antropolojik kısmına ayrılmış olan bir kitabın, baş tarafına konan hülâsa bilgilerin, ne kadar lüzumlu olacağını takdir etmemiş görünen tarih Doçentine, asıl "tez" kısmına da bir göz gezdirmelerini rica etmek lazımdır. Çünkü gerek metinde, gerekse grafiklerin bulunduğu haritalarda coğrafi bilgilere daima ihtiyaç duyulur. Sonra asıl kitabı, plan bakımından bir küll olarak mütalaa etmek lazımdır. Buradaki gayemiz, üst üste kurulmuş birbirini tamamlayan konuların müselsel bir şekilde devamını ve birbirine olan bağlılığını temindir.”*³²⁸

Afet İnan kitabının Fransızca nüshasının 34'üncü sayfasında 5'inci asır yazarken Türkçe basımında bir baskı hatası olduğunu kabul etmiştir.³²⁹ Afet İnan, Demircioğlu'nun Helen şehirlerinin isyan tarihini kesin olarak MÖ 500 olarak belirttiğini, hâlbuki çeşitli kaynaklarda bu tarihin MÖ 499, hatta MÖ 498 olduğu

³²⁶ A.g.m., s.209.

³²⁷ A.g.m., s.211.

³²⁸ A.g.m., s.s.215-218.

³²⁹ A.g.m., s.229.

yönünde kayıtlar olduğunu kaydetmiştir. Afet İnan şöyle demiştir: “ *Hatta İyon isyanı için 499-494 tarihleri yazılmaktadır. Asilerin hücumu geçme tarihleri ise kesin olarak M.Ö. 498 dir. Diğer taraftan münekkidin yukarıda naklettiğimiz asıl tarih hatası (474) de Miletos şehrinin tahribi meselesidir. Bu tarih, münekkidin koyduğu gibi 474 değil, 494 dür. Bilhassa iddialı bir tenkit makalesinde, böyle teferruatlı rakam verirken, arada yirmi yıl gibi bir yanlışlık yapmak caiz olmasa gerektir.* ”³³⁰

Afet İnan’a göre Demircioğlu kendi eleştirisi ile tezatlık teşkil eden şu bilgileri vermiştir: “*Dünyada hayati bir mekân olmadan yalnız ferdin değil, aynı zamanda insan topluluklarının da hayatından ve binnetice tarihinden bahsetmeğe imkân yoktur. Bu mekân insan toplulukların hayatının tekevvünü bakımından olduğu kadar, onların sonradan hayatlarına muayyen istikametler vermesi itibariyle de tarih tetkiklerinde zaruri olarak en başta mütalaa edilmesi lazım gelen faktörlerden birisi olmaktadır.*”³³¹

Afet İnan kitapta kullandığı “*Med muharebeleri*” tabirine Demircioğlu’nun “*Pers Harpleri*” demesine şöyle cevap vermiştir: “*Eskilere istinaden dahi olsa bir teamül halinde Med harpleri "Guerre Medique" tabirine hemen her yerde ve en yeni eserlerde dahi tesadüf edilir. O kadar ki umumi lügatlerde dahi, bu tabir böylece kabul edilmektedir.*”³³² Afet İnan, Demircioğlu’nun lüzumsuz olarak verdikleri savaşların isim ve tarihlerinin bilinen olaylar olduğunu belirtmiştir: “*Biz bilen insanlara hitap etmeyi düşündüğümüz içindir ki, sadece İskender’in Anadolu’da Pers hâkimiyetini yenerek burasını elde ettiğini kaydettik. Yoksa kendilerinin lüzum hissettikleri gibi, her mesele üzerinde tafsilata girişmeyi düşünse idim, kitabımın hacmini çok büyültmem icabederdi.*”³³³

Afet İnan doktor ünvanını kazandıktan sonra tezini Cenevre Üniversitesinin kendi yayınları arasında yeniden bastırmaya karar verdiğini ve savaş yılları olmasına rağmen ikinci tabını yayınladığını belirtmiştir. Türk Tarih Kurumunun Türkçe baskısı için verdiği kararın ise Cenevre Üniversitesinin verdiği karardan sonra olduğuna işaret etmiştir.(22.XI.1940): ³³⁴ Afet İnan konuya şöyle açıklık getirmiştir: “*Münekkidin aynı cümlesinde “eseri Türkçeye çevirmek ihtiyacını duyup, bu külfete*

³³⁰ A.g.m., s.s. 229-230.

³³¹ A.g.m., s.215.

³³² A.g.m., s.230.

³³³ A.g.m., s.231.

³³⁴ A.g.m., s.s. 203-204., Tezin Fransızca baskısı için bkz. Ek-43.

katlanan müellife” denilmektedir. Fransızca olarak iki kere basılan bir kitabın, Türk milletini ilgilendirmesi bakımından Türkçeye çevrilmesini pek tabii bir ihtiyaç telakki ettim. Külfete gelince, milletimi bu toprağa bağlayan her mevzuu, seve seve ele almaktan külfet değil, daima sevinç duymuşumdur.”

Afet İnan, Demircioğlu’nun “Phryg'ler ve Lyd'lere ait kısmı artık okunmayan eski lise kitaplarının birinci sınıfa ait birinci cildinden cümle ve paragraflarıyla aynen almak üzere alınmış görünmektedir.” eleştirisine cevap olarak “bir mektep kitabının okunmuyor olmasının onun kıymetini azaltmayacağını” ifade etmiştir.³³⁵

Büşra Ersanlı, Afet İnan’ın doktora tezine yönelik eleştirisinde Afet İnan’ın kaynaklarının esas olarak göçler, ırksal/kültürel asimilasyon ve tarih öncesi insanlarla ilgili olduğunu, doğrudan başvurduğu kaynakların Profesör Eugene Pittard dışında R. Gerin, J. de Morman ve Prof. Rey gibi ikincil kaynaklar olduğunu belirtmektedir.³³⁶

1.4. Afet İnan’ın Kişiliği ve Özel Yaşamı

Babasının orman memuru olması dolayısıyla çocukluğu hep yer değiştirerek geçmiş olan Afet İnan’ın babasının tayini nedeniyle toplamda on bir defa ev değiştirmek zorunda kaldığı anlaşılmakta olup anılarında bu yer değiştirmelerden memnun olduğunu, farklı insanları, kültürleri tanıdığını açıklamıştır.³³⁷ Afet İnan “*Herkesin Bir Dünyası Var*” kitabının önsözünde dolaştığı yerler ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır:”“*Alanyanın fener bekçisine 1957 yılı baharında çocuklarımı götürdüğüm zaman, sarp kayaların üstünde yükselen kale burçlarından engin denizi doya doya hep beraber seyrettiğimiz hatırasını onlar elbette unutmayacaklardır. Bir müfettiş kızı olduğum için, çocukluğum memleketimin çeşitli yerlerinde geçti. Sonra da daima dolaştım, yurdumun hemen hemen her tarafını tanıdım ve bu tanımakla vatana bağlılığım kuvvetlendi, sevgim arttı. Çünkü insanlar tanıdıkları, bildikleri şeyleri daha çok severler. İşte onun için evlatlarıma mümkün olduğu kadar çeşitli fırsatlarda yurtlarını tanıtmak, öğretmek istiyorum.*”³³⁸ Afet İnan’a küçükken “müfettişin kızı” diye hitap edildiği kendi anılarından

³³⁵ A.g.m., s.224.

³³⁶ Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu(1929-1937)*, 5.b, İstanbul, 2013, s. 201.

³³⁷ Arı İnan, *Prof..., Afetinan, Herkesin Bir Dünyası Var*.

³³⁸ Afetinan, *Herkesin Bir Dünyası Var*, s.2.

anlaşılmaktadır: “ Bu gittiğimiz yerlerde aileler arasında hep “ müfettişin kızı ” diye anılırdım. Ben babamla elbette iftihar ederdim. Fakat bir taraftan da kendi kişiliğimde ve çalışmama dayanarak bir varlık olmak istiyordum. Onun için hep okumaya ve çok şeyler öğrenmeye gayret ederdim. Bütün meslek hayatımda da buna önem vermişimdir. ”³³⁹

Kızı ile yapılan röportajda Arı İnan, anneannesinin Afet İnan’a kitaplar getirmesinin Afet İnan üzerinde müthiş bir etkisi olduğunu, annesi öldükten sonra anneanesi Ayşe Hanım’ı, kendi annesinin yerine koyduğunu ve Afet İnan’ın sorumluluklarının arttığını belirtmiştir. ³⁴⁰ Çocukluk yıllarında babasının Afet İnan’ı okutmak için gösterdiği çaba, Afet İnan’ın okuma isteği ile birleşince Afet İnan’ın önündeki engeller peşi sıra açılmıştır.

Afet İnan’ın öğretmenlerinden Fakihe Öymen, Afet İnan’ın mektepte çok iyi bir talebe olduğunu, hiçbir hocanın kendisinden şikâyetle bulunduğunu duymadığını ifade etmiştir. ³⁴¹ Kendini çok gösteren bir talebe olmadığını, mazbut bir çalışkanlığı ve zekâsının olduğunu, incecik, bir şey oldu mu yanakları pembe pembe kızaran, terbiyeli, nazlı biri olarak anlatmıştır. Arı İnan, annesinin ketum biri olduğunu belirterek şöyle demiştir.” Kızı olarak benim dinlediğim bazı olaylar vardı. Ama sır olan şeyleri ne yazdı, ne de söyledi. Ölümünden önce hatıratını yazmaya başlamıştı. Benden yardım istiyordu. Söylemediği şeyleri yazmayacağını da çok iyi bildiğim bu konuda biraz tartışıyorduk. Çok başlangıçta olan hatıratını bitiremedi.(ben sonradan bu anıları Afet İnan adlı kitapta topladım). Tanık olduğu ve etkili olduğu olayları anlatırsa, kendini övmekten korkuyordu. Böylece bir dolu olayın içyüzü de onunla birlikte gitti. ”³⁴²

Afet İnan’ın bir tane öz kardeşi üç tane de üvey kardeşi olmak üzere dört kardeşi vardır. ³⁴³ Öz kardeşinin adı Reşat Uzman, diğer kardeşlerinin isimleri ise Nezihe Var, Kutluk Uzman ve Ayla Uzman’dır. 1940 yılında Bolu milletvekili Tahir Hitit aracılığıyla jinekolog olan Dr. Rıfat İnan’la evlenen³⁴⁴ Afet İnan’ın bu

³³⁹ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.5.

³⁴⁰ **Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat**, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30)., Geniş bilgi için bkz.: Ek-1.

³⁴¹ Arı İnan, **Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyet’in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler**, 1.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1977, s.456.

³⁴² **A.g.e.**, (Sunuş), s. XVI.

³⁴³ Arı İnan, **Prof...**, s.s. 61,85.

³⁴⁴ “Afet öğretmen Atatürk’le bir çayda tanıştı”, **Milliyet**, 13 Kasım 1985.

evlilikten Ayçe Arı İnan³⁴⁵ ve İsmail Demir İnan³⁴⁶ isimli iki çocuğu olmuştur. Toplamda üç torunu vardır. Afet Derin İnan ve Peyman Serin İnan, Demir İnan'ın³⁴⁷ çocuklarıdır. Canan Aykent ise Arı İnan'ın tek kız çocuğudur. Afet İnan, “İnan” soy ismini eşi ile evlendikten sonra kullanmaya başlamıştır.³⁴⁸ Afet İnan 1942 yılında doçent, 16 Haziran 1950 yılında ise profesör olmuştur.³⁴⁹

Anne babasının çok iyi anlaşılan bir çift olduğunu belirten Arı İnan seyrettikleri bir filmde bütün paylaşımların demokrat bir şekilde yapıldığını gördüklerinden dolayı ailesini “*demokrat aile*”³⁵⁰ olarak adlandırmıştır. Arı İnan ailesi ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “*Bizim ailemiz de öyle idi. Sorunlarımız olunca hep bir araya gelir, konuyu tartışır ve bir çözüme ulaşırdık. Her birimiz düşüncelerimizi açıkça söylerdik... Annemiz, yurt dışı kongrelerine gitmek için muhakkak babamızın fikrini ve izini alırdı. Bu, karşılıklı bir saygı olayıydı...*”³⁵¹ Arı İnan ile yaptığım görüşmede ailesini şöyle anlatmıştır: “*Afet İnan aslında duygusal*

³⁴⁵ Arı İnan'ın biyografisi şöyledir: “*Arı İnan (1942) 1969-1984 arasında TTK Atatürk ve Türk Devrimini Araştırma Merkezi'nin genel sekreteri olarak görev yaptı. 12 Eylül 1980 sonrası, çıkartılan bir yasayla TTK ve TDK'nın statülerinin değiştirilmesinden sonra görevinden istifa etti. Bu dizide yayımlanan Son Osmanlı Afrikası'nda Hayat – Cami Baykurt'un Anıları kitabının yanı sıra, Düşünceleriyle Atatürk, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 İzmit-Eskişehir Konuşmaları, Enver Paşa'nın Özel Mektupları, Tarihe Tanıklık Edenler ve Afet İnan kitaplarını kaleme aldı ya da yayına hazırladı, makaleler yayımladı.*” Arı İnan, <https://www.iskulttur.com.tr/yazarlar/ari-inan/> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017), Arı İnan'ın çocukluk resmi için Bkz.: Ek-17.

³⁴⁶ Demir İnan bilimsel çalışmalarına “*EPR deneyleri*” ile başladı. 1967 - 1969 Ankara Üniversitesi Fizik Mühendisliği Bölümü'nde yüksek mühendislik, 1974 Hacettepe Üniversitesi Fizik Bölümü'nde doktora derecelerini aldı. Doktora çalışmasının başlığı “*Study of Substituted Pyridine Copper Complexes with EPR*” idi. 1980 yılında Hacettepe Üniversitesi Fizik Mühendisliği Bölümü'nde doçent, 1988 yılında profesör unvanlarını aldı. Araştırma makaleleri, bilimsel yayınları 75 civarındadır. Demir İnan akademik yaşamı boyunca eğitimle ilgili dört yayınının yanında, 15 kitap ve el kitabı, 48 eğitimsel ve güncel yayını vardır. **Prof.Dr. Demir İnan(1944-2018)**, <http://fizikciler.info.tr/index.php/13-fizikciler/103-prof-dr-demir-inan-1944-2014>(Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017) . Demir İnan'ın çocukluk resmi için bkz.:EK-4.

³⁴⁷ Afet İnan'ın oğlu Demir İnan 25 Aralık 2014 yılında vefat etmiştir. Hürriyet Gazetesinin verdiği vefat ilanı şöyledir: “*ACI KAYBIMIZ, Merhume Prof. Dr. Afet İnan ve merhum Dr. Rıfat İnan'ın sevgili oğulları, Arı İnan'ın kıymetli kardeşi, Canan Aykent'in değerli dayısı, Barış Çınar ve Tolga Yıldız'ın kayınpederleri, hocaları, Karda'nın dedesi, Derin İnan ve Serin İnan'ın biricik babaları, Esen İnan'ın 37 yıllık hayat arkadaşı, sevgili eşi, Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fizik Mühendisliği Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, Temiz Enerji Vakfı kurucusu, Cumhuriyet'in aydınlık insanı, babamız, hocamız, kardeşimiz, dayımız ve çok sevgili eşim Prof. Dr. DEMİR İNAN'ın vefatının derin üzüntüsü içindeyiz. Cenazesi 25 Aralık Perşembe günü öğle namazının ardından Kocatepe Camii'nden kaldırılarak Cebeci Asri Mezarlığı'nda defnedilecektir. AİLESİ: Çelenk gönderilmemesi, arzu edenlerin Türk Eğitim Vakfı'na bağışta bulunması rica olunur.*” **DEMİR İNAN**, <https://www.vefathurriyet.com/demir-inan/>

³⁴⁸ Arı İnan, **Prof...**, s.224.

³⁴⁹ Afet İnan 4936 sayılı Üniversiteler kanununun 28'inci maddesi gereği Fakülte Profesörler Kurulunca Senota tarafından uygun görülerek Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Çağ Tarihi Profesörlüğüne getirilmiştir. **BCA** , Fon No:: 030. 11.1.0, Kutu No: 214, Dosya No: 18, Sıra No:12 Yer No: 37.226.1.(16 Haziran 1950). Bkz.: Ek-18.

³⁵⁰ Arı İnan, **Prof...**, s.228.

³⁵¹ **A.g.e.**, s.228.

bir kadındı. Yani çocuklarına çok bağlıydı. Kocasına çok bağlıydı. Kocası muhteşem bir doktordu. Ama ben öyle bir adam daha görmedim. Çok anlaşılan bir karı-koca idiler.”³⁵²

Arı İnan ile yaptığım görüşmede annesinin çok sorumluluk alan biri olduğunu, annesini iki kelime ile “ciddiyet ve sorumluluk” olarak tanımlamıştır. Arı İnan annesini şöyle tarif etmiştir: ” *Yani her şeyinde çok ciddiydi. Ve bizi telkinlere kardeşime de bana da erkek kardeşim var benim bir tane de. O fizikçi oldu... Beni de onu da çok severdi. Kardeşim fizik okuyor. Tesadüfen annem de Fen Fakültesinin İnkılâp Tarihi Derslerine gidiyor... Kardeşimin de tarihle pek ilgisi yoktu. Üniversiteyi bitirmeye çalışıyor. Annem de hocası oluyor. Ona da ödev veriyor. Onu daha dikkatli okuyor annem. Kardeşimi sınıfta bıraktı... Yani öyle ciddi bir kadındır...*”³⁵³

Aile yaşantısına bakıldığında da evde zamanının çoğunu kütüphanesinde geçirdiği görülmekte olan Afet İnan’ın yaşam felsefesinde “çalışmak” ve “daha fazla çalışmak” vardır. Özellikle israf konusunda hassasiyetini “*Biz savaş görmüş bir nesiliz, onun için her şeyin kıymetini biliriz*” gibi cümleler ile dile getirmiştir.³⁵⁴ Arı İnan bir anısını şöyle anlatmıştır. Küçükken topuklu ayakkabı almak isteyen Arı İnan’a anne ve babası bu parayı kazanmak için evi boyamaya yardımcı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak bu şekilde para alabilmiştir.³⁵⁵ Annesinin kendilerine 2 çift ayakkabı dışında ayakkabı almadığını belirtmektedir. “Savruklu”, “dağınıklık”, “tembellik” ve “cahillik” kelimeleri Afet İnan’ın sözlüğünde yoktur.³⁵⁶ Arı İnan annesini şöyle tarif etmiştir: “ *Afet İnan, Türk kadınının nasıl olması gerektiğine(çalışkanlığı, kültürü, davranışları ve kıyafetiyle) bir örnektir.*”³⁵⁷ Arı İnan ile yaptığım röportajda annesinin çalışkan olması sonucunda Atatürk’ün onu giyimi, kuşamı ile Türk kadınına rol model yaptığını ifade etmiştir.³⁵⁸

³⁵² Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30.) Geniş bilgi için bkz.: Ek-1.

³⁵³ Arı İnan ile yaptığım görüşmede annesinin ciddi oluşuna ilginç bir örnek vermiştir: “*Ben okula giderken, Ankara Kolejinde okuyordum. Yolda giderken birbirimize kitap atıyormuşuz yolda giderken. Akşam anneme telefon geliyor. Diyorlar ki Afet Hanım’ın ciddiyetinin acısını çıkarıyor kızı. Yani ne kadar ciddi olduğunu anlayın.*” Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, geniş bilgi için bkz.: Ek-1.

³⁵⁴ Arı İnan, **Prof...**, s.231.

³⁵⁵ **A.g.e.**, s.232.

³⁵⁶ **A.g.e.**, s.233.

³⁵⁷ **A.g.e.**, s.13.

³⁵⁸ Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, geniş bilgi için bkz.: Ek-1.

Afet İnan kızı Arı İnan'a bağlılığını ve evlat sevgisini “*Kemal Atatürk’ü Anarken*” isimli kitabında³⁵⁹ ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Atatürk’ün on ikinci ölüm yıldönümünde İstanbul’da yapılacak olan toplantıya gitmeye hazırlanan Afet İnan, kızının Ankara istasyonuna beş yaşında bir çocuk olarak geldiğini hatırlamakta, oğlu Demir’in kendisine eşlik edeceğini; fakat kızından ayrılacağı için ağladığını belirtmektedir:(Afet İnan’ın çocukluğuna ve evlatlarına dair samimi cümlelerini ve hatıralarını tezim için çok önemli gördüğümünden birebir aldım)

“ Benim biricik kızım Arım bu yıl dokuz yaşını tamamlayacak. Fakat onunla bu dokuz yıllık beraberliğimizde ne kadar birbirimize yâr, ana kız oluyoruz. O, bütün çocukluk hislerinin tezahürlerini ifade ederken, ana muhabbetine karşı olan en derin izlerini belli eder. “Anneciğim sende bulduklarımı hiç kimsede göremiyorum. İçim seni başka türlü görüyor, bilmem ki ben sana bunları anlatabiliyor muyum?” diyor. Kızımın içten gelen hislerini ve küçük benliğinin bu büyük ifadesini, ben ana olan insan için anlamamak mümkün mü? Çünkü evladını, her ana gibi, ben de en derin şefkatle seviyor ve onun küçücük şahsında istikbalin iyi yetişmiş bir Türk vatandaşını görmek istiyorum. Evlat sevgisi! İnsanı vatanına daha çok bağlayan hislerin en kuvvetlisi.

Ana-evlat münasebetleri en kopmaz bağlar! Ben, bir küçük çocukken bu sevgiden mahrum kalmıştım. Çünkü sekiz yaşımı henüz doldurmuştum ki, o sevgili anamdan edebiyen ayrıldım. O aziz varlık, 25 yıllık ömrünün arkasında biz iki kardeşi bırakarak gitmişti. Yıllarca ve hala onun, benim için hayal olan, genç solgun yüzünü görür, beni okşayan ince parmaklarının izlerini saçlarımın arasında hissederim. O, her sabah saçlarımı tararken ne kadar içten gelen bir sevgi ile okşar ve beni mektebime yollarken alnımdan öperdi.

Ben, bu halleri ancak çok az birkaç senenin sayılı günleri içinde idrak ettim ve bütün hayatımda daima hasretini çektim. Onun için, bugün beni geçirirken ağlayan kızımın iç dünyasında neler geçtiğini neler duyduğunu o kadar iyi anlıyorum ki... Evlatlarımın her hal ve tavır, bana çeşitli düşünceler ilham ediyor. Masum, gül yüzlü kızımın, gözyaşlarını dökerken olan duruşunun, bende bıraktığı izleri bu satırlarla tespit etmiş oldum.”³⁶⁰

Çalışmayı hiç bırakmayan Afet İnan’ın tarih ile ilgili şu sözleri onun hayatını çok güzel anlatmaktadır:

“Cumhuriyetimiz, kırk yıllık bir zaman temeli üzerinde yükselmektedir. Bugünkü istikrar bulan varlığımızın, zaman ölçüsü ancak bu yıllar içindir. Türk tarihinin bu yurttaki binlerce yıllık geçmişine nazaran bu yarım asır çok kısa bir zamanı kaplamaktadır. Ancak bu tarih en yakın dünümüzdür; yaşadığımız, gördüğümüz, işittiğimiz vakaların günleri içinde sayılıdır. Yaşamakta olduğumuz, bu günü anlamak için en yakın tarihimizin türlü safhalarını incelemek ve öğrenmek zorundayız. Çünkü yirmi beş yıl önceki, Türk yaşayışı ve zihniyeti ile bugünkü arasında büyük farklar vardır. Yirmi beş yaşındaki gençler

³⁵⁹ Afet İnan, **Kemal Atatürk’ü Anarken**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955.

³⁶⁰ Afet İnan, **Kemal Atatürk’ü Anarken**, s.s.22-23.

yaşadıkları senelerle ölçülen bu geçmişe, bir daha dönmek için, o milletçe çekilen ıstırapları en iyi bilmeleri icabeder.

Tarih bugünkü şeylerin aslını inceleyerek, onları iyice anlatmak fırsatını verir. Bu incelemek, en yakın dünümüzden başlayarak, mümkün olduğu kadar gerilere doğru gidilerek yapılır. Çünkü asıl o zaman olayların derin sebepleri anlaşılabilir. Fakat şuna dikkat etmek yerinde olur ki, geçmişin bugünü anlatmasından ziyade, bugünkü durum geçmişi daha iyi izah eder. Bugün neticelerini gördüğümüz hadiselerin, tarihteki ilk izlerini ve kuruluşunu anlamak daha çok kabildir. Onun için tarih okumak ve bilmek, hemen herkes için ve her meslek için lazımdır."³⁶¹

Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam kitabında Afet İnan'ın iyi yoğrulmuş bir aile hamuru ve soy vasıfları ile Atatürk'ün hayatının daha dengeli olmasını sağladığını ve hayatını kolaylaştırdığını yazarak Afet İnan'ın şu sözlerine yer vermiştir: “ *Atatürk'ün çevresine güç alıştım. Çok tecrübesizdim. O büyük bir şahsiyetti ve şunu kavradım ki, onu anlamam için şahsiyetleşmem lazımdı...*”³⁶² Atatürk'ün yaşamında bir kadın olduğunu, Afet İnan'ın üstünde durulması gerektiğini ve onun Atatürk'e huzur ve mutluluk getirdiğine dikkat çeken Aydemir, kitabında Afet İnan'ın Atatürk'ün yanında işgal ettiği yeri almasını Afet İnan'ın temel değerlerine bağlayarak şu yorumu yapmıştır: ³⁶³ “*Atatürk, yalnız Afet İnan için bir insanın duyabileceği en yakın benimseme duygusunu duymuş ve onu resmen manevi evlat edinmek istemiştir. Fakat Afet İnan, hiç şüphe yok ki öz aile bağlarından ve terbiyesinden gelen bir davranışla, Atatürk'ün bu kararına rağmen ve nazik bir davranışla, kendi babasının kızı kalmak yolunu tercih edebilmiştir.*”

Afet İnan'ın ailesine ve vatanına olan bağlılığın daima güçlü kaldığını belirten Aydemir şöyle devam etmiştir: ... “*Çünkü eğer bu son yıllarda Atatürk'ün hayatında Afet İnan gibi bir huzur iklimi olmasaydı, Atatürk yalnızlığını belki çok daha acı hissederdi. Hırçın, tedirgin olabilirdi.*”³⁶⁴ Arı İnan, Şevket Süreyya Aydemir ile yaptığı söyleşide Atatürk'ün depresyon yıllarında Afet İnan'ın varlığının çek etkili ve teskin edici olduğunu; soğukkanlı, sakin, ölçülü bir kadının Atatürk'ün yanında olmasının çok faydalı olduğunu belirtmiştir.³⁶⁵

Şerafettin Turan, Afet İnan ile ilgili şu yorumu yapmıştır: “ *Afet İnan ile Sabiha Gökçen'e gelince: Atatürk onları, Türk kadınına erkeklerle eşit haklara sahip*

³⁶¹ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.b., Ankara, 1981, s. 95.

³⁶² Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, s.457.

³⁶³ **A.g.e.**, s.458.

³⁶⁴ **A.g.e.**, s.458.

³⁶⁵ Arı İnan, **Tarihe Tanıklık Edenler...**, s.s.299-302.

kılmak, onların her alanda etkin görevler alabileceğini kanıtlamak için birer simge kabul ettiği anlaşılmaktadır... ”³⁶⁶ Şerafettin Turan bu yönlendirmelerin Atatürk’ün Afet İnan’ı bir bilim kadını olarak yetiştirmek istediğinin kanıtı olarak görmüş ve şu açıklamalar ile devam etmiştir: “Tarih alanının seçilmesi hem Atatürk’ün tarihe verdiği önemin hem de Afet’in buna olan eğiliminin bir sonucudur. Türklerin barbar değil uygar bir kavim olduğunu kanıtlama girişimi Tarih Kurumu’nun ve arkasından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin kurulmasındaki etkenlerden biri olmuş, Afet İnan da bu kurumlarda etkin görevler üstlenmiştir. Atatürk başarılı olması için onu boyuna teşvik etmişti... ”³⁶⁷

Şerafettin Turan, Afet İnan’ın Türkiye’de kadın sorunlarını anlatan, kadın erkek eşitliğini amaçlayan örgütlerin içinde yer aldığını belirterek şu bilgiyi vermiştir: *Böyle bir öncülüğü de kuşkusuz Atatürk’ün bilgisi hatta önerisi ile üstlenmişti. Bu nedenle Atatürk onu bir simge kabul ederek yalnız dil ve tarih çalışmalarında değil, çeşitli toplantılarda, yurt içi gezilerinde, hatta gece sofralarında yanında bulundurmaya özen göstermişti. ”³⁶⁸*

Sabiha Gökçen, Afet İnan için şu bilgileri vermiştir: “ Mustafa Kemal Paşa’nın hayatta en çok sevdiği kişilerden biri hiç kuşku yok ki, Afet Hanım’dı. Ben Afet ablamlarla, ilk defa İzmir’e gittiğimde karşılaşmıştım; zarif, güven verici, içtenlikli son derece zeki ve akıllı bir genç kızdı. Gazi Paşa söylemese bile, onun ne derece çalışkan olduğunu hemen fark etmek mümkündü. Paşa: “Afet gelecekte tam benim arzuladığım gibi bir bilim insanı olacaktır. Ben bunu görmesem bile, sizler mutlaka göreceksiniz” derdi. ”³⁶⁹

Atatürk’ün manevi kızı Ülkü Adatepe ise anılarında ³⁷⁰ Afet İnan’ın Atatürk için dinlendirici bir arkadaş olduğunu, Latife Hanım gittikten sonra Çankaya’daki evde açılan boşluğun doldurulmuş olduğunu ve Afet İnan’ın Atatürk’ün ölümünden sonra evlendiğine işaret ederek şu tespitleri yapmıştır:

³⁶⁶ Şerafettin Turan, **Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik, Mustafa Kemal Atatürk**, C.:1 , Bilgi Yayınevi, Ankara, Şubat 2004, s.627.

³⁶⁷ **A.g.e.**, s.627.

³⁶⁸ **A.g.e.**, s.627.

³⁶⁹ Oktay Verel, **Sabiha Gökçen , Atatürk’le Bir Ömür**, 4.b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Mart 2007, s.35.

³⁷⁰ Ahmet Kemal Doğançay, **Atatürk’ün Son Resmi Varisi Sevgili Kızı Ülkü, Saklı Anılar**, 1.b. Nokta Kitap, İstanbul, Kasım 2008.

“Kadın haklarında yaptığı ıslahatın kişisel sembolü Latife’ydi. Kültürel ıslahat için yeni bir kişisel sembol buldu. İzmir’e yaptığı bir ziyarette okulunu yeni bitirmiş olan ve öğretmen olmak isteyen Afet adında genç bir kıza rast geldi. Kimsesiz bir kız olduğu için Gazi onu evlat edinmeyi teklif etti ve hem okumayı bitirmesi hem de sonradan gireceği meslek için maddi sorumluluğu üzerine aldı. Teklif minnetle kabul edildi. Tarih profesörü olacak Afet’in durumu öbür kızlardan(Atatürk’ün öbür manevi evlatları işaret ediliyor) farklıydı. Gazi onu evlat edindiği zaman artık çocuk değil, yetişmiş bir genç kızdı. Yavaş yavaş Gazi onun için bir eşin alabileceği yeri aldı. Sade, iyi huylu, ciddiye. Gazi’nin eviyle meşgul oluyordu. Masanın başına oturuyordu. Gazi’yle birlikte geziyor, yabancı elçilerin başına protokol meseleleri açıyordu. Gazi’nin fikirlerini gayretle benimsiyor, Türk Tarih Kurumu ve çeşitli toplumsal reform kurumlarının görüşmelerinde bunları yorumlamak için çabalıyordu...”³⁷¹

Afet İnan’ın Belletende yayımlanan “ Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri ” isimli makalesi o’nun çocukluğuna, gençliğine ve Atatürk’e dair düşüncelerini çok güzel özetlemektedir:

“ Bizim nesil, “M. Kemal Paşa” adını bir kurtuluş sembolü olarak tanıdı. Çocukluğumuzun en masum ve heyecanlı devirlerinde, Anadolu’nun istiklal savaşı içinde, o çetin günlerin sona ermesine dua ederek, ilkokul sıralarında bir şeyler öğrenmeye çalıştık. Büyük anne ve babalarımızın kutsal tanıdığı bir padişaha karşı, babalarımızın isyan duygularına şahit olarak, onu “Kuvayı Milliye” hareketine katılmış bulduk. Asırların yaşattığı Türk- Osmanlı devletinin çöküntüsünün sarsıntıları içinde büyüdük. Öyle bir nesle mensup olduk ki, milli heyecanı aile, şehir ve vatan muhitinde en derinden hissettik. Bunu askeri bir zafer ve Cumhuriyet devri takip etti. Bursa Kız Öğretmen Okulunda iken, Lozan Sulh Muahedesi’ni mektep sıralarında takip ettik ve Cumhuriyet ilanını yine bir öğrenci olarak şenlikle kutladık. 1925 yılının sonbaharında henüz üç haftalık bir öğretmen iken şapka giyerek, İzmir’de Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal’i karşıladığımız vakit, bir vatan kurtarıcısını yakından görmek ve sözlerini işitmekle mutluluk duyan, bir aydınlar zümresi içinde idim. Bu tarihten sonra yine bir öğrenci olarak İsviçre’de ve İstanbul’da Fransız mektebinde okurken, Türk Okullarında edindiğim bilgilerime yabancı kitaplardan öğrendiklerimi ekledim. Milli tarihim ve milli kültürümüz hakkında birçok istifhamlarla fikrim doluyordu. Bunların çözülmesini, o kültür muhitlerinde bulamadım. Fırsat buldukça Gazi M. Kemal’e bu tereddütlerimin halini sorardım. Asıl düğüm noktaları şu idi. Mensup olduğumuz Türk Milletinin Osmanlı Devrinden önceki tarihi ve medeniyet sahasındaki eserleri nelerdir? Sadece askeri zaferleri ve mağlubiyetleri olan, siyasi teşekkülden gayri medeni eserlerden mahrum bir millet mi idik? Buna içten inanmıyordum, fakat madde olarak da, o zamanlar okuyacak, belleyecek pek az şey vardı veyahut ben tanı mıyordum. M. Kemal bu sorularına çok ilgi göstermiştir. Türk Tarih Kurumu kuruluş günleri, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin hazırlık ve açılış safhaları esnasında, Türk Tarih ve medeniyeti üzerindeki çalışmalar ve tartışmalar, bir devlet başkanı olan Gazi M. Kemal Atatürk’ü meşgul eden başlıca konu idi. Mütemediyen okuyan ve bu mesele için okuyanları, bilginleri etrafına toplayan Atatürk’ün muhitinde, daima fikirlerin ortaya atılması ve

³⁷¹ Doğançay, a.g.e., s.90.

*bunların formüllerle bağlanması şart gibi idi. Etrafindakileri konuşturur, fakat kendisi de mutlaka bir konuşma ile meseleleri açar ve fikirleri toplardı.”*³⁷²

1985 yılında 8 Haziran Cuma günü Afet İnan vefat etmiştir.³⁷³ Arı İnan annesinin ölümü ile ilgili şunları demiştir. “1985 yılının 7 Haziran Cuma gecesi, annem elinde bazı kâğıtlarla benim evime geldi. Bu, onun bugüne kadar yazdığı yazıların sonuncusunun müsveddeleri idi. Bazı bilgileri bulamamıştı, bana onları da bularak bu yazıları daktilo etmemi, pazartesi günü yazıları teslim edeceğine söz verdiğini söyledi. Acele ediyordu yazmam için. “Yarın hemen yaz” diyordu. Bu yazısı Ajans Türk’ün çıkaracağı “Cumhurbaşkanımız” adlı kitabın önsözü idi. Benim evimden çıktıktan sonra da (yan yana apartmanlarda oturuyorduk), üst katında oturan kardeşime gitmiş. Birazda orada oturup evine dönmüş. Ertesi sabah erkenden, kalp krizinden ölen annemizi son yolculuğuna uğurladık. Çok sevdiği ve hiç ayrılmak istemediği çocuklarına ve torunlarına sanki bir gece önce veda etmişti.”³⁷⁴

9 Haziran 1985’de Afet İnan’ın ailesi Cumhuriyet gazetesine şu ilanı vermiştir.” *Merhum Bolu Mebusu İsmail Hakkı UZMAY ile Merhume Şehzane Hanım’ın kızları, Merhum Dr. Rifat İnan’ın eşi, Arı İnan ve Demir İnan’ın anneleri, Esen İnan’ın kayınvalidesi, Canan Aykent’in anneannesi, Derin ve Serin İnan’ın babaanneleri, Prof.Dr. Afet İnan 8.6.1985 günü hakkın rahmetine kavuşmuştur... Tanrı rahmet eylesin...*³⁷⁵

9 Haziran tarihli Milliyet gazetesi ise Afet İnan’ın kısa bir özgeçmişini yaparak Afet İnan’ın vefat haberini şöyle vermiştir. “ ...1940 yılında Dr. Rifat ile evlenen Afet İnan’ın, Arı ve Demir adlı iki çocuğu oldu. 1974 yılında D.T.C.F’ de ilk Türk Devrim Tarihi Kürsüsü ’nü kurdu. UNESCO Milli Komitesi, Avrupa Kültür Kurumu, Türk Dil ve Tarih Kurumu üyesi olan Prof. İnan’ın Türk medeniyeti ve devrim tarihine ait 50 kadar kitabı ile sayısız makale ve araştırması yayınlandı... İnan anılarını yazmaya başlamıştı, ancak erken gelen ölüm, bunu tamamlamasına

³⁷² Afetinan, “Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri”, **Belleten**, C.20, S.80(Ekim 1956), s.s.557-558.

³⁷³ Ailesi, “Ölüm İlanı”, **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1985.

³⁷⁴ Arı İnan, **Prof...**, s..231.

³⁷⁵ **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1985.

fırsat vermedi. ³⁷⁶ Afet İnan'ın cenazesi Maltepe Camii'nde kılınmış olup, Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. ³⁷⁷ 10 Haziran 1985'de Türk Tarih Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de Afet İnan adına törenler yapılmıştır.

1.5. Afet İnan'ın Yazdığı Eserleri ³⁷⁸

1- İntihap(Seçim).³⁷⁹

2- Askerlik Vazifesi.³⁸⁰

3- Vergi Bilgisi.³⁸¹

4- Şirketler ve Bankalar.³⁸²

5- Vatandaş için Medeni Bilgiler³⁸³

6- Türk Tarihinin Ana Hatları.³⁸⁴

7- Türk Tarihi Hakkında Mütalaalar. ³⁸⁵

8- Türk Tarihinin Ana Hatları, Methal kısmı.³⁸⁶

9- Recherches sur les caracteres Anthropologiques des populations de la Turquie(Enquete sur 64.00 individus).³⁸⁷

³⁷⁶ Yaptığım gazete taramalarında sadece cumhuriyet ve milliyet gazetesinin Afet İnan'ın vefat haberine yer verdiğini gördüm. **Milliyet**, 9 Haziran 1985, **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1985. Afet İnan'ın ölüm haberi için bkz.: Ek-19.

³⁷⁷ “Afet İnan toprağa veriliyor”, **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1985.

³⁷⁸ Afet İnan'ın yazdığı kitapların birçoğu Türk Tarih Kurumu kitaplığında bulunmaktadır. Kendi yazmış olduğu kitapların bazılarında yazmış olduğu kitapların bibliyografyası vardır. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.s.347-354., Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var.**, s.s.178-191., Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.s.90-94.

³⁷⁹ Afet İnan, **İntihap(Seçim)**, Devlet matbaası, İstanbul, 1930.

³⁸⁰ Afet İnan Askerlik Vazifesi kitabını Bursa Işıklar Lisesi'ndeki asker yetimlerine yardım için tahsis etmiştir. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.350,

³⁸¹ Afet İnan, **Vergi Bilgisi**, Devlet matbaası, İstanbul, 1930.

³⁸² Afet İnan, **Şirketler ve Bankalar**, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1930.

³⁸³ Afet İnan listedeki ilk 5 kitap için şöyle demiştir: “ Bu kitaplardaki yazıların bir kısmı doğrudan doğruya Atatürk'ün notları veya O'nun tavsiyesiyle çeşitli mütehasşıs ve kuruluşlardan topladığım bilgilerden meydana gelmiştir. Bunların hepsinin satış geliri Çocuk Esirgeme Kurumu'na verilmiştir.” Afet İnan Medeni Bilgiler kitabının 1935 yılına kadar ihtiyaç oldukça bastırıldığını belirtmiştir. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.350., Afet İnan , **Vatandaş için Medeni Bilgiler**, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1930.

³⁸⁴ Afet İnan, **Türk Tarihinin Ana Hatları**, Mf Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.

³⁸⁵ Bu kitabın yazarları arasında Prof. Sadri Maksudi ve Dr. Reşit Galip de vardır. Afet İnan, **Türk Tarihi Hakkında Mütalaalar**, Türk Ocağı Matbaası, Nisan 1930.

Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.350..

³⁸⁶ Afet İnan, **Türk Tarihinin Ana Hatları, Methal kısmı**, Mf Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

- 10- L'Anatolie le pays de la "Race" Turque. Recherches Sur Les Caracteres Anthropologiques des Populations de la Turquie (Enquete sur 64.000 individus).³⁸⁸
- 11- Aperçu General sur l'Histoire Economique de l'Empire Turc-Ottoman. Preface de M.le Prof.Antony Babel.³⁸⁹
- 12- Atatürk Hakkında Konferanslar. Türk Devrim Konferansları Prof. Enver Ziya Karal ile beraber.³⁹⁰
- 13- Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi.³⁹¹
- 14- Atatürk Hatıralar.³⁹²
- 15- Türk Amirali Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri.³⁹³
- 16- The oldest Map of America, Drawn by Piri Reis(Çeviren Leman Yolaç).³⁹⁴
- 17- Kemal Atatürk'ü anarken.³⁹⁵
- 18- Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti.³⁹⁶
- 19- Mimar Koca Sinan.³⁹⁷
- 20- Herkesin Bir Dünyası Var.³⁹⁸

³⁸⁷ Afet İnan 9,10 ve 13'üncü kitapların metinlerinin aynı olduğunu, Cenevre üniversitesinin kitabı ikinci cilt olarak tekrar bastığını belirtmiştir. Türkçesi olan 1947 basımlı olan 13.sıradaki kitabın(doktora tezi) tarih kısmına ilaveler yapıldığı için 1947 yılında basıldığını ifade etmiştir. Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**, s.179., Afet İnan , **Recherches sur les caracteres Anthropologiques des populations de la Turquie**(Enquete sur 64.00 individus), Geneve, 1939,

³⁸⁸ Afet İnan, **L'Anatolie le pays de la "Race" Turque. Recherches Sur Les Caracteres Anthropologiques des Populations de la Turquie** (Enquete sur 64.000 individus), Publication de la faculte des Sciences Economiques et Sociales de L'Université de Geneve, Geneve, 1941.

³⁸⁹ Afet İnan, **Aperçu General sur l'Histoire Economique de l'Empire Turc-Ottoman. Preface de M.le Prof.Antony Babel**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Maarif Basımevi, İstanbul,1941.

³⁹⁰ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Konferanslar. Türk Devrim Konferansları Prof. Enver Ziya Karal ile beraber**, DTCF yayınları, TTK Basımevi, Ankara,1946.

³⁹¹ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara,1947,

³⁹² Bu kitabın geliri DTCF Talebe Cemiyetine verilmiştir. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.351.

³⁹³ 15 ve 16'ıncı kitaplar aynı kitaplardır. İngilizce tercümesi olan 16'ıncı kitabın içeriğinde bazı metinler bulunmamaktadır. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.352., A. Afetinan, **Türk Amirali Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1974.

³⁹⁴ Afetinan, **The oldest Map of America, Drawn by Piri Reis**(Çev.: Leman Yolaç), Ankara, 1954.

³⁹⁵ Bu kitabın geliri Afyon Zafertepe anıt ve tesislerine verilmiştir. **A.g.e.**, s.351., Afetinan, **Kemal Atatürk'ü anarken**, TTK Basımevi, Ankara, 1955.

³⁹⁶ Afetinan, **Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti**, Türk Tarih Kurumu yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1956.

³⁹⁷ Afet İnan, **Mimar Koca Sinan**, Türkiye Emlak ve Kredi Bankası, Ankara Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1956.

- 21- Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler.³⁹⁹
- 22- Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri.⁴⁰⁰
- 23- Tarih üzerine İnceleme ve Makaleler.⁴⁰¹
- 24- L'emancipation de la femme Turque.⁴⁰²
- 25- The Emancipation of the Turkish Women.⁴⁰³
- 26- Atatürk et lemancipation de la Femme. Unesco "Le Courier".⁴⁰⁴
- 27- Taymis'ten Üsküdar'a.⁴⁰⁵
- 28- Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri.⁴⁰⁶
- 29- Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları.⁴⁰⁷
- 30- Atatürk'ten yazdıklarım.⁴⁰⁸
- 31- Kayseri Gevher Nesibe Şifaiyesi.⁴⁰⁹
- 32- Tarih'ten Bugün'e.⁴¹⁰
- 33- "Mesud'um Çünkü Muvaffak Oldum". M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım.⁴¹¹

³⁹⁸ Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**, TTK Basımevi, Ankara, 1958.

³⁹⁹ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1959.

⁴⁰⁰ Afetinan, **Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri**, İş Bankası Yayınları, Doğu Ltd. Şirketi Ankara, 1959.

⁴⁰¹ Afetinan, **Tarih üzerine İnceleme ve Makaleler**, Akın Matbaası, Ankara, 1960,

⁴⁰² Afetinan, **L'emancipation de la femme Turque**, Unesco yayınları, Belgique, 1962,

⁴⁰³ Afetinan, **The Emancipation of the Turkish Women**, Unesco Yayınları, Netherlande Amsterdam, 1962.

⁴⁰⁴ Afet İnan bu kitabın Fransızca, İngilizce, İspanyolca, Rusça, Almanca, Arapça, Japonca ve İtalyanca 'ya çevrildiğini belirtmiştir. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.352., Afetinan, **Atatürk et lemancipation de la Femme**. Unesco "Le Courier". XVI. Annee, 1963.

⁴⁰⁵ Bu kitap "*Thames to Scutari*" adı ile Dr. Engin Uzmen tarafından İngilizceye 'de çevrilmiştir. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.352., Afetinan, **Taymis'ten Üsküdar'a**, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1964.

⁴⁰⁶ A. Afetinan, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması. Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri**, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul, 1964.

⁴⁰⁷ Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1969.

⁴⁰⁸ A. Afetinan, **Atatürk'ten yazdıklarım**, Altınok matbaası, Ankara, 1969.

⁴⁰⁹ A. Afetinan, **Kayseri Gevher Nesibe Şifaiyesi**, Hacettepe Üniversitesi yayınları, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1969.

⁴¹⁰ A. Afetinan, **Tarih'ten Bugün'e**, İş Bankası Kültür Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1970.

34- “Devletçilik” İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı.⁴¹²

35- İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1936 Raporları.⁴¹³

36- Ellinci Yılda Tarih’ten Geleceğe.⁴¹⁴

37- Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi.⁴¹⁵

38- Cumhuriyetin 50.yılı için Köylerimiz.⁴¹⁶

39- Atatürk’ten Mektuplar.⁴¹⁷

40- M. Kemal Atatürk’ün Karlsbat Hatıraları⁴¹⁸

1.5.1. Yayımladığı Makaleler⁴¹⁹

1- Yeni Fakültemiz.⁴²⁰

2- Gerilla hakkında iki hatıra.⁴²¹

3- Vatan ve Hürriyet.⁴²²

4- 16.Asırda Bir Türk Amirali: Piri Reis.⁴²³

⁴¹¹ A. Afetinan, “**Mesud’um Çünkü Muvaffak Oldum**”. **Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

⁴¹² Afetinan, “**Devletçilik**” İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı **1933**, TTK Basımevi, Ankara, 1972.

⁴¹³ Afetinan, **İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1936 Raporları**, TTK Basımevi, Ankara, 1973

⁴¹⁴ Afetinan, **Ellinci Yılda Tarih’ten Geleceğe**, İş Bankası ve Kültür Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1973.

⁴¹⁵ Bu kitabın İngilizce çevirisi Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından Prof. Dr. Ahmed Uysal’a yaptırılmış olup 1981’de basımına karar verilmiştir. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.354., Afetinan,, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Cumhuriyetin 50.yıldönümü yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.

⁴¹⁶ Afetinan, **Cumhuriyetin 50.yılı için Köylerimiz**, TTK Basımevi, Ankara, 1981.

⁴¹⁷ Afetinan, **Atatürk’ten Mektuplar**, TTK Basımevi, Ankara, 1981.

⁴¹⁸ Afetinan, **M. Kemal Atatürk’ün Karlsbat Hatıraları**, TTK Basımevi, Ankara, 1991. 6 defter olan “*Atatürk’ün Karlsbat Hatıraları*”kesilip biçildiğinden dolayı bir kısmı yayımlanmıştır. **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, C.2(1915-1919), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.174.

⁴¹⁹ Afet İnân’ın yayımladığı makalelere kendi yazmış olduğu kitaplardan araştırarak ilgili makalelere ve gazete yazılarına ulaşılmıştır. Özellikle Afet İnân’ın “Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler”, “Herkesin Bir Dünyası Var” ve “Atatürk’ten Mektuplar” kitabının en arka sayfalarında bulunan kendi bibliyografyasından faydalanılmıştır. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.s.347-354., Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.s.178-191., Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.s.90-94.

⁴²⁰ Âfet(İnan), “*Yeni Fakültemiz*”, **Ülkü Mecmuası**, C.:6 S.:36(Şubat 1936).

⁴²¹ Âfet(İnan), “*Gerilla Hakkında iki Hatıra*”, **Bellekten**, C:1, S:1(Ekim 1937).

⁴²² Âfet(İnan), “*Vatan ve Hürriyet*”, **Bellekten**, C:1, S:2(1 Nisan 1937).

⁴²³ Âfet(İnan), “*Bir Türk Amirali, XV’inci büyük Geografi: Piri Reis*”,**Bellekten**. C.1, S.2(Nisan 1937).

- 5- Mukaddes Tabanca.⁴²⁴
- 6- Resim Galerisi.⁴²⁵
- 7- Nazilli Kombinasi.⁴²⁶
- 7- Köylüler arasında.⁴²⁷
- 8- Mukaddes Tabanca.⁴²⁸
- 9- Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış.⁴²⁹
- 10- Uğurlar olsun.⁴³⁰
- 11- Açık Eti(Hitit) Mabedinde.
- 12- Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi.⁴³¹
- 13- Atatürk Ve Tarih Tezi.⁴³²
- 14- Etilerde Ekonomi Hayatı.⁴³³
- 15- Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri.⁴³⁴
- 16- Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan.⁴³⁵
- 17- Cumhuriyet'in Onuncu Yılında.⁴³⁶
- 18- Ankara-Samsun Arasında Tarih Gezisi.⁴³⁷

⁴²⁴ Âfet(İnan), “ Mukaddes Tabanca”, **Belleten**, C.1, S.3-4(1 Ekim 1937).

⁴²⁵ Afetinan, “Resim galerisi”, **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1937, s.3.

⁴²⁶ Âfet(İnan), “Nazilli Kombinasi”, **Cumhuriyet**, 12 Ekim 1937,s.3.

⁴²⁷ Âfet(İnan), “Köylüler arasında”, **Ulus**, 29 Ekim 1937.

⁴²⁸ Âfet(İnan), **Mukaddes Tabanca**, **Cumhuriyet**, 19 Mart 1938.

⁴²⁹ Âfet(İnan), “Türk-Osmanlı Karakteristik Noktalarına Bakış”, **Belleten**, C.:2, S.:5/6(Nisan 1938).

⁴³⁰ Âfet(İnan), “Uğurlar olsun”, **Ülkü Mecmuası**, C.:11, S.:64(Haziran 1938).

⁴³¹ Âfet(İnan), “Türk İstiklali ve Lozan Muahadesi”, **Belleten**, C.:2, S.:7/8(Temmuz 1938).

⁴³² Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, **Belleten**, C.3, S:10(1 Nisan 1939).

⁴³³ Âfet(İnan), “Etilerde Ekonomi Hayatı”, **Belleten**, C.:3, S.:11/12(Temmuz 1939).

⁴³⁴ Afet Uzman, “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri”, **Belleten**, C.4, S.13(Ocak 1940).

⁴³⁵ Afet İnan, “ Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan”, **Belleten**, C.8, S.31(Temmuz 1944).

⁴³⁶ Afet İnan, “Yirmi Yıl Önce”, **Ülkü Mecmuası**, C.7(Kasım 1944).

⁴³⁷ Afetinan, “Ankara-Samsun Arasında Tarih Gezisi”, **DTCF Dergisi**, C.5, S.1 1947.

- 18- Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair.⁴³⁸
- 19- Türk Tarih Kurumu Üyesi Yusuf Ziya Özer'in ölümü dolayısıyla.⁴³⁹
- 19- Türk Gibi Kuvvetli.⁴⁴⁰
- 20- Ankara'nın Güney Kısımında Bir Tarih Gezisi.⁴⁴¹
- 21- Türkiye Tarihi Ve Antropolojisi Üzerine.⁴⁴²
- 22- Atatürk'te Vatan Mefhumu Ve Millet Sevgisi.⁴⁴³
- 23- Contributions to Turkish History Through the Research Activities of the Archaeological Section of the Turkish Historical Society, Between 1943-1948.⁴⁴⁴
- 24- Atatürk'ün Karakter Hususiyetlerinden Birkaç Örnek Ve Onun Son Günleri.⁴⁴⁵
- 25- Atatürk'ten Hatıralar ve O'nun Anıt-Kabri için Düşünceler.⁴⁴⁶
- 26- Kumandanlar Madunlarından Yüksek Ve Âlim Olmalıdırlar.⁴⁴⁷
- 27- Cumhuriyet Devrinde Devlet Arması.⁴⁴⁸
- 28- Kemal Atatürk'ü Anarken; Kadın Haklarımız Üzerine.⁴⁴⁹
- 29- Atatürk'e dair; Atatürk'ün Ankara'ya ilk ve son gelişleri.⁴⁵⁰
- 30- Atatürk'ün Doğum Günü Ve Ecnebi Yayınlarından Atatürk.⁴⁵¹

⁴³⁸ Afetinan, "Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşuna Dair", **Belleten**, C.11, S.42(Nisan 1947).

⁴³⁹ Afetinan, "Türk Tarih Kurumu Üyesi Yusuf Ziya Özer'in ölümü dolayısıyla", **Ulus**, 14 Nisan 1947.

⁴⁴⁰ Afet İnan, "Türk gibi kuvvetli", **Ulus**, 9 Ağustos 1948.

⁴⁴¹ Afetinan, "Ankara'nın Güney Kısımında Bir Tarih Gezisi", **DTCF Dergisi**, C.7, S.4(1949).

⁴⁴² Afet İnan, "Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine", **DTCF Dergisi**, C.7, S. 1, Ankara, 1949.

⁴⁴³ Afetinan, "Atatürk'te Vatan Mefhumu Ve Millet Sevgisi", **DTCF Dergisi**, C.7, S.36(1949).

⁴⁴⁴ Afetinan, "Contributions to Turkish History Through the Research Activities of the Archaeological Section of the Turkish Historical Society, Between 1943-1948", **Belleten**, C.13, S.51(Temmuz 1949).

⁴⁴⁵ Afetinan, "Atatürk'ün Karakter Hususiyetlerinden Birkaç Örnek Ve Onun Son Günleri", **DTCF Dergisi**, C.13, S.3(1950).

⁴⁴⁶ Afetinan, "Atatürk'ten Hatıralar ve O'nun Anıt-Kabri için Düşünceler", **Belleten**, C.14, S.54(Nisan 1950).

⁴⁴⁷ Afetinan, "Kumandanlar madunlarından yüksek ve âlim olmalıdırlar", **Belleten**, C.14, S.56(Ekim 1950).

⁴⁴⁸ Afet İnan, "Cumhuriyet Devrinde Devlet Arması", **Ulus**, 22 Ekim 1950.

⁴⁴⁹ Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**, s.181.

⁴⁵⁰ Afet İnan, "Atatürk'e dair; Atatürk'ün Ankara'ya ilk ve son gelişleri", **Ulus**, 10 Kasım 1952.

⁴⁵¹ Afet İnan, "Atatürk'ün Doğum Günü Ve Ecnebi Yayınlarından Atatürk", **İnkılap Gençliği Mecmuası**, C.1, S.5.

31- Gençlik 30 Ağustos Zafer Bayramını anıyor.⁴⁵²

32- Kemal Atatürk ve Milli Eğitim.⁴⁵³

33- Türk Büyüklerinin Abideleri Yapılmalıdır.⁴⁵⁴

34- Atatürk ve Hürriyet Mefhumu.⁴⁵⁵

35- Atatürk'ün Matbuat Üzerindeki Fikirleri.⁴⁵⁶

36- Atatürk'ün Milli ve Medeni His Üzerindeki Fikirleri.⁴⁵⁷

37- Atatürk'ün Fikri Hayatından Yeni Harfler.⁴⁵⁸

38- Atatürk Devrinde Türk Kadın Milletvekili.⁴⁵⁹

39- Atatürk'ün Doğum Yıldönümü 19 Mayıs Günü Kutlanmalı.⁴⁶⁰

40- Atatürk'ün İktisadi Meseleler Üzerindeki Düşünceleri.

41- Gazi M.Kemal Atatürk'te Ağaç Sevgisi.⁴⁶¹

42- Dumlupınar Zafer Tepesi'nde.⁴⁶²

43- Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları.⁴⁶³

44- Cumhuriyet Devri Türkiye'sinde Üniversiteler.⁴⁶⁴

45- Geçmişte Bir İstikbal-Gazi Mustafa Kemal Atatürk.⁴⁶⁵

⁴⁵² Afet İnan, "Gençlik 30 Ağustos Zafer Bayramını anıyor", **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1953.

⁴⁵³ Afet İnan, "Kemal Atatürk ve Milli Eğitim", **Devrim Gençliği Dergisi**, C.3, S.17(Kasım 1953)

⁴⁵⁴ Afet İnan, "Türk Büyüklerinin Abideleri Yapılmalıdır", **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1953.

⁴⁵⁵ Afet İnan, "Atatürk ve Hürriyet Mefhumu", **Hürriyet Gazetesi**, 10 Kasım 1953. Gazete haberi için bkz.: Ek-20.

⁴⁵⁶ Afet İnan, "Atatürk'ün Matbuat Üzerindeki Fikirleri", **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1953.

⁴⁵⁷ Afet İnan, "Atatürk'ün Milli ve Medeni his üzerindeki fikirleri", **Zafer Gazetesi**, 10 Kasım 1953. Gazete haberi için bkz.: Ek-21.

⁴⁵⁸ Afet İnan, "Atatürk'ün Fikri Hayatından Yeni Harfler", **Son Havadis Gazetesi**, 10 Kasım 1953.

⁴⁵⁹ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.182.

⁴⁶⁰ Afet İnan, "Atatürk'ün Doğum Yıldönümü 19 Mayıs Günü Kutlanmalı", **Ulus**, 23 Kasım 1953.

⁴⁶¹ Afet İnan, "Gazi M.Kemal Atatürk'te Ağaç Sevgisi", **Orman ve Su Mecmuası**, Aralık 1953.

⁴⁶² Afet İnan, "Dumlupınar Zafer Tepesi'nde", **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1954.

⁴⁶³ Afetinan, "Atatürk'ün bana yazdırdıkları", **Belleten**, C.18, S.72(Ekim 1954).

⁴⁶⁴ Afet İnan, "Cumhuriyet devri Türkiye'sinde Üniversiteler", T.M.T. Federasyonu, **Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Mecmuası**, S.2(3 Kasım 1954).

⁴⁶⁵ Afetinan, "Geçmişte Bir İstikbal-Gazi Mustafa Kemal Atatürk", **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1954.

- 46- Mimar Koca Sinan'ın İlham Kaynakları, Hayatı, Eserleri ve Sanatı.⁴⁶⁶
- 47- Tarihi Hatıralarımızı Korumak Ve Yaşatmakla Geleceğe Güvenebiliriz.⁴⁶⁷
- 48- Atatürk'ün Muvaffakiyet Sırları.⁴⁶⁸
- 49- 750 Yıl Önce Anadolu'da Bir Türk Kadının Kurduğu Tıbbiye.⁴⁶⁹
- 50- Kayseri'nin 749 yıllık Şifaiye Tıp Medresesi.⁴⁷⁰
- 51- Mimar Koca Sinan'ın Heykeli Önünde.⁴⁷¹
- 52- Atatürk'ün Kurduğu Türk Tarih Kurumu 25 Yaşında.⁴⁷²
- 53- Cemile.⁴⁷³
- 54- Kadın Hak ve Vazifeleri Üzerine.⁴⁷⁴
- 55- Atatürk'ün İlim Ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri.⁴⁷⁵
- 56- Avrupa Memleketleri Unesco Milli Komisyonları Toplantısı.⁴⁷⁶
- 57- Gazi M. K. Atatürk Ölümünün 18.Yıldönümü Münasebetiyle.⁴⁷⁷
- 58- Gazi M.Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri.⁴⁷⁸
- 59- Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine.⁴⁷⁹

⁴⁶⁶ Afetinan, “Mimar Koca Sinan'ın İlham Kaynakları, Hayatı, Eserleri ve Sanatı”, **Yeni İstanbul**, 9 Nisan 1955.

⁴⁶⁷ Afetinan, “Tarihi Hatıralarımızı Korumak Ve Yaşatmakla Geleceğe Güvenebiliriz”, **Zafer**, 25 Nisan 1955.

⁴⁶⁸ Afet İnan, “Atatürk'ün Muvaffakiyet Sırları”, **Yeni İstanbul**, 23 Mayıs 1955., Gazete haberi için bkz.: Ek-22.

⁴⁶⁹ Afetinan, “750 Yıl Önce Anadolu'da Bir Türk Kadının Kurduğu Tıbbiye”, **Kültür Dünyası(UNESCO Haberleri Dergisi)**, S.22-23(Mart-Nisan 1956).

⁴⁷⁰ Afetinan, “Kayseri'nin 749 yıllık Şifaiye Tıp Medresesi”, **Belleten**, C.20, S.78(Nisan 1956).

⁴⁷¹ Afet İnan, “Mimar Koca Sinan'ın Heykeli Önünde”, **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1956, s.2.

⁴⁷² Afet İnan, “Atatürk'ün Kurduğu Türk Tarih Kurumu 25 Yaşında”, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1956, s.2.

⁴⁷³ Afetinan, “Cemile”, **Yücel Mecmuası**, S.7(Mayıs 1956).

⁴⁷⁴ Afetinan, “Kadın Hak ve Vazifeleri Üzerine”, **Yücel Mecmuası**, S.8(Haziran 1956).

⁴⁷⁵ Afetinan, “Atatürk'ün İlim Ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri”, **Kültür Dünyası**, S.24-25(Mayıs-Haziran 1956).

⁴⁷⁶ Afetİnan, “Avrupa Memleketleri Unesco Milli Komisyonları Toplantısı” **Kültür Dünyası**, S.26-27(Temmuz-Ağustos 1956).

⁴⁷⁷ Afetinan, “Gazi M. K. Atatürk Ölümünün 18.Yıldönümü Münasebetiyle”, **Kültür Dünyası**, S.28-29(Eylül-Ekim 1956).

⁴⁷⁸ Afetinan, “Gazi M.Kemal Atatürk ve Kültür meseleleri”, **Belleten**, C.20, S.80(Ekim 1956).

60- XXV. Yıldönümünde Türk Dil Kurumunun Kuruluşu.⁴⁸⁰

61- Atatürk'ten dinlediklerim: Atatürk'e göre spor ve geçit resimleri. Milli Mücaleden bir hatıra, Heyet'i Nasiha.⁴⁸¹

62- Türk Tarih Kurumunun kuruluş günlerinde Atatürk'ün el yazısı ile tashih edilmiş bazı tarih soruları ve dikte ettiği cevaplardan örnekler.⁴⁸²

63- Fikir kadınları.⁴⁸³

64- Etnoğrafya Müzeleri ve Halk Eğitimi.⁴⁸⁴

65- Tarih ve Büyük Şairimiz Yahya Kemal Beyatlı.⁴⁸⁵

66- Atatürk'ten Dinlediklerim: I- Atatürk ve Demokrasi, II- İnkılapçı Atatürk'ün Ekonomi Meseleleri Üzerindeki Düşünceleri.⁴⁸⁶

67- 1958 Uluslararası Brüksel Sergisindeki Türk Pavilyonunda Kadın Eserleri.⁴⁸⁷

68- Edebiyat Âlemimizin Değerlerini Sesleriyle Dinleyip Tanıyalım.⁴⁸⁸

69- Rumelihisarı'nı üç Türk Kadını Restore etti.⁴⁸⁹

70-Atatürk ve Güzel Sanatlar.⁴⁹⁰

71- Atatürk Gençliğe Hitabesini ilk defa nasıl okumuştur.⁴⁹¹

72- Atatürk'ün İnkılap ve Demokrasi üzerindeki fikirleri.⁴⁹²

⁴⁷⁹ Afetinan, "Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine", **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.1, DTCF Yayınları No:120(1957).

⁴⁸⁰ Afet İnan, "Türk Dil Kurumunun Kuruluşu Üzerine", **Türk Dili Dergisi**, C.6 ,S.69(Haziran 1957)

⁴⁸¹ Afetinan, " Atatürk'ten Dinlediklerim ", **Belleten**, C.22, S.89(Ocak 1958).

⁴⁸² Afet İnan , "Türk Tarih Kurumunun kuruluş günlerinde Atatürk'ün el yazısı ile tashih edilmiş bazı tarih soruları ve dikte ettiği cevaplardan örnekler", **Tarih Vesikaları Dergisi**, C.1, S.17(Ocak 1958)

⁴⁸³ Afet İnan , "Fikir kadınları", **Kadın Sesi** 13 Mart 1958.

⁴⁸⁴ Afet İnan, "Etnoğrafya Müzeleri ve Halk Eğitimi", **Kültür Dünyası**, Seri:3, S.1(Haziran 1958)

⁴⁸⁵ Afetinan, "Tarih ve Büyük Şairimiz Yahya Kemal Beyatlı", **Türk Dili Dergisi**, C.7, S.87(Aralık 1958).

⁴⁸⁶ Afetinan, "Atatürk'ten Dinlediklerim ", **Belleten**, C.22, S.89(Ocak 1958).

⁴⁸⁷ Afetinan, "1958 Uluslararası Brüksel Sergisindeki Türk Pavilyonunda Kadın Eserleri", **Kültür Dünyası**, seri:3, S.:10(Mart 1959).

⁴⁸⁸ Afetinan, "Edebiyat Âlemimizin Değerlerini Sesleriyle Dinleyip Tanıyalım", **Kültür Dünyası**, seri:3, S.:13(Haziran 1959).

⁴⁸⁹ Afetinan, "Rumelihisarı'nı üç Türk Kadını Restore etti," **Hayat Mecmuası**, 9 Ekim 1959.

⁴⁹⁰ Afet İnan, "Atatürk ve Güzel Sanatlar", **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1959.

⁴⁹¹ Afet İnan, "Atatürk Gençliğe Hitabesini ilk defa nasıl okumuştur", **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1960.

73- Hürriyet ve İnkılap.⁴⁹³

74- Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 25 yaşında.⁴⁹⁴

75- Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi.⁴⁹⁵

76- Atatürk'ün Vatandaşlık Hak Ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri⁴⁹⁶

77- Atatürk'ün Milli Eğitim Üzerindeki Düşünceleri ve Edebiyat⁴⁹⁷

78- Atatürk'ün Plan Fikrine verdiği değer.⁴⁹⁸

79- Basının Halk Efkârı Üzerindeki Önemli Tesirleri.⁴⁹⁹

80- Eşit hak Eşit Görev.⁵⁰⁰

81- Ta Van'a(TATVAN) Trenle Gidiyoruz.⁵⁰¹

82- Seçim Haklarımız.⁵⁰²

83- M. Kemal Çanakkale Savaşlarında.⁵⁰³

84- Atatürk ve Dil Bayramı.⁵⁰⁴

85- Orman ve Ağaç.⁵⁰⁵

86- Atatürk Kızılcahamam'da.⁵⁰⁶

⁴⁹² Afet İnan, "Atatürk'ün İnkılap ve Demokrasi üzerindeki fikirleri", **Ulus**, 18 Haziran 1960.

⁴⁹³ Afet İnan, "Hürriyet ve İnkılap", **Ulus**, 10 Kasım 1960.

⁴⁹⁴ Afet İnan, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 25 yaşında", **Ulus**, 22 Ocak 1961.

⁴⁹⁵ Afet İnan, "Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi", **Ulus**, 10 Kasım 1961.

⁴⁹⁶ Afet İnan, "Atatürk'ün Vatandaşlık Hak Ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri", **Belleten**, C.27, S.108(Ekim 1963).

⁴⁹⁷ Afet İnan, "Atatürk'ün Milli Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Edebiyat", **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1963.

⁴⁹⁸ Afet İnan, "Atatürk'ün Plan Fikrine Verdiği Değer", **Sümerbank Mecmuası**, C.3, S.29(Kasım 1963).

⁴⁹⁹ Afet İnan, "Basının Halk Efkârı Üzerindeki Tesirleri", **Çele(Bolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği Dergisi)**, Yıl:1, S.11(Ocak 1964).

⁵⁰⁰ Afet İnan, "Eşit Hak Eşit Görev" **Sümerbank Mecmuası**, C.4, S.41(Kasım 1964).

⁵⁰¹ Afet İnan, "Ta Van'a Trenle Gidiyoruz", **Ulus**, 10 Kasım 1964., Afet İnan, "Ta Van'a Trenle Gidiyoruz", **Sümerbank Mecmuası**, C.4, S.41(Kasım 1964).

⁵⁰² Afet İnan, "Seçim Haklarımız" **Sümerbank Mecmuası**, C.4, S.43(Ocak 1965).

⁵⁰³ Afet İnan, "M. Kemal Çanakkale Savaşlarında" **Sümerbank Mecmuası**, C.:5, S.:17(Kasım1965).

⁵⁰⁴ Afet İnan, "Atatürk ve Dil Bayramı", **Türk Dili Dergisi**, S.170(Kasım 1965).

⁵⁰⁵ Afet İnan, "Orman ve Ağaç", **Orman ve Av Mecmuası**, S.12(Aralık 1965).

- 87- Büyük Nutuk'ta Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi.⁵⁰⁷
- 88- Halkevlerinin İlk Kuruluşu.⁵⁰⁸
- 89- Milliyetin Temeli Olan Dil Birliği.⁵⁰⁹
- 90- Halkevlerinin İlk Kuruluşu.⁵¹⁰
- 91- Türkiye’de Antropoloji.⁵¹¹
- 92- Ağaç'a Sevgi.⁵¹²
- 93- Atatürk’ün Önderliğinde Kültür Devrimi.⁵¹³
- 94-Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi.⁵¹⁴
- 95- Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati'nin Ölümü.⁵¹⁵
- 96- Atatürk'ün Güzel Sanatlara Verdiği Önem.⁵¹⁶
- 97- Balkan Antantı.⁵¹⁷
- 98- Mimar Koca Sinan Heykeli Türkiye Emlak Kredi Bankasının sembolü.⁵¹⁸
- 99- Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri, Atatürk'ün İnkılap Prensipleri.⁵¹⁹
- 100- M. Kemal Tevfik Fikret'in Aşyanında.⁵²⁰

⁵⁰⁶ Afet İnan, “ Atatürk Kızılcahamam’da”, Kızılcahamam Öğretmenler Derneği, **Özel Yayın**, Yıl:1, S.1(16 Temmuz 1966).

⁵⁰⁷ Afet İnan, “ Büyük Nutuk ’ta Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi”, **Belleten**, C.30, S.120(Ekim 1966).

⁵⁰⁸ Afet İnan, “Halkevlerinin İlk Kuruluşu”, **Halkevleri Dergisi**, Özel Sayı:1(29 Ekim 1966).

⁵⁰⁹ Afet İnan, “Milliyetin Temeli Olan Dil Birliği”, **Türk Dili Dergisi**, S.182(Kasım 1966).

⁵¹⁰ Afet İnan, “Halkevlerinin İlk Kuruluşu” , **Halkevleri Dergisi**, Özel Sayı:1(Kasım 1966).

⁵¹¹ Afet İnan, “Türkiye’de Antropoloji”, **DTCF Antropoloji Dergisi**, S.4(1967).

⁵¹² Afet İnan, “ Ağaç’a Sevgi”, **Halkevleri Dergisi**, S.:5(Mart 1967).

⁵¹³ Afet İnan, “Atatürk’ün Önderliğinde Kültür Devrimi,” **Halkevleri Dergisi**, S.:4-16(Aralık 1967).

⁵¹⁴ Afet İnan, “Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi”, **Sümerbank Dergisi**, s.s: 25-27, Aralık 1967.

⁵¹⁵ Afet İnan, “Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati’nin Ölümü ”, **Belleten**, C.32, S.125(Ocak 1968).

⁵¹⁶ Afet İnan, “ Atatürk’ün Güzel Sanatlara Verdiği Önem”, **Tiyatro Dergisi**, S.39(Ocak 1968).

⁵¹⁷ A. Afetinan, “ Balkan Antantı”, **Belleten**, C.32, S.126(Nisan 1968).

⁵¹⁸ Afet İnan, “Mimar Koca Sinan Heykeli Türkiye Emlak Kredi Bankasının sembolü”, **Türkiye Emlak Kredi Bankası Evimiz Dergisi**, (Nisan 1968).

⁵¹⁹ Afetinan, “ Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri ve Atatürk’ün İnkılap Prensipleri”, **Belleten**, C.32, S.128(Ekim 1968).

- 101- Bahar Çiçeklerinden Hazan Yapraklarına.⁵²¹
- 102- İki büyük zafer(İki 26 Ağustos).⁵²²
- 103- Van-İran demiryolu açılırken.⁵²³
- 104- Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında.⁵²⁴
- 105- Cumhuriyet ilanı için Atatürk'ten Anılar.⁵²⁵
- 106- Atatürk ve Altı İlkesi.⁵²⁶
- 107- Türkiye Büyük Millet Meclisi.⁵²⁷
- 108- 19 Mayıs 1919.⁵²⁸
- 109- Dünden Bugüne Devletçilik İlkemiz.⁵²⁹
- 110- Türk Kadının Siyasal Hakları Ve Görevleri.⁵³⁰
- 111- Ellinci Yıl Korulukları.⁵³¹
- 112- İdeal Cumhuriyet Köyü Planı Ve İki örnek köy.⁵³²
- 113- Yarınlara Kalmalı.⁵³³
- 114- 1973'te Türkiye Cumhuriyeti 50, sanayi planı 40 Yaşında olacak.⁵³⁴
- 115- Ankara'nın Eski Evleri, Türk Ev Kültürü, Müze Evler.⁵³⁵

⁵²⁰ Afetinan, "M. Kemal Teyfik Fikret'in Aşışyanında" **Belleten**, C.32, S.128(Ekim 1968).

⁵²¹ Afet İnan, "Bahar Çiçeklerinden Hazan Yapraklarına", **Sümerbank Dergisi**, C.10,S.44-45(Kasım 1970).

⁵²² Afet İnan, "İki büyük zafer(İki 26 Ağustos)", **Milliyet**, 30 Ağustos 1971.

⁵²³ Afet İnan, "Van-İran demiryolu açılırken", **Milliyet**, 27 Eylül 1971.

⁵²⁴ Afetinan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", **Belleten**, C.35, S.140(Ekim 1971).

⁵²⁵ Afet İnan, "Cumhuriyet ilanı için Atatürk'ten Anılar", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1971.

⁵²⁶ Afet İnan, "Atatürk ve Altı İlkesi", **Milliyet**, 10 Kasım 1971.

⁵²⁷ Afet İnan, "Türkiye Büyük Millet Meclisi", **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1972.

⁵²⁸ Afet İnan, "19 Mayıs 1919", **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1972.

⁵²⁹ Afet İnan, "Dünden Bugüne Devletçilik İlkemiz", **Milliyet**, 8 Haziran 1972.

⁵³⁰ Afet İnan, "Türk Kadının Siyasal Hakları Ve Görevleri", **Milliyet**, 20 Ağustos 1972.

⁵³¹ Afet İnan, "Ellinci Yıl Korulukları", **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1972.

⁵³² Afet İnan, "İdeal Cumhuriyet Köyü Planı Ve İki örnek köy", **Milliyet**, 31 Ekim 1972.

⁵³³ Afet İnan, "Yarınlara Kalmalı", **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1972.

⁵³⁴ Afet İnan, "1973'te Türkiye Cumhuriyeti 50, sanayi planı 40 Yaşında olacak", **Milliyet**, 26 Aralık 1972.

116- Türkiye Haritası.⁵³⁶

117- Lozan Antlaşmasının ellinci yıl dönümünde.⁵³⁷

118- Bir Tarih Göçtü.⁵³⁸

119- Yeni Köylerimiz.⁵³⁹

120- 1981'e hazırlık.⁵⁴⁰

121- Uluğ İğdemir'in Yaş Günü Münasebetiyle.⁵⁴¹

122- M. Kemal Atatürk'ün Doğumunun 100 Yıldönümü Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşunun 50.Yıldönümü.⁵⁴²

123- Türkiye Cumhuriyeti Devleti.⁵⁴³

⁵³⁵ Afetinan, “Ankara’nın Eski Evleri, Türk Ev Kültürü, Müze Evler”, **Belleten**, C.37, S.35(Ocak 1973).

⁵³⁶ Afet İnan, “Türkiye Haritası”, **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1973.

⁵³⁷ Afet İnan, “Lozan Antlaşmasının ellinci yıl dönümünde”, **Milliyet**, 24 Temmuz 1973.

⁵³⁸ Afetinan, “Bir Tarih Göçtü”, **Belleten**, C.38, S.149(Ocak 1974).

⁵³⁹ Afet İnan, “Yeni Köylerimiz”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1974.

⁵⁴⁰ Afet İnan, “1981'e hazırlık”, **Cumhuriyet**, 5 Mart 1978.

⁵⁴¹ Afet İnan, “Uluğ İğdemir'in Yaş Günü Münasebetiyle”, **Belleten**, C.43, S.170(Nisan 1979).

⁵⁴² Afetinan, “M. Kemal Atatürk'ün Doğumunun 100 Yıldönümü Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşunun 50.Yıldönümü”, **Belleten**, C.44, S.176(Ekim 1980).

⁵⁴³ Afetinan, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”, **Belleten**, C.37, S.188(Ekim 1983).

1.5.2. Konferans, Kongre, Konuşma ve Katıldığı Faaliyetler Kronolojisi⁵⁴⁴

1930 Nisan 1: CHF'ne müracaat ederek kaydını yaptırmıştır. Partiye giren ilk Türk kadınıdır.⁵⁴⁵

1930 Nisan 3: Ankara Kadınlar Birliğinin organize ettiği faaliyette kadınların oy hakkına sahip olması gerektiğine dair konferans vermiştir.⁵⁴⁶

1930 Nisan 16: Türk Ocakları Kurultayına Aksaray delegesi olarak seçilmiştir.⁵⁴⁷

1930 Nisan 28: Ankara'da Altıncı Türk Ocakları Kurultayında Aksaray delegesi ve Ankara Musiki Muallim Mektebi Tarih Öğretmeni olarak söz almıştır.

1930 Mayıs 30: Türk Ocağı Kurultayı Türk Tarihini Tetkik için bir encümen seçmiş olup Afet Hanım Aydın il üyeliğine seçilmiştir.⁵⁴⁸

1930 Haziran 4: Türk Tarih Tetkik Heyeti yönetim kurulu seçilmiştir. Afet Hanım da yönetim kurulunda vardır.⁵⁴⁹

1930 Aralık 29: “*Vatandaş için medeni bilgiler*” kitabının 5 bin nüshasını Sultanahmet fakir çocuklar bakım cemiyetine bağışlamıştır.⁵⁵⁰

1931 Şubat 2: “*İntihap*” isimli kitabının hasılatını Himaye-i Etfal(Çocuk Esirgeme Kurumu)’e bağışlamıştır.⁵⁵¹

1931 Kasım 25: Ziraat Bankası Umumi Heyetine Aksaray delegesi olarak seçilmiştir.⁵⁵²

⁵⁴⁴ Afet İnan'ın verdiği konferanslara, katıldığı kongre ve yapmış olduğu konuşmalarına kendi yazmış olduğu kitaplardaki bilgilerden ve yaptığı gazete taramalarından ulaşılmıştır. Özellikle Afet İnan'ın “*Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*”, “*Herkesin Bir Dünyası Var*” ve “*Atatürk'ten Mektuplar*” kitabının en arka sayfalarında bulunan bibliyografyasından faydalanılmıştır. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.s.347-354., İnan, **Herkesin Bir...**, s.s.178-191., İnan, **Atatürk'ten Mek...**, s.s.90-94.

⁵⁴⁵ “*Kadınların Şenlikleri*”, **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1930., Bkz.:Ek-23.

⁵⁴⁶ “*Konferansta Gazi, İsmet ve Kazım Pş.lar Hazeratı vekiller, sefirler bulundu,*” **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1930.s.1., Afet İnan'ın 3 Nisan 1930 yılında Türk Ocakları merkezinde “*Türk kadınlarının seçim hakları*” konulu konferansı için bkz.: Ek-24, Ek-39.

⁵⁴⁷ “*Afet Hanım Kurultaya Murahhas intihap edildi*”, **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1930.

⁵⁴⁸ “*Türk Tarihi Tetkik Encümeni*”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1930.

⁵⁴⁹ “*Milli Türk Tarihi Hazırlanıyor*”, **Anadolu**, 6 Haziran 1930.

⁵⁵⁰ “*Muallim Afet H.ın bir teberrü*”, **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1930.

⁵⁵¹ “*Afet Hanımın bir eseri*”, **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1931.

⁵⁵² **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1931.

1932 Temmuz 3: Birinci Türk Tarih Kongresinde(Tarih Muallimleri İċtiması) Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Üyesi olarak "*Tarihten evvel ve tarih fecrinde*" isimli konuşmasını yapmıştır.⁵⁵³

1932 Temmuz 6: Birinci Türk Tarih Kongresinde "*Orta Kurun Tarihine Umumi Bir Bakış*" isimli konuşmasını yapmıştır.⁵⁵⁴

1933 Mart 20: Tanınmış Rus âlimlerinden M. Samoilef ve M. Marr şerefine Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından Halkevinde verilen çay ziyafeti 'ne katılmıştır.⁵⁵⁵

1933 Temmuz 1: Atatürk ile beraber Galatasaray Lisesi'nde tarih, coğrafya ve yurt bilgisi sınavlarının denetimini yapmışlardır.⁵⁵⁶

1933 Temmuz 2: Atatürk ile beraber Darülfünuna denetime gitmişlerdir.⁵⁵⁷

1933 Ağustos 18: Türk Dili Tetkik Cemiyetinde ankete konulmuş Osmanlıcadan Türkçe 'ye karşılık gelecek sözlerin bulunması için Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk ile beraber toplantıya katılmıştır.

1933 Eylül 12: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Üyesi olarak Ruşen Eşref Bey ve eşi ile beraber Ege havzası, Mısır, Filistin ve Suriye'de tarihi tetkiklerde bulunmak üzere Selanik'e gitmiştir.⁵⁵⁸

1933 Eylül 15: Selanik'te Gazi'nin doğduğu evi ziyaret etmiştir.⁵⁵⁹

1933 Kasım 29: Başvekil İsmet Paşa ve Meclis Reisi Kazım Paşanın da bulunduğu Ziraat Bankası Heyeti ile birlikte banka binasında toplantı yapmışlardır.⁵⁶⁰

⁵⁵³ "Muallim Afet Hanım ve Müderrisler Birer Konferans Verdiler..", **Anadolu**, 4 Temmuz 1932. Gazete haberi için bkz.: Ek-25.

⁵⁵⁴ "Tarih Kongresinde Afet Hanım Hun İmparatorluğu Devrini Anlatıyor" , **Anadolu**, 7 Temmuz 1932.

⁵⁵⁵ "Rus Âlimleri Ankara'da", **Cumhuriyet**, 21 Mart 1933.

⁵⁵⁶ "Reisicumhur Hz. İmtihanlarda", **Vakit Gazetesi**, 2 Temmuz 1933.

⁵⁵⁷ "Büyük Reis dün Darülfünuna giderek hukuku düvel imtihanında bulundu", **Vakit**, 3 Temmuz 1933.

⁵⁵⁸ "Tarihi tetkikler için Afet Hf. ve Ruşen Eşref Beyle refikası dün bir seyahate çıktılar", **Vakit**, 13 Eylül 1933., "Afet Hanım Mısırdı", **Cumhuriyet**, 22 Ekim 1933. Bkz.: Ek-26., Afet İnan, Atatürk'ten Mektuplarım kitabında bu geziyi şöyle anlatmıştır: Üniversitelerindeki öğretim üyeleriyle konuşmalar yaptık. Bundan sonra İskenderiye'ye vapurla giderek Kahire ve bütün Nil boyunca anıt ve müzelerini, Üniversiteyi ve Cami'ül Esher'i, dönüşte Kudüs, Telaviv, Beyrut ve Şam'ın da tarihi yerlerini gezdi". Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.21.

⁵⁵⁹ "Gazinin doğduğu ev", **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1933.

⁵⁶⁰ "Banka heyeti umumiyesi dün Ankarada toplandı", **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1933.

1933 Aralık 12: Ankara Halkevinde "*Milli İktisat ve Tasarruf üzerine*" konulu konferans vermiştir.⁵⁶¹

1934 Aralık 6: Türk Kadınına Milletvekili seçmek ve seçilmek hakkının verilmesi için Halkevinde toplanan kadınların arasında Afet İnan da vardır.⁵⁶²

1935 Mart 25: Türk Tarihi Araştırma Kurumunda divan üyeleri tarafından başkan vekilliğine(Asbaşkanlık) Afet Hanım seçilmiştir.⁵⁶³

1935 Ağustos 28: İstanbul gazete sahipleri Türk Tarihini İnceleme Kurulunu ziyaretlerinde asbaşkan olarak Afet İnan'ın konuşma yapması.⁵⁶⁴

1935 Eylül 12: Afet İnan'ın başkanlığında Türk Tarih Kurulundan 15 kişilik heyet Çanakkale'ye gitmiştir.⁵⁶⁵

1935 Eylül 14: Afet İnan'ın başkanlığında Türk Tarih Kurulundan 15 kişilik heyet İzmir'e gitmiştir.⁵⁶⁶

1935 Eylül 15: Türk Tarihi Araştırma Kurumu Başkanı olarak Afet İnan diğer üyeler ile birlikte Aydın-Söke'ye gelerek incelemelerde bulundular.⁵⁶⁷

1935 Eylül 17: Türk Tarih Kurulu Heyeti Afet Hanım ile beraber Balat Köyü, Didim ve Dalyan'da incelemelerde bulundular.⁵⁶⁸

1935 Eylül 18: Türk Tarihi Araştırma Kurulu Adına İzmir'de bir konuşma yapmıştır.⁵⁶⁹

1935 Ekim 14: 40390 sayılı yazı ile Cenevre'de öğrenim görmek için görevlendirilmiştir.⁵⁷⁰

⁵⁶¹ "Kazım Paşanın nutku, Afet H.ın konferansı", **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1933.

⁵⁶² "Türk Kadını Heyecan içinde", **Zaman**, 7 Aralık 1934.

⁵⁶³ "Türk Tarihi Araştırma Kurumunda yeni tayinler", **Cumhuriyet**, 26 Mart 1935., Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**,s.22.

⁵⁶⁴ "Atatürk, Türk tarihin, Türk medeniyetini ve kültürünü kurtaracaktır", **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1935, s.3. Bkz. Ek:7

⁵⁶⁵ "Tarih Kurulunun Truva ve Ege incelemeleri", **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1935.

⁵⁶⁶ "Kurul İzmir'e vardı", **Ulus**, 15 Eylül 1935.

⁵⁶⁷ "Tarih Kurulu üyeleri Aydın'da", **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1935.

⁵⁶⁸ "Ege bölgesinde bir etüd gezisi yapan Tarih Kurulu başkanı Bayan Afetin Ulus'a söyledikleri", **Ulus**, 18 Eylül 1935.

⁵⁶⁹ "Tarih Kurulu İzmir'e döndü", **Ulus**, 19 Eylül 1935.

⁵⁷⁰ Arı İnan, **PROF...**, s.149.

1936 Ocak 9: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ilk açılış dersini Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet İnan vermiştir.⁵⁷¹

1936 Mart 12: Cenevre Tarih ve Arkeoloji Cemiyetinde “*Türkiye’de TTK tarafından yapılan kazılar*” konulu projeksiyonlu konferansı vermiştir.⁵⁷²

1936 Nisan 11: Ankara Halkevinde “*Türkiye’de TTK tarafından yapılan kazılar*” konulu konferansı vermiştir.⁵⁷³

1936 Ağustos 22: Türk Dil Kurumunda Atatürk, Müze müdürü Halil Etem ve yabancı dil bilimciler ile bir araya gelerek dil üzerine görüşmüşlerdir.⁵⁷⁴

1936 Ağustos 24: Üçüncü Dil Kurultayında Dil Kurultayı başkanı olarak konuşma yapmıştır.⁵⁷⁵

1936 Ağustos 29: Fındıklı Güzel Sanatlar Akademisi’nde açılan resim ve heykel sergisine Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, birçok mebus, parti ileri gelenleri ve yabancı gazeteciler ile beraber katılmıştır.⁵⁷⁶

1936 Eylül 12: Sovyet Profesör Samoyloviç Üçüncü Dil Kurultayı’nda Türk Tarih Kurumu Başkanı Afet Hanım ve Türk Dil Kurumu Reisi Saffet Arıkan ile görüşmüşlerdir.⁵⁷⁷

1937 Ocak 8: Cenevre Coğrafya Cemiyeti’nde “*Piri Reis*” konulu bir konferans vermiştir.⁵⁷⁸

1937: Cenevre Üniversitesinde “*Osmanlı-Venedik Savaşları*” ile ilgili bir konferans vermiştir.⁵⁷⁹

⁵⁷¹ “Ankara Tarih ve Dil Fakültesi Atatürk’ün huzuruile dün açıldı”, **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1936, Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**, s.185., Afetinan, **Ellinci Yılda Tarih’ten Geleceğe**, s.102.

⁵⁷² Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**, s.186., Afetinan, **Tarih Üze...**, s.291.

⁵⁷³ “Bayan Afet Alacahöyük kazılarının meydana çıkardığı tarihi hakikatlere dair Halkevinde bir konferans verdi”, **Ulus**, 12 Nisan 1936.

⁵⁷⁴ “Atatürk Türk Dil Kurumunda”, **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1936, s.1.

⁵⁷⁵ “Üçüncü Dil Kurultayı Büyük Önderin huzuru ve Kültür Bakanımızın bir nutku ile dün Dolmabahçede açıldı”, **Ulus**, 25 Ağustos 1936, s.s.1,5., “Maarif Vekili ile Bayan Afetin mühim nutukları”, **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1936.

⁵⁷⁶ **Cumhuriyet**, 29 Ağustos 1936.

⁵⁷⁷ “Profesör Samoiloviçin İstanbulda keşifleri”, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1936, s.4.

⁵⁷⁸ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.75.

⁵⁷⁹ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**

1937 Şubat 2: Cenevre Üniversitesi Konferans Salonu'nda “*Etilerin İktisadi hayatı*” konulu bir konferans vermiştir.⁵⁸⁰

1937 Ağustos 20: Atatürk, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak Fahreddin Altay ile birlikte Afet İnan Askeri Manevraları denetleyerek Generallerden izahat almışlardır.⁵⁸¹

1937 Eylül 4: 17.Milletlerarası Antropoloji Ve Arkeoloji Kongresi'nde Türk Tarih Kurumunun arkeolojik çalışmalarını projeksiyon ile anlatmıştır.⁵⁸²

1937 Eylül 6: 17. Prehistorik Arkeoloji ve Antropoloji Milletlerarası Bükreş Kongresinde 200 kafatası üzerinde yaptığı tetkikleri anlatmıştır.⁵⁸³

1937 Eylül 20-25: Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan İkinci Türk Tarih Kongresi'nde “*TTK'nin Türkiye'deki Arkeolojik Faaliyeti ve Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bakış*” konulu konferansları vermiştir.⁵⁸⁴

1937 Eylül 27: Arkeoloji uzmanları ile birlikte Çorum'da tarihi hafriyatı tetkik ettiler.⁵⁸⁵

1937 Ekim 7: İstanbul Belediyesinin Boğaziçi'nde Sümerpalas'ta misafir ve yerli bilginler şerefine verdiği akşam ziyafetinde bir konuşma yapmıştır.⁵⁸⁶

1937 Kasım 1: Büyük Millet Meclisi Atatürk'ün nutukları ile üçüncü çalışma yılına girerken Afet İnan locasında dinleyenler arasındadır.⁵⁸⁷

1937 Kasım 10: Peçenek Köylüleri Afet İnan'a mektup yazmışlardır.⁵⁸⁸

⁵⁸⁰ “*Bayan Afet Cenevre Üniversitesinde Etiler hakkında mühim bir konferans verdi*”, **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1937.

⁵⁸¹ “*Atatürk manevra neticesinden memnun*”, **Cumhuriyet**, 21 Ağustos 1937, s.1.

⁵⁸² “*Profesör Afetin verdiği konferans büyük bir alak ile dinlendi ve çok alkışlandı*”, **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1937, s.1.

⁵⁸³ “*Profesör Bayan Afetin Bükreşteki muvaffakiyeti*”, **Akşam**, 8 Eylül 1937., Âfetinan, **Herkesin Bir...**, s.186. Bkz.: Ek-27.

⁵⁸⁴ Âfet(İnan), “*Türk-Osmanlı Karakteristik Noktalarına Bakış*”, **Belleten**, C.2, S.5/6(Nisan 1938), “*Türk Tarih Kurultayı dün Atatürk'ün huzur ile toplandı*”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1937, s.1., “*Prof. Pittard dünkü celsede mühim tezini müdafaa etti*”, **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1937.s.1., “*Dün de dokuz profesör alaka ile dinlenen tezlerini izah ettiler*”, **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1937.

⁵⁸⁵ Haber şöyledir: “*Vilayetimizdeki büyük tarihi hafriyatı tetkik etmek üzere bu akşam Bayan Afet, yanında bir kısım Türk ve ecnebi Profesör olduğu halde şehrimize geldi. Heyet, parlak bir merasimle karşılandı.*” “*Bayan Afet ve Âlimler Çorumda*”, **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1937, s.3.

⁵⁸⁶ “*Türk Tarih Kongresi Dağılırken dost sözleri*”, **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1937., Bkz.: Ek-28.

⁵⁸⁷ “*Atatürk'ün nutkundan sonra intihab yapıldı*”, **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1937, s.1.

⁵⁸⁸ Âfetinan, **Herkesin Bir...**, s.113.

1938 Mart 12: Cenevre’de Cenevre Tarih ve Arkeoloji Cemiyetinin 100.yıl kuruluşu için düzenlenen merasime Türk Tarih Kurumu adına Afet Hanım ve Manisa milletvekili Hikmet Bayur katılmışlardır.⁵⁸⁹

1938 Mart 26: Profesör Pittard’ın Türkiye’de verdiği dördüncü konferans sonrası Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Profesör Afet Hanım Ankara Kız Lisesi’nde bir konuşma yapmışlardır.⁵⁹⁰

1938 Haziran 9: Cenevre Üniversitesi’nde yabancı talebeler adına konuşma yapmıştır.⁵⁹¹

1938 Haziran 17: Cenevre Tarih Cemiyeti’nde “Türkiye’de Yapılan Arkeolojik Hafriyat” hakkında bir konferans verdi.⁵⁹²

1938 Ekim 18: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Tarih Tezi Kürsüsü ‘ne Afet İnan’ın tayini olmuştur. Afet Hanım’a 70 lira maaş bağlanmıştır.

1939 Temmuz 7: Cenevre’de toplanacak 8. Milletlerarası Maarif Konferansı’na katılmıştır.⁵⁹³

1938 Temmuz 16: Cenevre’de toplanacak 7. Uluslararası Maarif Kongresi’ne baş delege olarak katılması.⁵⁹⁴

1938 Temmuz 22: Cenevre’de toplanan 8. Uluslararası Maarif Kongresi’nde konuşma yapmıştır. Afet Hanım bu Kongre’de ikinci reis seçilmiştir.⁵⁹⁵

⁵⁸⁹ “Cenevre Tarih Cemiyetinde yıldönümü merasiminde Bayan Afetle, Hikmet Bayur bulundular”, **Cumhuriyet**, 13 Mart 1938, s.3.

⁵⁹⁰ “Bayan Afet’in mühim hitabesi”, **Cumhuriyet**, 26 Mart 1938, s.3.

⁵⁹¹ “Cenevre Üniversitesinde Prof.Afet İnan’ın Nutku”, **Ulus**, 16 Haziran 1938., Âfetinan, **Herkesin Bir...**, s.187., Afetinan, **Tarih Üze...**, s.382.

⁵⁹² “Profesör Afet, Cenevre’de mühim bir konferans daha verdi”, **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1938.

⁵⁹³ Afet İnan’ın 8. Uluslararası Maarif Kongresi’ne Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı olarak katılması 7 Temmuz 1939’da Reisicumhur İsmet İnönü tarafından onaylanmıştır. **BCA**, Fon No:: 030. 18.1.2. Kutu No: 87, Dosya No: 67, Sıra No:10.

⁵⁹⁴ Afet İnan’ın 7. Uluslararası Maarif Kongresi’ne baş delege olarak katılması, Cenevre Başkonsolosu Nizamettin Ayaşlı’nın da delege olarak katılması 16 Haziran 1937 tarihinde Reisicumhur Atatürk tarafından onaylanmıştır. **BCA**, Fon No:: 030. 18.1.2. Kutu No: 84, Dosya No: 66, Sıra No:18.Orjinal belge için bkz.: Ek-29.

⁵⁹⁵ Haberde şöyle demektedir: “Konferans açıldıktan sonra reis seçimine başlandı. Alman murahhasının teklifi üzerine riyasete Fransız murahhası intihab edildi. Üç ikinci reisliklerden birisine de Profesör Bayan Afet intihab edildi. Profesör Bayan Afet’in ikinci reisliklerden birisine intihabı konferans muhitinde gayet iyi tesirler uyandırmaktan hali kalmamıştır.” “İkinci reisliğe Profesör Afet’in intihabı sempati ile karşılandı”, **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1938., Âfetinan, **Tarih Üze...**, s.404.

1939 Eylül 11: Atatürk'ün vasiyetnamesi gereğince Afet İnan'a para ödemesinin yapılmasına başlanması.

1939 Kasım 21: Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinde doçent vekili oluşu.⁵⁹⁶

1940 Şubat 21: Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet İnan İzmir hafriyatını incelemiştir.⁵⁹⁷

1940 4 Temmuz: Dr. Rıfat ile evlenmiştir.⁵⁹⁸

1941 Nisan 28: 23 Nisan çocuk bayramı nedeniyle Çocuk Esirgeme Kurumu'na 1 top basma, 19 metre Amerikan bezi, 37 metre mermerşahi ve 15 kilo incir hediye etmiştir.⁵⁹⁹

1941 Aralık 27: Kızı Arı İnan'ın dünyaya gelmesi.⁶⁰⁰

1942 Temmuz 31: Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinde doçent oluşu⁶⁰¹

1943 Kasım 15: Afet İnan Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı olarak Üçüncü Tarih Kongre'sinde "*TTK'nin 1937'den 1943'e Kadar Arkeolojik Çalışmaları*" isimli konuşması.⁶⁰²

1944 Mart 18: Oğlu Demir İnan'ın dünyaya gelmiştir.⁶⁰³

1944 Kasım 17: Afet İnan'ın Atatürk'ten Parti'ye kalan ve Çankayadaki küçük köşkte bulunan kitaplarını alma sürecinin başlaması.⁶⁰⁴

⁵⁹⁶ Afetinan, **Tarih Üze...**(Önsöz), s. VIII.

⁵⁹⁷ "*Profesör Afet İzmirde*", **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1940, s.3.

⁵⁹⁸ "*Afet öğretmen Atatürk'le bir çayda tanıştı*", **Milliyet**, 13 Kasım 1985.

⁵⁹⁹ "*Çocuk Esirgeme Kurumunun teşekkürü*", **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1941, s.3.

⁶⁰⁰ Afetinan, **Herkesin Bir...**(Önsöz)

⁶⁰¹ Afetinan, **Tarih Üze...**(Önsöz), s. VIII.

⁶⁰² **Üçüncü Türk Tarih Kongresi; Kongreye Sunulan Tebliğler**, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.33., "Umumi heyet ve seksiyonlar dün de çalışmalarına devam ettiler", **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1943, s.1.

⁶⁰³ Afetinan, **Herkesin Bir...**(Önsöz)

⁶⁰⁴ Afet İnan, Atatürk'ten Parti'ye kalan ve Çankayadaki küçük köşkte bulunan kitaplarını almak için önce telefon ile sonra resmi dilekçe ile 17 Kasım 1944'de CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal'a bir dilekçe yazmıştır. CHP Genel Sekreterliğine başvuru yapmış olup Genel Sekreterlik 27 Şubat 1945 tarihinde Afet İnan'ın kitapları CHP Parti Tüzüğü'nün 143.maddesine göre alabileceğine hükmetmiştir. Afet İnan'ın 26 Mart 1945 tarihli dilekçesi ile Atatürk'ten Parti'ye kalan ve Çankayadaki küçük köşkte bulunan kitaplarını, 1945 yılında aldığı anlaşılmaktadır. 559 cilt kitap, 28 adet dosya, 12 adet klasör, 1 adet resim olmak üzere toplamda 600 parçayı CHP Genel Sekreterliğinden almıştır. Afet İnan 17 Aralık 1947 tarihinde kendisine ait olmayan 20 kalem kitabı

1944 Aralık 1: DTCF’de "*İstiklal Savaşımızda Tarih Bilgisinin Rolü* " isimli konferansı vermiştir.⁶⁰⁵

1945 Ocak 15: Gazi Terbiye Enstitüsünde "*İstiklal Savaşımızın Manevi Kuvvetinin Rolü*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁰⁶

1946 Mayıs 11: Sivas Halkevinde "*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri üzerine bir konuşma*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁰⁷

1946 Mayıs 16: DTCF’de "*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri üzerine bir konuşma*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁰⁸

1946 Mayıs 26- Haziran 11: Afet İnan'ın Ankara-Samsun arasında tarih gezisi.

1946 Mayıs 31: Kayseri Halkevinde "*İstiklal Savaşımızda Tarih Bilgisinin Rolü* " isimli konferansı vermiştir.⁶⁰⁹

1946 Haziran 9: Samsun Halkevinde "*İstiklal Savaşımızın Manevi Kuvvetinin Rolü*" isimli konferansı vermiştir.⁶¹⁰

1948 Mart 16: Öğretmen Okullarının Yüzüncü Yıldönümü Töreni Vesilesiyle Gazi Eğitim Enstitünde Bulunması.⁶¹¹

1948 Kasım 10: Dördüncü Türk Tarih Kongresinde Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı olarak "*TTK’nin 1943-1948’e kadar Arkeolojik Çalışmaları neler kazandırmıştır*" isimli konuşmasını yapmıştır.⁶¹²

1949: Türk-Amerikan Cemiyeti için Milli Kütüphanede "*Türkiye’nin Arkeolojik Devirleri*" isimli konferans vermiştir.⁶¹³

geri iade etmiştir. **BCA;** Fon No:: 490.1.0.0. Kutu No: 1050, Dosya No: 1033, Sıra No:3. Afet İnan’ın başvuruları, başvurularına, cevapları ve aldığı kitaplar için bkz.: Ek-44.

⁶⁰⁵ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.180.

⁶⁰⁶ **A.g.e.**, s.180., Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.118.

⁶⁰⁷ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.180.

⁶⁰⁸ **A.g.e.**, s.180. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.129.

⁶⁰⁹ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.129.

⁶¹⁰ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.180., Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.129.

⁶¹¹ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.117.

⁶¹² **Dördüncü Türk Tarih Kongresi; Kongreye Sunulan Tebliğler**, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.s.18-38.

⁶¹³ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.186.

1949 Kasım 10: Ankara Üniversitesinde 11.Ölüm Yıldönümü münasebetiyle yapılan törende "*Atatürk'te Vatan Mefhumu ve Millet Sevgisi*" konulu konuşma yapmıştır.

1949 Aralık 19: 6.Dil Kurultayında TTK adına konuşma yapması.⁶¹⁴

1950 Ocak 27: Türk –Amerikan Kültür Derneğinin arkeoloji grubunun ilk toplantısı Türk Tarih Kurumu'nda yapılmıştır. Afet İnan "*Anadolu'da yazıdan evvelki devirler*" hakkında projeksiyonlu bir konferans vermiştir.

1950 Haziran 16: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi profesörlüklerine Doç. Afet İnan, Halil Demircioğlu, Orhan Burian ve Muzaffer Şenyürek'in tayinleri.⁶¹⁵

1950 Haziran 25: Ankara Radyosunda "*Atatürk'ün Anıtkabri için düşünceler*" konulu konuşması.

1950 Kasım 10: İstanbul'da Milli Türk Talebe Birliği Toplantısında "*Atatürk'ün karakter hususiyetlerinden birkaç örnek ve onun son günleri*" isimli konuşma yapmıştır.⁶¹⁶

1950 Kasım 11: Atatürk'ü anma törenlerinde Atlas Sineması önünde bir konuşma yapmıştır.⁶¹⁷

1951 Nisan 24- Mayıs 6: Afet İnan'ın Beyrut(Lübnan)' de Birleşmiş Milletler Semineri'nde Türk Derneği adına konuşma yapmıştır.⁶¹⁸

1951 Ağustos 2: Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Ankara'dan Van ve dolaylarına Doğu Üniversitesi Tetkik Komisyonu Üyesi olarak gitmesi.⁶¹⁹

1951 Eylül 15-22: Ankara Üniversitesi DTCTF adına 22.Şarkiyatçılar(Müşteşrikler) Konferansına katılması.⁶²⁰

⁶¹⁴ A.g.e., s.180.

⁶¹⁵ Afet İnan 4936 sayılı Üniversiteler kanununun 28'inci maddesi gereği Fakülte Profesörler Kurulunca Senata tarafından uygun görülerek Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Çağ Tarihi Profesörlüğüne getirilmiştir. **BCA**, Fon No: 030. 11.1.0, Kutu No: 214, Dosya No: 18, Sıra No:12 Yer No: 37.226.1., Orjinal belge için bkz. Ek-18.

⁶¹⁶ Afetinan, **Herkesin Bir....**, s.186.

⁶¹⁷ "*Yurdda yapılan ihtifallerde, bütün millet Büyük İnkılabçının manevi huzurunda eğildi*", **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1950.

⁶¹⁸ Afetinan, **Tarih Üze....**, s.387.

⁶¹⁹ **Ayın tarihi**, 3 Ağustos 1951., Afetinan, **Herkesin Bir....**, s.124.

1951 Kasım 10: Ankara DTCF’de" *Atatürk'ün doğum günü ve ecnebi yayınlarında Atatürk*" isimli bir konuşma yapmıştır.⁶²¹

1952: Dumlupınar Abidesinin tamamlanması için Profesör Afet İnan tarafından 78 bin liralık bağışta bulunulmuştur.

1952 Eylül 14-18: Napoli’de Milletlerarası Kadınlar Birliğinin 16.Milletlerarası Kadınlar Alyansı Kongresi’nde “*Yurttaşlık Bilgisi yani medeni Bilgiler ne suretle inkişaf ettirilmelidir*” isimli konferansı vermiştir.⁶²²

1952 Aralık 15: DTCF’de "siyasi tarih mi medeniyet tarihi mi” isimli konferansı vermiştir.⁶²³

1953: Afet İnan ve arkadaşları tarafından Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği’nin kurulması.⁶²⁴

1953 Mayıs 15: Kopenhag’da merkezi olan Beynelmilel Kadınlar Alyansının idare heyetine Afet İnan’ın üç sene boyunca seçilmesi. Bu toplantıya katılması için Afet İnan’ın katılabilmesi için harcırah ve pasaport verilmesi.⁶²⁵

1953 28 Mayıs: Kopenhag’da Kadınlar Alyansının Yönetim Kurulu Toplantısına katılmıştır.⁶²⁶

⁶²⁰ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.446.

⁶²¹ Afet İnan, Atamızın tatlı bir Mayıs gününde, mütevazı bir muhit içinde dünyaya gözlerini açtığını, millî mücadele yıllarındaki kahramanlığını ve ondan sonraki devrede memlekete kazandırmış olduğu irfan ve medeniyet seviyesini belirttikten sonra yalnız Türkiye’nin ve Türklerin değil, bütün dünyanın hayranlığını üstünde toplayan bu müstesna insan hakkında dünya basınında çıkmış takdîrîkâr yazılardan parçalar okumuş ve koca bir kütüphane dolduracak derecede çok olan bu yazıların gençler tarafından tetkikinin elzem olduğuna işaret ettikten sonra ona ait hatıralarını nakletmiştir. Profesör Afet İnan konuşmasını Atatürk’ün şu sözleriyle bitirmiştir: “*Benim Türk milletine, Türk Cumhuriyetine, Türklüğün istikbaline ait ödevlerim bitmemiştir. Siz onları tamamlayınız. Siz de sizden sonrakilere benim sözümü tekrar edersiniz. Bu sözler bir ferdin değil, Türk milletinin bir duygusunun ifadesidir. Bunu her Türk bir parola gibi kendinden sonrakilere tekrar etmekle son nefesini verecektir. Her Türk ferdinin son nefesi, Türk milletinin nefesinin sönmeyeceğini, onun ebedî olduğunu göstermelidir. Yüksek Türk, senin için yükselmenin hududu yoktur. İşte parola budur.*” **Aynı tarihi,** 10 Kasım 1951., Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.181.

⁶²² Afet İnan Milletlerarası Kadınlar Birliğinin 16.Milletlerarası Kadınlar Alyansı Kongresi’nde komite heyetine seçilmiştir. “*Milletlerarası Kadınlar Kongresi*”, **Cumhuriyet**, 26 Eylül 1952., İnan, **Kemal Atatürk’ü anarken**, s.109.

⁶²³ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.226.

⁶²⁴ <https://www.thefreelibrary.com/Afet+inan+Onculugunde+Kurulan+Kadinin+Sosyal+Hayatini+Ara+stirima+ve...-a095807492>(Erişim tarihi 23 Nisan 2017)

⁶²⁵ Afet İnan 5 Mayıs 1953’te Başvekâlet Yüksek Katına yazdığı dilekçede Beynelmilel Kadınlar Alyansının İdare Heyetine 3 sene müddetle seçildiğini belirtmiştir. **BCA**, Fon No:: 030. 1.0.0, Kutu No: 123, Dosya No: 784, Sıra No:4. Bkz.: Ek.30.

⁶²⁶ İnan, **Tarih Üze...**, s.446.

1954 Haziran-Temmuz: Afet İnan'ın Londra'da Beynelmilel Kadınlar Alyansı Yönetim Kurulu Toplantısına katılmıştır.⁶²⁷

1954 Kasım 9: Ankara Radyosunda "*Atatürk'ün şahsiyetinden birkaç çizgi*" isimli konuşması.⁶²⁸

1954 Kasım 24: Türk Kadınlar Birliğinin kadınların gelişimi konusunda açmış olduğu anket için Afet İnan Jüri'ye seçilmiştir.⁶²⁹

1955 Şubat 10: Ankara'da "*Londra'da Kadın Hakları Konusunda Derlenen Kütüphane(Fauwcett)*" isimli konuşması.⁶³⁰

1955 Mart 5: Amerikan Haberler Bürosunda Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu'nun amacı ve çalışmalarını anlatmıştır.⁶³¹

1955 Mart 14: Ankara Radyosunda "*Türk Kadınlarının Yaptırdıkları Sağlık kurulları ve Gevher Nesibe Şifaiyesi*" isimli konuşması.⁶³²

1955 Nisan: Ankara Radyosunda "*Tarihi Hatıralarımızı Korumak Ve Yaşatmakla Geleceğe Güvenebiliriz*" isimli konuşması.⁶³³

1955 Mart 14: Ankara Radyosunda "*Türk Kadınlarının Yaptırdıkları Sağlık kurulları ve Gevher Nesibe Şifaiyesi*" isimli konuşması.⁶³⁴

1955 Mayıs 19: Ankara Radyosunda "*Atatürk'ün Muvaffakiyet Sırları*" isimli konuşması.⁶³⁵

1955 Haziran 20: Kayseri eski halkevi salonunda "*Kayseri Şifahye Medresesi*" isimli konferansı vermiştir.⁶³⁶

1955 Haziran 29: Kayseri Eski Halkevi'nde "*TTK'nin İlmi Konferansları*" isimli konferansı vermiştir.⁶³⁷

⁶²⁷ İnan, *Tarih Üze...*, s.446.

⁶²⁸ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.183.

⁶²⁹ *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1954.

⁶³⁰ Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.72.

⁶³¹ *Cumhuriyet*, 5 Mart 1955.

⁶³² Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.129.

⁶³³ İnan, *Kemal Atatürk'ü anarken*, s.172.

⁶³⁴ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.136.

⁶³⁵ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.183., İnan, *Kemal Atatürk'ü anarken*, s.177.

⁶³⁶ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.138.

1955 Temmuz: Niğde'de “*TTK'nin umumi olarak çalışma konuları ve neşriyatı üzerine*” konuşma yapmıştır.⁶³⁸

1955 Eylül 19-24: İstanbul'da Üniversiteler Derneği Kongresine katılmıştır.⁶³⁹

1955 Kasım 2: Ankara Üniversitesi DTCT Salonunda “*Tarih ilminin dinamik karakteri*” isimli açılış dersini vermesi.

1955 Kasım 10: Ankara Radyosunda “*Kadın Hak ve Vazifeleri Üzerine*” isimli konuşması.⁶⁴⁰

1955 Kasım 10: DTCT Konferans Salonunda “*Atatürk'ün Şahsiyeti*” isimli bir konuşma yapmıştır.⁶⁴¹

1956 Nisan 12: TTK'nin 5. Kongresi münasebetiyle Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu adına konuşması.⁶⁴²

1956 Nisan 28: Dörtüzyüzcü yıldönümü münasebetiyle Süleymaniye Camisini ziyaret etmiştir.⁶⁴³

1956 Mayıs 29- Haziran 2: Avrupa Memleketleri, Birinci Unesco Milli Komisyonları Toplantısına Afet İnan'ın delege olarak katılması.⁶⁴⁴

1956 Kasım 7: Dumlupınar Zafer Abidesini Yaptırma Derneği Başkanı Afyon milletvekili Rıza Çerçei ile abidenin inşası hakkında görüşmüşlerdir.⁶⁴⁵

1956 Kasım 11: Ankara Milli Kütüphane ‘de “*UNESCO'nun 10.yıldönümü ve Türkiye Milli Komisyonunun çalışmaları*” isimli bir konuşma yapmıştır.⁶⁴⁶

1956 Kasım 21: İstanbul'da Galatasaray Lisesi Konferans Salonunda “*UNESCO'nun 10.yıldönümü ve Türkiye Milli Komisyonunun çalışmaları*” isimli bir konuşma yapmıştır.⁶⁴⁷

⁶³⁷ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.418.

⁶³⁸ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.419.

⁶³⁹ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.446.

⁶⁴⁰ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.184.

⁶⁴¹ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.183., İnan, **Kemal Atatürk'ü anarken**, s.163.

⁶⁴² Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.187., Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.93.

⁶⁴³ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.165.

⁶⁴⁴ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.352.

⁶⁴⁵ **Cumhuriyet**, 7 Kasım 1956.

⁶⁴⁶ Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.187., Afetinan, **Tarih Üze...**, s.377.

1956 Kasım 29: İzmir'de Halk Eğitim Merkezi'nde "UNESCO'nun 10.yıldönümü ve Türkiye Milli Komisyonunun çalışmaları" isimli bir konuşma yapmıştır.⁶⁴⁸

1956 Eylül 30: Ankara Üniversitesini temsilen Bilecik-Söğüt'te Ertuğrul Gazi'yi anma töreninde konuşma yapması.⁶⁴⁹

1957 Mart 6: Ankara Üniversitesi konserleri esnasında " *Musiki üzerine*" isimli konuşması.⁶⁵⁰

1957 Mart 2: İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'nda Türk kadının siyasi hayata girişinin yıldönümü nedeniyle bir konuşma yapmıştır.⁶⁵¹

1957 Mart 31: Ankara Radyosunda "Etnografya Müzelerinin Halk Eğitiminde Sağlayacağı Faydalar ve Kadın Teşekküllerimizin bu müzelerin kurulmasındaki ödev ve önderliği" isimli konuşması.⁶⁵²

1957 Mayıs 12: Türk Kadınlar Birliği Adına Ankara Radyosunda "Anneler günü için" konuşması.⁶⁵³

1957 Ağustos 3: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Unesco Türkiye Milli Komisyonunun 5'inci devre genel kurul toplantısında Afet İnan üye olarak seçilmiştir.

1957 Eylül 4-14: Cenevre'de 12.Milletlerarası Cenevre Karşılaşmasına katılması.⁶⁵⁴

1958 Mart 23: Afet İnan İzmir Türk Kadınlar Birliğinin Gazeteciler Lokalinde Tarih Boyunca İzmir şehri ve halkı hakkında konferans vermiştir.⁶⁵⁵

1958 Ağustos 23-28: Venedik'te 7.Avrupa Kültürü Cemiyeti Genel Kurulu Toplantısı ve 2.Doğu-Batı Karşılaşmasına katılması.⁶⁵⁶

1958 Eylül 3-13: 13.Milletlerarası Cenevre Karşılaşmasına katılması.⁶⁵⁷

⁶⁴⁷ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.187., Afetinan, *Tarih Üze...*, s.377.

⁶⁴⁸ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.187., Afetinan, *Tarih Üze...*, s.377.

⁶⁴⁹ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.187.

⁶⁵⁰ Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.100.

⁶⁵¹ *Cumhuriyet*, 2 Mart 1957.

⁶⁵² *A.g.e.*, s.33.

⁶⁵³ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.69.

⁶⁵⁴ Afetinan, *Tarih Üze...*, s.446.

⁶⁵⁵ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.186.

⁶⁵⁶ Afetinan, *Tarih Üze...*, s.447.

1958 Eylül 14-18: 16'ncı Beynelmilel Kadınlar Alyansı Kongresi'nde "*Yurddaşlık Bilgisini yani Medeni Bilgileri ne Suretle İnkişaf Ettirilmelidir?*" isimli konuşması.⁶⁵⁸

1958 Kasım 23: Afet İnanın Ankara Radyosunda "*1958 Uluslararası Brüksel Sergisindeki Türk Pavilyonunda Kadın Eserleri*" isimli konuşması.⁶⁵⁹

1958 Aralık 18: Ankara Radyosunda "*Zürih'te İsviçre kadınlarının tertip ettiği 2.saffa sergisi*" ile ilgili konuşması.⁶⁶⁰

1959 Şubat 13: İstanbul Amerikan Kız Kolejinde "*Cumhuriyet Devrinde Kadın Haklarımız*" isimli konferans vermiştir.⁶⁶¹

1959 Nisan 16: Ankara'da Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Aylık Konferansında "*Türk Kadının Siyasi Haklarının Kazanılması*" isimli konuşması.⁶⁶²

1960 Şubat 23-28: İtalya Taormina'da icra edilen Üçüncü Avrupa Milli Komisyonlar toplantısına UNESCO Türkiye Milli Komisyonu üyesi olarak katılması.⁶⁶³

1960 Ekim 16: Afet İnan'ın eşi Rıfat İnan vefat etmiştir.⁶⁶⁴

1962 Mayıs 19: Londra BBC Türkçe Yayın Bölümünde "*Atatürk'ün Fikir Cephesi*" konulu konuşması.⁶⁶⁵

1962 Kasım 11: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde anılarını anlatmıştır.

1963 Ocak 4: TTK'de "*Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁶⁶

⁶⁵⁷ A.g.e., s.447.

⁶⁵⁸ Afetinan, *Herkesin Bir...*, s.55.

⁶⁵⁹ Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.42.

⁶⁶⁰ A.g.e., s.65.

⁶⁶¹ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.b., Ankara, 1981, s. 347., Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.54.

⁶⁶² Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s. 347.

⁶⁶³ Afetinan, *Tarih Üze...*, s.s.422,447.

⁶⁶⁴ *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1960.

⁶⁶⁵ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s. 347., Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.110.

⁶⁶⁶ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.347., Afetinan,, *Tarih'ten Bugüne*, s.114.

1963 Mart 8: Milli Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Başkanlığında “*Atatürk ve İlim*” isimli konferansı vermiştir.⁶⁶⁷

1963 Kasım 10: Afet İnanın Milli Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Başkanlığında “*Atatürk’ün Kumandanlık Vasıfları Üzerindeki Düşünceleri*” isimli konferansı vermiştir.⁶⁶⁸

1964 Ekim: Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti üyesi olarak Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti Semineri’nde konuşma yapmıştır.⁶⁶⁹

1964 Haziran 27: “*Cumhuriyet’in 40.yıldönümünde Atatürkçülükten ne anlıyorsunuz?*” konulu Yunus Nadi Armağanı yarışmasının jüri heyetinde Prof. Dr. Afet İnan da yer almıştır.

1964 Aralık 28: Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyetinin Genel Kurul Toplantısında Afet İnan; Noel için çam katliamına engel olunmasını, başka ülkelerde olduğu gibi plastik Noel ağaçlarının satılması isteğinde bulunmuştur.

1965 Ocak 20: Afet İnan’ın Ankara’da Türk-Amerikan Derneğinde “*Kadın Haklarımızın Tanınması Devrinden birkaç anı*” isimli konuşması.⁶⁷⁰

1965 Mart: İstanbul Harp Akademisi’nde “*Türk İnkılabını Belgeleri Üzerine*” isimli konferans vermiştir.⁶⁷¹

1965 Nisan 20: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yozgat haftası etkinliklerinde “*Türk İnkılapları*” konulu konuşması.⁶⁷²

1965 Haziran 11: Aydın’da UNESCO haftası nedeniyle “*Yeni Tarih Anlayışı Ve Medeniyet Tarihinin Esasları*” isimli konferans vermiştir.⁶⁷³

1965 Aralık 5: Ankara Radyosunda “*Cumhuriyet Devrinde Kadın Haklarımız*” isimli konuşması.⁶⁷⁴

⁶⁶⁷ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.347., Afetinan, *Tarih’ten Bugüne*, s.120.

⁶⁶⁸ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.347., Afetinan, *Tarih’ten Bugüne*, s.129.

⁶⁶⁹ Afetinan, *Tarih’ten Bugüne*, s.40.

⁶⁷⁰ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.348., Afetinan, *Tarih’ten Bugüne*, s.60.

⁶⁷¹ Afetinan, *Tarih’ten Bugüne*, s.207.

⁶⁷² *A.g.e.*, s.207.

⁶⁷³ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.348., Afetinan, *Tarih’ten Bugüne*, s.14.

⁶⁷⁴ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.348., Afetinan, *Tarih’ten Bugüne*, s.63.

1966 Şubat 13: Afet İnan Unesco Haftası nedeniyle Uşak Lisesi'nde "*Kurtuluş Savaşı*" konusunda konferans vermiştir.⁶⁷⁵

1966 Eylül 16: İstanbul'da TTK tarafından düzenlenen Kanuni'nin 400.ölüm yılı seminerinde konuşma yapmıştır.⁶⁷⁶

1966 Aralık 27: Tarsus' da UNESCO haftası nedeniyle "*Yeni Tarih Anlayışı Ve Medeniyet Tarihinin Esasları* " isimli konferans vermiştir.⁶⁷⁷

1967 Mart 17: İstanbul Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği'nde "*Türk Tarih Anlayışı ve Medeniyet Tarihinin Esas Meseleleri*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁷⁸

1967 Mayıs 10: Ankara Polis Kolejinde "*Atatürk'ün Hükümet Otoritesine Verdiği Değer*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁷⁹

1967 Mayıs 17: Ankara Arkeoloji(Hitit) Müzesinde "*Atatürk Devrinde Arkeoloji Çalışmaları*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁸⁰

1967 Mayıs 22: Türk Kadınlar Birliği İzmir Şubesinin tertiplediği Efes Oteli'nde "*Avrupa'da Kadın Teşekkülleri üzerine*" isimli konferansı vermiştir.⁶⁸¹

1967 Haziran 22: Anıtkabir Atatürk Müze Kitaplığı açılışında Afet İnan'ın konuşma yapması.⁶⁸²

1967 Kasım 9: Dışişleri Bakanlığı ve Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün işbirliği ile hazırlanan Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Seminerinde "*Atatürk'ün Önderliğinde Kültür Devrimi*" konulu açılış konuşması ile "*Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi*" isimli bir konuşma yapmıştır.⁶⁸³

⁶⁷⁵ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.348., Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.157.

⁶⁷⁶ Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.14.

⁶⁷⁷ *A.g.e.*, s.14.

⁶⁷⁸ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.348.

⁶⁷⁹ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.348., Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.178.

⁶⁸⁰ Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.183.

⁶⁸¹ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.75.

⁶⁸² Afet İnan böyle bir müzenin açılmasından duyduğu kıvancı belirterek Anıtkabir'de Atatürk'ün fikir yönünü tam anlamıyla belirten bölümlerin açılmasının önemi üzerinde konuşmuştur. Atatürk'ün eski köşkten yeni köşke geçerken mimardan büyük bir kütüphane ve masa yapılmasının istediğini nakletmiştir. "*Atatürk Müze Kitaplığı açıldı*", *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1967.

⁶⁸³ Afetinan, *Tarih'ten Bugüne*, s.s. 81,188.

1967 Kasım 17: Türkiye Hemşireler Sendikası Semineri'nde "*Türkiye'de Hemşireliğin tarihçesi ve gelişimi*" isimli konuşması.⁶⁸⁴

1967 Kasım 24: Diyarbakır'da Unesco Türkiye Milli Komisyonunun tertiplediği "*Bizde ve Avrupa'da Kadın Teşekkülleri*" isimli konferansı vermiştir.

1968 Ocak 31: Ankara Televizyonunun deneme yayınına ilk başladığı gece Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi öğrencilerine "*Türkiye Birliğini Temin Eden Belgeler, Atatürk ve Devrimleri*" konulu Türk İnkılap Tarihi Dersini vermiştir.⁶⁸⁵

1968 Nisan 20: Hacettepe Üniv. Gevher Nesibe Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Enstitüsünün açılış ve temel atma töreninde "*Selçuklular Devrinde Türk Kadınlarının Yaptırdıkları Tıp Medresesi ve Sıhhi Kuruluşlar*" isimli konuşması.⁶⁸⁶

1968 Nisan 23: Ankara Televizyonunda "23 Nisan" konulu bir konuşma yapmıştır.⁶⁸⁷

1968 Temmuz 7: Samsunda Gazi Kütüphanesi'nde Atatürk'ü Anma ve Anılarını Koruma Derneği adına "*Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri, Atatürk'ün İnkılap Prensipleri*" isimli bir konferans vermiştir.⁶⁸⁸

1968 Kasım 10: Büyük Tiyatro'da "*Atatürk'ün Güzel Sanatlara Verdiği Önem*" isimli bir konferans vermiştir.⁶⁸⁹

1968 Aralık 6: TTK Atatürk Yıllık Konferansları münasebetiyle "*Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları*" isimli bir konferans vermiştir.

1969 Nisan 20: Hacettepe Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Enstitüsünün açılış ve temel atma töreninde bir konuşma yapmıştır

1969 10 Kasım: Ankara Jandarma Kolejinde "*Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri, Atatürk'ün İnkılap Prensipleri*" isimli bir konferans vermiştir.⁶⁹⁰

⁶⁸⁴ Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.17.

⁶⁸⁵ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.348., Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.193.

⁶⁸⁶ Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.30

⁶⁸⁷ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.348., Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.199.

⁶⁸⁸ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.349., Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.207.

⁶⁸⁹ Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.216.

⁶⁹⁰ Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.207.

1970 Eylül 25-29: 7'inci Tarih Kongresi'nde “*Mustafa Kemal Atatürk'ün son devir Osmanlı Ordusu ve Savaşları hakkındaki yazıları*” isimli konuşması.⁶⁹¹

1971 Şubat 18: Eskişehir İktisadi ve İlimler Akademisinde “*Anıtlar yurda sahip oluşun imzalarıdır*” isimli konferansı.⁶⁹²

1971 Ekim 12-14: Türk Tarih Kurumu’nun Malazgirt Savaşının 900.yıldönümü dolayısıyla düzenlediği Seminerde “*Gevher Nesibe Şifahiye*” isimli bir konferans vermiştir.⁶⁹³

1971 Kasım 13: İzmir Barosu tarafından düzenlenen Atatürk Haftası’nda panele katılmıştır.⁶⁹⁴

1972 Mayıs 19: Samsun Milli Kütüphanede Ergin izciler toplantısında “*19 Mayıs 1919*” isimli konferansı.⁶⁹⁵

1973 Ocak 9: Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü kurucuları arasında Afet İnan'da yer almaktadır.

1973 Ocak 18: Halkevleri Atatürk Enstitüsü onur üyeliğine laik görüldü.⁶⁹⁶

1973 Mart 12: Ankara Radyosu'nda “*12 Mart 1921 İstiklal Marşının Kabul Edilişinin Yıl Dönümü*” isimli konuşması.⁶⁹⁷

1973 Mayıs 19: Ankara Radyosu'nda “*19 Mayıs yıldönümü*” isimli konuşması.⁶⁹⁸

1974: DTCF’de Türk Devrim Tarihi Kürsüsünü kurdu.

1980 Kasım 9: Boğaziçi Üniversitesi Toplantı Salonunda Uluslararası Atatürk Konferansı’nda Afet İnan konuşmacı olarak yer almıştır.⁶⁹⁹

⁶⁹¹ Afetinan, **Ellinci Yılda Tarih’ten Geleceğe**, s.s. 9,12.

⁶⁹² Afetinan, **Ellinci Yılda Tarih’ten Geleceğe**, s.14.

⁶⁹³ **A.g.e.**, s.41.

⁶⁹⁴ **A.g.e.**, s.46.

⁶⁹⁵ **A.g.e.**, s.60.

⁶⁹⁶ “*Atatürk enstitüsü onur üyeleri seçildi*”, **Cumhuriyet**, 19 Ocak 1973, s.5.

⁶⁹⁷ Afetinan, **Ellinci Yılda Tarih’ten Geleceğe**, s.76.

⁶⁹⁸ **A.g.e.**, s.134.

⁶⁹⁹ “*Boğaziçi Üniversitesi’nde Uluslararası Atatürk Konferansı düzenlendi*”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1980.

1981 Eylül 11: Bulgaristan'ın kuruluşunun 1300.yılı dolayısıyla Bulgar elçisinin verdiği kokteyle katılmıştır.⁷⁰⁰

1981 Kasım 1: 2'inci İktisat Kongresine katılmak için İzmir'e gelen Prof. Afet İnan Çiğli Havaalanında Devlet Başkanı Orgeneral Evren'le görüştü.⁷⁰¹

1981 Kasım 13: Boğaziçi Üniversitesi tarafından Atatürk Kültür Merkezinde düzenlenen Uluslararası Atatürk Konferansı'nda şeref ödülü verilen ve yaşam boyu Atatürk'e hizmet eden kişiler arasında Afet İnan da yer almaktadır.⁷⁰²

1982 Mayıs 14: İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsünde düzenlenen Atatürk Sempozyumu'nda konuşma yapmıştır.⁷⁰³

1982 Temmuz 12: Türk Dil Kurumunun 50.kuruluş yıldönümü ve 18.kurultayında 50 yıldır TDK'nin üyesi olan Afet İnan'a ödül verildi.⁷⁰⁴

1983 Aralık 25: İsmet İnönü'nün ölümünün 10.yıldönümü dolayısıyla Anıtkabir'de düzenlenen devlet törenine katılmıştır.⁷⁰⁵

1.5.3. Raporlar, Dilekçeler, Başvurular ve Tercümeler

1- Afet İnan'ın 25 Mart 1953 tarihinde Başvekâlete TC Devlet Arşivi için yazdığı rapor;

Bu raporda Afet İnan, Paris, Budapeşte ve Cenevre arşivlerinin Türk-Osmanlı arşivi için önemli olduğunu belirterek vesikaları ikiye ayırmıştır.⁷⁰⁶ Birincisi Osmanlı Devrine ait vesikalar. İkincisi ise Türkiye Cumhuriyetine ait vesikalardır. Afet İnan Cumhuriyet Dönemi vesikaları için şu iki teklifi yapmıştır. Birinci teklifi devlet arşivini bütünüyle kanunlaştırarak her daire ve müessesenin arşivlik vesikalarını asıl devlet arşivine teslim etmektir. İkinci teklifi devlet arşivlerinin toplanacağı binayı belirlemektir.

⁷⁰⁰ Mustafa Ekmekçi, "Katalavis", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1981.

⁷⁰¹ Haber şöyledir: "Prof.İnan, 1933 yılında yapılmış birinci ve 1936 yılında yapılmış ikinci sanayi planlarını bir kitap halinde Orgeneral Evren'e sundu. Prof.Afet İnan, bugün çalışmalarına başlayacak kongrenin ülke ekonomisi açısından yararlı olacağını söyledi." "Evren İzmir'de", **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1981.

⁷⁰² "Velidededeoğlu ve Tunaya ile 21 Bilim adamına "Şeref Ödülü" Verildi", **Cumhuriyet**, 14 Kasım 1981, s.1,8.

⁷⁰³ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1982, s.11.

⁷⁰⁴ "Dil Bayramı Kutlanıyor", **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1982, s.8.

⁷⁰⁵ "İsmet İnönü anıldı", **Cumhuriyet**, 26 Aralık 1983, s.6.

⁷⁰⁶ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.398.

Atatürk zamanında Türk Tarih Kurumunun çalıştığı işlerden birinin de arşiv meselesi olduğunu belirten Afet İnan, Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı B. Halil Ethem(Eldem) ile bu konu üzerinde çalıştığını ifade etmiştir. Afet İnan Anıtkabir'in kapalı alanlarının bir kısmının havalandırma imkânını karşılayarak vesika deposu haline getirilebileceğini belirtmiştir. Afet İnan bu vesikaları tek bir yerde toplamının faydalarını şöyle belirtmiştir. “ 1- *Bugünkü Hükümet daireleri tarihi vesikaların muhafazası mesuliyetinden kurtulacaklardır. 2- Bütün vesikalar aynı sistem dairesinde tasnif ve muhafaza edilecektir. 3- Belirli usullere tabi olarak bu vesikalardan istifade etmek mümkün olacaktır. 4- Yangın ve rutubetten emin olan bir yerde ve toplu olarak saklanabilecektir.*”⁷⁰⁷

2- Afet İnan'ın 22 Ekim 1937 tarihinde 17. Milletlerarası Prehistorik Arkeoloji ve Antropoloji Kongresi için Maarif Vekâletine yazdığı rapor;⁷⁰⁸

3- Afet İnan'ın 5 Ekim 1938 tarihinde 7. Milletlerarası Maarif Konferansı için yazdığı rapor;

Başkonsolos Nizameddin Ayaşlı ile birlikte Cenevre'de toplanan kongreye katılan Afet İnan, kırk üç devletin katıldığı bu konferansta toplamda 4 bayan delegenin olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰⁹ Görüşülen konular şöyledir. 1- 1937/38 yılının maarif hayatındaki terbiye hareketleri, 2- İlköğretim öğretmenlerinin aylıkları, 3- Eski dillerin öğretilmesi, 4- Mektep kitapları. Afet İnan bu raporda konuşmacıların konuşmaları hakkında bilgi vermiştir. Eski dillerin öğretilmesi konusunda Helen ve Latin kültürlerinin çocuklara öğretilmesinin faydalı olacağı tezine karşın Afet İnan bir önerge vererek şu teklifte bulunmuştur: “ *Yüksek öğretimde Helen ve Latin lisanlarından başka Hitit, Sümer, Eski Mısır ve Etrüsk dillerine de ehemmiyet verilmesini, çünkü Helen ve Latin dillerinden daha eski medeniyet dilleri XX.asrın en büyük fikir hareketlerini –XVI.asırında “humanisme”de olduğu gibi- doğuracağına işaret ettim. Onun için bu dillerin de öğretilmesine ehemmiyet verilmelidir fikri üzerinde durdum.*”⁷¹⁰ Afet İnan'ın bu teklifi kabul edilmiştir.⁷¹¹

⁷⁰⁷ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.399.

⁷⁰⁸ Bükreş'te 1-8 Eylül 1937 tarihinde Milletlerarası Prehistorik Arkeoloji ve Antropoloji kongresindeki izlenimlerini belirten Afet İnan'ın bu raporunu ikinci bölümde ayrıntılı olarak verdim. Raporun dipnotu için bkz.: Afetinan, **Tarih Üze...**, s.s.400-403.

⁷⁰⁹ **A.g.e.**, s.404

⁷¹⁰ **A.g.e.**, s.406.

4- Afet İnan'ın 23 Temmuz 1936 tarihli Milletlerarası 8. Maarif Konferansı için yazdığı rapor;

Afet İnan 40 devletin üyelerin katıldığı bu konferans hakkında bilgiler vermiştir. Orta tahsil öğretmenlerinin maaşları, mektepten önceki terbiye teşkilatı ve Ortaokullarda Coğrafya öğretimi gibi konuların konuşulduğu anlaşılmaktadır.⁷¹² Türk delegasyonunun raporların alfabetik sıraya göre başlaması ve Coğrafya dersine pratik olarak da önem verilmesi teklifi kabul edilmiştir. Bir sonraki yıl Ev idaresi öğretimi, Beden eğitimi ve Mektep Kütüphaneleri konuların konuşulması kararı alınmıştır. Afet İnan Türkiye'nin, Milletlerarası Maarif kongrelerinde kendine layık yerini alabilmesi için senelik üyelik paralarını ödemesi gerektiğini, karşılığında ise şu faydaları sağlayacağımızı belirtmiştir: “ 1- Büronun konseyine giderek onun faaliyetini yakından kontrol etmeğe imkân bulacağız.2- Daimi maarif sergisinde bir standımız bulunacak; 3- Tetkik etmek istediğimiz maarif meseleleri için bütün dünya memleketlerinde anketler yaptıрмаğa imkân ve kolaylıklar bulacağız ve nihayet, 4- Yabancı memleketlerde milli propagandamız maarif cephesi için iyi ve tesirli bir vasıta kazanmış olacağız.”⁷¹³

5- Afet İnan'ın 2 Mart 1940 tarihli Türk Tarih Kurumuna yaptığı teklif;

Afet İnan 1940 yılının Şubat ayında Namazgah hafriyat alanını Müze direktörü S. Kantar ile gezdiğini, fakat 1935 yılından farklı bulduğunu belirtmiştir.⁷¹⁴ Afet İnan İzmir hafriyatı için Türk Tarih Kurumuna yaptığı teklif belirli bir parayı her sene için Türk Tarih Kurumu bütçesinden ayırarak hafriyat için yardımcı uzmanlar göndermesidir. Afet İnan İzmir'de yapılan kazılarda özellikle arkeolog ve mimara gereksinim olduğunu, Kadifekale tarafında bir tiyatro bulunma ihtimali olduğundan buralara sondaj yapılmasının uygun olduğunu belirtmiştir.

6- Afet İnan'ın 1946 tarihli Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına yazdığı dilekçe;

⁷¹¹ Afet İnan'ın bu raporuna cevap olarak Kültür Bakanı Saffet Arıkan bu konferansın başarı ile temsil olunmasından dolayı Afet İnan'a teşekkür mektubu yazmıştır. Saffet Arıkan şöyle demiştir: “ Cenevre’de toplanan 7. Maarif Konferansı’nda Cumhuriyet Hükümetini parlak bir surette ve büyük bir başarı ile temsil buyrulmuş olduğundan dolayı zatiâtilerini hareketle tebrik ederim. Konferansta Cumhuriyet Hükümeti murahhas heyeti başkanı sıfatıyla okumuş olduğunuz rapor ile teklifleriniz Bakanlığımızın gaye ve arzularına tamamen uygundur.” A.g.e., s.409.

⁷¹² A.g.e., s.410.

⁷¹³ A.g.e., s.411.

⁷¹⁴ A.g.e., s.414.

Afet İnan Ankara Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. Ş.A. Kansu'ya gönderdiği dilekçe şu şekildedir : “ *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Üniversite kanununa göre kürsüleri tayin edilirken, Tarih kısmı için bir dileğimi bildirmek istiyorum. O da bir “Türk Tarihi” adını taşıyan kürsünün yer almasıdır. Vaka tarihi devrelere ayrılınca, orada Türk tarihleri okutulması tabii ise de, bir Türk Üniversitesinde “Türk Tarihi” adı başlı başına bir konu olmalıdır kanaatindeyim. Bu hususta Fakültenin kuruluşuna amil olan Atatürk’ün fikirlerini ise siz de yakinen bilirsiniz. Onun için bu kürsünün kurulması Umumi Türk Tarihini araştırma bakımından çok faydalı olacaktır. Bu hususta yardımınızı saygılarımla rica ederim.*”

715

7- Afet İnan’ın 16 Ocak 1948 tarihli Türk Tarih Kurumu’na yaptığı teklif;

Afet İnan’ın teklifleri şu şekildedir: ⁷¹⁶ “1- Umumi Türk ve Türkiye tarihi göz önünde tutularak, Kurum Üyelerini ihtisaslarına göre seksiyonlar teşkiline davet etmek ve bu seksiyonlar içinde orijinal vesikaların toplanmasını ve neşrini bir sıra dâhilinde tanzim etmek.2- İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet devri için ayrı bir kol teşkil edilecek bu devre ait bütün neşriyatı kütüphanemizde sistematik bir surette toplamak ve Kemal Atatürk’ü kumandan ve devlet kurucusu olarak şahsiyeti ve inkılapları üzerinde çalışmayı planlaştırmak ve neşriyat yapmak. 3- Bunlardan gayri 25.VI.1946’da teklif ettiğim esaslar dâhilinde bir arkeoloji seksiyonu teşkil edilmelidir.” Afet İnan Türk Tarih Kurumunun yaptığı kazıları tarihi devirlerine göre ve iskân yeri adlarının da alfabetik sıraya göre yapılmasını, ayrıca araştırma yapılan yerler ile yapılmayan yerlerin tasnifinin yapılması gerektiğini belirtmiştir.

8-Afet İnan’ın 1 Kasım 1952 tarihli Ankara Üniversitesine yazdığı rapor;

Afet İnan Napoli’de Milletlerarası Kadınlar Birliğinin 16.Milletlerarası Kadınlar Alyansı Kongresi’ne katılmıştır. ⁷¹⁷ 26 milletin katıldığı bu kongrede, ayrıca Birleşmiş Milletler, UNESCO ve Uluslararası Kadın Kuruluşlarının

⁷¹⁵ Afet İnan’ın “*Türk Tarihi*” adını taşıyan kürsü kurulması teklifi Ankara Üniversitesi tarafından kabul edilmiştir. **A.g.e.**, s.422.

⁷¹⁶ **A.g.e.**, s.s.416-417.

⁷¹⁷ Afet İnan Kopenhag’a Beynelmillel Kadınlar Alyansına gitmek için Dışişleri Vekaletine pasaport için başvurduğu dilekçede 12 yaşında bulunan kızı Arı İnan için de pasaport çıkarmıştır. **BCA**, Fon No: 030. 1.0.0, Kutu No: 123, Dosya No: 784, Sıra No:4., Bkz.: Ek-30.

bulunduğunu belirten Afet İnan bu toplantı için şunları demiştir: “ *Sulh ve Birleşmiş Milletler, Siyasi hakların eşitliği, ekonomik haklar, Ahlak birliği ve eğitim eşitliği komisyonlarına ayrılmış olan mevzularda, dünya kadınlarının durumu incelenmiş ve alınan kararların Birleşmiş Milletler vasıtasıyla devletlere ulaştırılması temenni edilmiştir. Bu meyanda Medeni bilgiler veyahut “Yurttaşlık bilgilerinin inkişafı” üzerinde münakaşalı konferansta Türkiye mümessili olarak bana verilen zamanda memleketimizin bu sahadaki durumu belirtilmiş ve dileklerde bulunulmuştur. Kongre sonunda yapılan seçimde “Milletlerarası Kadınlar Birliğinin İdare heyetine” üç yıl için üye olarak seçildiğimi malumat olarak saygılarımla bildiririm.*”⁷¹⁸

9- Afet İnan’ın 2 Ekim 1953 tarihli Ankara Üniversitesine yazdığı rapor;

Afet İnan 30 Ağustos 1953 tarihinde Zafer Bayramı nedeniyle Dumlupınar Anıtında yapılan törene 11 kişilik bir öğrenci grubu ile katılmıştır. ⁷¹⁹ Zafertepe anıtına bronz bir levha götürdüklerini, Afyon’da bu çeşit simgesel anıtların çoğalması için Türkiye Milli talebe Federasyonu ve Afyon Valisi ile görüşmüşlerdir.

10- Afet İnan’ın 27 Eylül 1954 tarihli Sağlık Ve Sosyal Yardım Başkanlığına yazdığı telgraf;

Afet İnan Türk Tarih Kurumun organize ettiği ilmi konferanslardan ikincisini 29 Haziran 1955 tarihinde Kayseri Eski Halkevinde verdiğini belirtmiştir. ⁷²⁰ Kayseri Şifahiyesi konusunda konferans veren Afet İnan, yarı harap durumunda olan Tıp kurulunun restorasyonu için gerekli girişimlerde bulunduğunu, Türkiye Anıtlar Derneği’nin bir şubesinin Kayseri’de kurularak faaliyete başladığını ifade etmiştir. ⁷²¹

Afet İnan Kayseri’deki Şifaiye Medresesinin restore edilmesi ile ilgili telgrafı 27 Eylül 1954 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Başkanlığına çekmiştir. 1956 yılının Anadolu’da en eski Selçuk Tıbbiyesinin kuruluşunun yedi yüz ellinci yıldönümü olduğunu ifade eden Afet İnan, eğer geç kalınmadan yenileme işine başlanır ise büyük bir Tıp Kongresinin Şifaiye Medresesi’nde yapılacağını belirtmiştir. ⁷²² Sağlık

⁷¹⁸ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.423.

⁷¹⁹ **A.g.e.**, s.423.

⁷²⁰ **A.g.e.**, s.423.

⁷²¹ **A.g.e.**, s.419.

⁷²² Afet İnan binaların açılışı ile ilgili şu bilgiyi vermiştir: “ *Hacettepe Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. İhsan Doğramacı’nın yakın ilgisi ile bu binalar 20 Nisan 1969 da aynı Üniversitenin Gevher Nesibe Tıp Fakültesi olarak açılmıştır.*” Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.s.22-23.

ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Behçet Uz'un 11 Ekim 1954 tarihli Afet İnan'a cevabı şu şekildedir: “ *Mektubunuzu aldım. Çok enteresan bulduğum Cumhuriyet'teki yazınızı da dikkat ve zevkle okudum. Kayseri'deki Şifaiye medresesini bizzat gezdim. Restore edilmesinin ve bütün tıp âlemine tanıtılmasının çok yerinde bir hareket olacağına inanıyorum. Bu mevzuda Maarif Vekiline de rica edeceğim. Yalnız, tamir keyfiyetinin mühim bir paraya mütevakkıf bulunması ve iki sene içerisinde ikmal edilemeyeceği göz önünde bulundurulursa, 1956 yılında Şifaiye medresesinde Milli Tıp Kongresinin akdi imkan dahilinde olamayacağı gibi, Kongre heyeti umumiyesi, XVI. devrenin de İzmir'de akdine karar vermiş bulunmaktadır.*”⁷²³

11- Afet İnan'ın 1955,1956, 1957-1958 tarihli UNESCO Türkiye Milli Komisyonuna verdiği raporlar;⁷²⁴

12- Afet İnan'ın 11 Mart 1958 tarihli Maarif Vekâletine Kız Enstitüleri ve Etnoğrafya Müzelerinin kurulması için yaptığı teklif;

Cumhuriyet Devrinde Kız Enstitülerinin çok iyi etkilerinin olduğunu ifade eden Afet İnan, kültür eğitimi ve el sanatlarının bu sayede geliştiğini belirtmiştir.⁷²⁵ Afet İnan Kız Enstitülerinin kuruluş yıllarından itibaren en seçkin eserleri bir araya toplanarak bir “*Enstitü Müzesi* “ kurulabileceğini teklif etmiştir. Afet İnan'ın ikinci teklifi ise Maarif Müdürlükleri vasıtasıyla bölgede bulunan etnografik eşyaların toplattırılmasını sağlamaktır. Afet İnan teklifini şöyle açıklamıştır: “ *Memleketimizde “Etnografik” eşyaları bölgelerimizin özelliklerine göre toplamak, tasnif etmek ve müzeler kurmak her bakımdan faydalı olacaktır. Halkın kendi emeğiyle vücuda getirdiği ve kullandığı, ekonomik, sosyal ve kültürel eşyaları olduğu gibi, güzel sanatların çeşitli örneklerini veren eserleri de vardır. Bütün bunların bir araya gelmesinden Türk kültürü pek çok değer kazanacak ve bir eğitim vasıtası temin edilmiş olacaktır.*”⁷²⁶

⁷²³ Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.s.22-23.

⁷²⁴ Afet İnan'ın UNESCO Türkiye Milli Komisyonu üyesi olarak yaptığı faaliyetler ikinci bölümde “*Afet İnan'ın UTMK'deki Faaliyetleri*” başlığı altında verilmiştir. Bilgi için bkz.: Afetinan, **Tarih Üze...**, s.s.419-422.

⁷²⁵ Afet İnan Enstitü Müzelerine getirilecek eserlerin bir jüri tarafından belirlenip eseri yapan öğretmen ve öğrencinin de küçük resimlerinin eserin yanına koyulması gerektiği ifade etmiştir. Ayrıca şöyle demiştir: “ *Aynı genç kız yıllar sonra kendi çocuklarını ve torunlarını bu eserlerin bulunduğu bir müzeye götürürse gelecek nesillere ne büyük bir teşvik olur.*” Afetinan, **Tarih Üze...**, s.412.

⁷²⁶ Afet İnan 1957'nin Mart ayında 1958'in Şubat ayında İzmir'e gitiğinde Kadınlar Birliğinin etnografik malzemeleri toplama girişimlerinin olduğunu belirtmiştir. İzmir Maarif Müdürü Adnan

13- Afet İnan'ın 14 Mayıs 1958 tarihli Ankara Üniversitesine yazdığı dilekçe;

Afet İnan “UNESCO” çalışmalarında tarih ve öğretim meselelerinin daima medeniyet ve kültür başlıkları ile yer aldığını, Türk Tarih kurumunun kuruluşunda Atatürk'ün ilk çizdiği programın uluslararası ve Türk Tarihi Medeniyetlerini incelediğini belirtmiştir. ⁷²⁷ Afet İnan 1939'dan beri Tarih bölümünde öğretim vazifesini yaparken ders konusunun daima “*medeniyet tarihi*” adı altında olduğunu, bu yüzden “*medeniyet tarihi*” kürsüsünü kurulmasının asrımızın kültür cereyanına katılmak bakımından çok faydalı olacağına işaret etmiştir.

14- Afet İnan'ın 11 Mart 1960 tarihli Ankara Üniversitesine yazdığı dilekçe;

İstiklal Savaşı ve Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yaklaşık 40 senenin geçtiğini ifade eden Afet İnan, ülkemizde birçok yayının yapılmakta olduğunu, fakat birçok vesikanın tetkik edilerek hazırlanması gerektiği üzerinde durmuştur. ⁷²⁸ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde İnkılap Enstitüsü'nün bu maksada hizmet ettiğini fakat 25 yılını 1961'de tamamlayacak olan Fakülte 'de “*Cumhuriyet Tarihi*” kürsüsünün kurulmasının her bakımdan faydalı olacağına inanan Afet İnan, bu kürsünün tarih öğrencilerine daha teferruatlı ders görmelerini sağlayacağını ifade etmiştir. Afet İnan bu teklifi Prof. Enver Ziya Karal ile beraber yapmışlardır. Afet İnan'a göre kurulacak olan kürsüde ders programları takip edilirken diğer taraftan da tarih üzerinde çalışacak uzmanların yetişmesi mümkün olacaktır. Bu kürsünün Yakın Çağ Tarihi'nin bir devamı olarak nitelendiren Afet İnan, Amerikan Teksas, Kaliforniya ve Stanford Üniversitelerinde Orta Doğu Enstitüleri kurulduğunu, yeni Türkiye tarihi olmadan bugünkü Orta Doğunun siyasi durumunun öğrenilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. ⁷²⁹ Afet İnan şu analizi yapmıştır: “*Memleketimize bu maksatla incelemelerde bulunmak ve doktora tezleri yapmak için gelen uzmanlar mevcuttur. Bunların ifadesine göre “I.Cihan harbinden sonra Türk İstiklal ve inkılap tarihinin fikirleri Asya milletlerine örnek ve öncü olmuştur. II.Cihan harbinden*

Tolon'un bu toplama işinde maarif teşkilatını da yardımcı olacak şekilde yönlendirdiğini belirtmiştir. Afetinan, **Tarih Üze...**, s.413.

⁷²⁷ A.g.e., s.s. 424-425.

⁷²⁸ A.g.e., s.425.

⁷²⁹ A.g.e., s.426.

sonra ise bu fikir Afrika milletlerine sirayet etmiştir. İşte bu itibarla ilk fikir ve tatbikatın çıktığı memleket olan Türkiye Cumhuriyeti tarihini her bakımdan tetkik etmek çok lüzumludur... İşte bütün bunlar göz önünde bulundurularak “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi” kürsüsünün kurulmasına delaletinizi saygılarımızla rica ederiz.”⁷³⁰

15- Afet İnan’ın 16 Nisan 1965 tarihli Milli Eğitim Bakanlığına ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüne verdiği teklif;

Afet İnan, Anıtkabir müdürü İdris Özmen, Bursa Müze Müdürü Vahit Armağan ile Çekirge’deki Atatürk Köşkünün tamir edilmesini Milli Eğitim Bakanlığına ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüne teklif etmiştir.⁷³¹

16- Afet İnan’ın 10 Ocak 1968 tarihli Ankara Belediyesine verdiği teklif;

Afet İnan Ankara Belediyesinin İkinci TBMM binasına geçmesi ile ilgili bir dilekçe yazmıştır. Afet İnan, bu isteğin Atatürk’e ait olduğunu ifade etmiştir.⁷³²

17- Afet İnan’ın 4 Ağustos 1972 tarihli bütün valilere gönderdiği mektup;

Afet İnan 67 İl’in valilerine dilekçe yazarak Cumhuriyetin 50.yılı için yapılacak çalışmalar için 1937 yılında Trakya Umumi Müfettişliği tarafından bastırılan “İdeal Cumhuriyet Köyü” planından yararlanılmasını, 50.yıl köyünün kurulmasını ve koru olabilecek alanlara fidanlar dikilmesini önermektedir.⁷³³

Tercümeler;⁷³⁴

1- La grande Memento Larousse, Paris, 1936.

⁷³⁰ Afet İnan ve Prof. Enver Ziya Karal’ın yaptığı bu teklif 28 Mart 1960 tarihinde Profesörler Kurulunda kabul edilmiştir. **A.g.e.**, s.s.425-426.

⁷³¹ Afet İnan, bu köşke Atatürk’ün kullandığı mobilyalar konduktan sonra Bursa’nın mahalli özelliklerini taşıyan sanat eserlerinin koyulabileceğini, oluşturulacak müzelerden birisine Ahmed Vefik Paşa’dan ailesine intikal eden bir gümüş kahve fincan zarfını vereceğini belirtmiştir. Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.39.

⁷³² Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.192. Günümüzde İkinci TBMM Binası, Cumhuriyet Müzesi olarak kullanılmaktadır.<http://www.kultur.gov.tr/TR,96355/ankara---ii-turkiye-buyuk-millet-meclisi-cumhuriyet-muz-.html> (Erişim tarihi: 3 Aralık 2016)

⁷³³ Afet İnan’ın kaleme aldığı bu mektup ikinci bölümde “Cumhuriyet’in 50. Yılında Yeni Köylerimiz” başlığı altında incelenmiştir. Afet İnan, Atatürk’ün “İdeal Cumhuriyet Köyü”nün bir plan dâhilinde Cumhuriyetin ellinci yılında her şehre yapılmasını teklif etmiştir. Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.s.111-113., Afet İnan, “50.yıl köyleri kuralım”, **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1972.

⁷³⁴ Tercümeler için bkz.: Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.s.188-189.

- 2- G. Goury'nin "Prehistoire"(Tarihten önceki devirler) kitabından 30 sayfa çeviri.
- 3- LESTER'in "Les Races humaines"(İnsan ırkları) kitabından 15 sayfa çeviri.
- 4- M.G. OGLIEFF'in "Histoire de l'Egypte ancienne"(Eski Mısır Tarihi) kitabından 46 sayfa çeviri.
- 5- L.DELAPORTE'nin "Les peuples de l'Orient Asiatique"(Yakın Doğu Asya Kavimleri) kitabından 66 sayfa çeviri.

Afet İnan'ın Türkiye'de üye olduğu dernekler⁷³⁵ ise şöyledir. **1-** Birleşmiş Milletler Türk Derneği. **2-** Çocuk Esirgeme Kurumu. **3-** Çocuk Haklarını Koruma Derneği(Kurucu Üye).⁷³⁶ **4-** Dumlupınar Zafer Abidesini Güzelleştirme ve Yaşatma Derneği(Kurucu Üye). **5-**Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu(Kurucu Üye)⁷³⁷ **6-** Milli Kütüphaneye Yardım Derneği. **7-**Türk Dil Kurumu **8-**Türk Eğitim Derneği. **9-** Türk Kadınlar Birliği. **10-**Türkiye Tabiatını Koruma Derneği. **11-**Türkiye'de Tarihi Anıtların Korunmasına Ve Onarılmasına Yardım Derneği. **12-**Türk Tarih Kurumu (Kurucu Üye). **13-** Türk Tıp Tarih Kurumu. **14-**Öğretmenler Yardımlaşma Derneği.⁷³⁸ **15-** Yardımı Sevenler Derneği **16-**Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Üyesi.⁷³⁹ **17-** Yardımı Sevenler Derneği.

⁷³⁵ Afet İnan'ın üye olduğu dernekleri "*Herkesin Bir Dünyası Var*" kitabının 188 ve 190'ıncı sayfalarında "*Üyesi Bulduğum Cemiyetler*" başlığı altında bulunmaktadır. Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.s.189-190.

⁷³⁶ Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyetinin, merkezi Ankara'da olmak içinde üzere yurt şubelerinin açılmasına izin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince 4 Aralık 1958 tarihinde kararlaştırılmıştır. **BCA**, Fon No: 30.18.1.2. Kutu No: 150, Dosya No: 61, Sıra No:18., Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyetinin "umumi menfaatlere hadim cemiyetlerden sayılması İcra Vekilleri Heyetince 20 Ağustos 1959 tarihinde kararlaştırılmıştır. **BCA**, Fon No: 30.18.1.2. Kutu No: 153, Dosya No: 46, Sıra No:7.

⁷³⁷ Kurucu üyesi olduğu Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu'na 1954,1956 ve 1958 yıllarında başkanlık yapmıştır. Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.s.189-190., Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu isimli derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılması İçişleri Bakanlığının 7 Haziran 1968 tarihli, Bakanlar Kurulunun onayıyla 19 Temmuz 1968 tarihinde kararlaştırılmıştır. İsmi de Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği(KASHAID) olarak değiştirildi. Dernek 1968 yılına kadar olan ilk döneminde 1953-1965 yılları arasında dokuz, ikinci döneminde 1968- 2000 yılları arasında on kitap yayımlamıştır.. **BCA**, Fon No: 30.18.1.2. Kutu No: 223, Dosya No: 58, Sıra No:8. Bkz. Ek-31.

⁷³⁸ Afet İnan Türk Tarih Kurumu kurucularından birisi olup 1935 ile 1952 yılları arasında ve 1957-1958 yılları arasında Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı olarak görev yapmıştır. Afetinan, **Herkesin Bir...**, s.189.

⁷³⁹ Afet İnan 18 Haziran 1955 yılından 21 Aralık 1979 yılına kadar UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nda Türk Tarih Kurumu temsilcisi olarak, 11 dönem art arda üye olarak görev yapmıştır. Afetinan, **Tarih Üze...**, s.419.

Yurtdışında üye olduğu dernekler ise şöyledir: **1-** Alliance internationan des femmes.(Copenhague).⁷⁴⁰ **2-** Institut Internationale D'anthropologie(Paris). **3-** Societe Europeenne De Culture(Venedik). **4-** Societe D'histoire Et D'archeologie De Ceneve.

1.6. Afet İnan'a Yöneltilen Eleştiriler

Büşra Ersanlı kitabında Afet İnan'ın uzmanlaşmış bir tarihçiden çok bir kültür devrimi uygulayıcısı olmaya aday biri olarak tanıtmakta; Afet Hanım'ın tarihçiliğe damgasını vuran en önemli özelliğinin Mustafa Kemal tarafından vazifelendirilmesine bağlamaktadır.⁷⁴¹ Ersanlı, Afet İnan'ın eski Türk tarihi, Türklük ve medeniyet konularındaki bilinçli abartmalarının bu özellik ile bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Ersanlı, Afet İnan'ın temsil ettiği sistemi “*milli tarihçiler ekolü*”⁷⁴² olarak tanımlamıştır: “*Türkiye’de Afet (İnan), Samih Rifat, Hasan Cemil(Çambel), Şemseddin(Günaltay) gibi tarihçilerin temsil ettiği yurttaşlık-tarih ekolü*” daha 1930’larda ulusal tarihçileri tutuşturan bir meşale gibi görülmüş neredeyse bilim adına “*milli tarihçiler cephesi*” kurulmuştu. Çizilen “*ana hatlar*”ın dışına taşmaya, zihinsel ve mantıksal açıdan eğilimi olanlar ise, muhalefetin serbest olduğu yıllara kadar. Bu yüzeyselliğe bağımlı kalmayı seçmişler ve demokratik bir ortam içinde tarih çalışmalarına katkıda bulunamamışlardır.”⁷⁴³

İlnur Meşe ise Afet İnan'ın tarihçi kimliğini şöyle aktarmıştır: “*Afet İnan Atatürk’ün yakınında bulunarak Cumhuriyet döneminin dil ve tarih tezlerini içeren kültür politikalarının oluşturulmasında ve bunların eğitim aldığı yurtdışı üniversitelerinde katıldığı akademik ve bürokrat çevrelerinde tanıtılması yönünde gerçek bir “misyoner” gibi hizmet etmiştir. Fakat Afet İnan hayatının Atatürk’le tanıştıktan sonraki hareketli ve değişken yönünü, anılarının yer aldığı eserlere baktığımızda önceki yaşantısından bir kopma ya da kırılma olarak değil de daha çok süreklilik vurgusu etrafında izah ettiğini görürüz.*”⁷⁴⁴

⁷⁴⁰ Dahiliye Vekaletinin 20 Haziran 1955 tarihli yazısı ile İcra Vekilleri Heyeti, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu ile merkezi Danimarka’da olan Milletlerarası Kadın Birliğinin işbirliği yapmasına müsaade etmiştir. **BCA**, Fon No: 30.18.1.2.0, Kutu No: 140, Dosya No: 59, Sıra No:7.

⁷⁴⁰ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.400.

⁷⁴¹ Ersanlı, Afet İnan'ın henüz yeni öğrenmeye başladığı konularda Mustafa Kemal tarafından görevlendirilmesinin onun bu çekingenliğini ortadan kaldırmak doğrultusunda önemli bir adım olarak görür. Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.147

⁷⁴² Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.187.

⁷⁴³ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.187.

⁷⁴⁴ Meşe, “*İki Kurgusal Metin Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği*”, s.29.

Afet İnan'ın hayatının tamamını incelediğimde Atatürk'ten etkilendiği ve direktifleri sayesinde kendisini geliştirdiği kanaatindeyim. Afet İnan'ın Atatürk ile olan münasebetlerinde kendi düşüncelerini söylemekten hiç geri kalmadığını tezimin belli bölümlerinde aktardım. Atatürk hayatta iken katıldığı toplantılarda tarihi konular da tecrübesiz olduğunu Afet İnan birçok kere kendisi ifade etmiştir. Atatürk öldükten sonra o'nun düşüncelerini, devrimlerini anlatmaya devam etmesi Afet İnan'ın bu düşünceleri benimsediği anlamına gelmektedir. Mesela kızı olan Arı İnan ile yaptığım görüşmede Afet İnan'ın ölene kadar sürekli çalıştığını ifade etmiştir: *“Güvendiği bir kadın oluyor. Kadın devamlı çalışıyor. Durmuyor. Ölene kadar durmadı. Yazdı okudu. Yazdı okudu. Devamlı.”*⁷⁴⁵

Afet İnan'ın çalışmalarını *“milli bir vazife gereği”* yaptığını belirten İlknur Meşe şu değerlendirmelerde bulunmuştur: *“Fakat bu tespit bu kadar tutkuyla ve azimle çalışmasının kişisel boyutunu açıklamaya yetmez. Atatürk'ün direktifiyle başlayan tarih ve daha çok antropoloji eğitimi ve çalışmalarında, daha sonra Atatürk'ün gözüne girebilmek, kendini ona ispat edebilmek, genç yaşında birçok insanın elde etmediği rahat imkânları elinde tutabilmek, başarısıyla diğerleri arasından sıvrılabilmek gibi birtakım içsel tutku ve arzuların etkisini de göz ardı etmemek gerekmektedir.”*⁷⁴⁶ Afet İnan'ın Atatürk'ün gözüne girebilmek gibi bir gayesinin olması Afet İnan'ın tarihçi yönüne gölge düşürmez kanaatindeyim. Atatürk sayesinde eğitimini devam ettirmiş biri olan Afet İnan, elbette ki kendisine bu fırsatları sunan kişiye karşı bir vefa borcu hissetmiştir.

İlknur Meşe, Afet İnan'ın Atatürk'ün gözündeki imajını dinç tutmak için elinden geleni yaptığını şöyle ifade etmiştir: *“Çünkü biliyordu ki kendisine biçilen Cumhuriyet kadınının akademik hayattaki temsilcisi ve “kültür sembolü” olma rolü çerçevesinde hareket ettikçe o çevrede kalabilirdi. Ama bu, Afet İnan'ın zorla bu role büründüğü anlamına gelmez. Gözü yükseklerde hırslı bir genç kadın için Atatürk'ün sunduğu imkânlar kendisini kanıtlaması yönünde mükemmel bir fırsat olmuştur. İkincisi, Afet İnan dönemin sınırlı ekonomik ve eğitim koşulları dikkate alındığında birçok insanın elde edemeyeceği imkânlarla sahip olmuştur. Lozan'a dil öğrenmeye gitmiş, yurtdışında eğitim almış, orada adını kitaplardan duyduğu bilim insanlarıyla tanışmış, almak istediği, ulaşmak istediği birçok kitaba ulaşmış, gezi ve inceleme*

⁷⁴⁵ Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30.)

⁷⁴⁶ Meşe, **a.g.m.**, s.30.

amaçlı yurtdışı seyahatleri yapmış, dönemin seçkin asker, bürokrat ve akademisyenleriyle doğrudan ilişki kurmuş, Atatürk tarafından çeşitli amaçlarla tahsis edilmiş yat veya araba gibi araçlardan faydalanmıştır. Üçüncüsü, Afet İnan Atatürk'ün tek manevi kızı değildi.”⁷⁴⁷

Afet İnan'ın dil öğrenmek için, kendini geliştirmek için önüne çıkan fırsatları değerlendirmesi kadar doğal bir şey yoktur. Afet İnan için gözü yükseklerde hırslı bir kadın olduğunu söylemek kanaatimce hatalı bir değerlendirmedir. Çünkü Afet İnan, Atatürk hayatta iken ve öldükten sonra “Atatürk'ün manevi kızı” rolünü kullanmak isteseydi sanırım ki bir akademisyenden çok daha iyi yerlere gelebilirdi. Bu anlamda İlkur Meşe makalesininin devam eden sayfalarında kendisi ile çelişen ifadeler kullanmıştır. Gözü yükseklerde hırslı bir kadın olarak değerlendirdiği Afet İnan'ın aynı zamanda mesleğiyle ayakta durma isteğinden dolayı erken dönemde üniversite hocası olduğunu, milletvekili veya bakan olamadığını belirterek birbirinden tutarsız cümleler dile getirmiştir: “Atatürk dönemi ve sonrası da dâhil olmak üzere ne TTK başkanı ne de milletvekili veya bakan olmuştur. Ancak Atatürk'ün vefatından bir yıl sonra doktorasını bitirip yurda döndüğünde Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Doçent vekili olarak ders vermeye başlamıştır. 1950'de profesör olmuş, Türkiye Cumhuriyeti ve Devrim Tarihi kürsü başkanı iken 1977'de kendi isteği ile emekliye ayrılmıştır. Afet İnan'ın kimseye dayanmadan, sadece mesleğiyle ayakta durma arzusu onu erken dönemde üniversite hocası, milletvekili veya bakan olmaktan alıkoymuştur. Eğitimini tamamlamadan, rüştünü ispatlamadan sırf Atatürk'ün eliyle bir yerlere gelmek veya öyle gözükmek veya alışık olmadığı/üstesinden gelemeyeceği siyasette yıpratılmak istememiş olabilir.”⁷⁴⁸

Meşe, Afet İnan'ın eserlerinde referans kullanımının az olduğuna dikkat çekmiştir: “Kadın haklarından, eski Mısır tarihine, antropolojiden, vatandaşlık eğitimine kadar, tarih dışında onlarca kitap ve makale yayımlamış olan İnan'ın temel çalışmaları Türk tarihi üzerine olmuş, bu yolla, cumhuriyetin “resmi tarihçi”si haline gelmiştir. Ancak yayınlarında dikkati çeken husus, yapılan çalışmalarda referans kullanımının oldukça az olması ve özgün önermelerin çok fazla

⁷⁴⁷ A.g.m., s.s.30-31.

⁷⁴⁸ A.g.m., s.33.

bulunmamasıdır.”⁷⁴⁹ Meşe, Afet İnan’ın 1940’lı yıllardan sonra sessizliğini şöyle ifade etmiştir:

*“Birincisi, Atatürk’ün ölümüyle Afet İnan’ın üzerindeki baba figürünün etkisinin azaldığını ve yavaş yavaş ondan özgürleşmeye başladığını, özgürleştikçe de iç dünyasında eylemlerine yönelik sessiz sorgulamalara yöneldiğini varsayabiliriz. İkincisi, 1930’lu yıllarda Almanya, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde varolan faşist ideoloji ve yönetimlerin yerini II. Dünya savaşıdan sonraki dönemde daha ılımlı fikirlere bırakması ile ırkçı boyuttaki antropolojik çalışmaların yerine daha kültürel içerikli antropolojik araştırmaların geçtiğini söyleyebiliriz. Bu durumda Afet İnan’ın inatla Türk Tarih Tezi’nin dayanağı olan ırk vurgulu antropolojiyi savunması anlamsız olacaktır. Üçüncüsü, Atatürk devrimleriyle toplumun aurasının bozulduğunu savunan muhafazakâr kesimin, Atatürk’ün ölümüyle birlikte iç siyasette seslerini daha bir duyurur hale gelmelerinin de Afet İnan’a geri adım attırması olacağını söyleyebiliriz.”*⁷⁵⁰

1940’lardan sonra genetik biliminin gelişmesi sonucu antropoloji ve arkeoloji yol ayrımına geldiğinde, Antropoloji sosyolojinin çatısı altına girerken ismi de “biyolojik antropoloji” oldu.⁷⁵¹ Arkeoloji ise uluslararası bir boyut kazandı. Zafer Toprak’ın dediği gibi “ Bu arada Afet İnan’ın doktora tezi unutulup gitti. Afet İnan da bundan yanaydı. Türkiye’de yayımladığı evrede yapılan eleştirilere cevap vermenin dışında bir daha bu tezden söz etmemeyi yeğledi.”⁷⁵² Afet İnan’ın 1940’lardan sonra doktora tezi ve antropoloji konusundaki sessizliği değişen dünya koşullarında fiziki antropolojinin tahtından inerek⁷⁵³ yerine Arkeolojinin evrensel hale gelmesi olabilir mi? Olmaması için bir ihtimal var mı? Bence yok.

İlknur Meşe, Afet İnan’ın kişiliğini ve tarihçiliğini şöyle açıklamıştır: “Afet İnan makalenin son kısmında tartıştığımız gibi Cumhuriyetin yaratmak istediği kadın imgesinin bir sembolüdür. Kendisi hem bu imge tarafından şekillenen bir nesne hem de bu imgeyi şekillendiren bir özne olmuştur. Özne olma halini -ne kadar eleştirirsek eleştirelim- inat ve azimle yaptığı tarih çalışmalarında görebiliriz. Ne kadar Atatürk’ün isteğiyle başlamış olsa bile kendisinin bu konudaki istek ve tutkusunu anılarında görebiliriz. Afet İnan’ın kendisinin tarihçi kimliğine yönelik belki bir tereddüdü yoktur, ama Türk Tarih Kurumu’nun bir dergisi olan Belleten’de onun 1985 yılındaki vefatına ve vefat yıldönümlerine dair herhangi bir anma yazısının

⁷⁴⁹ Hasan Münisoğlu, “Türkiye’de Antropolojinin Kurulma ve Kurumsallaşma Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010, s.17.

⁷⁵⁰ Meşe, a.g.m., s.31.

⁷⁵¹ Toprak, Darwin’den Dersim’e...,s.120

⁷⁵² Toprak, a.g.e., s.s.120-121.

⁷⁵³ Toprak, a.g.e., s.121.

çıkarması da bize Belleten çevresinin onun tarihçiliği konusunda tereddütleri olduğunu göstermektedir.”⁷⁵⁴

Özgür Sevgi Göral, Afet İnan’ın biyografisini kaleme aldığı makalesinde Afet İnan’ı farklı bir bakış açısıyla şöyle tarif etmiştir: “ *Afet İnan Kemalizmin adanmış ve vazifelendirilmiş kızıydı. Siyaset biliminden, tarihe, arkeolojiden kadın haklarına dair yazdığı tüm yazılara damgasını vuran telaş, Kemalizmi ve genç Türkiye Cumhuriyeti’ni bilimsel, rasyonel ve gerçekçi bir biçimde savunma ve meşrulaştırma telaşıydı.* ”⁷⁵⁵ Hasan Münüsoğlu ise Afet İnan’ı şöyle tarif etmiştir: “ *Mustafa Kemal’in onun eğitimi için yaptığı yardımlar ve teşvikler, onu hem kendisine bu imkânları sunan devletin “misyoner” sosyal bilimcisi kılmuş hem de “cumhuriyet kadını”nın simgesi haline getirmiştir. Afet İnan yalnızca eğitimli bir insan olmasıyla değil, aynı zamanda modern görüntüsü ile de Türk kadınına örnek olmuştur... Afet İnan tarihi, Türk ulusunun geçmişteki izlerini bulmanın yolu, “asilliğini” vurgulamanın yolu ve onu cihana duyurmanın yegâne yöntemi olarak görmektedir. Bir ulus tarihi geçmişe sahip olmasının yanında, onu bilme ve bu bilgisiyle geleceğe aktararak, bir süreklilik sağlamalıdır. Bu sürekliliğin taşıyıcısı ise “birey”dir.* ”⁷⁵⁶

⁷⁵⁴ Meşe, **a.g.m.**, s.35.

⁷⁵⁵ Özgür Sevgi Göral, “*Afet İnan*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm.**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011. s.220.

⁷⁵⁶ Hasan Münüsoğlu, **a.g.t.**, s.s.16,17,21.

İKİNCİ BÖLÜM

AFET İNAN'IN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ VE FİKİRLERİ

2.1. Antropoji'nin Tarihçesi

Antropoloji, Latince'de "insan" anlamına gelen "anthropos" ve bilim anlamına gelen "logos-logia" kelimelerinden türemiş olup konusu insan, toplumlar ve kültürlerdir.⁷⁵⁷ Antropoloji şu sorulara cevap aramıştır:⁷⁵⁸ 1) İnsanlar ve toplumlar neden birbirine benziyorlar? 2) İnsanlar ve toplumlar neden birbirine benzemiyorlar? 3) İnsanlar ve toplumlar neden ve nasıl değişiyorlar? Antropolojinin amacı bu tür sorulara geçerli, doğru, evrensel cevaplar aramak ve bulmaktır. Antropolojinin alt disiplinlerine bakıldığında 4 tür antropoloji vardır.⁷⁵⁹

1) Fiziksel Antropoloji: İnsanın evrimsel gelişimini izleyen fiziksel antropologlar biyolojik farklılaşmaları analiz ederek günümüzde var olan çeşitliliğin nedenlerini bulmaya çalışmışlardır.⁷⁶⁰ Fiziksel antropologlar biyoloji, zooloji, jeoloji ve tıp gibi alanlarla beraber insanın kökenini, çeşitli fizik özelliklerinin farklılık ve benzerlikleri ile bu özelliklerin evrimini, çeşitli insan gruplarında farklılaşma nedenlerini anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadırlar.

2) Kültürel Antropoloji: İngiltere'de 1908-1910 yılları arasında gelişen kültürel antropoloji, insan davranışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesidir.⁷⁶¹ İnsan kültürleriyle ve yaşam tarzlarıyla ilgilenen Kültürel Antropoloji çeşitli alt dallara ayrılmıştır: Alt dallardan birisi etnolojidir. Etnoloji ile ilgilenen insanlar inceledikleri grubun kültürünü öğrenmeye ve tahlil etmeye çalışarak yorumlamaya çalışmışlardır. Sosyal Antropoloji olarak adlandırılan diğer dal ise sosyal örgütlenme, evlilik adetleri, yasalar, örf ve adetler, ahlaksal amaçlar, folklor, inançlar sistemi, din, dil ve dille düşüncenin ilişkileri vb. gibi toplumsal olguları araştırmaktadır.⁷⁶²

⁷⁵⁷ Toprak, **Darwin'den Dersim'e...**, s.54.

⁷⁵⁸ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s.67.

⁷⁵⁹ Marc Auge ve Jean-Paul Colley, **Antropoloji**(Çev. İsmail Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 7.

⁷⁶⁰ Nephân Saran, **Antropoloji**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1989, s.22.

⁷⁶¹ **A.g.e.**, s.s. 23.

⁷⁶² **A.g.e.**, s.143.

3) Arkeolojik Antropoloji: İnsan davranışı ve kültürel yapıyı maddi kalıntılar aracılığıyla yeniden inşa eden Arkeolojik Antropoloji eski eserleri sanat ve kültür tarihi açısından değerlendirip yerleşimlerin tipleri ile kazı çalışmalarının kültürel evrimini incelemektedir.⁷⁶³

4) Linguistik Antropoloji: Tarihöncesi ve günümüz yazılı olmayan dilleri inceleyen, dildeki farklılaşma ve toplum içinde dilin kullanımına önem veren Linguistik antropoloji; dillerin kökenleri, evrimleri ve dil ile toplumsal yapı arasındaki ilişkileri incelemektedir.⁷⁶⁴

15.yüzyılda yaşayan İbn-i Haldun'un grup üyeleri arasındaki karşılıklı bağlılık ve dayanışma duygusunun yaratılmasında ve sürdürülmesindeki çalışmaları ile akrabalığın ve dinin önemini vurgulayan çalışmaları da antropoloji alanına girmektedir.⁷⁶⁵ Avrupa'da Rönesans'ın etkisiyle kültür tarihi üzerinde düşünen ilk isimlerden bazıları Montaigne, Thomas Hobbes, 18.yüzyıl Avrupa'sında ise Jean-Jeaques Rousseau, Baron de Montesquieu ve Denis Diderot isimleri akla gelmektedir.⁷⁶⁶ Alman filozof Gottlieb Von Herder dil felsefesi ve tarih felsefesi alanlarında önemli çalışmalara imza atmıştır. Herder ise tarihte bireyselliği ön plana almış olup tarihsel olaylar, doğal olaylar gibi kesin bir nedene bağlı olmamakla birlikte her tarihsel olayın bir kez ortaya çıkan bir gerçeklik olduğunu savunmuştur.⁷⁶⁷

18. yüzyılın ortalarından itibaren geçmişi yücelterek hayranlık uyandıran romantik akım, ulusçu tarih anlayışını güçlendirmiş ve bu akım birçok yerde olduğu gibi Türkiye'de de ulusal kimlik aramada başvurulan bir yöntem olmuştur.⁷⁶⁸ 18.yüzyıldan itibaren kültürel ve siyasal ideolojide önemli bir yere sahip olan tarih bilgisi ve bilinci, romantik akım sarmalıyla kökünü tarihsellikte ve tarihçilikte aramış, egemen uluslar egemenliklerinin kaynağını ve meşruiyetini kendi tarihlerinin

⁷⁶³ Conrad Philip Kottak, **Antropoloji- İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, çev.: Sibel Özbudun vd., Ütopya Yayınevi, Ankara, 2000, s.s. 11-12.

⁷⁶⁴ Danile G. Bates, **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji-İnsanın Doğadaki Yeri**, çev.:Suavi Aydın vd., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009. s.s. 10-11.

⁷⁶⁵ Gür Alp, **İbn Haldun- Antropoloji Tarihi**, 01.07.2015, <http://antropoloji.blogspot.com.tr/>(Erişim tarihi: 09 Kasım 2015). Thomas Hylland Eriksen, **Küçük Yerler Büyük Meseleler-Sosyal ve Kültürel Antropoloji**(Çev.: A. Erkan Koca), Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009, s. 28.

⁷⁶⁶ Eriksen, **Küçük Yerler Büyük Meseleler...**, s.s. 28,31.

⁷⁶⁷ **A.g.e.**, s.31.

⁷⁶⁸ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.29.

ihtişamı ile açıklamak istemişlerdir. ⁷⁶⁹19.yüzyılda romantik yaklaşımın zirveye çıktığı dönemde, uluslar geçmişini tanımlamak için yoğun bir tarih araştırma faaliyetine giriştiler. Almanlar dil ve kültür üzerine giderken, Fransızlar ulusal siyasi zaferleri üzerinde yoğunlaştılar. ⁷⁷⁰.

19.yüzyıl Avrupası sosyal evrim düşüncesinin filizlendiği yıllar olup kültürel gelişme sürecinin er ya da geç yaşanacağı, ancak bazı toplumların hızlı bazı toplumların yavaş olacağı düşüncesi hâkimdir. ⁷⁷¹ “Uygarlaştırmak” kılıfı altında sömürgeleştirme bu yüzyılda hız kazanmıştır. 19.yüzyılda Amerikalı bilgin ve antropolog olan Lewis Henry Morgan sosyal evrim konusunda akla gelen ilk isimlerden birisidir. Yabanılık(vahşet), barbarlık ve uygarlık şeklinde üç aşamalı bir evrim şeması ortaya çıkarmıştır. ⁷⁷² Akrabalık sistemlerini ayırarak, akrabalığı önemli bir konumda gören Morgan, kültürel evrim ve Amerikan yerlileri üzerinde çalışmalar yapmıştır.

19.yüzyılda G.Monod, C.V.Langlois, C.Seignobos gibi Fransız pozitivist-ulusçu tarihçilerden oluşan Fransız metodik ekol(ecole methodique) akımının tarihçileri, tarih eğitimi yoluyla ilerleme ve dayanışma sağlanabileceğini öne sürüyorlardı. ⁷⁷³ Bu grubun tarihçileri halk tarafından bilinen eğitimciler ve cumhuriyet rejiminin sıkı savunucularıydılar. ⁷⁷⁴

20.yüzyılda antropolojinin bir disiplin haline gelmesi sonucu öne çıkan ülkeler Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa olmuştur. ⁷⁷⁵ Amerikan antropolojisinin büyük ismi Franz Uri Boas modern antropolojinin kurucusu ve kültürel antropolojide alan çalışmalarının öncüsü olup yabancı kültürleri, önceden kurgulanmış uygarlık kıstaslarına göre değil, kendi ortamlarına göre değerlendirerek ABD’de kültürel antropoloji geleneğini kurmuştur. ⁷⁷⁶ Onu takip edecek antropologlar Alfred Kroeber, Rober Lowie, Melville Herskovits, Ruth Benedict ve

⁷⁶⁹ Ortaylı’ya göre tarihi verilerde tahribat yapanlarda vardı. Mesela birçok Macar genci ülkelerinin dört bir tarafına Macaristan’ın kurucusu Arpad hanedanının egemenliğini belgelemeyi amaçlayan runik yazılı anıtlar diktiler. Bu sahte anıtlar yakın zamana kadar tarihçileri yanıltmıştır. Bkz.: İlber Ortaylı, **Gelenekten Geleceğe**, 8.b, Ufuk Kitapları, İstanbul,2002, s.s. 108, 109.

⁷⁷⁰ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.32.

⁷⁷¹ Tayfun Atay, “Kavramlar Kargaşası Bilim Dalları Çatışması-Dünyada ve Türkiye’de ‘Sosyal İçerikli’ Antropolojiyi Adlandırma Sorunu”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, S.22(2000), s. 145.

⁷⁷² Eriksen, **Küçük Yerler Büyük Meseleler...**, s.s.31-32.

⁷⁷³ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.25,

⁷⁷⁴ **A.g.e.**, s.36.

⁷⁷⁵ **A.g.e.**, s.35.

⁷⁷⁶ Eriksen, **Küçük Yer...**, s.s.35-36.

Margaret Mead gibi ünlü antropologlar onun başlatmış olduğu modern antropolojinin ilerlemesine katkıda bulunmuşlardır.⁷⁷⁷ Örneğin “*kültürel antropoloji*” terimini ilk kez Robert Lowie kullanmıştır.⁷⁷⁸

Uri Boas ve ardından gelen kişiler farklı ırk kuramlarının tutarsızlıklarını, çelişkilerini etnisite, milliyet, din, coğrafya dil ve kültür bağlamında harmanlayarak standart ırksal tipolojiyi sorgulamışlardır.⁷⁷⁹ Amerika’da antropolojinin gelişimi nedeniyle Thomas Jefferson, George Washington gibi devlet adamları dâhil birçok aydın ırk sorunuyla ilgilenmeye başlamıştır. Sosyal Darwinizm’in yükselişi en açık şekilde ABD’de gözleniyordu. Ales Hrlca, antropolojiyi tetikleyen gelişmenin Amerika’nın keşfi olduğunu; ABD’nin batısında Amerikan yerlilerin yerlerinden olması, Güney’de ırk esaslı kast sistemi, uluslararası emperyalizme yöneliş ve Çin’den gelen göçmenlere karşı örgütlü bir direniş gibi süreçleri “*ırkların sorgulanması*” ifadesi ile tanımlıyordu.⁷⁸⁰ 19.yüzyılın ilk yarısında ABD bilimsel ırk kuramı etkin bir durumdaydı. Bu yıllarda “*Samuel George Morton’un 1839’da yayımlanan Crania Americana adlı eseri dünyanın en geniş kafatası koleksiyonu sayılan Philadelphia’daki 800 kurukafayı inceliyor ve fitri olarak ırkların eşit olmadığı sonucuna varıyordu. Morton, Amerikan yerlilerin kafataslarını incelemiş ve Kafkas ırkına oranla entelektüel kapasitelerin daha düşük olduğu sonucuna varmıştı.*”⁷⁸¹

Darwin’in “*Türlerin Kökeni*” kitabının yayımlanmasının ardından Herbert Spencer ve onun ardılları önemli bir konumdaydılar: “*Irkların sınıflandırmasında İngiliz doğa bilimcisi Charles Darwin’in çalışmaları derin bir çığır açtı. Darwin, 1859’da yayımlanan “Türlerin Kökeni” ve 1871’de yayımlanan “İnsanın Türeyişi” adlı kitaplarıyla Batı düşüncesini yönlendirecekti. Darwin’in fikirleri ve İngiliz Felsefeci Harbert Spencer gibi bazı çağdaşların düşünceleri, çok hızlı bir biçimde pozitif bilim dışındaki alanlara taşıdı. Bazı sosyalbilimciler yaşam mücadelesinde üstün gelen türlerin veya ırkların ahlaken üstün olduklarını savunarak sömürgeciliği meşrulaştırmayı denediler.*”⁷⁸²

⁷⁷⁷ A.g.e., s.36.

⁷⁷⁸ Hasan Münüsoğlu, a.g.t, s.11.

⁷⁷⁹ Toprak, Darwin’den Dersim’e..., s. 36.

⁷⁸⁰ A.g.e., s.35.

⁷⁸¹ A.g.e., s.34.

⁷⁸² Sinan Meydan, Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2013, s.311.

Gobineau 1853 yılında “*İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Bir Makale*” adlı bir çalışma yayımlayarak gelişmedeki en önemli etkenin ırk olduğunu savunmuştur. Gobineau’ya göre en üstün ırk “*Ari ırk*” olup başkalarına üstünlük sağlayan ırkların, kendi ırksal saflıklarını en iyi koruyanlar olduğunu iddia etmiştir.⁷⁸³

İngiliz antropolojisi ise Emile Durkheim’in etkisiyle toplumu canlı bir organizmaya benzeterek, toplumların yapısını göz önünde bulundururken, toplumların tarihselliği üzerinde fazla durmamıştır. İngiltere’de antropoloji alanında akla gelen ilk isim Polonya göçmeni olan Bronislaw Malinowski’dir.⁷⁸⁴ Malinowski bir toplumun bütün kurumlarının birbirinde ayrılmaz olduğunu, araştırılan toplumun kültürünün anlaşılması için toplumun dilinin öğrenilmesinin ve gözlemin şart olduğunu belirterek bireyi ön plana almıştır. İngiliz antropolojisinin diğer önemli ismi Alfred Reginald Radcliffe-Brown olup teorisine göre bireyin önemli olmadığını; akrabalık bağlarının, kuralların, sosyal ve kültürel olguların ön planda olduğunu öne sürmüştür.⁷⁸⁵ Zamanla Avrupa kıtasında yayılacak olan sosyal antropoloji İngiltere’de, İngilizce konuşulan ülkelerde sosyoloji ile uyum içerisinde gelişim göstermiştir.⁷⁸⁶

Fransa’da Emile Durkheim’in yeğeni ve öğrencisi olan Marcel Mauss antropolog ve sosyolog olarak antropolojik çalışmayı üç ana bölüme ayırmıştır.⁷⁸⁷ Birincisi adetlerin, inançların ele alındığı etnografi, ikincisi bölgesel kıyaslamalarla etnoloji ve üçüncüsü ise antropolojidir. Pek çok kitabın ortak yazarı olmakla beraber kendi adına ait hiç kitabı olmayan Mauss’un esas ilgisi Avrupalı olmayan arkaik kültürlerle aittir.

Fransız Devrimi’nden sonra, kendi tarihlerini yazabilmek için bir arayış içine giren ulusal devletler, uygar bir toplum olmak adına yazının henüz olmadığı dönemleri araştırmaya başlamış, diğer uygarlıklar ile karşılaştırmalar yapılmaya başlanmıştır. İngiltere, Fransa ve Almanya’nın bu rekabetin oyuncularına haline geldiği bu dönemde, İngiltere ve Fransa; Amerika, Afrika, Avustralya ve Okyanusya’da

⁷⁸³ A.g.e. , s.312.

⁷⁸⁴ Eriksen, *Küçük Yer...*, s.37.

⁷⁸⁵ A.g.e., s.s. 37-38.

⁷⁸⁶ Toprak, *a.g.e.*, s.54.

⁷⁸⁷ Gür Alp, *Marcel Mauss*, 01.07.2015, <http://antropoloji.blogspot.com.tr> (Erişim tarihi: 09.11.2015).

araştırmalara girişmiştir. ⁷⁸⁸ Slav, Yakındoğu ve Orta Asya üzerinde çalışmalara girişen Almanya ise arkeoloji ve antropoloji vasıtasıyla ırklarının geçmişini araştırırken tarihlerini saf bir ırka dayandırma peşine düşmüş; ırkları “vahşi”, “barbar”, “uygar” ve “kültürlü” şekilde sınıflandırarak öjenizm’i de tetiklemekten geri kalmamışlardır. ⁷⁸⁹

19.yüzyılın sonundan itibaren Almanya, Fransa, Britanya, Kanada, Amerika, Latin Amerika ve Sovyetler Birliği’nde revaç bulan öjenizm Amerika ve Nazi Almanyası’nda bilimsel bir nüfus politikası olarak ele alındı. ⁷⁹⁰ 20.yüzyıla gelindiğinde Latin çizgisini izleyen Fransa ile Germen çizgisini izleyen Almanya’nın yolları ayrılmış olup Fransa fiziki antropolojinin takipçisi olurken, Almanya üstün ırk kuramlarına yöneldi. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Macarlar Sümerler ile akrabalığını kanıtlama çabasında iken Alman Eskiçağ Bilimcileri Almanlar ile Hititlerin akrabalığı üzerinde kafa yoruyorlardı. ⁷⁹¹ Çek bilginleri ise Panislavizm’in temellerini tarihçilik ve filoloji vasıtasıyla kuruyorlardı. Bu dönemin ulusalcılığı, toplumların hakları için mücadeleye tarih yazıcılığı ile başladığı bir dönemdir. Ulusçuluk yoluyla kimlik arama yarışına Türkiye’nin de katılmaması için hiçbir sebep yoktu. ⁷⁹²

2.1.1. Türkiye’de Antropolojinin Gelişimi

Osmanlı Devleti zamanında Türklerin “Ari ırk” olduğunu kanıtlama çabaları Mustafa Celalettin ve Ali Suavi ile başlamıştır. ⁷⁹³ Mustafa Celalettin 1870’de “*Les Turcs anciens et modernes*”(Eski ve Modern Türkler) isimli eserinde Türkler ile Ariani uluslar arasındaki yakınlıktan bahsetmiştir. Ali Suavi Muhbir ve Ulum gazetelerinde bu konularda yazılar yazmıştır. ⁷⁹⁴

⁷⁸⁸ Öjenizm hasta ve sakat insanların ayıklanarak sağlıklı bireylerin çoğaltılması teorisi. Bkz.: Suavi Aydın, “*Cumhuriyet’in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- II:Kemalizm**, C.2. Ed. Ahmet İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul, s.s. 346, 348.

⁷⁸⁹ A.g.e., s.346-348.

⁷⁹⁰ Toprak, **Darwin’dan Ders...**, s.54.

⁷⁹¹ Ortaylı, **Gelenekten Gel...**, s.s. 108, 109.

⁷⁹² A.g.e., s.s. 108, 109.

⁷⁹³ Sinan Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, s.315.

⁷⁹⁴ A.g.e., s.315.

Türkiye’de antropolojik çalışmalar 1925 yılında İstanbul Darülfünun Tıp Fakültesi bünyesinde “*Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi*” adı ile kurulmuştur.⁷⁹⁵ Kurucu üyeleri Nurettin Ali Berkel, Neş’et Ömer İrdelp, Prof.Dr. Süreyya Ali, Köprülüzade Fuat, Prof. Dr. Mouchet ve Prof. Dr. İsmail Hakkı’dır.⁷⁹⁶ 1927 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi asistanlarından Dr.Şevket Aziz Kansu, antropoloji konusunda ihtisas yapmak üzere Paris Antropoloji Okulu’na gönderilirken, 1934 yılında Seniha Tunakan Almanya Berlin Üniversitesi’ne, 1935 yılında Muzaffer Süleyman Şenyürek Amerika Birleşik Devletleri Harvard Üniversitesi’ne, 1936-1938 yılları arasında Afet İnan İsviçre Cenevre’ye Prof. Dr. Eugene Pittard’ın öğrencisi olarak gönderilmiştir.⁷⁹⁷

Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi’nin ilk dört yılı başta Karacaahmet olmak üzere İstanbul’daki Müslüman mezarlıklarından toplanmış kafataslarını ölçmekle geçmişti.⁷⁹⁸ Ayrıca bu devirde İstanbul’daki Müslüman, Rum, Ermeni ve Musevi okul öğrencilerinin gelişimlerine ait karşılaştırılmalı incelemeler yapılmıştı. Yapılan incelemeler Türk Antropoloji Mecmuasının ilk sayılarında yayımlanmıştır. Türk Antropoloji Kurumu 1925 yılında Atatürk’ün öncülüğünde kurulmuştur.⁷⁹⁹ Daha önce İstanbul Darülfünunda devam eden antropoloji çalışmaları Ankara merkezli olarak yürütülmeye başlanmıştır. “ *Türk Antropoloji Tezi’nin ve Türk antropoloji çalışmalarının babası Eugene Pittard’la birlikte Prof. Şevket Aziz Kansu’dur.* ”⁸⁰⁰

İki dünya savaşı arasında ırk milliyetçiliği Almanya’nın etkisiyle Orta Avrupa’da ve Balkanlar’da gelişmiş, Türkiye’nin sınırlarına dayanmıştı. Romanya’da 1918 yılında yayımlanan bir kitapta ulusun korunması ile öjenik arasındaki ilişki anlatılıyordu.⁸⁰¹ ABD’de İndiana eyaletinde kabul edilen bir kanunla özürlü ve sakat insanlar kısırlaştırılmaya başlanmış olup bu uygulama sonradan Washington, Kaliforniya ve Virginia eyaletlerinde de faaliyete geçmiştir.⁸⁰² 1935 yılında Etiyopya’yı işgal eden Mussolini’ye göre İtalyanlar gibi bir ırk tarafından

⁷⁹⁵ Toprak, **Darwin’den Ders...**, s.76.

⁷⁹⁶ **A.g.e.**, s.76.

⁷⁹⁷ **Tarihçe**, <http://antropoloji.humanity.ankara.edu.tr/>(Erişim tarihi:10 Kasım 2015), Toprak, **Darwin’den Ders...**, s.s.60-61.

⁷⁹⁸ Toprak, **a.g.e.**, s.77.

⁷⁹⁹ **A.g.e.**, s.77.

⁸⁰⁰ Sinan Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, s.323.

⁸⁰¹ Toprak, **a.g.e.**, s.58.

⁸⁰² **A.g.e.**, s.59.

Etioyopyalılar gibi geri kalmış siyah bir ırkı yönetmek Etioyopyalılar için şeref olmalıydı.⁸⁰³ Almanya’da 1933 yılında sterilizasyon yasası çıkartılarak akıl hastaları, sakatlar, doğuştan körler özel sterilizasyon merkezlerinde toplanarak kıyıma uğruyorlardı.⁸⁰⁴

Türkiye’de bu evrede Almanya’dan uzak durmayı tercih etmiş; kısırlaştırma, seçilmiş kişiler arasında cinsel birliktelik, yabancılarla evlilikten sakındırma, göç politikaları gibi “ırkı saflaştırma” girişimleri olmamıştır.⁸⁰⁵ Türkiye’de 1925 yılından itibaren geliştirilecek olan antropoloji, brakisefal tezler üzerine kurulacaktı.

Germen antropolojisi Ari ırkın saflığına yönelirken, Türkiye’de Eugene Pittard’ın önderliğinde arkeolojik bulgular kullanılarak Ari söylemin yücelttiği dolikosefal tezlere karşı “brakisefal tez” alt yapısı oluşturulacaktı.⁸⁰⁶ Türkiye’de fiziki antropolojisinin gelişmesinin en büyük sebebi Türklere atfedilen ve bir alt sınıfı simgeleyen sarı ırk söylemleri olup bu söylemlerini alt etmenin en iyi yolu da arkeolojik bulgulara ulaşmaktı.⁸⁰⁷

Ersanlı, Türk tezinin diğer ulusçu tarih tezleri ile benzer yanlarına dikkat çekerek şu değerlendirmeyi yapmıştır: “... Yani geçmişi abartarak benlik yaratma dürtüsü, aslında evrensel bir dürtü olarak görülebilirdi: Tarihin ulusçu amaçlarla kullanılması Türk tarihyazıcılığına özgü bir şey değildi elbette.”⁸⁰⁸ Ersanlı, dünyanın birçok yerinde geçmişi keşfederek devlet politikası oluşturmanın çok bilinen bir durum olduğunu; Finlandiya’dan, Hindistan’a, Macaristan’dan Meksika’ya, Japonya’dan, İsviçre’ye kadar birçok ülkede bu örneklerin olduğunu ve bu ülkelerin tüm yönetici seçkinlerinin güçlü bir benlik kurmak için tarihten güç aldıklarını belirtmiştir.⁸⁰⁹ Ersanlı şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Ulus- devletlerin kurulmaları

⁸⁰³ A.g.e., s.s.59-60.

⁸⁰⁴ A.g.e., s.60.

⁸⁰⁵ ABD’de eğitimini tamamlayıp gelen Sabiha Sertel ABD’den geldikten sonra ırkın ıslahı için gerekirse kısırlaştırmaya gidilebileceğini savunuyordu. Türkiye bu yöntemlere başvurmadı. Türkiye’de halk sağlığına önem verildi. Salgın hastalıkların önüne geçildi. A.g.e., s.s. 54,60.

⁸⁰⁶ A.g.e., s.61.

⁸⁰⁷ A.g.e., s.s.61-62. 1935 yılında Mimar Sinan’ın da Türk olduğunu kanıtlamak maksadıyla Afet İnan ve antropologlar tarafından mezarını açılarak kafatası ölçülmüştür. Akşam gazetesinin haberi şöyledir: “Büyük Türk mimarı Sinan’ın kafatası mezarından çıkarılmıştır. Kafatası antropoloji müzesinde saklanacaktır. Kafatası üzerinde yapılan tetkikatta bunun brakisefal yani yassı yuvarlak olduğu görülmüştür. Bütün Türkler brakisefal olduklarından büyük mimarın yalnız kültür itibarıyla değil, ırk itibarıyla da Türk olduğu bir kere daha meydana çıkmıştır.” Büyük Mimarın kafatası mezarından çıkarıldı, Akşam, 5 Ağustos 1935.

⁸⁰⁸ Ersanlı, İktidar ve Ta..., s.236.

⁸⁰⁹ A.g.e., s.236.

sırasında, bu ülkelerin hepsi de tarihten değişen derecelerde fırsatçı bir biçimde yararlandılar. Yakın geçmişlerini göz ardı etme ya da unutmama, hayali keşiflerde bulunma, köklerini tarih dışı değerlerle açıklamaya çalışma, bu yaratılmış fakat gerçek ulusal değerlerle böbürlenme ve böylelikle kendilerini diğer ülkelerden üstün görme gibi yollara başvurdular. Tüm bu yollar ulus-devletine ulaşmak için geçiş dönemlerinde anlaşılabilir araçlardı.”⁸¹⁰

Toplumların “ırksal” bir köken bulma hevesinde olduğu, Alman Nazi antropolojisine karşı brakisefal olmanın uygar olmak ile eşanlamı görüldüğü bir dönemde Afet İnan’ın dünyanın en geniş anketini düzenleyerek, devletin birçok kademesinin seferber edilmesi ve 64.000 kişinin ölçülmesi boşuna değildi.⁸¹¹ 1929 Buhranının etkilediği Avrupa, yaşadığı çöküntünün çaresini antropolojide ararken, Naziler Ari ırk tezlerine başvururken, Türkler de “brakisefal” kafa yapısına sahip olduklarını kanıtlayacaklardı.⁸¹² 1930’dan itibaren kazılarda antropoloji uzmanlarının da bulunmaya başlaması ile antropoloji ve arkeoloji uyum içinde gelişen iki bilim dalı olurken, İkinci Dünya Savaşı’nın bitimine kadar devam edecek olan bu sürecin rüzgârından Türkiye de nasibini alacaktı. Yazar’ın dediği gibi “ bu sürecin “turnusol kâğıdı “ fiziksel antropolojidi. Emile Durkheim’in yerini Eugene Pittard alıyordu. Tarihöncesi çağlar da tarih kapsamına alınıyordu.”⁸¹³

Atatürk’ün amacı Türklerin de ileri bir ırk olduğunu kanıtlama çabasıydı.⁸¹⁴ Ya da başka bir deyişle Batının bilimsel metodlarını kullanarak Batı’nın iddialarını çürütmek istiyordu: “Atatürk’ün devrimci atılımları sürdürürken antropolojik ölçümlere de eğilmesi, bir siyasa katılma ya da bir modayı izlemekten çok Türkler hakkındaki önyargılara ve suçlamalara aynı yöntemle yanıt verme eğilimiydi.”⁸¹⁵ Atatürk antropoloji konularında J.A. Gobineau’nun “ *Essai sur l’inegalite des races humaines*” isimli eseri, A.G. Haddon’un “*Les Races humaines*” isimli eseri, E. Pittard’ın “*Les races et l’histoire*” gibi birçok eseri okumuştur.⁸¹⁶ Sinan Meydan bu konuda şu bilgileri vermiştir: “ Atatürk, öncelikle Batı’da “ırk teorisi”nin kurucusu olarak Gobineau’nun Türkler hakkında verdiği bilgiler üzerinde durmuştur.

⁸¹⁰ A.g.e., s.s.236, 239.

⁸¹¹ Toprak, a.g.e., s.s.62.

⁸¹² Toprak, a.g.e., s.s. 11,82,62.

⁸¹³ A.g.e., s.s. 75, 99.

⁸¹⁴ Sinan Meydan, *Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi*, s.313.

⁸¹⁵ Şerafettin Turan, *Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik, Mustafa Kemal Atatürk*, s.44.

⁸¹⁶ Meydan, a.g.e., s.316.

Gobineau'nun Türkler hakkındaki olumsuz ve yanlı değerlendirmelerini satır satır okuyarak notlar almış... Atatürk bu bilgilerin yer aldığı satırları işaretlemiştir. Bu bilgilerin pek çoğunun doğru olmadığını bilmesine karşın yine de detaylı olarak araştırılması gerektiğini düşünüyordu”⁸¹⁷

2.1.2. Profesör Eugene Pittard'ın Çalışmaları

5 Haziran 1867'de doğmuş olan Eugene Pittard, Türkiye'yi iyi bilen İsviçreli bir antropolog ve etnologdur.⁸¹⁸ 12 yaşından itibaren küçük taşlar, fosil gibi objelerden koleksiyon yapmaya başlayan Eugene Pittard, 1899 yılında Cenevre Üniversitesinden Doğa Bilimleri Doktorası unvanı alarak doğa bilimlerinde yeni ufuklar açtı. Eugene Pittard, Mousterian ve Aurignacian çağları arasına ışık tutan çalışmalar yaparak Paris, Lyon, Stockholm, Münih, Roma, Brüksel, Florensa, Lizbon, Berlin, Londra, Basel vb. birçok şehirde bulunarak bilimsel topluluklarda onursal üyeliklere atandı. Zafer Toprak kitabında Eugene Pittard'ı şöyle tanıtır: “Zira Eugene Pittard 1930'lu yılların Türkiye'sinde bilim dünyasına damgasını vuracak bir şahsiyetti. Eugene Pittard Türkiye'yi yakından tanıyan İsviçreli bir Antropolog ve etnologdu. Türkiye ile yakın ilişkisi vardı... Harf devrimi sırasında Türkiye'de bulunmuş ve bu köklü dönüşüme hayranlığını gizleyememişti.”⁸¹⁹ Pittard 1901 yılında Cenevre'de Etnoğrafya Müzesini kurarak 1908 yılında Cenevre Üniversitesi'nde doçent, 1916 yılında profesör olmuştur. Birinci Dünya Savaşında mültecilere yardım ederek Arnavutluk'ta Kızılhaç'ı kurmuştur.⁸²⁰

Cape Town Üniversitesinin isteği üzerine Cenevre'de “200 San Şehir insanına ait” iskeleti inceleyen Pittard sayısız ödül ve madalyaya sahip olup Avrupa'nın birçok yerinde çalışmalar yürütmüştür.⁸²¹ 1911 yılından beri Anadolu topraklarında çalışmalarını sürdüren Pittard, 1928 yılında Ankara'da bulunan askeri birliklerde 1200 Türk'ü antropolojik olarak incelemiştir.⁸²² Pittard'ın “Irklar ve Tarih” kitabı fiziki antropolojinin klasikleri arasında yer almakta olup birçok dile tercüme edilerek Atatürk'ün temel eserleri arasında yerini almıştır.⁸²³ Atatürk'ün

⁸¹⁷ A.g.e., s.316.

⁸¹⁸ Toprak, a.g.e., s.100.

⁸¹⁹ A.g.e., s.101.

⁸²⁰ Hasan Münüsoğlu, a.g.t., s.22.

⁸²¹ Anıtkabir Derneği tarafından çıkarılan 24 ciltlik Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar dizisinin 22.cildi “Irklar ve Tarih” kitabını anlatır. Toprak, a.g.e., s.101

⁸²² A.g.e., s.105.

⁸²³ A.g.e., s.101.

antropolojiye önem vermesinin en önemli sebebi, Anadolu’da binlerce yıllık geçmişin ortaya çıkacağına olan inancıydı. Pittard’ın “*Irklar ve tarih*” kitabını Afet İnan ile beraber analiz eden Atatürk, Afet İnan’ın çalışmalarına güveniyordu. 1932 yılında Birinci Türk Tarih Kongresi’nde Atatürk’ün Afet İnan’a tebliğ verdirmesi bu güvenin sonucuydu.⁸²⁴

Meydan’a göre Atatürk’ün Pittard’dan etkilenmesinin sebepleri şu şekildedir: “*Öncelike Pittard ırkçı bir bilim insanı değildir. Ayrıca Pittard, Tarih Öncesi, Cilalı Taş(Neolitik) kültürünü, Balkanlardaki ve Anadolu’daki Türklerin antropolojik özelliklerini araştıran bir uzmandır. Nazi antropolojisinin Ari Irk Kuramı’na ırkların karışımı ve etkileşimini savunan Brakisefal Irk Kuramı’yla karşılık vermiştir. En önemlisi empeyalist Batı merkezci tarihe esir olmayan, tarihsel bulguları tarafsızca yorumlayan bir bilim insanıdır.*”⁸²⁵

1937 yılında Romanya’da Bükreş’te toplanan 17.Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi’nde Afet İnan, Pittard ile konuşarak bir sonraki kongrenin Türkiye’de toplanmasını “*Atatürk’e ahde vefa olarak*”⁸²⁶ kabul ettirmişti. Pittard, Atatürk ile birçok kez görüşme fırsatı elde etmiş olup Atatürk’ü en son ziyareti 1938 yılının nisan ayında olmuştu.⁸²⁷ Atatürk hasta haliyle Pittard ile Türkistan sekenesinin ilk yerleşim yöresini ve Anadolu’ya ulaşmak için izlenen yolu tartışmıştı. 10 Kasım 1938’den hemen sonra Pittard’ın Atatürk ile kişisel hatıraları “*Journal de Geneve*” gazetesinde yayımlanmıştır.⁸²⁸ 1939 yılında ise antropoloji alanında saygın bir yayın olan “*Revue anthropologique*” dergisinde Pittard’ın “*Atatürk ve Antropolji*” adlı bir makalesi yayımlandı.⁸²⁹ Bu makalede Atatürk’ün antropolojik dil devrimi, Türk ulusunun tarihinin derinliklerine uzanan köklerine yönelişi ve Anadolu’nun geçmişi ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Pittard

⁸²⁴ A.g.e., s.106.

⁸²⁵ Meydan, a.g.e., s.s.317-318.

⁸²⁶ “*Profesör Bayan Afetin Bükreş’teki muvaffakiyeti*”, **Akşam**, 08 Eylül 1937, s.6.

⁸²⁷ Toprak, **Darwin’dan Ders...**, s.108.

⁸²⁸ Toprak, a.g.e., s.101.

⁸²⁹ Toprak, Pittard’ın makalesini şöyle özetlemiştir: “*Eugene Pittard, devlet kuran ender kişilerden biri olan Atatürk’ün konumunu anlayabilmek için, 1911 sonrası Türkiye tarihini gözden geçirmenin yeterli olacağını vurguluyor; ancak Türkiye’nin cumhuriyet rejimi altında geçirdiği siyasal ve toplumsal dönüşümlerin bu tür akademik bir dergide yeri olamayacağını hatırlatarak, derginin uzmanlık alanına girecek üç konuda Atatürk’ü tanıtanın doğru olacağını kaydediyordu. Bu üç konu Atatürk’ü tanıtanın doğru olacağını kaydediyordu. Bu üç konu sırasıyla Atatürk’ün a) girdiği antropolojik dilbilim bağlamında dil devrimi b) ırk sorunlarına olan ilgisi ve bu bağlamda Türk ulusunun tarihinin derinliklerine kadar uzanan köklerine yönelişi; ve son olarak c) Anadolu’nun geçmişiyle ilgili araştırmalara , bu toprakların paleolitikten günümüze kadar uzanan sürecine olan tutkusuydu.*” Toprak, a.g.e., s.101.

makalesinde Türkiye’de Latin harflerine geçilen Harf Devriminin evrelerinden bahsetmiştir.

Jacques de Morgan Anadolu’da Neolitik uygarlığın belirtilerinden söz etse de Eugene Pittard 1928 yılında Anadolu’nun çeşitli yörelerinde Paleolitik uygarlık kalıntılarına rastlamıştı.⁸³⁰ O güne kadar Paleolitik bulgulara bu coğrafyada rastlanılmamıştı. Pittard’ın Adıyaman’daki bulguları Atatürk’ü gerçekten etkilemişti. Atatürk’ün bizzat Pittard’ı dinlemeye gelmesi, Atatürk’ün bu konularda ne kadar ilgili olduğunun bir göstergesi olup Afet İnan’ı genç yaşında Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı yapması ise Pittard’ın öğrencisi Afet İnan’ın antropoloji konularında aldığı eğitim ile doğrudan ilgilidir.⁸³¹

Pittard, Atatürk’ün tarihe olan tutkusunun gerçek olduğunu, o’nun direktifleri sayesinde Türkiye’de birçok yerde kazılar yapıldığını biliyordu. Her kazı sonrası Atatürk’ün konuyla ilgili rapor istemesi onun bu konulara ilgisinin bir yansımasıydı.⁸³² Göçebe avcılarının Anadolu coğrafyasında yerleşik düzene geçerek tarım ve hayvancılıkla uğraşmaları ve bu Neolitik insanların tahılı bularak Avrupa’ya yeni bir uygarlık götürme ihtimali Atatürk’ün ilgilendiği konuların başında geliyordu.

Anadolu’da göçebe avcılarının yerleşik düzene geçip tarım ve hayvancılık ile uğraşmaları, tahılı bulmaları ve bu kültürü, uygarlığı Avrupa’ya götürmüş olma olasılığı ve MÖ dört binli yıllarda yaşamış olan Hititler’in Neolitik uygarlığın kurucuları olabilme ihtimali ancak arkeolojik bulgular ile ortaya çıkacak olup bu bulguların ortaya çıkması tüm dünya tarihini altüst edecek düzeyde bir gelişmenin habercisi olacaktı.⁸³³ Atatürk’ün 24 yaşında olan Afet İnan’a Birinci Türk Tarih Kongresi’nde tebliğ verdirmesi ve Afet İnan’ı antropolojiye yönlendirmesinin bir sebebi de o dönem Türkiye’de antropolojinin pek bilinmemesinden dolayıdır.⁸³⁴

⁸³⁰ Toprak’a göre “Üniveriste ortamında ve Halkevleri’nde Eugene Pittard’ın yaptığı konuşmalarda Atatürk bizzat dinleyiciler arasında yer almıştı.” Bu konulara odaklanmak için Atatürk Türk Tarih Kurumu’nu kurmuş ve manevi kızlarından Afet Hanım’ı çok genç yaşta bu kurumun asbaşkanı yapmıştı.” Geniş bilgi için bkz.:Toprak, **a.g.e.**, s.103.

⁸³¹ Ersanlı’ya göre Pittard ya da başka bir “Asyalog” Türklerin ulusçu tarih tezini oluşturmak için bir çerçeve çizmemişlerdi; ulusçu tarihçilerimiz bunların bölük pörçük görüşlerini yine aynı şekilde ele alarak kendi ırksal açıklama eğilimlerine bilimsel dayanaklar temin ettiklerini düşünüyorlardı. Ersanlı, Pittard gibi antropologların kolaycı yöntemleriyle Türk ulusal kimlik arayışı için kurtarıcı olarak görüldüğünü iddia etmiştir. Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s. 188., Toprak, **a.g.e.**, s.103.

⁸³² Toprak, **a.g.e.**, s. 104.

⁸³³ **A.g.e.**, s.s. 104-105.

⁸³⁴ **A.g.e.**, s.106.

Afet İnan doktorasını antropolojik bir çalışmayla tamamlamış olsa da akademik hayatına bir antropolog olarak değil bir tarihçi olarak devam etmeyi tercih etmiştir.⁸³⁵

1911 yılından beri Anadolu’da çalışmalar yaptığı bilinmekte olan Pittard, 1937 yılından itibaren Türkiye’ye daha sık gelip gitmektedir. Pittard, Paris Enternasyonal Antropoloji Enstitüsünün 17.beynelmilel Antropoloji-Arkeoloji Prehistorik Kongresinde bulunduktan sonra 14 Eylül 1937’de İkinci Türk Tarih Kurultayı için Türkiye’ye eşi ve asistanı ile gelmiştir.⁸³⁶ Gazetenin haberine göre Pittard, eşi ve asistanı Bayan Dellenbach Romanya Vapuru ile Türkiye’ye gelmişlerdir. Pittard ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: “*Profesör Pittard 'Irklar ve Tarih', 'Türkiye'nin yeni eserleri' eserlerinden başka, İsviçre kafatasları üzerindeki büyük etüdü, Balkan yarım adası antropolojisi üzerinde ilk ehemmiyetli tetkikleri ve 1928 senesinde Anadolu'daki seyahati neticesinde Adıyaman'da yaptığı keşfe dair etüdü ve muhtelif antropoloji mecmualarındaki birçok ilmi tetkikleri ile cihanşümül bir şöhrat ve mevki sahibi olmuş bir âlimdir...*”⁸³⁷

Pittard’ın vereceği konferansın konusu “*Neolitik devirde Küçük Asya ile Avrupa arasındaki münasebetlerdir*”.⁸³⁸ Kendisini Türk Tarih Kurumu asbaşkanı Profesör Afet İnan ile Kurum Başkanı Hasan Cemil Çambel, Kurum Genel Sekreteri Muzaffer Göker, Siirt Milletvekili İsmail Müştak Mayakon, Kültür Kurulu Başkanı İhsan Sungu ve Bayan Mesih Gürer karşılamıştır. Pittard, gazetecilere Türkiye’ye karşı daimi bir sevgisi olduğunu ve Ankara’dan Diyarbakır’a kadar seyahat ederek tetkiklerde bulunduğunu söyleyerek şu açıklamayı yapmıştır: “*İlk insanlar Türk yurdunda yaşamışlardır. Bunun için hepimizin ecdadı Anadoluludur. Türklerin medeniyete yaptıkları hizmet çok büyüktür. İlk medeniyet Türk medeniyetidir. Buradan Tuna ovasına, oradan garbe, Avrupa’ya geçmiştir. Tarih kurultayı için hazırladığım tez “taş devrinin son kısımları” başlıklıdır.*”⁸³⁹

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı sıfatı ile Afet İnan 15 Eylülde Profesör Pittard ve eşine Floryada Deniz Köşkünde bir öğle yemeği ziyafeti vermiştir.⁸⁴⁰ Atatürk, profesörü ve eşini kabul etmiştir: “*Profesör ve refikası bu mülakattan çok*

⁸³⁵ Remzi Demir, “Afet İnan ve Türk Antropoloji Tarihindeki Yeri”, **Bilim ve Ütopya**, S.185, s.s.41-48.

⁸³⁶ “Profesör Pittard ve zevcesi dün geldiler”, **Akşam**, 15 Eylül 1937, s.2. Bkz.: Ek-32.

⁸³⁷ **Akşam**, 15 Eylül 1937, s.2.

⁸³⁸ **Akşam**, 15 Eylül 1937, s.2.

⁸³⁹ **Akşam**, 15 Eylül 1937, s.2.

⁸⁴⁰ “Atatürk profesör Pittardı kabul etti,” **Akşam**, 16 Eylül 1937, s.13.

mütehassıs olduklarını, Atatürkün iltifatlarını kıymetli bir hatıra olarak saklayacaklarını söylemişlerdir.” Gazete haberlerine bakıldığında Afet İnan’ın 19 Eylülde Ertuğrul yatında yabancı profesörler şerefine bir ziyafet verdiği anlaşılmaktadır: “Misafirler kendilerine tahsis edilen Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe rıhtımından hareket ederek Floryaya gitmişlerdir. Floryada Atatürk’ün Deniz evi gezilmiş, oradan tekrar yatla hareket edilerek Boğaziçinde Yeniköy önlerine kadar gidilmiş ve tekrar saraya dönülmüştür.”⁸⁴¹ Afet İnan 20 Eylülde Dolmabahçe sarayında hazırlanmış olan resim ve heykel sergisine katılmıştır: ⁸⁴² “ Açılma saatinden çok evvel Dolmabahçe sarayının koridorları ve salonları davetlilerle dolmuştu. Saat onu beş geçe Büyük Şef refakatinde hemşireleri Makbule, profesör Âfet, Vekiller, meb’uslar, Tarih Kurumu erkânı olduğu halde sergi salonunu şerefelndirdi.”

İkinci Türk Tarih Kongresi 20 Eylül 1937 Pazartesi günü saat 15.00’de açılmıştır.⁸⁴³ Pittard yabancı âlimler adına söylediği nutukta bu arzuyu yerine getirmesinden dolayı memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Pittard “Acaba beni neden seçtiler?” sorusuna cevaben şöyle demiştir: “ Şüphesiz, hiç kimseyi ürkütmiyen ufak bir memlekete mensup olduğum içindir; yahut belki de klasik bir tarihçi olmadığımın, ve bilhassa, öyle sanıyorum ve o zaman da bu sebebi sevinçle kabul ediyorum –ki, otuz altı yıldan beri, türk milletinin- ihtimal bir çoklarınızdan ziyade – dostu olduğumdandır.”⁸⁴⁴ Pittard “Anadolu’yu ele aldığımızda ne görüyoruz?” diyerek bugün bu yurdun birçok noktalarında meydana çıkan yontulmuş taş medeniyetini, neolitik medeniyet ve ondan sonra da bakır ve tunç medeniyetlerini gördüğünü belirtmiştir. Bundan sonra Protoetiler gibi kavimlerin gelidğini ve “bu Protoetiler de kimlerdir?” diye sorarak onların hiç şüphesiz bundan önceki medeniyetleri kuran olan insanların ahfadı olduklarını belirtmiştir.⁸⁴⁵

Türk Tarih Kurumunu şimdiye kadar büyük işler başarmış bir ilim cemiyeti olarak tarif eden Pittard, şu cümleleri sarfetmiştir: “ Türkiye Reisicumhuru bu vatani müesseseye can ve gönülden alaka göstermekte, ona kendi heyecanlarını, yılmak bilmeyen çalışma hasletlerini nefhetmektedir. Sayın kongre üyeleri, bu sayede ve bu

⁸⁴¹ “Tarih Kurultayı bugün toplanıyor”, **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1937, s.3.

⁸⁴² “Tarih Sergisi de açıldı”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1937, s.1.Bkz. EK-33.

⁸⁴³ **İkinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları**, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010,

⁸⁴⁴ **İkinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları**, s.4.

⁸⁴⁵ **A.g.e.**, s.5.

kadar az bir zamanda ne büyük neticeler elde edilmiştir biliyor musunuz? Arşivlerde ve eski anıtlarda araştırmalar yapılmış, müteaddit yerlerde kazı sahaları açılmış, fevkalade eserler ele geçirilmiştir.”⁸⁴⁶ Bugünkü Türkler vaktiyle Eti adını taşıdıkları gibi, birkaç bin yıl sonra da Selçuk, Osmanlı ve nihayet Türk ismiyle anılmışlardır diyen Pittard, bütün bu noktaları aydınlatmanın, bu olaylar hakkında bilgimizi arttırmanın Türk Tarih Kurumuna düşen bir vazife olarak görmüştür. Pittard Afet İnan ile ilgili şu bilgileri paylaşmıştır: “ Geçen gün Bükreş Antropoloji ve Arkeoloji Kongresinde, Türk Tarih kurumuna ve bu kongreye hız verenlerden biri olan Bayan Afet, kurumun Anadolu’da son yaptığı kazılardan bazı neticeler gösterdi. Orada hazır bulunan ve şimdi de burada rastladığım meslektaşlar, Bayan Afet’in o gün bize Türk tarihinin bir faslını ibraz etmekle nasıl haklı bir muvaffakiyet kazanmış olduklarını söylersem beni tekzip etmeyeceklerdir. Öyle ki, ikinci seksiyonun ittifakı ara ile ittihaz edilerek kongre tarafından da tasvip edilen bir kararı ile Anadolu’daki araştırmaların daha da hızlandırılması talep edilmiştir. Böylece, Türk Tarih Kurumu, daha şimdiden bize çok güzel ümitler vermiş bulunuyor.”⁸⁴⁷

20 Eylül 1937’de fahri başkanlığı Prof.Pittard’ın, asbaşkanlığı Prof. Afet İnan’ın yaptığı İkinci Tarih Kurultayı’nda Prof. Pittard’ın verdiği nutuk takdirle karşılanmıştır. ⁸⁴⁸ Bu konferansa Sıhhiye Vekili Refik Saydam, Kurultay Başkanı Afet İnan ve birçok kişinin katıldığı ve Pittard’ın eşi Madam Pittard’ın da bir konferans verdiği anlaşılmaktadır.

Pittard 21 Eylül günü İkinci Türk Tarih Kongresinin ikinci günü saat 15.00’deki genel toplantıda “*Neolitik devirde Küçük Asya ile Avrupa arasında antropolojik Münasebetler*” konulu konuşmasını yapmıştır.⁸⁴⁹ Pittard Ofnet’de, Avrupa’nın bu mıntıkasında çıkan mezarların hem üst paleolitik ve cilalı taş devri’ne dayanan brakisefal insanlara ait olduğunu belirtmiştir. Pittard “ *Bu brakisefaller kimlerdi? Bu adamlar nereden gelmiştir?, Bunların vatani neresidir?*” sorularını sormuştur.⁸⁵⁰ Pittard bu mezarlardaki insanların yüzde kırkının Asya’dan gelmiş olduklarını belirtmiştir. Pittard Portekiz’in güneyinde, İsviçre’nin göl beldelerinde mezolitik devirden sonraki brakisefal iskeletlere rastlandığını ifade etmiştir. Pittard

⁸⁴⁶ A.g.e., s.6.

⁸⁴⁷ A.g.e., s.7.

⁸⁴⁸ “Enebi profesörler yarın akşam Ankara’ya hareket ediyorlar”, *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1937.

⁸⁴⁹ *İkinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, s.65.

⁸⁵⁰ A.g.e., s.66.

şu bilgileri vermiştir: “ Eğer Asya’da gündelik yaşayış teşkilatı derin tahavvüllerle uğramamış olsaydı, Avrupa’nın yukarıda izah ettiğim hayat tarzı ilanihaye devam edip gidebilirdi. Ancak, bir takım insanların ilk önce ufak gruplar halinde- ki Ofnet’de böyle olmuş olması tahmin edilir-daha sonra az çok kesif muahacir kabileleri tarzında gelmeleriyle yeni medeniyet hali bizim kıtamıza da giriyor ve Avrupa’nın bütün itiyatlarını altüst ediyor.”⁸⁵¹

Pittard iki yapraklı defterin bir tarafına Avrupayı yerleştirmiştir. Burada göçebeler ve avcılar olduğunu, bunların hayvan beslemeyi ve çiftçilik yapmayı bilmediklerini belirtmiştir. Şark yaprağına gelince buradaki insanların toprağı ektiklerini, ehil hayvanları meralara götürdüklerini, buğday, arpa darı gibi nebatları yediklerini belirterek şu çıkarımı yapmıştır: “ Şüphesiz ki önce Asya’lılar garpli komşularının memleketlerine geçmişlerdir. Bu uzak tarihi, hiç değilse yeni medeniyet şeklinin Avrupa’ya girdiği zaman en yakın olan devrin tarihini, şekli aslisiyle kurup yazabilmek için ne yapmalı? Bunun için, daha evvelce iki şeyi yapmak lüzumuyla karşılaşıyoruz: Biri, ehli hayvanların ve ekilmiş hububatın menşelerini bulmak; diğeri, bu fevkalade hadisenin amili olan beşer ırkını meydana çıkarmak.”⁸⁵² Pittard konuşmasının devamında Eti’lerden, Alpin tipi ve Anadolu brakisefallerinin Avrupa’ya nasıl ve nereden geldiği ile ilgili bilgiler vermiştir.

Pittard’ın Cenevre’de öğretmenlik yaptığı dönemde Türk öğrencileri de vardı. İşte bu öğrenciler yıllar sonra Pittard’ın Türkiye gelişine binaen kendisine ahde vefa göstermeyi unutmamışlardır.⁸⁵³ 24 Eylülde Tarabya’da Tokatlıyan otelinde İsviçre’de tahsilde bulunmuş olan öğrenciler tarafından, Prof. Pittard’ın şerefine bir çay ziyafeti verilmiş olması ona gösterilen saygı ve sevginin bir göstergesiydi. Haber şöyledir: “Ziyafet çok derin bir samimiyet havası içinde geçmiştir. Mürettiblerinin başında bulunan Hamza Osman kısa bir nutuk söylemiştir. Profesör Pittard bu nutka

⁸⁵¹ A.g.e., s.68.

⁸⁵² A.g.e., s.69.

⁸⁵³ “Ziyafette; İsviçre’de tahsil eden ve profesörün talebesi olan Afetle Uyuşturucu Maddeler İnhisarı müdürü Profesör Doktor Hakkı Hayri, Doktor Sedat, Ticaret Odası Kâtibi Umumisi Cevad, Nizami, İş Limited şirketi müdürü Bedri, Profesör Şerif, İş bankası memurlarından Zübeyde, daha birçok zevat, davetliler ve bu arada İsviçre sefiri Hanri Marten hazır bulunmuşlardır.” “Tarabya’daki çay ziyafeti”, **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1937

cevap vererek ziyafeti tertip edenlere teşekkür etmiştir. Toplantı başladığı gibi samimi bir hava içinde nihayet bulmuştur.”⁸⁵⁴

25 Eylül’de İstanbul Belediyesinin Sümer Palas’ta misafir ve yerli bilginler şerefine verdiği akşam ziyafetinde Afet İnan ve Profesör Pittard birer konuşma yapmışlardır. ⁸⁵⁵ Bu ziyafetin sonlarına doğru İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Muhiddin Üstündağ, Afet İnan’ın Türk kadınlığı adına icra ettiği önemli rolünden övgü ile bahsederek şu önemli açıklamayı yapmıştır: “...Bütün bu hadiseler arasında şiddetle dikkati çeken asil bir manzaranın iki kelime ile üstünde durmak isterim: Atatürk, Türk milletinin bu son enternasyonal çalışma sahasına girişinde, ilk adımları Türk kadınına attırmış ve dünya fikir âleminde Türk kadınına pek mühim bir rol vermiştir. Bu hareketin çok salahiyyetli pişartı olan ve huzurları ile soframızı şereflendiren değerli Profesör Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afeti burada ayrıca saygı ile selamlamak benim için çok şerefli bir vazifedir... Bu bahtiyar ve güzel halkın bir mümessili sıfatı ile hiç şüphe etmiyorum ki bilhassa yabancı misafirlerimiz birkaç günden beri kendileri hakkındaki duygularının mahiyetini bizzat takdir etmek fırsatını bulmuşlardır.”⁸⁵⁶

Afet İnan, Üstündağ’ın konuşması bitince Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı sıfatı ile şu açıklamaları yapmıştır: “...Bayanlar, baylar!.... Vali Üstündağ’ın hakkımdaki beyanatına teşekkür ederim. Bana iltifat buyurdular. Hâlbuki ben Atatürk’ün emri ile ve onun gösterdiği yol üzerinde yürümüş olmaktan başka bir şey yapmış değilim. Esasen yalnız ben değil, bütün Türk kadınlığı aynı yol üzerinde ve aynı hızla yürümekte, aynı hedefe emniyetle ilerlemektedir. Bunun böyle olduğunu bütün Türkler hissediyorlar... Türk kadınlığı bu yol üzerinde kendi hissesine düşen vazifeyi hızla, kudretle, emniyet ve cesaretle yapmağa amade olduğunu da ayrıca ilaveye lüzum görüyorum.”⁸⁵⁷

Afet İnan’ın konuşması gazetenin tabiriyle “hararet ve samimiyet ile” ⁸⁵⁸ alkışlanmış, sonrasında Profesör Pittard söz almıştır. Pittard müstesna güzelliklerin toplandığı bu ortamda verilen güzel ziyafete nasıl teşekkür edeceğini bilemediğini

⁸⁵⁴ **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1937, s.8, Hans-Lukas Kieser, **Türklüğe İhtida–1870–1939 İsviçre’sinde Yeni Türkiye’nin Öncüleri**(Çev.: Atilla Dirim), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.s. 100–102., “Büyük Millet’in menşei”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1937, s.2.

⁸⁵⁵ “Türk Tarih Kongresi dağılırken dost sözleri”, **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937, s.3.

⁸⁵⁶ **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937, s.3.

⁸⁵⁷ **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937, s.3.

⁸⁵⁸ **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937, s.3.

belirterek cümlelerine başlamış, bu kongrenin genel tarihi zenginleştirecek kıymetli bilgileri kazanmak amacı ile güzel bir başlangıç olacağına işaret etmiştir. Çeşitli milletlere ait ilim adamlarının toplanmasını “*Cemiyeti Akvam*” olarak nitelendiren Pittard, yedi-sekiz gün içinde kongreye gelen milletlerin insanların birbirine yaklaştığını ve birbirini sevdiğini kaydederek kadehini Atatürk’ün sağlığına kaldırmıştır: “*Dünyanın dört köşesini dolaşmış bir adam salahiyeti ile yeryüzünde bir eşi daha bulunmadığını emniyetle iddia edebileceğim bu şehirde, evet Ekselans Bay Vali, şehrimizin bir naziri bulunmadığına inanınız, ilim adamlarının çalışmalarından çıkacak bahtiyar neticeler yalnız devletlerin siyasetine değil, bütün insanlığın saadetine de hizmet edecektir. Buna kanaat getirdiğim içindir ki kadehimi bir tek şahsiyet için kaldırıyorum: Atatürk’ün sıhhatine!*” ... Cazin neşeli havalarla açtığı dansların ilkinin Profesör Pittard yaptı.” Onun sağlam ve gürbüz adımlarla oynadığı fokstrot birçok alkışlandı.⁸⁵⁹

Misafirlerin dağılma zamanı yaklaştığında Profesör Pittard’a ihtisasları sorulduğunda kendisi kâğıt ve kalem isteyerek Atatürk’e sunulmak üzere şu cümleleri yazmıştır: “... *Meşhurez. Türk misafirperverliğinin yeryüzünde benzeri yoktur. Kongre, Atatürk’ün mahzuz(güçlü) olacağı beynelmilel bivifak(barış) dairesinde mesaisini ikmal etmiştir. Kongre’ye iştirak eden ecnebi âlimler kendilerini Türkiye’nin kalbinin ta yanında hissetmişlerdir...* Pittard, İstanbul Kongresinin güzel ve verimli geçmesinden dolayı uzun bir süre bu kongreden bahsedileceğini belirtmiş olup bu samimi toplantıyı “*münevver bir ailenin ilmi bir ziyafetine*” benzeterek sözlerini şöyle tamamlamıştır: “*Bizi tanımağa başlamış, bizim davamızın doğruluğunu anlayıp ilan etmeği kendilerine zevk ve şeref bilmiş ecnebi bilginlere karşı kalplerimiz minnet ve muhabbetle dolu olarak gurur ve neşe içinde süvariye nihayet verildi.*”⁸⁶⁰

Profesör Pittard’ın 8 Ekim 1937 günü halkevinde “*Medeniyetin menşeleri*” isimli⁸⁶¹ konferansına bakıldığında konferansa Afet İnan, İsmet İnönü, Abdülhalik Renda, Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Saraçoğlu, Kazım Özalp, Saffet Arıkan, Türk Tarih ve Dil Kurumu azaları vb. birçok öğretmen katılmışlardır: ⁸⁶² “*İnsanlar ilk zamanların hayvani ve ilkel yaşantısından azar azar kurtulup bugünkü noktaya*

⁸⁵⁹ **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937, s.3.

⁸⁶⁰ **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937, s.3., Pittard’ın kendi el yazısı ile yazılmış sözleri için bkz.: Ek-28.

⁸⁶¹ “*Profesör Pittard’ın Atatürk’e sunduğu hatıra*” **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937.

⁸⁶² **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1937.

gelmek için nasıl bir yol takip etmiştir?” sorusunu sorarak konferansına başlayan Pittard, insanların ilk önce aile, sonra kabile, cemaat ve klan varlığının muhafazasına çalıştıklarını, birçok mücadeleler geçirdikten sonra ateş ve çakmaktaşını keşfettiklerini, entelektüel, fikri ve sanatsal keşiflerin ortaya çıkması sonucu heykeltıraş, oymacılık ve resim sanatının geliştiğini açıklamıştır.

Pittard insanlığın bulduğu önemli iki keşfi ziraat usulünün bulunması ve diğer hayvanların evcilleştirilmesi olduğunu, eğer ki bunlardan mahrum kalınmış olunsaydı hala eski devirlerde yaşayan insanlar gibi yaşamın devam edeceğini söylemiştir. Pittard, hububatı yaygınlaştıran ve hayvanları evcilleştirenlerin vatani neresi ise bu keşiflerinde oranın insanına ait olduğunu ve bu keşifleri Avrupa’ya mal etme imkânının olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Avrupa ile Asya arasında Seddiçin gibi yüksek bir duvar bulunsaydı Avrupalıların bugün Mezolitik devirde yaşamış primitif Avustralyalılara benzeyeceklerini ifade eden Pittard, Anadolu’ya “*Avrupa’nın medeniyet ve kültür anası*”⁸⁶³ gözü ile bakılması gerektiğini ifade etmiştir.

Profesör Pittard, Türk Tarih Kurumu’nun davetlisi olarak 22 Mart 1938 günü tekrar Türkiye’ye gelmiş olup, 22 – 26 Mart 1938 tarihleri arasında Halkevinde davetiyesiz olarak konferanslar vermiştir.⁸⁶⁴ Konferansların konuları şunlardır: 1) İlk İnsanların tekâmül ettikleri fizik ve biyolojik muhit. 2) En eski medeniyetler: İlk ve orta Pleistosen medeniyetleri (Şelleen, Aşöleen ve Musteriyen devirleri). 3) En eski medeniyetler: Üst Pleistosen medeniyetleri(Orinyasiyen, Söbütreen ve Magdeleniyen devirleri). 4) İlk beşer ırkları. 5) Preistorik sanatlar(Mobiliye sanatı ve mağaralara ait sanat eserleri),Heykeltraşlık, hakkâklık(oymacılık), resim ve modölaj.

23 Mart günü Pittard ve eşinin, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi talebelerinin danslı eğlence gecesine katıldıkları anlaşılmaktadır.⁸⁶⁵ Uzun alkışlarla karşılanan Profesör Pittard öğrencilerinin ve kendisinin aslında daima ilim peşinde koşan öğrenciler olduğunu açıklayarak konuşmasına başlamış ve şöyle devam etmiştir: “... *Sizler genç bir memleketin münevver yavruları olup bu sevinçli akşamı bizim gibi kısmen maziye karışmış ve ancak varlığımızın kısa bir müddetiyle hale bağlı yaşlı*

⁸⁶³ “*Türk Yurdu medeniyetin ilk çıktığı yerdir*”, **Ulus**, 09 Ekim 1937, s.6., Haber İçin bkz.: Ek-34.

⁸⁶⁴ “*Profesör Pitar şehrimizde*”, **Ulus**, 22 Mart 1938, s.s. 1, 8.

⁸⁶⁵ “*Profesör Pitar ikinci konferansını verdi*”. **Ulus**, 24 Mart 1938, s.5.

*talebelere güzel ve neşeli bir akşam yaşattığınızdan dolayı minnettar ve müteşekkirim. Biz ne kadar mazi isek siz o kadar hal ve bilhassa ümit dolu bir istikbalsiniz*⁸⁶⁶.

Pittard, böylesine çalışkan, sıhhatli ve zinde bir gençliğin arasında bulunmaktan duyduğu mutluluğu ve heyecanı ifade ederek konuşmasını şöyle sürdürmüştür: *“Siz kısa bir zamanda mucizeler yaratmış olan bu memleketin her köşesinde fikir, kültür ve ışık başları olacaksınız. Evet, bu harikalar memleketinin sıhhatli, neşeli ve ümitli gençliği, eminim ki, yarın genç Türkiye Cumhuriyetinde herhalde ve her sahada muvaffak olacaktır.”*⁸⁶⁷ Pittard, kadın ve erkek talebelerin sadeliklerinden, doğallığından ve dans etmelerinden etkilendiğini belirtmiştir: *“Gençlik sağlığını ve neşesini yüzlerinde okuyorum. Bizim gibi gençlik için çalışanlara bu vaziyet en büyük ümidi verir. Bayan Pitar da bu geceden çok mütehassıs olduğunu söylemiştir.”*⁸⁶⁸

Pittard’ın eşinin 25 Mart 1937’de Afet İnan’ın eşliğinde Ankara Kız Lisesinde müdür ve öğretmenlerle edebi bir sohbete katıldığı anlaşılmaktadır.⁸⁶⁹ Haberde Bayan Pittard’ın özgeçmişinden bahsedilmiş olup Afet İnan’ın Bayan Pittard’ı anlatan bir takdimi olmuştur. Afet İnan, Eugene Pittard ve eşi Bayan Pittard’ın birbirlerine bilim çalışmalarında yardım eden ayrılmaz bir ikili ve ilim arkadaşı olduğunu belirterek Bayan Pittard’ı şöyle tanıtmıştır: *“.... Onun muhtelif memleketlerde yaptığı ilmi tetkiklerde bayanı daima beraber çalışmıştır. Dobruca Türkleri arasında, çok seneler evvel yaptıkları antropometrik tetkik defterleri bu beraber çalışma hayatının izleri taşır. O defterlerde ölçüleri gösteren rakamlar karşısında elle yapılmış resimler bizim ırk kardeşlerimizi tespit eder. Bu samimi Türk dostlarının yazıları o günlerden beri daima işlemiştir.”*⁸⁷⁰

Afet İnan, Bayan Pittard’ın Fransız edebiyatında Noel Roje adıyla bilinen bir roman yazarı olduğunu ifade ederek şu açıklama ile devam etmiştir: *“Noel Rojenin romanları bugün Fransız edebiyatında en parlak yer tutuyor. İlk eserini ondokuz yaşında iken(çocuğun gözyaşları) namı altında neşretmiştir. O günden beri yazıp*

⁸⁶⁶ **Ulus**, 24 Mart 1938, s.5.

⁸⁶⁷ **Ulus**, 24 Mart 1938, s.5.

⁸⁶⁸ **Ulus**, 24 Mart 1938, s.5.

⁸⁶⁹ “*Bayan Afetin mühim hitabesi, Mme Pitar da samimi bir hasbihal yaptı*”, **Ulus**, 26 Mart 1938, s.1.

⁸⁷⁰ **Ulus**, 26 Mart 1938, s.1.

bastırmış olduğu roman ve tiyatro piyesleri otuzu bulur. En mühim eserleri genel savaştan ilham alarak yazdıklarıdır... ”⁸⁷¹

26 Mart günü Afet İnan’ın dinleyici olarak katıldığı Ankara Kız Lisesi’nde Profesör Pittard ve eşine çay ziyafeti verilmiştir.⁸⁷² Bayan Pittard’ın, Madam Dö Mentenon ile Madam Dö Stael’in edebi hayatlarını anlattığı bir konuşması olmuştur. Daha sonra Bayan Pittard, Afet İnan ve İsmail Müştak Mayakon halkevine giderek Profesör Pittard’ın konferansını izlediler. Kız lisesi öğrencileri ile Afet İnan’ın Profesör Pittard ve eşini bir çay ziyafetine davet ettikleri haberin içeriğinden anlaşılmaktadır. Haberin devamı şöyledir: “*Bayan Afet mektebin eski bir hocası ve ev sahibi sıfatı ile misafirleri doğruca çay salonuna davet etti. Genç kızlarımız, kendi elleriyle mükellef bir masa hazırlamışlardı. Üzüm, incir, fındık, portakal gibi memleket meyveleriyle de süslenmiş olan masada, misafirlerimin etrafı derhal sarıldı. Çocukları içlerinden koptuğu gibi, çok samimi sözlerle misafirlerine çay ve meyve ikram ediyorlar, ağırlıyorlardı. Fransızca bilenler arkadaşlarının hissiyatına tercüman oluyorlar, misafirlerin huzurlarıyla mektebe ve kendilerine verdikleri onuru ifade etmeye çalışıyorlardı...*”⁸⁷³

Çay ikramından sonra Bayan Neriman Menemencioğlu’nun “*Türk Tarihinin Muhtelif Safhaları*” isimli bir etüdü okunmuştur. Bu etüdün sonunda Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım’dan bahsedilmiş daha sonra memleket türküleri okunmuştur: “*Profesör Pitar ve eşi bu türkülerden ve oyunlardan pek çok mütehassıs olmuşlardı. Kızların sırmalı esvaplarını pek beğendiler, hele oyunlarını fevkalade buldular. Kız lisesinin mütevazı salonu, belki en neşeli gününü geçiriyordu. Bize çok yakın iki misafir ve onların etrafını saran yüzlerce talebe, aynı neşe içinde idiler.*”⁸⁷⁴

Devam eden saatlerde Bayan Pittard’a Türk kızları hakkında edindiği izlenim sorulmuştur. Bayan Pittard, Türk gençliğini, canlı, neşeli ve samimi gördüğünü, onların öğrenmek için çalıştıklarını belirterek Türk kızları ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “*.... Fazla olarak bunların, bir ders, bir konferans verildiği zaman fevkalade memnun olduklarını ve teşekkür ettiklerini müşahade ediyorum. Bu nezaket garpta yoktur. Genç Türk kızları bu bakımdan çok hassas ve naziktirler. Diğer*

⁸⁷¹ **Ulus**, 26 Mart 1938, s.1.

⁸⁷² “*Ankara kız lisesinde Profesör Pitar ve refikası şerefine bir çay ziyafeti verildi*”, **Ulus**, 27 Mart 1938, s.8.

⁸⁷³ **Ulus**, 27 Mart 1938, s.8.

⁸⁷⁴ **Ulus**, 27 Mart 1938, s.8.

*tarafıdan benim etrafımı alan birçok genç Türk kızlarının Fransızca konuşmalarından da ayrıca mütehasıs oldum.*⁸⁷⁵

Ankara’da Kız Lisesi, İsmet İnönü Enstitüsü, Yüksek Muallim Mektebi ve Yüksek Ziraat Enstitüsü gibi birçok tesisi gezen Bayan Pittard Türkiye’nin geldiği nokta açısından şu önemli açıklamayı yapmıştır: “*Buralarda gördüklerim harikulade şeylerdir. Hatta Yüksek Ziraat enstitüsünün veteriner fakültesi kısmında bir köpeğin ve bir kedinin ameliyatında ve bir kanaryanın tedavisinde bile bulundum. Bütün bunların harikulade şeyler olduğunu ve Türkiye’nin her sahada ileri gittiğini görmek bana sevinç verdi. İsmet İnönü enstitüsünde küçük yavrular, kendi elleriyle yaptıkları çiçeklerden bana bir demet armağan verdiler. Bunu hep göğsünde taşıyacağım ve en güzel hatıra olarak saklayacağım. Son söz olarak size şunu söyleyeyim. Bu sabah bir Türk köylü evinin içine girdim. Köylü kadının bana karşı gösterdiği misafirperverliği, nezaketi, hiç unutmayacağım. Anlayamadığım kendi lisanıyla, fakat çok iyi anladığım haliyle ve hareketleriyle bu sade ve samimi kadın, tam bir Türk köylü kadını temsil ediyordu.*”⁸⁷⁶

Bayan Pittard’ın konuşmasından sonra Profesör Pittard da bir konuşma yaparak Türk kızları arasında bulunmaktan dolayı çok bahtiyar olduğunu ve bu genç kızların hayat için çalıştıklarını ve başarılı olduklarını gördüğünü belirterek Türk kızları hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: “*Benim gibi Türk’ü, Türkiye’yi çok seven bir ecnebinin bu terakki ve inkişaf hamlelerinin duyacağı hazzı tahmin edebilirsiniz. Geçen gün üniversitenin ve yüksekokulların gençleriyle beraberdim. Onların yeni Türkiye için faal birer misyoner gibi, hazırlanmakta olduklarını görmüştüm. Burada da aynı rol için hazırlanan bu nazik genç Türk kızlarıyla karşı karşıyayım.*”⁸⁷⁷ Pittard, Türk kızlarının önemli bir ikinci rolünün de annelik vazifesi olduğunu, iyi bir aile kurmaları gerektiğini belirterek konuşmasını şöyle tamamlamıştır: “*Size son söz olarak şunu söyleyeyim ki erkeklerin değerleri, onları yetiştiren anaların değerleriyle ölçülür. Toplantı geç vakte kadar aynı neşe içinde devam etmiştir. Misafirler mektepten ayrılırlarken aynı şekilde coşkunca alkışlanmışlardır.*”⁸⁷⁸

⁸⁷⁵ **Ulus**, 27 Mart 1938, s.8.

⁸⁷⁶ **Ulus**, 27 Mart 1938, s.8.

⁸⁷⁷ **Ulus**, 27 Mart 1938, s.8.

⁸⁷⁸ **Ulus**, 27 Mart 1938, s.8.

Profesör Pittard'ın verdiği konferanslara bakıldığında kullandığı dokümanları projeksiyon ile göstererek anlattığı için konuların anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Çoğunlukla gençlerin katıldığı konferanslarda metinleri Fransızcadan Türkçeye çeviren bir yetkilinin bulunması konferanslara katılımı artıran unsurlardan biri olmuştur. Profesör Pittard ve eşinin katıldıkları etkinliklerde Türk gençlerinin Fransızca konuşması Pittard ve eşinin Türk gençliğine olan hayranlıklarını bir kat daha arttırmış olup Türkiye'de geçirdikleri zaman diliminde gösterilen ilgiden mutlu olduklarını gazetecilere verdikleri demeçlerden ve katıldıkları çay partilerinden anlamaktayız.⁸⁷⁹

2.1.3. Antropolji, Arkeoloji ve Afet İnan

Afet İnan'ın fiziki antropoloji alanında ilk konuşması 3 Temmuz 1932 yılında toplanan Birinci Tarih Kongresi'nde okuduğu “*Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde*” başlıklı tebliğdir.⁸⁸⁰ Bu tebliği kısaca özetlemek gerekirse Afet İnan tebliğde “*Orta Asya'nın otokton halkı kimdir?*” sorusunu sorarak girişi yapmış ve jeolojik zamanlardan bahsetmiştir. Paleolitik devrenin son safhasında Avrupa'da, Afrika'da, Asya'nın güney çıkıntılarında insan tipinin dolikosefal olduğunu, Avrupa'ya, Paleolitik ve hatta Mezolitik devre ait yontma taş tekniğini götürenlerin bu dolikosefaller olduğunu özetlemiştir.⁸⁸¹ Afet İnan'a göre brakisefal ve dolikosefal olan iki tipin karışmasından orta tipler çıkmış olup Orta Asya'daki brakisefal insanlar ziraatı öğrenmiş ve hayvanları evcilleştirmiştir.⁸⁸²

1896 yılında Fransa'da bulunan Neolitik devirde çıkan 668 kafatasının %58'i dolikosefal, %21'i brakisefal %21'i de mezosefal olduğunu belirten Afet İnan brakisefal ırkın sonradan Avrupa'yı istila ettiğini vurgulamıştır. Rênê Gerin'in “*Les homme savant l'histoire*” ve E.Pittard'ın “*Les Races et l'histoire*”(İrklar ve tarih)⁸⁸³ adlı eserinden örnek vererek tezini güçlendirmiştir. “*Her halde Neolitik devrinden itibaren Brakisefallerin mevcudiyeti yeni bir medeniyet ise yeni hayat şartları ile*

⁸⁷⁹ “Profesör Pitar halkevinde dün ilk konferansını verdi”, **Ulus**, 23 Mart 1938.

⁸⁸⁰ **Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları**, 2.b.Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010,

⁸⁸¹ “Tarih Kongresi'nde Avrupa'yı Medeniyete Götüren Türklerdir”, **Anadolu**, 04 Temmuz 1932. Gazete haberi için bkz.: Ek-25.

⁸⁸² **Birinci Türk Tarih Kong...**, s.s.15-20., Afetinan, **Tarih Üze...**, s.s.20-21.

⁸⁸³ Ersanlı, Pittard'ın “İrk ve Tarih” kitabında antropoloji, etnoloji ve Asyoloji arasında kararsızlık içinde olduğunu, bu tür kitapların dönemin siyasetçi pragmatik tarihçileri üzerinde bir çekicilik yarattığını belirtmiştir. Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.188.

birlikte zuhur eder. Fakat eğer bu Neolitik brakisefaller hakikaten Asya'dan gelmişlerse bunların sarı bir ırka mensup bulunmuş olmaları hiçbir veçhile muhtemel değildir.”⁸⁸⁴

Afet İnan “Türkün ana yurdu neresidir?” sorusunun cevabını şöyle açıklamaktadır: “ Türkün ana yurdu, Orta Asya’dır. Bu yurdun bel kemiği, Altaylar-Pamir bölgesidir. Orta Asya yaylarının otokton ahalisi tek bir ırk manzumesi halinde teşekkül etmiştir. Orta Asya halkının umumi olarak antropolojik vasfı brakisefal olmasıdır... Türklerin dört yüz çadırı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, ari medeni bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir”.⁸⁸⁵

Afet İnan Ankara Kız Lisesi’nde tarih öğretmenliği yaparken aynı zamanda Türk Tarih Kurumu’nda aralıksız olarak çalışmalar devam ediyordu. “Atatürk’ün çalıştığı konularda da kitaplardan notlar alıyor ve çeviriler yapıyordum. Bir taraftan fırsat buldukça memleketimizin çeşitli yerlerini, tarihi eserlerini görmeyi ihmal etmiyordum”⁸⁸⁶ Afet İnan’ın asıl isteği Türk Tarih Kurumunun ilk tüzüğünde konulmasını önerdiği Türk heyetlerinin ülkemizde arkeolojik kazılar yaparak bunların raporlarının yayınlanmasıdır.

Afet İnan Mayıs 1933’te Ankara çevresinde Ahlatlıbel mevkiinde bir kazı denemesinin yapıldığını, müzeler müdürü Dr. Hamit Zübeyir Koşar ve İstanbul Üniversitesi’nden Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu’nun bu kazının başında olduğunu belirterek kazılar ile ilgili şu bilgiyi vermiştir: “1935’te Türk Tarih Kurumu bütçesinden bir miktar para verebileceğimizi hesaplayarak Müzeler Genel Müdürü Dr. Hamit Zübeyir Koşay’a teklifte bulunduk. Çorum’un Alacahöyük mevkii seçildi. Dr. Hamit Zübeyir Koşay, Remzi Oğuz Arık ve daha sonra Mahmut Akok’un katıldığı bir heyetle kazıya hemen başlandı ve ilk buluntular altın takımlar, güneş kursları ve daha pek çok zengin eşyalar olan mezarlar açılmış oldu. Bu büyük bir başarı idi. Kültür Bakanı Saffet Arıkan’la Türk Tarih Kurumu’ndan bir heyet kazı yerini görmeye gittik ve bulunan eserleri olduğu gibi mezarlarında gördük... Türk Tarih

⁸⁸⁴ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.s. 21,23.

⁸⁸⁵ Ersanlı, Afet İnan’ın konuşmasında romantik bir tutumla prehistorya(tarih öncesi) eğilimi sergilediğini, yararlandığı kaynakların göç ve kültürel asimilasyon üzerinde duran ve Türk ırkının tarih öncesine ağırlık veren kaynaklar olduğunu, kullanılan kaynakları Fuad Köprülü’nün yetersiz bulunduğunu belirtmektedir. Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.151., Afetinan, **Tarih Üze...**, ss. 34-35.

⁸⁸⁶ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.s.21-22.

kurumu'ndan yurt ve Türk Tarihimizin medeniyet elemanlarını incelemek ve tanıtmak için çok isteklerimiz oldu.”⁸⁸⁷

Afet İnan 12 Eylül 1933 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Üyesi olarak Ege havzası, Mısır, Filistin ve Suriye’de tarihi tetkiklerde bulunmak üzere Selanik’e gitmiştir: ⁸⁸⁸ “ *Reisicumhur Hazretleri, halkın alkışları arasında, refakatlerindeki zavatla birlikte Sakarya motorüne binmişler, motor yolda Galata rıhtımına uğramış, dün Selaniğe giden muallim Afet Haf. ile Ruşen Eşref Bey ve refikası Hf. orada çıkarak Romanya vapuruna geçmişlerdir.*” Afet İnan, Atatürk’ten Mektuplarım kitabında bu geziyi şöyle anlatmıştır: “ *Balkan Antantından önce bir fırsat çıkmış, Ruşen Eşref Üneydin ve eşi Saliha hanım ile 1933 yılında uzun süren bir seyahata çıkmıştık. İlk gittiğimiz yer Selanik olmuş ve Atatürk’ün doğduğu evi de görmüştük. Bu evde mübadil olarak Türkiye’den gelen, dört aile oturuyordu. Bize Türk usulü reçel ikram ettiler ve evin her tarafını gezdirdiler. Yanda da iki katlı küçük bir ev vardı. Atatürk babasının ölümünden sonra burada oturduklarını söylemişti. Ankara’ya döndüğümde Atatürk’e evi gördüğüm gibi, planı çizerek anlattım. Yalnız girişi kapısı değiştirilmişti. Sonradan bu ev Yunan hükümeti tarafından Atatürk’e hediye edilmiş ve müze haline getirilmiştir. Girit dahil, hemen her yerini tarihi abide ve müzelerini gezdik.*”⁸⁸⁹

Afet İnan 1935 yılının 3-12 Eylül tarihleri arasında Atatürk’ün tahsis ettiği Ertuğrul Yatı ile Marmara ve Ege bölgelerindeki tarihi abideleri, kazı yerlerini heyet halinde görmeye gitmişlerdir.⁸⁹⁰ Afet İnan’ın bu geziyle ilgili izlenimleri şöyledir: “ *Bu seyahatin gazetelerde geniş akisleri oldu. Özellikle memleketimizde bulunan her eserin meydana çıkarılması ve korunması ile yükümlü olduğumuzu kamuoyuna duyuruyorduk. Bu yerlerde kazı heyetlerinin yalnız yabancı devletlerden gelmiş*

⁸⁸⁷ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.22.

⁸⁸⁸ “*Tarihi tetkikler için Afet Hf. ve Ruşen Eşref Beyle refikası dün bir seyahate çıktılar*”, **Vakit**, 13 Eylül 1933., Bkz.: Ek-26.

⁸⁸⁹ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.21.

⁸⁹⁰ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.23. Arı İnan ile yaptığım röportajda Afet İnan’ın Çanakkale gezisi için şöyle demiştir: “*Mesela bir şey anlatırdı. İstanbuldayken. Çanakkale’ye gitmek istiyor. Kendi yatını veriyor. Şimdi ben olsam o yatı alır bir güzel gezerdim. Öyle yapmıyor. Tarih Kurumu heyetini topluyor ve araştırma yapmaya gidiyor o zaman. Atatürk tabii yatını veriyor. Anladınız mı yani. Müthiş bir güven var*”. Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat. Bkz.: Ek-1.

olması, elbette dikkati çekiyor ve bir an önce bizlerden de bu konularda çalışacak olanları görmek istiyorduk. Aynı yıl alacahöyük bize büyük ümitler vermişti.”⁸⁹¹

Türk Tarih Kurulunun Asbaşkanı olarak 12 Eylül 1935 tarihinde 15 kişilik bir heyet eşliğinde Ertuğrul yatı ile İstanbul’dan Çanakale’ye inceleme gezisine çıkan Afet İnan ile ilgili gazetede bu haber şöyle yer almıştır: “*Ertuğrul yatı dün saat 18 de Dolmabahçe önlerinden doğruca Çanakkaleden Truva harabelerine gidilecek orada önemli incelemeler yapıldıktan sonra doğru İzmirde geçilecek ve İzmirde Efes, Didim, Priyen, Milet, Bergama, Söke ve Birki gibi eski tarihin en kıymetli varlığını yaşıyan bölgeler görüldükten sonra dönülecektir. Heyete Trakya Genel Enspektörü General Kazım Dirik te refakat etmektedir. Gezi bir hafta sürecektir.*”⁸⁹²

Türk Tarih Kurulu Heyeti daha sonra Arıburnu ve Anafartaları gezmişlerdir.⁸⁹³ “*Bundan sonra Ulu Önderin Türk tarihine büyük şeref veren karargâhı hürmet ve minnetle ziyaret edilmiş Truva yıkılarında ilmi araştırmalar yapılmıştır. Heyet saat 20 de İzmirde hareket etmiş, İlbay ile Tümkomutanı sayırlar ve seçkin bir kalabalık tarafından uğurlanmıştır.*” Afet İnan’ın başkanlığında İzmir’e giden heyet General Kazım Dirik’in refakatinde Söke ve Bergama’da ontukları gezerek araştırmalarda bulunacaklardır.⁸⁹⁴

16 Eylül tarihli gazete haberi şöyledir: “*Türk Tarihi Araştırma Kurumu Başkanı Afetle Fuad Köprülü, profesör Yusuf Ziya, Konya sayırlı Muzaffer Göker ve arkadaşları Trakya genel enspektörü General Kazım Dirikle beraber hususi bir otoparla Sökeye gelmişler ve burada İlbay, Parti ve Halkevi üyeleri ve işırları tarafından karşılanmışlardır. Heyet otomobillerle Balat ve Yenihisar köylerine giderek buralardaki tarihsel eserleri ve bilhassa Millet ve Didim harabelerini incelemişlerdir.*”⁸⁹⁵

17 Eylül tarihinde Afet İnan, Trakya Genel İspekteri General Kazım Dirik, Eskişehir Sayırlı Profesör Yusuf Ziya, Profesör Fuat Köprülü, Konya Sayırlı Muzaffer Göker, Doçent Nimet Akdes, öğretmen Ahmet Sadi ve diğer öğretmenler

⁸⁹¹ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.23.

⁸⁹² “*Tarih Kurulunun Truva ve Ege incelemeleri*”, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1935.

⁸⁹³ “*Kurul İzmirde vardı*”, **Ulus**, 15 Eylül 1935, s.3.

⁸⁹⁴ “*Türk Tarih Kurumu Heyeti Çanakkaledeki tetkiklerini bitirerek İzmirde gitti.*”, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1935,

⁸⁹⁵ “*Tarih Kurulu üyeleri Aydınla*”, **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1935.

özel otomobillerle İzmir'den Söke'ye gelmişlerdir.⁸⁹⁶ Heyet Balat köyündeki Milet yıkıklarını ve Yeni Hisardaki Didim tapınağını gezmişlerdir. Didim'den Dalyan'a gelen heyet saat 20.00'de Söke'ye gelmiştir. Sökelilerin alkışları arasında Kurul'u selamlamışlardır. Afet İnan Söke'de gazetecilere şu konuşmayı yapmıştır:

“ Dün Anafartaları gezdik. General bize çok canlı izahlar verdi. Oradan Truvaya gittik. Bugün de İzmirden Sökeye geldik. Milet ve Didim yıkıklarını gezdik. Buradan dönüşte Efes, Bergama ve Ege Havzasındaki diğer eski eserleri de inceleyeceğiz. İlimizdeki diğer tarihsel eserleri diğer bir gezimizde görecek ve inceleyeceğiz. Esasen bu defa genel durumlarını gözden geçiriyoruz. Ayrıca gelip birer birer etüd edeceğiz. Bu gezimizde gördüğümüz eserler çok enteresandır. Tarih bakımından bu bölge o kadar zengin ki gezmekle bitmez. Onun için her yerini gezeceğiz. Bugün ilinizde gördüklerimiz Truvayı gölgede bıraktı... İzmirden gelirken otokardaki heyecanımızı hiç unutmuyacağız. Trakya genel ispektörü General Kazım Dirikin İzmir ve Ege çevresinde derin bilgilerinden ve vakit geçirmek hususundaki tatlı konuşmalarından çok duygulandık”,⁸⁹⁷

18 Eylülde İzmir'e dönen Türk Tarih Araştırma Kurumu şerefine Uray(Belediye) tarafından bir şölen verilmiştir. Afet İnan'ın başkanlığında bütün heyete teşekkür eden Aş Şarbay'ın(Belediye Başkanı) konuşmasından sonra Afet İnan şu konuşmayı yapmıştır:

“ Bize bu akşam burada İzmirliyle bir arada bulunmak fırsatını veren asşarbaylığa bütün kurulumuz namına teşekkürlerimi sunarım. İzmir, bizi çok candan karşıladı. Bütün İzmirliyleden bilhassa gezdiğimiz yerlerde bütün köylülerimizden gördüğümüz candan sevgi, bizi çok heyecanlandırdı. Biz, her surette gösterilen kolaylıkları unutmayız. Burada ilave ederek diyeceğim ki, genel ispektör General Kazım Dirikin Ege bölgesindeki gezimizde bize delalet etmesi, kendileri bu muhiti çok yakından tanınması ve tarihsel eserler üzerinde etütler yapmak fırsatını bulmuş olması itibarile bize çok büyük istifadeler bahşetmiştir... Kurulumuzun, heyetimizin çok büyük ödevleri vardır. ödevimiz bilhassa tarih üzerinde olamsı itibarile önemlidir.... Sonra Ege bölgesinde yaptığımız tetkikler bize daha büyük medeniyet eserlerini göstermiş oldu. Bunları görürken aklımdan şunlar geçiyordu. Bütün bunları yapanlar bugün üzerlerinde yaşayan biz türklerin cedlerimizdir. Yani bununla şunu demek istiyorum ki, Anadolu o kadar tarihi bölgelerle ve bu bölgeler o kadar tarihi eserlerle doludur ki, dünyanın hiçbir yerinde bu kadar tarih bölgeleriyle ve serleriyle dolu yer yoktur denilebilir.... İstanbul gazetecilerinden de rica ettiğimiz gibi, bu tarihsel eserlerin korunmasında her teşekkülün herkesin vazifesini yerine getirmesi ve göstermesi lazımdır...”⁸⁹⁸

⁸⁹⁶ “Ege bölgesinde bir etüd gezisi yapan Tarih Kurulu başkanı Bayan Afetin Ulus'a söyledikleri”, **Ulus**, 18 Eylül 1935, s.1.

⁸⁹⁷ **Ulus**, 18 Eylül 1935 s.2.

⁸⁹⁸ “Tarih Tarih Kurulu İzmir'e döndü”, **Ulus**, 19 Eylül 1935, s.4. Bkz.:Ek-35.

1 Eylül 1937’de Bükreş’te toplanan 17.Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi, Afet İnan için önemli bir dönüm noktası teşkil etmiş olup hem Afet İnan hem de Türkiye inanılmaz bir başarı ve saygınlık kazanmıştır.⁸⁹⁹

Afet İnan 1 Eylül günü Türk murahhas(delege) heyeti namına Kongreyi toplayan Roman Hükümeti’ne teşekkür ettikten sonra Arkeoloji ve Antropoloji Kongresi’nin toplanmasının ilimlerin gelişiminde hakiki bir ilerleme sağlayacağını belirterek bu kongreden alınacak neticelerin herkese yeni bir vazife yükleyeceğinin kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Medeniyeti, insan ruhunun bir eseri olarak nitelendiren Afet İnan; insanlığın doğuşundan itibaren insan cemiyetlerinin müşterek faaliyetlerinin neticesinde medeniyetin vücut bulabileceğini, birbirini takip eden eserlerin güzelleşmesini, gelişmesini, nasıl ve ne vakit şekil değiştirdiklerini açıklamak için bu kongrede toplanmış olduklarını ifade etmiştir.⁹⁰⁰ Yapılacak olan çalışmalar ile insanın kendini daha iyi tanıyabileceğini ve yeni icatların ortaya çıkarak gelişim ve medeniyetin daha yüksek seviyelere çıkabileceğini belirtmiştir.

Afet İnan’ın Arkeoloji ve Antropoloji Kongresi’nin açılış konuşmasından bir bölümü şu şekildedir:“... *Bu toplantıda temsil ettiğimiz Türkiye Cumhuriyeti her vasıta ile her yoldan geçmişi aramak yolundadır. Orada, Türkiye Cumhuriyetinde, arkeolojik, antropolojik etütler durmadan yapılmaktadır. Nura susamış nasyonalist Türkiye, geçmişi üzerine düşkün bulunuyor hararetle. O, yorulmak nedir bilmeksizin, en derin tetkik ve tahkiklere girişerek ilme nafiz yardımını yapmak istiyor. Uzun mazi, beşeriyetin ardından bıraktığı bu ırkların ve kültürlerin birbirine karışması ki burada mümessilleri bulduğunuz ilim tarafından aydınlatılmaktadır.*”⁹⁰¹

⁸⁹⁹ Afet İnan’ın 17.Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi için pasaportu 17 Ağustos 1937 tarihinde İcra Vekilleri Heyetince onaylanmıştır. Afet İnan ve heyeti 23 Kasım 1937’de harcırah olarak 2500 lira avans ve 2500 lira döviz almıştır. **BCA.**, Fon No:30. 18. 1. 2., Kutu No: 78, Dosya No:72,74, Sıra No:5. Orjinal belge için bkz.: Ek-36.

⁹⁰⁰ Afetinan, **Tarih Üze...**,ss. 381-382.

⁹⁰¹ Afet İnan Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler kitabında belirttiği Arkeoloji ve Antropoloji kongresinin açılış metni ile dönemin akşam gazetesinde ki metin aynı değildir. Bu metnin aslı Fransızca olduğu için Türkçeye çeviri hatasından kaynaklanmış olabilir. Afet İnan’ın kitabında yazdığı metin şu şekildedir: *Burada temsil ettiğimiz Türkiye Cumhuriyetinde her türlü vasıtalarla mazinin belgeleri aranmakta ve tetkik edilmektedir. Bilhassa Antropoloji ve Arkeoloji etüdleri büyük bir gayretle ele alınmış bulunuyor. Aydınlığa susamış olan Milliyetçi Türkiye mazinin üzerine dikkatle eğilmekte, derinlere doğru araştırmalar yapmakta ve bu zahmetlerle ilim âleminde kendi mütevazı payını vermeye çalışmaktadır... İnsanlığın gerisinde bıraktığı bu uzun mазisinin içinde ırkların ve kültürlerin birbirlerine karıştığını sizlerin temsil ettiğiniz ilim şubeleri gittikçe daha iyi aydınlatmaktadır. Bu suretle bugünkü ve gelecek nesiller birbirlerine olan akrabalıklarını anlamış olmakla ve insanlığın birbirine bağlılığının temelini yeni bir esas üzerine kuracaktır.*” “Profesör

Afet İnan, geçmişin bugünkü insanlık ve gelecek insanlar için yeni bir heyecan ve fikirlerle dolu olduğuna işaret ederek bu memlekette bulunmaktan mesut olduğunu belirtmiştir. Rumenlere, birçok hayır ve kültür kuruluşunun kurucusu Profesör Minoviç'e teşekkür ederek konuşmasını sonlandırmıştır. Afet İnan'ın bu nutku kongre heyeti tarafından ve dinleyiciler tarafından çok alkışlanmıştır. Afet İnan hem Kongre'deki üyelerin hem de dinleyicilerin bu konuşma ile Türk delegasyonuna ısınarak sempati ile yaklaştığını belirtmiştir.⁹⁰²

Afet İnan'ın 1937 yılında 17.uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi'nde tek kadın aza(üye) olması Rumen kadın âleminin de dikkatini çekmiş, konuşması esnasında güzel telaffuzu ve soğukkanlılığı, Kongre'de bulunanların takdirini ve hayranlığı uyandırmıştır.⁹⁰³ Haber şöyledir:

*“On yedinci beynelmilel antropoloji ve arkeoloji kongresi bugün merasimle açıldı. Türk murahhas heyeti namına Bayan Afet bir nutuk söyledi. Değerli profesörümüz tekrar söz alarak, ikinci başkanı bulunduğu Türk Tarih Kurumunun arkeolojik faaliyeti hakkında büyük takdirle karşılanan bir konferans verdi. Bayan Afet bu konferansında cumhuriyet devrinde Türkiye'nin arkeolojiye ve antropolojiye verdiği ehemmiyetli ve yapılan taharriyatı, elde edilen neticeleri anlattı. Bu nutuk uzun alkışlarla ve büyük bir sevgi ve alaka ile karşılanmıştır... Bayan Afet bir öğle ziyafeti verdi... Bayan Afet kongrede gerek nutkunda gerek konferansında güzel telaffuzu ve soğukkanlılığı ile bütün dünya âlimlerinin iştirak ettiği bu ilmi toplantının takdirini ve hayranlığını celbetmiştir.”*⁹⁰⁴

Kongre azalarına bir ziyafet vermeyi de ihmal etmeyen Afet İnan için Universul gazetesi, Türk kadınlığını muvaffakiyetle temsil ettiğini yazmıştır: *“Bugün bütün matbuat, Bayan Afet'in dünkü konferansından büyük sitayişle bahsetmektedir. Bayan Afet, kongrenin tek kadın azasıdır. Bu itibarla profesörümüz Rumen kadınlık âleminin de alakasını celp etmiştir. Dün gece kongre azalarına büyük bir ziyafet verdi. Bu ziyafete Bayan Afet, yüksek şeref yerlerinden birini işgal etti....”*⁹⁰⁵

Afet İnan'ın kongrenin bir oturumunda yaptığı konuşmanın çok takdirle karşılandığını belirten gazetede ki haber şöyledir: *“... Bayan Afetten büyük bir hayranlıkla uzun uzun bahseden gazeteler arasında Universul müdekkik bir âlim olan Türk kadın profesörünün asri hayatta emniyetle Türk kadınlığını muvaffakiyetle*

Bayan Afetin Bükreş'teki muvaffakiyeti”, Akşam, 08 Eylül 1937, s.6., Afetinan, Tarih Üze..., ss. 381-382., Geniş bilgi için bkz.: Ek-38.

⁹⁰² *Akşam, 08 Eylül 1937, s.6.*

⁹⁰³ *“Bayan Afetin çok takdir olunan bir konferansı”, Cumhuriyet, 03 Eylül 1937.*

⁹⁰⁴ *Cumhuriyet, 03 Eylül 1937.*

⁹⁰⁵ *“Adnan Galib, Bayan Afetin Bükreş Kongresindeki nutku”, Cumhuriyet, 04 Eylül 1937, s.1.*

temsi ettiğini yazıyor. Duninuotsa'da Bayan Afetin kongrede çok büyük bir alaka uyandırdığını kaydetmekte ve Türkiye'deki arkeoloji faaliyeti hakkındaki konferansı ile ilim âlemine değerli bir hizmette bulunduğunu ilave etmektedir."⁹⁰⁶

İkinci oturumda Türk Tarih Kurumunun arkeolojik çalışmalarını projeksiyon ile anlatan Afet İnan, konuşma yaparken hafriyat neticesinde çıkan eşyaları da yanında getirmiş olup dağıtmış olduğu broşürler toplantıya katılanlar tarafından adeta kapışılmıştır. ⁹⁰⁷ Bu broşürlerin yenilerinin getirileceği ayrıca belirtilmiştir. Afet İnan, 7 Eylül 1937'de gazetecilere bir de beyanatta bulunmuştur. Dönemin antropolojik iklimini, Türkiye'nin diğer devletler tarafından nasıl görüldüğünü algılayabilmek ve Afet İnan'ın 17.uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi ile ilgili görüşlerini anlamak açısından haberin tamamına yakını aldım. Haber şöyledir:

"Eylülün birinci günü Bükreşte toplanan antropoloji ve arkeoloji beynelmilel 17'nci kongresine Türk Tarih Kurumu asbaşkanı profesör bayan Afet'in riyasetinde bir heyet gittiğini yazmış ve kongrenin gerek heyeti umumiyesinde, gerek seksiyonlarında Türk Tarih Kurumu namına bayan Afet tarafından verilen konferansın ve yapılan komünikasyonun büyük bir alaka ve takdirle karşılandığı Bükreşten aldığımız telefon haberleri üzerine evvelce yazmıştık. Bu muvaffakiyetin tafsilatını Türk efkârı umumiyesine bildirmek üzere kendilerine müracaat ettiğimiz Bayan Afet bu ricamız lütfen kabul buyurarak bir muharririmize atideki beyanatta bulunmuşlardır.

"Malumunuz olduğu veçhile antropoloji ve arkeoloji beynelmilel 17'nci kongresi eylülün birinci günü Bükreşte toplandı. Bu kongreye Türkiye dâhil olduğu halde yirmi dokuz memleket iştirak etmiştir. Türkiye'yi Cevad Abbas Gürer, Profesör Yusuf Ziya Özer, Profesör Hasan Reşid Tangut ve ben temsil ediyorduk. Delegasyonumuzun bu kongrede varmak istediği hedef Türk Tarih Kurumu tarafından Türkiye'de yapılan arkeolojik hafriyatın en son neticelerini bildirmek idi." Kongrenin ilk açılış günü Beynelmilel antropoloji cemiyeti reisi Profesör Pitard'ın ve kongre kâtibi umumisi Profesör Minoviçi'nin ve kongreyi selamlayan Bükreş Belediye reisinin nutuklarından sonra muhtelif delegasyonların reisleri ve bu meyanda Türkiye delegasyonu şefi sıfatı ile ben birer nutuk irad ettik.

Bu nutukları müteakip ben Türk Tarih Kurumunun arkeoloji bakımından faaliyetini teşrih ve izah eden bir konferans verdim. Bu konferansımın kongreye Türk Tarih Kurumu tarafından Türkiye'nin dokuz muntakasından yapılan hafriyatın son vaziyetleri müşahedelerime müstenid malumatımı bildirdim. Bu konferans kongrenin açılış günü verilen ilk ilmi konferanstı. Konferansımın büyük bir dikkat ve alaka ile takip edildiğini ve Türk Tarih Cemiyeti mesaisinin üzerinde çok iyi tesirler bıraktığını görmekte bahtiyar oldum. O gün ve hiçbir gün heyeti umumiye de bundan başka hiçbir konferans verilmemiştir. Konferansımı bitirdikten sonra birçok âlimler yanıma

⁹⁰⁶ **Cumhuriyet**, 04 Eylül 1937, s.1.

⁹⁰⁷ "Profesör Afetin verdiği konferans", **Cumhuriyet**, 05 Eylül 1937.

gelerek elimi sıktılar ve beni hararetle tebrik ederek mensup oldukları ilmi cemiyetlerle cemiyetimizin teşriki mesai etmesi teklifinde bulundular.

Açılış merasimine tahsis edilen bu ilk günün öğle sonu toplantıları seksiyonlarının çalışmalarına hasredilmişti. 1) antropoloji, 2) arkeoloji, 3) İrs ve ıstıfa, 4) cinsi antropoloji, 5) etnografi. Bunlardan antropoloji seksiyonuna beni, etnografi seksiyonuna da Profesör Yusuf Ziya Özeri reis intihap ettiler. Benim seksiyonumun ilk toplantısında ben üçüncü olarak söz almıştım. Benden evvel söz söyleyen Rumen delegesinin beyanatı bir hayli ciddi münakaşayı mucib olmuştur. Söz sırası bana gelince ben iki yüz Türk kadını üzerinde bizzat yapmış olduğum antropolojik etüdümlü izah ettim. Fransızca olarak yazdığım bu etüdü daha evvel bir risale halinde batırmıştım. Azanın beni kolaylıkla takip edebilmeleri için bu risaleyi kendilerine dağıttım...

Seksisyon bu komünikasyonumu memnuniyetle ve alkışlarla karşıladığı gibi o gün riyaset kürsüsünü işgal etmekte olan Cenevre Darülfünunu antropoloji profesörü ve Beynelmiel Antropoloji ve Arkeoloji cemiyeti reisi Profesör Pittard da seksiyonun mesaisine yeni bir doküman ilave eden bu etüdü çok orijinal ve kıymetli olduğunu kürsüden alenen söyledi. Kongrenin dördüncü günü öğleden evvel ikinci arkeoloji seksiyonuna diğer bir komünikasyon yaptım. Bunun mevzuu Türkiye'deki arkeolojik hafriyata dairdi. Bu komünikasyonu yaparken aynı zamanda Bükreş'e götürmüş olduğum vesikaları ve bu meyanda Alacahöyük'te son günlerde çıkarılan altın ve bronz eşyayı da bizzat gösterdim, bunların her biri hakkında ayrı ayrı izahat verdim.

Diğer taraftan hafriyatın seyrini irâe(göstermek) eden dokümanlı resimleri de projeksiyonla göstererek bunları da birer birer ve şifahen izah ettim. Bu toplantıda gerek vazife itibariyle hazır bulunan aza, gerek seksiyon müzakerelerini takip için gelmiş bulunan kalabalık bir samîin kütlesi büyük bir alâka ile etrafıma toplandılar ve izahatımı samimi bir dikkatle dinlediler. Bunun üzerine orada bulunan Profesör Pittard Türkiye'deki arkeolojik hafriyatın neticeleri arkeoloji ilmi bakımından ne kadar kıymetli ve ehemmiyetli ve bunların Ön Asya ve Avrupa medeniyetini aydınlatacak mahiyette vesikalar bulunduğunu söyledikten sonra Türk Tarih Kurumunun bu faaliyeti teksif etmesini kongrenin temenni halinde karar altına alınmasına dair bir takrir verilmesini teklif etti. Bu teklif ittifakla kabul ve hazırlanan takrir kongreye takdim olundu. Kongrenin kapanma toplantısında okunan bu takrir ittifak ve alkışlarla kabul edildi. Daha evvel başka bir seksiyon tarafından verilen diğer bir takrir hayli müzakere ve münakaşadan sonra heyeti umumiyece reddedilmişti...

Akşam Serklmiliter'de kongre azasına Romanya Maarif nezareti namına verilen ziyafet esnasında son nutuklar irad edilirken Profesör Pittard ayağa kalkarak İki sene sonra toplanması mukarrer olan bu kongrenin, Türk delegasyonu tarafından vuku bulan teklif üzerine Türkiye'de içtima edeceğini azaya tebşir etti. Bundan büyük bir memnuniyet duyan davetliler "Yaşa Türkiye" sesleriyle Türk delegasyonunu selamladılar. Bunun üzerine ben söz aldım: Romanya'da gördüğümüz misafirperverlikten sitayişle bahsederek ve kongrenin ilim âlemine yeni eserler vermiş olduğunu kaydeyliyerek 18'inci Antropoloji ve Arkeoloji beynelmilel kongresinin Türkiye'de toplanmasının Türk alimleri tarafından büyük meserretle karşılanacağını bildirmekle bahtiyar olduğumu söyledim.

Program da mevcut olan tenezzühlere maalesef iştirak edemedik. Çünkü yakında toplanacak olan Türk Tarih Kongresinde yapmağa mecbur olduğumuz vazifeler bir an evvel İstanbul'a dönmemizi istilzam ediyordu. Bu sebeple

kongredeki resmi vazifemiz biter bitmez buradan gönderilmiş olan tayyareye binerek arkadaşlarımla beraber iki saat bir çeyrek zarfında Bükreş'ten İstanbul'a geldik. Kongreyi tertibe memur olan heyetteki Rumen aza ile diğer milletlere mensup kıymetli zevat Türk delegasyonu ile yakından alakadar olmuşlardır. Bundan dolayı kendilerine gazetenizin sütunlarında alenen teşekkür etmeği kendime bir borç bilirim.”⁹⁰⁸

17'inci Antropoloji ve Arkeoloji Kongresi'nin olduğu günlerde Universul gazetesinin Afet İnan ile yaptığı röportaj, Romanların Türkiye'deki antropolojik ve arkeolojik gelişmelere gösterdiği ilginin bir sonucu olup Afet İnan'ı, Türkiye Cumhuriyeti Reisi Kemal Atatürk'ün “evlâdı manevisi” ve Türkiye'de kadınları yükseltme hareketinin en hararetli temsilcisi olarak tanıtmaktadır.⁹⁰⁹ Haber şöyledir: “Rumen matbuatı, geçenlerde Bükreş'te toplantılarını yapan beynelmilel 17'nci Antropoloji ve Arkeoloji Kongresinde Profesör Bayan Afet'in Türkiye'yi muvaffakiyetle temsil etmesi üzerine Atatürk Türkiye'si hakkında hararetli makaleler neşretmektedir.”⁹¹⁰ Haberin devamında Universul Gazetesinin 3 Eylül 1937 tarihinde “Türkiye Cumhur reisinin kızıyla mülakat” adı altında Afet İnan'ı şöyle tanıtmıştır:

“Beynelmilel 17'inci Antropoloji ve Arkeoloji Kongresi münasebeti ile payitahtımız, bu kongrede Türkiye'yi temsil eden meşhur bir bayanın ziyaretini kabul etmekle müftehirdir. Bu kadın, Türkiye Cumhuriyeti Reisi Kemal Atatürk'ün evladı manevisi ve Türkiye'de kadınları yükseltme hareketinin en hararetli mümessili olan Bayan Afettir. Müşarünileyha (adı geçen) müspet ilimler sahasında yorulmaz bir araştırmacı ve kıymetli bir tarih profesörüdür. Çok sade giyinen fakat çok samimi olan Bayan Afet, modern hayatı yaratmak için tam itimad ve enerji dairesinde faaliyete geçen memleketin diğer kadınlarından hiç de farklı değildir. Kendileri, Kemalist Türkiye'de yeni doğan artistik ve kültürel Rönesans hareketlerinin esas hatları hakkında kısaca malumat vermişlerdir. Mazinin tekmil hurafelerinden ayrılan güneş, nizam ve medeniyet memleketi olan bugünkü Türkiye'de, güzel sanat layık olduğu veçhile anlaşılmıştır. Bizzat devlet reisi, bu günün münevver gençliğine, Türkiye'nin tarihi hazineleri hakkında çok kıymetli fikirler aşılamıştır. Güzelliği, sanatı ve mazinin kıymet biçilmeyen zenginliklerini sezen genç nesil bu yolda çoktan işe

⁹⁰⁸ Pittard kongrenin Türkiye'de yapılacağını söylediğinde Afet İnan Romanya'da gördüğü misafirperverlikten övgü ile söz eder ve Kongrenin Türkiye'de toplanmasının Türk âlimleri tarafından büyük sevinç ile karşılandığını ifade eder. Ne yazık ki İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasından dolayı 18.Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi toplanamadı. Savaş sonrası Türkiye'de antropoloji baskın niteliğini kaybetti. Afet İnan'da 18. kongrenin Türkiye'de yapılması ile ilgili hazırlıkların yapıldığını fakat 2. Dünya Savaşı'nın buna mani olduğunu belirtmiştir. Afetinan, **Tarih Üze...**, s.403., “Profesör Bayan Afetin Bükreş'teki muvaffakiyeti”, **Akşam**, 08 Eylül 1937, s.6., Toprak, **Darwin'den Ders...**, s.s.108-109., Bkz.: Ek-38.

⁹⁰⁹ “Profesör Afetin konferansları; Rumen gazeteleri derin takdirle bahsediyorlar”, **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1937, s.3. Gazete haberi için bkz.: Ek-38.

⁹¹⁰ **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1937, s.3., Gazete haberi için bkz.: Ek-38.

başlamıştır. Bunun neticeleri bugün sahalarda meşhud olmaktadır. Tarih sahasında ise devlet efektif surette yardım etmektedir.”⁹¹¹

Afet İnan yapılan röportajda şunları demiştir: *“Filhakika bugün Türkiye’de tarih, hakiki surette öğreniliyor. Yalnız İslamiyet devrindeki muzafferiyetler değil, milletimizin ve milletlerin mazilerinin her köşeleri bütün derinlikleri ile tetkik ediliyor.”⁹¹²* Afet İnan’ın bu kongrede sunduğu “ 200 Türk Kadını Üzerinde Antropometrik Tetkikler” başlıklı tebliği, Afet İnan’ın doktora tezine hazırlık çalışması gibiydi.

Afet İnan 22 Ekim 1937 tarihinde Maarif Vekâletine gönderdiği raporda 2 Eylül günü Kongrenin açılış günü olduğunu, açılış günü konuşması olmamasına rağmen kongre tertip heyetiyle görüşerek ilk günkü programda yer aldığını belirtmiştir.⁹¹³ Açılış töreninin Bükreş’in yeni binalarından Hukuk Fakültesi’nde yapıldığını ve Kongre’yi Beynelmilel Arkeoloji ve Antropoloji Cemiyeti Reisi Prof. E. Pittard’ın açtığını belirtmiştir. Afet İnan kendi konferansı için şu önemli bilgileri vermiştir: *“ Nutuklardan sonra Türkiye’de Türk heyetlerinin arkeolojik faaliyeti” hakkındaki konferansım büyük bir dikkat ve alaka ile takip edildi. Türk Tarik Kurumu arkeolojik çalışmalarının dinleyiciler üzerinde çok iyi tesirler bıraktığı memnuniyetle müşahade ettik. Bir çok âlimler hararetle tebrik ederek mensup oldukları ilim cemiyetleri ile Türk Tarih Kurumunun çalışma birliği yapmasını teklif ettiler.”⁹¹⁴*

Afet İnan söz sırası kendisine gelince 200 Türk kadını üzerinde yapmış olduğu antropometrik etüdünü anlatırken Fransızca olarak bastırdığı bu konuşmanın metinlerini izleyicilere dağıtmıştır. Afet İnan bu konuşma ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: *“ Seksiyon bu kominikasyonumu ilgi ile karşıladığı gibi o gün riyaset kürsüsünü işgal etmekte olan Cenevre Üniversitesi antropoloji Profesörü E. Pittard seksiyonun mesaisine yeni bir doküman ilave eden ve bilhassa Türk kadınları üzerinde böyle bir anketin ilk defa yapılmış olduğunu, bu bakımdan orjinalliği ve kıymetini belirtti.”⁹¹⁵*

⁹¹¹ **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1937, s.3.

⁹¹² **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1937, s.3.

⁹¹³ **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1937, s.3.

⁹¹⁴ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.401.

⁹¹⁵ **A.g.e.**, s.402.

Afet İnan Kongrenin 4.günü öğleden evvel ikinci arkeoloji oturumunda Türkiye’deki arkeolojik kazılara dair diğer sunumunu yapmıştır.⁹¹⁶ Türkiye’den getirdiği vesikaları izleyicilere gösteren Afet İnan, dokümanlı resimleri de projeksiyon ile göstermiştir. Konuşma bittikten sonra oturum başkanı Pittard; Türkiye’deki Arkeolojik çalışmaların eski Ön Asya ve Avrupa medeniyetini aydınlatacak mahiyette vesikalar verdiğini ve çok değerli olduğunu belirtmiştir. Pittard’ın bu vesikaların Kongre’de bir yerde sergilenmesi teklifi kabul edilmiştir. Afet İnan bu kongre ile ilgili şunları demiştir: “ *Bu beynelmilel kongrede, Türkiye’de arkeoloji, antropoloji ve dil konularındaki çalışmaların izah edilmesiyle bu sahadaki ilim mensuplarının dikkati çekilmiş ve bilgi edinmelerini sağlamıştır. Derin saygılarla arz olunur.*”⁹¹⁷

Afet İnan İkinci Tarih Kongre’sinde “*Türk Tarih Kurumunun Türkiye’deki Arkeolojik Faaliyetleri(1932-1939)*” isimli konuşmasını 20 Eylül 1937 tarihinde Kongre’nin birinci günü ilk oturumda yapmıştır.⁹¹⁸ Afet İnan Türk milletinin mazisinden kuvvet alarak yükseldiğini, alınan vazifenin bu temelin sağlam malzemesini dünya ilim âlemine tanıtmak olduğunu ayrıca Türk Tarih Kurumunun kuruluş gayesinin Türk tarihinin ana hatlarını yazmak ve cihan kültürü içindeki yerini bildirmek olduğunu belirtmiştir. Tarihin meydana çıkması sadece mili sınırlar içinde yapılan çalışmalarla değil uluslararası ilim âleminin çalışması ile ortaya çıkacağını ve Türk tarihinin kültür tarihinde önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir.⁹¹⁹

Afet İnan her yoldan ve her vasıta ile Türk tarihine malzeme toplamanın tarihi hedefimiz olduğunu, hafriyat yapmanın bu hedeflerin en başında geldiğini ve Türkiye’nin tarihi eserlerinin çokluğu ile dünyanın en önde gelen ülkelerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Afet İnan, Türk ırkının Proto-Eti ve Eti zamanından beri var olduğunu, göç dalgalarının olmasının Türk ırkının cevherini bozmadığını, Türk ırkının bozulmadığını anlamanın iki yolu olduğunu; bunlardan birinin bu topraklar altında yatan ataların iskeletleri, diğerinin ise bu yurda sahip olan Türk milleti olduğunu belirtmiştir. Doktora tezindeki anketi bu yüzden yaptığını ifade etmiştir.⁹²⁰

⁹¹⁶ A.g.e., s.402.

⁹¹⁷ A.g.e., s.403.

⁹¹⁸ **İkinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları**, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.8.

⁹¹⁹ **İkinci Türk Tarih Kong...**, s.s.. 8-9., Afetinan, **Tarih Üze...**,s.297.

⁹²⁰ **İkinci Türk Tarih Kong...**, s.9.

Türkiye Cumhuriyetinin tarih ve arkeolojiye büyük pay ayırdığını, hafriyat işlerinde Türkiye'nin çok yeni olduğunu fakat alınan neticelerin çok değerli olduğunu belirten Afet İnan, kazı yerlerini belirtmiştir. Afet İnan Ahlatlıbel(1933), Karalar(1933), Göllüdağ(1934), Alacahöyük(1935-1937), Trakya Höyükleri(1936-1937), Ankara Kalesi(1937), Çankırıkapı(1937), Etiyokuşu(1937), Pazarlı(1937), İzmir namazgâh, İstanbul(1937) kazılarından bahsetmiştir.⁹²¹

Afet İnan, Prof. Eugene Pittard'ın Adıyaman'daki keşfinde Paleolitik Devir aletlerini bulduğunu, 1936 yılında Bayan Muine Atasayan(Ankara Tarih Fakültesi Antropoloji Asistanı) Gavurkale'de Hitit devrine ait bir alet bulduğunu,⁹²²Türkiye topraklarının şimdiye kadarki araştırmalarda tam Mezolitik ve Neolitik buluntular vermediğini ifade etmiştir. Hitit Devrini Anadolu için en önemli medeniyet çağı olarak gören Afet İnan, Hitit Devrinin mabetleri ile heykellerinin o devrin büyüklüğünü göstermekte olduğunu belirtmiştir.⁹²³

Afet İnan, Eti Devrinde yapılan mabet ve heykellerin o dönem Anadolu tarihi için büyüklük ve görkemi simgelediğini belirtmiştir. Sfensler ve onları bekleyen Arslanlar; Eti İmparatorluk Devrinin son asırlarını, Hitit İmparatorluk devrinin sanat eserleri olduğunu ve höyüğün 3.25 metre derinliğinden 5.80'metreye kadar olan katında dört mimari tabaka olduğunu belirtmiştir.⁹²⁴ 1937 yılındaki hafriyat sahasının sfensli kapı hizasında olduğunu, Hitit Mabedinin temellerinin bu kapı seviyesinde bulunduğunu ve devir olarak Hitit Mabedinin sfensli kapıdan daha eski olduğunu belirterek şu tespitleri yapmıştır: *“Çift sfensli kapılardan geçilir geçilmez büyük bir avluya girilmektedir. Salonun köşesinde depolardan bir kısmı ve ay yıldız işaretli büyük bir küp bulunmuştur. Avludan iki kanatlı bir kapı ile dehlize girilmektedir. Bu kapının dibinde bir su küpü, eşğin altında ise yuvarlak havuz ve onun su yolu görünmektedir. Bunlar dini törenlerle ilgili olabilir.”*⁹²⁵

Afet İnan Pazarlı civarında tespit edilen kuş gagalı biçiminde emzikli kapların ve kenarı kırmızılı seramiklerin Hitit çağı eserleri olduğunu söylemektedir.⁹²⁶ MÖ 12.asırdan MÖ 8.asra kadar olan dönemde Friky'a çağı vardır. Afet İnan Friky'a

⁹²¹ İkinci Türk Tarih Kong..., s.s. 10-11., Afetinan, Tarih Üze..., s.s. 299-300.

⁹²² İkinci Türk Tarih Kong..., s.11.

⁹²³ A.g.e., s.11.

⁹²⁴ A.g.e., s.13.

⁹²⁵ A.g.e., s.13., Afetinan, Tarih Üze..., s. 306.

⁹²⁶ İkinci Türk Tarih Kong..., s.13.

devrinin en zengin hafriyat sahasını Pazarlı yöresi olarak belirtmektedir.⁹²⁷ Frikyalıların bu yörede ince bir zevkle saraylarını ve kalelerini kurmuş olduklarını belirten Afet İnan şöyle devam etmiştir: “*Sarayın iç ve belki de yer yer dış kısmı tuğla üzerinde boyalı olarak hazırlanmış kabartmaları havi ve kaplamalarla süslenmiştir. Bu kabartmaların üzerindeki kuş başlı ve miğferi sorguçlu askeri göz önüne getirirsek, aynı eserin Yunanistan’da, Miken’de bir vazo üzerinde bulunan askerlerin tıpkı tıpkısına aynı olduğunu tespitte güçlük çekmeyiz.*”⁹²⁸

Türk Tarih Kurumunun açtığı beş höyükten Alpallu höyüğünün alt tabakasında Prehistorik çanaklar bulunduğunu ve Umurca Höyüklerinin mezarları içinde birçok malzeme bulunduğunu⁹²⁹ belirten Afet İnan’a göre Ankara’da Ahlatlıbel’de ise Bakır Devri aletleri ile Tümülüslerde Friky Devri aletleri bulunmuştur. Gazi Fidanlığında Post-Hitit Devrine ait aletler bulunmuş olup Ankara Kalesi’nde bulunan taş balta Neolitik Döneme ait vesikalardır.⁹³⁰ Afet İnan konuşmasını şöyle bitirmiştir: “*Ümidimiz odur ki, bu buluşlarımızdaki etütler ve diğer yerlerde bulunanlarla olan mukayeseleri, umumi cihan kültür tarihini aydınlatmakta en büyük rolü oynayacaktır...*”⁹³¹

Afet İnan Üçüncü Tarih Kongre’sinde “*TTK’nin 1937’den 1943’e Kadar Arkeolojik Çalışmaları*” isimli konuşmasını Türk Tarih Kurumu asbaşkanı sıfatı ile 15 Kasım 1943 tarihinde Kongre’nin birinci günü yapmıştır.⁹³² Türk Tarih Kurumunun amaçlarından birinin de kazı yaparak tarihi devirlerin karanlıklarını aydınlatmak olduğunu belirten Afet İnan, TTK’nin 1937’den beri 17 yerde hafriyat, 12 yerde sondaj, 3 yerde çalışma ve 6 bölgede tarihi tetkiklerde bulunduğunu ifade etmiştir.⁹³³ Nasıl ki tarihte Selçuk Türkleri, Türk olarak görülüyorsa Etilerin de bir o kadar Türk olduklarını belirten Afet İnan, siyasi hâkimiyetlerin ve devlet isimlerinin farklılık gösterebildiğini fakat halkın aynı karakteri taşıdığını ifade etmektedir.⁹³⁴

⁹²⁷ A.g.e., s.14.

⁹²⁸ A.g.e., s.14.

⁹²⁹ A.g.e., s.14.

⁹³⁰ A.g.e., s.s.14-15.

⁹³¹ A.g.e., s.15., Afetinan, *Tarih Üze...*, s.s. 309-310.

⁹³² *Üçüncü Türk Tarih Kongresi; Kongreye Sunulan Tebliğler*, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.33.

⁹³³ *Üçüncü Türk Tarih Kong...*, s.34.

⁹³⁴ A.g.e., s.44.

1937 yılından 1943 yılına kadar yapılan arkeolojik çalışmaları aşağıda belirtilmiştir:⁹³⁵

a) HAFRIYAT YERLERİ: 1- Alacahöyük, 2- Pazarlı, 3- Sivas Şifahiyesi, 4- Karaoğlan, 5- Çankırıkapı, 6- Ankara Mabedi, 7- Eti yokuşu, 8- Hacılar, 9- Bitik, 10- Konya Alâeddin Tepesi, 11- Dündartepe, 12- Tekkeköy, 13- Kaledoruğu, 14- İzmir, Namazgâh, 15- Sarayburnu, 16- Rhegion, 17- Trakya Tümülüsleri.

b) SONDAJLAR: 1- Kars, Mısır Dağı Düz İskân Yeri, 2- Kars, Azat, 3- Kars, Kalecik, 4- Erzurum, Karaz Höyüğü, 5- Kırşehir, Hashöyüğü, 6- Ankara Çimento Fabrikası Höyüğü, 7- Bolu Orman Mektebi Höyüğü.

c) GELİŞİ GÜZEL BULUNANLAR: 1- Ankara İstasyonunda Freskli Bizans mezarı, 2- Silifke Mozaikleri, 3- Mudanya Yeraltı Mezarı.

d) TARİHİ TETKİKLER: 1- Prehistorik araştırmalar Ankara-Güdül, Eskişehir, Kütahya- Tuz Gölü, 2- Ankara, Bolu, Düzce, 3- Ankara-Hatay, 4- Kars Platosu ve Aras Vadisi, 6- Antalya Çevresi.

Afet İnan Dördüncü Tarih Kongre'sinde "*TTK'nin 1943'den 1948'e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Türkiye Tarihine Neler Kazandırmıştır*" isimli konuşmasını 10 Kasım 1948 tarihinde Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı sıfatı ile yapmıştır.⁹³⁶ Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş amacının başlıca vazifesinin her devrin aydınlatılması olduğunu belirten Afet İnan, arşivlerdeki vesikaların incelenmesinin yanında arkeolojik kazıları yapmanın ve eserleri ortaya çıkarmanın Anadolu'nun bilinmeyen eski devirlerinin tarihini öğrenmek için önemli olduğunu açıklamıştır.⁹³⁷ Afet İnan beş yıllık çalışma devresini tarihi geziler ve araştırmalar ile sondaj ve kazılar olarak iki grupta değerlendirmektedir. Çağları şöyle sıralamıştır; 1- Paleolitik, Mezolitik, Kalkolitik ve Bakır Çağı 2- Eti, Post-Eti, 3- Frig Çağı, 4- Helenistik ve Roma Çağı, 5- Bizans Çağı, 6- Selçuk Çağı, 7- Osmanlı Çağı olarak isimlendirmektedir.⁹³⁸

Antropoloji Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu yönetiminde, Dr. Muzaffer Şenyürek ve Asistanı Kılıç Kökten ile beraber Türk Tarih

⁹³⁵ A.g.e., s.s.45-46.

⁹³⁶ **Dördüncü Türk Tarih Kongresi; Kongreye Sunulan Tebliğler**, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s.18.

⁹³⁷ **Dördüncü Türk Tarih Kong...**, s.18.

⁹³⁸ **Dördüncü Türk Tarih Kong...**, s.19., Afetinan, **Tarih Üze...**, s.s.324-325.

Kurumu adına gezi ve kazılarda Burdur'un kuzeyinde Baradiz bölgesinde Mezolitik Devre ait olduğu düşünülen birçok mikrolit alet bulunduğunu belirtmiştir.⁹³⁹ Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde Fırat sekileri üzerinde Alt-Paleolitik döneme ait Aşöleen ve Şeleeen el baltaları ve Orta- Paleolitik devrine ait aletler Ankara civarında Beypazarı, Gündül, Elazığ ile Muş taraflarında bulunmuştur.

Afet İnan, Yontma-taş devrine ait Orta-Paleolitik aletlerin Antalya'da Karain mağarasında, Diyarbakır ve Urfa çevrelerinde bulunduğunu; Üst-Paleolitik devire ait kesin belirtilerin ise bulunamadığını, son beş yıl içinde Mezolitik ve Neolitik eserlere ulaşamadığını belirtmiştir. Türkiye'de 9486 mağaranın 3534 tanesinin suni ve 5952 tanesinin doğal olduğunu belirten Afet İnan, bu mağaraların 588'inin incelendiğini belirtmiştir.⁹⁴⁰

Anadolu'nun yazılı tarihinin MÖ II. binlerde "*Kapadokya tabletleri*" denilen alışveriş tutanaklarına ait olan belgelerle başladığını⁹⁴¹ belirten Afet İnan, Kayseri yakınlarında Kültepe yanında, Alishar ve Boğazköy'de bu çeşit belgelere ulaşıldığını belirtmiştir. On üç yıldır aralıksız bir şekilde devam eden kazı çalışmalarında Türk Tarih Kurumunun "*Arkeoloji Okulu*"⁹⁴² haline geldiğini Ekrem Akurgal, Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, Nezih Fırat ve Raci Temizer gibi genç arkeologların yetiştiğini belirtmiştir.

Afet İnan, Türk Tarih Kurumu'nun on beş yıldan beri devam eden arkeolojik çalışmalar ile daha sistemli hale geldiğini, 1948 yılında "*Arkeoloji ve Prehistorya Seksiyonu*"nun kurulmasının bu tecrübelerin bir sonucu olarak görmüştür.⁹⁴³ Afet İnan kurulan bu bölümün programlı çalışması için 2 amaç doğrultusunda hareket ettiğini belirtmektedir. Birinci amacın kazılara başlamadan önce bilimsel tartışmalar ortaya koymak ve kazılması gerekli yerlerde kazı yapmak; ikinci amacın ise her kazı mevsiminden sonra sempozyum düzenleyerek bilgi alışverişinde bulunmak olduğunu belirtmiştir. Bu amaçlara göre çalışabilmek için bir yönetmelik hazırlanmış ve uygulamaya geçilmiştir. Afet İnan yönetmeliğin yazılması ile ilgili şu önemli anısını anlatmıştır:

⁹³⁹ *Dördüncü Türk Tarih Kong...*, s.20

⁹⁴⁰ *A.g.e.*, s.s. 20-21. Afetinan, *Tarih Üze...*, s. 327.

⁹⁴¹ *Dördüncü Türk Tarih Kong...*, s.26.

⁹⁴² *A.g.e.*, s.s.25-26.

⁹⁴³ *A.g.e.*, s.36.

“ 21 Mayıs'ta iki gün süren ilmi toplantılarımızda her kazı heyetinin direktörü izahat vermiş ve bunlar üzerinde karşılıklı fikir teatisi yapılmıştır. Şükranla bildirmek isterim ki Arkeoloji meseleleriyle uğraşanlar ve Türkiye tarihine ilgi gösterenler bu toplantılarımıza katılmışlar ve ilim muhitimizi canlandırmışlardır... Türk Tarih Kurumu ilk kurulduğu zaman nizamnamesi yazılırken kazı işinin de burada yer almasını teklif etmiştim. O zamanki reisimizi Yusuf Akçura, beyaz sakalını tutarak bana hayretle baktı; “Bu işi kimlerle yapacağız” dedikten sonra, “Yazalım, bunu biz göremeyiz ama sizler inşallah görürsünüz” diye ilave etti. Atatürk Ahlatlıbel’de TTK’nin ilk hafriyatının başında bulunurken Ankara’nın rüzgârlı bir bahar günü idi. Onun, Türk gençlerinin bu ilim kolunda çalışmasını ne kadar candan istemiş olduğuna daima şahit oldum.”⁹⁴⁴

İlber Ortaylı 1930’lu,1940’lı yıllardaki Türk arkeolojisinin gelişimi için şu tespiti yapmıştır: “Bu yıllarda başlayan arkeolojik kazılar kısa zamanda beynelmilel alakayı celp etti ve 1930’larda faaliyete geçen Türk arkeolojisi 1940’larda 200’e yakın monografi, kazı raporu ve makale ile başarılı bir başlangıç yaptı. Halil Ethem Bey I.Türk Tarih Kongresi’nde, Osmanlı arkeolojisini aşırı derecede küçümseyen bir konuşma yapmıştır. Osman Hamdi Bey ve haleflerine Türk arkeolojisi kuşkusuz çok şey borçludur. Ama arkeolojinin bir bilinç dalı ve örgütlü bir uğraş olarak kültür yaşamımıza girişi Kemalist dönemin başarısıdır.”⁹⁴⁵

2.2. UNESCO’nun Yapısı

UNESCO kelimesi, United Nations Educational, Scientificand Cultural Organization kelimelerinin baş harflerinden oluşmuş olup Türkçesi “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu” biçimindedir. ⁹⁴⁶ Birleşmiş Milletler ’in bir unsuru olarak 1946 yılında kurulan UNESCO’nun yasası 1945 yılında Londra’da Müttefik Devletler Eğitim Bakanları Konferansı’nda 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmiştir. Türkiye yasayı imzalayan onuncu devlettir.

20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla kabul edilen UNESCO sözleşmesine Türkiye Devleti adına Milli Eğitim Vekili Hasan Ali Yücel imzayı atmıştır.⁹⁴⁷ 5 Ağustos 1949 tarihinde Ankara’da kurulan UNESCO Türkiye Milli Komisyonu’nun bütçesi, üye devletlerin iki yılda bir kuruma ödedikleri aidat ile karşılanmakta olup UNESCO eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki amaçlarını,

⁹⁴⁴ A.g.e., s.s.36-37.

⁹⁴⁵ Ortaylı, *Gelenekten Gel...*, s. 110

⁹⁴⁶ UNESCO Hakkında, <http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce>(Erişim tarihi: 11 Kasım 2015).

⁹⁴⁷ Afetinan, *Tarih Üze...*, s.363.

kendisine üye olan devletin Milli Komisyonları kanalı ile gerçekleştirmektedir. UNESCO'nun merkezi Paris'te bulunan 3 organı vardır. Genel Konferans(Genel Kurul), Yürütme Konseyi(Yönetim Kurulu) ve Sekreterlik.⁹⁴⁸

Üye devletlerin temsilcilerinden oluşan Genel Konferans; 1946-1952 yılları arasında her yıl, 1954 yılından beri de iki yılda bir toplanarak Yürütme Konseyi üyelerini ve Genel Direktörü seçmektedir. UNESCO'nun bütçesini belirleyen ve çalışma programlarını kabul eden Genel Konferans, Kurum'un en yetkili organıdır. Yürütme Konseyi; hükümetlerce aday gösterilen temsilciler arasından seçilerek 4 yıl için Genel Konferansa katılan 58 üyeden oluşmaktadır. UNESCO Sekreterliği, Genel Konferansa altı yıl için seçilen bir Genel Direktörün yönetimi altında çalışır. Eğitim, bilim, kültür ve iletişim bölümlerine ayrılan sekreterliğin temel görevi, iki yıllık UNESCO programlarının uygulanması için gerekli bütün teknik çalışmaları yaparak gerekli tedbirleri almaktır.⁹⁴⁹

Genel Konferans; 1946-1953 yılları arasında senede bir defa, 1954 yılından sonra ise senede iki defa üyelerinin temsilcilerinin toplandığı kurumun en yetkili organıdır.⁹⁵⁰ UNESCO'nun çalışma programı ve bütçesi, Genel Direktör ve 58 üyeden oluşan Yürütme Konseyi üyeleri bu kurulda belirlenmektedir. Prof.Dr. Bedrettin TUNCEL 1964 yılında UNESCO Yürütme Konseyi Başkan Vekili, 1966 yılında ise iki yıl için UNESCO Genel Konferans Başkanı seçilmiştir. Altı yılda bir seçilen Genel Direktörün yönetimi altında çalışan UNESCO Sekreterliği; eğitim, bilim, kültür ve iletişim bölümleri olan teknik çalışmaların yapıldığı bir yapılanmadır.⁹⁵¹

18 Haziran 1955 yılından 21 Aralık 1979 yılına kadar UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nda Türk Tarih Kurumu temsilcisi olarak, 11 dönem art arda üye olarak görev yapan Afet İnan'ın⁹⁵² görev yaptığı dönemde Ord. Prof. Dr. Tevfik

⁹⁴⁸ UNESCO Nedir, <http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce> (Erişim tarihi:11 Kasım 2015).

⁹⁴⁹ -UNESCO-Nedir,

<http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce><http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce> (Erişim tarihi:11 Kasım 2015).

⁹⁵⁰ UNESCO Nedir , <http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce>(Erişim tarihi: 11 Kasım 2015).

⁹⁵¹ UNESCO Nedir , <http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce>(Erişim tarihi: 11 Kasım 2015).

⁹⁵² Afetinan, Tarih Üze..., s.s.361-374.

SAĞLAM(1955- 1963), Prof. Dr. Bedrettin TUNCEL(1963-1979) UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmışlardır. ⁹⁵³

İkinci Dünya Savaşı'nın öncesine kadar Birleşmiş Milletlerin iyi niyetle çalışmış olduğunu açıklayan Afet İnan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da aynı özveri ile Atatürk'ün “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” ilkesinin öncülüğünde dünya ülkelerinin barışa kavuşması gerektiğini, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barış yoluyla antlaşma yapmaya bütün milletlerin inandığını ve insanların savaştan korunmak için çareler aradığını belirtmiştir. ⁹⁵⁴ Afet İnan “UNESCO” isimli teşkilatın anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, silahsızlanmayı teşvik etmek, insan haklarına riayet etmek ve diğer konularda uluslararası bir kurum olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Devamlı bir barışın sağlanması için insanların birbirlerini tanıyıp anlamaları gerektiğini, sadece siyasi ve ekonomik tedbirler ile savaşa engel olunamayacağını ⁹⁵⁵değerlendirmiş olup UNESCO'yu özetle şöyle tanımlamıştır: “...Devamlı bir barışı sağlamak için insanlar birbirini tanıyıp anlamalıdır. Hangi ırk, cins ve dine, hangi halk tabakasına mensup olursa olsunlar insanların eşit haklara malik oldukları ve dünyada her ferdin tam bir hürriyet içinde insan temel haklarından faydalanmalarının tabii bir hak olduğunu kabul etmeleri ve bunu içinde insanlar cehaletten, hurafelerden, peşin hükümlerden kurtarılmalıdır. Bu ise ancak eğitim, bilim ve kültür yoluyla elde edilebilir. Bu gayeye ulaşmak için bütün dünya milletlerinin elbirliği ile ve karşılıklı yardım sureti ile çalışmaları lazımdır. İşte UNESCO bunun için kurulmuştur.” ⁹⁵⁶ Afet İnan bu minvalde UNESCO'nun eğitim bilim ve kültür alanında, ırk, dil ve din ayrımına tabi tutmadan milletlerarası işbirliği ile barışı sağlayacağına kalpten inanmıştır. ⁹⁵⁷

O yıllarda bütün dünyada yetişkinlerin %45'inin okuma yazma bilmediğini belirten Afet İnan, UNESCO'nun amacının milletlerarası dengeleri gözeterek eğitimi geliştirmenin dışında temel eğitim, ilköğretimin mecburi ve parasız oluşu ve

⁹⁵³ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 2.-25.Dönem Yönetim Kurulu, http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/basin_aciklamasi/1-25yk.pdf(12 Kasım 2015), Afetinan, **Tarih Üze...**, s.419.

⁹⁵⁴ Afetinan, **Tarih Üze...**,s.361.

⁹⁵⁵ **A.g.e.**, s.362.

⁹⁵⁶ UNESCO'nun 10.yıldönümü dün kutlandı, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1956,s.3., Afetinan, **Tarih Üze...**, s.363.

⁹⁵⁷ Afet İnan, “Avrupa Memleketleri UNESCO Milli Komisyonları Toplantısı”, **Kültür Dünyası**, Sayı 26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.5.

şahısların mübadelesi gibi konuları da ciddiylet üzerinde durulması gereken hususlar olarak görmüştür.⁹⁵⁸

UNESCO, kuruluşunda geniş ve dağınık bir program ele almış olsa da 1950’de temel bir program belirleyebilmiş; özel faaliyetler adı altında ilköğretimin parasız ve mecburi olması için yoğun bir çaba göstermiştir.⁹⁵⁹ Uluslararası gerginliklerin sebebi, hayat şartlarının düzeltilmesi ve Doğu Batı kültürel değerlerinin tanıtılması vb. faaliyetleri de bünyesinde barındırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, UNESCO sözleşmesinin 7. maddesine dayanarak 1948’de bir hazırlık komitesi kurmuş olup hazırlıklar tamamlandıktan sonra 1949 yılında UNESCO Türkiye Milli Komisyonu’nu oluşturmuştur.⁹⁶⁰

2.2.1. UNESCO ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu(UTMK)’nun Faaliyete Geçirdiği Eğitim Programları

25 Mayıs 1949 yılında Ankara Milli Kütüphanede, UNESCO Milli Komisyonu Yönetim Kurulu ilk toplantısını icra etmiştir.⁹⁶¹ Toplantıda görev dağılımı yapıldıktan sonra UNESCO Milli Komisyonu Başkanı Ord. Prof. Tevfik Sağlam toplantının açılış konuşmasına başlarken “*bütçede ne kadar ödenek olduğunu*” sorarak enteresan bir giriş yapmıştır. Başkan’a UNESCO Milli Komisyonu için elde müstakil bir paranın olmadığı anlatıldıktan sonra UNESCO Milli Komisyonu için ayrı bir fasıl açılarak Milli Eğitim Bakanlığından ödenek istenmesi kararı alınmıştır.

UNESCO Milli Komisyonu ilk toplantısına bütçeden ödenek isteyerek başlamış oldu. Bu kurul sonradan Eğitim Bakanlığının binasına geçmiş ve dış kültür münasebetler bürosu memurlarının yardımlarından faydalanarak Milli Eğitim Bakanlığının yardımları ile müstakil bir lokale yerleşmiştir. Genel Sekreter

⁹⁵⁸ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.s. 367-369.

⁹⁵⁹ **A.g.e.**, s.369.

⁹⁶⁰ UNESCO sözleşmesinin 7.maddesine göre her üye devlet eğitim ve kültür işleriyle ilgili belli başlı kurullarını kuruluşun çalışmalarıyla temasa getirmek maksadıyla özel şartlarına uygun tertibat alacaktır. Bu iş tercihen Hükümeti ve bu gibi kurulları geniş ölçüde temsil eden bir milli komisyon teşkil yolu ile yapılmalıdır., Bkz.: Afetinan, **a.g.e.**, s.s. 370, 372.

⁹⁶¹ **UNESCO Türkiye Milli Komisyonu İlk Yönetim Kurulu Toplantısı:** 25 Mayıs 1949, http://unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/baskanlik_sunumu.pdf(Erişim: 12.11.2015).

idaresinde bir teşkilat kurulmuş olup UNESCO Yönetmeliğine göre Milli Komisyon'un amaçları şunlardır: ⁹⁶²

- Eğitim, bilim, kültür ve iletişim işleriyle sorumlu kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşları, UNESCO tarafından yürütülen çalışmalar konusunda bilgilendirerek bunların faaliyetlere katkı ve katılımlarını sağlamak,
- Eğitim alanındaki çalışmalara hız ve boyut kazandırılmasına yardımcı olmak,
- Kültürün korunmasına ve yaygınlaştırılmasına katkıda olmak,
- Bilgi ve bilimin önceliğini gündemde tutarak yayılmasına aracı olmak,
- UNESCO çalışmalarına, özellikle programların hazırlanmasına ve uygulanmasına etkin bir şekilde katılmak.

UNESCO'nun kuruluş yıllarında yapmış olduğu çalışmalara bakıldığında temel eğitim, yetişkinlerin eğitimi ve geri kalmış ülkelere yardım konuları ağırlık kazanmakta olup UNESCO programına göre üye devletlerin maddi veya teknik sıkıntı çektikleri işlerde Birleşmiş Milletler malzeme ve uzman desteği sağlamıştır. ⁹⁶³

Türkiye Milli Komisyonu 1951 yılından beri bu programdan faydalananarak UNESCO'nun teknik yardım programı sayesinde İstanbul'da Teknik Üniversite'ye bağlı Deprem ve Yeraltı Suları Enstitüsü, Hidroloji(Subilim)Enstitüsü, Sismoloji Enstitüsü ve Meteoroloji Enstitüsü, Ankara'da Milli Kütüphane 'de bir Bibliyografya merkezi kurulmuştur. ⁹⁶⁴1952'de kurulan Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü o yıllarda Türkiye Makaleler Bibliyografyasının yayımlanmasını, ülkede bulunan kütüphanelerdeki basma eserlerin toplu kataloglarının hazırlanmasını sağlayarak bilimsel araştırma yapanlara belge temini yapmıştır. UTMK, UNESCO fikrini yaymak için birçok yayın ve konferans düzenleyerek 1950'den itibaren bir bülten çıkarmıştır. 1954 yılında bu derginin adı "*Kültür Dünyası*" olmuştur. ⁹⁶⁵

Afet İnan, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretici filmler enstitüsünün kurulması, körler için Türk alfabesi yapılması ve 1952 yılında Ankara'da toplanan

⁹⁶² UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetmeliği,

[http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20047355&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=\(Erişim: 12.11.2015\).](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20047355&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=(Erişim: 12.11.2015).)

⁹⁶³ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.374.

⁹⁶⁴ Bedrettin TUNCEL, "*Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Merkezi(UNESCO)*", **Kültür Dünyası**, Sayı 1(15 Ocak 1954), s. 28, <http://ayintarihi.com/>(Erişim: 13 Kasım 2015).

⁹⁶⁵ Esin Kararaslan, "*Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü*" **Kültür Dünyası**, Sayı:26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.22.

Çorak Bölge Sempozyumu'nun düzenlenmesinin Milli Komisyonun çalışmalarının bir kısmı olduğunu belirtmiştir.⁹⁶⁶

1952 yılında Florida Üniversitesinde köy okullarındaki eğitim üzerine uzmanlaşmış Dr.K.V.Wofford, Türkiye'deki köy enstitülerini ve köy okullarını incelemiştir.⁹⁶⁷ Köy eğitimi ve öğretimin gelişmesi üzerine öğretmenlerin ve idarecilerin katıldıkları toplantılar düzenlenmiş, Gazi Eğitim Üniversitesi öğrencilerine köy eğitimi üzerine dersler vermiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı çalışanlarının katıldığı on günlük bir seminer organize edilmiştir. Dr. Wofford raporunda Türkiye'de köy ve öğretmen okullarının geliştirilmesi ve köy enstitüleri öğretmenlerinin yetiştirilmesi konularındaki tavsiyelerini Millî Eğitim Bakanlığına sunmuştur.⁹⁶⁸ UNESCO'nun yayın organı Kültür Dünyası dergisinden öğrendiğimiz kadarıyla 1954 yılında Tayland Siyam Hükümeti; Eğitim Nezareti Öğretmen Yetiştirme Dairesinde görevli Bay Ratanasin'i köy okullarını incelemek üzere Türkiye'ye 2 aylık staja göndererek Tayland'da Türkiye'deki köy öğretmen okullarına benzer şekilde bir köy enstitüsünün kurulması için alt yapı oluşturulmuştur.⁹⁶⁹

Okuma zorunluluğu olan ülkelerde en büyük zorluk öğretmen yetiştirme meselesidir. UNESCO tarafından çıkan kitaplara bakıldığında 1953'te "*Köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi*" adında bir eserin Brezilya, Gana(Altın Sahili), Hindistan ve Meksika'daki işin uzmanı eğitimciler tarafından yayımlandığı görülmektedir.⁹⁷⁰ Yazarlar kendi ülkelerinde köy öğretmeni yetiştirme sistemini, bu alanda görüşülen çeşitli denemeleri ve yetiştirme programlarının durumunu analiz etmişlerdir.

1951 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından Türkiye'ye gönderilen UNESCO Görme Engelliler Eğitimi Müşaviri Sir Clutha Mackenzie'nin Birleşmiş Milletler'e verdiği rapor, Türkiye Yönetim Kurulunda tercüme ettirilerek 1500 nüsha bastırılmıştır.⁹⁷¹ Etimesgut'ta görme engeli çocuklar için yüz kişilik yatılı bir okul açılarak faaliyete geçirilmiştir. Görme engellilere özel bir matbaa kurulması ve

⁹⁶⁶ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.374.

⁹⁶⁷ **UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1951 - 1952 Yönetim Kurulu Raporu**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s.10

⁹⁶⁸ **UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1950 - 1951 Yönetim Kurulu Raporu**, s.10

⁹⁶⁹ "*Kültür Haberleri*", **Kültür Dünyası**, S.2(15 Şubat 1954), s.38.

⁹⁷⁰ "*Kitaplar arasında*", **Kültür Dünyası**, S.3(15 Mart 1954), s.31.

⁹⁷¹ **UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1950 - 1951 Yönetim Kurulu Raporu**, s.11.

gerekli öğretim malzemesi temini için Bakanlık, Birleşmiş Milletler nezdinde, teknik yardım talebinde bulunmuştur. 10-12 Aralık tarihleri arasında Paris’te UNESCO’nun tertiplediği Braille Konferansı’nda şu kararlar alınmıştır:⁹⁷²

- Kabartma alfabemizde milletlerarası esaslara uygunluk temin edilerek Stenografik sembollerimizin tespitinin yapılması.
- Bütün dünya ülkelerinde görme engellilerin eğitimiyle uğraşan tanınmış şahsiyetlerle temas edilerek son gelişmeler hakkında bilgi alınması.
- Paris’te körlerin eğitimiyle ilgili kurumlarla iletişime geçilerek Ankara’da Millî Eğitim Bakanlığının açtığı Körler Okulunun ders ve öğretim vasıtaları ihtiyaçlarının karşılanması çareleri araştırılmıştır.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu raporuna göre; Birleşmiş Milletler Günü 24 Ekim 1951 de okullar ve üniversitelerde törenle kutlanmıştır. Bazı okullarda UNESCO ve Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan insan hakları konularındaki yayımlar ve İnsan Hakları Albümleri sergilenerek bu konu ile ilgili filmler gösterilmiştir.⁹⁷³ Yabancı dil öğretiminin milletlerarası anlayışı geliştirmedeki rolü kapsamında 1952 yılında sayısı 700’ü aşan “*Dünya Klâsiklerinden Tercümeler*” serisi yayımlanmıştır. Fulbright anlaşması gereğince, yükseköğrenimlerini Türkiye’de tamamlamış olan öğretmen, öğrenci ve öğretim üyeleri araştırma yapmak için yurt dışına gönderilmişlerdir. Yabancı uzmanların ise belirli konularda Türk okullarında ve ilgili bakanlıklarda incelemelerde bulunmalarına izin verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı, her türlü masraflarını karşılamak suretiyle, sayısı elliye bulan İranlı, Iraklı, Afganistanlı, Hintli, Çinli, Kıbrıslı, Romanyalı, Ürdünlü öğrencilere Türkiye’de öğrenim görme imkânı tanımıştır. Yurtdışındaki üniversitelerden, okullardan gelen öğrenci, öğretmen ve profesörlerinin Türkiye’ye gelerek incelemelerde bulunmalarını sağlamak amacıyla, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Ankara ve İstanbul’da, iki öğrenci yurdu, İzmir ve Bursa’da iki yatılı okul parasız olarak hizmete açılmıştır.⁹⁷⁴ 1952’de Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen çalışma sonucu Halkevleri ve Halkodaları binalarının halk eğitimi alanında kullanılması

⁹⁷² A.g.r., s.11.

⁹⁷³ A.g.r., s.11.

⁹⁷⁴ A.g.r., s.13.

UNESCO tarafından uygun görülerek desteklenmiş ve temel eğitim bursu sağlanmıştır.⁹⁷⁵

UNESCO'nun girişimi sayesinde 1952'de Türkiye'nin de dâhil olduğu 40 ülkenin telif haklarını koruyan “*Telif hakkı evrensel anlaşması*” imzalanmıştır.⁹⁷⁶ Bu anlaşma edebiyat ve sanat eserleri sahiplerinin haklarını korumayı hedef tutmakta olup 16 Eylül 1955'te yürürlüğe girmiştir. 1954 yılında Lahey'de “*Bir savaş olduğunda sanat eserlerinin korunması ile ilgili olan anlaşma*” 44 ülkenin katılımıyla imzalanmıştır. Afet İnan, ayrıca UNESCO'nun eski eserlerin restorasyonu ve korunması için ülkelere uzman heyetler gönderdiğini belirtmiştir. Türkiye, Konya Selçuklu dönemine ait Sultan Kervansarayı için böyle bir girişimde bulunmuştur.⁹⁷⁷

1954 Yılı Yönetim Kurulu raporlarında Türkiye Gençlik Kollarıyla Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun ortak çalışmaları sonucu öğrencileri UNESCO çalışmaları konusunda bilgilendirdikleri anlaşılmaktadır. Beden eğitimi uzmanlarının ve üniversite temsilcilerinin de yer aldığı Gençlik Komitesi bu sayede kurulmuş olup Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri de bir UNESCO kolu kurmuşlardır.⁹⁷⁸ 1953 yılı sonlarında Türkiye'ye gelen UNESCO'nun Gençlik Şubesi şefi M. François Gençlik Komitesinin toplantılarına katılarak görüşlerini ilgili kuruluşlarla paylaşmıştır. UTMK Yönetim Kurulu, gençleri UNESCO çalışmalarına yönlendirmek amacıyla 1955 yılı içinde bir “*UNESCO Dostları Kulübü*”⁹⁷⁹ kurmak kararını vermiştir. UTMK'nin 1950 yılında bütçesi on beş bin lira iken 1954 yılında elli bin liraya çıkmış olup UNESCO'ya yıllık iki yüz bin lira ödeme yaptığı anlaşılmaktadır.⁹⁸⁰

Afet İnan, 1954 yılında Şam'da toplanan Sosyal İlimler Öğretim Konferansı'nda Prof.H.Ziya Ülken tarafından teklif edilen Orta Doğu Sosyal Araştırmalar Merkezinin kurulması fikrinin kabul edildiğini ve Milli Komisyonun girişimiyle çıkartılan “*Türk Sanatı*” albümünün UNESCO merkezi tarafından kabul

⁹⁷⁵ A.g.r., s.14.

⁹⁷⁶ A.g.r., s.14.

⁹⁷⁷ Afet İnan kültürel ve sanatsal faaliyetlerinden arttırılması gerektiğini dile getirmiştir. Renkli baskılar, kataloglar, albümler ve yabancı eserlerin tercümesi yapılarak üye devletlerde sergiler açılmasının toplumları kaynaştıracığını vurgulamıştır. Afetinan, *Tarih Üze...*, s.368.

⁹⁷⁸ UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1953 - 1955 Yönetim Kurulu Raporu, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s.s.13-15

⁹⁷⁹ A.g.r., s.15.

⁹⁸⁰ Bedrettin Tuncel, “UNESCO çalışmaları” *Kültür Dünyası*, Sayı:8(15 Ağustos 1954), s.1.

gördüğünü belirtmiştir.⁹⁸¹ Afet İnan bu eserlerin açıklamaları Türk uzmanlar tarafından yapıldıktan sonra UNESCO merkezinden gelen teknisyenlerin bu albümleri tamamladığını belirtmiştir.

1955 yılı raporunda, Milletlerarası anlayış ve işbirliği eğitimi kapsamında Paris’te yapılan toplantıda UNESCO merkezinde alınan kararların üye memleketlerin orta öğretim okullarında uygulanmaya başlanması kararı alınmıştır. 1956-1957 öğretim yılında 35 üye devlette yüze yakın okulda hayata geçirilen bu proje, Türkiye’de Ankara Bahçelievler Lisesi’nde hayata geçirilmiştir.⁹⁸² Proje kapsamında yapılan testler, deneme sınavları ve elde edilen sonuçlar Yönetim Kurulu temsilcileri tarafından kayıt altına alınmıştır.⁹⁸³ Bu çalışmaları yerinde görmek için 1956 Mayıs’ında Ankara’ya uzman Daniel Behrman gönderilmiştir. Behrman projenin başarıyla yürütülmesinden dolayı UNESCO Haberler Bülteni’nde memnuniyetini dile getirmiştir. 1955-1956 yıllarına ait bütçe tasarısına bakıldığında üye devletlerin UNESCO’dan teknik destek ve uzman eleman beklentilerinin olduğu ve UNESCO Programının da üye devletlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiği anlaşılmaktadır.⁹⁸⁴

1956 yılında Türkiye’de bir Temel Eğitim Merkezi kurulması için gerekli araştırmayı yapmak üzere UNESCO merkezi tarafından Fransız uzmanı André Lestage gönderilmiştir.⁹⁸⁵ Bu uzmanın hazırladığı rapora göre 1958 Ocak ayında Millî Eğitim Bakanlığı ile UNESCO Genel Direktörlüğü arasında bir anlaşma yapılmıştır. Temel Eğitim Merkezi’nin Ankara Hasanoğlu Atatürk İlköğretmen Okulunda kurulması kararlaştırılarak 1958 ders yılı itibarıyla faaliyete geçmesi kararı alınmış olup bu raporda Türkiye’de temel eğitimin hedefleri şöyle belirtilmiştir:⁹⁸⁶

- Türkiye’de halkın refah seviyesini yükselterek eğitimsizliği düzeltmek ve ziraat, küçük endüstri, sağlık alanlarında Türkiye’nin toplumsal ve iktisadî kalkınmasını sağlamak.

⁹⁸¹ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.377.

⁹⁸² **UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1955 – 1956 Yönetim Kurulu Raporu**, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s.9.

⁹⁸³ **UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1956 – 1957 Yönetim Kurulu Raporu**, Maarif Basımevi, Ankara, 1957, s.20.

⁹⁸⁴ *Ahmet Kutsi Tecer, “UNESCO programları” Kültür Dünyası*, S.5(15 Mayıs 1954), s.5.

⁹⁸⁵ **UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1956 – 1957 Yönetim Kurulu Raporu**, s.28

⁹⁸⁶ **A.g.r.**, s.28.

- Türkiye şartlarında halkın da yararlanabileceği kitapların yayılmasını sağlayarak aydınlarla halk arasındaki uçurumu önlemek ve millî dayanışmayı arttırmak.
- Modern temel eğitim tekniklerini kullanarak halk kültürünü zenginleştirmek ve boş zamanları faydalı bir şekilde değerlendirmek.

İsviçre UNESCO Millî Komisyonu tarafından 3-14 Nisan 1956 tarihleri arasında Cenevre’de İlkokul programları konusunda bir toplantı düzenlenmiş ve bu programların yenilenmesi konusunda gerekli önlemlerin alınması için tavsiyelerde bulunulmuştur.⁹⁸⁷ İlkokul programlarının iyileştirilmesi için sosyal ve toplumsal şartların yanında pedagojinin de göz önüne alındığı bir takım konularda öneriler yapılmıştır.

1956’da sekizinci UNESCO Genel Konferansında 5-14 Ekim tarihleri bütün dünyada Müzeler Haftası olarak kabul edilmiştir.⁹⁸⁸ UNESCO’nun 1956 yılına gelindiğinde temel eğitim sorumlularının yetiştirilmesi için iki merkez kurduğu anlaşılmaktadır. Bu merkezlerden birisi Latin Amerika ülkeleri için Meksika’da Patzcuaro’da, diğeri ise Arap ülkeleri için Mısır’da Sıra-el-Rayyan’da kurulmuştur. 1956 yılında UNESCO’nun 22 ülkede 59 temel eğitim merkezi şubesine teknik destek sağladığı anlaşılmaktadır.⁹⁸⁹ Dünya’nın bütün bölgelerinden gelen bilgiler bir Dokümantasyon Merkezi’nde toplanmakta, tahlil edilmekte ve değerlendirilmektedir. UNESCO; Latin Amerika için Montevideo’da, Orta Doğu için Kahire’de, Güney Asya için Yeni Delhi’de, Güney Doğu Asya için Djakarta’da bilimsel işbirliği merkezleri kurmuştur.⁹⁹⁰ Bu merkezlerin görevi araştırmaları desteklemek, bilim öğretimini geliştirmek, bilim adamlarının diğer ülkelerdeki bilimsel çalışmalardan haberi olmalarına yardımcı olmak, konferanslar ve kurslar düzenlemektir. UNESCO tarafından uygulanan neşriyat mübadele sistemi” sayesinde kütüphanelerinin zenginleşmesi sağlanmış olup üye devletlerin şehir ve köylerinde seyyar sergiler açılmıştır.⁹⁹¹

⁹⁸⁷ A.g.r., s.34.

⁹⁸⁸ Enise Yener, “Milletlerarası Müze Haftası” **Kültür Dünyası**, S.26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.25.

⁹⁸⁹ Enise Yener, **a.g.m.** s.s.25-26.

⁹⁹⁰ Afetinan, **Tarih Üze...**, s..367.

⁹⁹¹ Zekai Baloglu, “UNESCO” **Kültür Dünyası**, Sayı:26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.s.30-31.

Talim ve Terbiye Heyeti Üyesi Fuat BAYMUR tarafından 1957’de “*Türkiye’nin ilköğretim tarihi ve bugünkü eğitim sistemi*” hakkında bilgi veren bir inceleme yazısı kaleme alınmıştır.⁹⁹² Fransızcaya çevrilen bu eser UNESCO merkezinin eğitim dairesi tarafından 1957 sonlarında UNESCO merkezinin eğitim dairesi tarafından 1957 sonlarında “*Dünya Eğitimi*” ismi ile yayımlanmıştır. UNESCO Genel Direktörlüğünce Türkiye’ye 1958 yılı sonlarında gönderilen Kanadalı bir temel eğitim uzmanı ile birlikte, Millî Eğitim Bakanlığı, Atatürk İlköğretmen okulunda 3 öğretmenin yer aldığı bir Millî Temel Eğitim ekibi kurmuştur. UNESCO uzmanının müşavir olarak katıldığı bu ekip, 1959 yılında memleketimizde Millî Temel Eğitim Merkezi hakkında bir rapor hazırlamışlardır.

1957-1958 yılları arası çalışmalara bakıldığında orta öğretim programları üzerindeki çalışmalar ön plana çıkmıştır. 8 – 12 Nisan 1958 tarihleri arasında Fransa Sevres’de Avrupa memleketleri orta öğretim programlarının düzenlenmesi amacıyla yapılan toplantıda ele alınan konular şu şekildedir:⁹⁹³ 1)Avrupa devletleri arasında Yurt bilgisi ve ahlak derslerinin program ve içerik bakımından demokratik hale getirilmesi. 2) Önemli kültür ve ihtisas bilgilerinin nasıl temin edileceği ve karşılıklı olarak paylaşılmasının önemi 3) Tabiat ilimlerinin öğretim tarzı konusunda uyumun oluşturulması. 4) Sosyal ilimlerin öğretim tarzı, kurallarının standartlaştırılması ve coğrafya çatısı altına girmesi. 5) Doğu-batı meselesinin orta öğretim bakımından ele alınması ve orta öğretimde her türlü kültürel ve toplumsal ayrılıkları giderecek bir yolun takip edilmesi ve bu öğretimde doğu-batı meselesinin ele alınması.6) Meslekî hedeflerin önemi ve orta öğretimde uygulanma meselesi.

1959’da köy kalkınmasında gençlik kuruluşlarıyla işbirliğine gidilmesi ve gönüllülük esasına göre çalışmaların başlaması “*Türkiye Çalışma Kamplarını Teşvik Derneği*” ile başlamış olup beş yıl içinde 14 köyde gençlerle çalışma kampları kurulmuştur.⁹⁹⁴ 1959-1960 yıllarında Türkiye’deki ve yabancı ülkelerdeki dokümanların tasnifleri yapılarak Pedagoji Dokümantasyon Merkezinin Yönetmeliği meydana getirilmiştir.⁹⁹⁵ Kurulan Pedagoji Dokümantasyon Merkezinin amacı eğitim ve öğretime ait bütün dokümanları toplayarak yabancı memleketlerin kültür

⁹⁹² UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1959-1960 Yönetim Kurulu Raporu, Yenikoşal Matbaası, Ankara, s.22.

⁹⁹³ UTMK 1957-1958 Yönetim Kurulu Raporu, s.21.

⁹⁹⁴ UTMK 1959-1960 Yönetim Kurulu Raporu, s.s.22-23.

⁹⁹⁵ UTMK 1959-1960 Yönetim Kurulu Raporu, s.s.23-24., Afetinan, Tarih Üze..., s.374.

ve eğitim meseleleri hakkında bilgi vermektir. Okulların kullanımı için öğretim malzemeleri, kitaplar ve işitme-görme vasıtaları bu merkezde toplanmaktadır. UNESCO Genel Kurulu, Pedagoji Dokümantasyon merkezi için bir mekânın bulunması ve merkezin gelişmesi için önlemlerin alınması gerektiğini savunmuştur. UTMK'nin talebi üzerine eğitim alanında UNESCO tarafından yayınlanmış olan bütün kitap, dergi ve benzeri dokümanlar getirtilerek Bakanlığa teslim edilmiştir. Böylelikle Pedagoji Dokümantasyon merkezi mesleki eserler bakımında zenginleşmiştir.

Afet İnan'a göre Ankara'da yılda bir defa toplanan Genel Kurul'da temsilci bulunduran resmi ve özel kurumların dışında eğitim, bilim ve kültür alanlarında tanınmış 17 kişi ayrıca Genel Kurul'da yer almışlardır.⁹⁹⁶ Yönetim kurulu iki yıl için seçilen 15 üyeden oluşmakta olup kendi arasında seçtiği bir başkan, iki de başkan vekili vardır. Bu kurul ayda en az bir defa toplanarak UNESCO ile ilgili konuları konuşmaktadırlar.⁹⁹⁷ UNESCO Yönetmeliğine göre çalışma yeri Ankara olan Milli Komisyon, belirlenen amaçları gerçekleştirmek ve görevleri yerine getirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak kurulmuş olup görevleri şunlardır: ⁹⁹⁸

- UNESCO'nun görev alanına giren konularda bakanlıklar, ilgili kişilerin işbirliğini sağlamak, UNESCO ile ilgili konularda hükümete danışmanlık etmek ve UNESCO'nun amaç, program ve faaliyetleri konusunda kamuoyunu bilgilendirmek,
- UNESCO tarafından düzenlenen toplantılara ve Genel Konferanslara katılacak delegelerin seçimi sırasında hükümete danışmanlık ederek delegelerle işbirliğinde bulunmak ve söz konusu toplantılara hükümetin katkısının hazırlanmasına yardımcı olmak,
- UNESCO Genel Konferansı'nda ve UNESCO tarafından düzenlenen diğer toplantılarda kabul edilen kararların yer aldığı raporlarda yer alan sonuç ve öneriler hakkında ulusal kuruluşlara bilgi vermek, ihtiyaç ve öncelikleri dikkate alarak ilgili bakanlıkların onayı ile bunların tartışılmasını sağlayarak sonuç alınmasına çaba göstermek,

⁹⁹⁶ İnan, **Tarih Üze...**, s.374.

⁹⁹⁷ Tuncel, **Birleşmiş Mill...**, s.28., İnan, **Tarih Üze...**, s.374.

⁹⁹⁸ **UNESCO Türkiye Milli-Komisyonu Yönetmeliği**,

http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/bas%C4%B1n_aciklamasi/yonetmelik.pdf(Erişim: 12.11.2015), Afetinan, **Tarih Üze...**, s.373.

- UNESCO’nun faaliyetleri ile ilgili olarak ülkemizin eğitim, bilim, kültür ve iletişim alanlarındaki dış ilişkilerini ilgilendiren konularda ilgili bakanlıkların görüş ve talimatı altında hareket etmek,
- Alınan kararların uygulanmasına ve karşılıklı bilgi ve belge değişimine ilişkin hususlarda, UNESCO Genel Merkezi ve UNESCO’ya üye devletlerin milli komisyonları ya da milli işbirliği kurullarıyla iletişim kurmak,
- UNESCO programı ile ilgili ulusal faaliyetlere ve bu programların değerlendirilmesine katkıda bulunarak UNESCO programlarının gelişimini izlemek ve uluslararası işbirliğinden sağlanabilecek imkânlarla, ilgili kuruluşların dikkatini çekmek,
- UNESCO projelerinin yürütülmesi ve UNESCO’nun uluslararası faaliyetlerine katılım konusunda Milli Eğitim, Dışişleri, Kültür ve Turizm Bakanlıkları ve ilgili diğer bakanlık ve kurumlarla birlikte görev yapmaktır.

2.2.2. Afet İnan’ın UNESCO Türkiye Milli Komisyonundaki Faaliyetleri

Afet İnan, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu üyeleri için şu ifadeleri kullanmıştır: *“İlk komisyon üyeleri, büyük bir feragat ve fedakârlıkla çalışmışlar ve komisyonun sağlam bir çalışma temelini atmaya muvaffak olmuşlardır.”*⁹⁹⁹ Afet İnan UNESCO Milli Komisyon üyesi olarak 1955 yılında UNESCO Sosyal Ve Manevi İlimler Komisyon Başkanlığına seçilmiştir. Afet İnan’ın ilk yaptığı işlerden biri UNESCO Bibliyografya Dergisine Türk Tarih Kurumu yayın listesinin alınmasını teklif etmesidir.¹⁰⁰⁰

1956 yılı 29 Mayıs – 2 Haziran tarihleri arasında Fransa’da 20 ülkenin katıldığı UNESCO Aixen-Provence Avrupa Milli Komisyonları toplantısına Türkiye temsilcisi olarak katılan Afet İnan, 10 bayan temsilciden biri olma gururunu taşımıştır.¹⁰⁰¹ Afet İnan Fransa’daki toplantı için şunları demiştir: *“ Fransa Milli Komisyonu, bizlere memleketlerinin tabii güzelliklerini, endüstri merkezlerini, sanat eserlerini, tarihi değerlerini sevdirek tanıttılar. UNESCO’nun Avrupa Milli Komisyon temsilcileri bu konferansta, çalışmışlar, birbirlerini tanımışlar, kendi meşguliyetleri sahasında mesleki fikir alışverişi yapmışlar ve kültürün insanları ne*

⁹⁹⁹ Afetinan, *Tarih Üze...*, s.419.

¹⁰⁰⁰ A.g.e., s.419.

¹⁰⁰¹ A.g.e., s.420.

suretle birbirini yaklaştırmaya yaradığına güzel bir örnek vermişlerdir.”¹⁰⁰² Afet İnan Avrupa Milli Komisyonları toplantısının gündeminde olan konuları ve alınan kararları şöyle belirtmiştir:¹⁰⁰³

- Milli Komisyonların çalışmalarına ve UNESCO’nun faaliyetlerine gençliği teşvik etmek.
- Avrupa milletlerinin ilim, sanat ve kültür değerlerinin daha derinden tanınmasına yardım etmek için milli komisyonlar arasında temasları arttırmak. Bu tanışma ile anlaşmaların kolaylaştırılması için bilimsel ve kültürel mübadelelerin serbest gelişimine mani olan engelleri ortadan kaldırarak bilim adamlarının ve artistlerin mübadelesini sıklaştırmanın gerekli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca eğitim, ilim ve kültür meseleleriyle uğraşan kurulların arasında ilişki kurmak ve yapılan yayın, film, sergilerin radyo ve televizyon kanalıyla gösterilerek yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.
- UNESCO tarafından çıkarılan yayınların milli dillere çevrilerek herkesin anlayabileceği şekilde okunabilmesinin önün açılmıştır. Afet İnan, Fransa Milli Komisyonu Başkanı Prof. Paul Rivet’in konuşmalarında “*samimiyet ve itimat*” kelimelerini çokça kullanmasını onun bu toplantıya verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁰⁴

UNESCO’nun 10.yıl dönümü münasebetiyle “UNESCO” faaliyetlerini Türkiye’de tanııtma programları düzenlenmiştir. 11 Kasım 1956 yılında Ankara Milli Kütüphane ’de, 21 Kasım 1956 yılında İstanbul Galatasaray Lisesi’nde ve 29 Kasım 1956 İzmir Halk Eğitim Merkezi’nde UNESCO Milli Komisyonu Yönetim Kurulu azalarının katıldığı çeşitli konferanslar tertip edilmiş; yönetim kurulu adına Prof. Afet İnan da bu programlarda birer konuşma yapmıştır.¹⁰⁰⁵

Afet İnan’ın da katıldığı bu programlarda UNESCO’nun milletlerarası eğitim, ilim ve kültür münasebetlerini geliştirmek ve milletlerin birbirini daha iyi tanıyıp anlamalarını sağlamak maksadı ile kurulduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁰⁶ UNESCO’nun

¹⁰⁰² Kültür Dünyası dergisinin altıncı ve yedinci sayfaları Afet İnan’ın kaleme almış olduğu Avrupa Milli Komisyonlarının aldığı kararlar ve gündemindeki meselelere aittir. Bkz.: Afet İnan, “*Avrupa Memleketleri UNESCO Milli Komisyonları Toplantısı*”, **Kültür Dünyası**, s.s. 6-7, Afetinan, **Tarih Üze...**, s.360.

¹⁰⁰³ Afet İnan, “*Atatürk ve İnsanlık*” **Kültür Dünyası**, S.26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.7.

¹⁰⁰⁴ İnan, “*Atatürk ve İnsanlık*”, s.s.7-8.

¹⁰⁰⁵ Afetinan, **Tarih Üze...**, s.420.

¹⁰⁰⁶ **Ayn tarihi**, 12 Şubat 1956, 21 Kasım 1956, 30 Kasım 1956.

gayesi, tarihçesi ve 10 yıllık faaliyetleri üzerinde konuşulmuş; sosyal bilimler, kültür çalışmaları, propaganda ve teknik yardım programları etrafıca anlatılmış ve programların bitiminde de Birleşmiş Milletler ve UNESCO sergisi açılmıştır.

1957 yılında Afet İnan'ın Türkiye Milli Komisyonu'nda aktif olarak çalıştığı ve bazı ek görevler de üstlendiği anlaşılmaktadır. Doğu ve Batı kültürlerinin karşılıklı olarak değerlendirilmesi konusunda milli bir plan hazırlanmasının komisyona faydalı olacağını değerlendirmiş ve silahlı çatışma hallerinde kültür eserlerinin korunması ile ilgili anlaşmalar konusunda çalışmalar yaparak makaleler hazırlamıştır.¹⁰⁰⁷ Afet İnan, 1958 yılı Mart ayında İzmir ve Manisa'da halk toplantılarında "UNESCO yayınları" üzerine bilgilendirmelerde bulunmuş olup UNESCO Haberleri bülteninde iki makalesi yayımlanmıştır.¹⁰⁰⁸ Paris UNESCO dergisi için "*Yedi Asırlık Türk Tıbbiyesi*" isimli yazıyı Fransızca olarak kaleme alan Afet İnan, 1960 yılının Şubat ayında 3. Avrupa Milli Komisyonlar toplantısına Türkiye temsilcisi olarak katılmıştır.¹⁰⁰⁹

Afet İnan 11 dönem art arda üyelik yaptığı UNESCO Milli Komisyon toplantılarına kendi ifadesiyle "*muntazam*" olarak katılmıştır.¹⁰¹⁰ Afet İnan, UNESCO'nun barışa olan katkısını şu sözlerle değerlendirmiştir. " *O halde ne yapmalıdır ki milletler arasında düşmanlıklar kalsın, hırslar sönsün ve müreffeh bir dünyada, kültürden istifade eden ve sulh içinde yaşayan insanlar mesut olsunlar. UNESCO, Birleşmiş Milletlerin bir teşekkülü olarak "Cooperation Intellectuelle'den" sonra daha şümüllü olarak bu sorulara cevap vermek için çalışıyor.*"¹⁰¹¹ Afet İnan, UNESCO'nun Doğu-Batı kültürlerinin birbirini tanıması açısından çok önemli bir teşkilat olduğuna inanan biri olarak milletlerin birbirini tanımalarının milli gelenekleri unutturmayacağını, UNESCO'nun tam tersine karşılıklı anlayışı ve anlaşmaları artırıp dünyada barışçı bir zihniyeti hâkim kılacağına işaret etmiştir.¹⁰¹²

UNESCO Sözleşmesi'nin ilk cümlesi şöyledir: "*Harpler insanların dimağlarında başlar. Barışın savunma siperlerinin de insanların dimağlarında*

¹⁰⁰⁷ Afetinan, *Tarih Üze...*, s.420.

¹⁰⁰⁸ A.g.e., s.421.

¹⁰⁰⁹ A.g.e., s.422., Afet İnan 21 Kasım 1958 yılında Çocuk Hakları Müdafaa Cemiyetini kurmuştur. BCA, Kutu No:150, Dosya No:61, Sıra No: 18(4 Aralık 1958).

¹⁰¹⁰ Afetinan, *Tarih Üze...*, s.s.420-422.

¹⁰¹¹ A.g.e., s.362.

¹⁰¹² A.g.e.,s.s.220-221.

kurulması gereklidir.”¹⁰¹³ Afet İnan UNESCO’nun dünya barışını sağlayacağına kalpten inanıyordu. Atatürk’ün de dünya barışı için mücadele verdiğini belirten Afet İnan, insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu olarak gören Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün şu sözlerini hatırlatma gereği duymuştur: “Barışa, milletin ve memleketin ihtiyacı olduğu kadar, bütün cihan medeniyetinin de kati ihtiyacı vardır... İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirine yaklaştırmak, onları birbirine sevdirmek, karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve faaliyetler... Eğer devamlı sulh isteniyorsa, kitlelerin vaziyetinin iyileştirecek beynelmilel tedbirler alınmalıdır... Dünya vatandaşları haset, aç gözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir.”¹⁰¹⁴

2.3. Kadın Hakları Savunucusu Afet İnan

Türklerde kadının toplum içindeki yeri, tarihi dönemlere göre farklılık gösterse de Türk devletlerinde kadının saygın bir konumda olduğu göze çarpmaktadır. Kadın tarlada, pazarda ve devlet işlerinde hep eşinin yanındadır. Osmanlı döneminde ise kadın haklarında bazı kısıtlamalar görülmekte olup kadının ev dışı etkinliklere katılması uygun görülmemiş, kadın medeni hakları açısından erkekler ile eşit düzeyde görülmemiştir.¹⁰¹⁵

Tanzimat’ın ilanı ile kız rüştiyeleri, kız sanayi mektepleri ve öğretmen okulları açılmıştır. İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile kadın hakları ve cemiyetleri ön plana çıkmaya başlamıştır. 1909 yılında Halide Edip tarafından Kadınların yükselmesi (Teal-i Nisvan) cemiyeti bu cemiyetlerden biridir.¹⁰¹⁶ Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması diğer toplumlardaki kadınları etkilediği gibi Türk kadınlarının değişimini de tetikleyen faktörlerden biri olup Birinci Dünya Savaşı esnasında erkeklerin savaşa gitmesi ister istemez kadınların iş gücünü arttırmış, fabrikalarda ve gündelik hizmetlerde kadınların çalıştırılması kaçınılmaz olmuştur.¹⁰¹⁷

¹⁰¹³ Tecer, “UNESCO programları” **Kültür Dünyası**, s.1.

¹⁰¹⁴ Nitekim UNESCO 27 Kasım 1978 tarihli toplantısında dünya tarihinde bir ilke imza atarak Atatürk’ün doğumunun 100.yılı olan 1981 yılını “Atatürk yılı” ilan etmiştir. Bkz.: Afetinan **a.g.e.**, s.376-377, <http://www.ataturkinkilaplari.com/ak/140/butunleyici-ilkeler> (Erişim tarihi:13.11.2015).

¹⁰¹⁵ Emel Doğramacı, **Atatürk’ten Günümüze Sosyal değişimde Türk Kadını**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1993.

¹⁰¹⁶ Nebahat Göçeri, **Kadın Hareketi Tarihi**, Sivas 2010, s.146.

¹⁰¹⁷ Leyla Kırkpınar, **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**, s.s.110-113.

Osmanlı Devleti 1918 Mondros Mütarekesi ile Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış, 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması ile bütün Türkiye'nin geleceği tehlike altına girmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da başlatmış olduğu kıvılcım Türk milletinin tehditler karşısında bölgesel örgütlenmeler kurma yoluna gitmesini sağlayarak bütün ülkeye yayılmıştır. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanması ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesi ülkenin kaderini değiştireceği gibi kadınların da kaderini değiştirecektir. Hem cephede mermi taşıyarak, hem de mitingler yaparak cansiperane bir şekilde direnişe destek olan Türk kadınının durumunu şöyle özetlemek mümkündür.¹⁰¹⁸

- İstanbul'da ve diğer şehirlerde erkekler ile beraber düşman işgaline karşı direnerek cepheye silah ve erzak taşımaları.
- Dernekler, cemiyetler, örgütler kurarak mitingler düzenlemeleri ve işgalleri protesto eden mektup ve telgraf göndermeleri.
- Anadolu'nun birçok şehrinde kız okullarının çoğalması ve kadın öğretmenlerin sayısının artması ve savaşa gitmiş erkeklerin yerine iş hayatına atılarak meslek edinmeleri.

1919'da İzmir'in işgali ile başlayan süreç Türk kadının siyasette aktif olarak rol almasını hızlandırmış olup Halide Edip'in İstanbul mitinglerinde yüz binlerin karşısına çıkarak bir simge haline gelmesini sağlamıştır.¹⁰¹⁹ 1919 yılında Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurulmuş ve sonrasında bütün Türkiye'ye yayılan bu dernekler Kuva-yi Milliye'ye tam destek vermişlerdir.¹⁰²⁰ Anadolu'da kadınlarımızın cemiyet kurmaları, onlara Türk erkeği ile çalışma olanakları yaratmış ve mitinglere katılarak Milli Mücadeleye ortak olmalarının önünü açmıştır.¹⁰²¹

Yurdumuzu yabancıların işgalinden kurtaran halk hareketini kadın ve erkeklerin eseri olarak gören Afet İnan, 1919 yılında Türkiye'de işgallere karşı direnme ve örgütlenme hareketlerinin ilgi çekici olduğunu belirtmiştir.¹⁰²² Afet İnan, emperyalizme karşı bağımsızlık ve vatan bütünlüğü fikri üzerinde Atatürk'ün önderliğinde başarıya ulaşıldığını savunarak şu sonuca varmıştır: *"1919 yılında*

¹⁰¹⁸ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.103.

¹⁰¹⁹ Kırkpınar, **a.g.e.**, s.s.104-105.

¹⁰²⁰ **A.g.e.**, s.s.136-138.

¹⁰²¹ **A.g.e.**, s.139.

¹⁰²² **A.g.e.**, s.139.

Türkiye’deki halk hareketi, her bakımdan örnek olacak önemli gelişmeler göstermiştir. Atatürk’ün askeri ve siyasi idaresi ile ilk önce fikir, sonra da uygulamaya geçilmiş ve milli bütünlüğü temin ederek Cumhuriyet İdaremi kurulmuştur(29 Ekim 1923). Türk kadınına Cumhuriyet devrimizde tanınacak olan kanuni eşitlik hakkı da (1929-1930-1933-1934) bu yurt ödevlerini yerine getirmiş olmanın bir sonucudur.”¹⁰²³

2.3.1. Cumhuriyet Döneminde Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması

TBMM açıldıktan sonra Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, Türk kadınlarının Milli Mücadelenin kazanılmasında çabalarının bulunduğunu bazı ortamlarda dile getirerek Türk kadınlarına hak ettikleri değeri göstermeye çalışıyordu.¹⁰²⁴ Sosyal faaliyetlere erkekler ile Türk kadınlarının da katılması gerektiğini vurguluyordu. 15 Temmuz 1921’de Maarif Kongresi açılışında kadın ve erkek öğretmenlerin işbirliği ile Milli Maarif’in kurulacağını belirten Atatürk, 1 Mart 1922’deki TBMM’nin açılışında ise kadınların da eğitimden geçerek yetişmelerinin öneminden bahsetmiştir.¹⁰²⁵ Kurtuluş Savaşı döneminde çıkan kanunlarda kadınların seçme seçilme hakkı düşünülmemiş olup Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra değiştirilen İntihab-ı Mebusan Kanunu da kadınları seçime dâhil etmemiştir. Bu kanuna göre Madde 1’de “*Türkiye Büyük Millet Meclisinin azası Türkiye Devleti halkından her 20.000 nüfus zükûr(erkek) da bir nefer olmak üzere intihap olunur*” demektedir, madde 2’de ise “*18 yaşını ikmal eden her fert zükûr intihap etmek hakkını haizdir*” demektedir.¹⁰²⁶

Bu maddelerden anlaşılacağı üzere sadece erkek vatandaşlar sayılmakta olup kadınların sayısı seçime dâhil edilmemektedir. Sebebini anlamak için 3 Nisan 1923 yılında Meclisin dördüncü yılının toplantı tutanaklarını incelemek gerekmektedir. Bu toplantıda 50.000 erkek nüfusa bir milletvekili seçilirken, savaş nedeniyle bu sayının 20.000 olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir.¹⁰²⁷ Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey,

¹⁰²³ A. Afetinan, “*Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*”, **8.Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, 3.C(11-15 Ekim 1976), s.s.1992-2000.

¹⁰²⁴ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.144.

¹⁰²⁵ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.s.144-149.

¹⁰²⁶ **A.g.e.**, s.139.

¹⁰²⁷ **A.g.e.**, s.140.

kadınların da bu nüfus sayımında yer almalarını istemişse de Hüseyin Avni Bey kadınlara seçme ve seçilme hakkının sonraya bırakılmasından yana olmuştur.

Tunalı Hilmi Bey'in ise kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesini istemesi çok ciddi tepkilere neden olmuş, vekillerden birçoğu gürültü çıkartarak Hilmi Bey'e hakarete varır derecesinde cümleler kullanmıştır.¹⁰²⁸ Hilmi Bey gürültüler arasında Türkiye'de kadınların sayısının erkeklerden fazla olduğunu, seçme seçilme hakkının kadınlara verilmesinin halkçılığın bir gereği olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bu gürültü patırtıların arasında Tunalı Hilmi Bey'in konuşmasına dahi müsaade edilmemiştir. Afet İnan'a göre bu toplantının esas fikri şudur: *"Bu hak verilmeden ziyade alınacak bir haktır"*.¹⁰²⁹

1924 yılında anayasa üzerinde yapılan görüşmelerde *"kadınların oy vermesi"* konusunda sorunlar yaşanmış;¹⁰³⁰ onuncu maddede *"18 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılabileceği"* ve on birinci maddede belirtilen *"30 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçilebileceği"* konusu tartışma konusu olmuştur. Beyazıt Milletvekili Şefik Bey *"Her Türk"* sözünün kadınları da içerdiğini söylemesi üzerine, Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey *"Zaten maksadımız odur, kadınlar da rey verecektir."* demiştir.¹⁰³¹

Karesi milletvekili Ahmet Süreyya Bey, Türk kelimesinin kadınları kapsamadığını belirtmiştir. Sonrasında söz alan Kütahya milletvekili Recep Peker Türk halkının yarısının kadın olduğunu ve 30 yaşını bitirmiş kadınların milletvekili seçimine katılabileceğini belirten cümleler sarf etmiştir. Sonuç olarak *"Her Türk"* ifadesi yerine *"Her erkek Türk"* ifadesi yazılması oy birliği ile kararlaştırılmıştır.¹⁰³²

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadın ve erkeğe eşit öğretim imkânı verilmiştir. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile birden fazla kadınla evlilik kaldırılmış, evlenmek için resmi nikâh şartı getirilmiş olup miras hukukunda toplumsal alanda erkek ve kadın eşitliği sağlanarak boşanmalarda kadın güvence altına alınmıştır.¹⁰³³ Atatürk'ün Türk kadınlarının haklarını kazanması için aceleci olmadığını ve şartların olgunlaşmasını beklediği anlaşılmaktadır. Atatürk, 21 Mart

¹⁰²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I,Cilt: 28.İçtima: 4,17.İnikat(3.4.1923),s.329.

¹⁰²⁹ Afetinan, *Tarih Boyunca Türk Kadın...*, s.141.

¹⁰³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt:7-1,İçtima: 2, 13.İnikat(16.3.1924),s.540.

¹⁰³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, s.541.

¹⁰³² A.g.a., s.s. 540-543.

¹⁰³³ Afetinan, *Tarih Boyunca Türk Kadın...*, s.144.

1923'te Konya'da Kızılay Kadınlar Şubesi'nin düzenlediği toplantıda Kızılay'ın kadın kollarının Kurtuluş Savaşı'ndaki başarılarını dile getirerek köylü kadınlar için şu bilgileri vermektedir: “... Kimse inkâr edemez ki, bu harbde ve ondan evvelki harblerde milletin kabiliyet-i hayatiyesini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormanda odun, kereste getiren, mahsulâtı pazara götürerek paraya kalbeden(çeviren), aile ocaklarının dumanını tütüren bütün bunlarla beraber sırtı ile kağnısı ile kucağındaki yavrusu ile yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur...”¹⁰³⁴

Bu süreç içerisinde “*Türk Kadın Birliği*” isimli kuruluşun yaptığı çalışmaları da göz ardı etmemek gerekir. Bu grup 1923 yılında liderliğini yazar ve öğretmen olan Nezihe Muhittin'in yaptığı Kadınlar Şurasında “*Kadınlar Halk Fırkası*” ismi ile siyasi bir örgüt kurmuştur.¹⁰³⁵ Kurdukları siyasi örgüt hükümet tarafından kabul görmeyince 7 Şubat 1924 tarihinde Türk Kadınlar Birliği olarak sahneye çıkmışlardır. KB, kadınların düşünsel ve sosyal alanlarda yetiştirilmesi, dul kimsesiz kadınlara yardım edilmesi, fakir çocukların okutulması ve çeşitli konularda konferans verilmesi konularında çalışmalar yapmıştır.¹⁰³⁶

1925 yılında “*Kadın Yolu* “ isimli bir dergi çıkartmaya başlamışlardır.¹⁰³⁷ 1927 yılında milletvekili seçimleri KB için güzel fırsat yaratmış ve kadınların seçime katılıp katılmama konusu kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. 1927 yılında CHF parti müfettişi İbrahim Tali Bey'in kadınların seçime katılmalarının erken olduğunu belirten açıklamalarından CHF'nin kadınlara gerekli desteği vermek konusunda henüz kararsız olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰³⁸ Bu süreçte KB içinde çeşitli görüş ayrılıkları yaşanmaya başlamış; bazı üyeler birliğin siyasi işlere karışmaması gerektiğini dile getirmiş olsa da diğer üyeler kadınların önce seçme hakkı, sonra

¹⁰³⁴ A.g.e., s.s.144-145.

¹⁰³⁵ Zafer Toprak, “*Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası*”, **Tarih ve Toplum**, No.51(Mart 1988), s.30.

¹⁰³⁶ Leyla Kırkpınar, **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**, 1.b., Zeus Kitabevi Yayınları, İzmir,1999.

¹⁰³⁷ Müge Dişbudak, “**Türk Kadınlar Birliği**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir,2008, s.14.

¹⁰³⁸ A.g.t., s.18.

belediyelerde seçilme ve en sonunda milletvekili seçimlerine katılma hakkını elde etmesi için mücadele etmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.¹⁰³⁹

Nezihe Muhittin'in kadınların siyasi haklara kavuşması yönünde yaptığı konuşmalar ve uygulamalar neticesinde Kadınlar Birliğindeki bazı kişilerin şikâyeti üzerine Nezihe Muhittin ve bazı yönetim kurulu üyeleri uzaklaştırıldı. Yeni toplanan kongrede yönetim kurulu başkanlığına başka bir isim getirilmiştir. KB yeni yönetimi; kadınların siyasi haklarından ziyade, yardıma muhtaç çocuklar, kadınlara yardım, yerli malı tüketimi, çeşitli kursların ve kütüphanelerin açılması gibi konulara odaklanmıştır. KB'nin 1928 yılında yönetim kurulunun değişmesi üzerine Atatürk, yeni yönetim kuruluna bir kutlama mektubu göndermiştir.¹⁰⁴⁰ 1929 yılında Berlin Uluslararası Kadın Kurultayı'na KB'ni temsilen Efzayiş Suat Hanım'ın gittiği görülmektedir.¹⁰⁴¹

Türkiye'de Kadın Haklarının gelişimini anlayabilmek için 1929 yılında Daily Telgraf gazetesinden Bayan Rosite Forbes'in makalesi önem arz etmektedir.¹⁰⁴² Yazar Türkiye'nin peçeyi çıkarttığı on senenin sonunda başından geçen bir anısını paylaşmıştır. Zamanında bir paşa ailesini ziyaret ettiğini, aynı konağı bir sonraki ziyaretinde rengârenk kıyafetli cariyelerin yerine sade giyinmiş hizmetçi kadınlar bulduğunu, evin hanımının ise saçını kestirmiş, yeşil ve kısa bir rop (tek parça kıyafet) giydiğini ifade etmiştir. Yazar, evin kadınına duygularını sorduğunda evin kadını şöyle demiştir: “*Vakti ile biz hayal içinde yaşamaya alışmıştık. Şimdi hakikat ile yüz yüze bulunuyoruz.*”¹⁰⁴³ Yazar, çağdaş Türk kadınlarının üniversiteyi “*muvaffakiyetin Kâbe'si*” olarak gördüklerini, genç kızların okullarda sağlık ve jimnastik öğrendiklerini, kadınlara siyasi haklardan başka her türlü hakkın verilmiş olduğunu belirtmiştir. Türk kadınının seçimlerde oy hakkı olmadığını fakat Türk kadınının az bir zaman zarfında öğretmen, memur, sanatkâr, avukat ve doktor olabildiklerini yazmıştır.¹⁰⁴⁴

Pariste çıkan “Le Temps” gazetesinde çıkan makalede Türkiye'deki kadın haklarının seyri şöyle tarif edilmiştir: “*Türk kadını, Avrupalı kadınlar gibi*

¹⁰³⁹ A.g.t., s.s.32,38.

¹⁰⁴⁰ A.g.t., s.40.

¹⁰⁴¹ A.g.t., s.41.

¹⁰⁴² Türkiye'de 1 sene dahi geçmeden Kadınlara da belediye seçimlerine katılma ve oy verme hakkı verilecektir. “*Yeni Türk Kadını*”, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929, s.1.

¹⁰⁴³ **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929, s.1.

¹⁰⁴⁴ **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929, s.1.

giyinmeğe, yüzünü açarak serbestçe sokağa çıkmağa ve o zamana kadar yalnız Hristiyan kadınların gidebildiği balolara devam etmeğe başlamıştı. Bizzat Cumhurreisi, daha 1925 senesinden itibaren, resmi süvareler tertib etmekte idi. Bu süvarelere, bütün kor diplomatik azası ve kadınlarile beraber, yüksek memurların zevceleri de davetli bulunuyorlardı. O sırada Türk kadınlarının, başlarına sarık şeklinde bağladıkları örtü, gene Atatürkün işaretile çıkarılmıştır.”¹⁰⁴⁵

Afet İnan’ı kadın hakları ile ilgili çalışmasına götüren süreç şöyle başlamıştır. 1929-1930 döneminde Musiki Muallim Okuluna başladığında tarih ve yurtbilgisi dersleri vermekte olan Afet İnan’ın yurtbilgisi derslerinden birinin konusu kadın hak ve görevleri idi. ¹⁰⁴⁶Afet İnan 1929 yılının Mart ayında öğrencilere uygulamalı olarak seçim denemesi yaptırırken belediye başkanı olarak bir kız öğrenci seçilmiştir. 3.sınıftan 173 numaralı Selahaddin isimli öğrenci duruma itiraz ederek yürürlükte olan kanunun kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermediğini dile getirmiştir. Afet İnan, öğrencilere kadınların yakında oy kazanacaklarını belirtse de yaşanan hadise kendisini rencide etmiştir.

Afet İnan yaşadığı durumun üzüntüsü ile Gazi Orman Çiftliği’ndeki Marmara Köşkü’nde Atatürk ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’ya bu olayı olduğu gibi anlatmıştır. Atatürk bu konuda çalışmasını, diğer ülkelerde bu sorunun nasıl çözülmüş olduğunu incelemesini Afet İnan’a söylemiştir. Afet İnan bu durumu şöyle açıklamaktadır: *İtiraf edeyim ki, o sıralarda ben bu konuda hemen hiç bilgi sahibi değildim, fakat kız ve erkek öğrencilerimin karşısına bu haklardan yoksun olan bir öğretmen olarak da çıkmak istemiyordum. Çok severek başladığım öğretmenlik hayatından ve görevimden ayrılmak da bana ağır gelecekti. Bununla beraber Atatürk’e şunu söylemekten kendimi alamadım. “Hiç olmazsa erkek öğrencim kadar bir hak sahibi olmadan o sınıfa ders veremeyeceğim” dedim.”* ¹⁰⁴⁷

Bu olay üzerine İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Afet İnan’a bu konuların TBMM’de Belediye Kanunu’nda konuşulabileceğini söyledi. Atatürk ise daha temkinli bir şekilde “Başbakan ile konuşuruz, fakat bu meselede hazırlıklı olmak ve

¹⁰⁴⁵ “Tems’in bir makalesi, Türk Kadınlığının kavuştuğu haklar”, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1938, s.6., Orijinal belge için bkz. Ek-13.

¹⁰⁴⁶ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.170

¹⁰⁴⁷ **A.g.e.**, s.170.

*tartışma yapmak gerekir.”*¹⁰⁴⁸ demiştir. Atatürk o akşam Çankaya Köşkü’ne devlet adamları, hukuk mektebi öğretim üyeleri ve başka kişileri davet ettirdi. Kadınların seçme ve seçilme hakkı konusu açıldığı zaman, bu konuda olumlu düşünenler olduğu kadar olumsuz görüşler beyan edenler de vardı. Afet İnan o gün heyecanlı olduğunu, inandırıcı deliller bulamadığını fakat o günden sonra bu konuda kitap okumaya başladığını ifade etmektedir.¹⁰⁴⁹

Bu hadiselerden sonra “*kadın hakları*” ile ilgili kitaplar okumaya başlayan Afet İnan’ın beklediği kadınlara oy verme hakkı Türkiye Büyük Millet Meclisine 1930 senesinde teklif edilecektir.¹⁰⁵⁰ Afet İnan o günleri şöyle ifade etmiştir: “*İşte bu olay üzerine kadın hakları üzerinde çalışmaya başladım ve Atatürk’ün emr ve isteği üzerine bunun hakkında ilk konferansımı Belediye kanunu kadınlara da hak tanıdığı 3 Nisan 1930 günü verdim. O tarihten sonra da Atatürk’ün çevresinde kadınlara bütün seçim haklarının verilmesi için bu konuyu savundum. Esasen Atatürk kadınlara hak verilme konusunda kararlı idi. fakat kamuoyunu buna alıştırmayı öngörüyordu.*”¹⁰⁵¹

20 Mart 1930’da bu kanun TBMM’de konuşulmaya başlanmış olup 1930 senesinin 22 Mart, 24 Mart, 29 Mart ve 31 Mart günleri bu kanun üzerinde konuşmalar olmuştur.¹⁰⁵² 3 Nisan 1930 Perşembe günü 164 maddelik Belediye Kanunu kabul edilmiştir. Kadınlar Belediye Kanunu’nun 23’üncü ve 24’üncü maddesine dayanarak bu hakkı kazanmışlardır. .¹⁰⁵³

Kanun tasarısının görüşülmeye başlandığı oturumun meclis tutanakları incelendiğinde uzun uzadıya müzakere ve incelemeler yapıldıktan sonra Ahmet Ağaoğlu bu kanunun çıkması gerektiğini belirtmiştir. Şükrü Kaya ise kanunun önemli ve maddeleri çok olan bir kanun olduğunu, gelecek yıl seçim yapılması ve meclisin iktisadi ve mali kanunlara da zaman ayırması gerektiğinden müstaceliyet(ivedilik) teklif etmiştir. ¹⁰⁵⁴ Oybirliği ile kanun tasarısının müstaceliyetle(ivedilik) müzakeresi kabul edilmiştir.

¹⁰⁴⁸ A.g.e., s.170.

¹⁰⁴⁹ A.g.e., s.s. 170-171.

¹⁰⁵⁰ A.g.e., s.171.

¹⁰⁵¹ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.11.

¹⁰⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, Cilt:17, İçtima: 3,37.İnikat(20.03.1930),s.68.

¹⁰⁵³ İnan, *Tarih Boy...*, s.171.

¹⁰⁵⁴ TBMM ZC., D.III, C.17.İ.3, s.22.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya bu kanun tasarısı ile Türk kadınının Türk erkeği ile eşit olan hakkının belediye seçimlerinde de Türk kadınına verildiğini belirterek istibdat ve cehalet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat zihniyetlerin, bozuk düşüncelerin Cumhuriyetin temiz ve faziletli muhitinde yeri olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁵⁵ Cumhuriyetin, Türk kadını ile Türk erkeğinin müşterek eseri olduğunu, Türk kadınının Türk tarihinin her safhasında her fedakârlığı büyük bir feragatle yaptığını; her mahrumiyete, her cefaya, her acıya, vatanın felaket ve saadetlerine aynı hisle katıldığını vurgulayan Şükrü Kaya konuyu özetle şöyle açıklamaktadır:“ *Muhterem efendiler! Belediyelerimizin teşkilatı esasiyesi demek olan bu ana kanun büyük İnkılâbımızın bir cüz’ü ve seridir. Cüz’üdür; çünkü kanunlarımız Cumhuriyet prensiplerine göre ıslah edilirken en mühim bir kanun olan belediye kanunu ehli ile bırakılamazdı. Eseridir: çünkü Cumhuriyet olmasaydı bu layiha olmazdı. Hükümetimiz her işte olduğu gibi bu layihayı da Türk İstiklal ve İnkılâbının büyük lideri Gaziden aldığı ilham ve onun çizdiği direktifle hazırlanmıştır.*”¹⁰⁵⁶

Kars Milletvekili Ahmet Ağaoğlu ise “*Cumhuriyet kavramı bunu gerektirirdi*” diyerek Türk kadınlarının öteden beri serbest, hür ve çağdaş olmalarını istediğini belirtmiştir.¹⁰⁵⁷ Ayrıca kadınların bu kurumlara girerek erkeklerin yanında terbiyeli olacaklarından emin olduğunu ve kadınların bir gün milletvekili olacağını söylemiştir. Hem Şükrü Kaya’nın hem de Ahmet Ağaoğlu’nun konuşması alkışlar arasında sona ermiştir. Eskişehir Milletvekili Emin Bey bu tasarımı batıda birçok ülke kabul ettiğinden dolayı medeni ülkeler ile aramızdaki farkı kaldıracağını, Türk kadının da mahrum olduğu seçim hakkını alacağını ifade etmektedir.¹⁰⁵⁸

1 Nisan 1930’da KB idare heyetinin kadınların içinden belediye üyeliğine seçilecek adayları tespit etmeye çalıştığı görülmekte olup bu adaylar, Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından kabul görüldükleri takdirde aday olabilecekleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁵⁹ KB’nin kadınları bilinçlendirmek için 15 günde bir belediyeciliğe dair konferanslar vermesi ve KB’nin toplam 400 üyesinin ilk aşamada

¹⁰⁵⁵ A.g.a., s.23.

¹⁰⁵⁶ A.g.a., s.24.

¹⁰⁵⁷ A.g.a., s.26.

¹⁰⁵⁸ A.g.a., s.s. 24-34.

¹⁰⁵⁹ “Kadın Birliği belediye âza namzetlerini seçiyor”, **Akşam**, 1 Nisan 1930.

Cumhuriyet Halk Fırkasına kayıt olması planlanmıştır.¹⁰⁶⁰ CHF Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'nın başkanlığında yapılan toplantıda kadınların iki aza tarafından fırkaya takdim ve tavsiye edilme şartı ile bağlı oldukları ocaklara müracaat ederek CHF' ye kayıt olmaları kararı alınmıştır.¹⁰⁶¹ İstanbul'da kadınların CHF' ye kayıt işlemleri 7 Nisan 1930 tarihinde başlamış olup Türkiye genelinde Cumhuriyet Halk Fırkasına ilk kayıt olma mutluluğunu yaşayan kadın Afet İnan olmuştur.¹⁰⁶²

Afet İnan'ın 3 Nisan 1930 yılında Türk Ocakları merkezinde “*Türk kadınlarının seçim hakları*” konulu konferansına Reisi Cumhur Hz. Atatürk, İsmet İnönü, Kazım Paşa, elçiler ve milletvekilleri katılmıştır.¹⁰⁶³ Afet İnan konferansta bir Türk vatandaşı olarak seçim hakkının cinsiyet ayrımı yapılmaksızın herkese verilmesini istemiştir. Sebebinin ise şöyle açıklamaktadır: “ *Çünkü milletin her ferdi, millet içinde kendi varlığı kadar, esaslı bir hakka sahiptir, Milli Egemenliğin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin milletin bütün fertlerine ait olduğunda elbette şüpheye imkân yoktur. Bundan şüphe edenler demokrasi ve milli egemenliğin ne olduğunu anlamaktan yoksun olan kimselerdir.*”¹⁰⁶⁴ Demokrasilerde üç yönetim biçiminden bahsetmiştir:

- Doğrudan hükümet,
- Yarı doğrudan hükümet,
- Temsili hükümet.

Bu hükümet biçimlerini ayrıntılı olarak anlattıktan sonra “ *seçim hak mıdır, görev midir?* ” sorusunun cevabının bizi neticeye götüreceğini vurgulayan Afet İnan,¹⁰⁶⁵ seçimi milli egemenlik prensibinin uygulanması neticesinde bir vatandaşın oyunu kullanma hakkı olarak görmüştür. Ayrıca seçimi vatandaşların ortak yararına hizmet eden bir görev olarak gören Afet İnan, seçimi hem bir hak hem bir görev olarak değerlendirmiştir.

¹⁰⁶⁰ **Akşam**, 1 Nisan 1930.

¹⁰⁶¹ “*Fırkaya Aza Kaydı*”, **Cumhuriyet**, 07 Nisan 1930.

¹⁰⁶² “*Kadın Birliği, kanunun Gazi Hz. tarafından tasdiki gününü bekliyor*”, **Cumhuriyet**, 02 Nisan 1930, “*Kadınların Yarından itibaren Fırkaya Kayıtlarına Başlanıyor*”, **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1930., Afet İnan'ın gazete haberi için Bkz.: Ek-24.

¹⁰⁶³ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.203, “Konferansta Gazi, İsmet ve Kazım Pş.lar Hazeratı vekiller **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1930., s.1. Bkz.: Ek-39.

¹⁰⁶⁴ **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1930., s.1., Afet İnan'ın 3 Nisan 1930 yılında Türk Ocakları merkezinde “*Türk kadınlarının seçim hakları*” konulu konferansı için bkz.: Ek-23.

¹⁰⁶⁵ **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1930.s.4.

Seçimlerde cinsiyet farkının olmaması gerektiğini ifade eden Afet İnan, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinin milli hâkimiyetin ifadesi olduğunu, kadınlara seçim hakkının verilmemesini isteyenlerin “*kadının erkekten, Havva’nın Âdem’den sonra vücut bulmasını ileri sürenler*” olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶⁶ Atilla’nın ordularında kadınlar ile erkeklerin beraber savaştığını, Osmanlı Devleti’nde devlet idaresinde de kadınların yardımlarının olduğunu belirten Afet İnan, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ülkelerin çoğunun kadınların seçme ve seçilme hakkını kabul ettiklerini belirtmiştir. Rusya’da kadınların askerlik yaptıklarını belirten Afet İnan, kadınların parlamentoda bulunmalarının milletlerin ahlaki seviyesini yükselteceğini açıklamıştır.

Amerika’da, İngiltere’de, Kuzey Avrupa’da kadınların seçim hakkına sahip olduğunu belirtirken erkeklere ilk nasihati, eğitimi verenin kadın olduğunu ve erkeğin üzerinde analık hakkının kadına ait olduğunun unutulmaması gerektiğini dile getirmiştir. Kadının artık her türlü işte çalıştığını; Finlandiya’da, Norveç’te, Danimarka’da, İsveç’te, Almanya’da, Avusturya’da, Polonya’da, Çekoslovakya’da ve ABD’de kadınların seçim haklarını kazandığını belirtmiştir. Afet İnan, milletvekili seçmek ve seçilmek hakkının yakın zamanda TBMM’de kanunlaşacağına olan inancını dile getirmiş ve kadınların parlamento hayatına katılarak milletvekili seçimi için haklarını kazanması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁶⁷

Afet İnan, Türk kadınının layık olduğu bu siyasi hakkı kazanmasının geçmişin monarşik idaresinden beklenemeyeceğini dile getirerek cümlelerine şöyle devam etmiştir: “*Kadınlar her yerde her işte erkeklerle yanyana, başbaşa çalışmışlar ve çalışmalıdırlar. Türk Kadının kabiliyeti, fedakârlığı, ehliyet ve cesareti kurtuluş muharebesinde az mı idi... Bir Reisi Cumhur, bir Vekil, bir mebus nasıl halk arasından ayrılıyorsa buna neden kadınlar iştirak etmesinler? Kadın sulhperverdir, kadın muktesittir(tutumlu). Kadının hissesini hor görmek hakkı kimseye verilmemiştir.*”¹⁰⁶⁸

Neticede 20 Mart 1930’da görüşülmeye başlanan kadınların belediye seçimlerine girme hakkı 3 Nisan 1930’da kabul edilmiştir.¹⁰⁶⁹ KB kadınlara belediye

¹⁰⁶⁶ **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1930.s.4.

¹⁰⁶⁷ **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1930.s.4.

¹⁰⁶⁸ **Cumhuriyet**, 04 Nisan 1930.s.4, Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.s.204-208.

¹⁰⁶⁹ Afetinan, **a.g.e.**, s.208.

seçimlerine katılma hakkı tanındıktan sonra bir bildiri yayınlayarak, İstanbul hanımları, üniversite talebeleri ve kız mekteplerinin katılımıyla oluşturulan alay ile Taksim’deki Gazi Abidesine çelenk bırakmışlardır.¹⁰⁷⁰

Yaklaşık 3,5 sene sonra 26 Ekim 1933 yılında kadınların Köy Muhtarlığı ve İhtiyar Heyeti Azalığına Seçilmesi Kanunu kabul edilmiştir.¹⁰⁷¹ 442 sayılı Köy Kanununun 20’nci ve 30’ uncu maddeleri değiştirilmiştir. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya kanunun müzakereleri yapılırken şunları demiştir. “*Köyde muhtar olmak ve muhtar intihap etmek hakkını vermekle kendisine karşı bir şükran eseri göstermiyoruz, kendisinin zaten ve tabiaten haiz olduğu hakkını kanunen ifade etmiş oluyoruz...*”¹⁰⁷² Kütahya Milletvekili Recep Peker ise bu tasarının kabul edilmesi halinde Türk kadınlığı için büyük bir iş yapılmış olacağını ve inkılâp adına büyük bir safhanın atlatıldığını değerlendirmiştir.¹⁰⁷³

1930 ve 1934 seneleri arasında Atatürk’ün çevresinde bulunan kişiler ile kadınların seçim hakları konusunu konuştuğunu, kadın hakları konusunda tartışmalar açtığını ve konuyu aydınlar arasında olgunlaştırdığını ifade eden Afet İnan,¹⁰⁷⁴ Atatürk’ün 4 Haziran 1933 senesinde kadın hakları ile ilgili şu sözüne yer vermiştir: “*Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz.*”¹⁰⁷⁵ Afet İnan normalde Atatürk’ün müspet ve menfî tarafı tutanları karşılıklı konuşturmayı adet edindiğini, fakat bu sözleri söylediği akşamki toplulukta kadın hakları konusuna itiraz eden ve aleyhinde bulunan kimse olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁷⁶

Afet İnan’a göre Atatürk, 3 Şubat 1932’de İzmir Kız Muallim Mektebi’ni ziyaret ederek öğretmenlerle sohbet etmiş, kadınların askerlik yapması gündemde olmasa bile bütün kızlarımızın vatanın ve milletin yüksek menfaatlerini her zaman

¹⁰⁷⁰ KB’nin bildirisinin son cümlesi şudur. “*Türk Kadını, bu hak senin bu şeref senin bu zafer senindir*”. KB’nin 11 Nisan 130’da düzenlediği mitinge de kadınlardan çok erkeklerin gelmesi, kadınların siyaset ile çok ilgili olmadıklarının bir göstergesidir. Geniş bilgi için bkz.: **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1930.

¹⁰⁷¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:4,Cilt:17,İçtima:2,76.İnikat(26.10.1933),s.48.

¹⁰⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**, s.s. 48,49.

¹⁰⁷³ **TBMM Zabıt Ceridesi**,. s.49.

¹⁰⁷⁴ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.s. 179,180.

¹⁰⁷⁵ Afetinan, **a.g.e.**, s.s. 179, 181.

¹⁰⁷⁶ Afet İnan, “*Atatürk ve Demokrasi*”, **Belleten**, C.23, S.89(Ocak 1959), s.3.

müdafa edebilecek bir kabiliyette yetiştirilmesi; medeni, fikri ve hissi terbiyeyi almaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁷⁷ Ayrıca şu değerlendirmeyi yapmıştır: “...*Türk kadınları memleketin mukadderatını millet namına idare eden siyasi zümreye dâhil olmak arzusunu izhardan, memleketin ve milletin vatandaşlara tahmil ettiği vazifelerin hiç birinden kendilerinin uzak bırakılacağını düşünmezler. Çünkü vazife mukabili olmayan hak mevcut değildir.*”¹⁰⁷⁸

1933 yılında The Sphere isimli İngiltere’nin meşhur dergisinde Keuneth Williams isimli yazar Türkiye’yi ele alarak Gazi Mustafa Kemal’in milletine verdiği dinamizm ile bir asırlık işi on senede yaptığını anlatmaktadır.¹⁰⁷⁹ Türkiye’de kadının durumunun büsbütün değiştiğini, kadının hürriyeti tamam değilse bile çok ilerlediğini, Türk kadınının İstiklal Harbi’nde zaten nam kazandığını belirten yazar devamında şöyle demiştir: “*Bu nam ve şöhret Harbi Umumide mühimmat fabrikalarında çalışan İngiliz kadınların namından daha büyüktür. Şimdi de Türk kadını hayrete şayan bir zevk ve muvaffakiyetle yeni hayata atılmıştır.*”¹⁰⁸⁰

Afet İnan 1930-1934 yılları arasında yaşanan siyasi olayların kadınlar ile ilgili hakların kazanılmasını geciktirdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁸¹ 1934 yılında bir gece Atatürk kendi kütüphanesinde Başbakan İsmet İnönü ile çeşitli konular üzerinde çalışırken özel kütüphanesine çekilen Afet İnan, bir müddet sonra her ikisinin de kütüphaneye geldiğini ifade etmiştir. Atatürk, Afet İnan’a İnönü’nün elini öpmesini ve ona teşekkür etmesini istediğinde Afet İnan olayın şaşkınlığı ile ne için teşekkür edeceğini sormuştur. Atatürk, hükümetin kadınların milletvekili seçimlerinde oy kullanma hakkı için TBMM’ne teklif vereceğini söylemiştir. Afet İnan bu ani olay için şöyle demiştir: “*Bu kararın hiç beklemediğim bir anda oluşu, bana büyük bir heyecan ve sevinç vermişti.*”¹⁰⁸²

5 Aralık 1934 yılında Başbakan İsmet İnönü’nün TBMM’de yaptığı açılış konuşması CHF’nin Türk kadınlarına olan bakışını net bir şekilde göstermektedir. İsmet İnönü, Türk kadınının erkeklerle beraber el ele çalıştığı zamanlarda itibarlı olduğunu ve işte o zaman büyük Türk ulusunun medeniyetinin bütün dünyayı

¹⁰⁷⁷ “Kadınların askerliği meselesini münakaşa ettiler”, **Cumhuriyet**, 03 Şubat 1932, s.s. 1,3.

¹⁰⁷⁸ **Cumhuriyet**, 03 Şubat 1932, s.s. 1,3.

¹⁰⁷⁹ “10 senede 100 senelik iş!”, **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1933.

¹⁰⁸⁰ **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1933.

¹⁰⁸¹ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.181.

¹⁰⁸² **A.g.e**, s.181.

kapladığını, Türk kadınının bir süs gibi köşede durmasının Türk örf ve adetlerine göre olmadığını ve Türk kadınından devlet işlerinde istifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁸³ Yakın bir zamanda Türk devletinin kudretinin sırrı anlaşıldığı zaman, Türk İnkılâbının Türk kadınına verdiği hakların esaslı bir delil olarak ortaya çıkacağını belirtmiştir.¹⁰⁸⁴

Atatürk'ün inkılâplara önderlik ederek bu teşebbüsü feyizli ve verimli kıldığını, Türk ulusunun ilerlemesi ve yükselmesi için çalışmasının ilerde bir delil olarak hatırlanacağını ifade eden İsmet İnönü sözlerini şöyle tamamlamıştır: “ *Türk Kadını da Büyük Millet Meclisinde, memleketin mukadderatı hakkında söz söylemek, kanunların ve alınan tedbirlerin aile ve yurt için ameli ve faydalı olması hakkında kıymetli fikirlerini millete karşı ifade etmek fırsatını haklı olarak bulmuş olacaktır(Süreklı alkışlar).*”¹⁰⁸⁵

Konya Milletvekili Refik Koraltan'a göre Türk kadını; acun(dünya) tanır, erkekten hiçbir savaşta geri kalmamış, onunla omuz omuza yürümüş, onunla tarlada beraber çalışmış, ekin kaldırırken, ineğini sağarken, yavrusuna ninni söylerken ulus işlerinde yüksek varlığını göstermiştir. Bu kanunla Türk kadınının alması gereken değeri alacağını söyleyerek sözlerini şöyle bitirmiştir. “*Baylar, sevinelim, övünelim, çünkü Türk'üz, çünkü Atatürk'ümüz vardır.(şiddetli alkışlar) Ulus var olsun, Atatürk sağ olsun(alkışlar).*”¹⁰⁸⁶

Sonrasında Şebinkarahisar Milletvekili Sadri Maksudi söz alarak kadınların erkekler kadar zeki olduğunu, bütün erkeklerin kendi analarının zekâsına ferasetine hayran olduğuna göre kadınların zekâsını kabul etmek gerektiği belirtmiştir.¹⁰⁸⁷ Sadri Maksudi tarihte kadınların devlet yönetimine katılması ile ilgili üç örnek vermiştir. Araplar Buhara'yı fethettiği zaman Buhara Han'ı “Tokdağ” reşit olmadığı için yerine annesi hanlık yapıyordu. Orhun abidelerinde Kutluk vefat ettikten sonra Kutluk'un zevcesi Bilge Han ve Gültekin'in annesi Bilge Hatun, hükümet idaresini almışlardır. Üçüncü örnek ise Çin'e gelen seyyahlardan biri Uygur Hanları ile siyasi görüşmeler yaparken, görüşmeye Uygur Hanı'nın hatunu da katılmıştır. Finlandiya, İngiltere ve

¹⁰⁸³ A.g.e, s.182.

¹⁰⁸⁴ A.g.e, s.s.182-184.

¹⁰⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:IV,Cilt:25,İçtima:4,12.İnikat(5.12.1934),s.s.82-83., Afetinan, Tarih Boyunca Türk Kadın..., s.s.182-184.

¹⁰⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, (5.12.1934), s.83.

¹⁰⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, (5.12.1934), s.83.

Amerika'nın birçok yerlerinde kadınlara siyasi haklarının verilmiş olduğunu hatırlatan Sadri Maksudi konuyu şöyle özetlemiştir: “ *Ben bunun çok hayırlı bir teşebbüs olduğuna kaniyim. Türk zekâsına, Türk kadınının zekâsının da katılması, eklenmesi çok hayırlı neticeler verecektir(alkışlar)...*”¹⁰⁸⁸

Neticede İsmet İnönü ve 191 arkadaşının İntihabı Mebusan Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine yönelik teklifi kabul edilmiştir.¹⁰⁸⁹ İntihabı Mebusan Kanunu'nun 5, 11, 16, 23 ve 58'inci maddelerindeki “*18 yaşını bitirenler*” yerine “*22 yaşını bitirenler*” şeklinde değişiklik olmuştur. Bu maddelerdeki “Zükûr” kelimesi kaldırılarak yerine “kadın, erkek” ifadesi yazılmıştır. TBMM'de 258 kişinin oyu ile kanun değişikliği yapılmıştır. Ret ve muhalif oy çıkmamıştır.

Türk kadınına milletvekili seçme hakkı verilmesi bütün ülkede bayram havası estirmiş, İstanbul'da etkinlikler kutlanırken Ankara'da bayanlar Halkevinde toplanmıştır.¹⁰⁹⁰ Ankara Kız Lisesi muallimlerinin hazırladığı toplantıya muallimlerin yanında Bayan İnönü, Bayan Özalp ve birçok önemli milletvekili eşleri ile öğrenciler katılmış olup Afet İnan, bu toplantıya başkan seçilmiştir.¹⁰⁹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisinin bize en büyük haklarımızdan birini vermesi ile yüce bir iş yaptığını söyleyerek “*Bundan ötürü biz Ankaralı kadınların Büyük Millet Meclisine bağlılığımızı ve teşekkürlerimizi sunmamız gerekir.*” demiştir.¹⁰⁹²

Afet İnan sözü Kız Enstitüsü Tarih Stajyeri Bayan Sıdika'ya bırakmıştır. İnkılâba iştirak etmenin her vatandaş için hak olduğunu ve kadınların seçime hak kazanmasının ulusun üstünlüğünün bir göstergesi sayarak konuşmasına başlayan Bayan Sıdika; Fransa, İtalya, Almanya, Avusturya, Danimarka ve İsveç'te kadınların seçme ve seçilme hakları olduğunu, Avrupa'da kadının tezgâhlarda, ticarete, mağazalarda ve bütün genel hizmetlerde çalıştığını vurgulamış, Rusya'da ise kadınların askerlik vazifesini dahi yerine getirdiğini söylemiştir.¹⁰⁹³

Türk kadınının ise yaratılıştaki zeki, kabiliyetli ve cemiyetine faydalı olduğunu belirten Bayan Sıdika, Atatürk'ün Tür kadınına uyku devresinden yavaş yavaş değil

¹⁰⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, (5.12.1934), s.s. 83-84., Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.s.185-186.

¹⁰⁸⁹ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.189

¹⁰⁹⁰ “*Türk Kadınlığının Bayram Günü*”, **Ulus**, 7 Aralık 1934.

¹⁰⁹¹ **Ulus**, 7 Aralık 1934.

¹⁰⁹² **Ulus**, 7 Aralık 1934.

¹⁰⁹³ **Ulus**, 7 Aralık 1934.

silkerek uyandırdığını ve Türk kadınının duran kanına hareket verdiğini belirtmiş kadınların ancak siyasal bir terbiyeye malik oldukları zaman hakiki olarak hür olabileceklerini belirtmiştir.

Bayan Süheyla ise konuşmasında Avrupa ülkelerinin senelerce kazandığı medeniyeti Atatürk'ün bir şimşek çabukluğu ile Türk kadınına kazandırdığını söyleyerek Atatürk'e ve TBMM'ye bütün bayanlar adına saygı ve teşekkürlerini iletmiş, konuşması sürekli alkışlarla kesilmiştir.¹⁰⁹⁴ Sonrasında Bayan Ahter kürsüye gelerek seçilmenin genel değerini belirtmiş, Kız Enstitüsü öğretmenlerinden Bayan Mürüvvet Avni ise bugünü bütün yurt için bir bayram olarak nitelendirmiştir.

Toplantıdan sonra Ankara Halkevinde toplanan Ankara kadınları Büyük Ulus Kurultayı olan TBMM'de, TBMM Başkanı Kazım Özalp'a bir mektup vermişlerdir.¹⁰⁹⁵ 5 Aralık gününün "*Türk Kadınlık Bayramı*" olarak kutlanmasını istemişlerdir. Ruznameye geçilmeden Türk Kadınlığı namına verilen teşekkür mektubu sürekli alkışlar arasında okunmuştur. KB de bir beyanname hazırlayarak kadınları İstanbul Beyazıt Cumhuriyet Meydanı'na çağırarak, Beyazıt Meydanı'nda büyük bir miting yapılmıştır.¹⁰⁹⁶ KB Atatürk'e, İsmet İnönü'ye TBMM'ye ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya birer telyazısı(telgraf) göndermişler, Atatürk KB'ye cevap olarak şunları demiştir. "*Erdemli Türk kadınlığının yeni çalışma yolunda kendine düşen büyük işi başaracağına kuşku yoktur.*"¹⁰⁹⁷

Dönemin gazete haberlerine bakıldığında Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkının Türk kadınlarını coşturduğu anlaşılmakta, Türkiye'nin dört bir tarafından telgraflar ve mesajlar Ankara'ya ulaşmaktaydı. Falih Rıfkı Atay büyük bir devrim yaşandığını ve kendi öz mayası ile yeni bir ulusal varlığın yoğrulduğunu söylemekte, kadınların bayramlarına sevinecek olanların erkekler olduğunu vurgulayarak kadınların haklarına kavuşmasını milyonlarca kolun, kafanın yardımına kavuşması olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁹⁸

¹⁰⁹⁴ **Ulus**, 7 Aralık 1934.

¹⁰⁹⁵ "*Türk Kadının Sevinci*", **Cumhuriyet**, 07 Aralık 1934., "*Türk Kadınlığının bayram günü*", **Ulus**, 07 Aralık 1934.

¹⁰⁹⁶ "*Türk Kadını Heyecan içinde*", **Zaman Gazetesi**, 7 Aralık 1934.

¹⁰⁹⁷ "*Dün, Ankara'daki kadın toplantısının başkanlık divanına sayısız teller geldi*", **Ulus**, 08 Aralık 1934., "*Kadınlarımızın Bayramı*", **Zaman**, 8 Aralık 1934., Gazete haberi için bkz.:Ek-37.

¹⁰⁹⁸ Falih Rıfkı Atay, "*Kadınlık Günü*", **Ulus**, 7 Aralık 1934.

Atatürk'ün kafasında tasarladığı uygulamaları hayata geçirirken Afet İnan hep başrolde olmuş, Atatürk'ün kendisine verdiği ödevleri eksiksiz yerine getirerek Türk kadınların siyasi haklarının alınmasında özverili bir çalışma sergileyerek Atatürk'ün güvenini kazanmayı başarmıştır.¹⁰⁹⁹ Afet İnan kendisinin başarı ile yerine getirdiği Türk kadınlarının da yapması gereken iki türlü ödevi şöyle açıklamaktadır: *“Aydın Türk Kadınlarına iki türlü ödev düşüyor. Biri kendi haklarını ödev karşılığı kullanmak, diğer ise bunları bilmeyenlere öğretmek ve geniş halk kitlelerine anlatmaktır... Türk Kadını olarak ödevimiz ve isteğimiz, milletimizin milletler topluluğu içinde medeni vasıfları ile yerini alması ve yükselmesidir.”*¹¹⁰⁰

Atatürk'ün Afet İnan'a olan güvenine ve beklentisine bir örnek vermek gerekirse 1937 yılında Financial Times, çıkacak olan Türkiye nüshası için Afet İnan'dan bir yazı istemiştir. Afet İnan o sırada Cenevre Üniversitesinde öğrenimine devam etmekte, makaleyi hazırlamak için kitaplar okumaktadır. Atatürk, Afet İnan'a makale için şu tavsiyelerde bulunmuştur: *“ Sen görüyorum ki geziyor ve memleket seyahatlerinden edindiğin çeşitli izlenimlerini yazıyor ve yayınlıyorsun. Bugünkü toplum hayatındaki kadını bu objektif görüşlere dayanarak yaz, okuması daha ilgi çekici olur.”*¹¹⁰¹ Afet İnan da Atatürk'ün tavsiyesine uyarak bir makale hazırlamıştır. Bu karşılıklı güven Atatürk'ün hayatının sonuna kadar devam etmiştir.

Ulus Gazetesinin 12 Aralık 1934 tarihli haberinde Türk kadını şöyle tarif edilmiştir: *“ Atatürk'ün kızları, Türk kadınları, Türk durumu kurtuluş savaşı ile başladı, sen bu savaşa çocuğunu bağrına basarak ve sırtında gülle taşıyarak katıldın. O zaman herkes sana şaştı. Türk erkeğinin yanında Türk Kadının da bir güç olduğunu tanıttın... Şimdi bunu sana Atatürk'ün Türk ulusunu kaldıran, Türk yurdunu yükselten eli veriyor.”*¹¹⁰² CHF Genel Kâtibi Recep Peker kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkı kazanmasından sonra CHF'ye iyi vasıflı kadınların üye olmaları gerektiğini söylemekte, CHF'nin kadın üyeler ile hem şerefleleneceği hem de kuvvetleneceğini ifade etmektedir.¹¹⁰³

¹⁰⁹⁹ Atatürk ile Afet İnan'ın arasındaki güven ilişkisini anlamak için Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30.) Bkz.: Ek-1.

¹¹⁰⁰ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.s.221-223.

¹¹⁰¹ Afet İnan bu makalenin The Financial Times'in 1937 yılı şubat sayısında yayınlandığını belirtmiştir., Bkz.: Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.s.210, 217.

¹¹⁰² “Kadınlarımızın Sesi”, **Ulus**, 12 Aralık 1934.

¹¹⁰³ **Ulus**, 12 Aralık 1934.

Belediye seçimlerine katılan kadınların sayısının az olmasının CHF’de üzüntü ile karşılandığını, kadınların halkevleri hayatına girmeleri ve bütün teşkilatın kadınları CHF’ye üye yapmak için çaba göstermesi gerektiğini söyleyen Recep Peker açıklamalarına şöyle devam etmiştir: “*Biz kadınlara sözde bir seçim hakkı vermek için değil erkek arkadaşları gibi aslından yüksek olan Türk kadınına pek samimi olarak devlet idaresine iştirak ettirmek için bu yola girdik.*”¹¹⁰⁴ Kısa bir zamanda CHF’ye müracaat eden birçok kadın CHF üyeliğine kabul edilmişlerdir.¹¹⁰⁵

Afet İnan, yurt dışında katıldığı kongrelerde Türk kadınına tanınan hakları Atatürk döneminde aldıklarını yabancı ilim adamlarının kendisine hatırlattıklarını belirtmiştir.¹¹⁰⁶ Kanuni haklar olarak bugün Türk kadınlarının dünyanın en medeni memleketleri ile aynı düzeyde olduklarını ifade eden Afet İnan’a göre bundan dolayı milli bir gurur duymamak mümkün değildir.

Afet İnan “*Mart 1923’de Büyük Millet Meclisinde kadınların milletvekili adedi için esas olan nüfus olarak dahi sayılması tartışılırken, Atatürk niçin Meclise başka bir teklif vermemiştir?*”¹¹⁰⁷ sorusunun cevabını yine kendisi vermektedir. Sorunun cevabı Atatürk’ün Afet İnan’ a söylediği kelimelerde saklıdır: “*Kendisinin konuşmalarından hatırladığıma göre o zemin ve zamanı iyi hesabetmiştir. Esasen olaylar da bize bunu göstermektedir. “Büyük Millet Meclisinin o günkü zihniyet ve havası içinde bu iş halledilemezdi.” demiştir.*”¹¹⁰⁸ Atatürk’ün şu sözleri de kadınlar hakkındaki düşüncesini anlamak açısından önemlidir: “*Bir içtimai heyet aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle yürümezse terakki, temeddün etmesine fenni imkân, ilmi ihtimal yoktur*”¹¹⁰⁹

Nitekim kadın haklarının kazanılmasına bakıldığında zamana yayılan bir süreç görülmektedir. Afet İnan yirminci yüzyılın başında bile Türk kadınının sokağa çıktığı vakit kapalı olduğunu, yüzünü örttüğünü ve Türk kadınlarının Atatürk döneminde “*eşit hak ve eşit görev*” sorumluluğu altında devrim metotları ile kazandığı hakları benimsediklerini ifade etmiştir.¹¹¹⁰ Afet İnan bu konuda özetle

¹¹⁰⁴ “CHF ve Kadınlar”, **Ulus**, 13 Aralık 1934.

¹¹⁰⁵ “Bayanlar CHF üyesi oluyorlar”, **Ulus**, 17 Aralık 1934., Fali Rıfki Atay, “Yeni Seçimde Kadınlar”, **Ulus**, 19 Aralık 1934.

¹¹⁰⁶ Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadın...**, s.221.

¹¹⁰⁷ **A.g.e.**, s.222.

¹¹⁰⁸ **A.g.e.**, s.222.

¹¹⁰⁹ **A.g.e.**, s.223.

¹¹¹⁰ **A.g.e.**, s.222.

şöyle demektedir: “Cumhuriyet devrimiz, Türk kadınına dış kıyafetinde de bir serbestiyet kazandırmıştır. Gerici zihniyeti yıkan birçok sosyal devrimler arasında, erkek ve kadın medeni dünya insanların giydiği kıyafetlerin kabul edilmesi, Türkleri ayrı bir toplum olmaktan kurtarmıştır. Erkek vatandaşlar 1925’te çıkan bir kanun hükmü ile buna uymak durumunda olmuşlardır. Kadınlar için bir kanun hükmü olmamakla beraber, kültürlü kadını çarşaflamaya zorlayan zihniyet ortadan kalkmıştır. Bugün genellikle Türk kadını medeni toplumlardaki kıyafetleri giyer.”¹¹¹¹

Ülkemizin çeşitli bölgelerinde milli kıyafetlerin tarihi hatıra ve folklor zenginliğini göstermesi bakımından önem arz ettiklerini kaydeden Afet İnan şöyle devam etmiştir: “Dış kıyafet ve en kapalı yaşantı nasıl eski devrin Türk Kadınına geri bir durumda bırakmış ise, bugünkü değişiklikte de kendi benliğini kazandırmış ve başarılı olmada güvenini arttırmıştır. Zamanımızda kadın, her yerde toplumun yarısını emek ve hakları ile temsil etmektedir...”¹¹¹²

Kadının toplum içinde kendisine düşen yeri alması konusunda Atatürk’ün görüşleri kesin ve netti. Bu görüşlerini cesaretle uygulayarak Türk kadınına yalnız İslam âlemi içinde değil, bütün dünyada en iyi imkânlarla ve kanuni haklara kavuşmasını sağlayan Atatürk, bu konuda şu önemli sözleri söylemiştir: “Son yıllardan önce de, milletimiz yenileşme yolları üzerinde yürümeğe, sosyal inkılabı teşebbüs etmemiş değildir. Fakat gerçek sonuçlar görülemedi. Bunun sebebini araştırdınız mı? Bence sebep işe esasından, temelinden başlanamamış olmasıdır... Bir toplum, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Kalbi midir ki bir kitlenin bir parçası ilerletirken, diğerlerine müsamaha edelim de, kitlenin hepsi yükselme şerefine erişebilsin? Mümkün müdür ki bir topluluğun yarısı topraklara, zincirlere bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilsin?”¹¹¹³

İlknur Meşe, Afet İnan’ın rol model bir kadın olmasını kendi cümeleriyle şöyle tarif etmiştir: “Afet İnan’ın, sadece Atatürk döneminde değil yaşamının sonuna kadar içselleştirmiş bir biçimde, bir yönüyle modern, eğitilmiş, kültürlü ama Tanzimat’tan beri yerilen ve Cumhuriyet modernleşmesinin de karakteristik yapısında olan fazlaca

¹¹¹¹ A.g.e., s.s.222-223.

¹¹¹² A.g.e., s.223.

¹¹¹³ Turhan Feyzioğlu, Mustafa Aysan, Hamza Eroğlu, İsmet Giritli, Mehmet Gönübol, **Atatürk Yolu**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi, Ankara, 1995, s.s.209-210.

Batılılaşmış alafranga tarzdan uzak, iyi bir eş ve anne olma özellikleriyle Türk kadınına bir 'rol model' olması öngörülmüştür.”¹¹¹⁴

2.3.2. Afet İnan'ın Kadın ve Kadın Hakları İle İlgili Konuşma ve Yazıları

Afet İnan'ın Türk Ocağında Seçim Haklarımız İsimli Konuşması;

Afet İnan'ın 3 Nisan 1930 yılında Türk Ocağı'nda “*Seçim Haklarımız*” isimli konferansı yoğun kalabalığın katılımı ile gerçekleşmiştir. ¹¹¹⁵ Türk Ocakları Reisi olan Hamdullah Suphi, Afet İnan'ı şöyle takdim etmiştir: “*Bugün Türk ocakları merkezinde muallim Afet Hanımın kadınların intihabına dair verdiği konferans çok enteresan olmuştur. Salon çok dolu idi. Kadın, erkek hıncanın bir vaziyette idi. Konferans Reisi cumhur Hz.de teşrif buyurmuşlardı. İsmet ve Kazım Pş. Hz. Vekiller, sefirler, mebuslar hazır bulunuyorlardı. Türk Ocağının kıymetli vazifelerinden birini ilk defa olarak Afet Hanım yapıyorlar diyerek Afet Hanım'ı samiine tanıttı. Türk Ocağının kıymetli vazifelerinden birini ilk defa olarak Afet Hanım yapıyorlar.*”¹¹¹⁶ Afet İnan bu mesele ile ilgilenmesini iki sebebe bağlamaktadır. Birincisi; seçim hakkının cinsiyet farkı olmadan herkesi kapsamı gerektiği ikincisi ise yurt bilgisi derslerinde seçim konusunun yer almasıdır.

Afet İnan sözlerine doğrudan hükümet, yarı doğrudan hükümet ve temsili hükümet olmak üzere üç çeşit demokrasi olduğunu anlatarak devam etmiştir. Seçim sisteminde karışık bir takım ruhi etkenlerin olduğunu belirten Afet İnan, seçimin bir insan topluluğunda müşterek bir arzuyu ifade ettiğini ve ortak fikirlerin yardımı olmadan dünyada hiçbir seçimin mümkün olamayacağını açıklayarak şu bilgileri vermiştir: “*...Yani esas olarak, seçilen seçen adına hareket ettiğini dikkate almalıdır. Bundan başka, seçim ekseriyet prensibine inanmayı ister. Ekseriyet prensibi, daha kuvvetli bir grubun daha az kuvvetli bir gruba karşı arzusunu tatbik etmek hakkına malik olmasını ister. Bu prensibe göre en büyük kuvvet, en büyük cebir kuvvetinden*

¹¹¹⁴ Meşe, “İki Kurgusal Metin Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği”, s.33.

¹¹¹⁵ “Muallim Afet H.ın konferansı; Konferansta Gazi, İsmet ve Kazım Pş.lar Hazeratı vekiller, sefirler bulundu”, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930, s.1. Bkz.: Ek-39., Afet İnan “Herkesin Bir Dünyası Var kitabında” bu konferansı için şöyle demiştir: “1930 yılının Nisan ayında, büyük bir topluluk karşısında verdiğim ve büyük heyecan duyduğum ilk konferansım Kadınların Seçim Hakları üzerinedir. Kızım ilerde seçimlerde reyini kullanacağı vakit, istiyorum ki annesinin seçim hakları üzerindeki yazılarını okuyabilsin ve kendisi de bu konularda yeni fikirleri benimsesin. Kadın hak ve vazifeleri konusu, 1930 yılından bugüne kadar daima beni meşgul etmiştir.” Afetinan, **Herkesin Bir Dünyası Var**(Önsöz)

¹¹¹⁶ **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930, s.1. Bkz.Ek-39.

başka bir mana ifade etmiyor, diyenler ve bu manada eşitsizlik görenler vardır. Seçimde adalet ve eşitliği sağlamak için düşünülen ve bazı memleketlerde tatbik olunan çare, nispi temsil usulüdür.”¹¹¹⁷

Afet İnan nispi temsil sisteminin sakıncalarını belirttiikten sonra “*seçim hak mıdır? Vazife midir?*” sorularını sorarak seçimin hak olmakla birlikte bir görev de olduğunu hatırlatmaktadır. Birçok ülkede kadınların seçim hakkı olduğunu belirten Afet İnan, bu hususta tereddüt ve kötü zihniyetin skolâstik bir zihniyet olduğunu, erkeklere ilk nasihati verenin ve analık vazifesi olanın kadın olduğunu belirtmiştir. Kadınları siyasi haktan men etmek için uğraşanların kadın-erkek arasındaki işbölümünün sekteye uğrayacağına inandıklarını belirten Afet İnan, iş bölümü fikrinin ne erkeklere ne kadınlara yapamayacakları vazifeleri veremeyeceğini söyleyerek konuya şöyle açıklık getirmiştir: “*Kadının umumi ve siyasi vazifeleri ifaya ehliyetli olmadığını ispata imkân yoktur. Çünkü aksi dünya yüzünde fiilen sabit olmuştur. Kadın bugün, istenilsin, istenilmesin, siyasi fikri ve iktisadi hayata samimi bir surette karışmıştır. Kadın, bugün hemen her türlü işte tezgâhlarda, fabrikalarda, büyük mağazalarda, ticarethanelerde, memurluklarda, bütün hizmetlerde çalışmaktadır.*”¹¹¹⁸

Kadınlar ancak siyasi haklara sahip olmakla hür olduklarını hissedebilirler ve evlatlarına hürriyetin kutsiyetini anlatabilirler diyen Afet İnan, Türk tarihinin en eski devirlerinde devleti temsil edenin sadece devlet reisi olmayıp onunla birlikte hatunun da devleti temsil ettiğini hatırlatmakta, en ağır işleri kadın ve erkeğin beraber yaptıklarını belirtmektedir.¹¹¹⁹ Demokrasinin mantığına göre kadına siyasi haklarını vermenin millet için faydalı olduğunu, kadının da insan ve akli başında olduğunu, milletin fertleri ile istişare etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Afet İnan şu açıklamalarda bulunmuştur: “*Cumhuriyetimizin politika rejimi eşitlik prensibine dayanır. Seçim sandığı önünde, en cahil ile en büyük devlet adamı eşitti. Kadın niçin bu eşitlikten hariç tutulsun? Kadınların içtimai heyetin teşkilatı hakkında bildirecekleri fikirleri vardır. Kadında adalet hissi vardır. Kadın muktesittir, sulhperverdir. Milli çalışma ve gayrette kadının hissesini hor görmek*

¹¹¹⁷ *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930, s.1.

¹¹¹⁸ *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930, s.4.

¹¹¹⁹ *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930, s.4.

*hakkı, kimseye verilmemiştir.*¹¹²⁰ Türk kadınının belediye seçimlerine katılması hakkının ve meclise üye seçmek ve seçilmek hakkının tanınmasının güzel bir başlangıç olacağını belirten Afet İnan şöyle devam etmiştir: “...*Türk tarihinin bu devrine kadar, Türk kadınına çoktan çok layık olduğu bu siyasi hakkını vermek, tabiatıyla mazinin monarşik idaresinden beklenemezdi! Fakat demokrat Türk Cumhuriyetinin bu hususta da faziletli şiarının yüksek eserini görmek elbette lüzumundan fazla gecikmeyecektir.*”¹¹²¹

Uluslararası Brüksel Sergisindeki Türk Pavilyonunda Kadın Eserleri;

1958 Uluslararası Brüksel Sergisinin, Avrupa’da ve Dünya’da yılın en önemli olaylarından biri olarak gören Afet İnan, bu serginin esas amacını iki kelime ile “*insan ve medeniyet*” olarak anlatmıştır.¹¹²² Özellikle Belçikalıların birçok sergilerinin olduğunu ve bu sergilerin atom çağının özelliklerini taşıdığını belirtmektedir. Bu sergiye niçin katıldığını şöyle anlatmaktadır: “*Türkiye’yi “geçmişte ve bugünü” ile tanıtmaktır. Atatürk’ün büyük portresi, insani ve sulhperver sözleri medeniyetten anladığı gösteren cümleleri burada yer almıştır.*”¹¹²³

Türk sergisinde Bedri Rahmi Eyüboğlu’ nun mozaiklerinin dikkat çektiğini, vitrinlerde Kız Teknik Okulu ve Olgunlaşma Enstitüsü’nün eski Türk motiflerinin güzel eserlerinin görülmekte olduğunu belirten Afet İnan, bu eserlerin ziyaretçilere Türk eserlerinin zarafetini gösterdiğini belirtmiştir. Afet İnan kadın sanatçıların eserleri ile ilgili şu gözlemlerde bulunmuştur: “*Ağaç ve tahta oyma işleri yapan sanatkârimiz Lerzan Bengisu’nun, modern üslup ile yaptığı eserlerini görüyoruz. Ağacın bir kadın eliyle işlenerek verildiği şekillerin her biri birer sanat değeri taşıyor. Zerrin Bölükbaşı’nın hayat mücadelesini tasvir eden fevkalade sanatkârane yapılmış heykel kompozisyonu da dikkati çekecek değerdedir. İnsanı düşündüren ve sanat zevkini okşayan bu tek parça heykelin, bir kadın tarafından yapılmış olmasından Türk kadınlığı iftihar edebilir.*”¹¹²⁴

Fureyya Koral’ın seramik işçiliğinde kadın zevklerinin inceliğini yansıttığını belirten Afet İnan şöyle demiştir: “...*Orijinal buluşları ve kadın zevklerinin inceliği*

¹¹²⁰ **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930, s.4.

¹¹²¹ **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930, s.4.

¹¹²² Afet İnan, “1958 Uluslararası Brüksel Sergisindeki Türk Pavilyonunda Kadın Eserleri”, **Unesco Haberleri Dergisi**, Seri: 3, S.10(Mart 1959), Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.42

¹¹²³ Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.42.

¹¹²⁴ Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.43

ile Fureyya Koral'ın meydana getirdiği eserlerine Türk sanat âlemi esasen yabancı değildir... Gençay Okçu'nun boncuk ve nazarlık işleri de bu arada sayılabilir. Selma Ebuziyya'nın bakır üzerine emaylı eserleri de... Belma Balmumcu, Cahide Birdevrim, Selçuk Tezhibi, Mine Balıoğlu'nun tezhipli küçük levhaları güzel, ince ve tamamen Türk minyatürlerinden mülhem olarak yapılmış yeni tarz eserlerdir.”¹¹²⁵

Afet İnan'a göre 1958'de Brüksel Sergisi'ne Türk eserleriyle katılım sağlanması sayesinde Türk kadını medeniyet âleminde yerini almıştır. Türk kadınının bu vazife duygusu ile her alanda başarısının, milletin gurur olacağına inanan Afet İnan, eserleriyle katılan bütün kadınları tebrik etmiştir.

Zürih'te İsviçre Kadınlarının Tertip Ettiği 2.Saffa Sergisi;

Afet İnan bu serginin İsviçre'nin Zürih şehrinde 17 Temmuz -15 Eylül 1958 tarihleri arasında açık olduğunu belirtmektedir.¹¹²⁶ Bu sergiyi İsviçre'nin kadın teşekküllerinin birleşerek hazırladığını, bu sergiden kazanılan paraların muhtaç ailelere verildiğini, ayrıca genç kızları ev işlerinde çalıştırarak onlara iş imkânı sağlandığını ifade etmiştir. Afet İnan, 1888 yılında kadın cemiyetlerinin bazılarının birleşerek Halk Hizmetinde İsviçre Kadınlar Birliğini kurduklarını, bugün bu cemiyetin 206 şubesi ve 37600 üyesi olduğunu belirterek şu bilgileri vermektedir: “İşte bu buna benzer İsviçre'nin bütün kadın teşekkülleri “İsviçre Kadınlarının Çalışmaları Sergisi” cümlesinin Almanca baş harflerinin bir araya gelmesi ile Saffa adı altında İsviçre Kadınının hayatı ve çalışmalarını geniş bir tarzda ve bir arada göstermek üzere bu sergiyi tertip etmişlerdir. Sergini gayesi ise şu surette açıklanmaktadır: Her sahada kadının işgal ettiği mevkii ve İsviçre kadınlarının vatanları için yorulmak bilmeyen çalışmalarını ve fedakârlıklarını gösteren eserleri üzerinde bilgi vermek ve düşünceleri toplamaktır.”¹¹²⁷

Bu sergiyi düzenleme faaliyetinin İsviçre Kadın Cemiyetleri Alyansına ait olduğunu belirten Afet İnan, sergide her türlü ihtiyaç için tesislerin mevcut olduğunu belirtmektedir. Serginin bir özelliği de her çeşit işlerde kadınların çalışmakta olduğudur. Avrupa'nın en demokratik ülkelerinden biri olan İsviçre'deki kadın kuruluşlarının kendilerini tanıtmak için sergi yaptıklarını ve bu sergileri başarı ile

¹¹²⁵ A.g.e., s.s.43-44.

¹¹²⁶ A.g.e., s.47.

¹¹²⁷ A.g.e., s.47.

yerine getirdiklerini belirten Afet İnan bu sergilerin niteliğini ve amacını açıklayan birçok yayının olduğuna değinerek bu sergiden çıkarılacak sonucu şöyle özetlemiştir: “... Benim için bu sergiyi çok kısa bir zamanda görmek mümkün oldu. Fakat şu fikri edindim ki, İsviçre kadını eserleri ve iş hayatı ile kamuoyunun gözü önüne çıkmak istemiştir. Böylece göze hitap ederek kendisini daha iyi tanıtmak fırsatını bulmuştur. Biz Türk kadınları da bundan mülhem olarak böyle bir tanıtma teşebbüsüne gidersek, bugünkü kadınlık âlemimize ve bilhassa gelecek nesillere ilerlemek için iyi örnekler verebiliriz.”¹¹²⁸

Cumhuriyet Devrinde Kadın Haklarımız;

Afet İnan 1950’li yıllara erişen Türk kadınlığının dünyanın en medeni ülkelerinin kadınları ile aynı seviyede olduğunu, vazife ve hak eşitliği bakımından incelenirse daha ileri seviyede olduğunu belirtmiştir.¹¹²⁹ Türk kadınına birçok haklar veren Atatürk devrinin nesline sahip bir fert olan Afet İnan, milli bir gurur duyduğunu vurgulamakta ve şöyle demektedir: “Hayata kültürlü bir vatandaş olarak yetişmek emeliyle çalışan istikbalin evlatları. İşte bu birkaç kelime ile bildirdiğim hak ve görevlerin sahibi olarak doğduğunuz ve bunu tabii bir durum olarak telakki ediyorsunuz. Madalyonun ters bir tarafı, yani bu hakların olamayacağını dahi düşünmek istemeyeceksinizdir. Biz tarihçiler bugünün durumlarını daha önceki olaylarla karşılaştırmazsak yaşadığımız devreyi anlayamayacağımıza inanırız....”¹¹³⁰

Afet İnan 3 Nisan 1923 yılına bir seyahate çıktığını farz ederek 43 yıl önceki durak yerini Ankara’da TBMM’de 4.çığtım senesinin 17’inci toplantısı olarak belirlemiştir. Müzakere konusu nüfusun savaşılar dolayısıyla azalması sonucu eski kanundaki 50.000 erkek nüfus yerine 20.000 kişı için bir mebus seçilmesi konusudur. Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey’in kadınların nüfus sayımına katılmasını istemesi Meclis’te büyük bir tartışma ve gürültü ortamına zemin hazırlamıştır. Afet İnan o günleri şöyle anlatmıştır:” Öyle ki Tunalı Hilmi Bey’in Kadınlara seçilmek hakkını verin demiyorum diye açıklamasına rağmen müthiş bir reaksiyon havası içinde sözlerini tamamlamaya dahi fırsat verilmiyor. İşte bizim neslimiz, böyle zihniyetin

¹¹²⁸ A.g.e.,s.s.49-50.

¹¹²⁹ Afet İnan bu konferansı 13 Şubat 1959 senesinde İstanbul Amerikan Kız Kolejinde vermiştir. Afet İnan, a.g.e, s.50.

¹¹³⁰ A.g.e.,s.50.

hâkim olduğu devirde, tahsil çağımızı yaşıyorduk... Fakat yine aynı müzakereler sırasında kadın hakları üzerinde konuşanların esas fikri şu oluyor. Bu hak, verilmeden ziyade alınacak bir haktır.”¹¹³¹

Afet İnan 1923 yılında Atatürk’ün “Memleketimizde cahil varsa umumidir, yalnız kadınlarımıza değil, erkeklerimize de şamildir.” dediğini, 1925 yılında ise “Bir milletin, yalnız erkeklerin terakki etmesiyle o millet yükselmez. Çünkü eğer kadın aynı nispette ilerleme halinde olmazsa erkeğin yükselmesi mümkün değildir.” sözünü söylediğini belirtmiştir. ¹¹³² Atatürk; Tevfik Fikret’in “elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer” Abdülhak Hamid’in “Bir milletin nisvanı derecesi terakkisinin mizanıdır.” sözlerini “bir milletin kadınlığının gelişme derecesinin ölçüsü” olan sözleri olarak değerlendirmiştir. ¹¹³³ Afet İnan’a göre son asır Türk fikir adamları kadınların ilerlemesini savunurken Atatürk ise bu fikirleri pratiğe geçirmiştir.

Atatürk’ün kadın hakları konusunda icraatlarını zamana yayarak hallettiğini belirten Afet İnan, kadınların milletvekili olabilmesi için onun “ TBMM’nin o günkü havası içinde bu iş halledilemezdi”¹¹³⁴ dediğini belirtmiştir. Birleşmiş Milletlerin anayasasında milletler ve ırklar için eşit hak ve görev olduğu gibi erkekler ve kadınlar için de aynı şartların olduğunu belirten Afet İnan, Atatürk devrinde kadın haklarının kanunlaşmış olduğunu belirtmiştir. Afet İnan şöyle devam etmiştir: “ Bir milletin bütün fertleri elbette mebus olmayacaktır, fakat her fert muayyen bir yaştan sonra, kanuni şartları haiz olunca seçme ödevini yerine getirecektir. İşte bu durumda eşit hakka sahip olan Türk kadını, meslek hayatında çalışkan, iktisadi hayatta verimli, aile hayatında vazifelerini müdrik bir vatandaş olmakla, dünya kadınlığı içinde şerefli mevkiini almaktadır. “¹¹³⁵

Rumelihisarı’nı Üç Türk Kadın Restore Etti;

1451 yılında Mimar Muslihiddin’in Anadoluhisarı karşısına bir hisar planı yapmak için Fatih Sultan Mehmet’ten emir aldığıın belirten Afet İnan, bu konuda şunları demiştir: “ Bu tarihten beş asır sonra(1955) Mimar Cahide Tamer, Fatih Kulesi ve onu deniz kenarındaki hisarpeçeye bağlayan duvarların ömrünü uzatmak

¹¹³¹ A.g.e., s.51.

¹¹³² A.g.e., s.51.

¹¹³³ A.g.e., s.s.51-52.

¹¹³⁴ A.g.e., s.52.

¹¹³⁵ A.g.e., s.s.53-54.

için, çalışmalara başlıyor. Aynı tarihte deniz kenarındaki, bugün asansörle çıkılan, Çandarlı Halil Paşa kulesinin restorasyon mimarlığını Mimar Selma Emler yapmaktadır. 1956-1957 yıllarında Cahide Tamer'in devam ettirdiği restorasyon işlerinin başına 1958 den itibaren Y.Mimar Mualla Eyüboğlu geçmiştir.”¹¹³⁶

Rumelihisarı'nı Fatih Sultan Mehmet'in bir imzası gibi gören Afet İnan, Rumelihisarı'nın denizden görünüşüne hayran olduğunu, orada Büyük Fatih'in hayalini görür gibi olduğunu ve bu mimari yapının silüetinin inanılmaz güzellikte olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: *“1958 sonbaharında buraya kızım ve oğlumu aynı hatıraların yer etmesini isteyerek götürdüm. Benim ilk gezdiğim devirden çok farklı, sanki beş yüz yıl önceymiş gibi yeni, bakımlı bir hisar içinden büyük kulelere çıktık. Bize burada izahat veren Mualla Eyüboğlu, Milli Eğitim Bakanlığının resmi görevli mimarı olarak son kalan işleri tamamlamaktadır.”¹¹³⁷*

Fatih Sultan Mehmet'in 1451 yılında yaz aylarının sonlarına doğru Karaman seferinden dönerken Rumeli Hisarı'nın yapılmasını uygun görmüş, Edirne'den Zağnos Paşa'nın emrinde çalışmak üzere ustalar ve elemanlar verilmiştir. Rumelihisarı hakkında bilgi veren Afet İnan, bu hisarın yapılmasının sekiz aylık bir zamanı bulduğunu, genç hükümdarın hisarın yapılışında gösterdiği kudret ve enerjisine yüz yıllar boyunca tanıklık edildiğini hatırlatmaktadır.

Afet İnan, Cumhuriyet devrinde devletin eli ile bu yapıları harabe olmaktan kurtarmak için para ve emek sarf edildiğini ifade ederek şunları demiştir: *“... 1955'te keşfi yapılarak tamirine başlanan Rumelihisarı 29 Mayıs 1958 tarihinde bitmiştir. Şimdi burası Milli Eğitim Bakanlığının bir müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Bu dört yıllık tamir esnasında ne güzel bir tesadüftür ki, başta da söylediğim gibi, üç kadın mimarımız bu restorasyon için keşiflerini hazırlamışlar ve kontrol mimarlıklarını yapmışlardır. İşte böylece, Rumelihisarı'nın asırlık ömrüne ömür katmak için kadın mimarlarımızın mesleki bilgilerinden bu iş için istifade edilmiştir.”¹¹³⁸*

¹¹³⁶ Afet İnan, “Rumelihisarı'nı Üç Türk Kadını Restore Etti”, **Hayat Dergisi**, S.41(9 Ekim 1959), s.12., Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.55.

¹¹³⁷ İnan, “Rumelihisarı'nı Üç Türk Kadını Restore Etti”, **Hayat Dergisi**, s.12.

¹¹³⁸ İnan, **a.g.m.**, s.13., Afetinan, **Tarih'ten Bugüne**, s.55.

Eşit Hak Eşit Görev;

Afet İnan, 15 Temmuz 1921’de Ankara’da Atatürk’ün Maarif Kongresi’nde kadın ve erkek öğretmenlerin işbirliği ile Milli Maarifin kurulacağını belirttikten sonra şöyle dediğini belirtmiştir: “ *Silahlı ile olduğu gibi, dimağı ile de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur.*”¹¹³⁹ 7 Ekim 1922’de Bursa’da öğretmenlere ise şöyle hitap etmiştir: “ *Hanımlar, Beyler. Ordularımızın kazandığı zafer sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız zemin hazırladı. Hakiki zaferi siz kazanacak ve devam ettireceksiniz ve behemehâl muvaffak olacaksınız.*”¹¹⁴⁰

Afet İnan’a göre Atatürk’ün gayretleriyle 1926’da Medeni Kanun, 1930’da Belediye Kanunu, 1934’de de Seçim Kanunları ile Türk kadını bütün haklarını kuramsal olarak kazanmıştır.¹¹⁴¹ Bu hakların korunması ve benimsenmesi gerektiğine inanan Afet İnan, kadınların kendi haklarını vazife karşılığı kullanmaları ve bunları bilmeyenlere öğretmek geniş halk kütlelerine anlatmak gerektiğini belirtmiştir. Endüstrinin gelişmesi sonucu milli kültürün kaybolduğunu belirten Afet İnan, Türk kadınlarının milli kültürü geliştirerek, milli kültürümüzün çeşitliliklerini bölgelere göre bir araya toplayarak hem yeni nesillerimize hem de yabancılara kendi geleneksel kültürümüzü tanıtabileceğimizi, böylelikle turistik bir ortam yaratılmasının yanında eski motif ve biçimlerin devamlılığının sağlanacağına işaret etmiştir.¹¹⁴²

Afet İnan bu konuyu şöyle özetlemiştir: “*Mesela Erzurum’da eski tarz, o iklimin özelliğine uygun bir evde, bütün bu çeşit eşyaların, kıyafetlerin ve el sanatlarının bir araya toplanması ile tarihimiz yaşayan bir varlık olarak gözlerimizin önünde bulunacaktır. Edirne’de eski abidevi bir binada, Bursa’da Fatih’in doğduğu ev, Diyarbakır’da Ziya Gökalp’in evi, Gaziantep’te eski bir Türk evi, Kars’ta Gazi Muhtar Paşa’nın evi, Trabzon’da Atatürk köşkü ve buna benzer birçok yerlerde diğer tarihi binalar... Bunu için Cumhuriyet devrimizde Etnoğrafya müzelerimizde toplamalar olmuştur. Fakat her bölge ve vilayet merkezimizde*

¹¹³⁹ Afet İnan, “Eşit Hak Eşit görev”, **Sümerbank Dergisi**, C:4 S.41(Kasım 1964) s.134.

¹¹⁴⁰ İnan **a. g.m.**, s.134.

¹¹⁴¹ **A.g.m.**, s.s.134-135.

¹¹⁴² **A.g.m.**, s.s.134-135.

açılacak ve bilhassa kadınlarımızın armağanı ile kurulacak bu müzeler medeni ve ileri Türkiye'mizin ilham kaynakları olacaktır.”¹¹⁴³

Londra’da Kadın Hakları Konusunda Derlenen Kütüphane;

Afet İnan, 1954 yılında Milletlerarası Kadın Alyansının Yönetim Kurulu Üyesi olarak Londra’daki toplantıya katıldığında Lady Fauwceet’in kurduğu kütüphaneyi görmüştür.¹¹⁴⁴ Afet İnan bu kütüphanenin kuruluş amacının kadınların siyasi haklarını alabilmesi için parlamento raporlarını ve diğer belgeleri bir araya toplamak olarak özetlemiştir. İngiliz kadınlarının 1918 yılında oy hakkına ulaştıktan sonra bu cemiyet kadınlarının ücrete tabi olan erkekler ile aynı haklara sahip olmaya çalıştıklarını belirtmiştir. 1926 yılında bir kütüphane kurma fikrinin ortaya çıktığını, kısa zamanda 10.000 cilt eser 300 resmi yayın ve birçok rapor ve gazete kupürlerinin toplandığını, 1930 yılında artan koleksiyonların yeni inşa edilen Kadın Hizmetleri Bürosu’na nakledildiğini¹¹⁴⁵ ifade eden Afet İnan kütüphane hakkında şu bilgileri vermektedir: “...*Bunun tanzimi Carnegie İngiliz Milletler Topluluğu Vakfı’nın maddi yardımı ile yapılabilmektedir. 1940’da bu bina bombalanmış ise de, içindekiler daha önce başka yerlere taşındığından ziyat olmamıştır. Benim gezdiğim zaman, bu kitaplar ve koleksiyonlar Westminster Halk Kütüphanesinin içinde ayrı yerlerde muhafaza edilmekte ve halkın istifadesine sunulmakta idi.*”¹¹⁴⁶

Afet İnan bu kütüphane ile ilgili ayrıntılı bilgiler verdikten sonra 1962 yılında Londra’da bu kütüphaneyi kapsamlı bir şekilde gezdiğini belirtmiştir. “*Florance Nightingale*” hakkında yazacağı bir makale için birçok kitabı bu kütüphanede bulunduğunu söyleyen Afet İnan, yazısını şöyle bitirmiştir: “*Bu çeşit kütüphanelerin biz de yapılması ne kadar iyi olacaktır. Mesela, aynı kütüphanede bir bölümde kadın yazarların kitaplarını bir araya toplayabilir. Kitap daima insanların kültür hayatı için en zengin kaynak değil midir?*”¹¹⁴⁷

Avrupa’daki Kadın Teşekkülleri Üzerine;

Afet İnan, 1962’de İngiltere, Fransa ve Danimarka’da kadın hakları ile ilgili çalışan kurumlarda araştırmalar yaptığını ve yaptığı bu çalışmalarını ikiye ayırdığını

¹¹⁴³ A.g.m., s.135.

¹¹⁴⁴ Afetinan, **Tarih’ten Bugüne**, s.72.

¹¹⁴⁵ Afetinan, **a.g.e.**, s.72.

¹¹⁴⁶ A.g.e., s.s.72-73.

¹¹⁴⁷ A.g.e. s.s.74-75.

belirtmektedir.¹¹⁴⁸ Birincisi kadın haklarının kazanılmasının tarihi süreç içerisinde değerlendirilerek kütüphanelerin basın yönüyle taranmasıdır. İkincisi ise gittiği ülkelerdeki kadın teşekküllerinin toplantı ve çalışmalarıdır. 19.yüzyılda ve 20.yüzyılın başlarında kadın haklarının kazanılması yönünde çeşitli yazıların, makalelerin olduğunu, özellikle bu yazılarda kadınların öğrenimi ve eğitimi üzerinde durulduğunu belirtmektedir.¹¹⁴⁹

Afet İnan kadın haklarının çeşitli ülkelerde kanunlarla kazanılmasının, o ülkelerde yayınların daha objektif olarak yazılmasına olanak tanıdığını belirterek şu bilgileri vermiştir: “...Mesela 1884’de çıkan Max’ın “Reasons for opposing Women suffrage (kadın haklarına itiraz sebepleri)” ve Lehedara’nın 1900’de “De l’emancipation de la femme musulmane(Müslüman kadının hakları gibi mevzular)”¹¹⁵⁰

Afet İnan 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra konuların farklılaştığını belirtmiştir: “Mesela 1960’da Denning Q. C.Lord’un “The Equality of Women” Kadınların eşitliği gibi. Bilhassa meslek kadınlarının faaliyet ve ev hayatından dış çalışmaya yönelen kadının cemiyete getirdiği faydalar üzerinde durulmaktadır. Yine mesela İngiltere’de iktisadi hayata iştirak eden kadınların umumi durumu bir kitap içinde toplanmıştır...”¹¹⁵¹

Afet İnan gittiği ülkelerdeki kadın teşekküllerinin merkez bürolarındaki çalışma tarzlarını araştırdığını ve sosyal hayattaki fayda ve etkilerini yerinde görmek için üyeler ile birebir görüşmeler yaptığını belirtmektedir. Afet İnan’ın İngiltere’de görüştüğü Kadın Teşekkülleri şunlardır: ¹¹⁵²

- 1- International Alliance of Women(Milletlerarası Kadınlar Birliği),
- 2- The National Council of Women Great Britain(Büyük Britanya Kadınlarının Milli Konseyi)
- 3- Associated Country Women of World (Dünya Köylü Kadınlar Birliği),
- 4- International Federation of University Women(Milletlerarası Üniversiteli Kadınlar Federasyonu),

¹¹⁴⁸ A.g.e., s.75.

¹¹⁴⁹ A.g.e., s.75.

¹¹⁵⁰ A.g.e., s.75.

¹¹⁵¹ A.g.e., s.s.75-76.

¹¹⁵² A.g.e., s.s.76-77.

- 5- The British Federation of University Women(İngiliz Üniversiteli Kadınlar Federasyonu),
- 6- The National Federation of Women's Institute(Milli Kadınlar Enstitüsü Federasyonu),
- 7- The National Union of Towns Guilde Women (Şehir Kadınları Milli Birliği),
- 8- Soroptimistes (Soroptimist),
- 9- The Women's Employment Federation(İşçi Kadınlar Federasyonu),
- 10- Scottish Women's Rural Institutes(İskoç Köylü Kadınlar Enstitüsü),
- 11-The Edinburgh Association of University Women(Edinburgh Üniversiteli Kadınlar Birliği),
- 12-The Towns Women's Guild at Bristol(Şehirli Kadınlar Birliği).

Afet İnan'ın İngiltere'de görüştüğü bu cemiyetler ile ilgili izlenimleri ve tespitleri şu şekildedir: *"Kuruluşları geçen asırdan başlayan bu teşekküllerin bazıları iyi bir gelişme göstererek bütün Britanya adalarına kollar saldığı gibi, diğer memleketlerdeki benzeri teşekküllerle de birleşerek faaliyette bulunmaktadırlar. Bu milletlerarası toplulukların çoğunlukla merkezi büroları Londra'dadır. Bu suretle hem milli, hem de milletlerarası bürolar aynı şehirde bulunuyor. Mesela İngiltere içinde en verimli faaliyet halinde gördüğüm cemiyet, Köylü Kadınlar Cemiyeti'dir. Dünya Köylü Kadınlar Birliğinin de merkezi Londra'dadır."*¹¹⁵³

Afet İnan, görüştüğü kadın cemiyetlerinin belirledikleri konuları kendi Parlamentolarına ve Hükümetlerine arz ederek takibini yaptıklarını belirtmektedir: *"Böylece, bu kadın teşekküllerinde, üyeler bir taraftan muntazam toplantılarında birbirlerinin bilgilerinden faydalanmaya gayret ettikleri gibi, bir taraftan da memlekete faydalı olabilecek meseleleri hükümet nezdinde teşebbüs ederek onları tahakkuk ettirmekle gayelerine ulaşmanın huzuruna kavuşuyorlar."*¹¹⁵⁴

Afet İnan Parlamento'da kadın milletvekilleriyle tanışarak İngiliz kadınlarının siyasi faaliyetlerini bizzat gözlemlediğini ve erkeklerden farklı bir durumlarının olmadığını belirtmiştir. İngiliz kadınının oy hakkı için mücadelesinin uzun ve zor bir

¹¹⁵³ A.g.e., s.77.

¹¹⁵⁴ A.g.e., s.77.

dönem olduğunu fakat diğer ülkelere örnek olması bakımından önemli olduğuna işaret etmiştir.¹¹⁵⁵ Afet İnan Paris’te görüştüğü cemiyetleri ise şöyle sıralamıştır:¹¹⁵⁶

- 1- Consiel International des femmes(Milletlerarası Kadınlar Konseyi),
- 2- Union mondiale des organisations feminnies Catholique(Dünya Katolik Kadınlar Teşkilatı Birliği),
- 3- Union feminine Civique et Sociale(Sosyal ve Medeni Kadın Birliği),
- 4- Soroptimistes (Soroptimist),
- 5- Alliances International des Femmes(Katolik Kadınlar Birliği),
- 6- Action Catholique Generale Feminine(Katolik Kadınlar Birliği),
- 7- Federation Internationale des Femmes diplomes de l’Universite(Üniversiteli Kadınlar Federasyonu),
- 8- Federation Internationale des femmes de Carrieres libareles et de Professions divers(Serbest Meslek Sahibi Kadınların Milletlerarası Federasyonu),
- 9- Ligue Française pour le Droit des femmes(Fransız Kadın Hakları Birliği).¹¹⁵⁷

Afet İnan yukarıda bulunan cemiyetlerin başkan ve yöneticileri ile görüşmeler yaptığını, bu teşekküllerin kadınları her alanda yetiştirme çabası içinde olduklarını ve Paris’te görüştüğü kadın kuruluşlarını İngiltere’den farklı bulduğunu belirtmiştir.¹¹⁵⁸ Dini fikirlerin etkisi altında kurulan bu kuruluşların ailelerde ahlaki anlayışların ve kuralların gelişmesi yönüyle kendilerini vazifeli gördüklerini belirtmiştir: “... *Mesela “Union feminine Civique et Sociale” adı altında çalışan teşekkül, bürolarındaki intizam ile anlaşılıyor ki, Fransa içinde şümullü ve aktif bir faaliyetin merkezi halindedir. Fransız kadınına “Civique yani yurttaşlık bilgilerinde faydalı olmayı hedef olarak almışlardır...*”¹¹⁵⁹ Fransa’da Senato ve Parlamento’da kadın üyelerinin sayıları azınlıkta da olsa görevlerini başarı ile devam ettirdiklerini gözlemleyen Afet

¹¹⁵⁵ A.g.e., s.s.77-78.

¹¹⁵⁶ A.g.e., s.78.

¹¹⁵⁷ A.g.e., s.78.

¹¹⁵⁸ A.g.e., s.78.

¹¹⁵⁹ A.g.e., s.78.

İnan şu tespitlerde bulunmuştur: “ *Siyasi haklarını kazanmış olan Fransız kadınları vazife bakımından üzerlerine düşeni başarmaya çalışmakta ve memleketin ekonomik durumuna yardımcı olmaktadır... Cemiyet anlayışı ve faaliyet tarzı bazı bakımlardan Anglo Sakson’lardan farklı ise de, Fransızlar Avrupa kara kısmının adet ve ananelerine uygun yürütülmektedir.*”¹¹⁶⁰

Afet İnan, İngiltere, Fransa ve Danimarka’da bulunan kadın teşekküllerinde yönetici ve üye olarak bulunan kişilerin yaşlı ve orta yaşlı olduklarını, gençlerin bu haklara sahip olarak doğdukları için kadın hakları konusunda çalışmaya pek istekli ve hevesli olmadıklarını belirtmekte olup günümüzde cemiyetler içinde kadın ayrılığından ziyade erkek- kadın meselelerinde müşterek çalışma birliği olması gerektiğine işaret etmiştir. ¹¹⁶¹ Milli bünyelerde teşkilatlanan grupların belirli fikirlerin etrafında toplandığını belirten Afet İnan, demokratik ülkelerin resmi ve özel kuruluşlara dayanıyor olmasını gereken bir durum olarak nitelendirmiştir. Afet İnan Türkiye’deki durum hakkında şu bilgileri vermiştir: “*Bizim memleketimizde mevcut derneklerin sayısı 1963 yılı sonunda 23.000 olduğu kaydedilmiştir... Bütün bu dernekler içinde yalnız kadınların üye olduğu veyahut kadın haklarını tanımak ve tanıtmak gayesiyle kurulan kadın ve erkeklerin üye olduğu kurullar da vardır... Her memleket bugünkü sosyal bünyenin gerektirdiği nispette bu gibi topluluklardan ancak fayda temin eder.*” ¹¹⁶²

Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrindeki Önemi;

Birleşmiş Milletler ’in Anayasası’nda erkek ve kadın için hak eşitliği prensibi olduğunu belirten Afet İnan, bu prensibin milletler için istenen müşterek bir ideal ve arzulanan kaideler olduğunu belirtmiştir. ¹¹⁶³ “*20.yüzyılda kadın hakları bu hak eşitliği kapsamında teori ve pratikte uygulanıyor mu?*” sorusunu soran Afet İnan, “*Elbette ki tam manası ile bu ideale erişmiş değildir.*” diye cevap vermiştir. Bu ideale erişildiği gün bunun bir ideal olmaktan çıkacağını belirten Afet İnan, dünya nüfusunun yarısının kadın olduğunu, bu nüfusun bir milyar 250 milyon ettiğini vurgulamıştır.

¹¹⁶⁰ A.g.e., s.s.78-79.

¹¹⁶¹ A.g.e., s.79.

¹¹⁶² A.g.e., s.80.

¹¹⁶³ Afet İnan, “*Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi*”, **Halkevleri Dergisi**, Yıl:2, S.14(Aralık 1967) s.25.

Günümüzde kanuni haklar bakımından Türk kadınlarının dünyanın en medeni ülkelerindeki kadınlar ile aynı seviyede olduğunun altını çizen Afet İnan şöyle demektedir: “...Medeni âlemin siyasi, ilmi ve kültürel topluluklarının hangisinde bulunursanız bulunun Türk kadınına hak tanıyan Atatürk devri olduğunu daima size hatırlatırlar. Bu hal bütün dünya kamuoyunun hükmüdür. Türk kadınının bu nesline mensup bir fert olarak bundan milli bir gurur duymamak mümkün değildir. Fakat vazife mesuliyetini düşünerek bu gururu yenmek ve hakları bunun mukabili olarak kullanmak mecburiyetinde olduğumuzu da biliyoruz.”¹¹⁶⁴

Afet İnan, İslam hukukuna dayalı Türk Devletlerinin 9.yüzyılda İslam dinini kabul etmesiyle kurulduğunu, bu asırda Asya’yı gezen İbni Batuta’nın Türk kavimlerinde kadınların önemli mevkilere geldiğini anlattığını ve sonrasında Selçuklularda da kadınların sosyal ve kültürel meselelerde ciddi rolleri olduğunu belirtmektedir. Osmanlı İmparatorluğunda kadınların siyasi hakları ile ilgili bir gelişme olmadığını fakat köylerde kadının iş hayatına katıldığını belirten Afet İnan, Osmanlı’da kızların da erkekler gibi dini eğitime katılım sağladığını belirtmektedir.¹¹⁶⁵

19.yüzyıldaki ıslahat hareketleri de kadına hukuki bir kazanç sağlamamıştır. 1839-1856 tarihlerinde ilan edilen Hatt-ı Hümayunların teokratik devlet şekline bir etkisinin olmadığını, fakat Osmanlıya mensup bireyler arasında fikri bir gelişmeyi sağladığını belirten Afet İnan’a göre bundan sonraki süreçte yeni okulların açılması ve kızlara verilen eğitim imkânlarının artması sonucu aydın bir zümre çıkabilmiştir. Afet İnan bu dönemde kadın ve aile konusunu işleyen yayınlar olmasının yanında kadınların fikren aydınlatılmasını isteyen ve kapalı hayata karşı olan makalelerin de yazıldığını belirtmiştir.¹¹⁶⁶

1876’da Kanuni Esasi’nin kabul edilmesi ile kadınların siyasi hayata katılımı dikkate alınmadığı gibi 1923 yılında TBMM’de milletvekili seçiminde de kadınların seçmen olarak kabul edilmesi dikkate alınmamıştır. Afet İnan bu süreci şöyle ifade etmiştir: “Cumhuriyet ilan edildikten sonra Türkiye yeni bir devlet rejimine girince, B.M. Meclisinde kanunlar tedvin edilirken, kadın vatandaşların durumu da dikkate alınmaya başlanmıştır. 1926’da Medeni kanunun kabulü ile aile hayatına getirilen

¹¹⁶⁴ İnan, a.g.m., s.25., Afetinan, Tarih’ten Bugüne, s.s.81-82.

¹¹⁶⁵ İnan, a.g.m., s.25.

¹¹⁶⁶ A.g.m.,s.25.

yenilik ve kadına erkekle beraber eşit hakların tamamen tanınması prensibi, Türk Müslüman cemiyetine içtimai ve hukuki nizam bakımından yeni bir vechе vermiştir.”¹¹⁶⁷

Afet İnan, Atatürk devrinde çıkan kanunlar ile kadınların siyasi haklar anlamında erkekler ile eşit hale gelerek 5 Aralık 1934 senesinde kadınların Milletvekili seçmek ve seçilmek hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu kanunlar yürürlüğe girdikten sonra Türk kadınlarının seçimlere katılma oranlarının normalleştiğini belirten Afet İnan, asıl önemli meselenin Türk kızlarına her türlü öğrenimin açık olması ve meslek sahibi kadınların çoğalmasdır. Okuma yazma oranlarının çoğalmasının özellikle üzerinde duran Afet İnan, ilkokul öğreniminden sonra ailesine geri dönen kızlarımızın okula dönüş imkânlarını artıracak kültürel ivmenin sağlanması gerektiğini belirtmiştir: “...Şüphе yok ki bütün kadınlarımız ev hizmetlerini ve çocuk yetiştirmeyi ihmal ederek mutlaka dış hayatta çalışacak değillerdir. Çünkü aile yuvalarının saadeti için, kadının hiç de küçümsenmeyecek ev işlerini bilgi ile yürütmesi çok lüzumludur. Okuryazarlığını unutmayacak bir aile kadını, yeni bilgileri takip etme ilgisini ve faydasını idrak etmesi gerekmektedir...”¹¹⁶⁸

Atatürk’ün Müslümanlığı yanlış yorumlayan gerici zihniyeti yenmek için çabaladığını belirten Afet İnan, esas meselenin kültür inkılâbı ile erkek ve kadını çağdaş bilime sevk etmek olduğunu, aslında İslamiyet’in yeniliklere, bilime karşı olan zihniyeti reddettiğini açıklamıştır.¹¹⁶⁹ Fakat her nedense asırlar boyunca hurafelerin çağdaş medeniyetlere “ günah damgası” vurmaya adet edindiğini ifade ederek şöyle demiştir: “...İşte onun içindir ki, Atatürk din inancı ile dünya nizamını birbirinden ayırmış, yaşama kurallarını kadın erkek farkı ayırmadan her ikisine de kültür zenginliği vererek dünya medeniyetinde milli bir varlık olmayı telkin etmiştir. Fakat aynı zamanda bizimle din birliğine sahip olan milletlerin de bu örnekten faydalanmalarını istemiştir... Bugün Türk kadını bütün haklarını nazari olarak Atatürk devrinde kazanmış olmasının emniyeti içinde bulunuyor. Kültür hayatına bu haklara dayanarak geniş ölçüde girmiştir.”¹¹⁷⁰

¹¹⁶⁷ A.g.m.,s.s.25-26.

¹¹⁶⁸ A.g.m.,s.26.

¹¹⁶⁹ Afet İnan, “50.yıl köyleri kuralım”, **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1972,s.2.

¹¹⁷⁰ **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1972,s.2.

2.4. İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi

Afet İnan 1937 yılında yapılmış olan “İdeal Cumhuriyet Köyü” planını Trakya Umumi Müfettişi General Kazım Dirik’in kendisine verdiğini ve Atatürk’ün bu planı gerçekten beğendiğini ve uygulanmasını istediğini belirtmiştir.¹¹⁷¹ Bu plan ne Atatürk hayatta iken ne de ondan sonra uygulama safhasına geçememiştir. Afet İnan bu planı küçültüp Türk Tarih Kurumunda bastırarak “Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933” kitabına ilave etmiştir. Afet İnan yeni köy planları yapılırken bu planın kullanılacağı ümidiyle İmar ve İskân Bakanlığına da bu planın bir nüshasını vermiştir. Afet İnan bu konuda şöyle demiştir: “Şimdi Cumhuriyetimizin kuruluşunun 50.yıldönümü için TBMM’nde kanun hazırlanmış ve ödenek konacak. Bakanlıklarımızı kendi konularıyla ilgili çalışmalara başlamıştır.”¹¹⁷²

Afet İnan bu planın aynen olmasa bile kamu kuruluşlarının bir kısmını kapsayacak şekilde yapıldığı takdirde Cumhuriyetin 50.yılında medeni hayat için kalıcı olacağı inancındadır.¹¹⁷³ Afet İnan bu planı her gördüğünde ülkenin çeşitli yerlerinde İdeal Cumhuriyet köylerimizin çoğaldığını, mutlu ve çalışkan köylüleri hayal etmiştir. Afet İnan şu açıklamayı yapmıştır: “İnsan gücümüzün, emeklerini değerlendiren, her ihtiyacına cevap veren böyle bir köyü kim istemez ki!... Bu köy planı şüphe yok ki, her arazi şekline aynen uygulanamaz. Fakat bu esaslara göre alınırsa, Cumhuriyetimizin Ellinci Yılı için her vilayetimiz bir köyünü buna göre kurar ve mevcut köylerinden birine bu kamu kuruluşlarını yaparsa diğer köylerimize de örnek olacaktır. Her halde Ankara köylerinden biri bunun için seçilmelidir. “İdeal Cumhuriyet Köyü” planının hakikat olması dileğimle.”¹¹⁷⁴

25 Şubat 1973’te Ankara Televizyonu Afet İnan’ın da katıldığı “İdeal Cumhuriyet Köyü” planı ile ilgili bir program yapmıştır. Köyişleri Bakanlığından Erdinç Güder, Tarım Bakanlığından Ankara Ziraat başmüdüğü Ahmed Akyüz, İmar İskân Bakanlığından bölge plancısı Özmen Kendir’in katıldığı programda¹¹⁷⁵ Afet İnan bir açılış konuşması yapmıştır. Cumhuriyetimizin 50.yılına girildiğini ve

¹¹⁷¹ Afetinan, **Cumhuriyetin 50.yılı için köylerimiz**, s.57.

¹¹⁷² **A.g.e.**, s.57. Bu plan Afet İnan’ın “Ellinci Yılda Tarihten Geleceğe” kitabının en arkasındaki resimler bölümünde de vardır. Orijinal belge için bkz.: Ek-40.

¹¹⁷³ **A.g.e.**, s.58.

¹¹⁷⁴ İnan, “50.yıl köyleri kuralım”, **Cumhuriyet**, s.2.

¹¹⁷⁵ Afetinan, **Cumhuriyetin 50.yılı için köylerimiz**, s.69.

devletin bu yıldönümü için hazırlıklar yaptığını belirten Afet İnan'ın konuşmasının devamı şöyledir:

“Çünkü Türk milleti için sevinçli tarihi bir olay anılacak ve Cumhuriyetimiz yarım asırlık oldu diye övüneceğiz. Törenler, anıtlar, gösteriler, bunlar milli benliğimizin yaşantısına heyecan verecek ve izler bırakacaktır... Sosyal bünyemizde yaşantımıza fayda sağlayacak milletimizin çağdaş uygarlık düzeyinde olma çabasında birçok kamu kuruluşların Ellinci yıl anısına adanması yerinde olacaktır. Bunun inancı ile “İdeal Cumhuriyet Köyü” planı üzerinde çeşitli yönlerden kamuoyunu aydınlatmak için bu işlerin yürüttücüsü olan idarecilerimiz çeşitli yönlerden konuşacaklardır. Benim elimde 1937 yılında Trakya Umum müfettişliğince bastırılmış böyle bir plan var. Planda 43 kamu kuruluşunun yerleri ve görecekleri hizmetler belirtilmiştir. Bunlardan hepsi veya birkaçı, Köy işleri bakanlığında planlaştırıldığı esaslara göre hükümet veyahut yardım yapmak isteyen kuruluşlar, bankalar ve şahıslar tarafından her bölgede ele alınması çok yerinde olacaktır. Bunlar yapıldıkça da birbirine örnek verecek ve hükümetimiz tarafından planlaştırıldığı üzere 50.yıl şenliklerinde ya temelleri veyahutta açılışları yapılacak, her köyün koruluğuna ağaçlar dikmekle Cumhuriyet bayramı kutlanmış olacaktır.”¹¹⁷⁶

Afet İnan televizyondaki bu konuşmasından sonra kendisine birçok mektubun geldiğini ve bu projenin büyük dikkat çektiğini belirtmiştir.¹¹⁷⁷ Afet İnan Cumhuriyetin 50.yılı hazırlıkları yapılırken “İdeal Cumhuriyet Köyü” planını ve hazırladığı mektubu Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği vasıtasıyla İmar ve İskân, Köy işleri ve İçişleri Bakanlıklarının dışında bütün valiliklere de göndermiştir. Afet İnan'ın 4 Ağustos 1972'de Türk Tarih Kurumu kurucu üyesi sıfatı ile gönderdiği mektubu şu şekildedir:

“ Cumhuriyetimizin kuruluşunun 50 yılı için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Benim elimde 1937 yılında Trakya umumi müfettişliği tarafından yaptırılan “İdeal Cumhuriyet köyü” planı var. Bunda 43 kamu kuruluşu yer alıyor. Bu planı son çıkardığım “Devletçilik İlkesi ve Birinci Sanayi Planı 1933” kitabımda yayınladım. Daha küçük boyda aynı renklerle bastıracağım bu planı 1971 yılında İmar ve İskân Bakanlığına, bu yıl da Köy işleri Bakanlığına verdim. Bu konu üzerindeki teklifim de, 7 Haziran 1972 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayınlandı. Size vilayetiniz için bu plandan bir adet gönderiyorum. Ricam şu olacaktır:

- Vilayetiniz sınırları içinde arazi şekline göre, daha da yeni ihtiyaçlar ilave edilerek, Ellinci Yıl adını taşıyacak bir köyün temeli atılabilse,
- Mevcut köylerden birisi seçilerek bu kuruluşların hepsi planlaştırılrsa, olmayanlar birer birer ilave edilse,
- Her köye bu kuruluşlardan biri 1973 de, diğerleri de gelecek yıllarda yapılmak üzere ele alınsa,
- Köylülerimize bunların faydalarını anlatacak konuşmalar yapılabilse,
- Özellikle koru olabilecek yerler ayrılarak Cumhuriyetin yıldönümü şenliklerinde fidanlar dikilebilir sanırım.

¹¹⁷⁶ A.g.e., s.69.

¹¹⁷⁷ A.g.e., s.72.

- Cumhuriyetin kutlama günlerinde bütün bu kuruluşlara toplu bir halde el emeği katılarak da şenlikler düzenlenebilir,
- Bu kamu kuruluşlarının listesi ve yaptırılacak planları köy odalarına ve görülecek yerlere asılır ve faydaları bir iki cümle ile altlarına yazdırılabilir.

Sayın Vali, Bütün bunlar benim aklıma gelebilenler ve pek heyecanla görmek istediğim şeylerdir. Sizler elbette daha rasyonel ve olumlu bir surette düşünür ve bunları kolaylıkla uygularsınız. Yurdumuza kalıcı ve faydalı kuruluşların, milletimize kutlu olması dileğiyle derin saygılarımı sunarım. ”¹¹⁷⁸

Afet İnan kamu hizmetine faydalı olacak 43 tesisin yerini belirlemiş, bu tesislerin arazi şekline göre uygulanmasının uygun olacağını söylemiştir: ¹¹⁷⁹ 1- Okul ve tatbikat bahçesi. 2- Öğretmen evi. 3- Halk odası (C.H.P.Kurağı). 4- Köy konağı, 5- Konuk odası. 6- Okuma odası. 7- Konferans salonu, 8- Otel-Han. 9- Çocuk bahçesi.10- Köy parkı. 11- Telefon santrali ve (Köy söndürgesi). 12- Köy gazinosu (Radyolu). 13- Ebe ve sağlık korucusu. 14- Tarımbaşı. 15- Hayvan sağlık korucusu.16- Sosyal kurumlar.17- Ziraat ve el işleri müzesi.18- Gençler kulübü. 19- Hamam. 20- Etüv makinası. 21- Köy yumaka yeri. 22. Cami. 23- Revir.24. Kooperatifler.25- Köy dükkânları. 26- Spor alanı. 27- Damızlık tavuk, tavşan, arı istasyonları. 28- Damızlık ahır. 29- Kanara. 30- Mandra. 31- Değirmenler. 32- Fabrika. 33- Asri mezarlık. 34- Hayvan mezarlığı. 35- Kireç, taş, tuğla, kiremit ocakları. 36- Yonca ve hayvan pancarı tarlası. 37- Koruluk. 38- Köy gübreligi. 39- Fenni ağıl. 40- Pazar yeri ve zahire loncası. 41- Aşı durağı.42- Panayır yeri. 43- Selektör binası.

Afet İnan 24 Temmuz 1972’de Köyİşleri Bakanı Prof. Dr. Necmi Sönmez’den aldığı yazılı metinde şu bilgilerin olduğunu söylemektedir: *“Bakanlığım, köylerimizin yerleşimlerinin düzenlenmesi amacıyla bölgesel şartlara uygun fiziki planlamalar yapmakta ve imar planı ile tip projelerini hazırlamaktadır. Köylerimizin yeni yerlerindeki yerleşmelerini yukarıdaki esaslar içinde düzenleyen imar planlarında sosyal, ekonomik ve kamu tesislerinin köy meydanı içindeki konumu detaylı bir şekilde işlenmekte ve bu tesislerden biri olan Halkevi uygulamaya alınan bu köyde inşa edilerek köy meydanının çekirdeği kurulmakta, köy konutlarının zamanla bu çekirdek etrafında bir plan dâhilinde inşa edilmesi suretiyle köyün modern bir kuruluş haline gelmesi olanakları hazırlanmaktadır. ”¹¹⁸⁰*

¹¹⁷⁸ A.g.e., s.s.58,59,81.

¹¹⁷⁹ A.g.e., s.60.

¹¹⁸⁰ A.g.e., s.73.

Cumhuriyet gazetesi yazı işleri müdürü olan Cihat Baban yazmış olduğu bir makalede 50.yıldönümü kutlamaları üzerinde durmuştur. Afet İnan'ın “*İdeal Cumhuriyet Köyü*” planını da ekleyerek bir mektup gönderdiğini belirten Cihat Baban, “*Acaba her vilayet böyle bir numune köy yaratamaz mı?*” diye sormuştur. Bu köylerin 29 Ekim 1973 tarihine yetiştirmenin mümkün olamayacağını belirten Baban şöyle demiştir: “*Fakat bu köylere bugün başlanır, yıl içinde biter, 1974 Ekiminde vatandaşa tahsil edilebilir. Böylece 50.yılda değil de ellinci yılı izleyen yıl içinde sonuçlandırılmış olur. 67 vilayette, 67 köy, herhalde başarılamayacak ve yapılamayacak bir şey değildir... Numune köylerin göze hitap eden tarafları ile çok başarılı olacağına inanmak lazımdır.*”¹¹⁸¹

Cihat Baban, valilerin Türk Tarih Kurumu'na ve Afet İnan'a müracaat ederek bu planı tedarik edebileceklerini, bu plan üzerinde bölgenin özelliğine göre tasarrufta bulunabileceklerini belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: “*Fakat hangi vali ki 1973 Ekim tarihinde bir numune köyü yaratmış olur o vali Atatürk'e yakınlığını ispat etmiş bulunur. Evet, Atatürk'ün büyüklüğü ile orantılı bir ellinci yıl dönümü kutlama fırsatını, istikrarlı ve devamlı iktidarlara sahip olamadığımız, çalışma metodlarımızda Atatürk'ü üzecek derecede geri ve alaturka olduğumuz için resmen ve açıkça kaçırdık. Hiç değilse onun bir veya iki arzusunu tahakkuk ettirelim de kalbimizi istila edecek vicdan azabına bir teselli imkânı hazırlayalım.*”¹¹⁸²

1973 yılında TBMM Milli Eğitim Komisyonu içindeki alt komisyon ellinci yıl kutlama törenleri için ayrılan 100 milyon liranın bin köye ilkokul yapılması ve bir de Cumhuriyet Üniversitesi kurulmasına harcanmasını kabul etmiştir.¹¹⁸³ Afet İnan 9 Haziran 1972'de söz konusu teklifi yapan AP Eskişehir Milletvekili Orhan Oğuz'a bir mektup yazmıştır: “*Cumhuriyetin 50.yıldönümü için T.B.Millet Meclisinde bin köye okul teklifinizi pek sevinçle karşıladım. Ancak Üniversiteyi Yüksek Teknik Okul olarak düşündüm. Çünkü yurdumuzda daha çok teknik elemana ihtiyaç var sanırım.*”¹¹⁸⁴

Afet İnan'ın 1973 yılında Sabri Bektöre ile yaptığı söyleşide Ankara Belediyesinin İkinci Büyük Millet Meclisi binasına yerleşmesini istediğini ve bu

¹¹⁸¹ A.g.e., s.74.

¹¹⁸² A.g.e., s.75.

¹¹⁸³ A.g.e., s.75.

¹¹⁸⁴ A.g.e., s.75.

düşüncenin Atatürk'e ait olduğunu söylemektedir. Afet İnan şöyle demiştir.¹¹⁸⁵
“Medeni memleketlerin her başkentinde durum böyledir. Yalnız park bahçesi de daha güzelleştirilerek Ankara'mızın en güzel yeşillik sahası olmalıdır. Dileğim, bunun biran önce yerine getirilmesidir.”

Afet İnan'ın ikinci önerisi “Müze evler “in her şehre kurulması isteğidir.¹¹⁸⁶
Köklü bir ev kültürüne sahip olan Türklerin hem çağdaş medeniyete ayak uyduracak şekilde hem de eski yaşantımızı yansıtacak “Ev Müzelerinin” olması gerektiğine inanan Afet İnan bunun nasıl olacağını şöyle açıklamıştır: “ Her şeyden önce her bölgede eskiden kalma bir veya birkaç evin bulunduğu sokaktaki evler restore edilmelidir. Bu ev ya da evlerde, müze eşyaları için kullanılan vitrinler bulunmamalıdır. Ev, bölgenin özelliğine göre, daha önceki devirlerde kullanıldığı tarzda döşenmeli, sanki o günler yaşıyormuş hissi verilmelidir... Umuyorum ki bu “Müze Evler” en güzel elişlerimizi, sanat eserlerimizi de yeni nesillere intikal ettirecektir.”¹¹⁸⁷

Afet İnan'ın üçüncü önerisi “İdeal Cumhuriyet Köyü” hakkındaki görüşleridir. Afet İnan bu planda yer alan 43 kamu kuruluşuna yeni ihtiyaçlar ilave edilerek her köye uygulanabileceğini, ellinci yıl adını alacak bir örnek köyün Ankara içinde temellerinin 29 Ekim 1973'te atılmasının sağlanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca her şehre “Ellinci yıl korulukları” adı altında fidan dikilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Afet İnan'ın açıklamaları şu şekildedir: “Diğer illerimizde ise, yerleri değiştirilecek köyleri, bu planlara göre yapmak mümkündür. Bu kamu kuruluşları hükümet tarafından yapılabileceği gibi, yararına inandırılarak köylülerin kendi emek ve katkıları ile de meydana getirilebilir. Bunlar daha da yaygınlaşabilir. Varlıklı, hayırsever vatandaşlarımız, planları hazır olduğu için, bunları yaptırmaya teşebbüs edebilecekleri gibi, bazı sosyal kuruluşlarımız da bir kampanya ile bunu gerçekleştirebilirler...”¹¹⁸⁸

Afet İnan'ın 29 Mart 1973'de Cumhuriyetin kuruluşunun 50.yılı için hazırlanan Manisa'nın Alaşehir ilçesinin Ak keçili Köyü'ne kitap yardımı yaptığı

¹¹⁸⁵ A.g.e., s.77.

¹¹⁸⁶ A.g.e., s.78.

¹¹⁸⁷ A.g.e., s.78.

¹¹⁸⁸ A.g.e., s.79.

anlaşılmaktadır.¹¹⁸⁹ Afet İnan'ın verdiği bilgilere göre bu köye köy kalkındırma kooperatifi, halk dershanesi, okuma odası, kitaplık kurularak ağaçlandırma yapılmış ve köy konağının temeli atılmıştır.1973 yılında gazetelerde yer alan 50.yıl haberleri köylüleri de harekete geçirmiş ve köyleri ile ilgili isteklerini mektup ile devlet büyüklerine göndermişlerdir. Örnek olarak Kastamonu ili Cide ilçesine bağlı Güzelyayla, Yıldızalan, Kozanlı, Başköy ve Yayla köyleri muhtarları, bölgede merkez durumunda olan Yayla köyünün “Cumhuriyet köyü” olarak değiştirilmesini ve örnek köy olmasını teklif etmişlerdir.¹¹⁹⁰

Afet İnan'ın büyük katkılarıyla tekrar gündeme alınan Cumhuriyetin ellinci yılında köylerin modernize edilmesi fikri 1973 yılında uygulanmaya başlanmıştır.¹¹⁹¹ Köyişleri Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü plan çalışmalarında 15 il bu kapsamda seçilmiştir. Hatay, Kayseri, Eskişehir, Çankırı, Elazığ, Tunceli ve Yozgat şehirlerinde 27-30 Ekim 1973'te, Manisa, İzmir ve Konya'da 22-23 Aralık 1973'te törenler yapılarak yeni yerleşmeler olmuştur. Afet İnan Balıkesir, Diyarbakır, Amasya ve Tokat şehirlerinden dört köyünde yakında yerleşmeye açılacağını belirtmiştir.¹¹⁹² Afet İnan Köyişleri Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nün 1306 sayılı kanunun ek 2.maddesi gereğince yürüttüğü köysel alanda iç iskânın düzenlenmesi ve köy gelişim merkezlerinin kurulması konulu çalışmalarda 15 köyün bu kapsamda düzenlendiğini belirtmektedir. Köy işleri, İmar İskân, Orman ve Tarım bakanlıklarının yurt çapında incelemelerine dayanarak bu planların uygulanmasının zamana ve imkânlarla bağlı olduğunu belirten Afet İnan, köylerle ilgili yapılan faaliyetleri Köy işleri, İmar İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı broşürlerden aldığını belirtmiştir.¹¹⁹³

Afet İnan belirlenen bu köylerde tip projelerin keşif özetlerinin çıkarıldığını ve yönetmelikte öngörülen köy katkısı miktarı, keşif bedeli, açılan kredi miktarı ve köylü katkısı ile yatırım toplam miktarı ve sosyal tesisler için harcanacak para miktarının tespit edildiğini belirtmiştir. Afet İnan devlet yardımı yapılan her köy için şu temennide bulunmuştur: “ Devlet yardımı-Halk katkısı, Devletin önderliği, köylümüzün istekli ve düzenli çalışmasıyla Cumhuriyetin 50.yılı gibi mutlu bir günde

¹¹⁸⁹ A.g.e., s.76.

¹¹⁹⁰ A.g.e., s.77.

¹¹⁹¹ A.g.e., s.s.77-81.

¹¹⁹² Afet İnan, “Yeni Köylerimiz”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1974, s.2.

¹¹⁹³ Afetinan, **Cumhuriyetin 50.yılı için köylerimiz**, s.s. 83, 109.

yeni.....köyü meydana getirilmiş bulunmaktadır.....köyü halkına mutluluk getirmesini ve yurdun olanaksız bir çok köyün de bu mutluluğa erişmesini dileriz.”¹¹⁹⁴

2.4.1. Cumhuriyetimizin 50.yılında Yeni Köylerimiz

1) Amasya-Taşova Türkmendamı Köyü;

Türkmendamı köyünün Yeşilirmak kenarında bir vadi içerisinde kurulduğunu belirten Afet İnan, köyün yol, su, elektrik alt yapısının olmadığını ve okul gibi olanaklardan yoksun olduğunu belirtmiştir. ¹¹⁹⁵ Köyde tarım ürünü olarak buğday ve arpa üretilmekte olup kısmen de hayvancılık yaygındır. Yapılan iyileştirme sonucu Türkmendamı köyünün yeni yerleşim yeri Amasya-Taşova şosesi kenarı olmuştur. YSE tarafından suyu getirilen köyde yeni yerleşim yerinin harita alımı yapılarak imar planı düzenlenmiştir. Köyde 60 adet konut ve işletme binası ile bir adet sosyal tesis inşa edilmiştir. Tarımsal yapı ve işletme tesisleri için tip projeleri hazırlanmış ve bu projelerin keşif özetleri çıkarılmıştır. İstekli 60 aileye kredi açılmıştır.

2) Balıkesir-Ayvalık Bektaşdere Köyü;

Bektaşdere köyünün kayalıklar arasında kurulduğunu belirten Afet İnan, köy halkının tarım ve hayvancılık ile geçindiğini belirtmiştir. Köyde 66 adet konut ve işletme binası ile bir adet sosyal tesis inşa edilerek 66 aileye kredi açılmıştır. Köy okulu yeni yerleşim alanına inşa edilmiştir. ¹¹⁹⁶

3) Çankırı-Merkez Süleymanlı Köyü;

Yolu, suyu ve okulu olmayan Süleymanlı köyü tepeler üzerine dağınık bir şekilde kurulmuş olup geçim kaynağı tarım ve belirli ölçüde hayvancılığa dayanmaktadır. ¹¹⁹⁷ Yapılan iyileştirme çabaları sonucu köyün yeni yerleşim yeri Ankara-Çankırı karayolunda Bakıncak mevkiine alınmıştır. Köyün yeni yerleşim yeri Acı Çay'ın yanına alınarak Çay'ın suyundan istifade edebilme amaçlanmıştır. 34 konut ve işletme binası ile 1 sosyal tesis inşa edilmiş olup istekli bulunan 34 aileye kredi açılmıştır.

¹¹⁹⁴ A.g.e., s.85.

¹¹⁹⁵ A.g.e., s.s.84-85.

¹¹⁹⁶ A.g.e., s.85.

¹¹⁹⁷ A.g.e., s.86.

4) Diyarbakır-Merkez Yolboyu Köyü;

Afet İnan 1965 yılında başlanan Keban Barajı nedeniyle 92 yerleşim yerinin tamamı ve 121 yerleşim yerinin de kısmen su altında kalması nedeniyle 30414 kişinin iskânı konusunda sorunların ortaya çıktığını belirtmiştir. Göl alanında kalan ailelerden Devlet desteğiyle iskân talep edenler olmuştur. Bu taleplerden 93 ailenin Yolboyu köyünde iskânı için 21276 dönümlük tarım arazisi satın alınmıştır. Afet İnan şu bilgileri vermiştir: *“İskân edilecek ailelerin, yeter gelirli tarımsal aile işletmeleri haline getirilmesi için, gerekli etüd ve planlama çalışmaları yapılmıştır. Köylünün, bundan sonraki hayatını geçireceği konut ve tarımsal işletme yapıları; iklim, topografya, yapı malzemesi, tarımsal aile tipi ve yaşayış düzeni faktörlerine göre düzenlenmiş ve projelendirilmiştir.”*¹¹⁹⁸ Afet İnan iskânı yapılan ailelere kuru 104,5 ve sulu 5,5 dönüm tarım arazisi, 4 adet büyük baş hayvan ve işletme kredisi sağlanacağını bildirmiştir. Afet İnan 93 ailenin Yolboyu köyüne iskân edilerek mutlu olduklarını belirtmiştir.¹¹⁹⁹

5) Elazığ-Merkez Gököy;

Keban barajının yapımından dolayı yerlerinden ayrılmak zorunda kalan 40 ailenin Gököy’e iskânı için 1448 dönümlük arazi satın alınmıştır.¹²⁰⁰ Afet İnan, iskân edilecek ailelere kuruda 13,5, suluda 18 dönüm tarım arazisi, 3 adet büyükbaş hayvan, 5 arı kovanı, işletme kredisi verileceğini belirtmiştir.

6) Elazığ-Merkez Sürsürü Mahallesi;

Afet İnan 1936-1938 yılları arasında Bakanlar Kurulu kararı ile batı illerine nakledilen 1782 kişinin 1947 yılında yürürlüğe giren 5098 sayılı kanundan yararlanarak tekrar eski yerlerine döndüklerini belirtmiştir. Sürsürü mahallesinde 361.200 m² alan hazineye devredilmiş olup 128 ailenin şehrsel iskânına karar verilmiştir.¹²⁰¹

7) Eskişehir- Merkez Sekiören Köyü;

¹¹⁹⁸ A.g.e., s.87.

¹¹⁹⁹ A.g.e., s.s.87-88.

¹²⁰⁰ A.g.e., s.88.

¹²⁰¹ A.g.e., s.s. 89-90.

1973 yılı uygulama programındaki 106 aileye kredi çekmesi sağlanmış olup 106 adet konut ve tarımsal işletme binası ve bir sosyal tesis inşa edilmiştir.¹²⁰²

8)Hatay-Kırıkhan Acemli Mahallesi;

Afet İnan belli bir yerleri olmayan devamlı yer değiştiren göçebe ve gezginci ailelerin 1934’de yürürlüğe giren 2510 sayılı kanuna göre iskân edildiğini ve Acemli mahallesinde hak sahibi 160 ailenin bu kapsamda iskân edildiğini belirtmiştir.¹²⁰³

9) İzmir-Dikili Demirtaş Köyü;

Yol, su elektrik ve okul gibi olanaklardan yoksun olan Demirtaş köyü Dikili ilçesi ile Çandarlı arasında Devlet karayoluna yakın alana taşınarak tarıma daha elverişli bir alana kurularak yol, su ve okul gibi olanaklara kavuşmuşlardır. 1973 yılında bu köyde istekli 28 aileye kredi açılmıştır.¹²⁰⁴

10) Kayseri-Merkez Sümer Köyü;

Afet İnan 1936-1938 yılları arasında Bakanlar Kurulu kararı ile batı illerine nakledilen 1947 yılında yürürlüğe giren 5098 sayılı kanundan yararlanarak tekrar eski yerine dönen 64 ailenin Sümer mahallesinde şehrsel iskânlarına karar verilmiştir. Sümer mahallesinde 30.000 m² arsa hazineye devredilmiştir.¹²⁰⁵

11) Konya-Karapınar Kesmez Köyü;

Kesmez köyünün engebeli ve taşlık bir yerde kurulduğunu, köyün içme ve kullanım suyunun yok denecek kadar az olduğunu belirten Afet İnan, köyün geçimini sağladığı tarım arazilerinin de köyden uzak olduğunu belirtmiştir.¹²⁰⁶Yapılan iyileştirme çalışmalarında Kesmez köyünün Konya ve Ereğli asfaltının kenarındaki düz bir yere kurulduğunu, yeni yerleşim yerine DSİ tarafından artezyen kuyusu ve motopomp takıldığını belirtmiştir. Köyün yol, su ve elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin tamamlandığını ve 97 aileye kredi açıldığını belirtmiştir.

12) Manisa-Merkez Yağcılar Köyü;

¹²⁰² A.g.e., s.90.

¹²⁰³ A.g.e., s.91.

¹²⁰⁴ A.g.e., s.92.

¹²⁰⁵ A.g.e., s.93.

¹²⁰⁶ A.g.e., s.94.

Afet İnan köy evlerinin dağınık bir durumda olduğu yağcılar köyünün orman kenarında kurulmuş bir dağ köyü olduğunu ve köyün yol ve su olanaklarından yoksun olduğunu belirtmiştir. Afet İnan şu tespitler yapmıştır: “Köyün dağlık bir yerde kurulmuş bulunmasından köye yakın 2 km’lik yolda motorlu vasıta işlememektedir. Köyün içme ve kullanma suyu dere içerisindeki iki çeşmeden sağlanmaktadır. Su yetersizdir. Çeşmeler yazın kurumaktadır. Köy tarım arazilerine uzak bir mesafededir. Köyün geçim dayanağı tarla ziraatına dayanmakta, pamuk, tütün ve çekirdeksiz üzüm üretilmektedir. Köyün kurulduğu yeni yerleşim sahası tarım arazilerine bitişiktir. Köylü bu suretle zaman ve iş gücünden yararlanacaktır.”¹²⁰⁷ Afet İnan yeni kurulan köyün yola yakın ve suyu çok olan bir yerde kurulduğunu 192 konut, 102 işletme tesisi ve bir adet sosyal tesisin inşa edildiğini belirtmiştir. Bu köyde istekli olan 102 aileye kredi açılmıştır.¹²⁰⁸

13) Tokat- Reşadiye Çakmak Köyü;

Eski Çakmak köyünün ormanın içinde dağınık bir şekilde kurulmasından dolayı gelişme imkânının olmadığını belirten Afet İnan, köy yolunun bozuk olmasından dolayı köyün naklinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Afet İnan köyün yeni yerleşim yerinin Tokat-Reşadiye yolu üzerinde olduğunu 60 adet konut ve işletme binası ile bir sosyal tesis inşa edildiğini belirtmiştir. 1973 yılı uygulama programına göre istekli olan 60 aileye kredi açılmıştır.¹²⁰⁹

14) Tunceli-Pertek Biçmekaya Köyü;

Afet İnan 1965 yılında başlanan Keban Barajı nedeniyle 92 yerleşim yerinin tamamı ve 121 yerleşim yerinin de kısmen su altında kalması nedeniyle 30414 kişinin iskânı konusunda sorunların ortaya çıktığını belirtmiştir. Göl alanında kalan ailelerden Devlet desteğiyle iskân talep edenler olmuştur. Bu ailelerden 26’sının Biçmekaya köyünde iskânı için 6016 dönümlük tarım arazisi satın alınmıştır. Afet İnan uygulamayı şöyle belirtmiştir: “ Köylünün, bundan sonraki hayatını geçireceği konut ve tarımsal işletme yapıları, iklim, topoğrafya, yapı malzemesi, tarımsal aile tipi ve yaşayış düzeni faktörlerine göre düzenlenmiş ve projelendirilmiştir. Tarımsal arazi parselasyonu, konut-tarımsal işletme ve diğer alt yapıların inşası, hazırlanan

¹²⁰⁷ A.g.e., s.s.95-96.

¹²⁰⁸ A.g.e., s.96.

¹²⁰⁹ A.g.e., s.97.

plan ve projelerine uygun olarak gerçekleştirilmiş ve Biçmekaya köyü yerleşime hazır duruma getirilmiştir. Projenin uygulanması için gerekli bütün yardımlar, Keban Barajı İskân fonundaki ödeneklerden karşılanmıştır.”¹²¹⁰

15) Yozgat-Yerköy Aşağı İhsangazili Köyü;

Afet İnan bu köyün “dik tepelerle çevrili dar bir vadide” kurulduğunu, alt yapı hizmetlerinin yetersiz olduğunu ve gelişme olanağının olmadığını belirtmiştir. Köyün geçim kaynağının hayvancılık ve bağcılığa dayandığını ve tarım arazilerinin köye uzak olduğunu belirtmiştir. A. İhsangazili köyü Yozgat asfaltına 4 km uzaklıktaki yeni yerine taşınmıştır. Köyün, yol, su ve elektrik gibi alt yapı hizmetlerine kavuşması sağlanmıştır. Köye 52 adet konut ve işletme binası ile iki adet sosyal tesis inşa edilmiş olup 52 aileye kredi açılmıştır.¹²¹¹

İnsanlık tarihinin ilk devirlerinden itibaren çok farklı yazı sistemi uygulandığını belirten Afet İnan, bu yazıların kimisinin unutulduğunun kimisinin ise okunuşunun öğrenilerek yeniden yorumlandığını belirtmiştir. Afet İnan, çivi yazısı, Orhun ve Uygur yazılarının Türk milletinin icat edip kullandığı yazılar olarak değerlendirmiştir. Afet İnan çağdaş bilimin ana kaynağını işte bu yazılardan sonra ortaya çıkan kitaplara dayandırmaktadır. Yaygın bir eğitim modeli için kitapları halkın yararlanacağı şekilde yaygınlaştırmak gerektiğine inanan Afet İnan, köylerde ilkokullar olduğunu fakat köylerde kitaplık olmadığı için “köy kitaplığı planı” yaptırmıştır.¹²¹² Afet İnan bu planı şöyle tarif etmiştir: “ Bu bina iki odalıdır. Biri okuma ve kitap odası, diğeri masal ve sohbet odasıdır. Bu ikincisi küçük bir anfi şeklinde ve tahtalarla yapılmış kilim ve minderlerle döşenecek bir yerdir. Köşedeki kürsüde güzel okuyan birisi, halk şairlerimizin, söz gelimi Yunus Emre v.b. şiirlerini okuyacak, hikâye kitapları, tarım bilgileri, bağ ve bahçe yetiştiriciliğine ait ve daha başka akla gelebilen yararlı bilgiler köylümüzün kültür seviyesini arttıracaktır. Bu faydalı kuruluş için bir kere her bankamızın kendi adına bir köyümüze böyle bir kitaplığı Cumhuriyet’imizin Ellinci yılı için hediye etmelerini öneririm... Dileğim her köyümüze de bir kitaplığımız olsun, oralara yararlı eserler gönderebilelim.”¹²¹³

¹²¹⁰ A.g.e., s.98.

¹²¹¹ A.g.e., s.99.

¹²¹² A.g.e., s.104, 106. Afet İnan’ın yaptırdığı Köy Kitaplığı için bkz.: Ek-41.

¹²¹³ A.g.e., s.104.

Afet İnan Ankara Ayaş yolu üzerinde Yenikent bucağında bir ilkokula kütüphane yaptırmayı düşünmüşse de Halk Eğitim Genel Müdür Yardımcısı Belkis Balkaş'ın önerisi üzerine bu binayı Halk Eğitim Müdürlüğü hizmetine bağışlamıştır. Afet İnan'ın dilekçesi şöyledir: *“Milli Eğitim Bakanlığı yüksek katına, Sayın Bakan, Cumhuriyetimizin Ellinci yılı için 1937’de yapılmış ‘İdeal Cumhuriyet Köyü’ planının köylerimize uygulanması için teşebbüs etmiş ve bazı yayınlarda bulunmuştum. Bu arada kendi imkânım nispetinde bir köye kitaplık binası yaptırmayı öngörmüştüm. Ankara Yenimahalle’nin Yenikent bucağında yaptırdığım bu binayı, Halk Eğitim Merkezine bağışlıyorum. Bu küçük binanın değerlendirilmesi ve faydalı bir halde kullanılmasını sağlayan ve emek veren resmi görevlilere şükranlarımı bildirmek isterim. Sekiz aydan beri hizmete açılmış olan verimli çalışmalarla başarılmış olan, güzel işlenmiş ve dikilmiş eşyaların sergisini, 2 Temmuz 1976 günü zevkle seyrettik. Türk gençlerine bu ince sanat öğrenimini başarı ile uygulayan öğretmeni ve idare eden Halk Eğitimi mensuplarını tebrik eder ve saygılarımı sunarım. Prof. Dr. Afet İnan.”*¹²¹⁴

Afet İnan, Yenimahalle Halk Eğitim Müdürü Hasan Kartarı ve yardımcısı Kemal Gökçe'nin bu konuda yakın ilgilerine mazhar olmuştur. 2 Temmuz 1976'da Yenimahalle Kaymakamı Nureddin Önder, Ankara Valisi, Komutanlar ve Halk Eğitim Müdürlüğü personeli ile Yenikent sakinlerinin katılımıyla resmi açılış töreni yapılmıştır. Afet İnan bu konuda şu bilgileri vermiştir: *“ Ancak bazı nedenlerden dolayı 1973 te hizmete açmak mümkün olmamışsa da 1975 de kalıpla, biçki-dikiş ve makine nakışları kurslarının öğretmen Nuriye Acar'ın(Karahan) atanmasıyla başlamıştır. Bu yıl(1978) yeni bir öğretmen daha atanmıştır. Şükran Yıldız. Burada kırk kadar öğrenci kurs görmektedir.”*¹²¹⁵

¹²¹⁴ Ülkenin her tarafını ağaçlandırma projelerine Milli Eğitim Bakanı Vecdi İlhan'ın önemsedğini belirten Afet İnan, yılbaşında Çam fidanlarının satılığa çıkarılmama önerisini Bakanın olumlu karşıladığını belirtmiştir. Afetinan, **a.g.e.**, s.107.

¹²¹⁵ **A.g.e.**, s.105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TARİH ÇALIŞMALARININ ODAĞINDA AFET İNAN

3.1. Avrupa'daki Tarih Anlayışları

Avrupa'daki tarih anlayışlarına girmeden önce tarihçinin ve tarihin ne olduğu ile ilgili bazı tanımlamalara bakmakta fayda olduğunu düşünüyorum. R.G.Collingwood, tarihin bir düşünme biçimi olduğundan yola çıkarak sıradan eğitim kanallarından kazanılmış herhangi bir şeyin deneyimini, günü geçmiş bir deneyim olarak görmektedir.¹²¹⁶ Tarihe ilişkin soruların cevabını verecek kişilerin tarihçi olmaları gerektiğini ve eğitim yoluyla edinilmiş her bilginin “*Kesinlik yanılsaması*” denilen garip bir yanılsaması olduğunu belirtmiştir. Collingwood, öğretmenlerin ve ders kitaplarının kesin doğru olarak gördüğü bir konuyu öğrenci araştırmaya başladığında bu “*Kesinlik yanılsaması*”nın tamamen doğru olmadığını görerek dogmacı tutumdan kendini kurtarmaya başladıklarını ifade etmiştir. Ona göre tarihi araştıracak insanların düşünme konusunda deneyimli olması yeterli olmayıp aynı zamanda o deneyim üzerine bir filozof gibi düşünmesi ve tarihsel düşüncenin sorunlarına özel bir dikkat göstermesi gerekmektedir.¹²¹⁷ R. H.Tawney bu konuda şu güzel betimlemeyi yapmıştır: “*Tarihçinin mahzene girmesi, toza bayıldığı için değildir, binanın sağlamlığını ölçmek içindir; çünkü çatlakların ne anlama geldiğini bulmak için temelin ne kadar sağlam olduğuna bakması gerekir.*”¹²¹⁸

Tarihçi John Tosh'un tarihçi ve tarih ile ilgili şu sözleri de dikkat çekicidir: “*Tarihçinin temel görevi, incelediği çağın insanının kimliğine bürünerek, dünyayı onun gözlerinden görerek ve mümkün olduğu kadar onun standartlarıyla değerlendirecek o insanın neyi, niçin yaptığını bulmaktır. Tarihin asla kendini tekrarlamadığı gerçeği, tarihçilerin tam bir güvenle öngörü geliştirmesini de engellemiş, şu ya da bu faktörün tekrarlanmasıyla tanıdık bir sonuç doğması ne kadar muhtemel görünürse görünsün, aralıksız bir süreç olan tarihsel değişim,*

¹²¹⁶ Robin George Collingwood(Çev.: Kurtuluş Dinçer), **Tarih Tasarımı**, Doğu Batı Yayınları, 4.b, Ankara, Nisan 2010, s.43.

¹²¹⁷ Collingwood, **a.g.e.**, s.s.43-44.

¹²¹⁸ R. H.Tawney, **History and Society**, Routledge&Kegan Paul, (b.y.y.),1978, s.55

*geleceğin şekillenmesinde daima bizim öngöremeyeceğimiz başka faktörlerin de rol oynayacağını göstermiştir”.*¹²¹⁹

Tosh’a göre tarih, kolektif bellektir, tarih, insanların kendi toplumsal kimlik kavramlarını ve geleceğe ilişkin beklentilerini oluşturmalarını sağlayan deneyimlerin toplamıdır.¹²²⁰ Yazara göre bireyin “geçmiş” kavramı kendiliğinden gelişirken tarihsel bilginin üretilmesi gerektiğini, toplumların geçmişinin, toplumları oluşturan bireylerin ömürlerinden çok daha fazlasını oluşturduğunu belirtmiştir. Tarih bilincini oluşturmada yararlanılan hammaddelerin sınırsız olması sebebiyle, bilgiyi üretenlerin ve yaygınlaştırarak genel tüketime sokanların kimler olduğunu bilmenin önemi aşikârdır. Tarihçilerin çalışması, toplumsal bilinci her yöne yönlendirebilme kapasitesine sahip olacağı için tarihçinin yaptıkları herkesi ilgilendirmektedir. Tarih açısından bugün dünyada yaşananlar ile dün yaşanmış olanlar tarihin neden-sonuç ilişkisi ile ilgilidir. Olanı doğru algılayabilmek ve anlamak, olacağı dair öngörülerde bulunmak ancak iyi bir tarih bilgisi ve bilinci ile gerçekleşebilir.¹²²¹

Bu anlamda Avrupa’da tarih yazıcılığına dair öngörülerde bulunabilmek için Avrupa’da tarih yazıcılığı ve tarih anlayışının geçmişini iyi analiz etmek gerekmektedir. Çünkü Avrupa’da tarih yazıcılığı ve tarih anlayışı, felsefi düşüncenin ve bilimsel tarihin değişimine paralel bir gelişme göstermiştir. Tarih yazıcılığı MÖ 5.yüzyılda “*Tarihin babası*” diye adlandırılan Heredot “*insanların yaptıklarının sönüp gitmemesi*” amacıyla dönemin tarihini yazmaya başlamıştır.¹²²² Eskiçağlarda bir kişi ya da kavim açısından önemli sayılabilecek hadiselerin hatırasını saklamak amacıyla tarih yazılmaya başlanmış olup tarih hoşa giden hadiseleri öğretici bir dille kaleme aldığından edebiyatın yan kolu olarak görülmüştür.¹²²³

Rönesans’ın gelişiyile klasik yazına karşı bir ilgi başlaması ile klasik metinler raflardan çıkartılmaya başlanarak tanrı odaklı olmayan Antik Çağ metinlerinin araştırılmasına girişilmesi kısmen de olsa dinsel hükümlerden arınma ortamını doğurdu. Kaderci yaklaşımı reddeden isimlerden biri Lorenza Valla’dır.¹²²⁴

¹²¹⁹ Tosh, **Tarihin Peş...**, ss.15,17.

¹²²⁰ Tosh, **a.g.e.**, s.2.

¹²²¹ **A.g.e.**, s.s.2-3.

¹²²² Ernest Bernheim, **Tarih İlmine Giriş: Tarih Metodu ve Felsefesi**(Çev.: M. Şükrü Akkaya), , Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s.90.

¹²²³ Bernheim, **a.g.e.**, s.s.90-91.

¹²²⁴ Léon –E.Halkin, **Tarih Tenkidinin Unsurları**(Çev.: Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, TTK, 1989,s.71.

Çalışmalarında tarihsel değişim ve anakronizm(kronolojiye aykırılık) üzerinde durması, uygarlığın insani yönünü ele alması ve tarihe eleştirel yaklaşımı ile geleneksel yöntemlerin dışına çıkmıştır. Geleneksel yöntemlerin dışına çıkan bir diğer düşünür ise Florensalı Nicolo Machiavelli'dir. Machiavelli devlet adamı ve askeri stratejist olup dönemin askeri ve siyasi politikalarının arasındaki ilişkiyi kendine göre yorumlayarak siyaseti, tarih yazımı olarak kaleme almıştır.¹²²⁵ Machiavelli'nin ardıllarından Francesco Guicciardini "*İtalya Tarihi*" isimli kitabı da edebi geleneklerden ziyade modern analitik tarihin ilk örneklerinden biri olup İtalya'nın politik durumunu uyarmak ve öğüt vermek amacıyla kaleme almıştır.¹²²⁶

16.yüzyılda Reformasyon ve Karşı Reformasyon taraflarının birbirleri ile mücadelesi artarak devam ederken Protestan hareketinin Roma Kilisesi aleyhine yazdığı belgeler karşısında Papalık, Kilise Yıllıklarını yayınlamıştır.¹²²⁷ Kilise Yıllıklarının yayınlanması tarihi belgelere ve elyazmalarına olan ilginin artmasını ve birçok belgenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 18.yüzyılda İtalyan Filozofu Giambattista Vico'nun "*Yeni Bilim*" adlı yapıtı toplumsal tarihi; Tanrılar çağı, Kahramanlar Çağı ve İnsanlık Çağı olarak üç çağa ayırmaktadır.¹²²⁸ Tanrılar Çağını teokratik; Kahramanlar Çağını mitolojik; İnsanlık Çağını ise rasyonel olarak kabul eden Giambattista Vico, halkın özgürleşmesini isteyen insanlar tarafından iktidarların ele geçirilmesi sonucu monarkların ortaya çıktığını savunmuştur.

18.yüzyılda Montesquie büyük devletlerin tarihlerini mukayese ederken, "*Kanunların Ruhu*" isimli eserde hükümetleri cumhuriyet, monarşik ve despotik olarak sınıflandırdı.¹²²⁹ Aydınlanma hareketinin önemli simgesi Voltaire ise İsveç Kralı XII Charles''ın Hayatı, XIV Louis Dönemi gibi eserleri ile ilk modern tarih çalışmalarını yapmış olup "*tarih felsefesi*" kavramını ilk kullanan kişidir.¹²³⁰ Akılcı tarih anlayışının diğer temsilcisi Edward Gibbon'un "*Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişinin Ve Çöküşünün Tarihi*" adlı eseri, Hristiyanların ortaya çıkışı ile

¹²²⁵ Harry Elmer Barnes, **A History of Historical Writing**, New York, Dover Publications, 1963, s.s.107-111.

¹²²⁶ http://www.felsefe.gen.tr/filozoflar/francesco_guicciardini_kimdir.asp(Erişim tarihi: 24 Nisan 2017).

¹²²⁷ Barnes, s.s.112-113.

¹²²⁸ **A.g.e.**, s.s. 150-152.

¹²²⁹ **A.g.e.**, s.s. 152-153.

¹²³⁰ Berke Vardar, **Aydınlanma Çağı Fransız Yazını**, Kuzey Yayınları, Ankara, 1985, s.48.

başarısının nedenlerini tarihsel bir olay olarak ele almış, resmi dinin tabularına karşı görünüşte saygılı, gerçekte alaycı bir üslup kullanmıştır.¹²³¹

Romantik tarih anlayışının en önemli iki temsilcisi Jean Jacques Rousseau ile Johann Gottfried Herder'dir. ¹²³² Romantikler geçmişe hayranlık ile bakma eğiliminde olup halk eğitimi ile toplumu aydınlatacaklarını düşünüyorlardı. Modern tarih yazıcılığının önemli isimlerinden biri de Alman tarihçi Barthold Georg Niebuht olup Roma Tarihini ilk kez siyasi, hukuki ve iktisadi kurumlarıyla değerlendirmiş ve eleştirel bir süzgeçten geçirmiştir. ¹²³³ Barthold, tarihsel materyalleri tam anlamıyla tanıyan, olayların gerçek yönlerini irdeleyen kritik metodun öncülerinden olup bu kritik metodu geliştirerek, tarihi bir bilim dalı haline getiren ise Alman tarihçisi Leopold Von Ranke'dir. ¹²³⁴ Ranke, geçmişte gerçekten neler olup bittiğini öğrenmek gerektiğini ve tarihinin bütün enstrümanları ait oldukları döneme göre değerlendirmesi gerektiğini savunmuştur. Onun tarihe yaklaşımı, ilkeleri, yöntem ve teknikleri ile araştırmalarını birincil kaynaklara dayandırması günümüzün tarih araştırmasının temellerini oluşturmaktadır.

Avrupa'daki tarih anlayışları incelendiğinde Romantik Tarih Anlayışı, Pozitivist Tarih Anlayışı ve Alman Tarihselciliği karşımıza çıkmaktadır. 18.yüzyılda Aydınlanma hareketinin akılcılığına karşı bir tepki olarak doğan Romantizm, ¹²³⁵ her milletin kendine özgü olduğu varsayımıyla etnoloji, filoloji vasıtasıyla halkların kökenlerine, farklılıklarına ve kendi tarihlerine yönelmesine vesile olmuştur. ¹²³⁶ Romantik Tarih Anlayışı geçmiş dönemleri eleştirmek yerine hayatımızı, hatıralarımızı, heyecanı ve duygusu ile yaşamak gerektiğini savunmaktadır. İngiltere, Almanya, Fransa ve Kuzey Avrupa milletlerinde görülen bu akım milli tarih araştırmaları, mimari, operalar, destanlar, folklorik çalışmalar, halk motifleri, örf ve adetler üzerinde durdu. Böylelikle yerli kültür unsurları ve halk mirasını meydana çıkarmaya başladılar. ¹²³⁷

¹²³¹ John Bury, **Düşünce Özgürlüğünün Tarihi**(Çev.:Durul Batu), İstanbul, Erdini Basım ve Yayınevi, 1978, s.s.153- 154.

¹²³² Bury, **a.g.e.**, s.154.

¹²³³ Bernheim, **Tarih İlmine Giriş: Tarih Metodu ve Felsefesi**, s.s.90-91.

¹²³⁴ Barnes, **a.g.e.**, s.s. 246-249.

¹²³⁵ Nuri Bilgin, **Kolektif Kimlik**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.9.

¹²³⁶ Süavi Aydın, "Kültür-Kimlik Modelleri Açısından Türk Tarih Yazımı", **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 1997, s.s.88-94.

¹²³⁷ Léon- E.Halkın, **Tarih Tenk....**, s.82.

18.yüzyılın ortalarından itibaren etkisini sürdürmüş olan Romantik akımın en büyük özelliği geçmişi nostaljik bir hayranlıkla yüceltmektir.¹²³⁸ 19.yüzyıl tarihçileri kültürel geleneklerin dil, folklor, ve etnik köken gibi önemli öğelerinden etraflı bir biçimde yararlandılar. Romantik tarih anlayışında ülkelerin yorumları farklıydı: Herder, Ranke, Fichte gibi Alman tarihçileri ulusal kimliği siyasi geçmişten önemli görmüşlerdi. Guizot, Thiers, Michelet gibi Fransız tarihçiler ise aynı zamanda birer siyaset adamı idiler. Her iki ülkenin tarihçileri farklı bakış açılarına sahip olsalar da ulusal kimlik, kültürel ve siyasi geçmişe bağlılık noktasında ortak paydada buluşuyorlardı.¹²³⁹ 19.yüzyılda Almanlar dil ve kültür üzerine odaklanırken, Fransızlar ulusal ve siyasi zaferler üzerinde durdular. Geçmiş olduğu gibi karşılayan Romantikler, tarih eğitiminde ve yazımında “ulusal kişilik” kavramını yüceltmışlerdir.¹²⁴⁰

Pozitivist anlayış Auguste Comte’nin “*Cours de Philosophie Positive*(Pozitif Felsefe Dersleri)” adlı eseri ilham alınarak geliştirilmiştir.¹²⁴¹ Pozitivist tarih anlayışında, birincil elden kaynaklara dayanarak tarihçinin kendi değerleri ve inançlarına yer verilmeden, olgular karşısında tarafsız ve nesnel bir tarihçilik metodu kullanılmaktadır. Tarihin kronolojik gelişimini “teolojik”, “metafizik” ve “bilimsel” safhalara ayırmakta, teolojik ve metafizik devrelerin geride kaldığını iddia etmektedir.¹²⁴²

Fransa’da pozitivist tarihcilik alanına girmesi romantik akımın pragmatik ve ulusçuluk akımına doğru değişime uğradığı dönemde, 19.yüzyılın ikinci yarısında meydana gelmiştir.¹²⁴³ Fransız Metodik Okul “Ecole Methodique” grubu tarihçileri ulusal eğitimde tarihin belirleyici bir rolü olduğunu, tarihin eğitim yoluyla ilerleme

¹²³⁸ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.s. 23,29.

¹²³⁹ Ersanlı, **a.g.e.**, s.s. 35-41.

¹²⁴⁰ **A.g.e.**, s.s.31-33.

¹²⁴¹ Nevzat Köken, “**Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi**” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) , Isparta, 2002, s.45.

¹²⁴² Zeki Velidi Togan, **Tarihte Usul**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.s.139.

¹²⁴³ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.s.35-36., John Tosh devlet-tarih-tarihçi üçlüsünü kitabında güzel özetlemiştir: 19.yüzyılın ikinci yarısında artık Avrupa ülkelerinin çoğu, geniş oy hakkına sahip parlamenter kurumlara geçmekteydi. Ve bu da sınıfsal ya da bölgesel bağlılıklar aleyhine ulusal bilincin güçlendirilmesini gerektiriyordu. Devletin sıkı denetimi altında kitlesel eğitimin geliştirilmesine yol açan etkenlerden biriydi bu; ulusal tarih de müfredatta ağırlıklı bir yer verildi. Hem Almanya ile İtalya gibi yeni ulus devletlerinde, hem de Fransa gibi çok daha oturmuş olanlarında, devlet, tarih araştırmalarını teşvik etti, kaynak malzeme yayınlanmasını özendirdi ve okullara tarih öğretmeni yetiştirmek üzere üniversitelere profesör atadı. Tarih alanındaki akademik çalışmalar ile devletin benimsediği milliyetçilik arasında sıkı bir ittifak oluştu. Tosh, **Tarihin Peş...**, s.4.

ve dayanışma sağlayacağını savunuyorlardı. Bu grubun tarihçileri; halk tarafından bilinen eğitimciler, dönemin siyasal ülkülerine bağlı ve yeni cumhuriyet rejiminin temsilcileriydiler.

Türk tarihçiliği üzerinde etkili olan “*Alman tarihselciliği*”(Historisizm) Romantik akımdan etkilenecek gelişmiştir.¹²⁴⁴ 19’uncu yüzyılın başlarında Almanya’da ortaya çıkan bu akımın temel iki özelliği; devlete verilen değer ve rol, diğeri ise milletlerin orjinallığıdır. İnsan varlığını milletin varlığına bağlayan Alman tarihselcileri, pozitivistlere karşı bir tepki olarak dünyayı akıl ile değil tarih ile anlayabileceğimizi savunmuşlardır. XIX. yüzyılda Alman tarihselciliği tarihi kaynaklara tenkitçi yaklaşımı getirmiş, Avrupa’nın birçok ülkesinde tarih eğitimine ve araştırmalarına önem vermenin yanında diğer taraftan da Alman milletinin “*üstün ırk*” olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır.¹²⁴⁵

Alman tarihselciliğinin temel özelliklerinden biri de “*milliyetçilik*” ve “*devlet*” kavramlarını yüceltmesidir.¹²⁴⁶ Sonuçta Alman tarihselciliği Alman milletinin ve devletinin siyasi birliğini sağlamak için hummalı bir tarih görevi üstlenmiştir. 19.yüzyıl tarihçisi Leopold Von Ranke ilk kitabının önsözünde şöyle diyordu: “*Gelecek çağlara yararı dokunsun diye, geçmişi yargılamak ve şimdiki zamanı yönlendirmek görevi tarihe verildi. Benim bu çalışmamın böyle bir iddiası yoktur*”.¹²⁴⁷ Göttingen Okulu’ndan Barthol G. Niebuhr ve Leopold Von Ranke gibi tarihçilerin Prusya Okulu ismi ile Fransız Devrimi’ne dolayısıyla Fransız

¹²⁴⁴ Aydın,” Kültür-Kimlik Modelleri Açısından Türk Tarih Yazımı”, .s.244-248.

¹²⁴⁵ Aydın, **a.g.e.**, s.83.

¹²⁴⁶ Mustafa Çalık, “*Türk Milliyetçiliği Üzerine Bazı Tartışma Notları*”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S.16(1991), s.84, Amerikan kolonilerinin ulusal kimliklerini pekiştirme gayretleri de Alman tarihselciliğini yansıtmaktadır. Tosh, bu konuyu kitabında güzel anlatmıştır: “*Devrim öncesinde Amerikan kolonilerinde yaşayanlar, Britanya tarihini kendi tarihleri olarak benimsemişlerdi. Devrimden sonra, 13 koloni arasında ulusal bir kimliği pekiştirebilmek için özgün bir Amerikan geçmişine gerek olduğu yavaş yavaş anlaşıldı. 1820’lerde Massachussets’te ve başka yerlerde yayımlanan yeni ders kitapları, bu yöndeki ilk girişimi temsil etmekteydi. 1850’lere kadar bu iş tamamlandı. George Bancroft gibi tarihçilerin eserlerinde, Amerikalılara yaptıklarından gurur duyulacak bir ulusa topraklara medeniyet getirmişti; ataları, kendi ayakları üzerinde durma, dürüstlük, hürriyet gibi değerleri geliştirmiş mensup oldukları fikri aşılanıyordu: onlar, Avrupa’daki kokuşmuş yaşlı toplumu bırakıp bu vahşi ve şimdi bunlar bütün Amerikalıların mirası olmuştu.4 Bir sonraki kuşağın “ akılsızca yurtseverlik” diye küçümseyip bir kenara attığı şey, o zamanlar ulusal kimliğin geçerli ve gerekli bir ifadesi sayılıyordu.*”Tosh, **Tarihin Peş...**, s.s.4,14.

¹²⁴⁷ Leopold von Ranke, **The Secret Of World History Selected Writtings on the Art and Science of History**,(Der.: RogerWines), New York, 1981,s.7, s.24’dan aktaran Büşra Ersanlı, **İktidar ve Ta...**,

Pozitivizmine karşı bir siyasal tepki olarak ortaya çıkması bu tarihçilerin ayrı bir tarih ekolu olarak görölmelerini sağlamıştır.¹²⁴⁸

Romantizm, Pozitivizm ve Alman tarihselciliği, Cumhuriyet tarih yazımının ilk dönemlerinin ilham kaynağını teşkil etti.¹²⁴⁹ Romantizm, tarihçilerin ulusal ülkülerini geliştirmeleri için bir moral güç sağlarken pozitivizm ise kısa vadede siyasetin laik hedefleri için gerekliydi.¹²⁵⁰ Kısaca Alman tarihselciliği “*ideal-devlet-iktidar*” denklemini sağlıyordu. Türk tarihinin ulusal bir kimliğe büründürülmesinde Batı Dünyasını da en fazla etkileyen Romantik ve Pozitivist tarihçilik akımlarının ciddi bir tesiri olmuştur.¹²⁵¹

3.2 Osmanlılardan Cumhuriyetin Kuruluşuna Tarih Anlayışları

15.yüzyılın ortalarına doğru başlayan Osmanlı tarihçiliğinin ne yazık ki bu yüzyıldan önceki bilgilerine ulaşmak zordur. Mısır ve Suriye’de yazılan Arap eserlerinden ve bazı anonim Âl-i Osman tarihlerinden öğrenmek mümkündür. Bilinen ilk Osmanlı tarihçisi olarak bilinen Yahşi Fakih’in Menâkıb-nâme adlı eseri Osmanlı tarihçiliğinin başlangıcı olsa da Ahmedî’nin 15.yüzyılın başlarında yazdığı İskendernâme’si dünya tarihini anlatan ve Osmanlı tarihinden bahseden ilk kitap olma ayrıcalığını taşımakta, ayrıca eserin manzum olması edebi bir tür olarak ele alındığını göstermektedir.¹²⁵² Aşıkpaşazade’nin anonim “*Tevârih’i Âli*”de bu silsilede yer alan din – destan eksenli yazılmış eserlerden biridir. Aşıkpaşazade, Neşri, Hoca Sadettin, Mustafa Ali Peçevi, Kâtip Çelebi, Münecimbaşı, Naima vb. gibi Osmanlı tarihçileri zamanın siyasi ve askeri olaylarını aktararak, vakanüvisliğin kurumlaşması ile devamlılığı olan bir tarih yazıcılığı meydana getirmişlerdir.¹²⁵³

Türk tarihçiliğinin ilk devirlerine bakıldığı zaman yazılı eserlerin ya hanedan ya hükümdar ya da İslam tarihi biçiminde ortaya çıktığı görölmekte olup Türklerin milli tarihi üzerine bir araştırmaya pek rastlanmadığı anlaşılmaktadır.¹²⁵⁴ Hâlbuki Türk tarihinin İslam öncesine kadar uzandığı görölmektedir. Türklerin İslamiyet’ten

¹²⁴⁸ Ersanlı, *İktidar ve Ta...*, s.41.

¹²⁴⁹ Ersanlı, *a.g.e.*, s.26.

¹²⁵⁰ Ersanlı, *a.g.e.*, s.26

¹²⁵¹ Ersanlı, *a.g.e.*, s.26-29.

¹²⁵² Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*(Çev.:C. Üçok), Ankara 1992, s.s. 10-12.

¹²⁵³ Bekir Kütükoğlu, “Vekâyi’nüvis”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 13, s.271., Ortaylı, *Gelenekten Gel...*, s.s. 271-278.

¹²⁵⁴ Mehmet Saray, *Atatürk’ün Tarih Tezi, Tarih Araştırmalarımız ve Tarih Bilinci*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.13.

önce kurdukları devletlerin medeniyetlere katkılarının göz ardı edilmesi anlayışı ne yazık ki Tanzimat'a kadar devam etmiştir.

Selçuklu ve Osmanlı soylarına ait önemli olayları destansı bir şekilde anlatan, basit bilgilerin bulunduğu tarihi takvimleri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.¹²⁵⁵ 15. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı tarih anlayışında “*neden*” sorusu sorulmamış, olaylar ve kişiler destansı bir motif kullanılarak anlatılmıştır. Fetret Devrinin bitmesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Murat zamanında olayların günü gününe yazıldığı Tevârih-i Âli Osmanlar, önceki devirlerdeki menkıbevi tasvirler ve silsilenamelere göre daha gerçeğe yakındır.¹²⁵⁶

Gazavatnameler; 14. ve 15.yüzyıllarda yazılmış askeri zaferleri, Şehnameler; 16. ve 17'inci yüzyıllarda destan şeklinde yazılan resmi yazıları, Menakıpnameler; kahramanlık öykülerini, Seyahatnameler; gezi notlarını anlatmakta olup Nasihatnameler ise tarihten ders çıkartılan yazılardır.¹²⁵⁷ 16.yüzyılın başlarında İran tarihçiliğinin etkisi ciddi olarak Osmanlı tarih yazıcılığını da etkilemiş, İdris-i Bitlisi Heşt Bihişt(sekiz cennet) isimli eseri Farsça ağır bir edebi üslupla kaleme almış olup tarih yazımının siyasi düşünce akımları ile paralel bir gelişim gösterdiği bir dönem başlamıştır. I. Osman'dan I. Süleyman'a kadar olan dönemin anlatıldığı Kemalpaşazade tarihi, 1502 yılında yazılmaya başlanmış olup 1510 yılında tamamlanmıştır.¹²⁵⁸ Olayları ve siyasal tarihi ayrıntısı ile anlatan Osmanlı tarihini genel Türk tarihi içerisinde gören Kemalpaşazade'nin kitabı, Osmanlı Devleti'nin yükselme nedenlerini sebep-sonuç ilişkileri içerisinde değerlendirerek kendisine has bir üslup ile kendisinden sonra gelen tarihçilere yol açmıştır.

18. yüzyılda Osmanlı tarihçilerinin devlet kademelerinde görev almaları vakanüvislik geleneğinin başlangıcını da temsil etmekte olup özetle vakanüvis, Osmanlı merkez teşkilatında vazifeli devlet tarihçisine verilen unvandır.¹²⁵⁹ Geleneksel Ortaçağ toplumlarındaki tarihçi tipine örnek olan “*vakanüvislik*” padişahın beğeneceği şekilde kronolojik bir sıra gözetilerek olayların ele alındığı İslami tarih yazıcılığının bir devamı olarak görülmektedir. Padişah-Vezir-Ulema

¹²⁵⁵ Babinger, **Osmanlı Tar...**, s.7.

¹²⁵⁶ **A.g.e.**, s.16-17.

¹²⁵⁷ Ersanlı, **İktidar ve Tar...**, s.s. 19,50.

¹²⁵⁸ Ahmet Uğur, “Kemalpaşazade'nin VII. ve IX. Defterleri ve Bu Defterleri Işığında Yazarın Tarihçiliği”, **VIII.Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, Ankara(1981), s.s. 106-107.

¹²⁵⁹ Kütükoğlu, **İslam Ans...**, s.39.

üçlüsü, tarihi yapan kişiler olup seçtikleri vakanüvis ise kendi içinde bulunduğu şartları göz önüne alarak subjektif olarak devlet-iktidar ilişkisini aktarmıştır. Her ne kadar 19. yüzyılda vakanüvisliğe atananlar yabancı dil konusunda öncekilere göre iyi olsalar da Tanzimat’a kadar Osmanlı tarihçiliği yöntem açısından dini idealizme dayanan bir ümmet tarihi olmuştur.¹²⁶⁰

18.yüzyılda sarayın resmi ilk tarihçisi Naima’nın çıkartmış olduğu kitap 1726’da kurulan ilk Müslüman basımevi tarafından basılmıştı.¹²⁶¹ Naima’nın “*Naima Tarihi*” isimli eserinde olayları ve padişahları eleştirel biçimde ele alması batılılaşıma hareketi ile ilgili olmayıp Osmanlının dağılması konusunda duyduğu endişeden ileri gelmekteydi. Tanzimat’a kadar olan tarih yazıcılığına bakıldığında; tarih yazıcıların devlet görevlisi olmasından dolayı olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulmamış olup efsane ile gerçek ayırt edilmemiştir. Türk tarihi, Selçuklu ve Osmanlılar çerçevesinden, Osmanlı tarihi sadece İslam tarihi çerçevesinden ele alınmıştır. Diğer imparatorluk tarihleri gibi Arapça ve Farsçanın etkisinde kalan geleneksel Osmanlı tarihçiliği de destansı bir aktarım kurgulanarak tasviri ve nakli bir tarihçilikten öteye gidememiştir.¹²⁶² Osmanlı İmparatorluğu 19.yüzyılın sonuna kadar bir yandan batılılaşıma hareketini gerçekleştirirken diğer yandan sorgulanmayan geleneksel Osmanlı yönetim anlayışını korumaya çalıştılar.

Tanzimat Dönemi ile II. Meşrutiyet Dönemi arasındaki tarih yaklaşımlarına bakıldığında Fransız İhtilali’nden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımının dalga dalga yayılmaya başladığı açık bir şekilde görülmektedir.¹²⁶³ Bu milliyetçi akımlar çeşitli kültürleri bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti’ni rahatsız etmiş olup öteki taraftan Tanzimatçılar ise Türk olmayan unsurların devletten kopma ihtimallerini ortadan kaldırmak için “*Osmanlı Hanedanı’na Bağlılık*” etrafında toplanma zorunluluğuna inanmışlardı. Dönemin pek çok Osmanlı tarihçisinin Osmanlı öncesi Türk tarihine yer vermemesinin altında yatan sebeplerden biri de Türk İmparatorlukları anlatıldığı takdirde Osmanlı İmparatorluğunu parçalamaya götüren sürecin başlayacağı endişesidir.¹²⁶⁴

¹²⁶⁰ Ortaylı, *Gelenekten Gel...*, s.45., Ersanlı, *İktidar ve Tar...*, s.53.

¹²⁶¹ İbrahim Kafesoğlu, “*Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik*”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C:13, S:17-18(1962), s.s. 17-18., Ersanlı, *İktidar ve Tar...*, s.s. 52,53,57,58.

¹²⁶² Ersanlı, *İktidar ve Tar...*, s.s. 52,53,57,58.

¹²⁶³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Arkadaş Yayıncılık, 2010.

¹²⁶⁴ Ersanlı, *a.g.e.*, s.50-60.

1 Kasım 1831 yılında ilk Türkçe gazete olarak yayın hayatına giren Takvim-i Vekâyi'nin başyazarı zamanın vakanüvisi olan Mehmet Esat'tır.¹²⁶⁵ Takvim-i Vekâyi'nin yayın hayatına girmesi dünyada meydana gelen siyasi, iktisadi, sosyal, bilimsel ve teknik alanlardaki gelişmelerin yayınlanması neticesinde vakanüvisliğin önemini ve değerini düşürmüştür. Takvim-i Vekayi'nin yayınlanmaya başlaması dilde sadeleşmeyi hızlandırmış, yabancı dil bilen tarihçilerin yetişmesine zemin hazırlamıştır. 1855-1865 yıllarında devletin resmi tarihçisi Ahmet Cevdet dönemin kaynaklarına ve belgelerine dayanarak yazdığı “*Tezakir*” ve “*Maruzat*” gibi birçok eserin yanında Osmanlıca metinlerinin en önemlilerinden olan “*Tarih-i Cevdet*” adıyla bilinen “*Tarih-i Vekayi-i Devlet-i Aliyye*” adlı on iki ciltlik eserin yazarıdır. Ahmet Cevdet 19.yüzyılda yetişmiş devlet ve bilim adamı, aynı zamanda sayısız eserler bırakmış bir tarihçidir. Ahmet Cevdet ‘in “*Michelet*” gibi romantik-ulusçu ve “*Taine*” gibi pozitivist-ulusçu tarihçilerin etkisinde kaldığı düşünülmektedir.¹²⁶⁶

Abdurrahman Şeref Efendi, Hayrullah Efendi, Osman Nuri Efendi ve Mahmut Celaledin Paşa'nın ortaya koyduğu çalışmalar ilk modern tarih çalışmaları olup tarih yazımına ciddi katkıları olmuştur.¹²⁶⁷ Ne var ki Osmanlı Devleti'nin dağılmasından endişe duydukları için bu tarihçilerimiz dahi “*gayrimüslim unsurların etnik milliyetçiliğini tahrik ederiz*” endişesiyle eserlerinde mümkün olduğu kadar Türklerden ve Türklükten az bahsetmeye çalışmışlardır.

1683'ten beri devam eden mağlubiyetler, ıslahat hareketlerinin önemini ortaya çıkarmış olup modernleşme çabaları Osmanlı tarihçilerini Batı'nın tarihi gelişmelerine açık hale getirmiştir.¹²⁶⁸ 19.yüzyıl ile beraber Batı dillerini öğrenerek Batı'da yazılan kitapları okumanın yaygınlaştığı bir döneme girilmekteydi. Tanzimat dönemi ile beraber gayrimüslimlere de eşit haklar tanınması, dinsel tarih anlayışı yerine hanedan tarihinin ön plana çıkması, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli unsurları kaynaştırıp devleti ayakta tutma amacına dayanıyordu. Avrupa'da yayımlanan tarih kitaplarının tercüme edilmesi, Rus ve Macar İhtilali'nden kaçan Türklerin etkileri ve Avrupa'da başlayan İslam öncesi Türk tarihine yönelik Türkiye

¹²⁶⁵ Kütükoğlu, *İslam Ans...*, s.s.283-287.

¹²⁶⁶ Ersanlı, *İktidar ve Tar...*, s.61.

¹²⁶⁷ Saray, *Atatürk'ün Tarih Tezi...*, s.14.

¹²⁶⁸ Mehmet Demiryürek, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi 1853-1925*, Ankara, 2003, s.3

çalışmaları, kültürel bir Türkçülük hareketinin doğmasının yanında Osmanlı öncesi Türk tarihine karşı bir ilginin de artarak devam etmesini sağlamıştır.

1863'te açılan Darülfünun 'un açık olduğu dönemde Ahmet Vefik Paşa (1823-1891), “*Hikmet-i Tarih*” derslerinde, batılı tarih yöntemlerini öğrencilerine aktarmanın yanında Türklerin Osmanlılardan önce de var olduğunu ifade eden ilk kişilerden birisidir.¹²⁶⁹ Mustafa Celalettin Paşa, 1869'da çıkardığı “*Eski ve Yeni Türkler*” kitabında Batı Uygarlığı ile Türklerin aynı kökenden geldiğini ileri sürmekteydi. Süleyman Paşa 1876'da basılan eserini Türkler hakkında yanlış anlatımlar içeren çevirileri doğru bulmadığından kaleme almış ve Türk tarihçiliğinde ilk defa bir eserde İslam'dan önce Türklere ait bir yazıya yer vermiştir.¹²⁷⁰ 19.yüzyıl Osmanlı tarihçileri; eğitimde ve tarihyazıcılığında, “*geleneksel değerler ve modernleşme*” ile varlıklarını sürdürmeye çalışırken diğer taraftan tek meşru otorite olarak gördükleri Osmanlı padişahlarının dünya görüşlerine aykırı eserler çıkartmaktan kaçınarak, padişahın iktidarını sorgulayan değil; padişahın yolunu açan, aydınlatan eserler ortaya koydular.¹²⁷¹

Atatürk; II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in kuruluşuna giden süreçte Türk tarihinin derinliklerine inilmesi gerektiğine inanan bir lider olarak Türk ulusunun savaş alanında kazandığı zaferleri pekiştirmek, Türk halkını uygar ulusların seviyesine çıkartmak için işe önce temelden başlayacağını çok iyi biliyordu. Yani Türk tarihinin derinliklerine inilerek yeni bir temel inşa etmek gerekiyordu. 24 Aralık 1908'de Türk Derneğinin, 1910 yılında Tarih-i Osman-i Encümeni'nin kurulmasının ardından Türk Yurdu isimli derginin çıkarılması ve 1912 yılında Türk Ocağı Derneğinin oluşturulması, Türkçülüğün ve bilimsel tarihçiliğin tohumlarının atıldığı ve filizlenmeye başladığı dönemlerdir.¹²⁷²

Macar Antropolog ve Türkolog Vambery (1892-1913) Türkleri, ırkların bir parçası olarak öne sürmesi, Fransız oryantalist Leon Cahun(1841-1900)'un Türklerin uygarlıktaki rollerini belirtmesi, Ali Kemal Reşat, Mizancı Murat, Necip Asım gibi yazarların islam öncesi Türk halkının özellikleri ve uygarlıkları ile ilgili yazıları Türk

¹²⁶⁹ Zeki Arıkan, “Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihçilik”, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C.:6(1985), İstanbul, s.s. 1584-1594.

¹²⁷⁰ Arıkan, **a.g.e.**, s. 1588.

¹²⁷¹ Ersanlı, **İktidar ve Tar...**, s.67.

¹²⁷² Ersanlı, **a.g.e.**, s.s.109-113.

tarihinin bilinmeyen yönlerine adım adım girilmeye başlandığının en önemli göstergeleri olmuştur.¹²⁷³

II. Meşrutiyet'in Türk tarihçiliğinin gelişiminde bir dönüm noktası olduğu gerçeğinden yola çıkarak 1908 Anayasası'nda yapılan reformlar ve değişiklikler sosyal ve siyasal yaşantıda ciddi değişiklikler yaratmıştır.¹²⁷⁴ Tarih-i Osmanî Encümeni, Asar-ı İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni, Milli Tettebbular Mecmuası ve Türk Ocakları gibi kurumların yayımlarında bilimsel yazılar ve milliyetçi akımlar fazlaca işlenerek Osmanlı tarih yazıcılığı farklı bir boyuta girmiştir.¹²⁷⁵

1908 yılından sonra ortaya çıkan serbest ortam Türklerin milli kimliğine yönelmesinin önünü açmıştır. 1909 yılında yayınlanmaya başlayan Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuasında tarih derslerine ait makaleler yayımlanmaya başlanmıştır. Kaşgarlı Mahmud'un "*Divan-ı Lügat-it Türk*" adlı eserinin bulunması ve ortaya çıkarılması 2. Meşrutiyet döneminden sonradır.¹²⁷⁶ 2. Meşrutiyetin gelişyle Türkiye'de bilimsel tarihçiliğin ve ulusal tarihin temelleri atılarak ümmet tarihçiliğinden milli tarihe geçiş süreci başlamıştır.¹²⁷⁷

Yusuf Akçura'nın Türk milliyetçiliğine dayanarak Türklerin tarihi ve toplumsal yapısını incelemek üzere kurduğu örgüt 24 Aralık 1908'de kurulan Türk Derneğidir. Bu örgütün amacı, nizamnamesinde şöyle açıklanmıştır: "*Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün Türk kavimlerinin mazi ve halde ki aşar, ef-al ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak; yani Türklerin Asar-i Atikasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnoğrafya ve etnologyasını ahval-i içtimaiye medeniyeti hazinelerini, Türk memleketlerini eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tetkik etmektir.*"¹²⁷⁸

Tarih-i Osmani Encümeni, 1909'da 4.Mehmet Reşat'ın önderliğinde Osmanlı tarihi ile ilgili belgelerin yayınlanması ve Osmanlı İmparatorluğunun genel tarihinin

¹²⁷³ Cem Ulutaş, "**Ulusal Tarihin Oluşumu: 1908 - 1938**" Eskişehir Fen- Edebiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Eskişehir, 2006, s.21.

¹²⁷⁴ Ulutaş, **a.g.t.**, s.s.20.21.

¹²⁷⁵ **A.g.t.** s.20.

¹²⁷⁶ **A.g.t.** s.17.

¹²⁷⁷ İlber Ortaylı, **Gelenekten Gel...**, s. 45.

¹²⁷⁸ Yusuf Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1978, s.s.209-210., Ersanlı, **İktidar ve Tar...**, s.79.

yazılması için kuruldu.¹²⁷⁹ Masrafları Padişah hazinesi tarafından karşılanan Encümenin görevi Osmanlı tarihine ait evrak ve kayıtları toplayarak basmak ve yayımlamaktır. İlk başkanı Abdurrahman Şeref olan Tarih-i Osmanî Encümeni, çeşitli monografiler ile Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait kitabelerin derlenip yayınlanması vb. faaliyetlerle Türklük bilincinin gelişmesinde ciddi adımlar atmıştır. Necip Asım ve Mehmet Arif tarafından “*Osmanlı Tarihi*” isimli kitap bu dönemde kaleme alınmıştır.¹²⁸⁰

Tarih-i Osman-i Encümeni’nin tarih yazımının vakanüvislik geleneğine benzediğini ifade eden Yusuf Akçura’ya göre tarih yazımı, Türkçülük olarak adlandırılan milliyetçilik ateşiyle aydınlanmalı ve pozitivizme dayanmalıdır.¹²⁸¹ Yusuf Akçura kaleme aldığı “*Osmanlı Tarihi*” kitabının bilimsel metotlara uygun olmadığını belirtse de bu dönemde modern tarihçiliğe doğru bir ivmelenme yaşandığı görülmektedir.¹²⁸²

Türk Derneğinin 1911 yılında çıkardığı Türk Yurdu isimli derginin amacı Türk olarak bilinen bütün kavimlerin geçmişlerini, coğrafyalarını ve özelliklerini bulmaya çalışarak Türkçeyi sadeleştirmek ve sevdirmektir.¹²⁸³ Ayrıca Türk dili üzerine araştırmaları yaparak Etnoloji, Sosyoloji ve Arkeolojiden yararlanarak kütüphaneler kurma amaçlarını hedef edinmiştir. Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura bu derginin kurucularından olup Ziya Gökalp’ın katılımı ile Türkçülüğün her yönüyle irdelendiği bir yayın organı durumuna gelmiştir.¹²⁸⁴

1913 yılında Ziya Gökalp “*Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*” isimli makalesinde Osmanlılığın devam etmesi için Türk milliyetçiliğini bir araç olarak görmüştür.¹²⁸⁵ Yusuf Akçura’nın 1904 yılında yayınlanan “*Üç Tarz-ı Siyaset*” makalesi Osmanlı Devleti’nin etnik esaslı Türkçülüğünün başlangıcı olarak kabul edilmesinin yanı sıra milli, iktisadi ve kalkınmacılık konularındaki düşünceleri ile Türk milliyetçiliğini ele alış biçimi anlamında günümüze dek iz bırakmayı

¹²⁷⁹ Cem Ulutaş, **a.g.t.**, s. 27.

¹²⁸⁰ Ulutaş, **a.g.t.**, s.25-27.

¹²⁸¹ Ersanlı, **İktidar ve Tar...**, s.s. 81-82.

¹²⁸² **A.g.e.**, s.82

¹²⁸³ Nejat Kaymaz, “Türkçü Tarih Görüşü”, **Felsefe Kurumu Seminerleri**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara(1977), s. 440.

¹²⁸⁴ A.E.Oba, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, , İmge Yayınları, 1994, Ankara,1994, s.159.

¹²⁸⁵ Ulutaş, **a.g.t.**, s.46.

başarmıştır.¹²⁸⁶ Osmanlılığı, Türklerin çıkarlarını korumak için geç kalınmış bir siyaset ve bir araç olarak gören Akçuralı, İslamcılığın ise toprak ve servet kayıplarına neden olacağı için en uygun düşüncenin Türkçülük olduğunu belirtmiştir. Türkçülüğün Osmanlı Devletindeki Türk ve Türkleşmiş Müslümanları, Asya ve Avrupa'nın doğusuna yayılmış Türklerle birbirine bağlayacağını düşünen Akçura, bilimsel bir tarih yazımının yazılı belgelere dayandırılmasını savunmuştur. Akçuralı, “*Din ile millet*” kavramlarını birbirine karıştırmadan ayrı ayrı ele almak gerektiğini, “*milliyetçilik ile bilimsel yaklaşımı*”ise aynı ekseninde değerlendirmek gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁸⁷

Bu dönemde Refik Halit, Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Orhun Seyfi, Faruk Nafiz Çamlıbel gibi edebiyatçıların yetişmesinde önemli rol oynayan Genç Kalemler dergisinin Türk dili ve edebiyatı aracılığıyla halka ulusal tarih bilincinin verilmesi, çeşitli eserlerin Türkçeye kazandırılması ve devlet okullarında okutulacak ders kitaplarının hazırlanmasında ciddi çalışmaları olmuştur.¹²⁸⁸ 1910 yılında çıkan Genç Kalemler dergisinin müdürlüğüne Ali Canip'in gelmesi ve Ömer Seyfettin'in sonradan katılması ile yeni bir boyut kazanmıştır.

1912 yılına gelindiğinde Hasan Ferit Cansever, Haşim Bey, Pertev Bey gibi tıbbiyeli öğrenciler tarafından Türk kökenli halkların tarihini ve kültürünü incelemek, ulusal eğitimi ve ekonomik düzeyini yükseltmek, Türklerin bilimsel, toplumsal ve ekonomik standartlarını yükseltmek amacıyla Türk Ocağı kurulmuştur.¹²⁸⁹ Dini yönetime karşı olan örgüt resmi olarak Türk derneğinin dağıldığı yıl kuruldu. Türk Ocağının konferanslar düzenlemek, dil kursları açmak, edebiyat sohbetleri yapmak, kitap ve dergi yayınlamak gibi faaliyetlerinin yanında şiirler, çeviriler, coğrafya ve yerel sanatlara yönelik incelemeleri de bulunmaktadır.¹²⁹⁰

Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Hüseyinzade Ali, Ahmet Ağaoğlu, Şemseddin Sami tarafından 1915'te kurulan Asar-i İslamiye Milliye Tetkik Encümeni, sosyoloji ve bilimsel metotlara olan ilgi üzerine kurulmuştur.¹²⁹¹ Yayın organı Milli

¹²⁸⁶ S.Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Öteki Yayınları, Ankara, 1993, s.165,

¹²⁸⁷ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, s. 178.

¹²⁸⁸ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemlerinin Oluşumu ve Dönüşümü**, 1.b. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.s.128-133.

¹²⁸⁹ Tekeli, **a.g.e.**, s.170.

¹²⁹⁰ **Türk Ocaklarının kısa tarihçesi**, <https://www.turkocaklari.org.tr/turk-ocagi-tarihi/turk-ocaklarinin-kisa-tarihcesi-3496>(Erişim tarihi: 21 Mayıs 2016).

¹²⁹¹ Bernard Lewis, “*Türkiye’de Tarihçilik ve Milli Uyanış*”, **Türk Yurdu Dergisi**, S.2(1960), s.11.

Tetebbular mecmuası olup encümenin amacı din, ahlak, iktisat, lisan, güzel sanatlar ve fen gibi konulardır. Bu encümenin yayını olan Milli Tetebbular Mecmuası, Türk tarihinin bir hanedan tarihi değil bir milletin tarihi olduğu tezini savunan, tarihi konuları sosyal açıdan inceleyen bir dergidir. Türklerin tarihini Göktürklerle ve Hunlara kadar götüren Ziya Gökalp, Milli Tetebbular mecmuasında Fuat Köprülü ile beraber önemli görevler almışlardır.

İslam Mecmuası 12 Şubat 1914 yılında yayımlanmaya başlamış olup bu dergide Milliyetçi ve İslamcı yazarların makaleleri yayımlanmıştır. Derginin giderlerini İttihat Terakki Partisi karşılamış olup Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Fuat Köprülü, Bursalı Tahir, Kazım Nami gibi yazarların makaleleri yayımlanmıştır.¹²⁹² Türkçe Kur'an'ın dergide yayımlanması derginin radikal bir çalışmasıdır. Rusya'da reformculuğun İslam Mecmuası üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. İslam'ın özüne dönüş ve dinin ulusal bir kimliğe kavuşturulması bu akımın ana teması olup Sırat-ı Müstakim, Sebilü'r Reşad, Mükatip ve Müderris, Beyanü'l Hak, Livâ-yı İslam, Mahvel gibi dergiler bu akımı temsil eden derneklerin yayın organlarıydı.¹²⁹³

Osmanlı Devleti'nde tarih anlayışlarını dört evre olarak incelemek mümkündür. Tanzimat'a kadar olan birinci evrede toplumun ananevi, barışçı, muhafazakâr, kendi hayat tarzını bozacak tehlikelerden kaçma hali, şuuru ve zihniyeti hâkimdir. Bu yapıda toplumun tarih görüşünün değişmesi zor olduğundan toplumun tarih anlayışı da dini ve rivayetçi, nakilci, hikâyeci tarih anlayışından modern ve araştırmacı tarih anlayışına geçememiştir. Din temelli ümmet tarihini anlatan Osmanlı tarihçileri, Orta Asya Türk tarihinden pek bahsetmemişler ve milli tarih anlayışı dini temelli anlayış içerisinde erimeye mahkûm olmuştur.¹²⁹⁴

İkinci evre Tanzimat devrinden Birinci Meşrutiyet'e kadar olan devre olup bu dönemde ümmet tarihçiliği ile beraber devlet tarihçiliğinin de gelişme gösterdiği ve Osmanlı tarihçilerinin Batılı meslektaşlarının eserlerinden faydalanmaya başladığı ve yeni metotlar kullanmaya başladığı evredir.¹²⁹⁵

¹²⁹² Masami Arai, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**(Çev.: Tensel Demirel), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.127.

¹²⁹³ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986,

¹²⁹⁴ Bayram Kodaman, "Atatürk ve Tarih", **Atatürk ve Kültür**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Özel Sayı, Ankara(1982), s.s. 3-4.

¹²⁹⁵ Azmi süslü, **Türk Tarih...**, s.325.

Birinci Meşrutiyet'ten İkinci Meşrutiyet'e giden süreci üçüncü evre olarak adlandırmak mümkündür. Bu dönemde milliyetçilik akımlarının Dünya'nın birçok yerine yayıldığı, Osmanlı Devleti'nin Müslüman ve gayr-ı müslim unsurlar arasında denge kurmaya çalışarak “*Osmanlılık*” siyasetine yöneldiği bir dönemdir. Türk milliyetçiliğinin de var olmaya başladığı bu dönemde İttihad-ı Anâsır(unsurların birliği) ve Osmanlılık fikirlerinin ön planda olduğu Osmanlı Tarih Görüşü benimsenmiştir.¹²⁹⁶

İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyetin kurulmasına kadar olan evre dördüncü evre olup bu dönemde ülkenin dört bir yandan işgal edildiğine Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine yeni bir devletin kurulduğuna tanıklık etmekteyiz. Türk aydınlarının hanedan tarihçiliği ile birlikte Türk tarihine de önem verdiği bu evrede Batılı tarihçilerin Türk tarihi üzerinde çalışmalar yaptıkları görülmektedir.¹²⁹⁷ Bu dönemde Rus idaresinden Türkiye'ye gelen İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Hüzeyinzade Ali gibi Türk aydınlarının Türklük heyecanının doğmasında büyük katkıları olmuştur.

20.yüzyıla girildiğinde Osmanlı İmparatorluğu krizler içinde boğuşuyordu. Balkanlarda yaşanan karışıklıklar ve Ermeni komitelerinin faaliyetleri artarak devam etmekteydi.¹²⁹⁸ Ekonomik durum her geçen gün kötüye gitmekteydi. Bir yandan 2. Abdülhamit imparatorluk topraklarını İslamcılık anlayışı içerisinde tutmak isterken diğer yandan İttihat Terakki, Kanun-i Esasi'nin ve parlamentonun yeniden faaliyete geçmesi için açıkça muhalefet ediyordu. 1908 yılında 2.Meşrutiyet'in ilan edilmesi Bosna-Hersek, Girit ve Bulgaristan'ın kaybedilmesini engelleyemeyecek, İtalyanların Trablusgarp'a saldırması ve Balkan Savaşları'ndaki büyük hezimet bütün dengeleri alt üst edecekti.¹²⁹⁹

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ağır toprak kayıpları yaşayan Osmanlı Devleti, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış ve Lozan Antlaşması ile diplomatik başarı sağlamıştır. Bu zaman zarfında Türk insanının sarı ırka mensup olduğu ve ikinci sınıf insan sayılmasına yönelik Avrupa'da birçok asılsız iddialar ve iftiralar ortaya atılmıştır. Batılı tarihçiler sarı

¹²⁹⁶ A.g.e., s.326.

¹²⁹⁷ Batılı tarihçilerin Türk tarihi üzerindeki çalışmaları neticesinde gerçeğe uymayan, manasız iddiaları ve iftiraları da ortaya çıkmıştır. Enver Ziya Karal, “Atatürk'ün Türk Tarih Tezi”, **Atatürk ve Devrim: Konferans ve Makaleler-1935-1978**, Ziraat Bankası yayınları, Ankara(1980), s.s. 95-96.

¹²⁹⁸ Ulutaş, a.g.t., s.70.

¹²⁹⁹ Ulutaş, a.g.t., s.s 46-55.

ırka mensup olanları ikinci sınıf insanlar olarak görmüş; bunların anlayışsız, tehlikeli ve kabiliyetsiz olduklarını, hiçbir medeni eserlerinin bulunmadığını, Avrupa'nın huzurunu kaçırdıklarını, bundan dolayı Avrupa'dan, Anadolu'dan kovulmalarının hatta yeryüzünden kaldırılmalarının gerektiğini iddia etmişlerdir.¹³⁰⁰

Türklerin yaşadıkları toprakların başka milletlere ait olduğu iddiaları devamlı surette Türklerin aleyhinde bir koz olarak kullanılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk Misak-ı Milli hudutlarında düşmanı temizledikten sonra uzun vadede Türk kimliğinin ve Türk tarihinin olması gerektiği gibi onurlu ve şerefli bir düzeye çıkartmak, Avrupalıların asılsız iftiralarını çürütmek için Türk Tarih Tezinin temel yapı taşlarını bir yapı ustası gibi ince ince yerleştirmiştir. Atatürk bu hususu şöyle açıklamaktadır: *“Milletimiz kabiliyetsiz olmadığı tarihen ve mantiken sabittir. Milletimiz büyük güçlükler içinde bir imparatorluk vücuda getirdi... Ve bunu, bu imparatorluğu altı yüz seneden beri tam bir ululuk ve büyüklükle sürdürdü... Bunu başaran bir millet elbette yüksek siyasi ve idari niteliklere sahiptir. Böyle bir durum yalnız kılıç gücüyle vücuda gelemezdi.”*¹³⁰¹

3.3. Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı

Atatürk'ün teşvikleri ve kurduğu müesseselerle gerçekleşen tarihçilik anlayışı Osmanlı tarihçiliğinden etkilenmiş olmanın yanında faydacı(öğretici-pragmatik) ve modern tarihçiliğin de temellerini atan bir tarih anlayışıdır.¹³⁰² Milletleri etkileyen inkılâpların, zaferlerin veya tam tersi felaketlerin yaşanmasıyla şekillenen tarih ilmi gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Dünya hâkimiyeti fikrinin nesillerden beri var olduğunu Göktürk Kitabelerinde *“Bengü İP”*(Ölümsüz, Sonsuz Devlet) şeklinde, Osmanlı Devleti'nde *“Devlet-i Ebed-Müddet”*(Ebediyen Yaşayacak Devlet) şeklinde, 15. ve 16. yüzyıllarda ise *“Kızıl Elma”* sembolü olarak görülmekte olup geçmişin gücünü ve bir ideali simgeleyen bu felsefe, Atatürk'ün tarih anlayışında *“Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.”* şeklinde intikal etmiştir.¹³⁰³

Eski tarih devirleri incelendiğinde hükümdar ve yönetici konumunda olan kişilerin iyi bir tarih bilgisi ve bilincine sahip olmalarının devletin siyasi ve askeri

¹³⁰⁰ Süslü, *Türk Tarih...*, s. 327.

¹³⁰¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1-3*, Divan Yayıncılık, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s.247.

¹³⁰² Ercüment Kuran, *“Milli Tarih Görüşümüz”*, *Türk Kültürü Dergisi*, Atatürk Özel Sayısı, S.85(Kasım 1969) s.15.

¹³⁰³ Azmi Süslü, *“Türk Tarihçiliği ve Atatürk”*, *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, C.1, Ankara(1998), s.s. 323-324.

başarılarına sağladığı katkılar çok fazladır. Neden-sonuç ilişkisinin açığa kavuşturulduğu tarih biliminde ileri görüşlülük kavramı, yani geçmişte yaşanan olayların gelecekte olacak sonuçlarını iyi analiz etmek gerekir. Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih bilgisi ve tarih bilimine verdiği önem onu diğer liderler arasında farklı bir konuma getirmektedir. 2. Meşrutiyet sonrası Osmanlılık fikrinin gerçek olamayacağı apaçık anlaşıldığından Ziya Gökalp'in Türkçülük fikrinden hareket eden Atatürk, milli tarih bilincini oluşturmak üzere çalışmalarını modern tarihçilik anlayışına uygun olarak sürdürmüştür.¹³⁰⁴

İslamcılık ve Osmanlılık düşünceleri bu hezimetlerden sonra yerini Türkçülüğe bırakacaktı. Atatürk'ün Cumhuriyet kurulduktan sonra milli tarih, milli benlik ve Türk Tarih Tezi üzerinde uzun vadeli araştırmalara yönelmesinin arka planında Osmanlı İmparatorluğu'nun taassup zihniyeti ile yaşadığı sarsıntılar ve hezimetler bulunmaktadır.¹³⁰⁵ Atatürk Şam'da görevli iken kavga eden Türk kökenli ve Arap kökenli iki erin kavgasında nöbetçi subayının kimin haksız olduğunu araştırmadan Türk olan askeri suçlamasını ve aşağılamasını unutmamıştır.¹³⁰⁶ Sinan Meydan bu olay sonrasında Mustafa Kemal de üstün kavim anlayışına karşı bir tepki oluştuğunu ve bu olayın onun Türklük duygularını kamçıldığını belirtmiştir.¹³⁰⁷ Atatürk'ün bir Osmanlı askeri olarak Türklerin aşağılanmasına yönelik bizzat yaşadığı hadiseler ve okuduğu kitaplar senelerce hakir görülmüş Türklük duygularını Türk Tarih Tezini oluştururken bir itici güç sağlayarak hak ettiği yere taşımıştır.¹³⁰⁸

Atatürk 14 Eylül 1931 günü bir sohbet sırasında şu açıklamayı yapmıştır: *“Bizim neslin gençlik yıllarına Osmanlılık telkin ve etkileri hâkimdi. İmparatorluk halkını meydana getiren Türk'ten başka milletlere, bu arada yanlış bir din anlayışıyla Araplara, sarayın, ordu ve devlet ileri gelenleri arasında bulunan ırktaşlarının etkisiyle Arnavutlara özel bir değer veriliyor, onlardan söz edilirken “kavmi necip” deyimini ile sıfatlandırarak bu duygunun belirtilmesine çalışılıyor, memleketin sahibi ve devletin kurucusu olan biz Türkler, ikinci plânda gelen önemsiz halk yığınları sayılıyordu.”*¹³⁰⁹ Atatürk, Manastır Asker İdadisinde Şair Mehmet

¹³⁰⁴ Kodaman, **Atatürk ve Tar...**, s.5.

¹³⁰⁵ Kodaman, **Atatürk ve Tar...**, s.s.7-9.

¹³⁰⁶ Cemal Avcı, *“Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı”*, **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Dergisi**, Ankara, 2003,s.71.,

¹³⁰⁷ Sinan Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2013, s.70.

¹³⁰⁸ Sinan Meydan, **a.g.e.**, s.74

¹³⁰⁹ Avcı, **a.g.m.**, s.72.

Emin Yurdakul'un, *"Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur"* manzumesini ilk defa öğrenci iken okuduğunu ve kendi deyişiyle *"milli benliğimin gururunu tattıran ilk anlatımı"* bulduğunu ifade ederek şöyle devam etmiştir: *"Fakat ben asıl bunu, orduya katıldığım ilk günlerde, bir Anadolu çocuğunun gözyaşlarında gördüm ve kuvvetle duydum. Ondan sonra Türklük, benim en derin güven kaynağım, en engin övünç dayanağım oldu... Artık bu yanlış görüşe son vermek, Türklüğümüzü bütün asalet ve necabeti ile tanımak ve tanıtmak gerekmektedir dedim ve ondan beri inandığım bu gerçeğe bütün Türklerin inanmasını, bununla övünüp kendine güvenmesini ülkü bildim."*¹³¹⁰

Atatürk tarihe ve tarih kitaplarına olan ilgisi okul yıllarında başlamış olup Cumhuriyetin kurulması ile Türk tarihine yönelik çalışmaları eylemsel olarak hız kazanmıştır. Atatürk'ün 1915 yılında söyledikleri tarihe olan ilgisinin bir örneğidir. *"Tarih ne güzel aynadır. İnsanlar, özellikle ahlakla gelişmemiş kavimler en büyük kutsal kavramlar karşısında bile hasis duygulara tabi olmaktan nefislerini men edemiyorlar..."*¹³¹¹ Atatürk'ün genç yaşlarda yaşadığı acı deneyimler ona tarihin şuurunu öğretmiş olup bu yüzden yeni Türk devletinin kuruluşunda milletin kendine güvenini sağlamak ve *"Türklük"* anlayışını millete benimsetmek adına tarihe olan ilgisini hep canlı tutmuştur.¹³¹² Atatürk, Harp Okulu'nda iken yasak olmasına rağmen Namık Kemal'in şiirlerini okumuştur. Atatürk'ün modern tarih anlayışına ilişkin şu sözleri de onun tarihçi yönünü göstermektedir. *"Tarih yazmak tarih yapmak kadar mühimdir, yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."*¹³¹³

Atatürk'ün okuduğu kitaplara ve tuttuğu notlara bakıldığında onun tarihçi kimliği çok daha iyi anlaşılacaktır. Okuduğu kitapların çoğu tarih kitapları olmakla beraber sadece altını çizdiği ve tuttuğu notlar yirmi dört cilt tutmaktadır.¹³¹⁴ Haldun Eroğlu, Atatürk'ün tarih bilimine önem vermesinin amatör bir tarih okuyuculuğu ile sınırlı olmadığını, sadece Atatürk'ün okuduğu kitaplara bakılacak olursa o'nun *"tarih bilgisinin, kendisini sadece tarih ilmine adanmış bir bilim insanı kadar değil hatta*

¹³¹⁰ Avcı, **a.g.m.**, s.72., Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1999, s.s. 203-204.

¹³¹¹ Mustafa Kemal, **Anafartalar Muharebesine Ait Tarihçe**, (Haz.: Uluğ İğdemir), TTK Yayını, 1990, s.27.

¹³¹² Kodaman, **Atatürk ve Tar....**, s.6.

¹³¹³ Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, s.138.

¹³¹⁴ Haldun Eroğlu, *"Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarih Anlayışı ile ilgili Bazı Görüşler"*, **Atatürk Yolu Dergisi**, S.29 -30(Mayıs-Kasım 2002), s.79.

ondan daha fazla olduğunu ileri sürmek yanlış bir değerlendirme değildir.”¹³¹⁵ diyerek ifade etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nda bile kitap okumayı ihmal etmeyen Atatürk’ü en çok etkileyen yazarlardan biri Herbert George Wells(1866-1946)’tir. ¹³¹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Wells’in bir eserinde Atilla’nın Batı Roma’yı fethettiği zaman karşısına gösterişli kıyafetle çıkan Romalı Patricien’e “*Ben sizin gibi asil bir adam değilim fakat asil bir millettendir.*” sözünü Atatürk’ün çok sevdiğini ve bu sözü “*Ne Mutlu Türküm Diyene*” şeklinde uyarladığını belirtmiştir. ¹³¹⁷ Türk Tarih Tezinin şekillenmesinde Wells’in “*Dünya Tarihinin Ana Hatları*” kitabı önemli bir yere sahiptir.

Atatürk’ün tarih ilmi hakkında söylediklerine baktığımızda onun tarih bilgisinin ne kadar derin olduğunu gösteren somut kanıtları görebiliriz. Atatürk’ün 1924 yılında tarih araştırmalarının belge ile olması gerektiğine dair tespitleri, tarih bilincini yansıtan sözlerinden sadece birkaçıdır. Atatürk şöyle demiştir: “*Herhangi bir tarihi elinize aldığınız zaman, onu gerçeğe uygun olup olmadığına güven duymak için dayandığı kaynak ve belgeleri araştırılır. Bizim şimdiye kadar doğru bir milli tarihe sahip olamayışımızın sebebi tarihlerimizin, gerçek okuyucuların belgelere dayanmaktan ziyade ya birtakım meddahların veya birtakım kendini beğenmişlerin gerçek ve mantıktan uzak sözlerinden başka kaynak bulamamak talihsizliğidir.*”¹³¹⁸

Alfred Feuillet tarafından kaleme alınan Avrupa Milletleri Ruhîyatı isimli eserde Atatürk, bir paragrafı kalın çizgilerle işaretlemiştir. Paragraf şöyledir: “*Bir milletin özellikleri: dili, tarihi, edebiyatı, sanatı uzun tarihinin ortalama olayları alınarak siyasetinin incelenmesiyle anlaşılabilir. Aynı şekilde milletin evren ve hayata verdiği kıymet ve anlam hakkındaki fikirleri de mutluluğu, felaketi ve olumlu*

¹³¹⁵ Eroğlu, a.g.m., s.79.

¹³¹⁶ “Herbert George Wells ya da daha çok tanındığı adla H. G. Wells (21 Eylül 1866 - 13 Ağustos 1946), *Dünyalar Savaşı*, *Görünmez Adam*, *Dr. Moreau'nun Adası* ve *Zaman Makinesi* adlı bilim kurgu romanlarıyla tanınan ama neredeyse edebiyatın her dalında birçok eser vermiş olan İngiliz yazardır. Sosyalist olduğunu açıkça söyleyen H.G. Wells'in çoğu eserinde önemli ölçüde siyasi ve sosyal yorumlar bulunmaktadır. Jules Verne gibi gelecekteki teknolojik gelişmeleri anlattığı kitaplarıyla bilim kurgu dalının öncülerinden hatta yaratıcılarından sayılmaktadır.”
<http://www.sozkimin.com/a/1516-herbert-george-wells-kimdir-sozleri-ve-hayati.html> (Erişim tarihi: 18-Mart-2017)

¹³¹⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1946, s. 110.

¹³¹⁸ Özkan Izgi, “Atatürk’ün Tarih İlmi Hakkındaki Düşünceleri” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S:4/10(Kasım 1987), s. 133.

*özellikleri üzerine etki yapar. Dininin, felsefesinin, edebiyatın bir millet üzerine etkisi buradan gelmektedir.”*¹³¹⁹

Her fırsatta tarihin kaynaştırıcı ve birleştirici özelliğinden faydalanan Atatürk’e göre asıl mücadele yeni başlıyordu. Milli Mücadele’nin devamını kültür mücadelesi olarak gören Atatürk, millet bilincini oluşturmak için önce milli şuurun oluşturulması gerektiğine inanıyordu.¹³²⁰ 1 Mart 1922’de TBMM’nin açılış konuşmasında Türk Milli Eğitimi’nin ilk hedeflerinin okuma-yazmayı öğretmek ve fertlere vatanını, milletini, dinini, örf ve âdetlerini, tarihini öğretmek olarak açıklayan Atatürk, ikinci hedefin ise Türkiye’nin istiklaline, benliğine düşman olan unsurları öğretmek olduğunu ifade etmiştir.¹³²¹

27 Ekim 1922’de öğretmenlere şu açıklamalarda bulunmuştur. “*Milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde yegâne rehberimiz ilim ve fen olacaktır... Milletimizi yetiştirmek için asıl olan mekteplerimizin ve darülfünunlarımızın teessüsünde aynı ilim ve fen yolunu takip edeceğiz.*”¹³²² 1 Kasım 1922’de TBMM’de ise şu değerlendirmeyi yapmıştır. “*Efendiler, bu dünyayı beşeriyette asgari yüz milyonu mütecaviz nüfustan mürekkep bir Türk millet-i azimesi vardır... Türkler on beş asır evvel Asya’nın göbeğinde muazzam devletler teşkil etmiş ve insanlığın her türlü kabiliyetlerine tecelligah olmuş birer unsurdur...*”¹³²³

19 Eylül 1922’de İstanbul Üniversitesi’nin Edebiyat Fakültesi Profesörler Meclisi, Atatürk’e fahri profesörlük payesinin verilmesini kararlaştırarak ona telgrafla bildirmişlerdir.¹³²⁴ Profesörlük beratını vermek için Ankara’ya gelen heyet üyelerine Atatürk, tarihi okul sıralarından beri çok sevdiğini, bu itibarla fahri müderrisliğin edebiyattan ziyade tarihe ait olmasının daha munasip olacağını ifade etmiştir. Atatürk Şemseddin Günaltay’a “*Tarihçilerle çok konuşacağız.*” demiştir. Elbette ki bu sözler Atatürk’ün gelecekte yapacaklarının birer işaretiydi. 20 Mart 1923’te Atatürk şu açıklamaları yapmaktadır: “*Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok tekâsül göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle*

¹³¹⁹ **Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar**, Anıtkabir Yay, Cilt 5, Ankara, 2001, s.324.

¹³²⁰ Ayfer Özçelik, “*Atatürk ve Tarih Şuuru*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 12/35 (Temmuz 1996), s.601., Karal, “*Atatürk’ün Türk...*”, s.85.

¹³²¹ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1-3**, s.131.

¹³²² **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C.2, s.s.43-45.

¹³²³ **A.g.e.**, s.s. 261-262.

¹³²⁴ Şemseddin Günaltay, “*Atatürk’ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra*” **Belleten**, C.3, S.10(1939), s.s. 273-274.

telaftiye çalışmalıyız... Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmuş olduğumuzmuş. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, ilkönce biz kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen, bütün e'falve hareketlerimizle gösterelim. Bilelim ki milli benliği bulunmayan milletler başka milletlerin şikâridir.”

1325

1923'te Fuad Köprülü'nün “*Türkiye Tarihi*” isimli eserini okuyan Atatürk şu mektubu göndermiştir: “*Türkiye Tarihinizin, gönderilen birinci kitabını büyük zevk ve istifade ile okudum. Eser kıymetlidir, mühimdir. Bunu vücuda getirmek için sarf ettiğiniz edeceğiniz mesaiyi takdir ederim, ihtisasınızın tecelli edecek eserleri millete, Cumhuriyete ifa olunabilecek hizmetlerin en kıymetli mertebesinde bulunacaktır...*”¹³²⁶ Kafesoğlu'nun dediği gibi “*Atatürk, Türk tarihinin haşmetini, Türk'ün hürriyet aşkını, İstiklal azmini, hakka ve insana saygılı asil ruhunu, ileri hamlelere karşı tutkunluğunu biliyor, bugünkü Türk'ün şuurunda vaktiyle dünyaya hükmetmiş cihangir bir milletin çocuğu hissini yaşadığını seziyordu.*”¹³²⁷ Bu minvalde 28 Eylül 1925'te Samsun'da söylediği sözler o'nun geçmişe olan bağlılığını ne güzel ifade etmektedir: “*Bizim milletimizin hayatı esasını düşünelim. Bu düşünce bizi elbette altı yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden çok asırlık Selçuk Türklerine ve ondan evvel bu devirlerin her birine muadil olan büyük Türk devrine kavuşturur.*”¹³²⁸

Atatürk, Türklerin Avrupa üzerindeki kötü imajını silmek, millete yeni bir ruh vermek ve tarih ilmine başvururken yaptığı inkılapların kabul görmesi için tarih yöntemini seçmiştir. Tarih yöntemi, tarihi olayları inceleyerek açıklamaktadır. Tarihi olaylar hakkında doğru bilgi edinmek için olaya tanıklık edebilecek belge ve bulgular değerlendirilirken tarama, tasnif, tahlil ve tenkit aşamalarından geçen tarih yöntemi, tarihi olayları inceleyerek açıklamaktadır.¹³²⁹ Atatürk iyi biliyordu ki inkılâplar ile eskinin tarihi temelleri ve mantığı yürürlükten kaldırılırken, yeni temelin sağlam olması için de yeni bir harç ve yeni bir tarih anlayışı gerekmektedir.

¹³²⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1-3,, s.314.

¹³²⁶ Mehmet Fuad Köprülü, “*Bir Hatıra*”, *Belleten*, C.3, S.10(1939), s. 278.

¹³²⁷ İbrahim Kafesoğlu, “*Atatürk ve Türk Devleti*”, *Türk Kültürü Dergisi*, S.61(1967), s. 11.

¹³²⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1-3, s.342.

¹³²⁹ *Tarih Biliminin Yöntemi*, 21 Eylül 2015, <http://www.tarhibilimi.gen.tr/>(Erişim tarihi: 01.03.2016).

Bundan dolayı 23 Ocak 1930 tarihinde Türk Ocakları 4.Kurultayı'nda Türk Ocakları Yasası'na “ *Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarih Heyeti teşkil eder*” maddesini ekleme gereği duymuştur.¹³³⁰ Atatürk'e göre “*Sonradan uydurma bir eser vücuda getirerek ertesi gün pişman olmaktansa, hiçbir eser vücuda getirmemek, beceriksizliğini itiraf etmek daha iyidir.*”¹³³¹

1931 yılında Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu Başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu'na yazdığı mektup onun tarihe ve tarih yöntemine olan bakışını çok net olarak anlatmaktadır: “*Tarih yazmak için tutulan yolun bilhassa ilmî olması şarttır. Bu münasebetle yüksek heyetinizin reisi bulunan zât-ı âlinize hatırlatırım ki, yeni dünya ufuklarına açacağınız yeni tarih semasında dikkatli olunuz. Sümmettedarik bir eser vücuda getirerek ferdasında nadim olmaktansa hiçbir eser vücuda getirmemek aczini itiraf etmek evladır. İlim sahasında vesveseli olmak, miskin müesseselerin mezunlarına inanmaktan evladır.*”¹³³²

Bilimsel bir tarih yazıcılığının oluşması için tarihi bir temel oluşturabilmek ve Türklük şuurunu geçmiş ile birleştirip yapılan inkılapları koruyabilmek Atatürk'ün tarih yaklaşımının özünü oluşturmaktadır. Batılı tarihçiler tarafından ortaya atılan iddialar ve iftiralar, Atatürk'ün Türk Tarih Tezini oluşturmada ana etkenlerden biridir.

Batılıların beyaz ırktan olduğu, Türklerin sarı ırktan olduğu ve zekâ düzeylerinin geri olduğu iddiası bir aşağılama vasıtası olarak Avrupalı düşünürler tarafından ortaya atılmıştır. 1071'de Anadolu'ya giren, 1453'te İstanbul'u fetheden Türklerin önce Avrupa'dan sonra Anadolu'dan atılması gerektiği inancı, Türklerin medeni anlayıştan uzak barbar bir ırk olduğu, farklı etnik unsurların Türklerin hâkimiyetinden kurtulması gerektiği ve Doğu Roma İmparatorluğunun tekrar tesis edilmesi anlayışı Batı Dünyası'nda çok yaygındı.¹³³³

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da işgallere başlayan Yunanistan, 1.Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devlet ile savaşmamış olmasına rağmen kendilerini

¹³³⁰ Cengiz Orhonlu, “*Atatürk ve Tarih Görüşü*”, **Türk Kültürü Dergisi**, C.6, S.61, s.28.

¹³³¹ Kocatürk, **Atatürk'ün Fik...**, s.138.

¹³³² İzgi, **a.g.m**, s.134.

¹³³³ Bayram Kodaman, “*Şark meselesi ve Tarihi Gelişimi*”, **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu**, Ankara(1992), s.s. 59-63.

eski Yunan ve Bizans'ın mirasçıları olarak görmekteydiler. Tarihin hiçbir döneminde devlet kuramamış Ermenilerin iddiaları ise Türklerin Anadolu'ya geldiklerinde topraklarını zorla ellerinden aldığı yönündeydi.¹³³⁴ İşte bahsi geçen bu iddialar başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Türk aydınlarına Türk Tarih Tezini oluşturma konusunda itici bir güç sağlamıştır. Batı merkezli siyasal ve kurgusal bu iddiaların en somut özelliği tüm Antik uygarlığa sahip çıkmasıdır.¹³³⁵ “ *Batı, asırlık kıyım ve katliamların suçluluğundan “İrkların Eşitsizliği” teorisiyle kurtulmaya çalışmıştır; ama inandırıcılığını daha da arttırması ve sömürgeciliğini devam ettirebilmesi için çok daha fazla kanıt, çok daha fazla açıklamaya ihtiyacı vardır. Batı 19.yüzyılda bu yeni kanıtları tarih, arkeoloji ve antropoloji bilimlerine başvurarak elde etmeyi denemiştir... Batı, daha önceden karar verdiği gibi, gün ışığına çıkardığı her eski ve ileri uygarlığı sahiplenmiş ve kendi geçmişiyle o eski ileri uygarlıklar arasında öyle ya da böyle, doğrudan ya da dolaylı bir ilişki kurmuştur.*”¹³³⁶ Meydan, Batı'nın bilimsel bir temelden yoksun olarak bulduğu arkeolojik bulguları, Batı'nın çıkarlarına hizmet edecek bir zihniyetle yazıya geçirdiğini fakat Conder, Sayce, Clark, Taylor, Lennonment, Hommel gibi bilim adamlarının bu uygarlıkların “*Türk kökenli*” olduklarını belirttiklerini söylemiştir.¹³³⁷

İlber Ortaylı Atatürk dönemindeki tarih anlayışı için şu önemli tepitleri yapmıştır: “ *Kemalist dönemde ulusalcı dürtülerle Ortaçağlar ve İlkçağ tarihine önem verilerek Osmanlı tarihinin ihmal edildiği sıkça tekrarlanmıştır. Ancak Osmanlı araştırmalarının en parlak döneminin bu yıllara rastladığını ve bilimsel Osmanlı Tarihçiliğinin bu yıllarda temelini atıldığını bilmek gerekir... Kemalist dönem her şeyden önce ilmi tarihçilik yapılması için Türk düşünce ve bilim hayatına gerekli teknik bilgi ve donatımı sağlamış, devlet bütçesinden bu işe pay ayrılmasını gelenek haline getirmiş ve tarih tezleri konusunda sonraki dönemlerde görülmeyen serbest bir tartışma ortamı açmıştır. Nihayet Türk Tarih Kurumu'nun özerk bir statü ve bağımsız mali kaynaklarla kurulması, tarih biliminin özgürce gelişmesine imkân veren bir olaydır.*”¹³³⁸

¹³³⁴ Özer Küpeli, **Atatürk ve Tarih**, s.7, http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/o_k-ata_tarih.pdf(Erişim tarihi: 18 Şubat 2016).

¹³³⁵ Sinan Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, s. 158.

¹³³⁶ Meydan, **a.g.e.**, s.s.158,159.

¹³³⁷ **A.g.e.**, s.162, 167.

¹³³⁸ Ortaylı, **Gelenekten Gel...**, s s.110-114.

3.4. Atatürk'ün Türk Tarih Tezi

Atatürk'ün Türk Tarih Tezini anlayabilmek için Türkiye Devletinin nasıl bir eğitim sistemi devraldığını ve bu eğitim sistemini nerelere götürdüğünü bilmek gereklidir. Osmanlı Devleti'nde 1776'dan itibaren Batı sistemi model alınarak askeri okullar, Rüştîye(ortaokul), İdadi(Lise) ve Sultani(ortaöğretim) gibi ortaöğretim kurumlarının yanında iptidai gibi ilköğretim kurumlarının da kurulduğu görülmektedir.¹³³⁹ Azınlık ve yabancı okulların da gittikçe çoğalmaya başladığı bu dönemde, açılan mektepler Maarif Nezaretine(Milli Eğitim Bakanlığı) bağlı olmakla beraber meşihat(Şeyhülislam), Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'ne bağlı medreseler ile sıbyan mektepleri(ilköğretim) de vardır. Cumhuriyet kurulduktan sonraki eğitim sistemine bakıldığında ilk olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimlerin Birleştirilmesi) çıkartılarak tüm bilim ve öğretim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmış, böylelikle bütün eğitim ve öğretim kurumları denetim altına alınarak vatandaşlık eğitimi için gerekli olan temel atılmıştır.¹³⁴⁰

Cumhuriyet kurulduktan sonra 1924'te Hüseyin Vasıf Çınar'ın Eğitim Bakanlığı döneminde ev idaresi, atölye, laboratuvar ve kız çocukları için çocuk bakımı gibi dersler, ders programlarındaki ilk yenilik çalışmaları olup 8 Eylül 1924 tarihli genelgede eğitim ve öğretimin temel amaçları şöyle belirtilmiştir:¹³⁴¹ Eğitimin milli esaslara ve batı medeniyetinin yöntemlerine dayanarak çocukların kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakâr olma ülküsünü taşımaları. Ayrıca okulların toplumsal yaşam kurallarında örnek alınacak bir eğitim yaparak toplumun ve ailenin ihtiyaçlarını dinlemeleri, tasarruf, yardımlaşma, iktisat fikirlerini vermesi ve çocuklarda makul bir disiplin oluşturmaları.

1924 tarihli ilk mektep müfredat programı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk müfredat programı olup bu program ilkokulu beş seneye indirmiştir. Tarih, Coğrafya, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye derslerinin olduğu bu program 1926 senesinde ilk mektep müfredat programındaki Malumat-ı Vataniyye dersi, Yurt Bilgisi olarak değiştirilmiştir. Malumat-ı Vataniyye ve Yurt Bilgisi derslerinin amacı

¹³³⁹ Nevzat Köken, “ Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi” s.27.

¹³⁴⁰ Yahya Akyüz, **Başlangıçtan 2001'e kadar Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2001, s.299.

¹³⁴¹ Akyüz, **a.g.e.**, s. 301.

gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifelerini tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin ederek milli ve insani vazifelerini ifa edebilecek bir hale getirmektir. 1926 tarihli ilk mektep müfredat programında Yurt Bilgisi dersinin hedefleri altı madde ile şöyle özetlenmiştir: ¹³⁴²

- Çocuğa, etrafında olup biten işlerin cereyan eden hadiselerin ahlaki, iktisadi ve hukuki manalarını öğretmektir.
- Onda devlet, milliyet ve aile tesanüdüne ibtina eden sağlam bir ahlakiyet hissi vermek ve yaşatmaktır.
- Çocuğa içinde yaşayacağı cemiyette kendisinin oynadığı oynayacağı rolü sezdirmek, onu demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmektir.
- Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milliyetini sevdirmektir.
- Türk say ve teşebbüsü ile meydana gelen ve aynı say ile işletilen müesseselere bilhassa atf-ı dikkat suretiyle çocukta Türk'ün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimad ve iman tevliid etmek ve yaşatmaktır.
- Çocuklara devlet teşkilatı ve hükümet makinesi hakkında esaslı fikirleri öğretmektir.

Afet İnan, Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Heyetinin 2.8.1927 tarihli kararıyla beş sene müddetle ilk mekteplerin beşinci sınıfında okutturulmak üzere yayınlanmış olan Yurt Bilgisi ders kitabını Atatürk'ün yeterli görmediğini belirtmektedir. Akdölbaki Gölpınarlı kitabın giriş kısmında şöyle demiştir: “*Aslında bu, ilkokul çocuklarına bir ders kitabı olmaktan öte, Cumhuriyet'in nasıl bir millet, nasıl bir hükümet, meclis, milletvekili, bakan “ sorularına verdiği yanıttır.*”¹³⁴³

Kitabın genel içeriğine bakıldığında; ¹³⁴⁴ birinci bölümde Türk Devleti ve Türk Milleti'nden bahsetmiş, “*Bağımsız Millet, Esir Millet*” kavramlarına vurgu yaparak bağımsız bir devlet olmanın önemi irdelenmiştir. İkinci bölümde Abdölbakir Dönemi'nin zulmünden ve istibdat döneminin zorluklarından,

¹³⁴² İlk Mekteplerin Müfredat Programı, Birinci Tab, Milli Matbaa, İstanbul.1926.

¹³⁴³ Abdölbakir Gölpınarlı, **Yurt Bilgisi Atatürk Dönemi Ders Kitabı**, 2.b., Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2007, s. 9.

¹³⁴⁴ Gölpınarlı, **Yurt Bilgisi Atatürk Dönemi Ders Kitabı**.

vatansever Türklerin, Türklüğü yücelterek Türk Milletinin uyanışını gerçekleştirecekleri anlatılmıştır. Bu bölüm hilafetin hainliği, milli kurtuluş ve devrimin kahramanları ile devam etmiş olup sonraki bölümlerde hükümetin işleyişi, kanunlar, Türk vatandaşının görev ve hakları, Türkiye de toplumsal faaliyetler, işsizler, içkinin zararları, sıtma, basın, gazeteler ve biriktirilen paranın işletilmesi vb. konular yer almaktadır. Sayfa aralarında Atatürk ve silah arkadaşlarının fotoğrafları ve çeşitli konularla ilgili vatanseverlik, Türklük ve Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili şiirler vardır.

Yurt Bilgisi dersleri görüldüğü üzere milli tarihin yeniden inşasını sağlayan araçlardan biri olmuştur. *“Yurt Bilgisi derslerinde vatan, bayrak gibi sembollere başvurularak milli kimlik etrafında kollektif bir bilinç oluşturulmaya çalışılmış, kişinin kendisini Türk Milleti’ne ait hissetmesinin gurur verici bir duygu olduğu, sık sık vurgulanmıştır.”*¹³⁴⁵ Bir tarafta çocuklara yönelik milli eğitim yaygın ve etkin hale getirilirken diğer tarafta ise halkın eğitilmesi amaçlanmıştır.¹³⁴⁶ Halkın eğitilmesi kısmı “Türk Tarih Tezinin” başlangıç noktasını oluşturmuştur.

Atatürk’ün Türk Tarih Tezinin somut anlamda çıkışı, 1928 yılında Afet İnan’ın Fransız mektebinde okurken coğrafya kitabında *“Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu”* ifadelerini Atatürk’e söylemesiyle başlamıştır.¹³⁴⁷ Afet İnan, Prof. Eugene Pittard’ın *“Irklar ve Tarih”*(Les Races et l’Histoire) kitabı ile Coğrafya kitabının karşılaştırmasını yapınca birbirlerine uymadıklarını anlamıştır. Afet İnan’a göre Avrupa tarihçileri, barbar lakabını verdikleri Türkleri sadece bir istilacı kavim olarak görüyorlardı.¹³⁴⁸ Afet İnan Atatürk’ten Mektuplar kitabında bu konunun ayrıntısına girmiştir. 1927 yılında İstanbul Kız Lisesine başladığında rahibe olan öğretmenlerinin alışamadıkları bir disiplin uyguladıklarını ve ders kitaplarında milli hislerini rencide eden cümleler olduğunu belirtmiştir.¹³⁴⁹ Afet İnan bu konuyu şöyle izah etmiştir: *“...Onun için öğretmene itiraz etmiş ve bunların bizim tarihimiz bakımından doğru olmadığını söylemişim. Rahibe olan öğretmenimiz münakaşaya girmiyor ve bunları öğrenmem için de ısrar etmiyordu. Bir kitapta Türklerin sarı*

¹³⁴⁵ Birol Caymaz, **Türkiye’de Vatandaşlık: Resmi İdeoloji ve Yansımaları**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.s.19-21.

¹³⁴⁶ Fatma Gürses, **“Türkiye’de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm”** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010, s.122.

¹³⁴⁷ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.192.

¹³⁴⁸ **A.g.e.**, s.192.

¹³⁴⁹ Afetinan, **Atatürk’ten Mek...**, s.9.

ırktan ikinci derecede ve barbar bir kavim olduğu yazılı idi. Diğer bir kitapta... sarı veya Mongol ırkı: Bunlar Doğu ve Orta Asyadadırlar. Başlıca halk, Çinliler, Japonlar, Anamitler. Batı Asyadaki Türkler de sarı ırka mensupturlar. Aynı kitapta: Geçmiş zamanlarda zengin ve çok güzel medeniyetlerin yurdu olan Küçük Asya, bugün fakir bir memleket olup 9 milyon nüfusu vardır: Bu çöküşün esas sebebi, Türklerin bu yerleri fethetmesiyle eski ticaret yollarının ve sulama işlerinin terkedilmiş olmasıdır...”¹³⁵⁰

Afet İnan Atatürk’e bu kitapları gösterdikten sonra Atatürk “ *Hayır böyle olamaz. Bunların üzerinde meşgul olalım.*” demekle kalmamış, yeni kitaplar getirterek bizzat kendisi çalışmaya ve çalıştırmaya başlamıştı.¹³⁵¹ Afet İnan, Utkan Kocatürk ile yaptığı röportajda Atatürk’ün Tarih Tezi için şöyle demiştir: “*Bir kere Türklerin umumî olarak, yani objektif ve tarihî metodlara uygun bir kronolojik sıra halinde tarihlerinin tespiti.. Fakat bu kâfi değil, sadece siyasî ve askerî tarih. Daha ziyade neler yapmışlar, ne bırakmışlar medeniyet için? Bunun için de Tarih Kurumu.. Zaten ilk, Türk Ocağında bir heyet olarak kurulduk ve onda ben de bulunmuştum o kurultayda..*”¹³⁵²

Afet İnan’a göre esas konu Türklerin cihan tarihinde yeri ve medeniyet âleminde rolleri idi. 1929 yılından sonra bu çalışmaların hız kazandığı bir döneme girilmekte olup Atatürk, İstanbul Üniversitesi’nden verilen tarih notlarını okumanın yanında tercüme ettirdiği Wels’in Dünya Tarihi kitabını inceliyordu. Afet İnan o günler için şunları demiştir: “*Ben tarih okutma vazifem icabı olarak 1929 da çalışmaya başladım. Tarih sahasında çıkmış en yeni kitapları Atatürk getirtti. Bunlarla yeni bir kütüphane kurmuştu. Memlekette tarihle uğraşanları etrafında topladı. Herkesten bir fikir dinliyorduk. Her vekil ve mebus arkadaşları Atatürk’ün yanından çıkarken yeni bir kitap koltuğunda oluyordu. Onların hülâsaları toplanıyor, Atatürk kendi okuduğu kitaplarla beraber bu hülâsaları tetkik ediyordu. Çalışma uzun ve ekseriya fasılasızdı.*”¹³⁵³

Atatürk’ün isteği, yeni kuşakların tarihi gerçek belgelere dayanarak öğrenmeleri ve gerçek bir tarih bilincinin yaratılması idi. Türkiye’nin en eski yerli

¹³⁵⁰ A.g.e., s.9.

¹³⁵¹ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.192, Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.9.

¹³⁵² Utkan Kocatürk, “ *Prof. Dr. Afet İnan’la Bir Konuşma*” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 716, Tam metin için bkz.: Ek-3.

¹³⁵³ Afet İnan, “*Atatürk ve Tarih Tezi*”, *Belleten*, C.3, S.10(1 Nisan 1939), s. 244.

halkı kimlerdir? Türkiye’de ilk medeniyet nasıl ve kimler tarafından kurulmuştur? Türklerin dünya tarihinde ve medeniyetinde yeri ve hizmeti nedir? Türklerin İslam tarihindeki yeri ve rolü nedir? Türklerin uygarlık Dünyası’nda yarattığı eserler nelerdir? İşte bu soruların etrafında şekillenen Türk tarih çalışmalarının başlıca amaçları şunlardır:¹³⁵⁴

- Türklerin sarı ırktan olduğu ve medeni yetenekten yoksun olduğu iddialarını çürütmek.
- İslam kimliğinin içinde kaybolan Türk tarih yazımını ümmetçi anlayıştan ulusal-modern tarih anlayışa geçirmek.
- Türk tarihinin medeniyetteki gerçek yerini ve Türk kimliğini ortaya çıkarmak.

Zamanın çoğunu tarihi etütler yapmak için ayıran Atatürk, Türklerin bir aşiret olarak Anadolu’da imparatorluk kurmasının bir izahının olması gerektiğini düşünüyor ve tarih ilminin bu gerçeği mutlaka ortaya çıkartacağını her fırsatta dile getiriyordu. Atatürk kendi kurduğu devlet gibi nice büyük devletlerin Türkler tarafından kurulduğuna gönülden inanıyor ve düşüncelerini belgeler ile kanıtlamaya çalışıyordu. O’nun bilimsel bir zemin oluşturma düşüncesi Türk tarihçilerini bir kurum etrafında toplanmasını sağlamıştır. İnan, Atatürk’ün Tarih Tezi hakkındaki düşüncelerini şöyle özetlemiştir: “ *Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümullü medeniyete de sahip olmuştur, bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur, diyordu. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendine kuvvet bulacaktır. O yakın bir tarihte göç etmiş olmakla bu vatanın hakiki sahibi olamaz*”.¹³⁵⁵

Türk brakisefal ırkının Anadolu’da ilk devlet kuran millet olduğunu belirten Atatürk’e göre bu ırkın kültür yurdu Orta Asya idi. Afet İnan bu konuda şu yorumu yapmıştır: “*Taşı cilâlamayı bulan, ziraat hayatına erişen, madenlerden istifadeyi keşfeden bu halk kütlesi, göç etmeye mecbur kaldı... Gittikleri yerlere yerleştiler, kültürlerini orada kurdular. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk*

¹³⁵⁴ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.s.195-204.

¹³⁵⁵ **A.g.m.**, s.s.244-245.

kurucuları Orta Asyalı brakisefal ırkın mümessilleridir. Biz bu günkü Türkler de onların çocuklarıyız... ” ¹³⁵⁶

Türk Tarih Tezinin savunduğu temel noktalar şunlardır: Medeniyetin ilk çıkış yeri ve beşiği, brakisefal ırkın ilk yurdu Orta Asya’dır. İlk medeniyetin yaratıcısı olan Türkler brakisefal ve beyaz ırktan olup anayurtları Orta Asya’dır. Tarih öncesi devirlerde Orta Asya’da meydana gelen kuraklık yüzünden Türkler Çin’e, Mezopotamya’ya, Anadolu’ya, Kafkasya’ya ve dünyanın diğer yerlerine dağılmışlardır. Gittikleri yere uygarlıklarını götüren Türkler tarafından medeniyet dünyaya yayılmıştır. Orta Asya’dan gelen Hititler, Anadolu’nun ilk yerli halkı olup Türklerin atalarıdır.

Muazzez İlmiye Çığ Türk Tarih Tezini şöyle özetlemiştir: *“Osmanlı Devleti zamanında eski Türk tarihi ile ilgili bir araştırma yoktu. Atatürk’ün okuduğu Batı’da yazılmış bazı kitaplarda Türkleri küçük düşürücü sözler vardı. Bir taraftan bunları çürütmek, diğer taraftan Türk gençliğine atalarının ve bugün üzerinde yaşadıkları toprağın tarihini ve kültürünü araştırarak, öğreterek Türk ruhunu yeniden canlandırmak gerekiyordu. Türklerin, çok eski çağlarda yaşadıkları Orta Asya’daki iklim değişiklikleri yüzünden vatanlarını bırakarak çeşitli yönle göç ettikleri biliniyordu. Bu göçler ne zaman başlamıştı? Göç yolları nerelere kadar uzamıştı? Türkiye topraklarında yaşayan en eski halklar kimlerdi? Bu yerlerde ilk uygarlık nasıl gelişmiş veya kimler tarafından getirilmişti? Bunların eski Türklerle bir bağlantısı olabilir miydi? Türklerin dünya tarihinde ve medeniyetinde yeri, İslam tarihinde roller nelerdi?”* ¹³⁵⁷

1930’lu yıllarda üstün ırk kavramı devletlerin izledikleri bir siyaset haline gelince Türklerin uygarlık yeteneğinden yoksun oldukları iddialarına cevap verilmesi kaçınılmaz hale geldi. Orhan Türkdoğan, Bolşevizm, Nazizm ve Fazişm gibi Batı’nın hasta ideolojilerine karşı Türk toplumunun tarihsel ve direnç noktalarına yoğunlaşmasını “Kemalizm” olarak tanımlamış ve şöyle demiştir: *“ Tarih tezine dayalı bu yaklaşım Osmanlı’dan beri sürüp gelen “Frenk meşrep” veya Toynbee’nin deyimiyle, “Herodian” diyebileceğimiz bir Batılılaşma eğilimine, Erik Jan Zürcher’in yerinde tespitiyle, Türklere, bilhassa genç kuşaklara, kimi zaman*

¹³⁵⁶ A.g.m., s.245.

¹³⁵⁷ Muazzez İlmiye Çığ, *Atatürk ve Sümerliler*, Kaynak Yayınları, 5.b İstanbul, Şubat 2004, s.27.

üstünlük duygusuna çok yaklaşan güçlü bir milli kimlik ve milli övünç duygusu aşılyordu.”¹³⁵⁸

Türkiye’de antropolojik anketlerin yapılması Avrupa’daki üstün ırk modasına kapılmaktan ziyade Türk ulusuna özgüven ve moral gücü sağlamak adına Türkler hakkındaki önyargılara, iftiralara cevap verme niteliğindeydi.¹³⁵⁹ Peyami Safa, Türk Tarih Tezinin “*Bosna Hersek, Trablusgarp, Balkan ve Sevr felaketlerinden sonra yarım yamalak uyanmış milli şuurun dibini kemiren kendini aşağı görme kompleksini parçalamak*” amacıyla olduğunu belirtmektedir.¹³⁶⁰ Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü “*karanlık bir çağı geride bırakmak*” olarak gören Türk Tarih Tezi, ulusçuluk fikri ile gelişerek ulusal kimliğin keşfedilmesini sağlamış ve tarihi çok eski köklerde arayarak “*bilimselci*” ve “*tarihselci*” bir yapıya dönüşmüştür.¹³⁶¹

Sinan Meydan Türk Tarih Tezini şöyle tarif etmiştir: “*Atatürk’ün 1930’larda başlattığı tarih çalışmaları ve bu çalışmalarla kanıtlanılmaya çalışılan Türk Tarih Tezi, içeride Türk tarihinin “İslam Tarihiyle ya da sadece Osmanlı tarihiyle” başlatılmasına; dışarıda ise Türklerin “köksüz”, “uygarlıksız,” “göçebe” ve “yağmacı” bir millet olarak gösterilmesine karşı ortaya atılan “ulusal merkezli” bir karşı çıktı.*”¹³⁶² Atatürk, Türk Tarih Tezi ile Türk Devletine “*tarihsel derinlik*” kazandırmanın yanında asırlardır yıpratılmış millete “*moral ve güven*” vermeye çalışmış olup yüzyıllardır onuru örselenen bu toplumu Asyetik kökleriyle yüzleştirerek bir tür “*toplumsal tedavi*” gerçekleştirmeye çalışmıştır¹³⁶³

Akurgal, Türk Tarih Tez’inde Türk tarihinin Etilere kadar gitmesini iki sebebe bağlamaktadır:¹³⁶⁴ Osmanlı Devleti’nden farklı olarak Türk milletine yeni bir ruh ve benlik kazandırmak ve Anadolu’nun en eski sakinlerinin Eti olduğunu, Etilerin de Türk kökenli oldukları fikrini ortaya koyarak Avrupalıların Anadolu’da tarih bağı ile hak iddia etmelerinin önüne geçmektir. Enver Ziya Karal’a göre Atatürk’ün Tarih Tezi ve Türk tarihçiliği saldırgan değil bir savunma tarihçiliğidir. Dönemin ırkçı

¹³⁵⁸ Orhan Türkdoğan, **Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı**, İstanbul, 2005,s.370.

¹³⁵⁹ Şerafettin Turan, **Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, TTK yayınları, Ankara, 1999, s.s. 43-44.

¹³⁶⁰ Peyami Safa, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1995, s.s. 127-128.

¹³⁶¹ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**,s.s. 185-186.

¹³⁶² Sinan Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, s.71.

¹³⁶³ Meydan, **a.g.e.**, s.73,121.

¹³⁶⁴ Ekrem Akurgal, “*Tarih İlmi ve Atatürk*”, **Belleten**, C:20, S:80(Ekim 1956), s.s. 582-583.

anlayışından çok uzaktır.¹³⁶⁵ İlber Ortaylı şu tespiti yapmaktadır: “ *Dış dünya şartlarının zorlaması, irili ufaklı Avrupa ulusların aşırı milliyetçi tarih tezlerini benimsemesine neden oldu. 1930’lar Türkiye’sinin bu hava dışında kalması için bir neden yoktu. Yeni bir milli devlet, milli tarihçilik yapıyordu. Bununla beraber belirtmek gerekir ki milliyetçi tarihçilik 1930’lar Türkiye’sinde çağdaş Avrupa’da olduğu kadar yaygın ve inatçı değildi.*”¹³⁶⁶ Erik Jan Zürcher kitabında Atatürk’ün tarih çalışmaları için şunları demiştir: “*Atatürk’ün tarih ve dil tezleri çağdaş sosyolojik ifadeyle bir kimlik arama bir kendine dönüş ve yeniden diriliş anlamı taşıyordu. Çünkü döneminde Orhun Abideleri okunmuş, Türkoloji alanındaki zengin araştırmalar Batılı dil bilimci ve edebiyat tarihçileri tarafından yayım hayatına sunulmuştur.*”¹³⁶⁷

Türk Tarih Tezinin baş mimarı Atatürk’ün şu sözleri Türk Tarih Tezini çok iyi yansıtmaktadır: “*Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekləri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin istiklaline, kendi benliğine, an’anatı milliyesine düşman olan bütün anasır-ı mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyeti cihana göre böyle bir cidalin istilzam eylediği anasır-ı ruhiye ile mücehhez olmayan fertler ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklal yoktur.*”¹³⁶⁸ Ruşen Eşref Ünaydın, Türk Tarih Tezi ile ilgili şöyle demiştir: “*Türk’ü zaman ve mekân içinde arayıp bulmak, Türk’ün benliğini, yüceliğini, asilliğini ispat etmek istiyordu. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorileri bu düşüncenin ürünüydü. Atatürk, sofrasında oturmak mazhariyetine erişen kişilere bu konularda ödevler verirdi. Türk dili ve Türk tarihi konusundaki bu ödevler sofrada ciddi olarak tartışılırdı.*”¹³⁶⁹

Afet İnan’a göre Atatürk devri Türkiye için bir tarih devridir.¹³⁷⁰ Türkiye Cumhuriyeti tarihi onun girişimiyle başladı. O’nun ülkesini düşman işgalinden kurtarması, Cumhuriyeti kurması ve on beş yıl en verimli şekilde büyük işler yapması sonucu milletin sevgi halesi içinde ebediyete intikal etti.¹³⁷¹ Afet İnan,

¹³⁶⁵ Enver Ziya Karal, “*Tanzimat’tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz*”, **Felsefe Kurumu Seminerleri**, TTK, Ankara(1977), s.258

¹³⁶⁶ Ortaylı, **Gelenekten Geleceğe**, s.109.

¹³⁶⁷ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul, 1995, s.24.

¹³⁶⁸ Enver Ziya Karal, **Atatürk’ten Düşünceler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1969, s.78.

¹³⁶⁹ Ruşen Eşref Ünaydın, **Atatürk, Dil ve Tarih Kurumları, Hatıralar**, Ankara, 1954, s.s.51-65.

¹³⁷⁰ İnan, “*Atatürk ve Tarih Tezi*”, **Belleten**, s.243.

¹³⁷¹ İnan, **a.g.m.**, s.243.

Milletine büyük inkılâplar hediye eden Türk kültür tarihinin yapraklarını dolduran Atatürk'ün hediye ettiği inkılâplardan birinin de “*tarih*” üzerine olduğunu belirtmiştir.¹³⁷²

Afet İnan, Atatürk'ün Tarih Tezi'ni şöyle ifade etmiştir: “ “Ortasyadan, şarka, cenuba, garpte Hazar Denizinin şimal ve cenubunda olmak üzere yayıldı. Gittikleri yerlere yerleştiler, kültürlerini oralarda kurdular. Bazı muntıkalarda otokton oldular, bazılarında otokton olan diğer bir ırk ile karıştılar. Avrupada tesadüf ettikleri ırk tipi dolikosefal idi. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Ortaasyalı brakisefal ırkın mümessilleridir. Biz bu günkü Türkler de onların çocuklarıyız. İşte Atatürk'ün tarih tezi kısaca böyle hulâsa edilebilir.”¹³⁷³ Atatürk'ün hasta yatağında bile tarih ve dil çalışmaları üzerinde durmaktan geri kalmadığını belirten Afet İnan, Atatürk'ün hasta yatağında iken şöyle dediğini belirtmiştir: “*Tarih tezi olgunlaştı, onun üzerinde yürümek, durmadan çalışmak lazımdır. Bazı imansızlar olabilir, bunlar yol kesenlere benzer; aldırmayınız diyordu. Dil üzerinde daha çok çalışmak isterim.*”¹³⁷⁴ Afet İnan kendisi ile yapılan röportajda Türk Tarih Tezini şöyle özetlemiştir:

“*Tarih tezi vardı, yani bütün etütlerden sonra şöyle bir kanaate varıldı ki Türk tarihi yalnız Osmanlı devri değildir. Ondan evvel bir Selçuk devri var ve sonra bugün Anadolu'da Türk adı altında yaşayan halkın daha eski medeniyetlere dayanan bir tarafı var. Onun için de Anadolu'nun da en eski medeniyetleri bugün üzerinde yaşamakta olan kimselerin yani çocukların, onların çocuklarının eseridir. Onun için bir kere Anadolu'da böyle bir derinliğe gitmek lazım geldiği kanaati vardı. İşte tezin birinci noktası budur. İkincisi de Türklerin orta Asya'da oldukları muhakkak. Oradan birçok yerlere yayılmışlar, belki tarihi vaka icabı. Fakat yerleştikleri yerler de olmuş. Ve birçok yerlerde gittikleri vakit, mesela Hindistan'da kendi isimlerine devlet kurmuşlar. İran'da İran Selçuklularını kurmuşlar. Avrupa'nın ta içlerine kadar gitmişler. Ve bunlar bir boş laflar değil yani boş bir gidiş değil. Onun için de ikinci safhası da işte bu. Yani Türklerin göçebe olsun yerleşik olsun gittikleri yerlerde muhtelif coğrafi bölgelerde yerleşmeleri ve orada bıraktıkları medeniyet izleri. Yani tarih tezinin esası bu. Bunlara kadar gidip araştırmak lazım. Yoksa şu demek değildir. Bazen şöyle bir şey deniyor yani her tarafa Türkler mi gitti medeniyet verdi. Çünkü böyle bir harita yapıldı da böyle bir zihniyete takınıyor. Acaba bütün Orta Asya'dan giden göçlerde Türkler her tarafa gittiler. Değil. Ufak ufak gruplar halinde dahi gitse demek ki Türkler böyle muhtelif sebeplerden dolayı göç etmişler. Başka yerlerde ya o halka karışmışlar yahut yeni bir devlet kurmuşlar. Ama bazıları ileri olmuş bazıları geri. Yani Atatürk'ün de vardığı kanaat şu oldu. Anadolu'da evvela en eski medeniyetlere kadar tetkik etmek ve onları meydana çıkarmak lazımdır. Bugün halk, Anadolu halkı bunların*

¹³⁷² A.g.m., s.s. 243, 246.

¹³⁷³ A.g.m., s.s. 245-246.

¹³⁷⁴ A.g.m., s.246.

varisleri olarak ve onlardan birçok şeyleri yaşıyorlar yine, onlardan aldıkları kısımları. O halde bunlara biz varisiz başkaları olamaz. Diğer taraftan da başka yerlere yayılmış olanlar. Yani Türk tarih tezini böyle ifade etmek lazım”¹³⁷⁵

Sinan Meydan, Türk Tarih Tezi’nin en ateşli savunucularından birinin Afet İnan olduğunu belirterek onu şöyle anlatmıştır: “ Afet İnan’ı öz kızı gibi seven Atatürk, onu tarih öğrenimi için Avrupa’ya göndermişti. Avrupa’da öğrenimini başarıyla tamamlayan Afet İnan yıllar sonra bir tarih profesörü olarak geri dönmüştü. Atatürk, tarih konusundaki tezlerini çoğu kez ilk olarak Afet İnan’la tartışır; onun fikirleri doğrultusunda gerekirse düzeltmeler yapar ve tarih tezlerini genellikle Afet İnan aracılığıyla dile getirirdi. Başka bir ifadeyle Türk Tarih Tezi’nin babası Atatürk ise, anası Afet İnan’dır.”¹³⁷⁶

3.5. Türk Tarih Kurumunun Kuruluş Süreci

Türk ulusunun üstün uygarlık vasıflarına içten inanmış olan Atatürk’ün bir eseri olan Türk Tarih Kurumu, kendine güven ve inancını yitirmiş olan Türk ulusunun yalnız savaş alanında değil, uygarlık alanında büyük ulus olduğunu gösteren bir şaheserdir.¹³⁷⁷ O milletini uygar milletlerin seviyesine çıkarmak için ilkönce tarihini bilmesi, tarihini yabancılardan değil, milletin kendisinin araştırarak öğrenmesi gerektiğine inanıyordu.

Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Türk Tarih Encümeni, 1909 yılında kurulan Tarih-i Osmani Encümeni’nin bir devamı niteliğindedir.¹³⁷⁸ Bu encümenin en önemli faaliyeti dergi çıkartmasıdır. Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası 1910 yılında yayım hayatına başlamıştır. 1924 yılından itibaren ismi Türk Tarih Encümeni olarak değiştirilmiş, encümen başkanlığına da Fuat Köprülü getirilmiştir. Satın alma, bağış ve becayiş yoluyla yazma ve basma olarak 3000 eserin toplandığı Türk Tarih Encümeni 1931 yılında kapatılarak Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ismini aldı.¹³⁷⁹

¹³⁷⁵ Reed, **a.g.m.**, s.s.112-113., Geniş bilgi için bkz.:Ek-2

¹³⁷⁶ Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, s.179.

¹³⁷⁷ Uluğ İğdemir, **Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Tarih Kurumu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s.3.

¹³⁷⁸ “Târih-i Osmâni Encümeni”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C.2 Ankara, s.83.

¹³⁷⁹ **A.g.e.**, s.84.

23 Nisan 1930'da Ankara'da Türk Ocaklarının yeni binasında toplanan Türk Ocaklarının 6.Kurultayı, Türk Tarih Kurumunun kuruluşunun başlangıç aşaması olarak görülmektedir.¹³⁸⁰ Afet İnan bu kurultaya Aksaray delegesi olarak katılmış olup düşüncelerini şöyle belirtmiştir: “ 23 Nisan 1930'da Türk Ocaklarının 6.Kurultayına Aksaray delegesi olarak katıldığım vakit, isimlerini işitip, eserlerini okuduğum şahıslarla karşılaşmıştım. Birçoğu yaşlı ve memleketimizde ilim, edebiyat ve diğer alanlarda tanınmış kimselerdi. Ben bu Kurultay'a katılıp konuşmaları dinlerken, Türk Ocaklarının o zamana kadar olan çalışmaları hakkında, itiraf edeyim ki, bilgi sahibi değildim. Çünkü Türk Ocaklarının yeni bir üyesi idim.”¹³⁸¹

Afet İnan Türk Ocakları Kurultayı'nda Hamdullah Suphi Tanrıöver ile Dr. Reşit Galip arasında geçen münakaşalara kulak misafiri olduğunu belirtmiştir.¹³⁸² Türk Tarihini Tetkik Encümeni Başkanlığına Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Tevfik Bıyıklıoğlu, Başkan vekilliğine Dr. Reşit Galip gelmiş; Ankara Musiki Mektebi Muallimlerinden Afet Hanım, Samih Rifat, Saffet Arıkan ve Dr. Reşit Galip üye olarak seçilmişlerdir.¹³⁸³

Afet İnan bir gün¹³⁸⁴ Orman Çiftliği'nde bulunan Marmara köşküne gittiğinde Atatürk kendisine “*Sen Kurultay'da bir faaliyet göstermeyecek misin?*” diye sormuştur. Afet İnan, Türk Ocaklarında kadın üyelerin çoğalması için çalışmalar yapmak istediğini belirtince Atatürk, Afet İnan'a Türk Ocakları yasasının ikinci ve üçüncü maddelerini göstererek bunlardan ne anladığını sordu. 2.Madde'ye göre Türk Ocağının maksadı milli şuurun kuvvetlendirilmesine medeni ve sahî(gerçek) tekâmülünün(olgunluk) teminine ve milli iktisadın inkişafına(gelişim) çalışmaktır. Türk Ocaklarının faalen iştilal(uğraşma) sahası Türk Cumhuriyeti hudutları dâhiline münhasırdır. 3.Madde'de ise şunlar yazılıdır: Cumhuriyeti, milleti, muasır medeniyeti ve halkçılık mefkûreleri(ülkü) tahkik ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraberdır. Türk Ocağı bu mefkûrelerini neşr(yayım) ve telkin için ilim, hars(kültür) ve içtimaiyat(toplum bilimi) sahasında mücadele ve

¹³⁸⁰ Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.11.

¹³⁸¹ “*Afet Hanım Kurultaya murahhas intihap edildi*”, **Cumhuriyet**, 17 Nisan.1930, s.1.

¹³⁸² Afet İnan bu münakaşayı şöyle anlatmıştır: “*Kurultay müzakerelerinde türlü konular üzerinde konuşanlar oluyor ve bilhassa Hamdullah Suphi Tanrıöver ile Dr. Reşit Galip arasında şiddetli münakaşalar devam edip gidiyordu. Birisinin güzel hitabetini, diğerinin sükunetle izahlarını dinliyorduk.*” Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.194.

¹³⁸³ “*Türk Tarihini Tetkik Encümeni*”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1930.

¹³⁸⁴ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.194.

mücahede(gayret) eder. Hiçbir ocaklı şahsi ve siyasi ihtirasına alet ve saha ittihaz(sayma) edemez.¹³⁸⁵

Afet İnan'a göre “ *Fikir, isteğimden başka bir yöne geçmişti. Okutmakta olduğum tarih dersler imdadıma yetişti.*”¹³⁸⁶ Atatürk, Afet İnan'a “*bunları tahlil edecek ve tatbikatını kurultaydan isteyeceksin*”¹³⁸⁷ dediğinde Afet İnan şöyle demiştir. “*Ben itiraf edeyim ki bu gibi işlerde henüz tecrübesizdim. Nasıl konuşulmak icap ettiğini dahi kestiremiyordum. Kurultayda benden o kadar yaşlı ve tecrübeli kimseler vardı ki, Atatürk'ün emrini dinlerken o muhiti gözönüne getirmiştin.*”¹³⁸⁸

Afet İnan 1930 yılında fiilen öğretmenliğe başladığında tarih derslerinde belirli bir kitap kullanmadığını belirtmiştir. Her ders için yeni okuduğu kitapların notlarını çıkartmaktadır. Atatürk, Afet İnan'a kullandığı bu notlardan yararlanabileceğini kurultayın bitmek üzere olduğunu hatırlattığında Afet İnan şunları demiştir: “*Hiçbir şey söylememeyi tercih ederim.*” Atatürk ise Afet İnan'a “*Bu mesele üzerinde çalışacak ve Türk Tarihinden bahsedeceksin.*” demiştir.¹³⁸⁹

Afet İnan'a göre “ *vazife verilmişti, başarmak icap ediyordu.*”¹³⁹⁰ Afet İnan bu konuda şöyle demiştir: “*Nasıl konuşmak gerektiğini dahi kestiremiyordum. Kurultayda benden o kadar yaşlı ve tecrübeli kimseler vardı ki, Atatürk'ün emrini dinlerken, o ortamı gözümün önüne getirdim.*”¹³⁹¹ Afet İnan vereceği nutku kaleme aldıktan sonra Atatürk, bazı kimseleri Çankaya Köşkü'ne davet etmiştir. Eski köşkün yemek salonu kurultayın bir komisyonu haline gelmişti. Afet İnan bu anı şöyle açıklamıştır: “*Ben nutkumu okudum, dinleyenler mütalaalarını bildirdiler, tasvip ettiler. Benden sonra aynı vadiye söz söyleyecek olan Prof. S. Maksudi ve Dr. Reşit Galip beyler vazife aldılar. Teklif edilecek tahrir de hazırlanmıştı .*”¹³⁹²

Ersanlı kitabında Afet İnan'ın uzmanlaşmış bir tarihçiden çok bir kültür devrimi uygulayıcısı olmaya aday biri olarak tanıtmakta; o günlerde Afet Hanım'ın

¹³⁸⁵ **Türk Ocaklarının Eğitim ve Kültür Faaliyetleri:1912-1931**, <http://turkyurdu.com.tr/974/turk-ocaklarinin-egitim-ve-kultur-faaliyetleri-1912-1931.html>(Erişim tarihi: 21.02.2016).

¹³⁸⁶ Afetinan, **Atatürk'ten Mek...**, s.11.

¹³⁸⁷ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.195.

¹³⁸⁸ Afetinan, “*Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşuna Dair*”, **Belleten**, C.11, S.42(Nisan 1947), s.175.

¹³⁸⁹ Afetinan, **a.g.m.**, s.s. 175-176.

¹³⁹⁰ Afetinan, **Atatürk'ten Mektuplar**, s.12.

¹³⁹¹ Afetinan, **a.g.e.**, s.12.

¹³⁹² Afet İnan'ın açıklaması dikkatli okunduğunda Afet İnan “*tahrir hazırlanmıştı*” derken tahririn ortak hazırlandığına vurgu yapmıştır. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.195., Afetinan, “*Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşuna Dair*”, **Belleten**, s. 176.

tarihçiliğe damgasını vuran en önemli özelliğinin Mustafa Kemal tarafından vazifelendirilmesine bağlamaktadır.¹³⁹³ Ersanlı, Afet İnan'ın eski Türk tarihi, Türklük ve medeniyet konularındaki bilinçli abartmalarının bu özellik ile bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Ersanlı, Afet İnan ile ilgili şunları demiştir: “... *Tarih araştırmalarının ve tarih tezi çalışmalarının örgütlenmesi için halkla ilişkiler diyebileceğimiz çabaları göz ardı edilemez.. Yaptığı işler hiç de küçümsenecek bir şey değildir, ancak özellikle Birinci Tarih Kongresi'nde eleştirilerin budanmasında ya da tümüyle etkisiz hale getirilmesinde bir parti mutemedi gibi çalıştığından bilimselliği geciktirici, eleştirel tarihin meşruluğunu kırıncı bir rol oynamıştır... Afet İnan'ın çalışmaları esas olarak tek bir hedefe yönelmiştir: “Tarih Tezi'ni kuvvetlendirecek gerekli verileri elde etmek ve büyük bir çoğunluğu Türklerden oluşan bu topluma hızla bir kimlik kazandırmak”*¹³⁹⁴

Afet İnan 28 Nisan 1930'da Atatürk'ün de hazır bulunduğu Kurultayın dördüncü ve son toplantısında söz alarak nutku okumuş olup kürüsten inerken kırk imzalı önergeyi vermiştir.¹³⁹⁵ Afet İnan'ın birinci konuşmasının başlığı “*Türk Ocakları Yasasının İkinci ve Üçüncü Maddelerinin Açıklanması*” olup ikinci konuşması ise “*Yeni Neşriyata Göre Medeniyetin Menşesinde Türklerin Yeri Nedir ve Ne Olmalıdır?*” konulu konuşmadır.¹³⁹⁶ Afet İnan birinci konuşmasında Türk Ocağının maksadının milli şuurun kuvvetlenmesi, Türk'ün, Türklüğün ne olduğunu anlamak ve bu anlayışı kuvvetlendirmeye çalışmak olarak ifade etmiştir.¹³⁹⁷ Bu gayenin aydınlatılması için en nurlu Güneş'in Türk'ün kökenini, medeniyetini ve azametini tanıtan tarihi olaylar olduğunu, dünden gafil olan bir insan bugününü bilemeyeceğini ve yarına intikal edemeyeceğini ifade etmiştir. Afet İnan'a göre “*Aslını bilmeyen bir mevcudiyet, içinde yaşadığı bir cihana yeniden kendini tanıttacak hayat eserleri gösterinceye kadar meçhul varlık halinde kalmaya mahkûmdur.*”¹³⁹⁸

¹³⁹³ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.148.

¹³⁹⁴ Ersanlı, Afet İnan'ın henüz yeni öğrenmeye başladığı konularda Mustafa Kemal tarafından görevlendirilmesinin onun bu çekingenliğini ortadan kaldırmak doğrultusunda önemli bir adım olarak görür. Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.s.147,151.

¹³⁹⁵ Afetinan, **Atatürk'ten Mektuplar**, s.12.

¹³⁹⁶ Afet İnan ikinci konuşmasında vatani Altaylar ve Orta Asya olan Türklerin insanlığın en yüksek ve ilk medeni kavmi olduğunu tarihi yönleri ile anlatmıştır. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.195,197.

¹³⁹⁷ Afetinan, **a.g.e.**, s.196.

¹³⁹⁸ **A.g.e.**, s.196.

Afet İnan mekteplerde öğretilenlerin yanlış, bilgilerin eksik olduğunu belirterek geçmişten miras kalan bu sisli yolu aydınlatmanın tek yolunun Türk milletini ve Türk çocuklarını nurlu bir tarih yolundan yürüterek geleceğin parlak ufuklarına erdirmek olduğunu belirtmiştir. Afet İnan Türk tarihini bilmek için radikal tedbirler alınmasını isteyerek teklifini şu sözler ile yapmıştır: “...Üçüncü maddede, Türk Ocağının Cumhuriyet, Milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkûrelerini takip ettiğı yazılıdır. Aynı maddede ‘Türk Ocağı bu mefkûreleri(ideal) neşir ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücadele eder’ sözleri de vardır. Bu maksadın temini için Türk’ün doğru tarihini bilmek şarttır. Bu bilgiden uzak kaldıkça kime ve ne esasa dayanarak mücadele edilebilir? Şunu da arz etmeliyim ki maddede yazılı olan ‘muasır medeniyeti’ anlayabilmek, kavrayabilmek; kadim medeniyeti dünya yüzünde, bütün beşeriyette(insanlık), ilk medeniyetleri doğru tanıyabilmekle mümkündür.”¹³⁹⁹

Afet İnan konuşmasının sonlarına doğru Türk’ün doğru tarihini bilmenin şart olduğunu belirterek şu önemli bilgileri vermiştir: “ Beşeriyetin en yüksek ve ilk medeni kavmi, vatani Altaylar ve Orta Asya olan Türklerdir. Çin medeniyetinin esasını kuran Türklerdir. Mezopotamya’da, İran’da milattan en aşağı 7.000 sene evvel beşeriyetin ilk medeniyetini kuran ve beşeriyete ilk tarih devrini açan; Sümer, Akat, Alâm isimleri verilmekte olan Türklerdir. Mısır’da delta’nın otokton sakinleri ve Mısır medeniyetinin kurucuları Türklerdir. Mezopotamya’da milattan evvel 2300 tarihinde şöhret bulan Sami Hamurabi, tarihte mevki alan Asurulular, tarih içinde tarihtirler. Grek namını alan Doryenlerin Anadolu’nun otokton ahalisi, ilk ve hakiki sahipleri, ataları, Etilerin başlarında bulunan Türklerdir.”¹⁴⁰⁰

Sonrasında Dr. Reşit Galip heyecanlı üslubuyla şunları demiştir: “Türk milletini birkaç asır geri bıraktıran eski hurafelerin tesiri altında mıdır? Türk Tarihi inkâr mı olunuyor?... O, kum tepelerinin altında asırlarca örtülü kalmış medineleri(şehir) çıkaran mütebahhir(derin bilgisi olan) arkeologları gibi, derin

¹³⁹⁹ A.g.e., s.196.

¹⁴⁰⁰ Afet İnan yaptığı konuşmada yabancı ilim adamlarının kendi görüşlerini teyit ettiklerini belirtmiştir. Le-normant, Belçikalı Ch.Stern ve Gustave Glotz bu ilim adamlarından bazılarıdır. İğdemir, Cumhuriyetin 50.Yılında..., s.68.

*denizlerin yosun ormanları içinde inci arayan geniş nefesli efsanevi dalgıçlar gibi büyük Türk Tarihinin yüksek hakikatlerini meydana çıkarır.”*¹⁴⁰¹

Profesör Sadri Maksudi, Afet İnan'ın konuşmasından sonra söz alarak Afet İnan'ın “*Türk medeniyettir*”, “*Türk tarihtir*” sözlerine katıldığını belirtmiştir.¹⁴⁰² Maksudi, eski medeniyetlerin kökenlerine bakıldığında ucunda Türk olduğunu tahmin ettiğimiz birçok kavimin çıktığını belirterek şöyle demiştir: “*“En eski medeniyet, Mazopotamya’da teessüs eden eden medeniyettir. Bu medeniyetin müessileri kimlerdir? Efendiler, bu medeniyetin müessileri Sümerlerdir... Latin medeniyetinin müessileri kimlerdir? Bu medeniyetin unsurlarını İtalya’ya getiren halk, Etrüsklerdir. Eski Anadolu’da kabilemler binlerce sene evvel yüksek medeniyet tesis eden kimlerdir? Hititlerdir. Bütün bu halkların Türk olduklarına dair fikrin Avrupa alimleri arasında taraftarları vardır.”*¹⁴⁰³

Maksudi, bahsettiği bu sebeplerden dolayı eski medeniyetlerinin birçoğunun kurucularının Türkler olduğunu belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: “*...Nerede Türkler müsait şerait bulmuşlarsa orada mutlaka müstakil bir medeniyet tesis etmişlerdir. Şarki Hunlar medeniyeti yüksek bir medeniyettir. Tukey Türklerinin medeniyeti o zaman Asya için yüksek bir medeniyetti. İslamiyetten evvel Türkistanı Çini Türklerinin medeniyeti cihanca malumdur... Herhangi bir devri tahlil ediniz, o devirdeki medeniyetlere Türk’ün tesirini görürsünüz.”*¹⁴⁰⁴ Maksudi kurulan eski uygarlıklardan bahsederek bunların birçoğunda Türk izleri olduğunu açıklamıştır. Türk tarihini yeniden araştırmak mecburiyetinde olduğumuz belirterek Afet Hanım'ın tarih heyeti teşkiline katıldığını belirtmiştir.

Sadri Maksudiden sonra Reşit Galip konuşmasını yapmıştır. Reşit Galip sonradan yapılan keşifler sonucu Mezopotamya’da Türk ırkının medeniyet kurduğunu, Fr. Lenormant, Stern, İngiliz King gibi tarihçilerin ilk Mezopotamya medeniyetini kuranların Asya’dan geldikleri noktasında birleştiklerini belirtmiştir.

Prof. Sadri Maksudi ve Dr. Reşit Galip’in önergeyi savunan konuşmalarından sonra Afet İnan 40 arkadaşı ile şu önergeyi vermişlerdir: “*Türk Tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik etmek için, hususi ve daimi bir heyetin teşkiline karar*

¹⁴⁰¹ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.197.

¹⁴⁰² İğdemir, *Cumhuriyetin 50.Yılında...*, s.73.

¹⁴⁰³ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.Yılında...*, s.73.

¹⁴⁰⁴ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.Yılında...*, s.76.

verilmesini ve bu heyetin azasını seçmek salâhiyetinin Merkez Heyetine bırakılmasını teklif ederiz.”¹⁴⁰⁵ Aynı gün toplantıda Yasa Encümeni’nden gelen bir raporla Türk Ocakları yasasına 84’üncü madde olarak eklenen metin şöyledir: “ *Merkez Heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu(araştırma) eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir ‘Türk Tarih Heyeti’ teşkil eder.*”¹⁴⁰⁶ Söz konusu karar 28 Nisan 1930 günü Mustafa Kemal’in de hazır bulunduğu ortamda Kurultay Başkanlığı’na verilmiş olup oylanarak kabul edilmiştir. Böylelikle Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti, Türk Ocaklarının bu yasası gereği kurulmuş oldu. Bu heyet 16 üyeden oluşmakla beraber ilk toplantısını 4 Haziran 1930’da Türk Ocakları Merkez Heyeti binasında yapmıştır.¹⁴⁰⁷

Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver’in başkanlığında yönetim kurulu şekillenmiştir. ¹⁴⁰⁸ Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Tevfik Bıyıklıoğlu; Başkan Vekili İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Siyasi Tarih Profesörü ve İstanbul Milletvekili Yusuf Akçura; Başkan Vekili Çanakkale Milletvekili Samih Rifat; Genel Sekreter ise Aydın Milletvekili Doktor Reşit Galip’tir. Diğer üyeler şöyledir: 1- Ankara Müzik Öğretmen Okulu Tarih Öğretmeni Afet İnan, 2- Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar, 3- İstanbul Müzeleri Genel Müdürü Halil Ethem Eldem, 4- İstanbul Hukuk Fakültesi profesörü Yusuf Ziya Özer, 5- Ankara Hukuk Fakültesi Profesörü Sadri Maksudi Arsal, 6- Kocaeli Milletvekili Reşit Safvet Atabinen, 7- Ankara Etnografya Müzesi Uzmanı Mesaroş, 8- Balıkesir Milletvekili İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 9- Dil Encümeni Üyesi Ragıp Hulusi Özden. 10- Tarih Öğretmeni Mükrimin Halil Yinanç, 11- Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Heyeti Üyesi Zakir Kadirî Ugan, 12- Etnografya Müzesi Müdürü Hâmit Zübeyr Koşar.

Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi’nin açılış konuşmasından sonra başkan seçilen Tevfik Bıyıklıoğlu bir konuşma yapmıştır.¹⁴⁰⁹ Yeni ve milli bir Türk tarihi yazılması gerektiğinden bahseden Bıyıklıoğlu, Türk Ocağının kurulduğu günden beri milli şuurun uyanmasına ve milli kültürün gelişmesine çalışmış olduğunu açıklamıştır. Büyük Gazi’nin milli tarihimize bizzat meşgul olmasının bu

¹⁴⁰⁵ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat....**, s.198.

¹⁴⁰⁶ “*Kurultay dün dağıldı*”, **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1930., İnan, **Türk Tarih Kuru....**, s.178.

¹⁴⁰⁷ Adile Ayda, **Sadri Maksudi Arsal**, Mas matbaacılık, Ankara, 1991.

¹⁴⁰⁸ “*Türk Tarihini Tetkik Encümeni*”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1930.

¹⁴⁰⁹ *Milli Türk Tarihi Hazırlanıyor*, **Anadolu**, 06 Haziran 1930.

davanın doğru olduğuna parlak bir delil; aynı zamanda bir teminat olduğunu belirterek öğretmen Afet Hanımefendinin Türk Tarihi mevzuları üzerindeki kıymetli ve orijinal çalışmalarından övgü ile bahsettikten sonra şu açıklamaları yapmıştır: “*Büyük Gazinin himaye ve irşatları(yol göstericiliği) ve sizler gibi pek kıymetli ve vatanperver ve ilim aşığı zevatın mesaisi ile milli tarihimizin şimdiye kadar olduğundan büsbütün başka ve kendine layık bir şekilde bütün parlaklığı ile meydana çıkacağına eminiz.*”¹⁴¹⁰

Afet İnan, Türk Tarihi Tetkik Heyetinin 4 Haziran 1930 senesinde yaptığı ilk toplantıda ayrı bir heyecan duyduğunu, ayrıca tarih çalışmalarının teşkilatlı bir hale gelmesinden, milli tarihimizi ve medeni varlığımızı araştırma imkânlarının genişlemesinden dolayı sevinç içinde olduğunu belirtmiştir.¹⁴¹¹ Atatürk’ün halletmek istediği meselelerden birinin Türkiye topraklarında bugün yaşayan halkın tarihi kökenini bulmak olduğunu belirten Afet İnan, Atatürk’ün bizzat tarihle meşgul olduğu bu yıllarda medeni varlığımızı araştırma ve geliştirme imkânlarının arttığını ifade etmiştir.

Atatürk’ün ilk önceleri Akdeniz medeniyeti çevresi içinde bulunan Anadolu halkının yerli oluşu üzerinde durmak istediğini, hâlbuki Anadolu’ya çeşitli devirlerde göçler ve istilalar olduğunu belirten Afet İnan’a göre bu göçler zincirinin halkalarını tamamlamak ve Türk kavmi ile ilgisini bulmak lazımdı.¹⁴¹² Özellikle Anadolu’daki tarihi temellerimizi derinliklerde aramak gerekiyordu. İşte bütün bu konuları bilimsel çerçeveye oturtmak ve detaylı araştırılması için böyle bir heyetin kurulması ile bizzat Atatürk ilgilenmiştir. Atatürk’ün samimi arzusu Türk tarihinin bilimsel yollardan araştırılması idi. Afet İnan, milletimiz varlığını tarihi temelleri üzerinde kurduğu takdirde milletin yaşamak ve var olmak hakkını kazanacağını belirtmiştir.

Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti toplantılarını Cumhurbaşkanlığı Özel Kaleminin bulunduğu binada yapmış olup kuruluşundan itibaren 4 Haziran 1930’dan 29 Mart 1931’e kadar toplam sekiz toplantı yapmıştır.¹⁴¹³ Heyette konular genellikle Atatürk’ün hazır bulunduğu toplantılarda tartışılmıştır. 1931 yılında Nisan’ın

¹⁴¹⁰ Anadolu, 06 Haziran 1930., Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.s. 198-199.

¹⁴¹¹ Afetinan, “*Türk Tarih Kurumu’nun Kuruluşuna Dair*”, **Belleten**, s.179.

¹⁴¹² **A.g.m.**, s.179.

¹⁴¹³ Afet İnan Cumhurbaşkanlığı Özel Kaleminin bulunduğu binanın Atatürk müzesine dönüştürüldüğünden bahsetmiştir. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, İğdemir, **Cumhuriyetin 50.yılında...**, s.5.

başlarında Türk Ocaklarının kapatılma kararını veren 7. Kurultay'dan sonra “*Türk Ocağı Türk Tarih Tetkik Heyeti*”nin bir niteliği kalmamıştır. Aynı kurul İçişleri Bakanlığı'na başvurarak 15 Nisan 1931 yılında “*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*” adı ile resmen kurulmuştur.¹⁴¹⁴ Heyet, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ismi ile ilk toplantıyı 26 Nisan 1931 yılında yapmıştır. 3 Ekim 1935 yılında Dil devriminden sonra Atatürk tarafından Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ismi Türk Tarih Kurumu olarak değiştirildi. İlk tüzüğün ilk 4 maddesini Afet İnan şöyle açıklamıştır.¹⁴¹⁵

- Toplanıp ilmi müzakerelerde bulunmak.
- Türk tarihinin kaynaklarını araştırıp bastırmak.
- Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesika ve malzemeyi elde etmek için gerekli yerlere araştırma ve keşif heyetleri göndermek.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti mesaisinin semerelerini her türlü yollarla yayımlamak.

Afet İnan, “*Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesika ve malzemeyi elde etmek için gerekli yerlere araştırma ve keşif heyetleri göndermek*” ile ilgili 3.maddeyi teklif ettiği zaman İstanbul Müzeleri Genel Müdürü Halil Ethem Eldem bu işlerin yapılabilmesi için uzmanlar heyetinin gerektiğini ve bunun çok zor olduğunu işaret etmiştir.¹⁴¹⁶ Türk Tarih Kurumu içinde Türk insanı ile arkeolojik kazıların yapılmasının imkânsız görüldüğünü belirten Afet İnan, 4.madde c fıkrasının onaylanması için ısrarcı olmuştur. Afet İnan bu konuyu şöyle açıklamıştır: “ Bu C fıkrasını önerdiğim zaman şu fikir ve hislerimin etkisi altında idim. Memleketimizdeki tarihi eserlerimizi ve özellikle arkeolojik kazı işlerinde Türk bilim adamlarının çalışmalarını sağlamak. Bunun üzerine çok saydığım İstanbul Müzeleri genel müdürü Halil Ethem (Eldem) bey yerinden kalkarak yanıma geldi ve şöyle dedi. “Kızım, bu işler mütehassıs kişilerin teşkil edeceği heyetlerle olur, bizde şimdiye kadar bu konularda yetişen olmamıştır.” Pek tabi kendisi haklı idi. Toplantıda bulunanlar da hiçbir fikir söylemiyorlardı. Bern mahcup olmuştum amma, ısrar ettim ve “Bu yaptığımız yönetmelik geleceğe aittir, bizde de elbet bu alanlarda yetişecekler olur” dedim.”¹⁴¹⁷

¹⁴¹⁴ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılında...*, s.5.

¹⁴¹⁵ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılında...*, s.7.

¹⁴¹⁶ İnan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.204.

¹⁴¹⁷ Afetinan, *Atatürk'ten Mek...*, s.18.

Toplantıya başkanlık eden Yusuf Akçura yapılan itirazlara rağmen sakalını tutarak Afet İnan'a bakmış “*Böyle bir fikri koyalım, biz belki göremeyiz amma, sizler görürsünüz.*”¹⁴¹⁸ demiştir. Afet İnan geçmişte atılan adımların bugün başarıya ulaştığını görerek yaşananları şöyle ifade etmiştir. “*Bizlerin de milletimizin medeniyeti için bütün ideallerimizin tahakkukunu görmek mümkün olmayacaktır. Fakat Türk Tarih Kurumunda yıllarca önce atılan fikirlerin kısmen tahakkukunu bugün görmek ve inkişafına şahid olmakla bütün bu işte çalışanları saygı ile anarım.*”¹⁴¹⁹ Afet İnan bu konuda Atatürk’ün de kendisi ile aynı fikirde olduğunu, ülkenin arkeolojik zenginliklerini meydana çıkartacak kimselerin yetişmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.¹⁴²⁰

Afet İnan’ın ısrarı üzerine bu madde kabul edilmiş olup bu tarihten sonra yabancı ülkelere öğrenciler gönderilmiştir.¹⁴²¹ Atatürk, Türk Tarih Kurumu’nun çalışmalarını istediği şekilde hızlı yürümediğini görünce yeni bir program belirlemiştir. Devlet dairelerinde ve fakültelerde vazifeli akademisyenlere Türk Tarih Kurumuna yardımcı olma mecburiyeti getirilmiştir. Böylelikle tarih seferberliği başlatılmış olacaktır. Her türlü vesika, malzeme ve abidelerin araştırılması, toplanan kaynakların eleştirisi ve tahlili bilimsel bir şekilde yapılacak olup, çıkacak bilgi ve bulgular Medeni Bilgiler ve Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eseri meydana getirecektir.¹⁴²²

Afet İnan “*Türk Tarih Kurumu*” çalışmalarının ilk planlarında “*Türklerin Medeniyete Hizmetleri*” diye geniş bir programın tesbit edildiğini, üyeler ve üye olmayanlar arasında bir iş bölümü yapılarak işlenecek konuların müsveddeler halinde ilgilere dağıtıldığını belirtmiştir. Afet İnan bu konuda şöyle demiştir: “*Böylece 1931’de Türk Tarih Kurumu’nun üyesi olarak daha yoğun bir çalışma içine girmiştım. Özellikle Türk tarihinin ana hatları ve Türklerin medeniyete hizmetleri üzerindeki toplantılar bana pek çok kimseyi tanımak ve beraber çalışmak fırsatını vermişti Bu benim için yeni bir öğrenim durumu olmuştu. Türkiye’de o devrede tanınmış kişiler bir araya geliyor, tarih çalışmalarında sadece yazmakla değil,*

¹⁴¹⁸ İnan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.205, Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.18.

¹⁴¹⁹ İnan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.205.

¹⁴²⁰ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.18.

¹⁴²¹ *A.g.e.*, s.s. 201, 205.

¹⁴²² Saray, *Atatürk’ün Tarih Tez...*, s.62.

Atatürk'ün başkanlığında veya ayrıca toplanarak geniş eleştirieler yapılyordu. Onun için bu devreyi hayatımda en faydalı ve öğretici olarak anarım."¹⁴²³

Afet İnan 25 Mart 1935 tarihinde Türk Tarihi Araştırma Kurumunda başkan vekili(asbaşkan) olmuştur: “ *Profesör Yusuf Akçoradan açılan Türk Tarihi Araştırma Kurumu başkanlığına Bolu sayılavı ve başkan vekili Hasan Cemil, başkan vekilliğine de kurum üyelerinden ve Ankara kız lisesi tarih muallimi Bayan Afet Divanca seçilmişlerdir.*”¹⁴²⁴ 28 Ağustos 1935’de Afet İnan İstanbul gazete sahiplerinin Türk Tarihini İnceleme Kurulunu ziyaretlerinde asbaşkan olarak bir konuşma yapmıştır. Afet İnan Türk Tarihini İnceleme Kurulunun yüksek amacına doğru şuurlu ve sağlam adınlarla yürüdüğünü ve bu tezin inceliğini ve yüceliğini Avrupa’nın birçok bilginine kabul ettirdiğini belirterek şu konuşmayı yapmıştır:

*“...Bu kurul, Atatürk'ün nurlu irşadile can bulmuş ve gene o irşadın ışığı ile yolunu aydınlatmakta bulunmuştur. Hepimiz ve herkes biliyor ki kurul, bütün dünyayı ilgilendirecek ilmi bir devrim hazırlamaktadır. Bu, bir taraftan kökleşmiş yanlışların düzeltilmesi, bir taraftanda ilim alemine yepyeni belgeler sunulması şeklinde vukua gelecektir. Medeni dünyada, tarihe aid ne kadar inanılmağa layık eser varsa hemen hepsini kitaphanesinde toplayan, jeolojik ve arkeolojik en yeni buluşları da çalışma salonunda sıralayan kurul, tarihin nereden başladığını ve medeniyet devirlerinin hangi ellerle yaratılıp yaşatıldığını en gerçek bir dille ve en sağlam belgelerle bugünün idrakine işlemeği emel edindi. Bu emel, işte gerçekleşmek üzere bulunuyor. Atatürk'ün yaptığı her devrim bütün dünyaya parmak ısırtmıştır. Şu tarih devrimi ise o dünya için yeni bir bilgi olacaktır. Çünkü bu devrimin zevki, şerefi bizim ulusumuza aid olsa dahi kazancı haksever olan bütün acun içindir. Bundan dolayı, yaz günlerini İstanbulda geçiren, kurul başkan ve üyeleri ile görüşmek, onların elde ettikleri sonuçlar hakkında bir fikir edinmek çok faydalı olacaktır... Bayan Afet bunun üzerine gazetelerin bu anıtlara sevgi gösterilmesi için kuvvetli ve sürekli yazılar yazması dileğinde bulundu.”*¹⁴²⁵

Afet İnan Türk Tarih Kurumu’nun nasıl ortaya çıktığını “*Atatürk ve Tarih Tezi*” makalesinde çok güzel özetlemiştir: “*O Türkiye için bir tarih yaptı. Türklük için ise tarih yazdı. Bu tarih yazmasında onun yazıcısı ve beraberce okuyanı oldum. Tarihte talebesi idim. Beraber okuduğumuz kitaplar sayısızdır. Bu çalışma 1929 da başlar. Türk Tarih Kurumu bu çalışmalar neticesinde doğdu. Kurum ilk kongresini(1931) onun yakın alâkası ve takibi altında başardı. Türk Tarih tezi ilk olarak bu kongrede ortaya atıldı ve münakaşa edildi. Memleketin bütün tarih muallimleri, tarih âlimleri, buna hazır bulundular. Mekteplerin dört ciltlik tarihi bunun*

¹⁴²³ Afetinan, *Atatürk'ten Mek...*, s.s.19-20.

¹⁴²⁴ “*Türk Tarihi Araştırma Kurumunda yeni tayinler*”, *Cumhuriyet*, 26 Mart 1935.

¹⁴²⁵ “*Atatürk, Türk tarihin, Türk medeniyetini ve kültürünü kurtaracaktır*”, *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1935, s.3. Bkz. Ek: 7

sonunda meydana geldi. Türk Tarihinin Anahatlarını ve Türklerin medeniyete hizmetlerini tetkik etmek ve yazmak vazifesi Tarih Kurumunun başlıca işi olarak Atatürk tarafından verildi.”¹⁴²⁶

3.6. Medeni Bilgiler Kitabı

Afet İnan 1929-1930 yıllarında Musiki Muallim Mektebinde öğretmenlik görevine yurtbilgisi ve tarih dersleri vermek üzere başladığında Afet İnan'ın okutacağı ders kitabını Atatürk yeterli görmemiştir.¹⁴²⁷ Afet İnan bu süreci, Medeni Bilgiler kitabının yazılış öyküsünü Utkan Kocatürk ile röportajında şöyle dile getirmiştir:

“Şöyle: Ben o zaman Yurt Bilgisi ve Tarih öğretmeni olarak tayin edilmişim Musiki Öğretmen Okulu'na. Medeni Bilgiler, ki o zaman Yurt Bilgisi deniliyordu.. Programa göre bir kitabı vardı Milli Eğitim Bakanlığının.. Kitabı aldım. Onu okudum, ondan dersi hazırlayıp vereceğim.. Atatürk bir okudu: “Yok, bu kâfi değil!” dedi. “Fransız Okulu'nda ne okudun?” Gösterdim kitabı... “Instruction Civique” diye.. Orada da böyle bir ders okumuştuk.. Dedi ki: “Burdan tercüme et, onları okut..” Dedim: “Ben burdan olduğu gibi tercüme edemem, bu bize uymaz...” İşte onun üzerine bir plân yapıldı. Ben de başka kitaplardan bazı tercümeler yaptım. O zaman Genel Sekreter Tevfik Bıyıklıoğlu idi. Almanca biliyordu. Genel Sekreterlik'te birçok kitaplar okundu, kendisi de okudu. Ve o notlar öyle meydana geldi. Ben çalıştım, fakat eser tamamen kendisindir.”¹⁴²⁸

Afet İnan “Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri” isimli makalesinde “Medeni Bilgiler” kitabı ile ilgili şu önemli bilgiyi vermiştir: “ Bu kitaplar benim ismimle çıkmış olmasına rağmen, Atatürk'ün fikirleri ve telkinlerinden mülhem olduğunu ve üslubun tamamen kendisine ait olduğunu tarihi hakikatleri belirtmek bakımından bana düşen bir vazife telakki ediyorum. Ben bu konuda sadece kitap bulmak, okumak ve notlar alarak tercümeler yapmışımdır.”

¹⁴²⁹ Afet İnan Atatürk'ün ölümünün 30. yılında elinde bulunan belgeleri de ekleyerek

¹⁴²⁶ İnan, “ Atatürk ve Tarih Tezi, s.243.

¹⁴²⁷ Afet İnan, “ Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkında Düşünceleri, ”, **Belleten**, C.27, S.108(Ekim 1963), s.558

¹⁴²⁸ Kocatürk, “ Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, s. 721, tam metin için bkz.: Ek-3.

¹⁴²⁹ İnan, “ Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkında Düşünceleri”, **Belleten**, C:27, S:108(Ekim 1963). s.559.

bu kitabı “*Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk’ün El Yazıları*” ismi ile tekrar yayımlamıştır.¹⁴³⁰

Neticede Medeni Bilgiler kitabı Afet İnan’ın elinde olan belgeleri ve notları birleştirmesiyle ortaya çıkmıştır.¹⁴³¹ Afet İnan’ın elinde olan belgeler şunlardır:¹⁴³² 1-Çeviri ve çeşitli notlar. 2- Atatürk’ün, Tevfik Bıyıklıoğlu’nun ve Afet İnan’ın el yazıları(Daktilo edildikten sonra ilaveler ve düzeltmeler var). 3- Bütün devlet ve hükümet teşkilatından toplanmış olan bilgileri içine alan dosyalar. Afet İnan “*Medeni Bilgiler*” in broşür ve küçük kitap(risale) olarak 1929 yılında, her konu için ayrı kitap olarak ve bütün konuların toplu olarak basılmış kitabının 1930 yılında, ortaokullarda okutulmak üzere Maarif Vekâletinin ise bu kitabı 1931 yılında bastığını belirtmiştir.¹⁴³³ Afet İnan Medeni Bilgiler kitabının 1935 yılına kadar ihtiyaç oldukça bastırıldığını belirtmiştir.¹⁴³⁴

Afet İnan adıyla yayımlanan “*Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabı*” birinci kitap olarak düşünülmüş olup Kütahya mebusu Recep Peker tarafından hazırlanan kitap ikinci kitap olarak düşünülmüştür. Afet İnan, Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabının izah bölümünde şöyle demiştir: “*İnsanlar tanıdıkları bildikleri şeyleri severler ve sevdikleri şeylerle alakadar olurlar. Bu sebeple Yurtbilgisinin vatandaşlarda memleket sevgisini beslemek noktasından çok ehemmiyeti vardır. Yurtbilgisi notlarından; intihap, vergi, askerlik kısımları memleketimizin büyük zatlarından lütufkâr yardımlarile birer kitap halinde toplamış ve Himaye-i Etfal Cemiyeti menfaatine ayrı ayrı bastırmıştım...*”¹⁴³⁵

Atatürk’ün bulunduğu toplantılarda tartışmalar yapılırken devlet adamları, askeri erkân, hukukçular, edipler ve günün diğer aydın kişileri arasında konu ortaya atılır, herkes düşüncesini ve bilgisini açıklarken Afet İnan önemli gördüğü hususları

¹⁴³⁰ Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1969., Arı İnan “*Medeni Bilgiler*” kitabının Türk Tarih Kurumu’na 1969-1988-1998 yıllarında yeniden yayımlandığını belirtmiştir. Arı İnan, **PROF...**, s.104.

¹⁴³¹ İnan, “*Atatürk’ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkında Düşünceleri*”, s.559.

¹⁴³² Arı İnan, **PROF...**, s.103.

¹⁴³³ İnan, “*Atatürk’ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkında Düşünceleri*,” s.559.

¹⁴³⁴ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.350.,

¹⁴³⁵ A. Afet İnan, **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları (haz. Ali Sevim ve diğerleri)**, Atatürk Araştırma Merkezi, 1998, s. 423.

not alırdı.¹⁴³⁶ İşte Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabı da bu sentez sonucu ortaya çıkmıştır.

Atatürk'ün vatandaşlık eğitimine verdiği önemi daha iyi anlayabilmek için 1931 yılında İsmet Paşa'ya gönderdiği yazıyı incelemekte fayda vardır. Atatürk şu açıklamayı yapmıştır: ” *Vatan çocuklarını eyi vatandaş olarak yetiştirmek için klasik tahsil programları arasında yer alan yurt bilgisinin ehemmiyeti malumdur... Vatandaş için medeni bilgiler kitabının birinci cildi olarak yeniden basılmasını tavsiye ettim... Bunların, yazılmalarında takip edilen maksatlara hizmet edecek kıymet ve mahiyette olduklarını bilhassa kaydedirim. Bundan başka bu kitapların memlekette yurttaşlara okutulması için revaç temin edilecek her tedbirin kıymetli olacağı kanaatinde bulunuyorum...* ”¹⁴³⁷

Kitabın sonuç bölümünde Atatürk'ün fikirlerinin el yazıları ile ispatlandığını ve tarihi bir sorumluluğu yerine getirmekle mutlu olduğunu söyleyen Afet İnan, meslek hayatının başlangıcında Atatürk ve arkadaşlarıyla çalışmış olmanın kendisine olumlu ve itici bir güç sağladığını belirterek şöyle demiştir:¹⁴³⁸ “Bu bakımdan gerek Atatürk'ün sağlığında yükseköğrenimimi tamamlamak, gerekse O'nun ölümünden sonra doktora yaparak üniversite kariyerimi bütün dereceleri ile tamamlamak suretiyle meslekî vicdan huzuruna kavuştum”.

Ersanlı, Medeni Bilgiler kitabı için şöyle demiştir: “Afet İnan orta dereceli okullar için vatandaşlık bilgisi diye bileceğimiz türde birçok yazı yazmıştır. Bunlar içinde en çok bilinen ve işlevini en iyi bir biçimde yerine getirmiş olan hiç şüphesiz Medeni Bilgiler kitabıdır. Türkiye’de ilk defa vatandaşlık, oy verme, parlamenter sistem, devlet ve ulus, cumhuriyetçi rejimler, vergi sistemi ve askerlik gibi konular Medeni Bilgiler adlı ciltlerde toplu halde basılmıştır.”¹⁴³⁹

Fatma Gürses yazmış olduğu makalesinde “Medeni Bilgiler” kitabının anlamını ve önemini şöyle izah etmiştir:

“Türkiye’de yurttaşın yaratılmasında Cumhuriyet pedagoglarının ihtiyacı olan, inşacı bir yurtseverlik formülü olmuştur. Bu nedenle dil ve tarih öğeleri, kurucu unsur olarak kullanılmak istenmiştir. Vatandaşlık kavramının içeriğini belirleyen, Cumhuriyet’in ilk yıllarından günümüze kadar gelişen tarih anlayışı, bu unsurları belirleyen temel öğeler olmuştur. Bu öğelerin kullanıldığı

¹⁴³⁶ Arı İnan, **PROF...**, s. 102.

¹⁴³⁷ İnan, **Medeni Bil...**, s.s. 1-2.

¹⁴³⁸ İnan, **Medeni Bil...**, s. 423.

¹⁴³⁹ Ersanlı, **İktidar ve Ta...**, s.s.148-149.

*Yurttaşlık Bilgisi dersi, “millet” tanımından yola çıkılarak vatandaş ve devletin birbirine karşı görevleri, özgürlük, dayanışma, seçim gibi konular çerçevesinde öğretimde yer almıştır. Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, dersin amacı ve konuları gereği kurucu kadroya, siyasal kavramlar veya konular hakkında görüşlerini ifade etme fırsatı sağlamıştır. Bu niteliğiyle kitap, kurucu kadronun özellikle Atatürk’ün bu konulardaki düşüncelerinin neler olduğunu öğrenebileceğimiz önemli bir kaynaktır. Yurttaşlık Bilgisi dersi alanında önemli bir dönüm noktasını oluşturan Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, 1930’dan 1939’a kadar ortaokullarda yurttaşlıkla ilgili tek ders kitabı olarak okutulmuş, ancak Atatürk’ün ölümünden sonra uzun süre ders kitabı olmadığı halde yeni basımları yapıp genel okuyucu kitlesine de ulaştırılmamış, sadece bir kuşağın siyasal eğitiminin temel dayanağı olmuştur.”*¹⁴⁴⁰

Vatandaş için Medeni Bilgiler kitabı başta Atatürk olmak üzere dönemin aydınlarının düşüncelerini öğrenmede baş eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kitabın baskıcı faşist Avrupa liderlerinin etkili olduğu bir dönemde Türkiye okullarında okutulmuş olmasının önemi de ortadadır.

3.7. Türk Tarihinin Ana Hatları Kitabı

Tarih öğretmeni olan Atatürk’ün öğrencisi olduğunu belirten Afet İnan, Atatürk ile sayısız kitaplar okumuştur.¹⁴⁴¹ Türk Tarih Kurumu bu tarih çalışmaları sonucunda doğmuştur. İlerde bahsedilecek olan ilk kongre Atatürk’ün yakın ilgisi sayesinde icra edilecektir. Afet İnan’a göre “*Türk Tarihinin Ana hatları*” isimli eseri ortaya çıkarmak ve Türklerin medeniyete hizmetlerini araştırarak yazmak vazifesi Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumuna verilmiştir.¹⁴⁴²

Afet İnan, 1929 yılında öğretmenliğe başladığı dönemde Atatürk’ün en yeni kitapları getirterek yeni bir kütüphane kurdurduğunu ve tarihçiler ile uzun süreli çalışmalar yaptığını belirtmiştir.¹⁴⁴³ Türklerin bir aşiret olarak Anadolu’da imparatorluk kurmalarını imkânsız gören Atatürk, bunun başka bir açıklaması olduğuna inanmıştır. Etiler’in Anadolu’nun en eski devlet kurucularından olması Atatürk’ün zihninde haylice yer bulmuştur. Özellikle Türkiye’ye medeniyeti getiren yerli halk kimdir? Türklerin cihan tarihinde ve medeniyet âleminde rolleri nedir? Bu sorular Atatürk’ün sorguladığı sorulardan birkaçıydı.¹⁴⁴⁴ Afet İnan’a göre bu sorulara

¹⁴⁴⁰ Fatma Gürses, “Kemalizm’in Model Ders Kitabı: Vatandaş için Medeni Bilgiler”, **Akademik Bakış Dergisi**, C.4, S.7(2010), s.248.

¹⁴⁴¹ İnan, **Atatürk ve Tarih Tezi**, s.243.

¹⁴⁴² İnan, **a.g.m.**, s.243.

¹⁴⁴³ **A.g.m.**, s.243

¹⁴⁴⁴ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.s.192-193.

cevap vermek kolay görünmüyordu.¹⁴⁴⁵ 1930 yılında yeni kitapların getirilmesi ile devlet adamları ve ilim adamlarının Türk tarihi üzerine ilginin çekilmesi sağlanarak geniş bir tarih araştırmaları devri başlamıştır.

Afet İnan bu konuda şöyle demiştir: “*Hâkimiyeti Milliye (Ulus) Matbaası bu sorulara cevap veren ilk notları bastı. Türk Tarihinin anahatları kitabı bir cilt halinde bunu takip ederek basıldı. Yalova kaplıcalarında Türk Tarih Kurumunun hazır bulunan üyelerine Atatürk bizzat riyaset etti. Anahatları kitabı bu müzakereler neticesinde hazırlanıp basılmıştır.*”¹⁴⁴⁶ Özellikle H.G. Wells’in “*Dünya Tarihinin Ana Hatları*” kitabından esinlenen Atatürk “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” kitabının çıkmasına önayak olmuştur.¹⁴⁴⁷

Atatürk Türk tarihçilerini bir kurum etrafında topladı. Tarih meselelerini hükümetin yardımı ile yaşatmak ve çalıştırmak istiyordu. 1930 yılında Heyet, okullar için fasiküller halinde bastırılan tarih notlarından faydalanarak 606 sayfadan oluşan Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eseri ortaya çıkardı.¹⁴⁴⁸ Yalova’da devam eden çalışmalarda Atatürk ve yanında bulunanlar düşündüklerini ve ellerindeki bilgileri daktilo ile yazarak devlet matbaasında Türk Tarihinin Ana Hatları başlığıyla bastırmışlardır. Bu eser Türk Tarih Encümeninin ilk eseri olma özelliğini taşımaktadır. 1930’da basılan 600 sayfalık Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının ana bölümleri şunlardır:¹⁴⁴⁹

- 1.Bölüm: İnsan Tarihine Giriş(A.Kainat, B.Tarih, C.Irk, D.Fikir),
- 2.Böl: Türk Tarihine Giriş(Türklerin Ana Yurdu, Umumi Göçler ve Medeniyetler, Ana Yurtlarından Ayrılan Türkler, Göçlerden Evvel ve Sonra Ana Türk Yurdu),
- 3.Böl: Çin(Memleket, Ahali, Çin Medeniyeti, Çin’in Siyasi Tarihi),
- 4.Böl: Hint(Memleket, Tarih, Hint Medeniyeti),
- 5.Böl: Kalde, Elam ve Asur (Memleket, Ahali, Arkeoloji Keşifleri, İlk Medeniyetlerin Kurucusu, Sümer, Akat, Elam Devletleri, Kalam’da Dahili

¹⁴⁴⁵ Afetinan, **a.g.e.**, s.193.

¹⁴⁴⁶ İnan, **Atatürk ve Tarih Tezi**, s.245.

¹⁴⁴⁷ Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu**, 12.b, İstanbul, 1994, s.s.538-539.

¹⁴⁴⁸ İğdemir, **Cumhuriyetin 50.yılı...**, s.5.

¹⁴⁴⁹ Tarih encümeninin ilk eseri, **Cumhuriyet**, 02 Şubat 1931., Sadık Usta(Ed.), **Türk Tarihinin Ana Hatları: Kemalist Yönetimin Resmî Tarih Tezi**, 4.b, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 2014, s.18.

Rekabetler ve Mücadeleler, Sümer, Akat, Elam Devletlerinin Akıbeti, Asurlular, Sümer Medeniyeti),

6.Böl: Mısır (Mısır ve Nil, Mısır'ın İlk Ahalisi, Mısır'ın Tarihi, Mısır'da Tarih Devirleri, Mısır'da Çöküş ve Sebepleri, Mısır Medeniyeti),

7.Böl: Anadolu(Eti İmparatorluğu, Frikya, Lidya),

8.Böl: Ege Havzası (Yunanistan, Ege Medeniyeti, Aka Elleri ve Müstemlekeler, Grek Kavminin Teşekkülü, Irklar ve Kavimler, Greklerden Önce Yunanistan),

9.Böl: Eski İtalya ve Etrüskler,

10.Böl: İran(Genel Bilgi, Tarih Kısmı, Parslar, Partlar, Sasaniler ve Son Devir),

11.Böl: Orta Asya (Asya Hunları, Türk (Tukyu) İmparatorluğu, Batı Asya ve Doğu Avrupa'da Türk Devletleri, Samanoğulları Devleti, Gazeliler, Karamanlılar, Selçuklular, Cengiz Devri, Timur Devleti, Osmanlı Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti).

Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eserin ilk sayfası “*Bu kitap niçin yazıldı?*” başlığı ile başlamakta olup şu ifadelere yer verilmiştir: “ *Bu kitap muayyen bir maksat gözetilerek yazılmıştır. Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara me haz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür. Türklerin, ecdat hakkında böyle yanlış malumat alması, Türklüğün kendini tanımasında, benliğini inkişaf ettirmesinde zararlı olmuştur.* ”¹⁴⁵⁰

Bu kitap ile amaçlanan asıl gaye şöyle belirtilmiştir: “*Bugün bütün dünyada tabii mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır; aynı zamanda bu son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır.* ”¹⁴⁵¹

1930’lu yıllarda ortaya çıkan tarih kitaplarının çoğunda Türklerin dünya tarihindeki rollerini küçültme gayretinden dolayı bu kitapta hedeflenen asıl amaç,

¹⁴⁵⁰ Afet İnan, **Türk Tarihinin Ana Hatları**, (Haz. Türk Tarihi Tetkik Heyeti), Mf. Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.1.

¹⁴⁵¹ **A.g.e.**, s.1.

kitaplarda yanlı olarak anlatılanları düzeltmeye yönelik olmuştur.¹⁴⁵² Milli tarih yazmak konusunda bir adım atan bu kitap Türk deha ve karakterinin esrarını ortaya çıkartmak ve milli gelişmenin derin ırkî köklere bağlı olduğunu göstermek niyetiyle yazılmıştır. Özellikle halk ve gençler için yazılan bu kitap Türklerin dünya tarihindeki rolleri ve insan tarihini anlatmıştır. Türklerin yanlış görüşlerden, hatalı düşüncelerden bir an evvel kurtulması gerektiği belirtilirken çeşitli lisanlarda yazılmış farklı belgelerin ve kaynakların araştırılmasının bir sonraki çalışmaya bırakıldığı notu da düşülmüştür.¹⁴⁵³

Tarih tezi olarak düşünülen bu eserde tarihin en eski devirlerinden Orta Asya'dan doğuya, batıya ve güneye kuraklık ve ekonomik sebeplerden dolayı göçler yaşandığı, bu göçmenlerin brakisefal Alpin tipinde Türkçe konuşan insanlar oldukları ve gittikleri yerlere ileri bir uygarlığı da birlikte götürdükleri ifade edilmektedir.¹⁴⁵⁴

Sadece yüz nüsha basılan eser sayılı kimselere dağıtılmış olup kitabın başlığının altında şu satırlar yer almaktadır: “*Türk Ocağı “Tarih Heyeti” azalarından Âfet Hf. ile Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Dr.Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemseddin, Vâsif ve Yusuf Ziya Beyler tarafından iktitafla, tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüstür.*”¹⁴⁵⁵ Bu yazının altında da şu cümle görülmektedir.” *Türk Tarih Heyetinin başka azalarının ve mevzu ile alâkalı zatların mütalaa ve tenkit nazarlarına arz olunmak üzere yalnız yüz nüsha basılmıştır*”¹⁴⁵⁶

1931 yılında ise “*Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısım*” başlığı ile İstanbul Devlet Matbaasında 15.1.1931 tarih ve 80 sayılı emri ile 30 bin nüsha olarak basılmıştır.¹⁴⁵⁷ 87 sayfadan oluşan bu eser bir önceki çıkartılan eserden parçalar alınmak sureti ile oluşturulmuştur. Bir önceki Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı taslak kitap olarak düşünülmüş ve geniş ölçüde yayımlanması istenmemiştir. Fakat bir önceki kitabın özü Türk Tarihinin Ana Hatları Methal kısmı kitabına

¹⁴⁵² A.g.e., s.1.

¹⁴⁵³ A.g.e., s.1-2.

¹⁴⁵⁴ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılı...*, s.5.

¹⁴⁵⁵ Afet İnan, *Türk Tarihinin Ana Hatl...*, s.5.

¹⁴⁵⁶ A.g.e., s.5.

¹⁴⁵⁷ Semavi Eyice, “ *Türk Tarihinin Ana Hatları*”, *Belleten Dergisi*, C.32, S.128(Ekim 1968), s.s.510-511.

aktarılmıştır. ¹⁴⁵⁸ Bu eserin amacı şu şekilde belirtilmiştir. “ *Bu eserin gayesi asırlarca çok haksız iftiralara uğratılmış, ilk medeniyetlerin kuruluşundaki hizmet ve emekleri inkâr olunmuş Büyük Türk Milletine, tarihi hakikatlere dayanan şerefli mazisini hatırlatmaktadır.* ¹⁴⁵⁹

Atatürk “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” adlı ilk çıkan kitabın bir an önce tamamlanmasını istemiş olmasından dolayı kitabın içeriği de ister istemez aceleye gelmiş, eleştiriler ve düzeltmeler yapılamamıştı. ¹⁴⁶⁰ Yeni çıkacak kitapta alanında uzman kişiler kendi dallarını ve bölümlerini tekrar gözden geçirerek düzeltmeler yapılmıştır. ¹⁴⁶¹ Yeni kitapta 1.Bölüm: Umumi Türk Tarihine Giriş, 2. Böl: Orta Asya, 3. Böl: Uzak Şark: Çin, Japon, Çin Hindi, Asya’nın Şark Cenubisindeki Adalar ve Amerika, 4. Böl: Orta-Şark: Hint-İran, 5. Böl: Yakın-Şark: Anadolu, Mezopotamya, Ege Havzası, Mısır, Suriye ve Palestin, 6. Böl: Yakın Şarkın ve Şarkî Avrupa’nın Orta ve Yeni Zamanlar tarihi, 7. Böl: Avrupa’da İlk Medeniyetler: İtalya, Avrupa’nın diğer mntıkaları, 8. Böl: Türklerin Medeniyet Hizmetleri: Devlet Hayatı, Fikir Hayatı, Güzel Sanatlar, İktisadi Hayat. Özellikle bu kitapta Türklerin medeniyete hizmetleri etraflıca detaylandırılmıştır. Türk Tarihinin Ana Hatları Kitabı’nda Selçuklular tek başına ele alınırken Türk Tarihinin Ana Hatları(Methal Kısım) isimli kitapta Anadolu Selçukluları ayrı ele alınmış, Osmanlı İmparatorluğu üç bölümde incelenmiştir. İlk çıkan kitap 11 bölümden oluşurken bu kitap 8 bölüme indirilerek medeniyet tarihine önem verilmeye çalışılmıştır.

Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısım kitabının daha derli toplu olduğu ve Türklerin medeniyet tarihinin daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığı açıkça görülmektedir. Çıkarılan bu kitapların Atatürk’ün istediği bilimsel ölçütlerde olamayışının bir sebebi de o dönemde bu konuları bilen uzman tarihçilerin sınırlı oluşuydu. ¹⁴⁶² Atatürk’ün bu kitapları çıkartmasındaki temel amacı büyük Türk medeniyetinin dünya tarihindeki yerini belirten eserlerin yazılmasını istemesiydi. Atatürk, yapılan taslak çalışmaların zaman geçtikçe daha iyi, daha bilimsel olacağına

¹⁴⁵⁸ Eyice, “ *Türk Tarihinin Ana Hatları*”, s.511.

¹⁴⁵⁹ Afet İnan, **Türk Tarihinin Ana Hatl...**,s.s. 68-69, Afet İnan, **Medhal kısmı**, s.s. 73,74.

¹⁴⁶⁰ Eyice, **a.g.e.**, s.s.514-515.

¹⁴⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “*Türk Tarihi yazılırken Atatürk’ün alâka ve görüşlerine dair hâtıralar*”, **Belleten**, C.3, S.10(1939), s.s. 349-353.

¹⁴⁶² Akurgal, **Tarih İlmi ve Atat...**,Taner Timur, **Türk Devrimi: Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, Sevinç matbaası, Ankara, 1968, s.s.154-156.

inaniyor ve tarihçileri tarih kitaplarının yazılmasına vesile ederek onları araştırma yapmaya zorluyordu.¹⁴⁶³

Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin kuruluşundan sonra yaptığı ilk işlerden biri de liseler için dört ciltlik tarih kitaplarının hazırlanmasıdır. Sonrasında da ilk ve ortaokullar için kitaplar hazırlandı. 19 Temmuz 1931 yılında 1.Cilt müsveddeleri Başkan Tevfik Bıyıklıoğlu tarafından Atatürk’e sunuldu.¹⁴⁶⁴ Sekreterliğini Uluğ İğdemir’in yaptığı Kurum, Temmuz 1931 sonunda bir daktilo eşliğinde İstanbul Dolmabahçe Sarayı’nda dört ciltlik lise tarihini yazmaya başladı. Dört ciltlik lise tarihinin “*Türk Devletleri*” bölümünü Prof. Fuat Köprülü, Cumhuriyet tarihini kapsayan dördüncü cildini Tevfik Bıyıklıoğlu ile Doktor Reşit Galip, “*İslam Tarihini*” önce Zakir Kadiri Ugan yazmış olup Atatürk tarafından beğenilmediğinden Şemsettin Günaltay yeniden yazmıştır. Yazılan müsveddeler Atatürk’e düzenli olarak gönderilirdi. Yalova’dan takip eden Atatürk düzeltme ve ilavelerini yapıp mektup ile cevap verirdi.¹⁴⁶⁵

Türk Tarihinin Ana Hatları kitabından özetlenen tarih kitapları 1931 yılında Devlet basımevinde 4 cilt halinde basıldı.¹⁴⁶⁶ Kaliteli cildi ve baskısı, kuşe kâğıdına basılmış resimleri ve orijinal haritaları ile öğrencilere tarihi sevdirecek şekilde tasarlanmıştı. Atatürk’ün tarih kitaplarının hazırlanmasında gönderdiği mektuplar, onun görüşlerini ve detaycılığını anlamak adına önemlidir. Atatürk mektuplarında “*İslam Tarihi*” notlarının itina ile hazırlanmadığını söylemekte ve Şemsettin Günaltay tarafından hazırlanmasının uygun olacağını ifade etmektedir. Dört halife devri notlarını gönderdiğini ve tekrardan kontrol edilmesi gerektiğini, “Emevi Saltanatı” ve ondan sonraki devirlerin Şemsettin Günaltay tarafından hazırlanmasını, vakti olursa kendisi de ilaveler yapacağını belirtmiştir.¹⁴⁶⁷

Atatürk, mektuplarında her işin hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak şayanı arzu olmakla beraber yolun makul, mantıklı ve ilmi olmasının şart olduğunu belirtmiştir. Mektubunun ikinci bölümünde şu özlü sözleri söylemiştir. “ *Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cüret gösteren*

¹⁴⁶³ Eyice, *Türk Tarihinin Ana Hat...*, s. 515.

¹⁴⁶⁴ Atatürk “ *İslam Tarihi*” bölümünün önemli bir kısmını kendisi yazmıştı. Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılı...*, s.s. 7-9.

¹⁴⁶⁵ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılı...*, s.s. 8-9.

¹⁴⁶⁶ Eyice, *a.g.e.*, s.514.

¹⁴⁶⁷ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılı...*, s.s. 8-9.

adamlar olmalıyız. Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir, yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.”¹⁴⁶⁸

Afet İnan bu konuda yaşadığı bir anıyı şöyle ifade etmiştir: “*Türk Tarihinin Ana Hatları*” adlı kitabı ile orta ve liseler için basılan tarih kitapları bu çalışmalar arasındadır. Yalova’daki tarih çalışmalarında ele alınan bir konuyu da belirtmek isterim. İslam tarihi için hazırlanan yazıyı Atatürk okuduğu zaman iyi bulmamıştı. Onun için bana söylediği şu oldu. “İslam tarihine ait kitapları tolayınız. Yalova’ya götüreceğiz” Bir sandık kitap oraya götürüldü. Ayrı, ayrı kimselere bunları okuyup not almaları için vazifeler verildi. Ben de bunlardan bir kısmını okudum. Atatürk özellikle Haz. Muhammed’in gazvelerini incelerken onların haritalarını da kendisi çizmiştir.”¹⁴⁶⁹

Ortaokullarda okutulan kitaplar pedagoji bakımından öğrencilere ağır gelse de lise tarih kitapları genelde öğretmenler tarafından beğenildi.¹⁴⁷⁰ Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı ortaokul ve ilkokullar için yeni kitaplar bastırmayı ihmal etmedi. 22 Kasım tarihli Cumhuriyet gazetesi “*Tarih 1*” kitabının basımında Devlet matbaasının gösterdiği muvaffakiyeti ve Maarif Vekâletinin(Eğitim Bakanlığı) yaptığı fedakârlığı övmektedir. Gazete haberi şöyledir: “*Tarih 1, tarihten evvelki zamanlarla eski zamanlardan bahistir. Orta ve yeni zamanlara ait diğer üç ciltte peyderpey neşrolunacaktır. Tarihten evvelki zamanlarda, bundan takriben yüz asır evvel başlayan Türk medeniyetini ve ondan neb’an ve teşeiip etmiş diğer medeniyetleri, ilmin verdiği salahiyyete, inkâr kabul etmeyen coğrafi ve tarihi hakikatlere, garbin en sağlam vesika ve membalarına müsteniden meydana çıkaran bu mektep kitabını, bütün Türk mütefekkirleri ve mektep haricinde bulunan okur yazarlarımız elbet dikkatle, zevkle ve sevinçle okuyacaklardır.*”¹⁴⁷¹ Harita ve ciltlerin mükemmel olmasının yanı sıra fiyatının ucuz olması da takdirle karşılanmıştır. “*Tarih 1*” eserini kıymetli kılan tarih ilminin en son usullerine ve gerçek vesikalara dayanarak kaleme alınmış olmasıdır.”¹⁴⁷² Kitapların önsöz kısmında bu kitabın Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret zannedenlere gerçekleri göstermek; Türklerin uygarlığa hiçbir katkıda bulunmadıklarını dillerine

¹⁴⁶⁸ A.g.e., s.s. 8-10.

¹⁴⁶⁹ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*,s.20.

¹⁴⁷⁰ Yusuf Osman, “*Tarih-1, Türk Tarihinin Ana Hatları*”, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1931.

¹⁴⁷¹ *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1931.

¹⁴⁷² *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1931.

dolayan Batılı tarihçilere yanıt vermek; Müslüman-Türk tarihçilerinin ümmetçilik siyasetinin zarar görmemesi için ve dinsel kaygılarla uzun yıllar boyunca unutilan İslam Öncesi Türk Tarihini gün ışığına çıkarmak için yazıldığı belirtilmiştir.¹⁴⁷³

Yaptığım gazete taramalarında Atatürk'ün okullarda okutulan kitaplarla ilgili denetlemelerde bulunduğu anlaşılmaktadır. 2 Temmuz 1933 tarihli gazeteye göre Atatürk; yanında Hikmet Bayur, Celal Bayar, Şükrü Kaya, Cevdet Bey ve Afet İnan Galatasaray Lisesini ziyaret etmişlerdir.¹⁴⁷⁴ Atilla'nın Romalılarla harbi, Sevr ve Lozan Antlaşması, Etiler ile Mısırlılar arasındaki savaş, Türk Kavimleri, Asur, Elan ve Akat Medeniyetleri ve Anadolu'daki Türk Medeniyetleri Atatürk'ün sorduğu konulardan bazılarıdır. 6 saat orada bulunan Atatürk genel olarak öğrencilerin verdikleri cevaplara memnun kalmıştır. Fakat öğretmenlerin daha çok dikkatli ve öğretici olmaları gerektiğini, öğrencilerin de daha çalışkan olmaları gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴⁷⁵

Atatürk'ün Ankara Erkek Lisesi'ni de 1933 senesinin haziran ayında ziyaret ettiği ve verilen eğitimden memnun olduğu anlaşılmaktadır: *“Gazi yanına Nuri Conker'i, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'i ve Afet İnan ile Kılıç Ali'yi de alarak Ankara Erkek Lisesi'nin tarih imtihanlarına gitti. Atatürk gençlerle kısa sürede kaynaştı, sorular sordu, yanıtlarını aldı. Gençlerin ellerinde tarih konularıyla ilgili tezler vardı. Uygulama gereği sorulara geçildi. İlk soruyu tarih öğretmeni sordu öğrencilerine. Yanıtlarını aldı, kendi açıklamasını yaptı. Atatürk, öğretmenin açıklamasından memnun olmuştur.”*¹⁴⁷⁶

Atatürk bir sonraki gün de Darülfünuna giderek denetlemelerde bulunmuştur. Atatürk'ün Ankara'da dört okulu denetledikten sonra İstanbul'daki okulları denetlemeye başladığı anlaşılmaktadır. Atatürk ders anlatımının iyi seviyede olduğunu, biraz daha gayret edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁴⁷⁷ Atatürk'ün öğrencilere yaptığı imtihanlardan memnun kaldığını okul müdürlerine bir tezkere ile müjdelemesi okullarda verilen eğitimin iyi seviyede olduğunun bir göstergesidir.¹⁴⁷⁸

¹⁴⁷³ Sinan Meydan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, s.234.

¹⁴⁷⁴ “Reisicumhur Hz. İmtihanlarda Dün Galatasaray lisesinde talebeyi bizzat imtihan ettiler”, **Vakit**, 02 Temmuz 1933.

¹⁴⁷⁵ **Vakit**, 02 Temmuz 1933.

¹⁴⁷⁶ Yaşar Gürsoy, **Atatürk ve Can yoldaşı Nuri Conker**, Alfa yayınları, 2.b., Ağustos 2011, s.174

¹⁴⁷⁷ “Büyük Reis dün Darülfünuna giderek hukuku düvel imtihanında bulundu”, **Vakit**, 03 Temmuz 1933.

¹⁴⁷⁸ “Gazi Hz”, **Vakit**, 04 Temmuz 1933.

Atatürk'ün yurt içinde yaptığı gezilerde okulları sık sık ziyaret ederek özellikle tarih derslerine girip sorular sorduğu onun tarihe verdiği önemin en önemli işaretlerinden birisidir.

3.8. Afet İnan'ın Birinci Tarih Kongresi'nde Yaptığı Sunumlar ve Eleştiriler

Birinci Türk Tarih Kongresi 2-11 Temmuz 1932 tarihinde Ankara'da toplanmıştır.¹⁴⁷⁹ Dönemin gazete haberlerine bakıldığında kongrenin toplanması çok önceden planlanmış bir faaliyettir. İğdemir'e göre yeni tarih görüşünün öğretmenlere aktarılması için bir kurs düzenlenmesi fikrini Atatürk, 14 Şubat 1932'de Kurum'a bildirdi. İğdemir'e göre bu kursun adı Tarih Öğretmenleri Kursu olup bu toplantıya sonradan Birinci Türk Tarih Kongresi adı verildi. Kongreye yirmi beş Türk Tarih Kurumu Üyesi, onu üniversite öğretim üyesi, biri Güzel Sanatlar Akademisi öğretmeni, yüz doksan altı öğretmen olmak üzere Kongreye katılan sayısı 232'dir.¹⁴⁸⁰

Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan Birinci Türk Tarih Kongresi kitabının giriş kısmında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Azaları arasında bulunan Afet Hanım için şu tanımlama vardır. “ *Musiki Muallim Mektebi Tarihi ve Yurt Bilgisi Muallimi*”¹⁴⁸¹ Kitabın Zabıt hulâsasında Afet İnan'ın verdiği konferanslar şöyle özetlenmiştir:

“ *Saat 10 da birinci oturuşa nihayet verildi ve 10,15 te ikinci oturuş açıldı. T.T.T.C. Azasından Musiki Muallim Mektebi Tarih Muallimi Afet Hanım “Tarihten evvel ve Tarih fecrinde” mevzulu konferansını verdi.(Sf.18-41). Saat 11,15 te oturuş nihayet buldu. Saat 11,30 da üçüncü oturuş açıldı. Müderrris Köprülüzade Fuat Bey söz aldı. Afet Hanımın konferansının Antropolojiye temas eden cihazları hakkında mütalealarını söyledi(Sf.42-47)... Öğleden sonra birinci oturuş saat 15 te açıldı. Muallim Afet Hanım sabahki konferansı hakkında mütela beyan eden Köprülüzade Fuat Beye cevap vermek üzere söz istedi ve Fuat Beyin beyanatında temas ettiği bazı noktaları kabul etmediğini anlattı(Sf. 50-51). T.T.T. Cemiyeti azasından Samih Rifat Bey iki oturuş süren “Türkçe ve diğer lisanlar arasında irtibatlar” mevzulu konferansını verdi(Sf.62-78). Konferans arasında ikinci oturuş başlarken Fuat Bey söz alarak Afet Hanımla arasında bir sui tefehhüm olduğunu, maksadını anlatamadığını söyledi, aralarında hiçbir fikir ihtilafı bulunmadığını izah etti.(Sf.79). ”¹⁴⁸²*

¹⁴⁷⁹ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılı...*, s.10.

¹⁴⁸⁰ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.yılı...*, s.11.

¹⁴⁸¹ *Birinci Türk Tarih Kong...*, s.XV.

¹⁴⁸² *Birinci Türk Tarih Kong...*, s.5.

2 Temmuz 1932’de Ankara Halkevi’nde saat 10.15’te Birinci Türk Tarih Kongresi’nin ikinci oturumunun açılışını Afet İnan yapmıştır. Afet İnan Birinci Tarih Kongresi’nde “*Tarihten Önce ve Tarih Fecrinde*” isimli sunumu yapmıştır. Afet İnan konferansına başlarken bu konferansın konusunu şöyle açıklamıştır: “ ...esas itibariyle, tarihten evel ve tarihe yakın zamanlara temas edecektir. Bu konferansımın planını dünyanın yaşlarına, Ortaasiyanın topoğrafyasına, dünya üzerinde insanların yayılmasına ve yerleşmesine dair kısa mütalaalarla, ırk meselesi hakkındaki noktai nazar ve bir de, Asiyanın Otokton halkı kimdir? Sorgusuna cevap vermeye çalışan küçük bir tetkik teşkil eder.”¹⁴⁸³

Afet İnan yer yuvarlığının niteliğini anlamadan, geçirdiği değişiklikleri görmeden hayat hakkında efsaneler üretmekten öteye gidilemeyeceğini ifade etmiştir. 4.devir olan bugünkü zamanın topraklarının 200 metre kalınlığında olduğunu, bu tabakanın oluşmasının 100.000 veya 125.000 sene içerisinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu dönemleri Paleolitik(eski taş veya yontma taş)Devresi, Mezolitik(orta taş)Devresi, Neolitik(cıralı taş) Devresi ve Madenler Devri olarak sınıflandıran Afet İnan, yazının Neolitik dönemde icat edildiğini, siyasi ve medeni hayatın, yazılı vesikaların ortaya çıkmasından sonra başladığını özetlemiştir.¹⁴⁸⁴

Eski zamanlarda Ege Denizi, Avrupa’yı Anadolu’ya bağlayan bir kara parçası; İtalya ise Afrika’ya bağlı idi.¹⁴⁸⁵ İnsanların kültür beşiğini Orta Asya olarak gören Afet İnan, Paleolitik dönemde Avrupa’da “*Neandertal adamı*”¹⁴⁸⁶denilen insan tipinin genel olarak “*dolikosefal*” olduğunu ve Avrupa’ya yontma taş tekniğini götürenlerin bu dolikosefaller olduğunu belirtmiştir. Afet İnan Neolitik dönemden Maden devrine geçişte Orta Asya’da ziraatı öğrenen, hayvanları evcilleştiren brakisefal bir ırkın varlığının hâkimiyetinden bahsetmiştir.¹⁴⁸⁷

Afet İnan’a göre dünya ’da kafatası ölçülerine göre brakisefal ve dolikosefal ırk vardır. Bu iki tipin karışmasından orta tipler çıkmıştır. Mezolitik ve özellikle Neolitik zamanlarda Çin’de, Hint’te, Mısır’da ve Avrupa’da bu iki ırk karışmaya başlamıştır. 1896 yılında Fransa’da Neolitik Döneme ait 668 kafatasının % 58’i

¹⁴⁸³ Birinci Türk Tarih Kong..., s.18.

¹⁴⁸⁴ Birinci Türk Tarih Kong..., s.s. 19-20., Afetinan, Tarih Üze..., s.s. 16-17.

¹⁴⁸⁵ Birinci Türk Tarih Kong..., s.22.

¹⁴⁸⁶ A.g.e., s.24.

¹⁴⁸⁷ A.g.e., s.s.24-25.

dolikosefal, % 21'i brakisefal, % 21'i de mezosefal çıkmıştır. İtalya'da ve İspanya'da durum Fransa'daki gibidir. İngiltere ise Tunç Devrinden sonra brakisefaller tarafından istilaya uğramıştır.¹⁴⁸⁸

Afet İnan, Eugene Pittard'ın "*Les Races et l'Histoire*"(İrklar ve Tarih) kitabından örnekler vererek devam etmiştir. Avrupa'da brakisefal bir ırk olmadığına göre, Avrupa'da çeşitli zamanlarda ortaya çıkarılan brakisefal tip nereden gelmiştir? Sorusuna cevaben eğer Asya'dan gelmişler ise bunların sarı ırk olmasının muhtemel olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁸⁹ Afet İnan'a göre Orta Asyalı brakisefallerin, Avrupa'ya ve diğer yerlere göçlerinin büyük etkileri vardır. Afet İnan, R.Gerin ve J.de Morgand'ın kitaplarından örnekler vererek şu soruları sormaktadır. Orta Asya'nın yerli halkı kimdir? Türk'ün ana yurdu neresidir? Bu sorulara cevap olarak Afet İnan, Türk'ün ana yurdunun Orta Asya, bel kemiğinin Altaylar-Pamir bölgesi ve Türklerin burada milattan en az 9.000 yıl önce kültür sahibi olduklarını ifade etmiştir.¹⁴⁹⁰

Afet İnan, Orta Asya halkının genel olarak antropolojik özelliğinin brakisefal olduğunu, teninin sarı ırkla ilgisinin olmadığını ve beyaz tenli olduklarını belirtmiştir. Orta Asya'nın yerli halkının yöresel lehçeler bir tarafa bırakılırsa tek bir dil olan Türkçe konuştuğunu, bundan dolayı bu dilin sahibi kişilere Türk denmesi gerektiğini ifade eder. Bundan dolayı Avrupalıları beyaz, Türkleri sarı veya mongol ırkından kabul etmenin gerçeklerle bağdaşmadığını belirterek şu bilgileri vermiştir: "... Kafası ve vicdanını, en son terakki şuleleriyle güneşlendirmeye karar vermiş olan bugünün Türk çocukları, biliyor ve bildirecektir ki, onlar dört yüz çadırı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, ari medeni bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir(Sürekli alkışlar)... Bu mukaddes yurdun öz varisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz koruyucusu, o büyük, yüksek asil Türk kavminin bu günkü genç ve dinç çocuklarıdır; biziz..."¹⁴⁹¹

Neolitik dönemde Türk ırkının ana yurtlarında yüksek kültür mertebesine ulaşırken Avrupa halkının tamamen cahil bir hayat sürdürdüğünü belirten Afet İnan, konuşmasının sonuna doğru konferansını iki hükme bağlamaktadır. Birincisi Orta

¹⁴⁸⁸ A.g.e., s.25., Tarih Üze..., s.s. 19-21.

¹⁴⁸⁹ Birinci Türk Tarih Kong..., s.s. 25-26.

¹⁴⁹⁰ Birinci Türk Tarih Kong..., s.s. 26-30., Afet İnan, Tarih Üze..., s.26.

¹⁴⁹¹ Birinci Türk Tarih Kong..., s.s.40-41., Afet İnan, Tarih Üze..., s.s.27,35.

Asya'nın yerli halkı Türk'tür. İkincisi ise Türklerin konuştuğu dil Türkçedir.¹⁴⁹² Zafer Toprak, kitabında Afet İnan'ın bu konuşması için şu bilgileri vermiştir: “*Birinci Türk Tarih Kongresi'nin en ilginç konuşmalarından birini o sırada Musiki Muallim Mektebi Tarih ve Yurt Bilgisi Muallimi olan Atatürk'ün manevi kızı olan Afet Hanım yapacaktı. Afet Hanım kongre sırasında 24 yaşındaydı ve kongre zabıtlarında Dr. Reşit Galip'le birlikte, en uzun tebliğ verenlerden birisiydi... 10.15'te konuşmaya başlayan Afet Hanım'ın tebliği 11.15'te son bulmuştu.*”¹⁴⁹³

Toprak, Afet İnan'ın sunumunu dikkat çekici ve kolektif bir çalışmanın ürünü olarak nitelendirerek bu sunuma başta Atatürk olmak üzere birçok kişinin katkıda bulunduğuna işaret etmiştir. Ayrıca şunları demiştir: “*Kongrenin ilk bilimsel tebliğinin o tarihlerde bir kadına verdirilmesi de ayrı bir önem taşıyordu. Açılış konuşmalarındaki hamasi üsluptan sonra Afet Hanım'ın tebliği kongreye bilimsel görünüm kazandırmıştı. Nitekim kongrede Dr. Reşit Galip'le birlikte dipnot kullanan iki konuşmacıdan biri Afet Hanım'dı.*”¹⁴⁹⁴

Özgür Sevgi Göral, Afet İnan'ın hayatını kaleme aldığı makalesinde Afet İnan'ın “*Tarihten Önce ve Tarih Fecrinde*” isimli konuşması için şöyle demiştir:

“*1932'deki Birinci Türk Tarih Kongresi'nde yaptığı “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde” adlı konuşmada Türklerin Orta Asya'daki medeniyetlerin kentli ve yüksek kültür mertebesinde olduğunu vurgular ve Avrupa Uygarlığını bu kökene dayandırmaya çalışır. Aslında Afet İnan'ın yaptığı, Pittard ve dönemin ırkçı antropolojisi etkisi altında tarih ve antropoloji çalışmaları esas olarak, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nu kurmadan çok önce Orta Asya'da yüksek bir medeniyet kurduğu ve oradaki coğrafi koşullar nedeniyle göç ederek bütün dünyaya yayıldıkları, dolayısıyla Mezopotamya'dan Avrupa'ya tüm kültürlerin kurucusu oldukları yönündeki cüretkar Türk Tarih Tezi'ni güçlendirme çabasından başka bir şey değildi.*”¹⁴⁹⁵

Afet İnan'ın konuşmasından sonra Fuat Köprülü söz alarak Prehistoire'in kendi meşguliyet alanı olmadığını belirterek Avrupada yapılmış olan tetkikatın henüz daha başlangıç aşamasında olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁹⁶ Ortaasyaya ait prehistoire, arkeoloji ve antropoloji araştırmaları Fuad Köprülü'nün ifadesiyle” *henüz çocuk denecek bir halde bulunuyor.*” Çinlilerin “*Tukeyü*” olarak kaydettikleri Türk kelimesinin 6'ncı asırda zikredildiğini, fakat daha öncesinden başka isimler altında Türk Devletlerinin

¹⁴⁹² Birinci Türk Tarih Kong..., s.41.

¹⁴⁹³ Toprak, Darwin'den Ders..., s.154.

¹⁴⁹⁴ A.g.e., s.154.

¹⁴⁹⁵ Göral, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm., s.221.

¹⁴⁹⁶ Birinci Türk Tarih Kong..., s.43.

mevcut olduğunu belirtmiştir. Yirminci asırdaki bazı ilim cemiyetlerinin Şarki(Doğu) Türkistana gönderdikleri ilmi heyetlerin büyük bir çoğunluğunun incelenmediğini ve hafriyatlardan çıkan eserlerin Berlin, Paris, Londra, Petersburg ve Çin’de bulunduğunu belirtmiştir.

Fuat Köprülü şu açıklamayı yapmıştır: “ *Türkler hakkında tarihi vesikaların verdiği malumat bile, bu vesikaların daha layikiyle tetkik edilmemiş olmasından dolayı lüzumu derecede mebzul değildir. Çin tarihlerinin eski Türkler hakkında verdiği malumattan bile daha tamamilen istifade edilemedi... Maamañh Türk Dili hakkındaki tetkiklerin de çok ilerlememiş olduğunu derin bir esefle itiraf etmek mecburiyetindeyiz.* ”¹⁴⁹⁷

Fuat Köprülü, Ural- Altay lisan ailesinin kime ait olduğuna dair pek çok araştırmaya ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. Yakın zamana kadar Hint-Avrupai, Sami aileleri gibi birtakım lisan ailelerinin birbirinden ayrı olduğu düşüncesinin hâkim olduğunu belirten Köprülü, son zamanlarda bu dil ailelerinin birbiriyle ilgili olduğu düşüncesinin ciddiyetle tartışılmaya başlandığını ifade etmiştir. Köprülü, henüz elde malzemenin bulunmamasının, ileride bulunmayacağı anlamına gelmediğini belirterek şöyle demiştir: “ *Orhon kitabelerinin, Uygur eserlerinin keşfedilmesi gibi, günün birinde Ortasyanın bir köşesinde Türk dilinin Milattan evvelki devirlere ait numunelerinin meydana çıkması pek mümkündür.* ”¹⁴⁹⁸

Fuat Köprülü ırk ve lisan mefhumunun birbirinden ayrı şeyler olduğunu, “*Hint-Avrupa*” tabirinin bir ırk değil bir lisan ailesini ifade ettiğini belirtmiştir. Köprülü, son zamanlardaki Avrupa eserlerinde Mahmut Gaznevi’nin İrani zihniyete sahip bir hükümdar olduğunu, fakat böyle bir iddianın gerçeğe bağdaşmadığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Safevi Devletinin de Türk olmadığını belirten asılsız yazıların olduğundan bahseden Köprülü, bu devletin Türk olduğunu, Şah İsmail tarafından Türkmen kabileleri tarafından kurulduğunu belirtmiştir.¹⁴⁹⁹

Köprülü, Türk ırkı ve Türk ırkının güzelliği meselesinde Afet Hanıma katıldığını, Türk ırkının bazı antropoloji kitaplarında yazıldığı gibi çirkinlik numunesi değil, bilakis güzellik timsali olduğunu ve son çıkan kitaplarda Anadolu,

¹⁴⁹⁷ A.g.e., s.43.

¹⁴⁹⁸ A.g.e., s.44.

¹⁴⁹⁹ A.g.e., s.45.

Rumeli Türklerinin Mongol denen ırka mensup olmadığına görüldüğünü ifade etmiştir. Köprülü, tarihi bir meseleyi iki adamın eline verdiğimizde çıkacak neticelerin büsbütün başka olabileceğini belirterek sonuç kısmını şu cümleler ile yapmıştır: “ *Demek oluyor ki objektif olmak hususundaki bütün usüllere gayretlere rağmen ayrı temayüllere, ayrı fikirlere, hislere malik iki adamın çıkaracağı netice tamamen birbirinden ayrıdır. İşte bundan dolayıdır ki, milli tarihimize ait bütün maddeleri, toplayıp bir araya getirmek ve sonra bunları, kendi idrakımızla kendi gözümüzle, şuurumuzla terkip ederek bundan yeni bir bina yapmak mecburiyetindeyiz... Tarihini yabancıların gözü ile gören bir millet, manevi esaretten kurtulmamış demektir*”¹⁵⁰⁰

Fuat Köprülü'den sonra Doktor Şevket Aziz Kansu söz almıştır. Kansu, Afet Hanım'ın konuşmasını antropolojik ve tarihi bir sentez olarak tanımlamış ve çok kıymetli bir konuşma olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁰¹ Kansu, Afet Hanım'ı teyid edecek bazı noktaların olduğunu, antropologların tespit ettiği üç tip insandan bahsetmiştir. Akdeniz Adamı, Şimal Adamı ve Alp Adamı. Kansu, dolikosefal ve brakisefal insan tiplerini açıkladıktan sonra şu açıklamayı yapmıştır: “ *Avrupa'da paleolitik zamanda brakisefal insan yoktu. Avrupada brakisefalleri “Mezolitik” devirden itibaren görüyoruz... sonra antropologlar düşündüler, bu brakisefaller nereden geliyorlar? Asiya nazarı dikkatlerini celbetti. Asiyadaki akvamin brakisefal olduğunu gördüler ve dediler ki bunlar Asiyadan gelmişler.*”¹⁵⁰²

Kansu, Avrupa âlimlerinin Asya'daki brakisefalerin Avrupa'ya geldiklerini kabul ettiklerini, ancak bunların beyaz derili brakisefaller olduğunu iddia ettiklerini belirtmiştir. Kansu, Avrupalıların tasniflerinin çoğunda Türkleri bütün gerçeklere rağmen beyaz derili Alp adamı brakisefal grubuna sokmadıklarını belirtmiştir. Asya'nın brakisefallerin ocağı olduğunu belirten Kansu, bunların Alp adamı tipinde olduklarını ve Türklerin de bu tipte olduklarını ifade etmiştir. Kansu M.W. Hauschild ve f. Wagenseil isimli iki Alman Profesörünün Anadolu Türkleri üzerindeki araştırmalarındaki sonucu şöyle açıklamıştır: “ *Anadolu, brakisefal buğday renkli veyahut beyaz, güzel, bazan mavi gözlü ve kumral bir ırk tarafından iskan edilmiştir.*

¹⁵⁰⁰ A.g.e., s.47. Ersanlı, Afet İnan'ın konuşmasında romantik bir tutumla prehistorya eğilimi sergilediğini, yararlandığı kaynakların göç ve kültürel asimilasyon üzerinde duran ve Türk ırkının tarih öncesine ağırlık veren kaynaklar olduğunu, kullanılan kaynakları Fuad Köprülü'nün yetersiz bulduğunu belirtmektedir. Ersanlı, *İktidar ve Ta...*, s.151.,

¹⁵⁰¹ Birinci Türk Tarih Kong..., s.48.

¹⁵⁰² A.g.e., s.48.

Bu ırk Ortaasiyadan geliyor. Sonra Boule, brakisefaller hakkında söylediği zaman tarihin en eski akvamı diye yazdığı bahiste “Eti, Sümer ve Akadları” beyaz brakisefal ırka bağlıyor.”¹⁵⁰³

Öğleden sonraki birinci oturuşta Afet Hanım söz isteyerek şu konuşmayı yapmıştır.

” Muhterem meslektaşlarım; Benden sonra söz söyleyen Profesör Fuat beyin beyanatını dinledim. Sözlerimden bazı noktaları anlatamadığıma zahip oldum. İkinci konferansında bu boşluğu doldurmağa çalışacağım. Yalnız şimdilik şunu söylemeliyim ki benim konferansım iki hükme bağlıdır: 1- Ortaasiyanın otokton halkı Türktür. 2- Bu Türklerin konuştuğu dil de Türkçe idi ve Türkçedir. Ortaasiyanın otokton halkı Türklere doğrudan doğruya camia halinde ne vakit Türk ünvanı verildiğinden ayrıca bahsetmedim. Yalnız benim anladığım ve huzurunuzda anlatmaya çalıştığım bu insanlar, esas itibarile, daima Türk idiler. Başka başka Hun gibi, Uygur gibi, mesela Hazer gibi isimler Türk camiasının kabile isimleridir. Herhalde Türklere “ Türk” ünvanı Çinlilerin “Tukyu” dedikleri Türk devletinin teşekkülünde verilmiş değildir. Daha çok, çok eskidir. Mesela Ansiklopediya Britanika’da Etrüsklerin İtalyaya giden kısmına Milattan evvel VIII inci asırda “Türkski” denilmekte olduğunu hepimiz görebiliriz. Halbuki Profesörün bahsettiği Tukyu devleti Milattan sonra VI inci asırdır. Herhalde Türklerin isim babası Çinliler olamazdı. Türklerin isim almak için hiçbir millet tarafından baptize edilmeye ihtiyacı olmamıştır ve yoktur. Maruzatım budur efendim.”¹⁵⁰⁴

Saat 16.15’de ikinci oturuşta Köprülüzade Fuat Bey söz istemiştir. Köprülü, azami ölçüde anlaşılır konuşmasına rağmen sabah oturumunda bazı noktaları iyi anlatamadığını belirterek şu açıklamayı yapmıştır: “ Konferanslarını başlıca iki hükme raptettiklerini söylediler: 1- Ortasiyanın Otokton ahalisi Türktür. 2- Bunların dili Türkçedir. Bendeniz bunların aksini ifade edecek hiçbir söz söylemedim ve bu noktaların tamamile iştirak ediyorum....Çinliler Türk kelimesini Çin lisanında hiçbir harfi olmadığı için Tu-kiü şeklinde tespit etmişlerdir. Yoksa Türk adının Türklere Çinliler tarafından verilmediği ve verilemeyeceği gayet sarihtir... Gök-Türklere ait olan Orhon kitabelerinde ve Uygur eserlerinde Türk ismi doğrudan doğruya Türk milletinin adı olarak geçmektedir. Görüyorum ki ortada bir ihtilaf değil bir suitefehhüm olmuştur.”¹⁵⁰⁵

Hasan Cemil(Meriç) Bey Köprülünün konuşmasından sonra söz almış olup Köprülü’ye katılmadığı noktaları anlatmıştır. Afet Hanım’ın delillerin, vesikalarının

¹⁵⁰³ A.g.e., s.48.

¹⁵⁰⁴ A.g.e., s.s.50-51.

¹⁵⁰⁵ A.g.e., s.79.

“çocuk” olduğu fikrine itiraz etmiştir.¹⁵⁰⁶ Bu delillerin yeni ortaya çıkan belgeler ışığında Afet Hanım’ın kullandığını, aslında Köprülünün de bu delillerin yeni olduğunu kabul ettiğini belirtmiştir. Meriç, şöyle demiştir: “*Marifet doğan hakikatin kıdemine değil kıymetine atfı nazar edebilmektir. Biz Türk medeniyetinin ve Türk menşeinin asıl mahiyeti hakkında en son keşiflere istinat ediyoruz. Keşiflerin en son olması yahut çocuk olması iddiamızın zâfı değildir, kuvvetidir*”¹⁵⁰⁷ Fuat Köprülü, Cemil Beyin konuşmasından sonra söz alarak yanlış anlaşıldığını belirtmiştir. Afet Hanımın eserlerinde 1931 tarihindeki eserlere yer vermesinin normal olduğunu ve herkesin kabul ettiğini belirtmiştir. Köprülü, ilk konuşmasında iğneleme, eleştiri ve ima olmadığını tam tersi Afet Hanıma tamamen katıldığını ifade etmiştir.¹⁵⁰⁸

Ersanlı, Afet İnan’a şu eleştiriye yöneltmiştir: “*Fuat Köprülü, bu konudaki çekingen uyarılarını yaparken, Afet Hanım’ın bulgularının birinci kaynaklar, bu durumda arkeolojik kazılar olmadığını, tam tersine antropoloji, arkeoloji ve fiziki coğrafya konularındaki ikincil kaynaklar olduğunu belirtmek istemişti. Eleştirmek istediği nokta bir bakıma da, pozitivistin en kaba ve yalın kavranışını sergileyen böylesi yaklaşımlardı. Afet İnan’ın çalışmaları esas olarak tek bir hedefe yönelmiştir: “Tarih Tezi’ni kuvvetlendirecek gerekli verileri elde etmek ve büyük bir çoğunluğu Türklerden oluşan bu topluma hızla bir kimlik kazandırmak*”¹⁵⁰⁹

Afet İnan 9 Temmuz 1932’de Kongre’nin yedinci günü birinci oturuşta ikinci konuşması olan “*Birinci Tarih Kongresi’nde Orta Kurun Tarihine Umumi Bir Bakış*” isimli konuşmasını yapmıştır.¹⁵¹⁰ Afet İnan 4.asrın Asya için bir bunalım devri olduğunu, Çin İmparatorluğu ile Hunlar arasında asırlarca süren mücadelelerin sonunda Hun İmparatorluğu’nun ikiye ayrıldığını belirtmiştir.¹⁵¹¹ Orta Asya’da ne zaman bir bunalım olsa Avrupa kavimleri doğudan batıya yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Afet İnan, Hunlar’ın Avrupa’ya girdikten sonra bir asır boyunca ilerlediklerini, 5.asrın başlarında Hun İmparatorluğu’nun topraklarının Kafkasya’dan

¹⁵⁰⁶ A.g.e., s.79.

¹⁵⁰⁶ A.g.e., s.80.

¹⁵⁰⁷ A.g.e., s.82.

¹⁵⁰⁸ A.g.e., s.83.

¹⁵⁰⁹ Ersanlı, Afet İnan’ın yararlandığı kaynakları yetersiz bulmuştur: “*Yararlandığı kitaplar göç ve kültürel ertime(asimilasyon) üzerinde duran ve Türk ırkının tarih öncesine ağırlık veren kaynaklardır. Bunlar, tarihi jeoloji ve ulusal coğrafyaya bağlayan Rene Gerin, Fransızların köklerinin Orta Asya’dan geldiğini iddia eden H.Martin ve kafatası incelemeleri yapan Eugene Pittard’ın çalışmalarıdır.*” Ersanlı, *İktidar ve Ta...*, s.151.

¹⁵¹⁰ *Birinci Türk Tarih Kong...*, s.s.401,405.

¹⁵¹¹ A.g.e., s.s.407-408

Elbe Irmağı'na kadar uzandıklarını belirtmiştir.¹⁵¹² Afet İnan; Roma ve İran İmparatorluklarının hudutlarını tehdit eden Hun süvarilerinin 395 yılında Ankara'nın doğusundan Antakya'ya kadar olan toprakları ele geçirdiğini işaret etmiş ve 5.asrın ilk yarısında medeniyet alanındaki gelişmelerin sonucunda Hunların, Roma İmparatorluğuna taarruza geçtiklerini belirtmiştir.¹⁵¹³

Hunların göçebe bir kavim olmadığını belirten Afet İnan; şehirlerde oturduklarını, kaplıcaların taşlarını uzaklardan getirdiklerinden bahsetmiştir. Sanayi ve ticaret ile meşgul olan, belirli zamanlarda pazarlar kuran Hunlar, Atilla zamanında bütün Balkanları işgal ederek Doğu Roma İmparatorluğunu haraca bağlamışlardır. Afet İnan, Şalon Meydan Muharebesi(451-452), Puvatya Meydan Muharebesi(732) ve 2.Viyana Muhasarasının(kuşatma) tarihinde çok önemli olaylar olduğunu açıklamıştır. Afet İnan'a göre bu muharebeler ve kuşatma kazanılsaydı tarihin seyri çok farklı olacaktı. İnan'a göre Atilla öldükten sonra Atilla'nın çocukları imparatorluğu idare edemediklerinden dolayı genel isyan başlamıştır. Avrupa'nın tanıdığı olduğu en büyük Türk İmparatorluğu'nun birden bire çökmesi gerçekleşmiştir.¹⁵¹⁴

Roma hâkimiyetinin İngiltere'de ancak 5.asrın başlangıcına kadar devam edebildiğini, son Roma Lejyonları çekildiğinde savunmasız kalan memleketin Saksonlara ve onların komşuları kuzey Germenlere açıldığını belirten Afet İnan, 5. asırda Germen kavimlerinin medeniyetlerinin; Burgontlar, Vizigotlar ve Franklara göre geride olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹⁵ Anadolu taraflarında ise Seyhun-Ceyhun taraflarına yerleşmiş olan Akhunlar, İran İmparatorluğu ile savaşıyorlardı.¹⁵¹⁶ Hunların parçalanması ile Batı Türkistan ve Hindikuş taraflarına giden Türkler, Göktürk Devleti'ni oluşturdular. İnan'a göre Göktürk Devleti zamanla bütün Orta Asya Türklerini idaresi altına aldı.¹⁵¹⁷

Afet İnan, Avrupalıların Göktürk imparatorlarını şöyle tarif ettiklerini belirtmiştir: “ *Maruf ecnebileri huzuruna kabul edildiği vakit, o yeşil atlastan bir mantoya bürünürdü. Saçlarını ipekli bir kurdele ile bağlardı. Som altından bir tahtta*

¹⁵¹² A.g.e., s.411.

¹⁵¹³ A.g.e., s.s. 405-410., Afetinan, **Tarih Üze...**,s.s. 37-44.

¹⁵¹⁴ **Birinci Türk Tarih Kong...**, s.s. 411-420., Afetinan, **Tarih Üze...**,s.s. 46-47.

¹⁵¹⁵ **Birinci Türk Tarih Kong...**, s.s. 414-415.

¹⁵¹⁶ A.g.e., s.416.

¹⁵¹⁷ A.g.e., s.s. 417-418.

otururdu. İki tarafından ellerinde bayrak, mızrak ve yay bulunan muhafızlar dururdu. Bunların elbiseleri zarif yünlü, altın ve gümüşle dokunmuş ipek kumaşlardan idi. Hakanın otağı işlenmiş ipek kumaşlarla süslü idi. Resmi ziyafetlerde Yunan ve Romalılarda olduğu gibi harikulade zengin sedirler üzerinde otururlardı.”¹⁵¹⁸

7. asırda ikiye ayrılan Göktürk Devleti’nin zayıflamasını fırsat bilen İranlılar; Suriye’yi, Mısır’ı hatta Kartaca’ya kadar Kuzey Afrika’yı istila ettiler. Bizans’ın başında bu dönemde İmparator Herakliyus bulunuyordu.¹⁵¹⁹ Bu asırda 603 yılında Volga ile Dinyester ırmakları arasında kurulan Hazar Devleti dört asırdan fazla hüküm sürmüş bir Türk Devleti idi. Hazar devletinin doğusunda Türk kabileleri vardı. Ural Irmağıyla Aral Gölü arasında Peçenekler, Aral Gölü ve Seyhun Irmağı kuzeyinde Oğuzlar, Oğuzların doğusunda ise Kumanlar vardı.¹⁵²⁰ İnan’a göre 624 yılında Bedir’de düşmanları yenen Hazreti Muhammed, 625 yılında Uhut’da mağlup oldu. 627 yılında ise Hendek savunması ile Müslümanları toplamayı başardı. Irak, Suriye, Kudüs ve Mısır işgal edildi. Afet İnan sunumunun devamında Emeviler, Abbasiler ve Macarların tarihini ayrıntılı bir şekilde irdelemiştir.¹⁵²¹

Afet İnan, Seyhun ve Ceyhun’dan itibaren Bağdat’tan ve Şam’dan geçerek Kahire’ye kadar bütün doğuda en büyük devlet makamlarını Türklerin işgal ettiğini; orduların kumandanları, büyük şehirlerin valileri, eyaletlerin beyleri, hükümet reisleri ve vezirlerin hep Türk olduklarının bilgisini vermektedir.¹⁵²² 1453 yılı, İstanbul’u Türk merkezi haline getiren ve Yeni Çağın açılmasını sağlayan tarih olmuştur. Afet İnan, Türklerin 16.asrın sonuna kadar devlet, fikir ve iktisadi hayatta medeni durumlarını muhafaza ettiklerini fakat 16.asrın sonunda üstünlüğün Avrupa’ya geçtiğini belirtmektedir.¹⁵²³ “Çünkü Türkler, dini dünya işlerinden ayırma hareketine teşebbüste geri kalmışlar ve Rönesans inkişafından mahrum olmuşlardır. Dönüm noktası, Viyana kapısında başlar. Kara Mustafa Paşanın ordusunun bir hıyanet yüzünden baskına uğraması, bütün Avrupa Hristiyan

¹⁵¹⁸ Louis Halphen **Les Barbares**, s.108., s.418’den aktaran Afet İnan, **Birinci Türk Tarih Kong...**, Afetinan, **Tarih Üze...**, s.53.

¹⁵¹⁹ **Birinci Türk Tarih Kong...**, s. 420.

¹⁵²⁰ **A.g.e.**, s.421.

¹⁵²¹ **A.g.e.**, s.s. 419-421., Afet İnan, **Tarih Üze...**, s.s. 57-58.

¹⁵²² **Birinci Türk Tarih Kong...**, s. 442.

¹⁵²³ **A.g.e.**, s. 443.

âleminin mukabil taarruza geçmesi için beklediği fırsatı vermiştir.”¹⁵²⁴ Afet İnan Türklerin bugüne kadar birçok felaket yaşayarak Avrupa taarruzunu ancak Sakarya önünde durdurabildiğini ve sonucunda Afyon- Dumlupınar zaferinin kazanıldığını belirtmiştir: “O çare, Türkün milli irade ve hâkimiyetini, eline alıp bizzat kullanması idi. İşte Türkiye Cumhuriyeti bu uyanışın, bu dirilişin Dumlupınar’da Türk gücüyle kurduğu temel üstünde yükselen ve daima yükselecek olan abidesidir.”¹⁵²⁵

Peyami Safa Cumhuriyet Gazatesindeki köşe yazısında Afet Hanım’ın yaptığı bu konuşma için şu tespiti yapmıştır: “*Afet Hanım’ın dediği gibi, Atilla o büyük meydan muharebesini kazansaydı, Avrupa’nın umumi manzarası bugün görüldüğünden başka türlü inkişaf etmiş olacaktı, şüphesiz: fakat Atilla isminde bir adamın enerjisi, o tarihte, bir kasırga halinde esmemiş olsaydı, Avrupa’nın umumi manzarası gene bugün görüldüğünden başka türlü ve şüphesiz bugünkü medeniyetin çok aleyhine inkişaf etmiş olacaktı. Elbette her yıkan adam bir yaratıcıdır.*”¹⁵²⁶

3.9. Afet İnan’ın İkinci Tarih Kongresinde “Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bakış” İsimli Konuşması

Afet İnan bu konuşmasını 1937 yılında yapılan İkinci Tarih Kongresinin 6’ncı günü olan 25 Eylül’de yapmıştır.¹⁵²⁷ Bir milletin tarihinin derinliklerini inceleyerek ve belirli zamanlardaki gidişini takip ederek o milleti anlayabileceğimizi ifade eden Afet İnan, tarihi hadiselerin aynen tekerrür etmeyeceğini belirtmiştir. Afet İnan devamında şöyle demiştir: “*Türk milletinin tarihi en çok bilinmeye layık olan kısımlardan biridir. Bu tarih o kadar derin ve cihan kültür bağlarıyla perçinlidir ki, onun içinde Türk cevherlerini bulmak, onları anlamak ayrıca insanlık için bir derstir.*”¹⁵²⁸

Afet İnan, Türk-Selçuklu İmparatorluğu’nun parçalanmak üzere olduğu bir zamanda 1299 yılını bir devrin başlangıcı ve Söğüt bölgesini de yeni bir devletin kökü olarak görmektedir.¹⁵²⁹ İnan’a göre 1237 yılında Selçuklu hükümdarı Büyük Alâeddin’in ölümü Selçuklu Devleti’nin parçalanmasına giden yolda başlangıç olacaktır. Anadolu’nun 11.asırda Türkleşmeye başlamadığını belirten Afet İnan, bu

¹⁵²⁴ A.g.e., s. 444.

¹⁵²⁵ Birinci Türk Tarih Kong..., s.s. 444., İnan, Tarih Üze..., s.85, Ersanlı, İktidar ve Ta...,s.151.

¹⁵²⁶ Peyami Safa, “*Afet hanımın konferansı münasebetile*”, Cumhuriyet, 17 Temmuz 1932, s.3.

¹⁵²⁷ İkinci Türk Tarih Kong..., s. 756.

¹⁵²⁸ A.g.e., s.756.

¹⁵²⁹ A.g.e., s.756.

yüzyılı Türklerin Anadolulu kardeşlerine kavuştuğu bir yüzyıl olarak değerlendirmektedir. Osmanlı İmparatorluğu tarihini dört bölüme ayırmıştır.¹⁵³⁰

- İmparatorluğun kurulması(1299-1453)
- Büyük fütuhât, İmparatorluğun genişlemesi(1453-1683)
- Tevakkuf ve ricat(1683-1792)
- İnhitat(1792-1919)

Osmanlı İmparatorluğunu ”merkeziyetçi bir monarşi”¹⁵³¹ olarak adlandıran Afet İnan, 15-16.yüzyıllarda devletin siyasi gelişimi ile büyüdüğünü ve kuvvetlendiğini belirtmektedir. Afet İnan şöyle demektedir: “ 15.asrın ilk yarısında Anadolu ve Rumeli’de seyahat etmiş olan batı seyyahları, Osmanlı İmparatorluğundaki idarenin intizamına, ticari ve askeri yollardaki kervansarayların teşkilatının, ordunun kuvvetine, memleketin refah ve asayişine hayret ve takdirlerini yazmışlardır... 15.ve 16.asırlarda Osmanlı İmparatorluğunun doğuda ve batıda üstünlüğü ve dünyanın en büyük askeri ve siyasi kudret haline gelmesi, teşkilatının intizamında ve iyi işleyen bir devlet mekanizması ile verimli bir kültür faaliyetinde aramak lazımdır”¹⁵³²

İdari, askeri, mali, ekonomik işlerin kanunlarla ve nizamlarla tespit edildiğini belirten Afet İnan; arşiv belgeleri araştırıldığında hükümet işlerinin en ufak detaylara kadar paylaştırıldığını ve vergi sistemlerinin düzenli bir şekilde işletildiğini belirtmiştir.¹⁵³³ Ordunun ve donanmanın işleyişi ile harp vasıtaları ve tekniğinin diğer bütün devletlerden üstün olduğunu belirtmiştir. Afet İnan 1590-1616 yıllarında arasında Venediklilerin gemilerini Türkiye tersanelerinde yaptırmalarını Osmanlı denizcilik şöhretine örnek olarak vermiştir.

16.asırda imparatorluk topraklarında gezmiş bir Fransız seyyahı her köyde bir okulun olduğunu büyük bir şaşkınlık içerisinde görmüştür.¹⁵³⁴ Mimar Sinan’ın imparatorluğun haşmetini dünyanın en büyük mimarlık eserleri yaparak yükselttiğini belirten Afet İnan; hattat, müzehhip ve nakkaşların eserlerinin sanat âleminin büyük değerleri arasında olduğunu fakat resim ve heykeltıraşlığın din taassubuna yenik

¹⁵³⁰ A.g.e., s.757., Afetinan, Tarih Üze..., s.119.

¹⁵³¹ İkinci Türk Tarih Kong..., s.758.

¹⁵³² A.g.e., s.758, Afetinan, Tarih Üze..., s.120.

¹⁵³³ İkinci Türk Tarih Kong..., s.758.

¹⁵³⁴ A.g.e., s.s.758-759.

düşerek Avrupa'nın Rönesans dönemine Türkiye'nin ayak uyduramadığını ifade etmiştir.¹⁵³⁵

Osmanlı İmparatorluğunun merkezden idare edilen hububatların miktarı, fiyatları ve nakliyesinin sistematik bir şekilde yapıldığına işaret eden Afet İnan, Avrupa ile ticari ilişkilerinin çok iyi seviyede olduğunu belirtmiştir. Afet İnan şöyle devam etmektedir: *“Eğer o kültürün her sahasında zamanının en yüksek derecesinde olmamış olsa idi, medeniyetin türlü çemberinden geçmiş olan ülkelerde hâkim olabilir miydi? O, bu ülkelerdeki medeniyete yabancı değildi... Avrupa, Asya, Afrika kıtalarında 6 milyon kilometre murabbai genişliği kaydeden Osmanlı İmparatorluğu, 16.asrın büyük bir siyasi ve kültürel mevcudiyetidir.”*¹⁵³⁶

1683 senesindeki Viyana Kuşatmasını, geriye gidişin başlangıç noktası olarak gören Afet İnan, *“Bu olay sadece askeri bir başarısızlık mıdır? Bir komutanın hatası mı? Ya da stratejik veya taktik bir hata mıdır?”* şeklindeki sorulara cevabı yine kendisi vererek bu hadisenin görünüşte askeri başarısızlık olduğunu fakat temelinde başak sebepler olduğunu ifade etmiştir.¹⁵³⁷

Afet İnan'a göre büyük devlet adamı Sokullu'nun 1579'da ölmesi, 3.Murat'ın kanunlarda gereksiz değişiklikler yapması, İran ve Nemçe ile yapılan savaşların mali bütçeye zararı, askeri disiplinin bozulması, vergilerin artması ve hükümetin vilayetlerdeki otoritesinin azalması sonucu Celali isyanlarının başlaması, Osmanlı İmparatorluğunda gerileme hadiselerinin hazırlayan sebeplerden sadece bazılarıdır.¹⁵³⁸ Afet İnan o dönem için şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Devlet idaresi ordusuz, entrikacı ulema ile mağlup ve cahil kumandanların aciz ve kendilerinden başka bir şey düşünmeyen padişahların elinde istikametsiz bocalamaktadır.”*¹⁵³⁹

Ruslarla Prut Savaşı, Venedik ve Avusturyalılarla Mora Savaşları, İran savaşı ve 1768'den sonra İkinci Katerina ile 30 seneden fazla süren seferler Osmanlı Ordusunda ıslahat yapılması fikirlerini ortaya çıkardı. 18.asrı bilimsel keşiflerin ve yeni endüstrilerin ortaya çıktığı bir devir olarak gören Afet İnan'a göre bu yüzyıl;

¹⁵³⁵ İkinci Türk Tarih Kong..., s.759., Afetinan, Tarih Üze..., s.122.

¹⁵³⁶ İkinci Türk Tarih Kong..., s.760., Afetinan, Tarih Üze..., s.123.

¹⁵³⁷ İkinci Türk Tarih Kong..., s.760.

¹⁵³⁸ A.g.e., s.761.

¹⁵³⁹ A.g.e., s.761, Afetinan, Tarih Üze..., s.s. 123-125.

siyasette, orduda ve ilimde muhteşem gelişmelerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur.¹⁵⁴⁰ 19.asır ise Osmanlı İmparatorluğu’nun kapısındaki Çarlık Rusya tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bir yüzyıl olup ayrıca Avrupa’da Fransız İhtilali ile başlamış olan milliyetçilik akımlarının yükselişe geçtiği bir dönemdir. Afet İnan genel durumu şöyle özetlemiştir: “ *XIX uncu asır, Osmanlı İmparatorluğu’na her nevi buhran ve: dejenere olmuş bir hanedan, fena idare, İmparatorluk içinde isyanlar, harici düşmanların istila ve istismar faaliyeti...* ”¹⁵⁴¹

Osmanlı İmparatorluğu’nun son asırlarını, dinin siyasete bulaştığı bir dönem olarak nitelendiren Afet İnan; bu dönemde orduda disiplinin kalmadığını, maliyenin bozulduğunu ve ekonomik hayatın yabancı devletlerin eline geçtiğini belirtmektedir. Zararlı olan kuruluşların ıslahat yerine inkılâp ile düzeltilmesi gerektiğini Atatürk’ten öğrendiğini belirten Afet İnan, kültür hayatının her safhasında iler gitmenin bir mecburiyet olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁴²

Afet İnan bir devletin siyasi hayatının milletinin kültür hayatı ile sıkı bir surette birbirine bağlı olduğunu belirterek cümlelerini şöyle tamamlamıştır: “*Yeni hayatımızın ileri gidişteki hızın tarihimizin derinliklerindeki kuvvete dayanarak alıyoruz... Kültür hayatında, yani devlet, fikir ve ekonomi sahalarında eser gösteren milletler, medeniyette bir mevcudiyet olurlar. Bir de milletler daima beşer tekâmülüne uygun olarak kendi cemiyetlerinin hayatını tanzim etmelidirler. Milleti için inkılâplar yapan büyük Türk(Atatürk) prensip olarak inkılâpçılık vasfını da verdi. Türk Milleti ilerlemek için hiçbir engel tanımaz. Dinamik karakterle yürüyüş, ona inkılâpçılık vasfını en layık kılar*”.¹⁵⁴³

Pariste çıkan “Le Temp” gazetesinde “Louis Reville” imzasıyla çıkan yazıda Afet İnan’ın verdiği bu konferans ve Afet İnan şöyle tanıtılmıştır:

“ *Bu parlak tekâmülün tipik iki numunesi olarak, her biri kendi ihtisası dâhilinde Türk kadınılığına büyük bir şeref veren Bayan Afetle Bayan Sabiha Gökçeni zikretmek gerekir. Bayan Afet Türk Tarih Kurumunun reis vekilidir. Eylül 1937 de Dolmabahçe sarayında ikinci kongresini akdeden ve arkeoloji bakımından arzettiği büyük ehemmiyet itibarile bütün dünya âlimlerinden birçoklarını celbetmişti. Bizzat Atatürk’ün, huzurile şeref verdiği bu kongreye iştirak eden âlimler arasında yegâne kadın olarak bulunan Bayan Afet, orada, Türk- Osmanlı tarihinin karakteristik noktaları hakkında, kuvvetli vesikalara*

¹⁵⁴⁰ İkinci Türk Tarih Kong..., s.762.

¹⁵⁴¹ İkinci Türk Tarih Kong..., s.s. 762- 763., Afetinan, Tarih Üze..., s.126.

¹⁵⁴² İkinci Türk Tarih Kong..., s.s. 763-764.

¹⁵⁴³ İkinci Türk Tarih Kong..., s.s. 764- 765., Afetinan, Tarih Üze..., s.128.

müstenid uzun ve şayanı dikkat bir tebliğ yapmıştır. Bütün o ak saçlı âlimler arasında, memleketinin şayanı dikkat mazisini tebarüz ettirmek istiyen bu zarif kadın, büyük bir ciddiyetle o mevzuu anlatırken, monden mevzular konuşulan bir salonda bulunuyormuş gibi sakin ve tabii idi. Atatürk'ün memleketini erıştirdiği azametli neticeler arasında kadının tekâmülü keyfiyeti hiç şüphesiz parlak muvaffakiyetlerden birisidir."¹⁵⁴⁴

3.10. Türk Tarih Kurumu Kurucusu Üyesi Dr. Reşit Galip ve Türk Tarih Kurumu Kurucusu Üyesi Yusuf Ziya Özer¹⁵⁴⁵

Afet İnan, Türk Tarih Heyetinin ilk üyeleri arasında yer alan Dr. Reşit Galip'i, Türk Ocaklarının 6.Kurultayı'nda konuşmalarını dinleyerek tanıdığını belirtmiştir.¹⁵⁴⁶ 1931 yılında kurulan Türk Ocakları Kurultayı'nın aldığı karar ile kendi teşkilatını kapattığını ifade eden Afet İnan, bu teşekkürün yerine, daha geniş ölçüde Halkevleri kurulduğunu ve Türk milletinin bir ocak içinde değil bir devlet bütünlüğü çerçevesinde ismini yaşatması gerektiğini belirterek şöyle demiştir: "*Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin ilk genel sekreterlik vazifesini, Atatürk'ün tasvibi ile Dr. Reşit Galip almıştır. İşte bundan sonra Dr. Reşit Galip ile aynı sahada çalışmaya başladık. O, iki noktada bilhassa heyecan gösteriyordu. 1- Türk Kavmini ve medeniyetini tetkik etmek. 2- Yeni Türkiye Cumhuriyet tarihi ve İnkılaplarını vesikalara dayanarak yazmak.*"¹⁵⁴⁷

Afet İnan bahsi geçen bu 2 maddenin Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin en çok üzerinde durduğu konular olduğunu ifade etmiştir. Dr. Reşit Galip'in ise heyecanlı bir kişiliğe sahip olmasından dolayı konuşmalarında şiddet ve vakarın hâkim olduğunu, o'nun yeni kitaplardan okuduğu taze fikirler ile Türk tarih tezini savunduğunu anlatmıştır. Afet İnan Reşit Galip'in 19 Eylül 1932'de Milli Eğitim Bakanlığına getirilmesi ile ilgili olarak Dolmabahçe sarayında geçen bir anısını şöyle anlatmıştır: "*Dolmabahçe sarayında bir gece, o zamanın Maarif Vekili Esat Bey ile konuşurken birden bire Dr. Reşit Galip'e hitap eden Atatürk, Cumhuriyet Hükümetinin maarif işleri ile ilgili düşüncelerini açıklamasını istedi. Doktorun verdiği cevaplardan mütehassıs olan Cumhurbaşkanı Atatürk, çok büyük hürmet*

¹⁵⁴⁴ "Tems'in bir makalesi, Türk Kadınlığının kavuştuğu haklar", **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1938, s.6. Orijinal belge için bkz. Ek-13.

¹⁵⁴⁵ İnan, "Türk Tarih Kurumu Kurucu Üyesi Yusuf Ziya Özer", **Ulus**, 15 Nisan 1947.

¹⁵⁴⁶ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.208.

¹⁵⁴⁷ **A.g.e.**, s.208.

*gösterdiği hocası Esat Bey'e hitap ederek "Hocam, Maarif işlerimizi bu genç arkadaşımıza bırakmak istemez misiniz?" dedi...*¹⁵⁴⁸

Cemal Grande anılarını yazdığı kitapta Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanı oluşundan birkaç ay geçtikten sonra İstanbul Üniversitesi'nde *"İnkılap Tarihi"* için bir kürsü gerektiğini ve bu kürsüde ilk dersi verecek ve devrimlerimizin tarihçesini yapacak kişinin kim olacağının görüşüldüğünü anlatmıştır.¹⁵⁴⁹ Hadisenin devamı şu şekildedir: *"Yine bir akşam sofrasındaydık. Atatürk, hararetle bu görevin kendisine düşmesi gerektiği tezini savunuyor: " Bu işi ancak ben yapabilirim. Gerçi inkılabı beraber yaptık, fakat bu kürsüyü ben işgal edebilirim, yoksa bu Maarif Vekili'nin işi değil. Olmazsa benim namıma kızım Afet yapar" diyordu. Reşit Galip ise itirazı basıyor, " Paşam, her şeyi siz yaparsınız biz ne iş göreceğiz?" diyordu. Fakat Atatürk de dediğinde ısrar ediyor, "Ya ben, ya Afet Hanım" diyor da, başka bir şey söylemiyordu. Reşit Galip buna da cevabı yetiştiriyor:-"Paşam, Afet Hanım kızınızsa, bizler de oğlunuzuz. Aramızda fark var mı ki. Bu işi Maarif Vekili'nin yapması gerektir. Biz de oğlunuz olarak bu vazifenin kendimize verilmesini istiyoruz" diye söyleniyordu.*¹⁵⁵⁰

1933 yılında Reşit Galip, Afet İnan'a Atatürk müsaade ettiği takdirde Ankara'da Dikmen sırtlarında kazı yapılabilecek alanlar olduğunu söylemiştir. Afet İnan bu durumu şöyle açıklamaktadır: *Atatürk'e bahsettiğim zaman, O da bu yere ilgi göstermiştir... Fakat öğleye doğru ilk kazılan yerin bir taş ocağı olduğu anlaşıldı. Ancak otomobille dönerken buradan 200 metre kadar mesafede Ahlatlıbel sırtlarındaki düz taşlar, dikkatimizi çekmişti. Oraya Atatürk'le inerek gezdik. Kendisi bu yeri, Ankara Ovası'na hâkim, stratejik bir nokta olarak tasvir etmişti... Dr. Reşit Galip ise Maarif Bakanı olarak ilk milli arkeolojik hafriyata başlamıştı. Bu tarihten sonra yapılan Ahlatlıbel kazısından çıkan eserler, Anadolu Bakır devri medeniyetine güzel bir örnek vermiştir.*¹⁵⁵¹

Afet İnan, Reşit Galip'in erken vefatı sebebi ile İnkılap Enstitüsü, müze, akademi ve kütüphane yapılması gibi birçok projenin hayata geçirilemediğini belirtmiştir. 1933 yılı 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda Çankaya Köşkü'ne gelen Reşit

¹⁵⁴⁸ A.g.e., s.208.

¹⁵⁴⁹ Cemal Grande, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, Anekdot Yayınevi, Ankara, 2010,s.78.

¹⁵⁵⁰ Grande, a.g.e., s.78.

¹⁵⁵¹ Afetinan, a.g.e., s.209.

Galip, Afet İnan'a bir kâğıt uzatarak hazırladığı Ant'ı göstermiştir. Afet İnan bu hatırayı şöyle anlatmıştır: “ *Sabahleyin ilk bayramlaşmayı kızlarımla yaptım. Onlara bir şeyler söylediğim vakit, bir and meydana çıktı. İşte Cumhuriyetimizin 23 Nisan çocuklarına armağanı dedi. Türküm, doğruyum, çalışkanım, yaşam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümden çok sevmektir. Ülküm yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun.* ”¹⁵⁵²

Reşit Galip'in bir vatansever olarak bu andı önce kendi çocuklarına sonra Milli Eğitim Bakanı olarak okul çocuklarına öğrettiğini belirten Afet İnan, o'nun ülkeye çok faydalı olabilecek bir çağda vefat ederek milletin idealist bir evladını kaybettiğini ifade etmiştir.

Afet İnan, 9 Nisan 1947 tarihinde Prof. Yusuf Ziya Özer'in ölmesinden dolayı üzgün olduğunu, çünkü “ *milli duygulu*” birini kaybetmenin acısını yaşadığını belirtmiştir.¹⁵⁵³ Afet İnan, birkaç yıl önce kendisini gördüğünde çok ihtiyarlamış olduğunu, Atatürk zamanındaki heyecanlı yapısının kaybolduğunu, sakin bir yapıya bürünerek birtakım hastalıkların kendisinde baş gösterdiğini belirtmiştir.¹⁵⁵⁴ Türk Tarih Kurumunun kurucuları arasında yer alan Yusuf Ziya'nın tarihin derinliklerini araştırmak için hep çaba göstererek biri Almanca diğeri Türkçe olan iki eser yayınladığını belirten Afet İnan, Yusuf Ziya Özer'i şöyle anlatmıştır:

“ *Belki benzetmek yolu ile filolojik tetkikler yapıyordu. Bu husus için metod bakımından ancak ihtisas sahipleri söz söyleyebilirler. Fakat tarih bakımından “bu suretle kablettarihi(tarih öncesi) devirlerin üzerine çökmüş olan karanlıkların perdesi kalkacak ve ilim âlemi için yeni yeni ufuklar açılacaktır” sözünü yazan müellif muhakkak ki yeni eserleri okuyan bir insandı. Yusuf Ziya Özer'in bu konular üzerindeki yazıları bir gün ele alındığı vakit, bazı esasların mevcut olduğu anlaşılacaktır sanırım. Çünkü daima görülmüştür ki, tarihte böylece kökleşmiş umumi kanaatleri sarsacak yeni fikirler, derhal kabul edilemez. Yusuf Ziya Özer'i bu yazılarımla anarken, bilhassa şu karakterini belirtmek isterim: Atatürk'ün yanında türlü konular üzerinde konuşulurken o, kendi kanaatlerini ısrarla müdafaa eder ve kabul edemeyeceği fikirleri benimsemiş dahi görünmezdi. Esasen Atatürk te onun bu meziyetini beğenirdi... Türk Tarih Kurumu onun şahsında kıymetli bir üyesini kaybetmiştir.* ”¹⁵⁵⁵

¹⁵⁵² A.g.e., s.213.

¹⁵⁵³ *Ulus*, 15 Nisan 1947.

¹⁵⁵⁴ *Ulus*, 15 Nisan 1947.

¹⁵⁵⁵ *Ulus*, 15 Nisan 1947.

3.11. Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu

1929 yılından sonra Atatürk, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nde aydınları bir araya getirmişti.¹⁵⁵⁶ Atatürk, Türk Tarih Kurumu kuruluş günlerinden beri Türk medeniyet tarihini araştırmak ve yayınlamak görevini layıkıyla yaparken Türk dilinin de bilimsel bir şekilde incelenmesi gerektiğini düşünüyordu. Afet İnan bu durumu şöyle açıklamıştır: “ *Ancak tarih çalışmalarının yanında Türk dilinin de bilimsel bir inceleme konusu olduğu gözden kaçmamıştı.*”¹⁵⁵⁷ Afet İnan, tarihimizde medeniyeti incelenen Türk kavimlerinin dil hazinesinin ihmal edilemeyeceğini ve bu konuların belgeler ile aydınlığa kavuşturulması gerektiğini düşünüyordu. Afet İnan şöyle demektedir: “ *İşte bu tarih çalışmaları ilerlerken Atatürk, dil meselesini de ele almak lüzumunu hissetmişti. Çünkü tarihi konuların işlenmesi esnasında filolojik, etimolojik araştırmaların zaruri olduğu meydana çıkıyordu. Atatürk dil nazariyelerini izah eden kitaplar okuyor ve her tarihi konu içinde dil belgeleriyle halledilecek meseleler olduğuna inanıyordu.*”¹⁵⁵⁸ Atatürk'ün dil incelemelerini tarihe yardımcı olacak şekilde ayırmayı düşündüğünü ve telkinlerde bulunduğunu belirten Afet İnan, Atatürk'ün Tarih Kongresi'nde tezler okunurken orta ve yeni nesillerin daha sade kelimeleri tercih ettiklerine dikkat ettiğini belirtmiştir. Birinci Tarih Kongresi'nin bitmek üzere olduğu günlerde Atatürk, Afet İnan'a dil incelemeleri için ayrı bir kuruluşa ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Afet İnan bu hadiseyi şöyle açıklamaktadır: “... *Tarihi konular üzerinde çalışmayı hedef tuttuğu için, Dil meseleleri üzerinde nazariyelerini ve mesela Samih Rifat'ın bana izah etmeye çalıştığı kısımları ancak hayranlıkla dinliyordum... Bu hususta Atatürk'e cevabım şu olmuştu. “Dil tarihten ayrı bir metod ile incelenmesi gereken bir konudur.”*”¹⁵⁵⁹ Afet İnan 1983 yılında Dil Bayramı'nda bir anısını şöyle anlatmıştır:

“*Türk Tarih Cemiyeti'nin ilk kongresi 2 Temmuz 1932'de Ankara Halkevi'nde yapılacaktı. Bu kongre için tebliğ hazırlayanların yazıları, Atatürk'ün başkanlığında Çankaya Köşkü'nde okunuyor, eleştiriler yapılıyordu. Ben bu yazılarda anlayamadığım kelime ve terkipler için yanımda bulunan Samih Rifat Bey'e soruyordum. Atatürk'ün bu dikkatini çekmiş; ara da çay içmek için salona geçilince bana sordu: “Niçin bazı kelimeleri anlamıyorsun?” Ben de “Bu kelimelerin manasını anlamadığımı” bildirdim. “Demek ki, nesil farkı olarak dil anlaşmazlığı var!” Dedi. Bunun üzerine bu konu hakkında*

¹⁵⁵⁶ Afet İnan, “Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu Üzerine”, **Türk Dili Dergisi**, C.6, S.69(Haziran 1957), s.477

¹⁵⁵⁷ Afet İnan, “Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu Üzerine”, s.s.477-478.

¹⁵⁵⁸ **A.g.m.**, s.478.

¹⁵⁵⁹ **A.g.m.**, s.s.478-479.

konuşmalar yapıldı. Atatürk “O halde, terimlerde Öz Türkçemize yer vermek gerekecek” dedi. Dil Kurumu kurulması için Atatürk, Ruşen Eşref Ünaydın’a direktif verirken, Türk Tarih Kurumu üyelerinden birkaçıyla birlikte ben de yanlarında bulundum. Atatürk şu konular üzerinde duruyordu. Türk dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma diliyle yazı dili arasında bir birlik kurulması. Konuşma, edebiyat ve bilim dilimizin kesin kurallarla saptanması, tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yaparak bir kelime ve terim hazinesi vücuda getirilmesinin sağlanması... Atatürk yeni terimler bulunmasından yanaydı.”¹⁵⁶⁰

Afet İnan, Birinci Tarih Kongresi’nin kapandığı gün Atatürk’ün Ruşen Eşref Ünaydın’a Türk Dil Kurumunun kurulması için direktif verdiğini ve Türk Tarih Kurumu üyelerinin bazıları ile birlikte kendisinin de orada bulunduğunu belirtmiştir.¹⁵⁶¹ 11 Temmuz 1932 yılının akşamında Afet İnan, Yusuf Akçura, Hikmet Bayur ve Samih Rifat’ın olduğu bir toplantıda Atatürk “*Dil işlerini görüşme zamanı gelmiştir, ne dersiniz?*” diye sormuş ve sorusunu kendi yanıtlayarak “*Türk Dili Tetkik Cemiyetini kurmalıyız*” demiştir.¹⁵⁶² Aynı gece Türk Dil Cemiyetinin ana tüzüğü hazırlanmıştır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla Atatürk tarafından 12 Temmuz 1932’de kurulan bu cemiyet’in ilk kurultayı Eylül ayında İstanbul’da olmuştur.¹⁵⁶³ Afet İnan, Atatürk’ün Türk Dil Kurumu için hedefinin şu 2 noktada toplandığını belirtmektedir: ¹⁵⁶⁴ Birinci hedefin Türk dilinin sadeleştirilerek halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir ahenk kurulmasıdır. Yani konuşma dilinin kesin kurallarla tespit edilerek tarihi metinlerden, halk lehçelerinden derlemeler yapılarak kelime bankası oluşturulmasıdır. İkinci hedef ise tarihi araştırmalarda eski dillerin metodik olarak incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılmasıdır.

Bu hedefler ile Türk Dil Kurumunun Türk Tarih Kurumu’ndan farklı olarak sadece Ankara ve İstanbul’dan değil, ülkenin her tarafından katılan üyeler ile çalışmalara başladığını, çünkü cemiyet hayatında resmi kurullar yanında özel kurulların kökleşmesi ve meselelerin millet tarafından benimsenmesinin çok önemli olduğunu belirten Afet İnan, halka mal olan kurumların milli bütünlüğünü sağlamak için faydalı olduklarını ifade ederek şu önemli bilgileri vermektedir: “*1935 yılında Ankara Üniversitesinin ilk Fakülte kanunu tasarısı TBMM’ne verildiği vakit, adı sadece “Tarih-Coğrafya Fakültesi” idi. Fakat kanun çıkmadan önce Atatürk’ün yeni*

¹⁵⁶⁰ Mustafa Ekmekçi, “Körlerin ışık partisi”, **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1983.s.8

¹⁵⁶¹ İnan, **a.g.m.**, s.479.

¹⁵⁶² Ruşen Eşref Ünaydın, **Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar**, Hâkimiyeti Milliye Basımevi, Ankara,1933.

¹⁵⁶³ Ünaydın, **Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar**.

¹⁵⁶⁴ İnan, **a.g.m.**, s.479.

*bir direktifi ile “Dil” kelimesi eklenmiştir. Bütün bunlar tarihi birer hatıra... Atatürk “Dil” meselemiz için özel bir kurum(Türk Dil Kurumu) bir de resmi Fakülte kurdu. Her ikisinin çalışmaları birbirini tamamlarsa, milli kültürümüzün kazançlı olacağına inanıyorum.”*¹⁵⁶⁵

3.11.1. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Öyküsü ve İlk Ders

Hukuk Fakültesinin Ankara’da ilk kurulan Yükseköğretim kuruluşu olduğunu belirten Afet İnan,¹⁵⁶⁶ fakülteleri kanun numaralarına göre bir sıralamaya tabi tutulduğunda DTCF’nin Ankara Üniversitesinin ilk Fakültesi olduğunu açıklamaktadır. DTCF’nin 14 Haziran 1935’de 2795 numaralı kanun ile resmi hüviyetini aldığını,¹⁵⁶⁷ 14 Haziran 1935’te TBMM’de bu kanun tartışılırken Maarif Bakanı Saffet Arıkan’ın şöyle dediğini belirtmektedir: *“Atatürk’ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eliyle yaratılan tarih ve dil hareketi; bunlara bağlı olan arkeoloji ve coğrafya bilgileri için Ankara’da bir Fakülte açılacaktır.”*¹⁵⁶⁸

Howard Reed’in yaptığı röportajda Afet İnan, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulması konusunda Atatürk ile ilgili şu hatırasını paylaşmıştır: *“Bundaki fikri de şöyleydi. Tarih kurumu çalışırken kongreler yapıldı, ecnebler çağrıldı. Bu konularda çünkü çok münakaşalar yapardı Atatürk etrafındaki kimselerle. Bir gün hatta hatırlıyorum bir otomobil gezintisinde yanında yaveri ve umumi kâtibi vardı. Bana sordu “Acaba, dedi, dışarıya mı gönderelim bu meseleleri tetkik etmek için talebe”, çünkü gönderilmişti daha o zamanlar, ilk devirden itibaren. “Daha çok mu gönderelim yoksa burada mı bir fakülte mi açalım?”*¹⁵⁶⁹

O yıllarda İsviçre, Almanya, İngiltere Fransave Belçika gibi ülkeleri dolaşarak birçok üniversiteyi gezme fırsatını elde etmiş olan Afet İnan, Avrupa gezisinde edindiği tecrübelerin ışığında Atatürk’e şöyle cevap vermiştir: *“... Bazı kitaplarını okuduğum kimselerle tanışmıştım. Bunları da gördükten sonra dedim ki evet oraya göndermek lazım ama burada da bir nüvesini kuralıyız. Oradan yetişip gelenler burada bu öğretimi yapabilsinler. İşte bir müddet sonra bu münakaşayı*

¹⁵⁶⁵ A.g.m., s.s.479-480.

¹⁵⁶⁶ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat....*, s.227.

¹⁵⁶⁷ A.g.e., s.226.

¹⁵⁶⁸ A.g.e., s.227.

¹⁵⁶⁹ Reed, *a.g.m.*, s.113. Geniş bilgi için Bkz.: Ek- 2.

arkadaşlarıyla da yaptı. Ve nihayet bir akşam doğrudan doğruya, fakat bir hazırlık devri yaptı. Bir fikir hazırlığı devri yaptı. Atatürk'ün zaten oydu tabiatı.”¹⁵⁷⁰

Atatürk'ün için “bir fakülte mi kurmalı ya da Avrupa ve Amerika'ya öğrenci mi gönderilmeli?” sorusunu Afet İnan kendi kitabında şöyle aktarmıştır: “...Fakülte açmanın Ankara Üniversitesinin kurulmasına önderlik edeceğini, fakat talebelerin Garp memleketlerinde yetişmesinin de paralel yürütülmesi fikrini müdafaa etmiştim. Cumhuriyet başkentinin her çeşit müesseseleri Ankara'da kurulmalı idi. Atatürk bunu istiyordu. “Bu ise Tarih-Coğrafya tedrisatı ile başlamalı” dediği zaman, ben bir Edebiyat Fakültesinin kurulmasından bahsettim. Fakat Atatürk Tarih ve Coğrafyanın Fakülte ismi olarak alınmasında dikkati çekme bakımından faydalı telakki ettiğini ve bu mevzuların bilhassa önemini belirtmekte işe yarayacağını kabul ediyordu.”¹⁵⁷¹

Afet İnan, bu fakültenin ismini Atatürk'ün koyduğunu belirterek ¹⁵⁷² kuruluşu ile Atatürk'ün yakından ilgilendiğini ve 11 Mart 1935 yılının karlı bir günü Maarif Vekili Abidin Özmen'e şöyle dediğini belirtmiştir: “Not defterini çıkartınız ve söyleyeceklerimi lütfen yazınız” Bu yazılar Ankara'da bir Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulması için Maarif Vekâletince yapılacak hazırlıklara ait idi. Bu konu epey zamandır Atatürk'ün muhitinde konuşuluyordu. Fakat görülüyordu ki Atatürk kararını bu gece vermiş ve Maarif Vekili 'ne bu notları yazdırmıştı...”¹⁵⁷³ Afet İnan'a göre bu konu epey zamandır konuşulmasına rağmen Atatürk kararını o gece vermiş olup Bakana direktifini vermiştir.¹⁵⁷⁴

Afet İnan, Atatürk'ün coğrafya ile tarihin birbirleri ile bağının kuvvetli olması ve coğrafi şartları bilmeden tarihin tek başına bir işe yaramayacağını kabul etmesinden dolayı fakültenin ismini “Tarih-Coğrafya” olarak belirlediğini belirtmiştir.¹⁵⁷⁵ Atatürk'ün fakülte binasının dış görünüşü ve planları ile ayrıca ilgilendiğini ve iç bölümdeki enstitüler ile ilgili görüşlerini belirterek kütüphane,

¹⁵⁷⁰ Reed, a.g.m., s.114.

¹⁵⁷¹ Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.228.

¹⁵⁷² A.g.e., s s.227.

¹⁵⁷³ A.g.e., s s.228., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulması ile ilgili olarak Atatürk ve Maarif Vekili Abidin Özmen arasında geçen konuşma Afet İnan'ın Howard Reed ile yaptığı röportajda vardır. Reed, a.g.m., s.114., Bkz.: Ek- 2.

¹⁵⁷⁴ Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, s.24.

¹⁵⁷⁵ A.g.e., s.232.

toplantı salonu ve büroların ayrı bir yerde olmasını istemiştir.¹⁵⁷⁶ Afet İnan şu bilgileri vermiştir: “...diğer taraftan, Fakültenin tüzük ve programlarının tespiti mevzularında ise, bütün dünya üniversitelerinin program ve tüzükleri tetkik edilmek üzere Atatürk’ün emri ile getirilmiştir... Esas hedef Türk Dili ve tarihi ile Türkiye coğrafyasının ilmi tetkiklerinin yer alması ve bu işler için Türk gençlerinin yetiştirilmeleridir.”¹⁵⁷⁷

Hazırlıkların 1936 yılı başlarında kısmen tamamlandığını belirten Afet İnan, yeni bir bina yapılınca kadar Fakülte’nin yerleşeceği binanın Evkaf apartmanı¹⁵⁷⁸ olarak seçilmiş olduğunu belirtmiştir. O dönem Tarih ve Dil Kurumlarında çalışan üyelere ve Afet İnan’a ders verme teklifi gelmiştir. Afet İnan o günleri anlatan şu önemli açıklamaları yapmıştır:

“ Ankara Kız Lisesinde Tarih ve yurt bilgisi okutuyordum. Bir Üniversite Fakültesi’nde vazife alabilmek için, evvela bu bakımdan tetkikler yapmayı istedim ve 1935 yılının ilkbaharında Yugoslavya, İtalya, İsviçre, Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda, Almanya, Avusturya ve Romanya’da Üniversite ve müze muhitleriyle temaslarda bulundum ve tetkikler yaptım. Yurda dönüşümde, Atatürk’e anlattığım zaman müşahede ve tetkiklerim neticesinde, yeni Fakültemizde vazife alabilmek için, bizzat kendi formasyonumu bir garp Üniversitesinde tamamlamak üzere, hükümetimizden İsviçre’ye gitmek müsaadesini aldım, 1935 yaz aylarında bir taraftan Avrupa Üniversitelerinin programlarını tetkik ederken, Atatürk’e bu hususta öğrendiklerimi anlatıyordum. Diğer taraftan Türk Tarih Kurumu’nda Alaca-Höyük kazasına başlanabilmesi için, idare heyetinde uğraşıyorduk. Oradaki kazı neticesi birden bire parlak olmuş ve bizlere cesaret vermişti. Bu itibarla Türk Tarih Kurumunun tetkik gezisi olarak Ege’nin arkeolojik tarihi değerlerini, kalabalık bir heyetle giderek tetkik ettik. Bu arkeolojik seyahat adeta Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin, bir hazırlık safhası gibi olmuştu. Fakültenin tedris kadrosunda, Avrupa’da bu sahada ihtisaslarını tamamlayanlar, Fakülte dersleri için görevlendirilmişti. Çeşitli filoloji, arkeoloji enstitüleri için yabancı ve şöhretli bilginler, profesörler mukavele ile getirtilmişti.”¹⁵⁷⁹

Öğretim üyeleri tayin edildikten sonra Fakülte’nin açılış töreni için hazırlıkların ve öğrenci alma işinin başladığı o dönemde Afet İnan’ın teklifiyle Maarif Vekâletinden bir defaya mahsus olmak üzere öğrenci alımı sadece lise talebelerinden değil başka öğretmen okullarından da alınmıştır.¹⁵⁸⁰ Fakülteye kaydı yapılan toplam öğrenci sayısının 400’ü bulunduğunu belirten Afet İnan, 1936 yılbaşında İsviçre’deki okulun ilk sömestirisini bitirip yurda döndüğünde Ankara

¹⁵⁷⁶ A.g.e., s.232.

¹⁵⁷⁷ A.g.e., s.232.

¹⁵⁷⁸ A.g.e., s.232.

¹⁵⁷⁹ A.g.e., s.233.

¹⁵⁸⁰ A.g.e., s.233.

Fakültesinin açılış programının hazırlandığını ve Maarif Vekili Saffet Arıkan tarafından ilk dersi kendisine vermesi teklif edildiği zaman tereddüt geçirdiğini, çünkü Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik İlimler Fakültesinin Modern ve Yakın Çağlar Bölümüne öğrenci olarak kayıtlı olduğunu belirtmektedir.

Afet İnan bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Öğrenci sıfatım olduğu için buna istekli görünmedim. O sırada da tarihte metod dersimi çalışıyordum. Atatürk bu konuyu çok uygun buldu. Yalnız gazeteler bana da Prof. Unvanını yazıyorlardı. Bir de müderris diye yazılınca anneannem çok duygulanmıştı. Çünkü babasının unvanı da Doyran müderrisi Emrullah Efendi imiş. Fakat ben bu dersi Profesör unvanı ile değil Türk Tarih Kurumu’nun Asbaşkanı sıfatı ile verdiğimi yayınlanan broşürde düzelttim...”¹⁵⁸¹ Afet İnan’ın öğrencilik durumu devam ettiğinden dolayı bu dersi vermeye istekli olmaması aslında onun tarihe olan hassasiyetinin bir göstergesidir. Afet İnan, Atatürk’ün emri ile bu vazifeyi aldığını, bu ders için kendisine dikte ettirdiği ve kendi el yazısı ile düzelttiği kısımları yayımlamadığını ifade etmiştir.¹⁵⁸²

9 Ocak 1936 Perşembe günü, Ankara Halkevi’nde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin açılış töreni yapılmış olup Afet İnan o günleri şöyle anlatmıştır: “...Başta Atatürk, bütün hükümet erkânı, kordiplomatik, mebuslar, profesörler, öğretmenler ve talebeler hazır bulunmuştu. O sırada Türkiye’yi resmen ziyarette bulunan Afgan Hariciye Vekili de Atatürk’ün Locası’nda töreni takip etmişti. Böylece başkentin bir kültür hareketine, başta Cumhurbaşkanı olduğu halde bütün resmi makamlar iştirak etmişler ve bu olaya en büyük önem verilmişti. Maarif Vekili Saffet Arıkan’ın açılış nutkundan sonra, ilk dersimi “Tarihe giriş” mevzuu üzerinde verdim. Ertesi günkü Ankara ve İstanbul gazeteleri bu her iki konuşmayı aynen neşrettiler. Sonra bazı mecmualar da bunları iktibas ettiler.”¹⁵⁸³

10 Ocak 1936 tarihli Cumhuriyet gazetesine bakıldığında “büyük kültür inkılabının mühim bir unsuru” olarak görülecek Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 9 Ocak günü saat 15.30’da açıldığı anlaşılmaktadır.¹⁵⁸⁴ TBMM Başkanı, Başbakan, Bakanlar, CHP Genel Sekreterinin davetliler arasında olduğu, ayrıca Afgan Hariciye

¹⁵⁸¹ Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.68

¹⁵⁸² Afetinan, *Atatürk Hakkında Hat...*, s.234.

¹⁵⁸³ A.g.e., s.234., Afetinan, *Atatürk’ten Mek...*, s.68

¹⁵⁸⁴ “Kültür Bakanının veciz bir nutkundan sonra ilk dersi müderris Bayan Afet verdi”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1936, s.10. Afet İnan’ın DTCF’de ilk dersi verdiği Cumhuriyet Gazetesi haberi için bkz.: Ek-42.

Nazırı Ekselans Serdar Feyz Muhammed Han ve Afgan Sefiri Sultan Ahmed Han'ın Locada Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile görüştüğü haberi yer almaktadır.

Cumhur reisi Atatürk'ün Halkevine gelmesi ile tören başlamış olup Kültür Bakanı Saffet Arıkan açılış konuşmasını yapmıştır.¹⁵⁸⁵ Bugün Türk Kültür Dünyasına temel olacak bir kurumun Ankara'da açılışını kutlayacağını söyleyen Saffet Arıkan, Dünya'da yüksek kültürün ilk beşiğinin Türk ana yurtları olduğunu, o kültürü yayanların da Türkler olduğunu belirtmiştir. 1929 yılında Atatürk'ün kurmuş olduğu Türk Tarih Kurumunun Türk tarihinin ana hatlarını çizdiğini ve okullarda okutulan kitaplarda dedelerimizin Orta Asya'dan neden göç etmek zorunda kaldıklarını, Orta Asya'dan yaratılan kültürün Çine, Hinde, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya, Avrupa'ya ve Amerika'ya nasıl yayıldığını belgeli olarak anlatılmakta olduğunu belirtmiştir.

Daha önce yazılmış tarih kitaplarında Türklerin ikinci derecede Mongol ve barbar olarak gösterildiğini, bu kitapların Osmanlıcaya çevrilmiş çeviri kitaplarından öteye gitmediğini belirtmiştir. Saffet Arıkan Türk dilinin köklerini aramanın kutsal bir ödev olduğunu, açılacak olan bu fakültede dillerin kök gereçlerinin arkeolojinin yardımı ile araştırılacağını söyleyerek sözlerine şöyle devam etmiştir: “ *Bunun içindir ki bu Fakültede, Güneş-Dil teorisini de kapsayan Türkoloji ve bu irdellere yardım edici eleman olarak Sümer, Akat, Eti gibi kadim ön Asya dilleri ile Çince, Sanskritçe, Grekçe, Latince okutulacak ve ayrıca bugünkü Almanca, Fransızca, İngilizce, Macarca, Rusça gibi yaşayan diller de öğretilecektir... O yüksek Kurtarıcının ve Dahi Başbuğun önünde bu derin saygı ile eğilerek hep birlikte ant içelim. Durmadan çalışacağız, buyruğunu yerine getireceğiz.* ”¹⁵⁸⁶

Saffet Arıkan'ın nutku bittikten sonra Afet İnan, DTCF'nin tarih müderrisi ve Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı sıfatı ile ilk tarih dersini vermeye başladı.¹⁵⁸⁷ Afet İnan tarih çalışmalarında öğrencilere ışık tutacak bazı kitapların isimlerini verdikten sonra tarihin geçmiş hadiseler ile uğraştığını, bu hadiselerin iz bırakmış olanlarına vesika, belge, “document” dendiğini, belgesiz hadiselerin tarihi bir anlamı olmadığını açıklamıştır. Tarihi belgelere örnek veren Afet İnan, tarihi kitabeler, tabletler, nesep-cetvelleri, takvimler, salnameler, fermanlar, hâl tercümeleri ve hatıraları bu

¹⁵⁸⁵ **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1936, s.10.

¹⁵⁸⁶ **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1936, s.10.

¹⁵⁸⁷ **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1936, s.10.

kapsamda değerlendirmiş olup efsaneler ve hikâyeleri de tarihe yardımcı belge olarak değerlendirmiştir.

Tarihçinin ilk işinin üzerinde çalıştığı olay ile ilgili bütün belgeleri toplamak olduğunu belirten Afet İnan, bu çalışmaya yabancı dilde “*Heuristique*” dendiğini açıklamıştır. Afet İnan, başvuracağımız kaynakları arkeolojik araştırmalar, müzelerdeki eşyalar, evrak mahzenleri, kütüphaneler ve tarihi bibliyografilerde istenilen kitaplar olarak sıralamıştır. Ayrıca tarih çalışmalarında dil bilgisi, yazı bilgisi, vesika, meskûkât, silsile-name, arma bilgisi, kronoloji ve coğrafya gibi tarihe yardımcı bilimlerin öğrenilmesi gerektiğini belirterek şu bilgileri vermiştir: “ *Bu noktada daha açık söylemek lazım gelirse denilebilir ki her ilim gibi tarih de hemen hemen bütün ilimlere bağlıdır. Hakikat böyle olunca, bir tarihçinin ne kadar ağır ve mesuliyetli bir vazife karşısında bulunduğu kolaylıkla anlaşılır. Çünkü tarih ilmi, insan cemiyetlerini yalnız muayyen bir zamanda ve statik bir halde değil, onların dinamik halde olarak zaman içindeki tekâmüllerinin tetkik ve mütalaa etmeye mecburdur... Onun içindir çalışılacak tarihi mevzunun mahiyet ve hususiyetine göre çalışma vasıtası ve çalışma tarzı tayin edilmek lazımdır.*”¹⁵⁸⁸

Müşterek çalışmanın en iyi örneği olarak Türk Tarih Kurumunu gösteren Afet İnan, bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan gerçekleri “*Türk Tarih Tezi*” ile ifade edildiğini, Sümerlilerin, Hititlerin, Etilerin bugün Türkiye’de yaşayanların torunu olduklarını belirtmiştir. Ankara Müzesi’nde Anadolu kazılarında elde edilmiş seramik eserler, taş eserler, tabletler ve yazılı vesikaların tarihi bakımdan incelenmesinin önemine değinen Afet İnan, bazı konulara sorular sorarak açıklık getirmiştir. 1-İtalya’da Roma şehrini ve o bölgede ilk devleti kuranlar kimlerdir? 2-Osmanlı İmparatorluğu dört yüz çadır ile kurulabilir miydi? 3- 1453’te Türk – Osmanlı kültürü ile Bizans kültürünün karşılaştırılması.4- Osmanlı İmparatorluğunda Meşrutiyet devri nasıl açılmıştır? 5- Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına kadar Avrupa devletleri ile dış ilişkilerinin incelenmesi. 7- Türkiye Cumhuriyeti Devletini incelemek için en önemli belgeler nelerdir? Afet İnan sözlerini bir üniversite profesörünün sözleri ile tamamlamıştır: “*Ben, hocanız ancak sizin taze, temiz dimağlarınızdan çıkacak bilgi aydınlıkları karşısında, hocalık ödevini yapabilirim. Onun için beraber çalışmamızda hareket noktası benim için ve sizin için bu*

¹⁵⁸⁸ Cumhuriyet, 10 Ocak 1936, s.10.

olmalıdır. İlim arkadaşı olarak ilim yolunda beraber yürüyeceğiz. Sizin bu yolda yüksek amaca varmanıza, bütün varlığımla yardıma çalışacağım. Bundan emin olarak çalışmanızı beklerim. Dersimiz bitmiştir.”¹⁵⁸⁹

Fakihe Öymen kendisi ile yapılan söyleşide DTCTF’nin açılışı ile ilgili şu tespiti yapmıştır: “Afet Hanım’ın şöyle bir durumu vardı. Dil Fakültesi açıldığı zaman Afet Hanım ilk dersi verdi orada. Bir başkası onun yerinde olsaydı Afet Hanım aynı vaziyeti devam ettirirdi. Fakat Afet Hanım kariyerini tamamlamak istedi. Yani mademki kariyere giriyor, gitti okudu ve hakikaten doktorasını hakkıyla aldı geldi.”¹⁵⁹⁰

Muazzez İlmiye Çığ 1940 yılından itibaren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi mezunlarını vermeye başladığını,¹⁵⁹¹ bazılarının Fakültede kalarak eğitimlerini sürdürürken bir kısmının da bilimsel çalışmalarıyla profesörlüğe yükseldiklerini belirtmiştir. Muazzez İlmiye Çığ DTCTF ile ilgili şu önemli tespitleri yapmıştır: “Burada yetişen arkeologlarımızın yaptıkları kazılarda, binlerce yıl önceye varan yerleşim alanları, Hititlere, Asurlara ait yazılı belgeler bulundu... Batı’nın Runik yazı olarak tanımladığı ve aslının hangi millete ait olduğunu saptayamadığı Orhun kitabeleri’ndeki yazının Türkler tarafından icat edildiğini kanıtlayan ve binlerce yıl önceye tarihlenen kayalar üzerindeki örneklerini getirdiler bize. Bu çalışmalarda Çince ve Rusça bilmenin ne denli yararı olduğu anlaşıldı ve Atatürk’ün ne kadar ileri görüşlü olduğu bir daha ortaya çıktı.”¹⁵⁹²

İlber Ortaylı DTCTF’nin kuruluşu ile ilgili şu yorumu yapmıştır: “Muhakkak ki 1933 Üniversite reformu ve Dil- Tarih Coğrafya Fakültesi’nin kurulması Türkiye’de tarih, arkeoloji, müzecilik ve filolojide önemli bir atılımdır ve Osmanlı ilim müesseselerinin daha evvel geçirdikleri reform ve izledikleri tabii gelişim çizgisine rağmen uzun zaman başaramayacakları işlerdendi.”¹⁵⁹³

¹⁵⁸⁹ Afet İnan’ın sözlerini aldığı kişi hocası Profesör Pittard’dan başkası değildir. **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1936, s.10.

¹⁵⁹⁰ Arı İnan, **Tarihe Tanıklık Edenler...**, s.426.

¹⁵⁹¹ Muazzez İlmiye Çığ, **Atatürk ve Sümerliler**, 5.b., 2014, İstanbul. s.41

¹⁵⁹² **A.g.e.**, s.s. 41-42.

¹⁵⁹³ Ortaylı, **a.g.e.**, s.112.

3.11.2. Afet İnan'ın Üçüncü, Beşinci ve Altıncı Dil Kurultayı'nda Söylediği Nutuklar

Afet İnan, Üçüncü Dil Kurultayında(1936),¹⁵⁹⁴ Üçüncü Dil Kurultayı Başkanlık Kuruluna seçilmiş olduğu için teşekkür ettikten sonra bu seçimin Türk İnkılabının ve Atatürk rejiminin kurduğu erkek- kadın birliğini gösteren bir işaret olduğunu belirterek şöyle demiştir: “ *Yüksek huzurunuzda söyleyeceklerim iki noktaya aid olacaktır. Biri, beni ve arkadaşlarımı Dil kurultayı başkanlık kuruna seçmiş olduğunuz için. Bundan dolayı kendi namıma ve arkadaşlarım namıma teşekkür ederim. Hakkımızdaki takdirinizi hürmetle karşılıyoruz. Verdiğiniz vazifeleri yardımınıza güvenerek başarmağa çalışacağız. Türk İnkılabının her cephesinde olduğu gibi, dil hareketlerinde de Türk kadınına yer verilmesindeki ince dikkat Türk kadınlığının Kurultay’a saygısını bir kat daha yükseltmiştir*”¹⁵⁹⁵ demiştir. Afet İnan asbaşkanı olduğu Türk Tarih Kurumu adına dört yıl önce Türk Tarih Kurumunun şöyle dediğini hatırlatmaktadır: “*Zamanımızda yaşamak isteyen milletler, tarihlerine ve tarihlerini her şeyde yaşatan dillerine sağlam sarılırlar. Dil bilgisi, tarihin en uzak, en karanlık köşelerini aydınlatır.*”¹⁵⁹⁶

Asırlık işleri yıllara sığdıran Türk inkılabının, kendi mihrabının bizzat güneş olduğundan mütevellit güneşin ilham izlerine en çok Türklerin tesadüf ettiğini ve Anadolu’nun ilk kültürünü kuran atalarımızın güneşi sembolize ettiklerini ifade eden Afet İnan, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “ *Türk Tarih Kurumu’nun Alacahöyük’te yaptığı bu hakikatin inkâr kabul etmez vesikalarıdır. Elinizde resimleri bulunan tunçtan yapılmış, bu güneş sembolü kurslar, Anadolu tarihinin en eski devirlerine aittir... Türkün tarihi varlığını ve bu varlığın dünyadaki yaygınlığını, Türk dili orijinalliği bilhassa çok açık bir kesinlikle göstermektedir. Bu itibarla Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumunun kendisinden ayrılmaz eşidir. Bu iki kurum, birlikte yükselmesi, birbirini tamamlaması icabeden iki abidedir. Türk Tarih Kurumu, işte bu inançladır ki, Türk Dil Kurumunun kurultayını büyük saygı ile selamlar ve onun dil bakımından olduğu kadar, tarih*

¹⁵⁹⁴ “Üçüncü Dil Kurultayı Büyük Önderin huzuru ve Kültür Bakanımızın bir nutku ile dün Dolmabahçe’de açıldı”, **Ulus**, 25 Ağustos 1936, s.1

¹⁵⁹⁵ **Ulus**, 25 Ağustos 1936.

¹⁵⁹⁶ **Ulus**, 25 Ağustos 1936, Afet İnan bu nutuktaki üslup ve fikirlerin doğrudan doğruya Atatürk’e ait olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.220.

bakımından da ilmi verimler almasını dilerim. Bize her hususta hususta güneş olan büyük Atatürk'ün zekâ ışıkları karşısında tazimle eğilirim."¹⁵⁹⁷

Beşinci Dil Kurultayında(1945), Türk Tarih Kurumu adına, Türk Dil Kurumunun Beşinci Kurultay üyelerini saygı ile selamlayan Afet İnan, Türk Dil Kurumunun doğuşunun Birinci Türk Tarih Kongresinin bittiği güne rastladığını belirterek Atatürk'ün amacının dil işlerini sadeleştirmek olduğuna işaret etmiştir.¹⁵⁹⁸ Afet İnan Türk Dil Kurumu ile ilgili özetle şu bilgileri vermiştir: “ *Konuşan, okuyan ve yazan insanların sosyal kurulu olan dil, işlenmeye ve ilmi metodlara göre düzenlemeye muhtaçtır. Türk Dil Kurumu bize bu çalışmaların ürünlerini yayınlarıyla vermiştir. Fakat asıl önemli olan başarı, her yazan insanda dili Türkçeleştirmek zihniyetini doğurmuş olmasıdır. Bugün Türk yazarı, bundan çeyrek asır önceki Türk yazarından çok daha benlik sahibidir ve milletin daha içindedir. Atatürk Devlet Başkanı olarak bu kurumlara ihtiyaç hissetti ve onları adlandırarak kurdu. İsmet İnönü o vakit Hükümet Başkanı ve bugün Devlet Başkanı olarak bu kurumları aynı gayeler için çalıştırıyor. Yeni yetişen Türk nesli ve halk kitlesi ileri adımlarla bu yolda yürümektedirler.*”¹⁵⁹⁹

Altıncı Dil Kurultayında(1949) Kurultay toplamanın eski bir Türk geleneği olduğunu hatırlatan Afet İnan, bu âdetin Cumhuriyet devrinde uygulanmaya devam edildiğini belirterek “*Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi kuvveti milli birliğimizin bir ifadesi değil midir?*”¹⁶⁰⁰ diye sormakta, tarih ve dil konusunda bilimsel metotlar ile düzenli bir şekilde çalışmalara devam edilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Afet İnan şu bilgileri vermektedir:

“Türk Tarih Kurumu'nun devamlı çalışmaları, bir yandan yurt tarihimizi, diğer taraftan Türk varlığının dünya tarihi içindeki durumunu, ortaya çıkarmak içindir. Kardeş Dil Kurumu ise, daha şümüllü konusu ile tarih kaynaklarındaki dil hazinemizi ve yaşayan lehçelerdeki dil köklerimizi, bize sistemli bir surette tanıtmaktır. Dilimizin sadeleşme ve zenginleşme yolundaki tabii seyr ve inkişafında, bu toplanan hazineden hepimiz ayrı ayrı istifade edeceğiz. Gayemiz sadece dilimizi Türk kökleriyle zenginleştirmek değil, aynı zamanda ona ilim ve edebiyat için gerekli olan malzemeyi vermektir... Atatürk

¹⁵⁹⁷ Afet İnan Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler Kitabında “Bize her hususta hususta güneş olan büyük Atatürk'ün zekâ ışıkları karşısında tazimle eğilirim” yerine “Bize Güneş aydınlığı veren Türklüğün karşısında tazimle eğilirim” demiştir. Afet İnan bu cümlelerin sonunda şu dipnotu yazmıştır. “Bu nutuktaki üslup ve fikirler doğrudan doğruya Atatürk'e aittir” Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.220., **Ulus**, 25 Ağustos 1936, s.5.

¹⁵⁹⁸ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hat...**, s.220.

¹⁵⁹⁹ **A.g.e.**, s.s.220-221.

¹⁶⁰⁰ **A.g.e.**, s.221.

yeni kelimeler için şöyle derdi: “Onları ortaya atmak lazımdır. Milli zevkimiz hangisinden hoşlanır ve onu kullanırsa, o zaman lügatimize koyalım... Dilimizi sadeleştirme, zenginleştirme ve ilmi bir surette düzenleme yolunda ilerlerken, Dil Kurumu esaslı dayanak noktamız olmalıdır.” Atatürk, Tarih ve Dil Kurumlarının istikbalini Akademi olmakta görürdü. Bu hedefe doğru ilerlerken toplanan Kurultaylar yeni birer fikir hareketi getirmelidir.”¹⁶⁰¹

¹⁶⁰¹ A.g.e., s.s.221-222.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AFET İNAN'IN MAKALELERİ VE GAZETE YAZILARI

4.1. Afet İnan'ın Makaleleri

Afet İnan'ın yazmış olduğu makalelere baktığımızda bir süreklilik arz ettiği görülmekte olup hayatının her döneminde bir dergi ya da bültende bir makale yazmaya gayret etmiştir. Birinci bölümde “yayımladığı makaleler” kısmında bu makaleleri kronolojik bir sıraya göre verdim. Afet İnan, makalelerini Belleten, Kültür Dünyası, DTCF Dergisi, Türk Dili Dergisi, Sümerbank Mecmuası, Tarihi Vesikalar Dergisi, Ülkü Mecmuası, Halkevleri Dergisi, İnkılap Gençliği Mecmuası, Devrim Gençliği Dergisi, Orman ve Su Mecmuası, Yücel Mecmuası, Orman ve Av Mecmuası, Hemşire Dergisi, Evimiz Dergisi, Hayat Mecmuası gibi çok farklı dergilerde kaleme almıştır. Bu bölümde daha çok “Atatürk” ve “Tarih” ile olan makaleler özetlenmiştir.

4.1.1. Gerilla Hakkında İki Hatıra¹⁶⁰²

Sultan 2'inci Abdülhamid'in padişah olduğu dönemde Atatürk 20 yaşında İstanbul'da Harp Akademisinde bir subaydır. Afet İnan'ın tabiriyle Atatürk “*küskün, kederli ve anlaşılmaz bir şekilde asidir.*”¹⁶⁰³ Geceleri düzenli bir uykusu yoktur. Birçok arkadaşı bu durumu fark etmiş olacak ki sabahları uyanamadığını kendisine söylemişlerdir. “*Arkadaşlar yatağa girdikten sonra ben sizler gibi sakin uyuyamıyorum; sabahlara kadar gözüm açıktır. Nihayet tam dalacağım zaman, kalk borusu çalınıyor.*” diyerek cevap vermiştir.¹⁶⁰⁴

Atatürk bir gün Taktik dersinde iken hocasından Gerilla ile ilgili dersi Türkiye'nin belirli bir bölgesinde olmuş gibi anlatmasını istemiştir. Ders öğretmeni Trabzonlu Nuri Bey centilmen, cesur bir taktisyen olarak bilinmektedir. Dersin konusu gerillanın ne olduğudur.¹⁶⁰⁵ Nuri Bey bir sonraki derse hazırlıklı gelerek Türklerin İstanbul'da payitahta isyan ettiklerini anlatarak öğrencilerine Osmanlı

¹⁶⁰² Afet İnan, “ Gerilla Hakkında iki Hatıra”, **Belleten**, C.1, S.1(Ekim 1937).

¹⁶⁰³ Afet İnan, “ Gerilla Hakkında iki Hatıra”, **Belleten**, s.9.

¹⁶⁰⁴ **A.g.m.**, s.9.

¹⁶⁰⁵ **A.g.m.**, s.11.

İmparatorluğu'nun bu isyanı nasıl bastırabileceğini sormuştur. Öğrenciler bu zor vazifeyi nasıl halledeceklerini düşünürken aralarından bir kişi çok memnun görünüyordu. Atatürk'ün öğrenci sıralarında farklı biri olduğuna dikkat çeken Afet İnan durumu şöyle anlatmıştır: “*Hoca gittikten sonra bir münakaşa başlıyor. Sanki buna ne lüzum vardı? Durup dururken bu işi niçin kurcalamıştı. Bu sitemler hep o genç zabite karşı yapılıyordu.*”¹⁶⁰⁶

On yedi sene sonra 1919 senesinin 14 Mayıs'ında Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Konağı'nda davetlilerden birisi de Mustafa Kemal'dir. Konu Mustafa Kemal'in Samsun'da ne gibi yetkilerinin olacağı ve neler yapacağıdır. Yemek yendikten sonra Sadrazam, Mustafa Kemal'e harita üzerinden Samsun havalisinde ne yapacağını sormuştur. Mustafa Kemal şöyle anlatıyor: “*Bu sorguya doğru cevap vermek beni için güçtü, bunu itiraf ederim. Fakat hiç tereddüt etmeden şu kelimeler ağzımdan döküldü. “Efendim dedim, İngiliz raporlarında, meselenin biraz mübalağa olunduğuna hükmediyorum. Fakat ne de olsa, yerinde yapılacak tetkiklerden sonra icap eden en iyi tedbirler bulunabilir.”*”¹⁶⁰⁷ Mustafa Kemal bu sözlerden sonra Cevat Paşa'nın gözlerinin içine bakarken Cevat Paşa şöyle demiştir: “*Öyledir efendim, böyle işler mahallinde halledilir. Şimdiden kesin surette ne söylenebilir.*” Sadrazam, Atatürk'e kumanda edeceği yerde yetkili olduğu mıntıkeyi sorunca Atatürk harita üzerinde açıklamalar yapmıştır. Cevat Paşa söz alarak mıntıkanın önemli olmadığını, zaten o bölgede pek bir kuvvet kalmadığını belirtmiştir. Sadrazam, Mustafa Kemal'e “*Zat-ı Şahaneleri*”ni bir sonraki gün ziyaret etmelerini emir buyurmuştur. Cevat Paşa, Sadrazam'ın konağından ayrıldıktan sonra Atatürk'e bir şey mi yapacaksın diye sorduktan sonra Atatürk “*Evet Paşam bir şey yapacağım*” demiştir. Cevat Paşa'nın “*Allah muvaffak etsin*” sözlerine karşılık Mustafa Kemal, “*Mutlak muvaffak olacağız*” diye cevap vermiştir.¹⁶⁰⁸

4.1.2. Vatan ve Hürriyet¹⁶⁰⁹

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Mustafa Kemal ve Müfit Özdeş Beşinci Ordunun merkezi Şam'a sürgüne gönderilmişlerdir. İkisi de 29'uncu ve 30'uncu Süvari Alaylarında stajyer idiler. Mustafa Kemal, Süvari Alay Komutanı'na giderek

¹⁶⁰⁶ A.g.m., s.12.

¹⁶⁰⁷ A.g.m., s.13.

¹⁶⁰⁸ A.g.m., s.s.13-14.

¹⁶⁰⁹ Afet İnan, “*Vatan ve Hürriyet*”, **Bellekten**, C.1, S.2(1 Nisan 1937).

alay içinde komuta edecekleri ve sorumlu oldukları bölük olduğunu ve kendilerinin de alay ile beraber intikal etmeleri gerektiğini belirtmiştir. ¹⁶¹⁰Alay komutanı Mustafa Kemal'e komuta ettiğiniz bölüklerin asıl komutanlarının bölüğün komutasını aldığını, Erkânıharp subayı olduklarından dolayı böyle çetin işlere kalkışmalarının kendilerine zor gelebileceğini, Şam'da kalıp istirahat etmelerinin daha iyi olacağını söylemiştir. Daha sonra iki arkadaş Ordu Komutanı olan Müşir Erkan Paşa ile görüşmek isteseler de görüşme talepleri reddedilmiştir.

Daha sonra Mustafa Kemal ve Müfit Özdeş atları ile hızlıca hareket ederek Havrana giden birliğe yetişmişlerdir. Afet İnan bu olayı şöyle nakletmiştir: *“İki süvari alayı, birçok topçu bataryaları ve esterli piyade taburları, büyük bir kuvvet halinde, yürüyorlar. Bu kuvvetlerin kumandanı Bay Lütfidir. Mustafa Kemal ve Müfit, ellerinden alınmış olan bölüklere iltifat etmiyerek, atlarını ve bu kuvvetlerin başının yanına sürüyorlar ve: “biz de beraberiz efendim” diyorlar. Henüz bu iki adamı tanımamış olan kumandan onların yüzüne bakmamakta ve sadece selamlarını iade etmekle iktifa ediyor. Başka konuşma yoktur. Kuvvetler, o günün akşamı Şemiskinde çadırlı ordugâhta, son neferine kadar yerleşiyor. Yalnız açıkta ve aç kalmış iki adam var... Yalnız gece yarısına doğru onların emirber neferleri büyük bir alicenaplıkla bu iki arkadaşla kendi evlerini teklif ediyorlar...”*¹⁶¹¹

Geceyi aç geçiren Mustafa Kemal ve Müfit'i ertesi gün Bölük Komutanlarından bir yüzbaşı çaya davet etmiş ve hiç kimseye bir şey söylememeleri şartı ile kendi bölüğüne yardımcı olmalarını istemiştir. Mustafa Kemal aklından şu muhakemeyi yapmıştır: *“Bu adamın yapacağı şey, belli ki netice itibarıyla söylenmemek icap eden hicaplı bir şeydir. Hiçbir şey yapmamaktan ise bu insana hicap veren meselenin mahiyetini anlamak kendisi ve arkadaşı için kazançtır. O, bu tecrübeyi yapabilmek için bir adamı kusurlarından dolayı affetmiş olacaktır. Netice de bu bir fedakârlıktır.”*¹⁶¹² Mustafa Kemal ve Müfit bu durumu kabul ettiler.

Köy odalarında güzel yemekler yenirken Atatürk yüzbaşıya yemek masraflarını peşin mi verelim yoksa defter mi tutalım dediğinde yüzbaşı defter tutulmasından yana tercihinı kullanmıştır. Askerler tarafından Havranlı köylülerden yüksek vergilerin alınmaya çalışıldığını gören Mustafa Kemal şaşırmıştır. Etraftaki

¹⁶¹⁰ Afet İnan, “ Vatan ve Hürriyet”, **Belleten**, s.s. 289-290.

¹⁶¹¹ **A.g.m.**, s.s.290-291.

¹⁶¹² **A.g.m.**, s.291.

Çerkezlerin ordugâhı basacakları haberi üzerine o vaziyeti kendi gözleri ile görmek için emir erleri ve Müfit ile baskın yapacak topluluğu izledi. Afet İnan bu durumu şöyle anlatmaktadır: “*Mustafa Kemal o tepenin üstünden karşıdaki vaziyeti tespit etti, ve o gece vakti Türk Ordugahına baskın yapacak olan bir cemmigafirin orada toplu olduğunu gördü...*”¹⁶¹³ Mustafa Kemal kendilerinin karşı taraftan görüldüğünü ve kendilerine saldırmak üzere harekete geçildiğini anlayınca düşmanı şaşırtarak geri döndü. Artık Mustafa Kemal’in sözleri dinleniyordu. Atatürk’ün verdiği bilgilere göre tedbirler alındı.

Mustafa Kemal köylülerle konuşuyor ve onların güvenini kazanıyordu. Kuvvetlerin komutanı olan Bay Lütüfî bile Mustafa Kemal’e başvuruyordu. Bu seferlerden birçok altın kazanılmış olup Müfit’e de hissesine düşen altınları vermek istediklerinde Müfit, Atatürk’e giderek hisselerine altın düştüğünü belirttikten sonra Atatürk şu soruyu sormuştur? “*Müfit, sen bugünün adamı mı olmak istiyorsun yoksa yarının adamı mı?*” Müfit ise “*Elbette yarının adamı olmak isterim.*” demiştir. Atatürk “*elbette alamazsın ben de almadım ve alamam*” demiştir.¹⁶¹⁴

Aldığı tedbirlerden dolayı da kendisine karşı bir tepki oluştuğunu, hatta kendisini imha etmeyi düşünenler olduğu bir ortamda Mustafa Kemal, ordugâhta gelen altınların hesabının doğruluğunu kontrol ettirmek için Müfit’i Şam’a gönderdi. Şam Jandarma Komutanı olan Albay, kuvvetlerin komutanı Bay Lütüfî ile görüşmeye geldiği bir gün, Bay Lütüfî düşmanları kendilerinin püskürtmediğini, onların kendilerinin gittiklerini söylese de Jandarma Komutanı, Zatı Şahane’ye gönderilecek telgrafta “*düşmanları püskürttük*” şeklinde arz edilmesi konusunda ısrar ediyordu. Zatı Şahane’ye gönderilecek telgrafın yazma işini Mustafa Kemal’den rica ettiklerinde o şunları demiştir: “*Ben böyle bir sahtekârlığa alet olmam. Esasen ortada galip, mağlup da yoktur. Fakat hakikati söylemek lazımsa onlar kazandılar.*”¹⁶¹⁵ Jandarma Komutanı, Mustafa Kemal’e “*Sen henüz cahilsin, zatı şahaneyi anlamamışsın*” dediğinde Mustafa Kemal şöyle cevap vermiştir: “*Ben cahil olabilirim, fakat Zatı şahane olan zatın cahil olmaması ve sizin gibilerin mahiyetini anlayabilmesi lazımdır.*”¹⁶¹⁶

¹⁶¹³ A.g.m., s.293.

¹⁶¹⁴ A.g.m., s.295.

¹⁶¹⁵ A.g.m., s.297.

¹⁶¹⁶ A.g.m., s.297.

Atatürk'ün üniforma konusunda hassasiyetini Afet İnan şöyle açıklamaktadır: “ Şam’da Hamidiye çarşısında, üç Türk zabiti. Bu zabitler Mustafa Kemal, Müfit ve Lütüf’dir. Bu Lütüf Havran harekâtını idare etmiş olan kumandandır. Çarşıda yürürlerken Mustafa Kemal dikkat ediyor: Bay Lütüf’nin ayağında çizme pantolonu var: fakat kundurası bir çizme değil, alelade bir ayakkabıdır. Bu, eğer bir yanlışlık eseri değilse, muhakkak bir sefalet manzarasıdır. Mustafa Kemal bunun sebebini Bay Lütüf’den soruyor. O, şu cevabı veriyor: “ Kemal, hakikat gördüğün gibidir. Bundan başka pantolonum yok. ”¹⁶¹⁷

İlerleyen günlerde üç arkadaş Şam’da tüccar gibi gözüken ama aslen doktor olan Mustafa ile tanışıyorlar. Tüccarın masasının üzerindeki kitaplar Mustafa Kemal’in dikkatini çeker. Felsefe, tıp ve sosyalizme ait kitapları görünce tüccara “Siz tüccar mısınız, filozof musunuz, doktor musunuz nesiniz?” demiştir. Zaman geçtikçe birbirlerini daha yakından tanımanın vermiş olduğu heyecan ile Dr. Mustafa çok kıymetli arkadaşların olduğunu, ihtilal ve inkılap yapılması gerektiğini öne sürer. Bay Lütüf çocuğunun olmasından dolayı kendisinden bir beklenti içerisine girilmemesi gerektiğini belirtince Atatürk söylenen bu cümleye istinaden : “ O halde derhal gidiniz; bizim bundan sonra konuşacağımız şeyleri sizin dinlemeniz caiz değildir.” demiştir. O gittikten sonra Atatürk “Mesele ölmekte değil, ölmeden idealimizi yaratmak, yapmak ve yerleştirmektedir.”¹⁶¹⁸ diyerek kararlılığını belirtir. O gece orada kurulan cemiyetin adı “Vatan ve Hürriyet “ olup Afet İnan genel durumu şöyle özetlemiştir: “Mustafa Kemal Suriye’de mümkün olanı yaptıktan sonra Makedonya’ya geçiyor ve Şam’daki eserini Makedonya’da kuruyor. Evrensel ve tarihi işin, 1908 inkılabının esasını Şam’da, Doktor Mustafa’nın evinde aramak lazım gelir.”¹⁶¹⁹

4.1.3. Mukaddes Tabanca¹⁶²⁰

Atatürk Şam’da Hürriyet ve Vatan Cemiyeti’ni kurmuş olmanın heyecanı ile içindeki inkılap düşüncelerini hayata geçirmek için fırsat kolluyordu. Selanik’e gitmeyi kafasına koyan Mustafa Kemal, bir gün Yafa’yı terk ederek Mısır’a geçmekle kalmadı, Akdeniz’in fırtınalı mevsiminde vapura binerek Pire’ye, oradan

¹⁶¹⁷ A.g.m., s.297.

¹⁶¹⁸ A.g.m., s.298.

¹⁶¹⁹ A.g.m., s.s. 297-298.

¹⁶²⁰ Afet İnan, “ Mukaddes Tabanca”, **Bellekten**, C.1, S.3-4(1 Ekim 1937).

Atina'ya geçerek Yunan vapuru ile Selanik'e geldi. ¹⁶²¹ Mustafa Kemal Selanik'e gelince gümrük memurları, polis memurları ve asker inzibat memurlarının sorgusundan geçecekti. Mustafa Kemal'i önceden haber verdiği arkadaşları sorgu memurlarının elinden almıştır. Mustafa Kemal evinde bir müddet saklandıktan sonra ihtilalci olarak tanıtılan bir paşa ile görüşecektir.

Bir gece vakti Paşa'nın evine giderek kabul edilmeyi bekleyen Mustafa Kemal ısrarcı olunca Paşa tarafından kabul edildi. Paşanın salonunda ayakta bekleyen Mustafa Kemal'in görüşmesi fazla uzun sürmedi. Mustafa Kemal, Paşa'ya şunları söylemiştir: *“Paşam, ben size Suriye'den mektup yazdım, inkılaptan, ihtilalden bahsettim. Memlekette inkılap yapılabilir bir adam olduğumu anlattım. Siz de bana: “Her ne suret ve vasıta ile olursa olsun buraya geliniz, ben elimden geleni yaparım” diye cevap verdiniz. Şimdi halinizde bir ihtiraz, bir tereddüt görüyorum. Ancak ben bir defa gelmiş bulundum, şimdi ne yapacağım?”* ¹⁶²² Paşa hiçbir şey yapamayacağını, Atatürk'ün yapacaklarını iyi karşılayacağını fakat kendisini de ateşe atmamasını tembihlemiştir. Mustafa Kemal, Afet İnan'ın tabiriyle *“Yakılmaktan korkan bu Paşa'ya kendisini yakmayacağına dair söz verdi.”* ve gecenin karanlığında evine döndü.

Mustafa Kemal sabahın ilk ışıkları ile beraber üniformasını giyerek Erkânıharbiye albayı Hasan Bey'in karşına çıkmıştır. Hasan Albay, Selanik Askeri Rüştıyesinden sonra Manastır Asker İdadisini Mustafa Kemal'e tavsiye eden kişiydi. Mustafa Kemal her şeyi olduğu gibi anlattıktan sonra Hasan Bey durumun sıkıntılı olduğunu anladı ve Mustafa Kemal'e *“Çocuğum, dedi, sen her şeyi yıktıktan, altüst ettikten sonra buraya gelmiş bulunuyorsun, ben şimdi sana ne yapabilirim?”* ¹⁶²³ demiştir. M. Kemal millete faydalı olmak isteyen biri olarak yardım edilmezse hayatının tehlikeye girebileceğini ve kendisini kurtarabilecek kişinin karşısında durduğunu belirtir. Namuslu ve inkılapçı bir adam olan Hasan Albay, Atatürk'ün durumunu Sıhhiye Reisi İskender Paşa'ya söyleyeceğini belirtti. Ertesi gün Selanik Asker Hastanesi'nde muayene odasında M. Kemal'e hastalığının ne olduğunu sorduklarında tam bir cevap veremiyor ve *“İskender Paşa Hazretleri bilir”* diyordu. Hasan Bey, İskender Paşa ile Atatürk'ün durumunu görüşmüş fakat İskender Paşa

¹⁶²¹ Afet İnan, “Mukaddes Tabanca”, **Bellekten**, s.s. 605-608.

¹⁶²² **A.g.m.**, s.607.

¹⁶²³ **A.g.m.**, s.608.

doktorlara bu durumu söylemeyi unutmuştu. Neticede Mustafa Kemal'e 4 ay hava değişimi verildi.¹⁶²⁴

Mustafa Kemal artık saklanmaya gerek kalmadan arkadaşları olan Hatip Ömer Naci, topçu subayı Hüsrev ve sınıf arkadaşı olan tarih ve edebiyat öğretmeni Hakkı Baha ile görüşmüştür. Mustafa Kemal ve arkadaşları bir masa etrafında toplandıktan sonra Mustafa Kemal, Hüsrev'in silahını alarak masanın üzerine koydu ve şunları dedi: *“Arkadaşlar dedi, İnkılap için bu silah üzerine yemin ediyoruz, unutmayınız ki burada birbirimize verdiğimiz söz inkılap sözüdür ve onun olması için icabında, silah kullanmaktan da çekinmeyeceğiz! Arkadaşlar, birer birer bu silahı alıp öptüler ve onun üzerine yemin ettiler... Merasim bittikten sonra Mustafa Kemal topçu Hüsrev'e dönerek “Al silahını” dedi. Bu silah mukaddes bir silahtır; onu iyi sakla! Bir gün bana verirsin! Ve filhakika öyle olmuştu.”*¹⁶²⁵

4.1.4. Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi¹⁶²⁶

Dünya tarihinin derinliklerine gidildiği zaman daima bir Türk devletinin karşımıza çıktığını hatırlatan Afet İnan, tarihin bütün devirlerinde Türklerin var olduğunu ve yeni belgelere göre dünya tarihinde en eski Türk devletinin Sümerler olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu belirtmiştir.¹⁶²⁷ Afet İnan Osmanlı Devletinin çok büyük topraklara egemen olarak kültürünü bu sahalara götürdüğünü, fakat son dönem padişahların bazı hatalar yaptığını şöyle ifade etmiştir: *“Türk milletinin enerjisi, bu gibi hataların düzeltilmesi için sarf edileceği yerde, maalesef hiçbir akıllı gaye olmaksızın israf olunmuştur. Osmanlı Devletinin Birinci Cihan Savaşına iştiraki bu idaresizliğin en göze çarpan misalidir. Bu savaşta, Türk Ordusu iktidarlı kumandanlar tarafından idare edildiği vakit, yüksek kıymetini kazandığı zaferlerle göstermiştir. Fakat Müttefik Devletlerin yenilmesi üzerine, Osmanlı İmparatorluğu felaketli bir mütarekeyi imza etmek zarureti karşısında kalmıştır.”*¹⁶²⁸

Mondros Mütarekesi ve sonrasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü resmen başlamıştı. Afet İnan'a göre hükümetin bütün kurulları yabancı devletlerin eline geçmiş, bütün ekonomik

¹⁶²⁴ A.g.m., s.s. 608-609.

¹⁶²⁵ A.g.m., s.s. 609-610.

¹⁶²⁶ Afet İnan, “Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi”, **Belleten**, C.2, S.7-8(1 Ekim 1938).

¹⁶²⁷ İnan, “Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi”, **Belleten**, s.277

¹⁶²⁸ A.g.m., s.278.

faaliyetler Türk milletine kapatılmış ve Müttefik Devletler “Hasta Adam”ı ölmüş olarak görmekteydiler. Türk milleti M. Kemal’in önderliğinde istiklaline kavuşmak için birleşerek milletlerarası bir belge olan Lozan Antlaşmasını imzaladı. Afet İnan, Lozan Antlaşmasını anlamak için İstiklal Savaşını anlamamız gerektiğini, özellikle ülkenin herhangi bir noktasını işgal etme fırsatı veren Mondros Mütarekesinin 7. Maddesinin İtilaf Devletlerine eline büyük bir koz verdiğini belirtmiştir.

Atatürk İstiklal Savaşı ile ilgili Nutuk’ta durumu şöyle özetlemiştir: *“Osmanlı Devletinin dâhil bulunduğu grup, Harbi umumide mağlup olmuş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır bir mütarekename imzalanmış, Büyük Harbin uzun seneleri zarfında millet yorgun ve fakir bir halde, millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmiştir. Saltanat ve hilafet mevkiini işgal eden Vahdeddin mütereddit, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği yeni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşanın riyasetindeki kabine aciz, haysiyetsiz, cebin yalnız Padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı. Ordunun elinden silahı ve cephanesi alınmış ve alınmakta... İtilaf devletleri mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul’da...”*¹⁶²⁹ Afet İnan’a göre Mustafa Kemal’in Amasya’dan gönderdiği gizli tamim şu şekildedir:¹⁶³⁰

- *Vatanın tamamıyati, milletin istiklali tehlikededir.*
- *Merkezi Hükümet üzerine aldığı mesuliyetin icaplarını yapamamaktadır. Bu hal milletimizi madun tanıtıyor.*
- *Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*
- *Milletin hal ve vaz’ını derpiş etmek ve sadayı hukukunu cihana işittirmek için her türlü tesir ve mürakabeden azade bir milli heyetin vücudu elzemdir.*
- *Anadolu’nun her bakımdan en emin yeri olan Sivas’ta milli bir kongrenin acele olarak toplanması kararlaştırılmıştır.*
- *Bunun için bütün vilayetlerin her livasından milletin itimadını kazanmış üç murahhasın mümkün olan sürat ile yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir.*
- *Her ihtimale karşı keyfiyetin bir milli sır halinde tutulması ve murahhasların lüzum görülen mahallerde seyahatlerinin kendilerini tanıtmadan icrası lazımdır.*
- *Doğu Vilayetleri namına 10 Temmuz’da Erzurum’da bir kongre tertiplenecektir. Bu tarihe kadar diğer vilayetler murahhasları da Sivas’a acele gelebilirlerse, Erzurum kongresinin azası da Sivas umumi içtimaina dâhil olmak üzere hareket eder.*

¹⁶²⁹ A.g.m., s.280.

¹⁶³⁰ A.g.m., s.s.280-281.

Afet İnan'a göre Anadolu ve Rumeli Müdafai-Hukuk Cemiyetleri Mustafa Kemal'in idaresi altında toplandılar. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışı ile Mustafa Kemal başkan seçildi. İsmet Paşa'nın komutası altında İnönü'de Yunanlılara karşı kazanılan zafer ve devamında 23 Ağustos- 13 Eylül 1921 tarihleri arasında 21 gün devam eden büyük Sakarya zaferi milli kurtuluşun hareket noktası olmuştur. Bu galibiyetten sonra Mustafa Kemal'e Mareşal rütbesi ve Büyük Millet Meclisi tarafından "Gazi" unvanı verildi.¹⁶³¹ Büyük Türk Taarruzunun 26 Ağustos 1922'de başlaması ve Mustafa Kemal'in meşhur sözü "*Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*"demesi ile başlayan süreçte, Türkler 9 Eylül'de İzmir'i aldılar, 18 Eylül'de ise Anadolu tamamen temizlendi. Afet İnan'a göre bu başarıların sonucu olarak 11 Ekim 1922'de Mudanya'da şu uzlaşmaya varıldı:¹⁶³² 1- Türkiye, hiçbir kuvvete müracaat etmeksizin Meriç Nehrine kadar Trakya'yı elde etmiş ve Yunan Ordusu Trakya'yı 15 gün içinde boşaltmayı taahhüt etmiştir. 2- Boğazların mülki idaresi Türklere bırakılıyor, fakat İtilaf Devletleri sulhun imzasına kadar askerlerini orada bulundurmak hakkını muhafaza ediyorlardı.

Afet İnan yaşanan olayları şöyle analiz etmektedir: "*Osmanlı İmparatorluğu Birinci Cihan Savaşı'ndan mağlup olarak çıkmıştı. Hâlbuki Türk Milletinin kurtarıcısı Mustafa Kemal'in idaresi altında teşekkül etmiş olan yeni devlet, savaşı zaferle bitirdi ve bütün hak ve vazifelerini müdrik, diğer bütün medeni milletlerle müsavî olarak, medeniyet dünyası karşısına çıkmıştır. İşte bu zafer sayesinde ki Lozan'da sulh şartlarını münakaşa etmek mümkün oldu. Sulh bu zafere dayandı... Diğer taraftan, vatanın kara günlerinde yerinden kımıldamamış olan Sultan Vahdeddin, Türk milletinin zafer ve istiklal gününde, yabancılara sığınarak kaçmıştır. Bu Osmanlı İmparatorluğunun sonudur. Artık Türkiye Lozan'da yalnız Ankara milli hükümetinin murahhas heyeti tarafından temsil olunacaktır.*"¹⁶³³

Afet İnan, Lozan Antlaşmasını ikiye ayırmaktadır: Birincisi Osmanlı İmparatorluğundan kalan meseleler, ikincisi yeni Türk Devletinin uluslararası ilişkileridir. Bir tarafta Britanya İmparatorluğu, İtalya, Fransa, Yunanistan, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, diğer tarafta Türkiye vardır. Hariciye Vekili

¹⁶³¹ A.g.m.,s.281.

¹⁶³² A.g.m., s.282.

¹⁶³³ A.g.m., s.s.282-283.

İsmet İnönü'nün heyet başkanı olduğu Lozan Konferansı 21 Kasım 1922'de başlamış ve 24 Temmuz 1923'e kadar sürmüştür.

Bu süre zarfında iki buçuk aylık bir fasıla yaşandığını belirten Afet İnan'a göre bu fasılalar şöyledir: Kapitülasyonlar, Osmanlı İmparatorluğunun yapmış olduğu borçlar, müttefiklerin istedikleri tazminatlar, imtiyazlar, Yunanlıların Batı Anadolu ile Doğu Trakya'da yaptıkları tahribata karşılık Türkiye'nin harp tazminatı alması, İstanbul'un ve Boğazların tahliyesi, Irak ile sınırın tespiti meselesi. Afet İnan, bu meseleler yüzünden konferansın dağılmış olmasının Türk Milletinin istiklali için iyi olduğunu, çünkü bu konularda fedakârlık yapılamayacağını belirtmektedir. Atatürk'ün nutukta söylediği sözler Lozan'da yaşanan zorlu süreci açık ve net göstermektedir. Atatürk asırlık hesapların görüldüğü bu masada bu kadar karışık, iğrenç hesapların içinden çıkmanın kolay olmadığını ifade etmiştir: “...*Maziye ait müsamahalıların, hataların faili biz olmadığımız halde, esasen asırların müterakim hesabı bizden sorulmamak lazım gelirken, bu hususta da dünya ile karşı karşıya gelmek bize teveccüh etmişti. Millet ve memleketi hakiki istiklal ve hâkimiyetine sahip kılmak için bu müşkülât ve fedakârlığı da iktihâm etmek bizim üzerimize tahmil olunmuştu.*¹⁶³⁴

Afet İnan, Atatürk'ün kesin olarak Lozan Barış Antlaşmasının iyi bir sonuçla neticeleneceğini ve Türk milletinin mevcudiyetine, hâkimiyetine ve istiklaline dünyanın da saygı göstereceğini bildiğini ifade etmiştir. Konferans masasında istenilenlerin zaten gerçekte kazanıldığını, bu antlaşma ile sadece tasdik edileceğini ifade ederek şöyle devam etmiştir: “...*Matalibatımız, sarîh ve tabîi haklarımızdı. Bundan başka, hukukumuzu muhafaza ve temin için kudretimiz de vardı; kuvvetimiz de kâfi idi. En büyük kuvvetimiz, en şayanı emniyet mesnedimiz, hâkimiyeti milliyemizi idrak etmiş ve onu bilfiil halkın eline vermiş ve halkın elinde tutabileceğimizi fiilen ispat eylemiş olduğumuz idi. İşte bu mülâhazalara binaen, konferansın cereyanını sükûnetle takip ediyor ve gösterdiği makûs vaziyetlere lüzumundan ziyade ehemmiyet atfetmiyordum.*”¹⁶³⁵

Afet İnan'a göre Lozan konferansı dağılmasına rağmen Türkiye Hükümeti müttefik devletlere görüşmeye devam etmiş, çözülemeyen sorunlar konferansın

¹⁶³⁴ A.g.m., s.285.

¹⁶³⁵ A.g.m., s.285.

ikinci devresinde çözülmüştür. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması 143 madde olup 5 fasıl, 5 itilaf, 5 protokol ve 5 beyannameye ayrılmıştır. Halledilemeyen 2 meselenin olduğunu belirten Afet İnan, bu meselelerden birinin Türkiye ile Irak arasındaki sınırın tespiti(Musul meselesi), diğeri ise Osmanlı Devleti Düyunu Umumiyesidir. Afet İnan, Lozan Antlaşmasında Türkiye'nin, 1.Dünya savaşının galipleri olan devletlerin hemen hemen hepsini karşısında bulduğunu fakat Türkiye'nin artık mağlubiyeti kabul eden, Sevr'i imzalamış olan Osmanlı İmparatorluğu olmadığını şöyle açıklamıştır: “*Cihan savaşından sonra dört yıl daha iç ve dış düşmanlarına karşı istiklalini korumak için mücadele etmiş ve milli hâkimiyete dayanan yeni bir devlet kurmakla kuvvetini göstermiş bir Türkiye*” .¹⁶³⁶

Sevr Antlaşmasını Osmanlı Devleti'nin tarihe gömülmesini tespit eden bir vesika olarak kaydeden Afet İnan, Lozan Antlaşmasını hür bir millet sıfatı ile Sevr Antlaşması önünde boyun eğmeyen ve Türk Devleti'nin istiklal hakkını bütün dünyada kabul ettirmeye yarayan milletlerarası bir antlaşma olarak tanımlamıştır. Afet İnan şu soruları sormaktadır: Lozan Antlaşması nasıl doğdu? Yeni Türk Devleti nasıl ve ne gibi şartlar altında Lozan'a gitmişti? Türkiye, sınırlarının çizilişini, diğer imza edenlerle haklarının eşitliğini nasıl tasdik ettirebildi? İstikbalini sağlamak için kahramanca çarpışmış olan Türk milletinin haklarının tanındığı bu antlaşmayı Türk istiklalinin bir zaferi, hakkın, haksızlık üzerine çalacağı galebenin bir ifadesi olarak tanımlayan Afet İnan, Lozan'ı şu üç madde ile özetlemiştir: “1)Bir devletin sınırları, onun kudretine tabidir. Sınırlar üzerine münakaşa olunmaz. Onlar kendiliklerinden kuvvete dayanılarak kabul olunur. Türk Milleti, sınırlarını hakiki surette çizebilmek için Birinci Cihan Harbinden sonra dört yıllık ceht ve gayrette bulunmaya mecbur oldu. Lozan da Türk milletinin fiilen kazandığı, kâğıt üzerinde tespit etmiş oldu. 2)Hakların eşitliğini biz Türkler hakiki olarak Mudanya'da elde etmiştik...3)Bilhassa Lozan'dan sonra ve Muahedenin tatbiki devresindedir ki, hükümlerinin tam meşruiyetini görüyoruz... Zaman, Türklerin imanlarının doğruluğunu gösterdi; ötekilerin de tahminlerini boşa çıkardı.”¹⁶³⁷

¹⁶³⁶ A.g.m., s.286.

¹⁶³⁷ A.g.m., s.s.290-291.

4.1.5. Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan¹⁶³⁸

Trablusgarp'ta isyanların başladığı dönemde orada komutanlık ve valilik yapan Recep Paşa vefat etmiştir. Afet İnan, Recep Paşa'yı hürriyet aşığı ve Türk milleti tarafından sevilen bir kişi olarak tanıtmaktadır.¹⁶³⁹ Bu isyandan haberi olmayan kıdemli Yüzbaşı Mustafa Kemal, İstanbul'dan aldığı mektup ile Recep Paşa'nın öldüğünü ve Trablusgarp'a geçmesi gerektiğine dair bir talimat almıştır. Bu mektupta Recep Paşa'nın öldüğü ve hürriyet aleyhine bir isyanın olduğundan mütevellit oraya gitmesi gerektiği belirtilmiştir. O dönem İttihat Terakki'nin Genel Merkezi Selanik'te idi. Mustafa Kemal'i uzaklaştırmak isteyenler Mustafa Kemal'in Genel Merkez'de olmadığı bir zamanda bu kararı alarak o'nun Trablusgarp'a gitmesini istemişlerdir.¹⁶⁴⁰

Daha sonra İttihat ve Terakki'nin genel merkez toplantısında Hacı Adil Bey Mustafa Kemal'e Trablusgarp'a görevlendirildiğini ve kendisine olan beklentinin yüksek olduğunu söyledi. Mustafa Kemal kendisine oynanan oyunun farkında olarak emri vaki yapıldığını fakat Trablusgarp'a gideceğini belirtti. Görevi için istediği kadar altın alabileceğini öğrenince İttihat Terakki Komitesi'nin kendisini Selanik'ten göndermek istediğini daha iyi anlayan Mustafa Kemal'e bin altın teklif edilse de bu kadar altının fazla olacağını bildirmiştir.¹⁶⁴¹

Mustafa Kemal Trablusgarp'a vapur ile gittiğinde kalacak bir otel ararken genç bir teğmen Mustafa Kemal ile evini paylaştı. Mustafa Kemal, ölen Recep Paşa'nın yaveri vasıtasıyla Trablusgarp ve havalisinde Tugay Komutanı olan İbrahim Paşa ile görüşerek kendisine şunları demiştir. “ *Paşa Hazretleri, burada bir takım Arap aşiretleri isyan etmişler, her Türküm diyeni Jön Türk olarak kollarını bağlamak suretiyle vapura bindirmişler ve memleketten kovmuşlar. Bu hadise burada kumandan ve vali bulunan rahmetli Recep Paşa'nın buradan giderken kendi yerine Erkânıharbiye Reisini vekil bırakmasında buluyoruz. Rahmetli Paşa zatı devletinizi tevkil etmiş olsaydı bu gibi hadiseler vukua gelmezdi; ancak ne de olsa sizin bu hadiselerle karşı bitaraf kalmanız doğru telakki edilmiyor.*”¹⁶⁴² İbrahim Paşa asker

¹⁶³⁸ Afet İnan, “ *Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan*”, **Belleten**, C.8, S.31(Temmuz 1944).

¹⁶³⁹ İnan, “ *Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan*”, **Belleten**, s.387.

¹⁶⁴⁰ **A.g.m.**, s.s. 387-388.

¹⁶⁴¹ Sonrasında Hacı Adil Bey Mustafa Kemal Bey'e “ *o halde, size bin altın verelim, sarf edemediğinizi iade edersiniz.*” demiştir. Bkz.:**a.g.m.**, s.389.

¹⁶⁴² **A.g.m.**, s.391.

olduğunu, politikaya karışmayacağını belirtince Atatürk kendisine isyan çıktığını ve inisiyatif alınması gerektiğini belirtmiştir.

Mustafa Kemal Trablusgarp'ta söz sahibi olan belediye Reisi Hasune Paşa'yı kendi yanına çağırttı. Asi olan bu belediye reisinden "söz" aldıktan sonra kendisini serbest bıraktı. Aradan zaman geçtikten sonra Mustafa Kemal ile yaveri Murat, İbrahim Paşa ve Polis Müdürü Cemal Bey aralarında bir mülakat yaptılar. Cemal Bey'in aldığı bilgiye göre bütün Trablusgarp şehri ve havalisi ve aşiretleri şehri basacaklar ve Mustafa Kemal'i öldüreceklerdi.

İbrahim Paşa, Mustafa Kemal'e hitaben bütün kuvvetlerin Mustafa Kemal'in emrinde olduğunu tekrar etti. Mustafa Kemal meseleyi bir daha Cemal Bey'e sorunca, Cemal Bey İbrahim Paşa'ya hiçbir zararın gelmeyeceğini, Mustafa Kemal'in ya öldürülecek ya da vapura bindirilip kovulacağını belirtti. Mustafa Kemal bu açıklamadan sonra en büyük felaketin polis müdürüne geleceğini ve kendisini muhafaza etmesini istedi. Polis müdürü *"bana bir şey olmaz"* deyince Atatürk *"o halde sen onların adamısın"* dedi. Atatürk, İbrahim Paşa'ya hitaben: *Paşam bu adam onlardandır fakat bırakınız öyle olsun*" dedi.¹⁶⁴³

Asi aşiretlerin şehri işgal ettiğini bilen Mustafa Kemal yanına yaveri Murat'ı alıp isyanın olduğu kalabalığa doğru giderek isyanı yönlendirenlerin zamanında nahiye müdürlüğü, kaymakamlık ve mutasarrıflık yapan menfaatçiler olduğunu görünce onlara *"ben sizin menfaatlerinizi azami temin ederim fakat toplanan halk ile konuşmalıyım."* dedi. Mustafa Kemal ahaliye şöyle seslendi: *"Ey ahali... Ey din kardeşleri... Oturduğunuz memleket mahfuz ve siz emin olabilmek için hepimizin büyüğü olan bir kuvvet ve kudretin bulunması ve toplu olması lazımdır. Eğer siz, onlar hep ayrı ayrı, ve her birimiz kendi başına bütün dünyaya karşı koyabilecek kuvveti haiz olduğunuzu iddia edersek bu, doğru olamaz. Kuvvetlerimizi birleştirelim, emeklerimizi birleştirelim, eskiden beri aramızda müşterek olan ahlak ve tabiata dayanalım, adam olalım."*¹⁶⁴⁴

Bu konuşmanın geçtiği yer bir şeyhin eviydi. Mustafa Kemal, Şeyh'e görevli olduğuna dair olan vesikayı gösterince şeyh aynı mührü ve imzayı taşıyan vesikadan 3 tane daha gösterdi. Mustafa Kemal bu durum karşısında mahcup olup vesikasını

¹⁶⁴³ A.g.m., s.s. 392-393.

¹⁶⁴⁴ A.g.m., s.s.394-395.

şeyh efendiye uzatarak vesikayı yırtabileceğini, vesikaya muhtaç olmayan bir adam olduğunu söyledi. Aralarında geçen konuşmalar sonucu Mustafa Kemal aynı vesikayı gösteren üç kişinin hapishanede olduğunu öğrendikten sonra Şeyh'e ısrar ederek o üç kişinin hapishaneden çıkartılmasını sağladı.¹⁶⁴⁵

Mustafa Kemal Trablusgarp görevini bitirdikten sonra Makedonya'ya dönmesi gerekirken kendisine gelen bir mektup vasıtasıyla Bingazi'ye davet ediliyordu. Mustafa Kemal Bingazi'ye gittiğinde rıhtımda kendisini Doktor Mustafa Şevket, Polis Komiseri Hüseyin Bey ve birçok kişi karşıladı. Mustafa Kemal Bingazi'de Şeyh Mansur'un Bingazi'nin kralı gibi görüldüğünü anladı. Mutasarrıfı(Sancak Yöneticisi), polisi, jandarması ve piyade alayı olan Bingazi'de söz sahibi olan Şeyh Mansur idi. Mustafa Kemal Bingazi'de mutasarrıfın, Şeyh'in adamı olduğunu çabucak anlamıştır.

Kurban Bayramı'nın gelmesi sebebiyle askerler ile bayramlaşmak için askerlerin kışlada toplanmasını rica eden Mustafa Kemal askerlerin hepsini bir arada görmek istemesi alaylı subayların itirazlarına yol açtı. Mustafa Kemal askerlere hitaben şöyle dedi: *“Arkadaşlar, ben sizi imtihan etmeğe gelmedim. Siz lütfedip toplandınız ve bana askerlerinizin mükemmeliyetini göstermek nezaketinde bulundunuz. Ben bunu görürsem sizin için faydalı olur. Rica ederim, herkes kıtasının başına gitsin...”*¹⁶⁴⁶

Mustafa Kemal'in çabası fayda vermişti. Mustafa Kemal askeri birliklerin gönlünü ederek onlara güzel bir askeri tatbikat yaptıracağını belirtti. Mustafa Kemal birlikleri hareket ettirerek Şeyh Mansur'un evini sarınca Şeyh Mansur teslim oldu ve Mustafa Kemal onu evine davet etti. Mustafa Kemal akşam olunca Şeyh Mansur ve birçok önemli kişiye inkılâbın ne demek olduğunu anlattı. Şeyh Mansur olanlar karşısında Halife-i Zîşan Efendi Hazretlerine bir fenalık gelmeyeceğine dair Mustafa Kemal'den Kuran üzerine yemin etmesini istedi. Mustafa Kemal ise şöyle dedi *“ Ben bu kitabı tebcil ve takdis ederim. Ve bunun namına namusum üzerine yemin ederim ki Halife denilen adama bu kitabın haricinde hiçbir fenalık yapmayacağım.”* Orada bulunanlar bu sözlerin manasını tam olarak anlayamadıysa da Mustafa Kemal ne yapacağını gayet iyi biliyordu. Afet İnan, Şeyh Mansur'un otoritesinin sarsılarak

¹⁶⁴⁵ A.g.m., s.s.395-396.

¹⁶⁴⁶ A.g.m., s.s.398-399.

hükümetin ve ordunun devlete hâkim olduğunu, Mustafa Kemal'in verdiği cesaretle hükümet otoritesinin sağlandığını ve Mustafa Kemal'in Bingazi'de muvaffak olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁴⁷

4.1.6. Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri ve Atatürk'ün İnkılâp Prensipleri¹⁶⁴⁸

Afet İnan 1937 yılında “*Gerilla Hakkında İki Hatıra*” isimli makaleyi hazırlarken Atatürk'ün düzeltmelerinin olduğunu ve kendi el yazısı ile şu ilaveyi yaptığını söylemektedir: “*Samsun havalisinde yapılması istenen iş, o havali Türklerinin başladığı gerillayı bastırmaktı.*”¹⁶⁴⁹

Afet İnan, Mondros Mütarekesinden sonra Atatürk'ün Osmanlı Hükümetine Nazır olarak girmek istemesinin sebebinin düşmanlara karşı meşru yoldan direnmek olduğunu, bu yolun mümkün olmadığını gören Atatürk'ün İstanbul'da arkadaşları ile günlerce müzakerelerde bulunarak Anadolu'da Milli Mücadeleyi başlatma kararı aldığını belirtmiştir.

Afet İnan, Atatürk'ten duyduğu kadarıyla Atatürk'ün Samsun'a çıkmadan önce hazırlanan salahiyyetnameyi General Cevat Çobanlı'nın hazırladığını belirtmiştir. Anadolu'ya geçmeden önce Türk milleti için ne yapacağını önceden tasarlayan Mustafa Kemal'in 22 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul Hükümeti'ne gönderdiği raporun bir cümlesi şudur: “*Millet birlik olup hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur.*” 28 Mayıs 1919 tarihinde komutanlara ve mülki amirlere gönderdiği tamim ise şu şekildedir: “*Yurt bütünlüğünün korunması, bunun için milli teşkilat kurulması ve düşman işgalini protesto etmek için mitingler tertip edilmesi ve bu hareketlerin kamuoyuna, İstanbul hükümetine ve yabancı devletlere telgraflarla duyurulması.*”¹⁶⁵⁰ Atatürk'ün Misak-ı Milli sınırları içerisinde tutunmayı bir gaye olarak gördüğünü belirten Afet İnan Atatürk'ün prensiplerini şöyle sıralamaktadır:

Birinci prensip sınırları belirli bir Türk yurdunda bağımsız, demokratik esaslara dayanan bir Türk Devleti kurmaktır. Afet İnan, Birinci Dünya Savaşı'nın

¹⁶⁴⁷ A.g.m., s.401.

¹⁶⁴⁸ Afet İnan, “*Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri ve Atatürk'ün İnkılâp Prensipleri*”, **Belleten**, C.32, S.128(Ekim 1968).

¹⁶⁴⁹ İnan, “*Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri ve Atatürk'ün İnkılâp Prensipleri*”, **Belleten**, s.553.

¹⁶⁵⁰ A.g.m., s.s.553-554.

sonunda Türk milletinin İtilaf Devletlerinin dayatmalarını kabul etmediğini ve Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması ile kendi sonunu zaten hazırlamış olduğunu belirtmektedir. Afet İnan şöyle demektedir: “ 1919-1922 arasındaki devirde, Osmanlı Devleti, yurtsuz, milletsiz bir hükümet durumuna düşmüştür. Türk Milleti Gazi M.Kemal'in idaresi altında Türk vatanını, üç yıl mücadeleden sonra düşman istilasından kurtardığı zaman ise son Osmanlı Padişahı kendi şahsi selametini düşman kumandanına sığınmakta bulmuştur. Esasen vatana, millete hiçbir müspet iş yapmamış ve Türk Milletini tanımamış olan, bilakis Anadolu'daki milli mukavemeti önlemek için her türlü tedbiri almaktan geri kalmamış olan Osmanlı Padişahının son mektubu ibretle okunmaya değer.”¹⁶⁵¹

Afet İnan, bu zihniyeti barındıran bir devlet başkanının kabul ettiği Sevr Antlaşması'nın şartlarını tatbik kalkan Osmanlı Hükümeti'nin karşısında milli varlığın harekete geçtiğini; menfi unsurların, fertleri ve cemiyetleri reaksiyona teşvik ederek milletlerin hayatına, hürriyetine ve istiklaline kasteden davranışların, aynı insanları harekete geçmeye mecbur ettiğini düşünmektedir. Afet İnan, İstiklal Savaşı'nın yapılabilmesi için bir öndere ihtiyacın şart olduğunu, hedefe doğru milleti birleştiren kişinin M.Kemal Atatürk olduğuna işaret etmiştir.

Atatürk'ü muvaffak olmasını sağlayan iki unsur vardır: “Vatan Mefhumu” ve “Millet Sevgisi”. Gençliğinin en heyecanlı zamanlarında Türk İmparatorluğunun bir parçası olan Trablusgarp'ı kurtarmaya çalışan M. Kemal, Balkan Harbi'nde Makedonya'nın düşmanın eline düştüğü haberini Mısır'da aldığı büyük acı çektiğini Afet İnan bizzat Atatürk'ten işittiğini bizlere hatırlatmaktadır. Gazi M. Kemal ordusu ile İzmir'e girdiğinde Makedonya'ya kadar gitmek isteyebilirdi. Fakat Atatürk'ün zaferin neşeli duygularıyla ve istila hırsı ile hareket etmeyerek mantık çerçevesinde davrandığını belirten Afet İnan, Atatürk'ün gerçekçi yönünü şöyle anlatmıştır: “ Kendi zamanında yaşayan ve milletleri İmparatorluklar peşinde koşturan ve muvaffak olamayan devlet ve hükümet reislerinin ideallerini asla benimsemedi. Hayaller kurmadı ve hayal olabilecek fikirleri hiçbir zaman bizlere telkin etmedi. O realist bir devlet adamı olarak sınırlarını en son Türk nesillerinin

¹⁶⁵¹ A.g.m., s.s, 554-555.

çabası, emeği ve fedakârlığı ile çizilen Türk vatanında, vatan mefhumunu manalandırdı.”¹⁶⁵²

İkinci prensip “*Millet sevgisi ve milliyetçilik*”tir. Afet İnan’a göre Atatürk’ün düşünce sisteminde hâkimiyetin milletin bütününe ait olduğu ve devlet başkanlığının sadece bir aileye mensup olmadığı görüşü hâkimdir. Atatürk şöyle demiştir. “*Millet sevgisi kadar büyük sevgi yoktur. İstiklal Harbinde, benim de milletime ettiğim bir takım hizmetler olmuştur, zannedirim. Fakat bunlardan hiçbirini kendime mal etmedim. Yapılanın hepsi milletin eseridir dedim... Mazide sayısız medeniyet kurmuş bir ırkın ve milletin çocukları olduğumuzu ispat etmek için, yapmamız lazım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı iler süremeyiz. Bugüne ve yarına bırakılmış birçok büyük işlerimiz vardır. İlmi araştırmalar da bunlar arasındadır. Benim arkadaşlarıma tavsiyem şudur: Şahsımız için değil, fakat mensup olduğumuz millet için elbirliği ile çalışalım.*”¹⁶⁵³

Üçüncü prensip “*Türk İnkılâpları*”dır. Atatürk’ün önderlik ettiği inkılâpların hepsinin Türk içtimai heyetine yeni bir nizam getirdiğini belirten Afet İnan, Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde yapılan ıslahatların yetersiz olduğu görüşündedir. 1963 yılında UNESCO merkez teşkilatı büyük devlet adamlarının ölümlerinin 50. ve 100.yıldönümlerini esas alırken istisnai olarak Atatürk’ün ölümünün 25.yıldönümünün bütün ülkelerde anılması için karar almıştır. Afet İnan bu kararın başlıca sebebinin Atatürk’ün bütün insanlığa hitap eden yönü olduğunu belirtmektedir. UNESCO siyasi ve askeri alanlardaki insanları bu kapsamda değerlendirmezken Atatürk’ün bilim ve kültür alanına katkıları yönüyle ele almıştır. Atatürk’ün uluslararası bir şöhretinin olduğunu belirten Afet İnan, o dönem Fransa’nın en son çıkan Genel Medeniyet Tarihi Kitabında Atatürk’ten “*şarkın ilk kurtuluş hareketini başaran, Avrupa askeri kuvvetlerine karşı koyan galip kahraman*” olarak bahsettiğini ifade etmiştir.¹⁶⁵⁴

Atatürk 1933 yılında Afet İnan’a İnkılabın manasını şöyle not aldırması: “*Türk Milleti’ni son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri*

¹⁶⁵² A.g.m., s.556.

¹⁶⁵³ A.g.m., s.557.

¹⁶⁵⁴ A.g.m., s.558.

koymuş olmaktadır.”¹⁶⁵⁵ Erzurum Kongresi’nde bölgesel kurtuluş fikri üzerine toplanılması, ardından Sivas’ta Misakı Milli sınırlarının kabul edilişi üzerine Heyeti Temsiliye Türkiye Büyük Millet Meclisini toplamaya yetkili kılınmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş devrinde Atatürk’ün Cumhuriyet, Demokrasi ve Çok partili sistem ile ilgili Afet İnan’a yazdırdığı notlar vardır. 1930 yılında Yalova’da Atatürk tarihçilerle Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı üzerinde çalışırken Atatürk’ün yakın arkadaşı Fethi Okyar kendisinin misafiri olmuştur. Afet İnan’ın öğle yemeğinde şahit olduğu konuşmalar şöyledir: “*Fethi Bey Avrupa’nın çok partili sistemlerini ve murakabeli rejimleri anlatmakta ve bizim hükümetin o zamanki iktisadi politikamızı beğenmemektedir. Bilhassa demiryolları inşaatının bir nesle çok yük oluşunu tenkit etmektedir. Atatürk bunları sükûnetle dinleyip bazı cevaplar verdikten sonra bir gün şu teklifte bulundu: “Siz siyasi bir parti kurunuz ve bu fikirlerinizi B.M.M’nde açıklayınız, memleket için faydalı olur. Ben size muzahir olurum dedi.*”¹⁶⁵⁶

Atatürk’ün Afet İnan’a bu konuda aldığı notların bir bölümü şöyledir: “*Malum olan sebepler ve amillerinin tesiri altında, Türkiye Cumhuriyeti teşekkül etti. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti esas olmak üzere siyasi bir Fırka vücuda geldi. Bu fırkanın karşısında teşkil edilmek istenilen bazı siyasi zümreler, cumhuriyetçilik ruhuna malik olamadıklarından yaşamak hakkı bulamadılar. C.H.F. memlekette tek kaldı. BMM’nin umumi heyeti, bu fırkanın mensuplarından ibaret oldu. Reisicumhur ve Hükümet ricali bu fırkanın erkânından, bu fırka mebuslar heyetinin intisap ve itimat ettiği zatlar oldu. Reisicumhur Gazi’nin ve onun fıkrası olan C.H.F’nin esas prensipleri ve bu prensipler icabını tatbik eden bugünkü hükümet, Cumhuriyet temelini sağlamlaştıracak vasıflarda ve mahiyettedir...*”¹⁶⁵⁷ Atatürk kendi zamanında devam eden hükümetin bir takım mahsurları olduğunu, hükümetin icraatlarında yeteri derecede münakaşa ve eleştiri olmadığını şöyle açıklamıştır:

“*Bu noksan iki sebepten neşet edebilir. Birincisi Meclisin kendi fırkasından olan Reisicumhur ve onun intihap ettiği Başvekil ve arkadaşlarına çok itimadî olabilir. Bu sebeple Meclisten geçen ve geçmeyen işleri uzun uzadıya tetkike lüzum görmeyebilirler. İkincisi aynı fırka arkadaşı olmak, arkadaşlıkta lüzumsuz ve zararlı bir hassasiyet uyandırabilir. Tenkit ve muaheze ile birbirini gücendirmemek gibi bir vahime uyanabilir. Bunlardan başka sebepler de inzıam eder; yavaş yavaş Hükümet ve onu intihap eden*

¹⁶⁵⁵ A.g.m., s.559.

¹⁶⁵⁶ A.g.m., s.559.

¹⁶⁵⁷ A.g.m., s.560.

Reisicumhur, Meclisten aldıkları ve bazı mühim ve heyecan verici hadiseler münasebetiyle alabilecekleri salâhiyetleri, tenkitsiz tatbîke alırlar. Bu hal adet derecesinde kökleşebilir. Bizde Gazi zamanında böyle bir ihtimal hatıra gelmez. Fakat Gazi'den sonra onun yerine gelecek herhangi bir Devlet Reisi, aynı tarz takibe devam edebilir. Hatta devam etmek isteyebilir. Çünkü az tenkitli ve tenkitsiz iş görmek, her hareketi tenkit göreceğini düşünerek hareket etmekten daha kolaydır; zamanla bu vaziyetin nasıl bir şekil alacağını kestirmek güçtür. Devlet riyasetine gelen zat, bilhassa muktedir, faal olur, Devlet ve Millete kendi şahsına muhabbet ve takdir kazanacak büyük hizmetler yaparsa, zahiren Meclis vaziyetine ve Cumhuriyet şekline gayet hürmetkâr ve itaatkâr görünürse, tehlike istenmediği halde Devletin hakikatte mahiyeti değişebilir. Bu yeni mahiyetin yeni ismini takınması zaman meselesi olur. İşte bu esaslı mütalaaya mebni olmalıdır ki, Reisicumhur Gazi'nin tensip ve teşvikiyle olduğu anlaşılan yeni bir fırka, Serbest Cumhuriyet Fırkası teşekkül etmiş bulunuyor. Temiz fikirler etrafında teşekkül eden ve tabii bir surette Cumhuriyet temeli üzerinde yükselecek olan bu fırkanın mevcudiyeti hatıra gelen mahzurların vücut bulmaması için, esaslı bir tedbirdir. Memlekette C.H.F. ve S.C.F. birbirini kontrol edecek, bir birinin fikirleri, niyetleri hareketleri hakkında efkâr-ı umumiyeyi tenvir edecektir. Bu sayede şahsi salâhiyetlere dayanarak, şahsi hareketler milletin gözü önünde bulundurulacaktır. Milletin şahıslara, kendini unutacak ve kendini kaptıracak kadar meclup olması, iyi netice vermez. Bunun tarihte misalleri çoktur.”¹⁶⁵⁸

Afet İnan'a göre parlamenter sistem hür düşüncenin ve batı dünyasının içinde gelişerek gelmiş olup bu sistemin Cumhuriyet idaresi içerisinde kökleşmesi için eğitimli insanların çoğalması gerekmektedir. Harf inkılâbının halkın çoğunluğunun dilini çabuk öğrenmesi için atılmış bir adım olduğunu ifade eden Afet İnan, diğer inkılâpların da Türk Milletinin medeni dünyaya uyum sağlayabilmesi adına yapılmış olduğunu belirtmektedir. Türkler 9.yüzyılda Müslümanlığı kabul ettikten sonra İslam tarihi ön planda tutularak İslamiyet'ten önceki Türk tarihinin ihmal edildiğini değerlendiren Afet İnan, 19.yüzyılda Orhon Yazıtlarının ortaya çıkartılması ile Türk tarihinin derinlemesine incelendiğini, oryantalistlerin ve seyyahların Türk tarihi eserlerinin ortaya çıkartılmasında önemli bir görev üstlendiklerini belirtmiştir. 2.Meşrutiyet Dönemi'nde özellikle Türk tarihi üzerine yayımlar artmaya başlamıştır.¹⁶⁵⁹

Afet İnan 1930 yılından sonra Türk Tarih Kurumunun çalışmalarının esas amacını şöyle ifade etmiştir: “*Evvela Türk Tarihi'nin bilinmesi mümkün olan en eski devirlerden itibaren bir silsile halinde tetkik edilerek yazılması, ikinci olarak da Türkiye topraklarında gelip geçmiş medeniyetlerin bu vatanın malı olarak en eskilerinden itibaren meydana çıkarılması ve yeni usullerle hem turistik bakımdan*

¹⁶⁵⁸ A.g.m., s.s.560-561.

¹⁶⁵⁹ A.g.m., s.562.

hem de medeniyet tarihi açısından tanıtmak.” ¹⁶⁶⁰ Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin Türklerin medeniyete hizmetlerini öğrenmek için oluşturulduğunu belirten Afet İnan, İstanbul’da ve Ankara’da günlerce müzakere ve münakaşalar sonucu ortaya çıkan etütlerin ve seminer tarzında olan bu tartışmaların çok faydalı olduğunu belirtmiştir. Ortaya çıkan bu tarih anlayışının büyük bir zihniyet değişikliğine yol açarak Türklerin dünya medeniyeti içerisinde yerini sağlamlaştıracağını ifade etmiştir: “*Esasen bugün tarih öğreniminin ve beynelmilel sahada üzerinde durulan fikir cereyanının amacı, milletleri medeniyet alanındaki eserleri ile birbirine tanıtmak ve bu yolla insanları birbirine sevdirmektir. Milletlerarasındaki husumetleri besleyen intikam hislerini giderebilecek medeni varlıklar bizzat milletleri üstün kılacağı gibi milletlerarası sulh içinde anlaşmayı da sağlar.*”¹⁶⁶¹

Afet İnan, 2.Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan “*az gelişmiş ülkeler*” teriminin çıkış noktasını, ekonomisi gelişmiş ülkelerin diğer milletleri geri kalmışlıkla suçlayarak baskı altına alma ve aşağı görme girişimi olarak görmüştür. Türk milletini dünyanın en güzel, en zengin iktisadi kaynaklara sahip bir yurdun evlatları olarak nitelendiren Afet İnan, çalışarak daha iyi yerlere gelebileceğimizi ve başarıya ulaşabileceğimizi ifade etmiştir: “*Biz millet olarak soylu, köklü bir tarihe malik olmakla Türk İnkılâbının, Atatürk prensiplerinin ışığı ve hedefi etrafında toplandıkça, çalışmalarımıza güvenerek mesut ve müreffeh insanların topluluğu olarak dünya milletleri arasında yerimizi, eşit şartlarla almış bulunacağız. Hepimiz bu ideal etrafında toplanmakla başarıya ulaşacağımıza inanıyorum.*”¹⁶⁶²

Atatürk’ün 28 Eylül 1925 yılında söylediği şu sözler o’nun Türk tarihine olan bakışını ve algısını bize göstermektedir: “*Bizim Milletimizin hayati esasını düşünelim. Bu düşünce bizi elbette altı yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden, çok asırlık Selçuk Türklerine ve ondan evvel bu devirlerin her birine muadil olan Büyük Türk devrine kavuşturur.*”

¹⁶⁶⁰ A.g.m., s.563.

¹⁶⁶¹ A.g.m., s.565.

¹⁶⁶² A.g.m., s.566.

4.1.7. Kumandanlar Madunlarından Yüksek ve Âlim Olmalıdırlar¹⁶⁶³

Atatürk'ün geçmişe dair anılarını anlatırken olayların teferruatını sanki o günleri yaşıyormuş gibi anlattığını belirten Afet İnan, o'nun geçmişte meydana gelmiş olaylardan sonuç çıkartarak gençlere ders verme özelliğinden bahsetmiştir.¹⁶⁶⁴

Mustafa Kemal İkinci Meşrutiyet ilanı sonrası 1909 yılında Makedonya'da büyük kumandanlık Erkân-ı Harbiye'sinde kıdemli yüzbaşı rütbesinde bir subaydır. Alman Mareşal Von der Goltz garnizon tatbikatı yaptırmak üzere Selanik'e gelecektir. Mustafa Kemal Selanik civarında gelecek olan Goltz Paşa'ya bir senaryo hazırlamak için zaman harcamaktadır. Talim ve terbiye şefi olan Mustafa Kemal, Kumandan Hadi ve Erkan-ı Harbiye Reisi Ali Rıza Paşa'yı bilgilendirmek için yanına giderek durumu izah eder. Paşalar, Kolağası Mustafa Kemal'in bu cesaretini hayretle karşılayarak buraya gelecek olan Goltz Paşa'nın bizden ders almak için değil, bize ders vermek için geleceğini belirtmişlerdir.

Mustafa Kemal bu tavır karşısında şu cevabı vermiştir: “ *Büyük âlim, filozof “Millet-i Müsellaha” müellifi olan Goltz'dan istifade etmek, üzerinde durulacak mühim bir noktadır. Ancak Türk Erkan-ı Harbiye ve kumanda heyetlerinin kendi vatanlarını nasıl müdafaa etmek lazım geleceğini gösterebilmeleri elbette ondan daha çok mühimdir. Bir de, buraya yorgun gelecek olan Mareşal'e, fazla külfet yükletmemek de münasip olur kanaatindeyim.* ”¹⁶⁶⁵ Mustafa Kemal, karşısındakilerin tavırlarında değişiklik olmadığını görünce sözlerine devam etmiştir: “ *Efendim, benim hazırlayacağım meseleyi Mareşal'e göstermek ayıp değildir, bunun aksi ayıptır. Benim eserime alaka göstermezse, kendi istediğini tatbik ettirmek onun elindedir. Fakat bütün Makedonya'ya şamil büyük bir Türk Ordusu kumanda ve erkân-ı harbiye heyetinin hiçbir şeyi düşünmez ve hiçbir müdafaa tertibatı alamaz insanlardan teşekkül ettiği zehabını onda uyandırırsak, işte asıl Türklüğe ve Türk askerliğine yakıştırılamayacak hareket bu olur.* ”¹⁶⁶⁶

Mareşal Goltz, Selanik'e geldiğinde Mustafa Kemal'in planını çok beğenmiştir. Mustafa Kemal ile birlikte plan üzerinde ayrıntılar konuşulduktan sonra

¹⁶⁶³ Afet İnan, “Kumandanlar madunlarından yüksek ve âlim olmalıdırlar”, **Belleten**, C.14, S.56(Ekim 1950).

¹⁶⁶⁴ İnan, “Kumandanlar madunlarından yüksek ve âlim olmalıdırlar”, **Belleten**, s.507.

¹⁶⁶⁵ **A.g.m.**, s.508.

¹⁶⁶⁶ **A.g.m.**,s.509.

planı uygulama kararı verir. Afet İnan durumu şöyle anlatmıştır: “ Manevra bittikten sonra tenkit yapılacaktır; bunu yapan bizzat Mareşal olmuştur. Bu tenkitten bütün kumanda ve erkân-ı harbiye heyeti, memnun ve müstefid olmuştur. M. Kemal’in kanaatine göre, Almanyalı Mareşal’in tenkidi, herkeste şu intibai bırakmıştı: “Kumandanlar madunlarından yüksek ve âlim olmalıdırlar.”¹⁶⁶⁷

Atatürk bu hatırasını Afet İnan’a anlattıktan sonra “Bu yazıyı neşretmek istersen, benim o zamana çıkardığım bir tercüme kitabımdaki yazıları okursun”¹⁶⁶⁸ demiştir. General Litzman’ın yazmış olduğu bu kitap Mustafa Kemal tarafından “Takımın Muharebe Talimi” adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Afet İnan’a göre yedi sayfa tutan bu eserde Mustafa Kemal’in ileri görüşlülüğü görülmektedir. Mustafa Kemal günümüz Türkçesiyle kitabın 5.sayfasında bir ordunun kurmay heyetinin ilk vazifesini subay ve askerlerin harbe hazırlıklarında onlara daimi gözcü ve her hususta öncü olmak olduğunu belirtmiştir. Doğrudan doğruya yetiştirdikleri kıtalar azınlıkta kalırsa başarıya geç varılacağını, bunun için en iyi vasitanın eğitimleri başarı ile tamamlamak amacı ile yeni eserlerden istifade etmek olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁶⁹

M. Kemal yazıların başında önemli gördüğü bir meselede şu düşünceleri paylaşmıştır: “ Bir ordunun senelerce çalışarak tatbik ettiği ve hükümlerini bellediği talimnamesinin değiştirilmesi askeri heyetleri şaşırtır. Yeni kabul edilen talimname, kendi talimnamelerinin kendileri tarafından yavaş yavaş ıslah edilmiş bir şekli almazsa bu şaşkınlık büsbütün karanlık ve mübhemiyet içinde olur. Çünkü askeri hayatta yeni açılan bu safha, dâhil olanların kendi çalışmaları ve ilerlemelerinin bir neticesi değildir, orada herkesin adımları mütereddit, görüşleri mütehayyır, fikri karışıktır. İşte bugün Osmanlı Ordusunun askeri heyeti bu durumdadır. Fakat ne çare ki bu şaşkınlıktan bugün çekinmek istenirse yarın derecesi büyüyeceği için çekinmenin imkânı azalacak veyahut bir muharebe meydanının ateşli seması altında izale sebepleri, mevcudiyetine elim bir tesir yapacak ve büyük bir şaşkınlıkla nihayet bulacaktır.”¹⁶⁷⁰

¹⁶⁶⁷ A.g.m.,s.509.

¹⁶⁶⁸ A.g.m.,s.509.

¹⁶⁶⁹ A.g.m., s.s.509-510.

¹⁶⁷⁰ A.g.m., s.510.

4.1.8. Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri¹⁶⁷¹

Bir yabancı yazar, Afet İnan'a "Atatürk'ü yakından tanıyanların hatıraları dinlenerek Atatürk öğrenilmeye çalışılıyor, siz bunun için ne dersiniz?"¹⁶⁷² diye sormuştur. Afet İnan, yazara birçok kimseleri tanıdığını, Atatürk'ün yanında birçok kereler bulunduğunu, fakat herkesin kendi görüşüne göre hatıralarını anlatmakta olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı ortaya çıkan görüşleri bir tarih metodu süzgecinden geçirmek gerektiğini ayrıca ilave etmiştir. Afet İnan Atatürk'ün düşündüklerini, fikir ve kültür hayatını anlamak ve anlatmak için kısaca kendi neslinin özelliklerinden bahsetmiştir. Bu makaledeki Afet İnan'ın çocukluk ve gençlik dönemine ait anılarının bir kısmını birinci bölümde kaleme almışım.

Afet İnan'ın hayatının önemli bir kesitini oluşturan Atatürk ile olan münasebetlerini, hatıralarını, onun düşüncelerini not almış veya not ettirmiştir. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin açılış senesi olan 1936 yılının sonbaharında Atatürk "Maarif Vekâletinin" resmi unvanını "Kültür Bakanlığı" olarak kullanılmasını istemiştir. Afet İnan Cenevre Üniversitesine gideceği günün bir gün öncesinde konuşmaların "kültür meseleleri" üzerine olduğunu belirtiyordu.¹⁶⁷³ O gün sorulan sorular şunlardır: Kültür ne demektir? Kültürün vazifesi, rolü ne olmalıdır?

Kültürü bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir hareket olarak nitelendiren Afet İnan, milletlerin kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri olmazsa temellerinin sağlam olamayacağını, onun için tarihlerinde kültür izi bırakmayan milletlerin sadece isimlerinin kaldığını belirtmiştir. Türk milletinin beş altı yüz sene evvel kültürlerine dayanarak cihanı istila ettiğini belirten Afet İnan, ihmaller yüzünden Osmanlı Devletininin yok olma derecesine geldiğini ifade etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin, kültürünün gelişerek devam ettiğini ve bugünün Türk tarihçilerinin, Türk kültürünün gelişmesinde tarihin derinliklerine girerek araştırma yaptıklarını ifade etmiştir. Atatürk'ün kültür konusundaki sözleri şu şekildedir: "Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu, Türkiye Cumhuriyetinin okullarında birçok vesilelerle eser halinde tespit edilmiştir. Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir. Yine insan,

¹⁶⁷¹ Afet İnan, "Gazi M.Kemal Atatürk ve Kültür meseleleri", **Belleten**, C.20, S.80(Ekim 1956).

¹⁶⁷² İnan, "Gazi M.Kemal Atatürk ve Kültür meseleleri", **Belleten**, s.557.

¹⁶⁷³ **A.g.m.**, s.559.

enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla, yükselen, genişleyen insan zekâsı, hudutsuz kavrayış anlamında “insanım” diyen bir vasfı mahsusu olur. İnsan, hareket ve faaliyetin, yani dinamizmin ifadesidir... Kültür tabiatın yüksek feyizleriyle mesut olmaktır.”¹⁶⁷⁴

Atatürk medeni âlem ile kültür alışverişinin zorunlu olduğunu, icat ve yaratıcılığı ancak kültürlü toplumların yapabileceğini belirtmiştir. Atatürk’e göre bir içtimai heyetin medeni ve kültürlü bir insan topluluğu olabilmesi, meydana getireceği eserler ve gelişme ile mümkündür. Atatürk’e göre medeniyet, bir insan cemiyetinin devlet ve fikir hayatında; ilimde, içtimaiyatta ve güzel sanatlarda, iktisadi hayatta; yapabildiği şeylerin bileşkesidir. Bir toplumsal heyette kıymet ve kuvvet, onu kuran fertlerin kendilerini kıymetli ve kuvvetli hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Aynı ayrı fertlerin kıymet ve kuvveti olabildiği gibi kıymetsizliği ve kuvvetsizliği de olabilir. Bu gibiler dahi bütün kıymetin ve kuvvetin içinde kendilerini büyük ve hissedar sayabilirler.¹⁶⁷⁵ Atatürk bu durumu şöyle açıklamıştır:“... Mesela bir tabur içinde bir alay içinde, isterseniz bir kolordu, bir ordu içinde yapılmış olan bazı tatbikatlarda, bazen bir bölük kumandanı, bazen bir keşif kolu zabiti, bazen de bir hakem olarak bulunduğum vaki olmuştur. Tatbikat ve manevra muvaffak olduğu zaman kendi kendime övündüğümü hatırlarım; çünkü bütün bu tatbikatın veya manevranın parlak neticesini ben hazırlamışımdır. Hakikatte ben, belki de bana tevcih edilen bu vazifeyi büyük dikkatle takip etmiş ve onda muvaffak olmuşumdur; fakat bütün kütlenin muvaffakiyetini kendime atfetmek cesaretini kendimde görmüş isem, bu da affolunmalıdır; çünkü o umumi hareket ve faaliyet içinde, benim gibi vazifesini dikkatle ve namuskârane yapmış binlerce insanın mevcut olduğunu düşünelim, bunların her birinin ayrı, ayrı benim gibi düşünmüş olduğunu da elbette kabul edelim ve fakat ne benim, ne o binlerce namuskâr ve fedakâr insanların çalışmaları bir makamda ve bir kafada merkezleştirilmemiş olsaydı, hiçbirimiz yaptıklarımızla iftihar duymak cesaretinde bulunamayacaktık....”¹⁶⁷⁶

Afet İnan, Gazi M. Kemal’in bu sözlerinden şu sonucu çıkartmıştır: Toplumsal hayat esas olmakla birlikte fertlerin ayrı ayrı vazife mesuliyeti

¹⁶⁷⁴ A.g.m., s.559.

¹⁶⁷⁵ A.g.m., s.560.

¹⁶⁷⁶ A.g.m., s.s.561-562.

hissetmeleri ve başarı göstermeleri sayesinde başarıların elde edilebileceğini, milletlerin bireylere değer vermesi sonucu toplumsal ve sosyal başarılar kazanılabileceğini ifade etmiştir. Afet İnan, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'nde ortaya konan prensipleri ve UNESCO'nun çalışmalarını bu minvalde değerlendirmiştir. Cemiyetlerde bireyler kültürlü ve değerli olduğu nispette o cemiyetin medeni seviyeye yükselebileceğini belirten Afet İnan, "*Türk milletinin nasibinin bu yönde olması hepimizin samimi dileği değil midir?*" diyerek makalesini Atatürk'ün 1930 yılında söylediği şu sözleri ile bitirmiştir: "*Muvaffakiyetlerde gururu yenmek, felaketlerde ümitsizliğe mukavemet etmek lazımdır*".¹⁶⁷⁷

4.1.9. Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları¹⁶⁷⁸

Atatürk Cumhurbaşkanı iken gece toplantılarında devlet adamları, ilim adamları ve yakın arkadaşları bir araya gelerek siyasi, tarihi, edebi ve ilmi konularda konuşulur ve münakaşalar yapılırdı. 1908 yılında bir kış gecesinde Selanik'te askeri kulüpte bir konferans verilmektedir. Yeni açılan kulüpte askeri konferanslar yeni verilmeye başlanmıştı. Konferansı verecek olan Tabur Komutanlarından Binbaşı Cemil Bey yanında getirdiği bazı aletleri dinleyicilerin görecekleri şekilde sergiliyordu. Cemil Bey konuşmasına şu sözler ile başladı: "*Büyük kumandanlarım, değerli arkadaşlarım beni bu basit atış aletleri arasında görünce, hepinizin gülümsediğin fark etmiyor değilim... Bu tarihe kadar Osmanlı ordusunda ateşli tüfek kullanmak ve bunları kullanacakları yetiştirmek yasak idi. Ben Harp Mektebinden çıkmış bir zabitim. Orada elime tüfek verilmişti; fakat fişeksiz, hatta fişeği ateşleyecek olan mekanizması çıkarılmış bir tüfek... Sınırlarımızı koruma ödevi, üzerine yüklenen tecrübesiz askerlerimizin ceplerine beş on fişek verilir... Şimdi artık memlekette hürriyet ilan olundu. Lazımdır ki, Türkiye'yi koruyacak olan Türk ordusu, atışı iyi öğrensın, eski babalarımız gibi... Onlar büyük idiler, kahraman idiler. Elleriindeki silahı en güzel kullanırlardı...*"¹⁶⁷⁹

Binbaşı Cemil Bey'in söyledikleri hisli sözler, dinleyenlerin dikkatini çekmişti. 1907 senesinde Osmanlı Padişahı atış talimlerine müsaade etmiştir. Diğer ülkeler atış talimleri için eserler yazarken, bu işin kahramanları olan Türklerin bir eseri yoktu. Merkezi Şam olan Beşinci Türk Ordusu atış için bir tüzük hazırlanması

¹⁶⁷⁷ A.g.m.,s.563.

¹⁶⁷⁸ Afet İnan, "Atatürk'ün bana yazdırdıkları", **Belleten**, C.18, S.72(Ekim 1954).

¹⁶⁷⁹ İnan, "Atatürk'ün bana yazdırdıkları", **Belleten**, s.s.429-430.

görevini Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal'e verdi. Konferansına devam eden Cemil Bey şöyle devam etmiştir: *“O, bu vazifeyi nasıl yaptı? Şam kütüphanesi ve müzelerinde yığılı birçok Türk eserleri vardı. İşte bu kütüphanelerin içine girdi; günlerce aradı, araştırdı ve nihayet aradığını buldu. Türkler çok zaman evvel atış üzerine eserler yazmışlar ve bu eserleri dünyaya hediye etmişlerdi... O, ne bulmuştu? Yazılış tarihi itibarıyla yüzlerce sene evveline götürebileceğimiz bir Türk eseri... Avrupalılar bunlardan yüksek derecede istifade etmişler ve son silah tekâmül ve inkişafına göre bu esası tevsik etmişlerdir... Onun bulup program haline koyduğu eser makbule geçti ve bugün bize kadar gelmiş bulunuyor. İşte benim şimdi söylediğim şeyler onun görüşüne ve dünyanın eski Türk buluşları önünde, adım uydurmasına bir başlangıçtan başka bir şey değildir.”*¹⁶⁸⁰

Konferans salonu dağıldıktan sonra kulübün lokantasında oturanlardan birisi de Mustafa Kemal idi. Yanında bulunanlar ise Kazım Özalp ve Nuri Conker idi. Mustafa Kemal Binbaşı Cemil Bey'in konferansından duygulanmış, memnun bir şekilde arkadaşlarına şu sözleri söylemiştir: *“İnkılâbı ikmal etmek lazımdır. Biz bunu yapabiliriz. Ben bunu yapacağım. O zaman için düşündüklerimi size kısaca anlatayım: Bugünkü, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüksek sayılan kumandanları benim için yoktur. Ordu kumanda sicilleri için, ben son(sınır limit) olarak binbaşısı kabul ediyorum. Geleceğin büyük kumandanları bunlar olmak gerektir. Sicil defterlerinin binbaşısı kadar olanlarını muhafaza edeceğim, üst tarafını yaktıracağım”*. Arkadaşlarından biri itiraz ederek tasfiye işinin nasıl yapılabileceğini anlamak isteyince Mustafa Kemal'in cevabı şu şekilde olmuştur: *“Evet binbaşısından yüksek olanlar aybaşısında, benim teşkil edeceğim bürolara gelip maaşlarını istedikleri zaman, büro şefleri defterleri dikkatle tetkik ettikten sonra: “Efendim defterde sizin isminiz yoktur, sizi tanımıyoruz” diyeceklerdir”*.¹⁶⁸¹

Mustafa Kemal'in arkadaşlarından biri “Bundan sonrası ne olacak?” diye sorunca Mustafa Kemal bu soruya şöyle cevap vermiştir: *“Evet inkılap yapacağız..Bugüne kadar yapılan inkılap, kâfi sayılmaz. Fazlasını yapacağız. Memleketi bin bir akılsızın eline ve keyfine bırakamam. Bu çok adamların yerine, birkaç kafa ile iktifa edebilirim: Mesela Kazım (Özalp) Köprülü'yi Harbiye Nazırı yapacağım. Nuri(Conker)'yi Kumandan ve idare şefi yaparım. Fethi(Okyar)'yi yeni*

¹⁶⁸⁰ A.g.m., s.431.

¹⁶⁸¹ A.g.m., s.432.

inkılapçı Türkiye'nin mümessili sıfatı ile Avrupa'ya gönderirim..."¹⁶⁸² Sofrada bulunan, öteki arkadaşları "Ya bizler efendim?" diye sorunca Mustafa Kemal "Sizler de göstereceğiniz, değer ve faaliyet nispetinde birer vazife alırsınız". Nuri Conker Mustafa Kemal'in bu sözlerine kahkaha ile gülüyordu. Mustafa Kemal kahkahasını yenemeyen bu arkadaşının gülmesinin bitmesini bekledikten sonra neden güldüğünü sordu. Nuri Conker cevaben: "Seni düşünüyorum da, onun için... Bütün işler içinde sen ne olacaksın?" Mustafa Kemal bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Ben mi? Ben de sizleri o makamlara koyabilen olacağım."¹⁶⁸³

Yukarıda bahsi geçen konuşmaları 1937 yılında Çankaya'da Atatürk'ü dinleyerek yazdığını belirten Afet İnan, Atatürk ile ilgili şunları demiştir: " II. Meşrutiyette hürriyet ilanı ile yapılan harekette, Türk inkılâbının eksik kaldığını ve bu inkılâbı bizzat tamamlayacağını bir Erkânıharp Kolağası iken söylemiş olan Mustafa Kemal, idealinin mahreki üstünde hiç şaşmadan ve sapmadan yürümüş ve bütün siyasi hayatı boyunca daima "inkılâpları ikmal etmek" gayesini gütmüştür."¹⁶⁸⁴

2.Meşrutiyet'in ilanından sonra Makedonya, askeri manevraların devam ettiği bir bölge konumundadır. Büyük Kumandanlık Erkan-ı Harbiye Talim ve Terbiye Şefi Kolağası Mustafa Kemal'dir. 1909 yılında kurmay heyeti garnizon tatbikatı yapmak için Manastır'a gidiyor. Heyeti taşıyan trenin bir kompartımanında, Binbaşı Naci Paşa ve Mustafa Kemal oturuyorlar. Bir aralık Naci Paşa mahzun bir şekilde Mustafa Kemal'e büyük Türk şairi Ziya Paşa'nın şu iki beytini okuyor: *Yarab ne eksilirdi deryayı izzetinden, peymane-i vücuda zehrab dolmasaydı, Azâdeser olurdum âsibiderd-u gamdan, ya dehre gelmeseydim, ya aklım olmasaydı.*"¹⁶⁸⁵ (Ya Rab! ne eksilirdi senin ululuk denizinden, Vücut kadehine zehirli acı suları doldurmasaydın, Kurtulmuş olurdum dert ve gam belasından, Ya dünyaya gelmeseydim, ya aklım olmasaydı)

Hocasından bu sözleri İşten Mustafa Kemal, kısa bir süre bekledikten sonra, "Hocam, büyük Türk Şairi vücut peymanesini zehrab ile dolduracağına bu peymaneye zehrab katmamasını isteseydi, yani Yarab, ne eksilirdi deryayı

¹⁶⁸² A.g.m., s.s.432-433.

¹⁶⁸³ A.g.m., s.433.

¹⁶⁸⁴ A.g.m., s.433.

¹⁶⁸⁵ A.g.m., s.434.

izzetinden, *peymane-i vücuda zehrab katmasaydın deseydi daha muvafık bir şey söylemiş olmaz mı idi?* diyerek hocasına cevap vermiştir. Atatürk “*Görüyorum ki, bu sözler bir acının ifadesidir; mamafih ben henüz bunu iyi kavrayamadım.*” demiştir.

1686

Afet İnan bu hatırayı Naci Eldeniz Paşa’nın da hazır bulunduğu 1937 yılının baharında Atatürk’ün kendisine anlattığını belirtmiştir. General Naci Eldeniz Atatürk’ü gördüğü zaman daima kendisine saygı ile hitap ederek onun nazik ve asil hareketlerini takdir ederdi. Atatürk bu sohbette “*Asib-i derdü gam*” cümlesinin manası üzerinde tahliller yaparak şöyle demiştir: “*Büyük Türk Şairlerinin, geçmişin ıstıraplarını Türk milletine anlatmak için böyle kelimeler kullanmaları lojik olmamakla beraber, büyük insafı, Türklüğün mantalitesi, insafı bunu mantiki olarak hulûl etmektedir.*”¹⁶⁸⁷

General Naci İldeniz Selanik-Manastır yolunda trende Ziya Paşa’nın başka bir beytini de okumuştur: “*Nev-i insan haşredeki ta’zim ederler adına, kim feda-yı nefis ederse cinsinin imdadına*” Atatürk bu beyti şöyle sadeleştirmiştir: “*Hem nevinin yardımına hayatını, her kim feda ederse, beşeriyet onun adını haşre kadar tazim ile anar.*”¹⁶⁸⁸ Afet İnan’a göre Atatürk’ün adetlerinden birisi de eski bir anısını andığı zaman o olaydan bir netice çıkarmayı her zaman etrafına telkin ederdi.

Afet İnan Atatürk’ün telkinlerine uyarak bu hatıralardan bir netice çıkararak durumu şöyle özetlemiştir: Selanik’te Askeri Kulüp’te mesleki bilgilerin arttırılması için verilen konferansta Mustafa Kemal’in Şam’da talimatname hazırlama görevini üstüne alarak eski bir Türk eserinden faydalanmıştır. 2.Meşrutiyet’in ilanından sonra Makedonya ordusunun yapacağı manevralardan birine giden Mustafa Kemal ve Naci Paşa’nın tren kompartımanında edebi bir sohbet yaparak toplumsal durumu milli duygularla analiz etmişlerdir. M. Kemal İstiklal Savaşı esnasında TBMM’de kürsüden bir hatibin okuduğu: “*Yok mu kurtaracak bahtı kara mâderini*” cümlesine karşılık olarak “*Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini*” cümlesini söyleyerek tarihe bir not düşmüştür.¹⁶⁸⁹

¹⁶⁸⁶ A.g.m., s.434.

¹⁶⁸⁷ A.g.m., s.434.

¹⁶⁸⁸ A.g.m., s.435.

¹⁶⁸⁹ A.g.m., s.436.

Afet İnan, Atatürk'ünde olduğu bir toplantıda orada bulunanlardan biri o dönemki okullarda okutulan edebiyat derslerinin beklenen hizmete uygun olmadığını belirtince Atatürk edebiyatın nasıl okutulması ve ne suretle programlaştırılması gerektiğini sordu. İlgili kişi kara tahta üzerine şu bilgileri verdi.¹⁶⁹⁰

- Ona, tahlil ve terkip kabiliyeti vermek
- Ona, dünyayı ve insanlığı anlatmak
- Onu, bir üsluba malik kılmak
- Onu, başlı başına ve yardımsız çalışabilir hale koymak
- Onu bütün bu vasıf ve kıymetleriyle mensup olduğu sosyeteği yükseltebilecek surette yetiştirmek

Afet İnan, Atatürk'ün konuştuklarını birebir not almıştır. Çeşitli fikirler konuşulduktan sonra Atatürk Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet çağında ve hatta bütün kültürel edebiyat âleminde edebiyat'ın manasını şöyle izah etmiştir: *"Söz ve manayı, yani insan dimağında yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok alakalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı... Bunun içindir ki, edebiyat ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun tıpkı resim gibi heykeltıraşlık gibi, bilhassa musiki gibi güzel sanatlardan sayıla gelmektedir. Beşeriyette en müspet ilim ve ince teknik esaslarına dayanan hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslek dahi, kendini, içinde bulunduğu içtimai heyete anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için, uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı ve vasıtayı edebiyatta bulur. Bu itibarla, edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hal ve istikbalini koruyan ve koruyacak olan her teşekkül için en esaslı terbiye vasıtalarından biri olduğu kolaylıkla anlaşılır."*¹⁶⁹¹

Atatürk bahsettiği nedenlerden dolayı Kültür Bakanlığının edebiyat derslerine özellikle önem vermesi gerektiğini, Türk gençlerine şu tavsiyelerde bulunmaktadır.¹⁶⁹²

¹⁶⁹⁰ A.g.m., s.437.

¹⁶⁹¹ A.g.m., s.s.438-439.

¹⁶⁹² A.g.m., s.438.

- *Türk Çocuğunun kafasını, fitri yaratılışındaki dikkat ve itinaya göre oluşturmak.*
- *Güzel muhafaza edilen Türk çocuklarının zekâlarını geliştirerek doğuştan yetenekli, kabiliyetli Türk çocuklarına sadece bilim ve teknik meseleleri değil aynı zamanda pratik yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmak.*
- *Türk insanının kabiliyetini, sağlamlığını, duygu ve düşüncelerini kendilerini hiç zorlamadan natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak.*

Atatürk bahsi geçen 3 madde uygulandığı takdirde sonucu şöyle açıklamıştır: *“Türk çocuğu konuşurken onun beyan tarzı, Türk çocuğu yazarken onun ifade üslubu, kendisini dinleyenleri onun yürüdüğü yola götürebilecek Türk çocuğu bu kabiliyeti sayesinde kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları, peşine takarak yüksek Türk ülküsüne ilerletebilecek, ulaştırabilecektir. Bu edebiyat telakkisi, böyle bir edebiyat tedrisi sayesindedir ki, edebiyat medlûlünden anlaşılan amaca kabil olabilir.”*¹⁶⁹³

4.1.10. Atatürk ve Demokrasi ¹⁶⁹⁴

4 Haziran 1933 tarihinde Atatürk'ün etrafında Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay, Saffet Arıkan, Recep Peker, Necip Ali Küçükaka, Fethi Okyar, Tevfik Rüştü Aras ve Şükrü Kaya vardı. Cumhuriyet'in onuncu yılı tamamlanacağı için on yılın tarihçesi üzerinde konuşmaların yapıldığı toplantıda Atatürk bazen dinliyor bazen yeni formüller arayarak *“inkılâp”* kelimesinin diğer batı dillerindeki karşılığını bulmaya çalışıyordu. ¹⁶⁹⁵Afet İnan o gece *“istihale mi?”* notunu almış. Afet İnan hatırladığına göre *“istihale”* veya *“inkışaf”* kelimeleri inkılap kelimesinin karşılığı olarak kabul görmemişti. *“Revolution”* ve *“evolution”* kelimeleri ile beraber Türk İnkılâbının tarifi yapılması gerekiyordu. Atatürk o gece bu konularda şu tespitleri yapmıştır: ¹⁶⁹⁶

- *İnkılâp mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir.*

¹⁶⁹³ A.g.m., s.s.438-439.

¹⁶⁹⁴ Afet İnan, “Atatürk ve Demokrasi”, **Belleten**, C.23, S.89(Ocak 1959).

¹⁶⁹⁵ İnan, “Atatürk ve Demokrasi”, **Belleten**, s.1.

¹⁶⁹⁶ A.g.m., s.1.

- *İnkılâp Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır.*

Afet İnan’a göre Atatürk’ün devlet hayatında en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri kastederken devletin din işleri ile ilgilenmemesi ve dini hislerin siyasi emeller için istismar edilmemesi anlamında kullandığını belirtmiştir. Afet İnan o gün kendisinin şu açıklamayı yaptığını belirtmiştir: *“Milleti bu sahada yetiştirmek için böyle bir müessesenin yani demokratik idare sisteminin varlığını tanıtmak gerektir. Mesela kadınlara seçim ve seçilme hakkının kanunlarla tanınması sonunda bu vazifenin ifası beklenebilir. Nazari ve ameli bilgiler paralel yürütülmeli diyordum... Demokratik müessesenin kurulması ve gelişmesi için kadın vatandaşların hak ve vazifelerindeki eşitlik meselesi elbetteki önemli bir yer işgal edecekti.”*¹⁶⁹⁷

O gün için aldığı notlardan biri de “*demokrasi*” olan Afet İnan’a göre Atatürk demokratik bir sistem için gerekli olan prensiplerin Türk inkılâpları içerisinde olması gerektiğine inanan biriydi. 4 Haziran 1933 akşamı demokrasinin sağlıklı olabilmesi için kadınlara seçim hakkının tanınması fikri herkesçe kabul görmüştü. Atatürk’ün genel düşüncesi şu şekildeydi: *“Cumhuriyet Rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz.”*¹⁶⁹⁸

Atatürk’e göre bir millet aynı amaca bütün kadınları ve erkekleriyle yürümezse gelişmenin imkânı yoktur. Afet İnan, Atatürk devrini üçe ayırmaktadır: Birincisi; Milli birliğin kurulması ile TBMM Hükümetinin askeri başarıları sonucu Lozan Antlaşması’nın imzalanması ve ülkenin sınırlarının belirlenmesidir. İkincisi; Cumhuriyetin ilanı ile ekonomik gelişmelerin sağlanmasıdır. Üçüncüsü; Türk milletinin sosyal ve düşünsel seviyesinin çağdaş milletler seviyesine çıkartılmasıdır. Gazi Mustafa Kemal Nutuk’un son bölümlerinde şunları belirtmektedir: *“Bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır... Evlatlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara*

¹⁶⁹⁷ A.g.m., s.2.

¹⁶⁹⁸ A.g.m., s.3.

o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki alem-i ticaret, ziraat ve sanatta bütün bunların faaliyet sahalarında müsmir olsunlar, fail olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh maarif programımız, gerek iptidai tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler bu nokta-i nazara göre olmalıdır. Maarif programlarımız gibi şuebat- ı devlet için tasavvur olunacak programlar dahi iktisat programına istinat etmekten kendini kurtaramazlar. Esaslı bir program tespit etmek, program üzerine bütün milleti hemahenk olarak çalıştırmak lazımdır.”¹⁶⁹⁹

Latin harfleri TBMM’de kanunlaştıktan sonra Atatürk’ün devlet adamlarını, düşünürleri ve yazarları sabır ve dikkatle dinleyerek serbest bir tartışma ortamı yarattığına bizzat şahit olan Afet İnan, yapılan toplantıların birinde başyazar olan bir gazete sahibinin teklifini ve Atatürk’ün cevabını şöyle anlatmıştır: “ *Gazetelerde evvela halkı alıştırmak için, bazı sütunlarda yeni harflere yer verilmeli ve her iki yazı, hiç olmazsa bir müddet için aynı zamanda yer almalı, okullarda ise evvela birinci sınıflara bu yeni harflere öğretilmeli, o sınıf ilerledikçe buna devam edilmeli*”. Atatürk bu teklif karşısında birdenbire öfkelenerek şunları demiştir: “*Bu iş ye hepsi birden olur veyahut hiç olmaz. Bilmelisiniz ki, sizin yazacağınız yeni yazı kısmı eski harfleri bilenler tarafından hiç okunmayacaktır. Okullardaki ikili öğretim ise faydadan ziyade zararlı olur*”.¹⁷⁰⁰

Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olarak iktisadi meselelerle yakından ilgilendiğini belirten Afet İnan, Atatürk’ün hastalığının ilerlediği dönemlerde kendisini meşgul eden üç şey olduğundan bahsetmiştir. Hatay meselesi, hükümetin yeni iktisat programı ve dünyanın bir savaşa doğru giderken genel vaziyeti. Afet İnan’a göre Atatürk’ün verdiği kesin hüküm inkılâbın bir gerekliliği idi. Afet İnan makalenin son cümlesinde şunları belirtmiştir: “ *Onun ömrü, Cumhuriyet devrimizin ilk yıllarının tarihi içinde sona ermiştir, fakat fikir ve telkinleri ile idealleri, ilerleyen dünya medeniyetinde bizlere daima maziden ışık vererek parlamaktadır.*”¹⁷⁰¹

4.1.11. Atatürk’ten Dinlediklerim¹⁷⁰²

Afet İnan’a göre Atatürk hemen her akşam toplantılar yaparak herkesin söyleyeceklerini dinlediği gibi kendisi de açıklamalarda bulunmayı çok severdi.

¹⁶⁹⁹ A.g.m., s.5.

¹⁷⁰⁰ A.g.m., s.7.

¹⁷⁰¹ A.g.m., s.s.6-7.

¹⁷⁰² Afet İnan, “ *Atatürk’ten Dinlediklerim* ”, **Belleten**, C.22, S.89(Ocak 1958).

Atatürk döneminde, Avrupa ülkelerinden İtalya ve Almanya’da çok gösterişli sivil ve askeri geçitler yapılırdı.¹⁷⁰³

Afet İnan Atatürk’ün spor ve resmigeçitler için söylediği sözlere yer vermiştir. Afet İnan’ın Atatürk ile ilgili şu anısı dikkat çekicidir: *“Bir gün 1.Dünya Harbi sırasında Alman Generallerinden birisi Orduyu teftiş ederken cılız ve çelimsiz gibi görünen erlere bakarak M. Kemal’e diyor ki: “Bunlar harp edemez. Pek kuvvetsiz görünüyorlar”. M. Kemal bu sözü tasvip etmeyen bir işaret yaparken, Alman generali en cılız görünen bir askeri kuvvetle iterek yere düşürmek ve sözünü böylece teyit etmek istiyor. Fakat hayret! O cılız gibi görünen er, iri cüsseli generalin kuvvetine öyle bir çeviklikle mukavemet gösteriyor ki, değil yere yuvarlanmak, adeta karşısındakini sarsacak bir durum hâsıl oluyor. Müttefik Alman generali mahcup. M.Kemal gururlu ve milletine güvenmenin sevinci ve inancı içinde Türk erlerine şefkatle bakıyor. Atatürk bu olayı anlatırken “ görünüşe her zaman aldanmayın” der ve kapısında nöbet bekleyen erleri salona getirterek onlara güreş yaptırırdı ”¹⁷⁰⁴*

Afet İnan Milli Mücadeleden Bir Hatıra (Heyet-i Nasiha)’yı nakletmiştir. Türk vatanını düşman kuvvetlerinden, Türk milletini ise esaretten kurtarmak amacıyla yola çıkan Mustafa Kemal’in Ankara’ya geldiği günlerde Heyet-i Temsiliye adına çalışmalar yapan “Heyet-i Nasiha”nın kendisi ile görüşmek için geleceği bir telgrafla bildirildi. İstanbul’da bu heyeti oluşturanların düşüncesi Osmanlı İmparatorluğu ve hilafet aleyhinde hareketlerde bulunmakta olan Mustafa Kemal’i durdurmak ve yola getirmektir. Mustafa Kemal ilk görüşmede bu gelen heyetin güya kendisini yola getirmek için geldiklerini anladı. Mustafa Kemal bu heyete şunları söyledi: *“Ben sizi Türk milletinin namuslu, haysiyetli ve anlayışlı fertleri olarak telakki ettim ve sizinle öyle görüştim. Sizin bana mülaki olduktan ve milli dava üzerinden benimle hasbihal ettikten sonra beni terk edip İstanbul’a dönmeniz doğru olamaz; bunu size yakıştıramam; burada kalacak ve benimle beraber çalışacaksınız.”¹⁷⁰⁵*

Heyet-i Nasiha, Mustafa Kemal’in söyledikleri karşısında İstanbul’a dönecekleri için namus sözü verdiklerini ifade edince Mustafa Kemal şu karşılığı verdi: *“Çok haklısınız. Sizi bu durumdan kurtarmak için yegâne çare hepinizi burada*

¹⁷⁰³ İnan, “Atatürk’ten Dinlediklerim”, **Belleten**, s.1.

¹⁷⁰⁴ **A.g.m.**, s.4.

¹⁷⁰⁵ **A.g.m.**, s.5.

tevkif etmektir. Şimdi emrediyorum: İstanbul'a gidemezsiniz, mevkufsunuz... Artık namusunuz kurtulmuştur değil mi?"¹⁷⁰⁶ Heyet tutuklandıklarına dair dair vesika isteyince Mustafa Kemal heyetin tevkif edildiğine dair bir belgeyi imzalayıp kendilerine verdi. Afet İnan bu heyetin Ankara'da önemli görevlerde çalıştıklarını belirtmektedir.

4.1.12. Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri¹⁷⁰⁷

Atatürk'ün çok kitap okuyan biri olduğunu ve kitaplarını koyacak yeri olmadığından dolayı 1932'de tamamlanan Pembe Köşk'e büyük bir kitaplık ve çalışma odası yaptırdığını belirten Afet İnan, Atatürk devrinde Türk Tarih Kurumunun yaptığı toplantıları gençliğinin en değerli kültür hazinesi olarak adlandırmaktadır. Türk Tarih Kurumu, Atatürk'ün 25. ölüm yılında konferanslar organize ederek Afet İnan'a da ilk konuşmayı yapmasını teklif etmiştir. Afet İnan konuyu "*Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri*" şeklinde belirlemiş olup Prof. Dr. Ş. A. Kansu'ya ve yönetim kuruluna teşekkür ederek konuşmasına başlamıştır.¹⁷⁰⁸

Afet İnan bu konuşmasını Belleten dergisinde makale olarak da yayımlamıştır. Afet İnan, 1929-1930 ders yılında Musiki Muallim Mektebi'nde ilk öğretmenlik görevine başlarken vereceği ders olan yurtbilgisi ve tarih derslerinin ders kitaplarını Atatürk yeterli bulmamıştır. Atatürk'ün talimatıyla çeviriler yapmaya ve birçok kitap okumaya başlayan Afet İnan, 1929-1930 ve 1931 yıllarında basılan Medeni Bilgiler serilerini şöyle özetlemiştir; 1929 yılında broşür ve risale şeklinde, 1930 yılında her konu için ayrı olan bir kitap ile bütün konuların toplu basıldığı kitap ve 1931 yılında ise ortaokullarda okutulmak üzere Eğitim ve Öğretim Bakanlığının bastığı kitap olarak sıralamıştır. Atatürk bu çıkarılan kitapların sadeleştirilmesini istediye de Afet İnan zamanını tarihi konulara ve üniversite tahsiline ayırdığı için sadeleştirme için zaman bulamadığından bahsetmiştir.¹⁷⁰⁹

¹⁷⁰⁶ Afet İnan "*Atatürk'e göre Spor ve Geçit Resimleri*" ve "*Milli Mücadeleden Bir hatıra*" başlıklı yazılarını 1937 yılında Atatürk'ten dinlediği gibi not aldığını belirtmiştir. Bkz.: **A.g.m.**, s.s.5-6.

¹⁷⁰⁷ Afet İnan, "*Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkında Düşünceleri*", **Belleten**, C.27, S.108(Ekim 1963).

¹⁷⁰⁸ İnan, "*Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkında Düşünceleri*", **Belleten**, s.557.

¹⁷⁰⁹ **A.g.m.**, s.559

Yayımlanan Medeni Bilgiler kitabında Atatürk'ün bizzat kendisinin Afet İnan'a yazdırdığı notlar vardır. Mesela Atatürk Milleti şöyle tarif etmiştir: “*Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir. Bizim telakkimize göre siyasi kuvvet, milli irade ve hâkimiyet milletin vahdet halinde müşterek şahsiyetine aittir, birdir, taksim ve tefrik ve ferağ olamaz*” Atatürk demokrasi ile ilgili şunları demiştir: “*Artık bugün demokrasi fikri daima yükselen bir denizi andırmaktadır. 20.asır birçok müstebit hükümetlerin bu denizde boğulduğunu göstermiştir, Demokrasi Prensibi Hâkimiyeti istimal eden vasıta ne olursa olsun esas olarak milletin hâkimiyete sahip olmasını ve sahip kılmasını icap ettirir.*” Başka bir yazısında ise “*Demokrasi, vatandaşa hayatını tahakkuk ettirmek ve her türlü ferdi ve içtimai vazifelerin ifası hürriyetini ve imkânlarını bırakır*” demiştir. Atatürk'ün el yazısı ile yazdığı kâğıtta ise “*Hürriyet, insanın mutlak olarak düşündüğünü yapabilmesidir.*” sözü yer almaktadır. Atatürk'e göre bir milletin kültürü yükseldikçe, ferdi hürriyetin tatbikat sahaları genişler ve çoğalır. En büyük hakikatler ve terakkiler, fikirlerin serbest ortaya konması ve teati edilmesi ile meydana çıkar ve yükselir.¹⁷¹⁰

Atatürk hak ve vazife ile ilgili şunları demiştir: “*Hakların en birincisi yaşamak hakkıdır, diğer bütün haklar ve bu haklara mukabil vazifeler hep yaşamak hakkına dayanır... Şüphe yok ki bir insanın yaşamak hakkı onu diğerlerinin yaşamak hakkına riayet etmek vazifesiyle bağlar. Bir insanın hakkı diğer bir insan için vazife olur... Hakkın bulunduğu yerde vazife ve vazifenin bulunduğu yerde hak vardır... İnsanlar içtimai hayatta haklardan ve vazifelerden örülmüş bir şebeke içinde tasavvur olunabilir*”...Atatürk'e göre “*Her Türk hür doğar, hür yaşar... Türkler demokrat, hür ve mesul vatandaşlardır. Türk Cumhuriyetinin kurucuları ve sahipleri bizzat kendileridir. Vatandaşların teşebbüs ve mesuliyet hisleri ne kadar gelişirse devlet için o kadar iyidir.*”¹⁷¹¹ Atatürk' göre eşitlik demek kanun önünde eşitlik demektir. Tembelliği bütün kötülüklerin anası olarak nitelendiren Atatürk'ün, Afet İnan'a yazdırdığı notlardan anladığımız kadarıyla Türk vatandaşının medeni âlemden eşit, hür, vazife ve hak sahibi olarak yerlerini almalarını gönülden istediği anlaşılmaktadır.¹⁷¹²

¹⁷¹⁰ A.g.m., s.s.561-563.

¹⁷¹¹ A.g.m., s.s.560-561.

¹⁷¹² A.g.m., s.s.563-564.

4.1.13. Büyük Nutuk'ta Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi¹⁷¹³

Gazi Mustafa Kemal'in Cumhuriyet kurulduktan sonra İstanbul'a ilk gelişi 1927 yılının yaz ayı olduğunu belirten Afet İnan, Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'na davet edildiğini söylemiştir. Atatürk 1919 yılında Dolmabahçe Sarayı'na düşman donanmasının toplarının tehdidi altında padişah ile görüşmek için girmişti. Afet İnan o zaman ki padişahın durumunu şöyle belirtmiştir: “ *Osmanlı Padişahı kendi şahsi menfaatlerinin esiri, bütün zihni kabiliyetlerinin karanlıkları içerisinde gömülü, milli endişelerden tamamen uzak ve mesuliyet duygusu da gözleri gibi kapalıdır.*”¹⁷¹⁴ Atatürk Nutuk'u Cumhuriyet Halk Partisi Kongresi'nde o günleri tekrar yaşıyormuş gibi heyecanlı bir şekilde okurken Afet İnan, Lozan'daki tahsilinden yeni dönmüştü. Atatürk okuyor, okutuyor ve hararetle konuşmalar yapıyordu.

Yaz aylarından bir gün Atatürk arkadaşlarına bir sürpriz hazırlamanın sevinciyle hazırladığı Nutuk'un en sonuna koyacağı satırları yüksek sesle okumaya başladı. Bu heyecanlı anları yaşayan Afet İnan, Atatürk'ün bu metni okuyup bitirdiği zaman derin bir nefes alarak duyulandığını ve gözlerinden iki damla gözyaşının aktığını belirtmiştir. Bu duygulu anlardan sonra Atatürk'ün ilk dinleyenlere methetmek fırsatı dahi vermediğini belirten Afet İnan, o akşam “*Gençliğe Hitabe*” okunduktan sonra Atatürk'ün sözlerine şöyle devam ettiğini belirtmiştir: “*Tarihi yaşadığımız gibi yazdık, fakat geleceği Cumhuriyete inananlarla onu koruyanlara ve yaşatacaklara emanet etmek lazımdır. Gençliği yetiştiriniz. Onlara ilim ve irfanın müspet fikirlerini veriniz. İstikbalin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Hür fikirler tatbik mevkiine geçtiği vakit Türk Milleti yükselecektir.*”¹⁷¹⁵

Afet İnan bu makalesinde Atatürk'ün Nutuk' u yazarken el yazısıyla yaptığı düzeltmeleri anlatmıştır. Atatürk'ün yazdığı Nutuk Cumhuriyet Halk Partisi'nin İkinci Büyük Kongresinde TBMM kürsüsünde altı gün 36 saat ve 33 dakikada kendisi tarafından okunmuştur. Atatürk, Kongreyi açarken şu açıklamayı yapmıştır: “*Cumhuriyet Halk Fırkamızın geçen ızdırıp seneleri içinde milletimizin hayatı ve şerefi için gösterdiği yüksek azim ve iradenin mümessili olarak bundan dokuz sene evvel meydana çıkmıştı. Bütün Anadolu ve Rumeli'ye şamil olmak üzere ilk umumi*

¹⁷¹³ Afet İnan, “ *Büyük Nutuk 'ta Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi*”, **Belleten**, C.30, S.120(Ekim 1966).

¹⁷¹⁴ İnan, “ *Büyük Nutuk 'ta Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi*”, **Belleten**, s.515.

¹⁷¹⁵ **A.g.m.**, s.516., Nutuk ile ilgili geniş bilgi için bkz.: Gül E. Kundakçı, **70.Yılında Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Atatürk'ün Büyük Nutuk'u ve Dönemi**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara, 1999.

kongremiz Sivas'ta akdedilmişti. Sivas umumi kongresine takaddüm eden şarkta ve garpta muntıkavi kongrelerde akdedilmişti. Bunlardan benim iştirak ve riyaset ettiğim Erzurum kongresidir... ”¹⁷¹⁶

Afet İnan, Gençliği Hitabenin söylendiği günden bir gün sonra 21 Ekim 1927 tarihinde Ankara Hukuk Mektebi öğrencilerinin saat 13.00'da toplanarak Gençliğe Hitabeyi okuduklarını ve basına şu bildiriye verdiklerini söylemiştir:

“Ey Türklüğün teşahhusu, ey bizim aziz babamız, ruhlarına heyecan, dimağlarına nur saldıgın gençlik sana diyor ki: Senin sevgini gönlünde, irşatlarını şuurlu adımlarının istikametinde bulan gençlik şüphesiz ki senin dehan ve senin azminle Türklüğe hediye edilen Cumhuriyeti hayatından daha aziz ve mukaddes tanımıştır. Onun müdafaası için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyecek, onu gözlerken çok kıskanç davranacaktır. Bu günü, bu günde seni görmekle bahtiyar olan gençlik, tarihte masum ve asil kalmış milletimize köşe köşe dâhili ve harici tuzaklar hazırlayan bu tarihi nasıl değiştirdiğinden ve bunların acı neticelerinden habersiz ve hissiz kalamaz ve kalamayacaktır. Dedelerinin gafletiyle yuvarlandıkları çukurlara bir daha düşmemek için bu günün dersini pek kara ve karanlık olan dünden ve halas ve intibahının hassasiyetini ise senin mevcudiyetinden ve iradenin ateşinden alacaktır. Milletinin hissiyatı ve sevgisini ondan aldığı saf ve mert kanla damarlarında dolaştıran gençlik- Türk istikbalinin evlatları- milletin varlığına ve onun kalbi olan aziz Cumhuriyetine; en ufak yan bakışların bile tahayyül ve tasavvuruna uyuşuk ve hareketsiz kalamaz. Adı Türk, kanı Türk, bütün mevcudiyeti Türk olan millet ve onun gençleri kendisini yokluktan varlığa, ölümden hayata, karanlıktan ışığa isal edenlerin açtıkları kurtuluş çıkırında her vakit istiklal ve istikbalinin koruyucusu, kan ve candan çizilmiş hudutlarının bekçisi olacak ve ebediyete kadar da öyle kalacaktır.”¹⁷¹⁷

Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ülkede büyük bir yankı bulmuştu. Ülkenin her tarafından yüzlerce telgraf çekilmiş 22 Ekim 1927 günü İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde toplanılmış ve heyecanlı konuşmalardan sonra Gençliğe Hitabenin bütün dersliklere asılması kararı alınmıştır. Milli Türk Talebe Reisi tarafından Atatürk'e gönderilen telgrafın son paragrafı şöyledir: *“Büyük Gazi; önünde beşeriyet tarihinin hayret, hürmet ve takdirle eğileceği büyük eserinizi bize emanet ediyorsunuz. Biz Mustafa Kemal asrının gençleri, bu büyük eseri yaşatacak, kuvvetlendirecek, nesilden nesile eriştirecek, açtığımız reha ve saadet yolunda metanetle ilerleyeceğiz. İcap ederse vücudumuzdaki son hayat zerresini feda edecek, damarlarımızdaki asil kanın son katresini de akıtacak, fakat Türk istiklal ve Cumhuriyetine asla halel getirtmeyeceğiz. Ulvi hitabınız benliğimizde menkuştur;*

¹⁷¹⁶ A.g.m., s.519.

¹⁷¹⁷ A.g.m., s.s. 520-521.

umdemiz Türk istiklal ve Cumhuriyeti'dir, hedefimiz muasır medeniyettir, ey Büyük Gazi.”¹⁷¹⁸

4.1.14. Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılış Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati'nin Ölümü¹⁷¹⁹

Milli Eğitim Bakanı M.Necati'nin her yılbaşında hatırası anıldığında o günleri tekrar yaşadığını belirten Afet İnan o günleri şöyle anmıştır: “Soğuk bir yılbaşı gecesi, o devirde Ankara'nın kaloriferli evleri sayılı derecede az. 1928 yılı, pazartesiye salıya bağlayan gece sona erecek. Atatürk Bilecik Millet Vekili Asaf (Özbay) Beyin kızının düğünü vesilesiyle onun oturduğu Güvenlik Parkı karşısındaki evinde, kalabalık misafirlerle beraber sohbet ediyor. Yine o senelerde Ankara'nın büyük salonlu evlerinden biri sayılıyor burası. Çünkü bu Yenişehir'de ilk yapılan evler bahçeler içinde, tanzim edilmiş ve bu evi de ilk Ali Hükmet Paşa aldığı için, salonlarının büyük olmasını istemiş ve ona göre inşa edilmiş.”¹⁷²⁰

Afet İnan o günlerde özellikle yeni harflerin kabulü ile öğretim yapılması konusunun gündemde olduğunu belirtmekte olup okuma yazma bilmeyen her insanın millet mekteplerine gidebilmesi adına yeni millet mekteplerinin açılış hazırlıklarının olduğu bu dönemi kara cahillikle savaşın genel seferberliği olarak nitelendirmiştir. Milli Eğitim Bakanı'nın hastalandığını ve Atatürk'ün neşesinin olmadığını Afet İnan şöyle ifade etmiştir: “Ben yatılı kaldığım İstanbul Fransız Lisesinden tatilimi geçirmek için Ankara'da bulunuyordum. Devlet adamlarıyla kültür ve eğitim meselelerini konuşmak hoşuma gidiyor ve pek çok şey öğrenmeye çalışıyordum. Bu esnada Atatürk sık sık yaverini çağırarak haber soruyor. Milli Eğitim Bakanı M.Necati Bey apandisitten ameliyat olmuş. O zaman Ankara'da büyük hastaneler de yoktu. Sıhhat yurdu denilen bir klinikte yattığı haber verilmişti.”¹⁷²¹

29 Aralık 1928 Cumartesi günü Bakanlıkta çalışırken hastalanan Necati Bey'e 30 Aralık 1928'de konsültasyon yapılmış ve 31 Aralık Pazartesi günü saat 11.30'da apandisit ameliyatı olmuştur. Yılbaşı gecesi M. Necati'nin rahatsızlığı ciddiyetini koruyordu. Atatürk her haber alışında endişeli bir şekilde “Yazık olur, çok

¹⁷¹⁸ A.g.m., s.s.521-522.

¹⁷¹⁹ Afet İnan, “Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılış Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati'nin Ölümü”, **Belleten**, C.32, S.125(Ocak 1968).

¹⁷²⁰ İnan, “Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılış Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati'nin Ölümü”, **Belleten**, s.51.

¹⁷²¹ A.g.m., s.51.

yazık olur kurtarmalı!” diyordu. Afet İnan ise hatıraları aklına gelerek o yılın yaz aylarında M. Necati’nin kendisine söylediklerini anımsamaktadır: “Ankara’da bir İş Darülfünunu açacağım, oradan Türkiye’yi yeniden inşa edecek Türk Mühendisleri yetişecek. Bu, her mesleği içine alacak ve yüksek seviyede yetişecek kimseler demektir. Fakat evvela bu İş Darülfünununa öğretim üyesi yetiştirmek için, bu sene dış memleketlere talebeler göndereceğiz. Hatta bu Darülfünun’un yeri için de şimdiki Gazi Eğitim Enstitüsü’nün binasının ayrılacağını söylüyordu. Ben bu fikirle çok ilgilenmiştim. Ancak İş Darülfünun’un Fransızca karşılığını arıyordum... Karşılığını ararken o “sizin anlayacağınız Teknik Üniversite canım” dedi ve branşları saymaya başladı.”¹⁷²²

Afet İnan, M. Necati ile sohbetinde onun heyecanlı, inançlı ve inkılâpçı fikirleriyle cevaplar verdiğini belirtmiştir. Bu konuşmaları Atatürk’e anlatan Afet İnan, Atatürk’ün “Ben M. Necati’den çok iş bekliyorum, hepsini yapacaktır, buna eminim” dediğini nakletmiştir.¹⁷²³ Atatürk, onun TBMM’deki hitabet kudretini överek onun bilgili biri olduğunu, Cumhuriyet Hükümeti’nin ondan çok şeyler beklediğini ifade etmiştir. Afet İnan kendisinden çok şey beklenen insanın bir ameliyatla yatağa düştüğü ve son saatlerini yaşamakta olduğu düşüncesiyle beklerken Bükreş Elçisi Hüseyin Ragıp Baydur ile konuşmasını sürdürüyordu. İleri düşünceli birisi olan Ragıp Bey, M. Necati’nin yaşaması ve tasarladığı işleri başarması gerektiği düşüncesindeydi.

TBMM Başkanı, Başbakan ve Bakanlar Sıhhat Yurduna M. Necati’yi görmeye gitmişlerdi. Herkeste bir ölüm sessizliği vardı. Afet İnan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin değerli, inkılâpçı bir Milli Eğitim Bakanı’nı kaybetmek üzere olduğu o anı şöyle tarif etmektedir: “... Atatürk’ün gözyaşları bu sükûtu ortadan kaldırdı. 1 Ocak 1928 Salı günü saat 10.10’da 36 yaşındaki M. Necati son nefesini vermişti. Bu kara haber alındığında Atatürk’ün acı duyarak ağladığına şahit oluyordum. Milli heyecan duyduğunda veya harp sahnelerinin feci ölümlerini anlatırken de gözlerinin yaşardığını biliyorum ama Necati Bey’in vakitsiz ölümüne ağlaması büyük bir milli değer kaybına duyulan acının ifadesi idi. “Kaybımız

¹⁷²² A.g.m., s.52.

¹⁷²³ A.g.m., s.s. 52-53.

*büyük, millet sağ olsun” derken dahi ümidini yitirmemek için gayret gösterdiği pek kolaylıkla anlaşıyordu.”*¹⁷²⁴

Afet İnan, M. Necati’nin ömrü yetmediği için gerçekleştiremediği Millet mekteplerinin açılma fikrinin onun ölümünden sonra faaliyete geçtiğini ve okuma yazma öğrenmek için milli bir seferberlik oluştuğunu belirtmiştir. Afet İnan bu durumu şöyle ifade etmiştir: *“Millet Mektepleri derhal faaliyete geçmiş ve halkın okuma yazma isteği milli bir heyecan gösterisi olmuştur. İş yürümüştü, Her bilen bilmeyene öğretmek için çaba göstermişti. Harf inkılâbı Türkiye’de muvaffak olmuştur.”*¹⁷²⁵

4.1.15. Balkan Antantı¹⁷²⁶

Atatürk’ün 1920-1923 yılları arasındaki Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş günlerindeki esas düşüncesinin “ *kuvvet ve kudretimizi göstermedikçe hakkımızı isteyemeyiz ve koruyamayız*”¹⁷²⁷ yönünde olduğunu belirten Afet İnan, onun silahla dövüştüğü milletlere dost elini uzatarak Türkiye ile işbirliği eden bütün milletlere hürmet ettiğini belirtmiştir. Atatürk’ün 1930 senesinde söylediği sözler onun dış politika ile ilgili düşüncelerini ne güzel anlatmaktadır: *“Dış siyasetimizde sulh ve iyi münasebetler gayesi, samimiyetle takip olunmaktadır. Ümit ederim ki, beynelmilel münasebetlerde dostluklara vefakâr olan ve hiçbir milletin aleyhinde bulunmayan açık ve salim meslek ve zihniyetimiz gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır.”*¹⁷²⁸

Afet İnan 9 Şubat 1934 senesinde imzalanan Balkan Antantının öncesinde Atatürk’ün zemini hazırlamak için yabancı devlet adamları ile görüşmeleri olduğunu belirtmiştir. Yunan, Yugoslav ve Romen devlet adamları ile konuşarak bu paktın zorunluluğuna onları inandırmıştır. Balkan milletlerinin birliği adına 1931 yılında Balkan Devletlerinin temsilcilerine Türkiye’de bir konferans verilmiştir. Ankara’da TBMM binasında verilen konferansta Atatürk Fransızca olarak verdiği nutukta Balkan devletlerinin sahiplerinin asırlarca beraber yaşadıklarını ve bu yüzden müşterek bir tarihi olduğunu ifade ederek şu nutku vermiştir: *“Bir an için bütün bu maziye gömülmüş olan hatıralardan sarfı nazar etsek bile, bu günün hakiki icapları*

¹⁷²⁴ A.g.m., s.53.

¹⁷²⁵ A.g.m., s.53.

¹⁷²⁶ Afet İnan, “Balkan Antantı”, **Belleten**, C.32, S.126(Nisan 1968).

¹⁷²⁷ İnan, “Balkan Antantı”, **Belleten**, s.285.

¹⁷²⁸ A.g.m., s.s. 285-286.

*Balkan milletlerinin, devrin hizmet ve riayete mecbur kıldığı, yepyeni şartlar ve kayıtlar ve geniş bir zihniyet altında birleşmelerindeki faydanın büyük olduğunu göstermektedir. Balkan birliğinin temeli ve hedefi, karşılıklı siyasi müstakil mevcudiyete saygı ile dikkat ederek, iktisadi sahada, kültür ve medeniyet vadisinde teşriki mesai eylemek olunca, böyle bir eserin bütün medeni beşeriyet tarafından takdirle karşılanacağına şüphe edilemez...*¹⁷²⁹

Atatürk insanlık kavramının vicdanlarımızı tasfiye edecek kadar, hislerimizi yüceleştirmeye yardım edecek kadar yükseldiğini, insanları mesut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmanın utanç verici ve insani olmadığını ifade etmiştir. Devamında şunları demiştir: *“İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yaklaştıracak, onları birbirlerini sevdirecek, karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir. Cihansulhü içinde beşeriyetin hakiki saadeti, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır.*”¹⁷³⁰

Atatürk 17 Mart 1937’de Romanya Dışişleri Bakanına söylediği sözler onun dünya barışı için ne düşündüğünü anlamak için çok önemlidir. Atatürk insan bağlı olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli, kendi milletin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün milletlerin saatine de elinden geldiğince kıymet vermesi gerektiğini belirtmiştir. Sebebini şöyle açıklamıştır: *“Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, huzur ve iyi geçim olmazsa bir millet kendi, kendisi için ne yaparsa yapsın, huzurdan mahrumdur... Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur... Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne dememelidir. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alakadar olmalıyız... İşte bu düşünüş insanları, milletleri ve hükümetleri hodbinlikten kurtarır. Hodbinlik şahsi olsun, milli olsun daima fena telakki edilmelidir.*”¹⁷³¹

Atatürk’ün 1937-1938 yılı konuşmalarına bakıldığında Balkan Devletleri ile barışın devam etmesi yönünde birçok konuşmaları olduğu görülmektedir. Atatürk’e

¹⁷²⁹ A.g.m., s.286.

¹⁷³⁰ A.g.m., s.s.286-287.

¹⁷³¹ A.g.m., s.s. 287-288.

göre barış milletleri refah ve saadete götüren en iyi yoldur. O'na göre barış bir defa sağlandığında daimi bir ihtimam ve itina ve her milletin ayrı bir çabası ile devam ettirilmesi gerekmektedir. Atatürk bir konuşmasında “*Memleketimizi her gün daha çok kuvvetlendirmek her sahada her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmak ve dünya hadiselerinin bütün safhalarını büyük bir teyakkuzla takip etmek, sulhsever siyasetimizin dayanacağı esasların başlangıcıdır.*”¹⁷³² demiştir. Afet İnan'a göre Atatürk, Balkan Antantı ile yurdumuzun batı komşularını barış çatısı altında birleştirmeyi hedeflemiştir.

4.2. Afet İnan'ın Gazete Yazıları

Afet İnan'ın gazete makalelerinin kronolojisini birinci bölümdeki “*Yayımladığı makaleler*” bölümünde verdim. Afet İnan gazete yazılarını Ulus, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Yeni İstanbul, Zafer, Son Havadis, vb. gazetelerde kaleme aldığı anlaşılmakta olup ben bu bölümde Afet İnan'ın farklı konulardaki gazete yazılarının içeriğini aktarmaya gayret ettim.

4.2.1. Resim Galerisi¹⁷³³

Türkiye’de ilk resim galerisinin Atatürk döneminde açıldığını belirten Afet İnan, resim galerisinin Osmanlı dönemine ait bir sarayda açılmasının Türk sanatkarlar açısından iyi bir izlenim olduğunu belirtmektedir.¹⁷³⁴ Bir asırdan beri Türk sanatkarların “*göz nuru*” eserler yaptığını, fakat batının Rönesans şaheserlerinin bu saraylarda ne yazık ki sergilenmediğini dile getiren Afet İnan devletlerin siyasi hayatlarında en çok etki gösteren faktörlerin toplumsal, fikri ve ekonomik gelişmeler olduğunu, çünkü bir milletin yükselmesinde en büyük etkiye sahip olanların bu gelişmeler olduğunu ifade etmiştir. Fikir hayatını her şeyin temeli olarak gören Afet İnan bu yaşantıyı ilim ve güzel sanatlar diye ikiye ayırmış ve şöyle tarif etmiştir: “...*Güzel sanatlar: Resim, heykeltıraşlık, mimari, edebiyat, musiki dans; bunlar, insan kudretinin zevklerini tecelli ettirirken, gene insan bedii zevklerine hitap eder. Mesela musiki, insan zekâ ve duygusunun tabiata olan üstünlüğünü ne güzel ifade eder. Resim ve heykeltıraşlık ise tabiatta daima değişikliğe uğrayan safhalara boya, taş ve maden vasıtası ile en büyük canlılığı verir. İnsan her gün, her an tabiatın*

¹⁷³² A.g.m., s.288.

¹⁷³³ Afetinan, “*Resim galerisi*”, **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1937, s.3.

¹⁷³⁴ **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1937, s.3.

*muhtelif tecellilerine bakar, onu görür, ondan zevk alır veya almaz, nihayet bunlar insan ömrünün geçen günleri içinde kaybolup gider. Fakat bu duygular ve görevler hissedildiği anda tespit edilirse onlar nesillerin malı olarak kalırlar. Her nesil, gözü okşayan intibalardan zevk alarak terbiye görür ve büyür.*¹⁷³⁵

Resim galerilerini insanlara ilham verecek bir pınara benzeten Afet İnan, bu galerilerin kurulmasının Atatürk'ün emrinin yerine getirilmesi anlamı taşıdığını belirtmiştir. Kültür Bakanlığını az bir zamanda bu işi başardığını, Türk sanatkârlarının Cumhuriyet devrinde sanatlarını icra ederek takdir gördüklerini ifade etmiştir: “...Türk sanatkârları, sanatlarının takdir ve muhafazasını Cumhuriyet devrinde kazanmış oldu. Türk sanatkârı! Senin eserlerinle dolduracağın bu saray gibi daha ne büyük yerlerin vardır ve olacaktır. Türkün eli işler, gözü görür, hissi heyecanda olursa o yalnız kendi milletine değil, cihan kültüre de örnekler ve şaheserler verecek kudretler gösterir.”¹⁷³⁶

4.2.2. Türk Gibi Kuvvetli¹⁷³⁷

Fransızcası “Fort comme Turc” olan “Türk gibi kuvvetli” cümlesinin Fransız dilinde çok yaygın olduğunu belirten Afet İnan, bu cümle ile ilişkili olarak ülkemizin güreşte olimpiyat şampiyonluğu kazanarak bu heyecanı ve gururu bizlere yaşattığını dile getirmiş ve Atatürk ile ilgili bir hatırasını şöyle anlatmıştır: “ Atatürk güreşi çok severdi. Kendisi de arkadaşlarıyla ve bilhassa Nuri Conker’le görüşmeyi adet edinmişti. Fakat asıl heyecan ve zevk duyduğu şey, nöbet bekleyen erleri salona çağırarak, onlara güreş yaptırması idi. Bu güreşler bazen saatlerce sürer, Atatürk ya hakemlik yapar veya teşvik edici sözlerle dikkat dolu gözlerini bunlardan ayırmazdı. O erlerden galip hatta mağlup olanlara, mükâfatlarını kendi eliyle verir ve onları tebrik ederdi.”¹⁷³⁸

Afet İnan bir gün Atatürk ile güreş sahasına gittiklerinde oradakilerin hakemlik yapan yaşlı bir kişiyi Atatürk’e gösterdiklerini ve onun hakkında bir şey anlattıklarını söylemiştir. Afet İnan o kişinin kim olduğunu şöyle açıklamıştır: “ Bu sözler Atatürk’ün hislerinin en derin noktasına tesir etmiş ve bu hal gözlerinden akan

¹⁷³⁵ Cumhuriyet, 4 Ekim 1937, s.3.

¹⁷³⁶ Cumhuriyet, 4 Ekim 1937, s.3.

¹⁷³⁷ Afet İnan, “Türk Gibi Kuvvetli” , Ulus, 9 Ağustos 1948,s.2.

¹⁷³⁸ Ulus, 9 Ağustos 1948, s.2.

birkaç damla yaş belirmişti. Sahada genç güreşçileri seyrederken, Atatürk bilhassa ihtiyar eski güreşçi Kurtdereli Pehlivan'dan gözlerini ayırmamıştı.”¹⁷³⁹

Atatürk Çankaya'ya döndüğünde Kurtdereli'ye mükâfat olarak yazdığı mektup şöyledir: “ *Kurtdereli Mehmet Pehlivan, seni cihanda büyük ün salmış bir Türk pehlivanı olarak tanıdım. Parlak muvaffakiyetlerinin sırrını şu sözlerle izah ettiğini de öğrendim: “Ben her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürüm.” Bu dediğini en az yaptıkların kadar beğendim. Onun için senin bu değerli sözünü, Türk sporcularına bir meslek düsturu olarak kaydediyorum. Bununla, senden ve sözlerinden ne kadar çok memnun olduğumu anlarsın.*12.XI.1931,Salı.”¹⁷⁴⁰

Afet İnan başka bir anısını şöyle nakletmektedir: “ *Gene bir gün Yalova'da Salih Bozok Atatürk'e bir Türk gencinden bahsetti. Bu bakır yırtan bir kuvvete malik bir köylü idi. Köşkün ön bahçesinde otururken bu delikanlı Atatürk'ün önünde marifetini gösterdi. Aşçıdan bakır tepsi istemiştir, bu ikinci tecrübe olduğu için aşçı daha kalın ve kenarı kıvrık bir tepsi göndermişti. Bu kalın kenar, Türk parmaklarının kuvveti karşısında biraz zorlukla da olsa ikiye bölünmüştü. Bu kuvvetli eller tepsiyi yarıya kadar yırttı. Atatürk hayran olmuştu, tepsiyi başkalarına verdi. Hazır bulunanlardan hiçbiri bu yırtmayı bir milim daha ilerletemediler. Gene aynı genç bir deste iskambil kâğıdını gözlerimizin önünde ikiye böldü. Atatürk bu gence kuvvetinin anadan mı, babadan mı geldiğini sordu. “Babam pehlivan değildi, fakat anam kova kadar bir küp pekmezi bir eliyle tutarak içtiğini bilirim.” demişti. İşte bu Türk anasının oğlu, önümüzde bir su dolu kovayı parmaklarıyla kaldırarak içmiştir.”* ¹⁷⁴¹

Güreşi “kuvvet ve zekâ oyunu” olarak gören Atatürk akıl, kuvvet ve zekânın insanda olması ile büyük işler başarılabilceğini fakat insan kuvvetinin yardımı olmadan başarıya ulaşmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir.

4.2.3. Herkesin Bir Dünyası Var¹⁷⁴²

Afet İnan, oğlu Demir'in yedi yaşında bir çocuk olarak çocukluğunun en masum haliyle hareket ettiğini belirtip onun söylediği bir cümleyi yazısına başlık

¹⁷³⁹ **Ulus**, 9 Ağustos 1948, s.2.

¹⁷⁴⁰ **Ulus**, 9 Ağustos 1948, s.2.

¹⁷⁴¹ **Ulus**, 9 ağustos 1948, s.2.

¹⁷⁴² Afet İnan, “*Herkesin bir dünyası var*”, **Ulus**, 22 Ekim 1950.

olarak niye aldığını şöyle açıklamıştır. Ankara'dan Eskişehir'e doğru giden ailenin sessizliğini Afet İnan'ın oğlu Demir bozarak şöyle demiştir: “Anne, herkesin bir dünyası var, değil mi? “Bunu neden söylüyorsunuz biliyor musunuz? Deminden beri babamla senin başınıza bakıyorum da onları kütüphanedeki dünyaya benzettim”¹⁷⁴³ Afet İnan bu durumu şöyle açıklamıştır: “İşte anneciğim bu köylülerin de bir dünyası var değil mi? diye düşüncesine örnekler arıyordu. “Herkesin bir dünyası var” O çocuk kafasının içinde formülleşen bu cümle beni uzun uzun düşüncelere sevk etti. Bir yuvarlak dünyada milyonlarca yuvarlak dünyalar yaşar. Onların her birinin bildiği tahayyül ettiği dış dünya ne kadar farklıdır. Dünyayı güzelleştiren, çirkinleştiren, verimli kılan boş bırakan da bu milyonlarla dünyalar değil midir?¹⁷⁴⁴

Afet İnan bilgi ile dolmamış bir insan ile dünya hakkındaki fikirleri ile bilgili bir insanın görüşü arasındaki farklara dikkat çekmiştir. Bilgili bir insanın görüşü madde âleminin dışına çıktığında çok farklı şekillere büründüğünü dile getirerek şu açıklamayı yapmıştır: “ Bu dünyada gelip geçmiş, yaşayan ve yaşayacak insanlar nasıl ki birbirlerine fizik itibariyle benzemezlerse, kafalarının içindeki düşünce ve bilgileri de o nispette çeşitler göstermez mi? Ve gene bu tek dünyamızın içindeki insan dünyalarıdır ki hayatın şeklini, verimini değiştirme kudretini haizdirler. O kafaların işleyen zekâları bu tek dünyayı idare etmek için çabalarlar.”¹⁷⁴⁵ Afet İnan devamında Atatürk ile ilgili bir anısını paylaşmış olup bir gün Atatürk'e devlet arması olması için bazı şekiller getirildiğini, Kurt başı ve Ayyıldız vb. şekillerden hiçbirini onun kabul etmediğini belirtmiştir: “Bunlara düşünerek defalarca baktı. Nihayet söylediği şey şu idi. “Bunların hiç biri bu günkü dünyamızın içinde kurulan yeni bir devletin arması olamaz. Devlet armasını bir insan başı olarak temsil etmeli” dedi. Ben bunun üzerine kendisiyle birçok defalar konuştuğum zaman, bana verdiği izahat şu idi: “Bu dünyada her şey insan kafasından çıkar. Bir insan başının ifade etmeyeceği hiçbir şeyi tasavvur edemiyorum.” demişti.¹⁷⁴⁶

Atatürk tarafından beğenilmediği için bizim bir devlet armamızın olmadığını belirten Afet İnan'a göre Atatürk, insan zekâsına ve aklına hayranlığından dolayı Türkiye Cumhuriyetinin devlet armasını bir Türk kafasını formatında olması

¹⁷⁴³ Afet İnan'ın “Herkesin Bir Dünyası Var” kitabına verdiği isim, oğlu Demir'in bu konuşmasından dolayıdır. **Ulus**, 22 Ekim 1950.

¹⁷⁴⁴ **Ulus**, 22 Ekim 1950.

¹⁷⁴⁵ **Ulus**, 22 Ekim 1950.

¹⁷⁴⁶ **Ulus**, 22 Ekim 1950.

gerektiğini düşünmüştür: “Büyük Atatürk insan kafasının en büyük varlık telakki etmişti. Benim küçücük oğlum ise sadece insan kafasını dünyaya benzetmekle bana bu yazıları yazdırmış oldu. Böylece herkesin kafa dünyasından bu insanlık âlemi için iyilikler doğmasını temenni edelim. Çünkü hep biliriz ki insanlar bu madde dünyamızı hem cennet yapabilirler. Hem de cehenneme döndürebilirler. Biz Türk dünyamızı mesut ve bahtiyar insanların dolduracağı bir yer olarak görelim.”¹⁷⁴⁷

4.2.4. Atatürk’ün Ankara’ya İlk ve Son Gelişleri¹⁷⁴⁸

Yazının başında Atatürk’ün bir sözü bulunmaktadır. “ Ben, binbir müşkül karşısında yılacak bir insan olsa idim, büyük işlerin rehberliğinde milletimin beni yaya bırakırdı. Milletimin hüsnü niyetine daima minnettarım.” Afet İnan, Atatürk’ün defalarca Ankara istasyonunu kullandığını fakat son hastalığında İstanbul’dan Ankara’ya gelemediğini bakın nasıl anlatmıştır: “ Atatürk derdi ki: “Gözyaşları zaaf alametidir.” Fakat bu zaafın insan hislerinin bir gösterisi olduğuna kim şüphe edebilir? Çünkü Atatürk de bu insani zaafa boyun eğmiş ve hayatında sevinç ve keder gözyaşları dökmüştür. On dört yıl önce hayata veda eden Atatürk için ise bütün bir millet çokluğu acı duymuş ve gözyaşları dökmüştür. O yıllarca Ankara istasyonundan çeşitli maksatlar için uğurlanmış ve karşılanmıştır. Ankara’ya defalarca gelişi, hep bir istasyon durağında nihayet bulmuştur. O Ankara’ya hasret çektiği hastalık günlerinde, bu yolculuğa çıkamadı ve ruhunu İstanbul’un ufuklarında teslim etti. Fakat maddi olarak son seyahatini gene Ankara’ya doğru yapmış ve bu istasyon O’nun son durağı olmuştur.”¹⁷⁴⁹

Afet İnan bu yazıyı kaleme alırken gözünün Dikmen sırtlarına iliştiğini belirterek Atatürk’ün Ankara’ya ilk gelişini şöyle anlatmıştır: “1919 yılının karakış ayında, otomobille Ankara’ya doğru doğru yol alırken, birçok müşküllerle karşılaşmış olduklarını, hatta otomobilin patlayan lastiklerinin içine çuval doldurarak yollarına devam edebildiklerini söylerdi. Fakat genç kumandanın, sivil kıyafetle rütbesiz bir vatandaş olarak yaptığı bu yolculukta, parlak bir geleceğin ışıklarıyla gözleri nurlu idi. “Güneş ufuktan doğuyor, yürüyelim arkadaşlar” diyordu. Bu idealden hız alarak o ve arkadaşları ilerlemiş ve karşılayıcılarla beraber Dikmen sırtlarından inen kafilе Ankara’nın hükümet meydanında vatan kurtuluşunun

¹⁷⁴⁷ **Ulus**, 22 Ekim 1950.

¹⁷⁴⁸ Afet İnan, “Atatürk’ün Ankara’ya ilk ve son gelişleri”, **Ulus**, 10 Kasım 1952.

¹⁷⁴⁹ **Ulus**, 10 Kasım 1952, s.4.

bir sembolü olarak toplanmışlardı. Ertesi günü Ankaralılarla olan uzun bir hasbihalinde diyor ki: “Her halde âlemde bir hak vardır ve hak kuvvetin fevkindedir.(28.XII.1919)”¹⁷⁵⁰

1919 yılından tam 13 sene sonra Atatürk’ün Ankara’ya gelişinin kutlama hazırlıkları yapılıyordu. Atatürk Yenişehir’deki Zafer Meydanına bakan bir evden töreni seyretmiştir. Afet İnan bu tarihi olayı şöyle anlatmıştır: “...Ankaralı Seymenler, milli kıyafetleriyle, atları üzerinde Dikmen istikametinden geldiler ve Zafer meydanında gösteriler yaptılar. Atatürk bunları sessiz bir heyecanla seyretti, gözleri nemli idi, on üç yılın ardında kalan, o ideal dolu gününü yeniden yaşadı ve mukaddes fikir yolculuğuna inanarak çıkan insanların mutlaka muvaffak olabileceklerini tekrarladı. O, bu vesile ile büyük Ankara hemşerisi Rıfat hocayı şükranla anmıştı ve Ankaralı hemşerileri adına muhterem hocanın maddi ve manevi yardımlarını tekrar söylemişti”...¹⁷⁵¹ Afet İnan 27 Aralık 1919 günü Mustafa Kemal’in Ankara’ya gelmediğini varsaydığımızda bizlerin bugünkü Ankara’yı, belki de bütün bir Türkiye’yi göremeyeceğimizi ifade etmiştir. Bu yurdu onun ideali etrafında toplananlar kurtarmıştır diyen Afet İnan, bu tarihi olayları çocuklarımıza anlatmanın borcumuz olduğunu hatırlatmaktadır.

4.2.5. Gençlik Zafer Bayramını Anıyor¹⁷⁵²

Dumlupınar Başkumandanlık Meydan Muharebesinin 31’inci yıldönümü vesilesiyle Afyon’da törene katılan Afet İnan, bu duygulu anları şöyle anlatmıştır: “O zafer ki, bugünkü Türkiye Cumhuriyetinin temeli sayılır. İstiklal Savaşımızın tarihini kitap sayfelerinde okuyan, öğrenen gençlik, her yılki anma törenine mümessillerini gönderir ve oradan manevi hatıralarla dönerler. Fakat bu sefer Ankara Üniversitesi adına giden heyetimiz, o muharebe meydanına ufak bir hatıra bırakacak ve bu gibi hatıraların her yıl tekerrürünü temenni edecek.”¹⁷⁵³

Afyonkarahisar’a belli zamanlarda gittiğini belirten Afet İnan, 30 Ağustos 1948’de Türk Tarih Kurumunu temsilen Afyon’a gitmiştir. Devletin temelini Afyon-Dumlupınar Meydan Muharebesi ile atıldığını, Türk milletinin ve Türk

¹⁷⁵⁰ **Ulus**, 10 Kasım 1952, s.4.

¹⁷⁵¹ **Ulus**, 10 Kasım 1952, s.4.

¹⁷⁵² Afet İnan, “Gençlik Zafer Bayramını Anıyor”, **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1953

¹⁷⁵³ **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1953.s.2

komutanlarının üstün becerileri sayesinde bu zaferi Türk yurduna hediye ettiklerini belirten Afet İnan, 1948 yılının 30 Ağustos'u'ndaki izlenimlerini şöyle aktarmıştır:

“ 30 Ağustos sabahı erken saatlerde, Afyon istasyon caddesi, akın akın yolcularla dolu idi. Özel trende ayrılan yerlerimizi aldık. Dumlupınar istikametine ilerlerken 26 yıl önceki zafer hatırasını taşıyoruz. Trenin düdüğü sesleri, top ve tüfek seslerinden her halde çok farklı. Bu şenlik düdüğü zaferin müjdecisi, fakat şüphe yok ki, eğer yılların içinde kalan o top ve tüfek seslerine karışan, Mehmetçiğin kanı bu toprakta yoğunlaşmıştı, bu vatanın bağı yanık olarak inlerdi. Türk milletinin feragat ve kuvveti üzerinde toplanan Türk kumandanlarının zekâ ve bilgileri, bu zaferi Türk yurduna hediye etmiştir. Devletimizin temelini bu Afyon-Dumlupınar meydan muharebesinde attık. Atatürk, meydan muharebesi kazanmış bir Başkumandan olarak tarihte okuduğu meydan muharebeleri için şu mütalaa'yı yürüttü. “Bir milletin mukadderatını müspet ve menfi olarak tayin eden, meydan muharebeleridir. Çünkü bir harbin neticesi, ancak meydan muharebelerindeki zafer veya mağlubiyetle belli olur.”¹⁷⁵⁴

Afet İnan, Afyon Zafertepe'de muhteşem bir kalabalığın olduğu bir ortamda meçhul asker abidesinin etrafında toplandıklarını ve bir tarihçi olarak orada yaşanmış olayları anlatan herhangi bir yazılı bir anıt göremediğini ifade etmiştir. Afet İnan yaşadığı duyguları şöyle anlatmıştır: *“Zafer-tepeden bakıyorum. Çal köyü ağaçsız, kuru toprak damları altında sükûn içinde sanki içinde tek canlı yokmuş gibi. Atatürk işte bu köyde, bir kırık kağıt arabası üstüne haritasını açmış, askeri durumu mütalaa etmişti. Bu sahneyi gözümün önüne getirterek canlandırıyorum... Başkumandan bu tepeyi meydan muharebesini idare edecek en hâkim tepe olarak seçmiş, galip ordusuna İzmir yolunu buradan açmıştır. Zafer-tepeden, Murad dağlarının yeşil yamaçlarını seyrederken Samih Rifat'ın şu mısrasını hatırlamıştır: Murad dağlarından indik aşağı, Göründü uzaktan Gediz ırmağı, Kuruldu İzmir'e Türk'ün otağı, Vatana yeniden bir vatan verdik.”¹⁷⁵⁵*

Afet İnan bu yazısında Anıtkabir için iki teklifte bulunuyor. Birinci teklifi Anıtkabir tamamlandığı vakit onun lahitinin konacağı yere Türkiye'nin çeşitli yerlerinden ve savaş meydanlarından getirilecek topraklarla doldurulmasıdır. İkinci teklifi ise çocukların ve gençlerin Afyon Dumlupınar'da yapılmış savaşın tarihini mermer ve bronz levhalar üzerinde okuyabilecekleri bir ortamın yaratılmasını sağlayacak sembolik bir şeylerin yapılmasıdır: *“ Çiçek, çelenk. Muhakkak ki çok bedii ve zevki okşayan şeyler. Fakat bunu bir ufak demetle de tatmin etmek mümkün. Onun için, milli varlığımızı milli kalabilecek eserle sarf edelim. Bizden sonraki nesil,*

¹⁷⁵⁴ *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1953.s.2

¹⁷⁵⁵ *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1953.s.2

*ebedi kalabilecek eserler görsünler. Mesela, ben, zaferin bu 26'ıncı yıldönümünde, Türk Tarih Kurumu adına götürdüğüm çelenk yerine, Başkumandan Atatürk'ün, zaferin yıldönümünde bu yerde söylediği nutkun metnini ya bir mermer veya bronz üzerine yazılmış olarak bir levha halinde oraya götürmek isterdim. Bunun için yeni esaslar kuracak bir teşekkül, lazım geldiğine kaniyim. Bu fikri benimseyenler devlet müesseseleri ve hususi teşekküllerle de temasa geçerek tahakkukuna yardım edilmesini sağlayalım.”*¹⁷⁵⁶

Afet İnan, Başkumandanlık Meydan Savaşı'nın 31. yıldönümünde 30 Ağustos 1953'de Ankara Üniversitesini temsilen Zafertepe'ye gittiğinde teklif ettiği fikirlerin hayata geçirildiğini memnuniyetle karşılamış olup Makine Kimya Endüstrisinin Zafertepe'ye dikilecek olan levhayı çabucak hazırladıklarını belirtmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Başkumandanlık Meydan Muhaberesinin ikinci yıldönümünde söyledikleri sözlerin levhaya yazıldığını belirtmiştir. Bu sözleri mukaddes bir vazife olarak benimsediğini belirten Afet İnan'a göre levhada şu sözler yazılıdır: *“Gençler, siz almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık meziyetinin, vatan muhabbetinin, fikir hürriyetinin en kıymetli timsali olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizindir. Cumhuriyeti biz tesis ettik; onu ilâ ve idame edecek sizsiniz.”*¹⁷⁵⁷

Afyon Kocatepe'ye Atatürk'ün meşhur resmini diktirmek isteyen Afyon Valisi Hilmi İncesulu, bu levhayı tamamlamıştır. Afet İnan konu ile ilgili şu bilgiyi vermiştir: *“Baskumandan Gazi Kemal'in kati muharebeyi idare ettiği Dumlupınar Zafer tepesindeki abide de ne bir tarih, ne bir yazı mevcut değildir... Her resmi ve hususi teşekkülün yüzlerce çelengi ise burada sadece geçici renk ziyafetinden ileri gidemiyor ve gelecek yıllara kalan bir şey bırakmıyor. İşte bunu düşünerek geçen sene Ankara Üniversitesi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal'in o yerde söylediği nutkun bir kısmını, bronz bir levha üzerine hak ettirerek götürdü. Bütün bu fikirler, Afyonkarahisar Valisi ve münevverleri tarafından çok iyi karşılanmış, abideyi ve etrafını güzelleştirme lüzumunu bizden daha çok hissetmişlerdir.”*¹⁷⁵⁸

Afet İnan, Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından kurulan komitenin bu güzelleştirme faaliyetlerini yerine getirdiğini, ayrıca Dumlupınar Zafer Abidesi'ni

¹⁷⁵⁶ Afet İnan, “Dumlupınar Zafer Tepesinde”, **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1954, s.2.

¹⁷⁵⁷ **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1954, s.2.

¹⁷⁵⁸ **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1954, s.2.

Güzelleştirme ve Yaşatma Derneği'nin önemli faaliyetler icra ettiğini belirtmiştir. Afet İnan derneğin amaç kısmında şunların yazılı olduğunu açıklamıştır: *“Dernek İstiklal Harbi Başkumandanlık Meydan Muharebesinin yapıldığı sahadan Zafer Tepeye dikilmiş abideye su getirilmesine, etrafının park halinde düzenlenmesine, Zafertepe etekler ile merasim geçidi yapılan sahanın ağaçlandırılmasına, Abide etrafındaki yollarla Yıldırım Kemal İstasyonundan gelen yolun asfaltlanmasına, Geçit sahasında yontma taştan bir tribün ile lüzumlu tesislerin yapılmasına, Abide civarında bir müze kurulmasına, muharebe gününü canlandıracak şekilde hareket edecek bir taburun elbise ve sair teçhizatın temin etmeyi, daha çok halkın merasime, civar köylülerin geçide katılmasını sağlamayı, bekçi ve bahçıvanların oturmalarını sağlayacak tesisler kurmayı, silki sarayda yemek yenilen sahayı ıslah etmeyi, Kocatepe’de Atatürk’ün harbi sevk ve idare noktaya bir abide dikmeyi amaç olarak alır.”*¹⁷⁵⁹

Derneğin kurulduğu günden beri yirmi bin liralık para toplandığını belirten Afet İnan, Atatürk’ün bir arkadaşının verdiği kalpağın müzenin ilk eşyası olarak saklandığını, bu gibi işlerin resmi makamların yardımı ile kolaylaştığını belirterek şu isteği dile getirmiştir: *“Bir de gönül arzu ediyor ki, yıllar geçtikten sonra Zafertepe’de törene katılacaklar yeşillendirilmiş ve bakımlı bir sahada 1922 yılının askeri kıyafet ve silahlarını görsünler. Aynı zamanda kabartma haritalar üzerinde günlük hareketi takip etme imkânını bularak, tarihi sadece söz alarak dinlemekle kalmayıp, göz hafızalarında da silinmez izler kalabilsin. Avrupa’da meşhur muharebe meydanlarını gezdiğim zaman mesela Vaterlo’da bu canlılığı ne güzel görmüştüm.”*¹⁷⁶⁰

Afet İnan tam 32 yıl sonra bu savaşa katılmış kişilerden Afyon’da Malul Gaziler Reisi Ömer Altınay’ı, belediyede çalışan ve kahraman adı ile anılan Ahmet Ünlü’yü ve köylüleri görüp dinlemenin insana en büyük milli heyecanı verdiğini belirterek şu temennide bulunmuştur: *“Milletçe kutladığımız tarihi bu yıldönümünde şehitlerimizi minnetle anarken, başlayan teşebbüslerin başarı ile devamını diliyoruz. Bu muharebeye katılmış olanlar veya herhangi bir suretle kendilerine intikal etmiş bir hatırayı bu müzeye hediye etmek ve Afyondaki derneğe göndermek lütfunda*

¹⁷⁵⁹ Cumhuriyet, 2 Eylül 1954.

¹⁷⁶⁰ Cumhuriyet, 2 Eylül 1954.

bulunulursa, büyük bir kadirşinaslık yapılmış olunacaktır. Çünkü milli benliğimiz, milli kıymetlerimizin değerlendirilmesi ile yaşar.”¹⁷⁶¹

4.2.6. Atatürk’ün Milli ve Medeni His Üzerindeki Fikirleri¹⁷⁶²

Kurtuluş hareketine mili bir heyecan ile girişen M. Kemal’in Cumhuriyet kurulduktan sonra yaşadığı savaşları ve mücadeleleri hatırladığında gözlerinden yaşlar geldiğine şahit olan Afet İnan bu konuda şöyle demiştir: *“General M. Kemal için daima, millet mevcudiyeti esas olmuştur. Çünkü her maddi yokluğu var eden insan kuvveti olduğunda şüphesi olmayan Atatürk, milli hislerin ulviyet ile bütün işlerin başarılabacağına iman etmiştir. O bana bu meselede şu suretle telkinlerde bulunmuştur. “Milletin içtimai nizam ve sükûnu, hal ve istikbalde refahı, saadeti, selameti ve masuniyeti, medeniyette terakki ve tealisi için insanlardan, her hususta alaka, gayret, nefsin feragatini ve icap ettiği zaman seve seve nefsinin fedasını talep eden milli ahlaktır. Mükemmel bir millette, milli ahlakiyet icapları, o millet efradı tarafından adeta muhakeme edilmeksizin vicdani, hissi bir sevkle yapılır. En büyük milli his, milli heyecan işte budur.”* ¹⁷⁶³

Afet İnan, Atatürk’ü bu yüksek milli duygular ile hareket ettiğinden dolayı muvaffak bir insan olarak nitelendirmiştir. O’nun muvaffak olmasının sebebini giriştiği her işte milli varlığı yükseltmeye çalışmasına bağlamıştır: Afet İnan Atatürk’ü şöyle açıklamıştır: *“O, 1923 yılında Afyonkarahisar’da gençlere hitap ederken, aynen şöyle diyor:“ Bende fazla teşebbüs görüldüyse bu benden değil, milletin muhassalasından çıkan bir teşebbüstür. Sizler olmasaydınız, sizlerin vicdani temayülâtınız bana nokta-i istinat teşkil etmemiş olsaydı, bende teşebbüsün hiçbirisi olmazdı.”*¹⁷⁶⁴

Afet İnan, Atatürk’ün söylediği sözler araştırıldığı zaman daima milli mevcudiyeti savunduğu *“İlham ve kuvvet membaı milletin kendisidir”* fikrini düstur edindiğini belirterek Atatürk’ü şöyle tanımlamıştır: *“Milli hissin yanında, insani hissin şeref payı çok büyüktür. Çünkü Atatürk için, dünya milletleri içinde Türk milleti, medeniyet sahasında muvazi yürüdüğü zaman, büyük milli bir kuvvettir. O,*

¹⁷⁶¹ **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1954. s.2.

¹⁷⁶² Afet İnan, *“Atatürk’ün milli ve medeni his üzerindeki fikirleri”*, **Zafer gazetesi**, 10 Kasım 1953. Gazete haberi için Bkz.: Ek-21.

¹⁷⁶³ **Zafer**, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁶⁴ **Zafer**, 10 Kasım 1953.

mensup olmakla mutluluk duyduğu Türk milletini, insaniyet âlemi içinde layık olduğu yeri alması için, her sahada ileri gitmekle mümkün olabileceğini düşünmüş ve bu ideale kuvvetle inanmıştır. Onu 15'inci ölüm yıl dönümünde muvakkat kabrinden Anıt-kabir'e nakli ve defni münasebetiyle, fikirlerinden bazıları üzerinde durmakla, aziz ruhunu şad etmek istedim."¹⁷⁶⁵

4.2.7. Atatürk ve Hürriyet Mefhumu¹⁷⁶⁶

Atatürk'ün ölümünün on beşinci yıldönümünde Hürriyet gazetesi Afet İnan'dan bir yazı istediğinde Afet İnan hürriyet gazetesine "hürriyet" başlıklı bir yazının uygun olacağını belirtmiştir. Afet İnan bu makalesinde 1930 yılında Medeni Bilgiler dersi için bireysel ve toplumsal hürriyet üzerine kitaplar okurken Atatürk'ün daima yeni kitaplar okuduğundan dolayı o'nun fikirlerini öğrenmenin kendisine çok şey kattığını belirtmiştir. Afet İnan, Atatürk'ün hürriyet konusunda sözlerini şöyle anlatmıştır:

*"Asri demokraside, ferdi hürriyetler, hususi bir kıymet ve ehemmiyet almıştır; artık ferdi hürriyetlere devletin ve hiç kimsenin müdahalesi mevzubahis değildir. Ancak, bu kadar yüksek ve kıymetli olan ferdi hürriyetin medeni ve demokrat bir millette, neyi ifade ettiği, hürriyet kelimesinin mutlak surette, düşünülebilir manası ile anlaşılmaz. Mevzubahis olan hürriyet, içtimai ve medeni insan hürriyetidir. Bu sebeple, ferdi hürriyeti düşünürken, her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti göz önünde bulundurulmak lazımdır. Diğer hak ve hürriyeti ve milletin müşterek menfaati ferdi hürriyeti tahdit eder. Ferdi hürriyeti tahdit, devletin de adeta esası ve vazifesidir. Çünkü devlet ferdi hürriyeti temin eden bir teşkilat olmakla beraber, aynı zamanda, bütün hususi faaliyetleri, umumi ve milli maksatlar için birleştirmekle mükelleftir. "Hürriyet başkasına muzur olmayacak her türlü tasarrufla bulunmaktır" denildiği zaman vatandaş hürriyetinin, yalnız bunun gaye olduğu, devletin bu gayeyi temin için bir vasıta telakki edildiği ifade edilmiş olur. Fakat bu vasıta ki milleti, umumi menfaat ve gayesini muhafaza edecektir. İşte, bu yukarıya naklettığım cümlelerde, Atatürk'ün esas fikirleri vardır. O'nun bu on beşinci ölüm yıldönümünde, bu fikirlerini tekrarlamış olmakla, hatırasını tazelemek fırsatını buluyorum."*¹⁷⁶⁷

4.2.8. Atatürk'ün Fikri Hayatından Yeni Harfler¹⁷⁶⁸

Atatürk'ün bir insanın ömrüne sığmayacak meseleler ile uğraştığını belirten Afet İnan, o'nun belirli konularda münakaşa konuları açmayı pek sevdiğini

¹⁷⁶⁵ Zafer, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁶⁶ Afet İnan, "Atatürk ve Hürriyet Mefhumu," **Hürriyet**, 10 Kasım 1953. Gazete haberi için bkz.: Ek-20.

¹⁷⁶⁷ **Hürriyet**, 10 Kasım 1953, s.6.

¹⁷⁶⁸ Afet İnan, "Atatürk'ün Fikri Hayatından Yeni Harfler", **Son Havadis**, 10 Kasım 1953.

belirtmiştir. Mesela Atatürk, harf değişikliği yapılması gerektiğini gençlik yıllarında arkadaşlarına anlatmış olup bu değişikliğin kanunlaşması gerektiğine inandığında beklemeksizin harekete geçmiştir. Afet İnan, Atatürk'ün 1 Kasım 1928'de TBMM'nin açılış nutkunda yeni harflerin kabulünü “*her meselenin ilk yapı taşı olan mesele*” olarak tanımlamıştır. Büyük Türk milletine kolay bir okuma yazma anahtarı verilmesi gerektiği ve kısa yoldan cehaletten sıyrılmamız gerektiğini belirtmiştir: “...*Basit bir tecrübe, Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisinin kararı ile Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.*”¹⁷⁶⁹

Atatürk Türk harflerinin kabulünün vatanını seven yetişkinlere önemli bir vazife yüklediğini, bu vazifeyi milletimizin yerine getirmesi için aşkla ve şevkle çalışması gerekliliği üzerinde durmuştur. Atatürk bu milletin asırlardan beri halledilemeyen bir ihtiyacının birkaç sene içinde başarıya ulaşmasını “*gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşi*” olarak tanımlamıştır: “...*Hiçbir muzafferiyetin, hatlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak bir sade muallimliği vicdani hazzı, mevcudiyetimizi işba etmiştir. Aziz arkadaşlarım; yüksek ve ebedi yadigârınızla büyük Türk Milleti, yeni bir nur âlemine girecektir.*”¹⁷⁷⁰ 2 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu kanunu kabul ederek okuma seferberliğinin başladığını belirten Afet İnan, Atatürk için fikri hazırlık devresinin bittiğini, büyük bir heyecan ile tatbikat safhasına geçildiğini ifade etmiştir.

4.2.9. Gazi M. Kemal'in 1921'de Giydiği Kalpak¹⁷⁷¹

Atatürk'ün arkadaşlarından Eski Bayındırlık Bakanı ve Büyükelçi Behiç Erkin, M. Kemal Paşa'ya ait boz renkli bir kalpağı Afet İnan'a göndermiş olup Afet İnan bu hatıra eşyasını Türkiye Milli Talebe Federasyonunda Zafertepe Anıtı için

¹⁷⁶⁹ Son Havadis, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁷⁰ Son Havadis, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁷¹ Afet İnan, “Gazi M. Kemal'in 1921'de Giydiği Kalpak”, *Ulus*, 10 Kasım 1953.

çalışacak Komisyon'a vereceğini söylemiştir. Afet İnan bu kalpağın hikâyesini şöyle anlatmıştır: *“1921 yılı baharında İstanbul'dan İnebolu yolu ile Yüzbaşı Abdullah Kunt Anadolu'ya başında siyah bir kalpak ile geliyor. M. Kemal Paşa'yı eskiden tanıdığı için doğrudan Ankara'da, O'nun bulunduğu Çankaya'ya gidiyor. M. Kemal Paşa Sakarya Harbinin arifesindedir. Eskişehir henüz düşman eline geçmemiştir. M. Kemal yeni gelen subay ile konuşuyor ve BM Meclisine gitmek üzere oradan ayrılırken kendi başındaki boz renkli kalpağı onun giydiği siyah renklisi ile değiştiriyor. İşte Abdullah Kunt bu kalpağı otuz iki yıldır en kıymetli bir hatıra olarak saklamıştır. Behiç Erkin Zafertepe meselesi ile ilgili olarak bize tevdi etmek üzere istediğinde memnuniyetle vermiştir. Bu ilgiden şahsen çok mütehassıs oldum. Onun için, İstiklal Savaşı müzesine konacak olan bu hediyeye bizler teşekkür ederiz.”*¹⁷⁷²

4.2.10. Atatürk ve Edebiyat¹⁷⁷³

Atatürk edebiyatı insan beyninde yer eden her türlü bilginin, duygunun karşısındaki kişinin dikkatini çekecek şekilde söyleme sanatı olarak tanımlamıştır. ¹⁷⁷⁴ Afet İnan, Atatürk'ün fikri hayatında tariflerinin çeşitli olduğunu belirterek özellikle bu konularda her insanın kendine göre bir tarifinin olduğunu ve her dönemde yazılan yazıların kendine göre kıymetinin olduğunu belirtmiştir. Sebebini şöyle açıklamıştır: *“Çünkü büyük halk kütlelerine okuma hevesini, ancak bu gibi cazip yazılar temin edebilmektedir. Bu itibarla edip ve şairlerimizin eserlerini tanımak ve halka tanıtmak münevver insanlara düşen en şerefli bir vazife olmuyor mu?”*¹⁷⁷⁵

Atatürk'ün Manastır İdadisinde iken güzel yazı yazmaya ve şiirlere düşkün olduğunu gören hocaları o'na askerlik dersleri ile daha çok ilgilenmesi gerektiğini tavsiye etmişlerdir. Bu konuyu Afet İnan şöyle açıklamaktadır: *“...Fakat bununla beraber, O daima, siyasi ve inkılapçı hayatında güzel yazmayı ideal edinmiştir. O, devlet reisi olarak hazırlayıp verdiği nutuklarını, en son söyleyeceği zamana kadar dahi, üslup ve fikir bakımından tashih etmekten fariğ olmazdı. Bütün yazıları*

¹⁷⁷² **Ulus**, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁷³ Afet İnan, “Atatürk ve Edebiyat”, **Dünya Gazetesi**, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁷⁴ **Dünya**, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁷⁵ **Dünya**, 10 Kasım 1953.

neşredilmiş olduğu için edebiyatçılarımızın bunlar üzerinde edebi bakımdan tahliller yapmaları, ilgiyi çekecek bir konudur..”¹⁷⁷⁶

4.2.11. Atatürk’ün Doğum Yıldönümü 19 Mayıs Günü Kutlanmalı¹⁷⁷⁷

Afet İnan kendisinden Atatürk’ün ölüm yıldönümlerinde yazı veya konuşma istedikleri zaman böyle bir günün yas günü olarak kutlanmasından dolayı acı duyduğunu ifade etmiştir. Bu konuda 1949 yılında Ankara Üniversitesinde bulunan gençliğe şöyle hitap etmiştir: *“Atatürk’ü ölüm yıldönümünde anmak o’nun arkasından sadece bir yas tutmak için değildir. O’nu milletçe bu vesile ile anarken, O, Türk büyüğünün yaşadığı yıllarda milleti için yaptığı hayırlı işleri yâd etmek ve gene milleti için beslediği fikirler üzerinde düşünmek, açıklamalar yapmak ve onları benimsemek gayemiz olmalıdır.”*¹⁷⁷⁸

Aynı şekilde Afet İnan’ın 1950 yılında İstanbul Üniversitesi öğrencilerine söylediği sözler de bu minvalde söylenmiştir: *“Biz milletçe bu ölüm yıldönümünde, O’nu anarken sadece matem yaşamayalım. O büyük adamı, vatani kurtarma işinde yaptıklarını hatırlayalım ve fikirlerimizi O’nun düşünceleri üzerinde toplayalım.”* Afet İnan’ın Ulus gazetesinde çıkan makalesi de 10 Kasım’ın nasıl kutlanması gerektiğini anlatan güzel bir yazıdır: *“İçimizde, ebedi olarak yaşamak imtiyazına sahip Atatürk’ü, her 10 Kasım gününde milletçe fakat O’nun ebedi yolculuğunun hüznüyle anıyoruz. Hâlbuki Atatürk, istikbal Türkiye’si için gözyaşı değil, iftihadır, hayat ve ilham kaynağıdır, ümittir, ufuktur. Ve 10 Kasımın yanında, milletçe ışıklı gözlerle uğrunda çalıştığı hürriyet dolu mesut günlerin sevinç ve coşkunluğu ile de anılmalıdır.”*¹⁷⁷⁹

Afet İnan’a göre Türk gençleri Atatürk’e olan saygılarını gösterirken sadece Atatürk’ün ölüm yıldönümlerini değil doğum yıldönümlerini de kutlamalıdır. Türkiye Milli Talebe Federasyonu Merkez İcra Komitesi Afet İnan’ın Ulus gazetesinde çıkan *“Atatürk’ün doğum yıldönümü 19 Mayıs günü kutlanmalı”* yazısına dayanarak 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’nı aynı zamanda Atatürk’ün doğum günü olarak da kutlama kararı almıştır. Doğum yıldönümünün Türk gençlerine heyecan vereceğini düşünen Afet İnan, Atatürk ilgili bir anısını şöyle

¹⁷⁷⁶ **Dünya**, 10 Kasım 1953.

¹⁷⁷⁷ Afet İnan, *“Atatürk’ün doğum yıldönümü 19 Mayıs günü kutlanmalı”*, **Ulus**, 23 Kasım 1953.

¹⁷⁷⁸ **Ulus**, 23 Kasım 1953.

¹⁷⁷⁹ **Ulus**, 23 Kasım 1953.

anlatmıştır: “Bir gün, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Atatürk’e yabancı bir memleketten gelen ve bir ansiklopedi için olan mektubu göstermişti. Bunda, Atatürk’ün biyografyası isteniyor, aynı zamanda bilhassa doğum gününün kaydedilmesi rica ediliyordu. M. Kemal Atatürk bunun üzerine düşündü, fakat bu günü kendisi de bilmiyordu. Ancak annesinden işittiğine göre, bir bahar mevsiminde doğmuş olduğunu bildiğini hatırladı. Ay ve gün için ise aynen şöyle dediğini hatırlıyorum: “Bu bir 19 Mayıs günü niçin olmasın?”¹⁷⁸⁰

Afet İnan bu ansiklopediye verilmiş olan cevabın Cumhurbaşkanlığı arşivinde olması gerektiğini belirtmiştir. Selanik’teki onun doğduğu evin restore ettirilerek müze haline getirilmesini ve aziz naaşının Anıtkabir’e taşınmasını Atatürk’e yıldönümü yapmak için “güzel bir vesile” olarak gören Afet İnan, 19 Mayıs 1954’te Gazi M. Kemal Atatürk’ün 73’üncü doğum yıldönümünü bütün Türk aydınlarının kutlaması gerektiğini belirtmiştir.

4.2.12. Atatürk’ün İktisadi Meseleler Üzerindeki Düşünceleri¹⁷⁸¹

Afet İnan Türk ordusunun zaferle girdiği İzmir’de Mustafa Kemal Atatürk’ün 17 Şubat 1923’de İktisat Kongresi’nde şunları dediğini belirtmiştir: ¹⁷⁸² “Siyasi, askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi muzafferiyetler ile tetviç edilmezlerse, husule gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner... Bu itibarla, en kuvvetli ve parlak zaferimizin dahi, temin edebildiği ve daha edebileceği semeratı-nafiayı tespit için iktisadiyatımızın, hâkimiyet-i iktisadiyemizin temin ve tarsin ve tevsii lazımdır... Kılıç kullanan kol yorulur, nihayet kılıcı kınına koyar... Lakin sapan kullanan kol gün geçtikçe daha ziyade kuvvetlenir ve daha çok kuvvetlendikçe daha çok toprağa malik ve sahip olur.”¹⁷⁸³

Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olarak daima ülkenin ekonomisi ile yakından ilgilendiğini, hayatının son yıllarında beş yıllık iktisadi hükümet programına günlerce hazırlık yaptığını belirten Afet İnan’a göre 1938 yılında o’nun hastalık ıstırabını hafifleten haberin beş yıllık hükümet planının üç yılda tamamlanması müjdesi olduğunu kaydetmiştir. Atatürk’ün en son söylediği sözlerden biri “milletçe

¹⁷⁸⁰ **Ulus**, 27 Kasım 1953.

¹⁷⁸¹ Afet İnan, “M. Kemal Atatürk’ün İktisadi Meseleler Üzerindeki Düşünceleri”, **Ulus**, 30 Kasım 1953.

¹⁷⁸² **Ulus**, 30 Kasım 1953.

¹⁷⁸³ **Ulus**, 30 Kasım 1953.

iktisaden kuvvetli olarak, geleceğin tehlikeli günlerine hazırlanmalıyız” sözüdür. Atatürk’ün iktisat alanının kuramsal yönüyle ilgilenmenin ötesinde devlet adamları ile münakaşalara katıldığını belirten Afet İnan, Atatürk’ün düşüncelerini şöyle belirtmiştir: “Herhalde devletin, siyasi ve fikri hususlarda olduğu gibi bazı iktisadi işlerde de nazımlığını, prensip olarak kabul etmek caiz görülmelidir. Bu meselelerde ferdin teşebbüs hududunun ne olacağı ve nasıl tayin edilebileceğini ise, devleti idare edenlerin salahiyeti dâhilinde olabileceğini ve zamanın şartlarına da uygun olmasını münasip gördüğünü ifade etmiştir. “Ferdiyet inkişafının, mani karşısında kalmaya başladığı nokta, devlet faaliyetinin hududunu teşkil eder” sözü Atatürk’ün iktisadi devletçilik prensibinin izahlarından biridir.”¹⁷⁸⁴

Atatürk’ün devletçilik ilkesine göre az zamanda milleti ve ülkeyi refaha kavuşturmak için milletin yüksek menfaatleri göz önüne alınarak iktisad işlerine devlet eylemsel olarak katılmalıdır. Afet İnan’a göre Atatürk bahsedilen prensibin uygulanmasında demokratik esaslardan ayrılmayarak milletin genel menfaatini, ferdi menfaatlerden üstün tutmuştur.

4.2.13. Geçmişte bir istikbal: Mustafa Kemal Atatürk¹⁷⁸⁵

Afet İnan bu makalesinde Atatürk’ün biyografisini kaleme almıştır. Atatürk’ün hayatını her yönü ile ele alan biyografi şöyledir: ¹⁷⁸⁶ “Yıl 1881. Mayıs ayının çiçekli yeşil bir günü, Selanik koyuna hâkim yamaçtaki mahallenin üç katlı pembe evinde Zübeyde hanımın bir oğlu dünyaya gelmiştir. Rüsumatta(Gümrük idaresi) memur olan kocası Ali Rıza Efendi bu müjdeli haberden büyük sevinç duymuştur. Bu mütevazı Türk ailesi akraba ve mahalle muhiti küçük Mustafa’nın annesinin loğusa yatağını günlerce ziyaret ettiler. Bu beşikte yatan sarışın çocuğun elli sekiz yıl sonra Osmanlı İmparatorlarının İstanbul’daki Dolmabahçe sarayında Türkiye’nin ilk Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk olarak bir sonbahar ayında (10 Kasım 1938) ölümüne bütün Türk Milletiyle beraber dünya milletlerinin acı duyarak ağlayacaklarını Selanikli akraba ve dostları o zaman acaba hiç akıllarına getirmişler midir?¹⁷⁸⁷

¹⁷⁸⁴ **Ulus**, 30 Kasım 1953.

¹⁷⁸⁵ Afet İnan, “Geçmişte bir istikbal: Mustafa Kemal Atatürk”, **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁷⁸⁶ **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁷⁸⁷ **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1954, s.6.

Afet İnan bu soruya hayır cevabını vermiştir. Çünkü küçük Mustafa'nın o tarihte Osmanlı Devletinin başında bulunan hanedana mensup bir veliaht olarak doğmadığını, o'nun sadece Osmanlı İmparatorluğunun bir tebaası olarak nüfus kütüğüne yazıldığını belirtmiştir: “... Fakat yarım asırlık ömründe Türkiye'yi kurtarmış muzafer bir başkumandan, Türkiye Cumhuriyetini kurmuş bir devlet reisi milletine birçok inkılaplar hediye eden inkılapçı ve nihayet dünya milletleri tarafından büyük adam tanınan bir Türk olarak tarihe kaydedilmiştir. Bugün dahi Türkiye, Atatürk Türkiye'si diye anılır, Onun için onu Selanik nüfus kütüğünden itibaren tarih sayfelerindeki hayatını bilmek yarım asırlık Türk tarihini tetkik etmek demektir.”¹⁷⁸⁸

Babasının küçük Mustafa'yı yeni mekteplerde okutmak istediğine karşı annesinin o'nu dini bir okula gönderme eğilimi ağır basmakta, bu iki düşüncenin çarpışması Afet İnan'ın tabiriyle “ Mustafa'da ilklerin izini” bırakmıştır: “Annenin arzusu sadece mektebe başlama törenini yapmakla yerine getiriliyor. Baba ise oğlunu ertesi gün yeni tarz mektebe kayıt ettiriyor. Fakat ne yazık ki genç baba oğlunun okumasına şahit olamayacaktır. Mustafa daha ilkokul çaığında babadan yetim kalmıştır. Fakat tahsil fikri devam ediyor, her şeye rağmen o okuyor. Selanik Askeri Rüştîyesine imtihana giriyor. Burada matematik öğretmeni Mustafa Efendi kendisinin kabiliyet ve kemaline hayran olduğu için ona Kemal adını veriyor. Mustafa Kemal 1805'de ilk defa doğduğu şehirden çıkarak Manastır Askeri İdadisine yatılı talebe olarak giriyor. Orada şiir ve edebiyata merak sarmıştır. Tatil zamanlarında Selanik'te Fransızcasını ilerletiyor, Mustafa Kemal İstanbul Harp okulunun piyade sınıfında kayıtlı. Bir taraftan normal derslerine çalışırken diğer taraftan gizli olan hür fikirli şiir ve yazıları okuyor ve sınıf dışında arkadaş grupları aralarında münakaşalar ve münazaralar yapıyorlar, hitabete meraklıdır.”¹⁷⁸⁹

1902 yılında Harp Akademisine geçen M. Kemal, bir yandan askeri derslerine çalışarak mesleki bilgilerini geliştirirken öteki taraftan Osmanlı İmparatorluğunun gidişatı üzerine kafa yormakta ve siyasi düşünceler üzerine kendini meşgul etmektedir: “M. Kemal istibdat idaresini İstanbul da daha yakından hisseder olmuştı. Harp Akademisinin mahdut sayıda olan genç subay talebeleri yeni hür fikirler etrafında toplanmakta hatta el yazısıyla bir de gazete çıkarmaktan

¹⁷⁸⁸ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁷⁸⁹ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

çekinmemişlerdir. Binlerce Harp Okulu talebesine hitap eden bu yazılar M. Kemal'in kaleminden çıkıyor ve böyle bir gizli teşekkülü O idare ediyordu. Bu hal mektep idaresi tarafından haber alınınca kendilerine karşı cezai tedbir alınmadığı ve müsamaha ile karşılandığını bizzat M. Kemal hatıratında itiraf etmiştir. O üç yıllık talebeliği esnasında anlayışlı, zeki ve çalışkan bir kişi olarak hocalarının takdirini ve dikkat nazarlarını çekmekle beraber kendi benliğinde bir volkan gibi kaynıyordu. O mana ve mahiyetini bir türlü anlayamadığı duyguların tesirleri altında küskün kederli ve içinden gelen bir isyan duygusu ile dolu bir halde yaşıyor, okuyor ne bulursa okuyor. Akademi ve şehir muhitinde müşahede ve tetkikleri onda derin izler bırakacak kadar kuvvetlidir. Hocalarının verdiği askeri problemleri halletmeye çalışırken o adeta istikbalin meydan muharebesini idare eden bir kumandan edasındadır."¹⁷⁹⁰

11 Ocak 1905 yılında yüzbaşı rütbesi ile mezun olan M. Kemal siyasi faaliyetlerine devam ettiği için birkaç ay tutuklanarak hapse giriyor ve hapisten çıkınca Şam'a beşinci ordunun merkezine gönderiliyor. "Bu münasebetle Osmanlı idaresinin Suriye'deki durumuna yakından şahit olmuş ve çeşitli fırsatlarla bir memleketin her tarafını gezmiştir. O sivil ve askeri idareyi iyi görmüyor. 1906 yılının Ekim ayında birkaç fikir arkadaşı ile beraber "Vatan ve Hürriyet" namı altında gizli siyasi bir cemiyet kuruyor ve Suriye, Lübnan ve Filistin'deki bazı merkezlerde bu cemiyetin şubelerini yaymaya çalışıyordu. Fakat O, bu cemiyeti asıl Makedonya'da faaliyete geçirmek istiyordu. Bazı arkadaşlarının yardımıyla Selanik'te bu siyasi cemiyetin bir şubesini kurabilmiş ise de askeri vazifesinin başına dönmek zorunda kalışı onu tekrar Suriye'ye gitmeye mecbur etmiştir."

¹⁷⁹¹

1907 senesinde kıdemli yüzbaşı rütbesi ile Makedonya Üçüncü Ordu Müdürlüğünde görev alıyor. Kendi kurduğu gizli cemiyetin Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içinde yer aldığını görünce o'da bu cemiyete giriyor: " 23 Temmuz 1908 Hürriyet ilanı Osmanlı Devletinde İkinci Meşrutiyet devridir. M. Kemal bu inkılaptan sonra ordunun politika ile uğraşmasını istememektedir. Bu itibarla asıl ordunun ıslahını ve subayların talim ve terbiyesinin esas olduğunu kabul ettirmek için uğraşmış ise de iktidarı ele alan ve siyasi bir parti olarak iş başına geçen İttihat ve Terakki mensupları bu fikri sonuna kadar kabul etmemişlerdir. Bu

¹⁷⁹⁰ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁷⁹¹ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

sıralarda Trablusgarp'ta hürriyete karşı gelmek isteyenlerin durumunu tetkike gönderilen M. Kemal dönüşte Girit'e de uğramıştır.”¹⁷⁹²

31 Mart vakası diye bilinen irtica hareketine karşı Hareket Ordusu'nun kurmay subaylığını yapan M. Kemal, İstanbul halkına karşı okunan beyannameyi kendi kaleme almıştır. Bu yıllarda askeri meselelere ait tercüme ve broşürleri yayımladı: *“Bu yıllarda o tenkit ettiği Osmanlı ordu teşkilatını ıslah etmek ve gelecek harp için esaslı bir surette hazırlamak fikrinde idi. Fakat ne rütbesi ve de vazifesi bu şümüllü işe müsait değildi. Selanik'te alay kumandanı iken Arnavutluk'tan çıkan ihtilal hareketine Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşanın Kurmay başkanı sıfatı ile iştirak etti. 1910 da O Fransa'dadır. Picardie askeri manevralarında Türk ordusunu temsilen gitmişti. Eylül 1911 M. Kemal'e Genelkurmay Başkanlığında bir memuriyet verilmiştir. Fakat o sırada İtalyanlar Trablusgarp'a hücum ediyorlar. O Mısır yoluyla buradaki müdafaaya koştu. O sırada binbaşılığa terfi etmişti. 1912 yılında Tobruk ve Derne karargâhlarındaki mukavemet hareketlerine iştirak etti. Ekim 1912 de Balkan harbinin ilan edildiğin işitince Avrupa yolu ile Romanya üzerinden İstanbul'a ulaştı. Hemen Gelibolu yarım adasını korumak için teşkil edilen Bolayır kolordusu kurmay başkanı sıfatı ile bu kumandanlık vazifesini üzerine aldı. Bundan sonra Edirne'nin istirdadında bulundu. Tam bir sene sonra O, Sofya merkez olmak üzere Bükreş, Belgrad ve Çetine ataşemiliterliklerinde bulunmuştur. Birinci Cihan Harbine katılan Osmanlı Ordusunda fiilen çalışmak arzusu üzerine Gelibolu yarım adasındaki on dokuzuncu tümen kumandanlığına getirilmiştir.*”¹⁷⁹³

18 Mart 1915 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçemeyen İtilaf kuvvetleri karadan asker çıkarmak istediler. M. Kemal Anafartalar tarafında emrindeki kuvvetleri iyi idare ederek düşmanın ilerlemesini önlemiş, bu çatışmalarda M. Kemal şahsi cesaretinin yanında komutanlık vasıflarını da kullanmıştır. *“... Bu muharebe esnasında cebindeki saate isabet ederek onu parçalayan misket kendisini yaralamaktan korumuştur.1 Haziran 1915 de albay olan M. Kemal Generaldir. Doğu cephesindeki kolordu kumandanlık vazifesini almıştır. Burada müdafaa harpleri yapmakla beraber Bitlis ve Muşu da düşman elinden geri aldı. Bu sıralarda Osmanlı devleti başkumandanlığı müttefiklerin Alman kumandanlarıyla Suriye, Filistin üzerinde bazı askeri planlar tertip ederek General M. Kemale de burada vazife teklif*

¹⁷⁹² Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁷⁹³ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

etmişlerdir. Fakat O umumi durumu mütalaa ettiğinden bu tertiplerin muvaffak olamayacağını ve memleketin umumi zaafını, mülki idarenin artık güvenilemeyecek bir hale geldiğini, iktisadi hayatın felce uğradığını ve bunlara çare olarak tavsiyelerde bulunan bir raporu Başkumandanlığa verdi.(Eylül 1917) Onun bu fikirleri kabul edilmedi, tekrar Doğu cephesindeki ikinci ordu kumandanlığına döndü.”¹⁷⁹⁴

1917 yılında Veliaht Vahdettin ile Almanya İmparatoru’nun ziyaretine giden M. Kemal İttifak Devletlerinin kaybedeceğini önceden kestirebilmiştir. Almanya dönüşü hastalığının tedavisi için Karlsbada gitti. “...Burada geçen günlerinde M. Kemal memleketin durumunu daha sükûnetle mütalaa etmeye ve çareler aramaya aynı zamanda da pek çok kitap okumaya fırsat buldu. Bu sırada onun önceden görerek söyledikleri Suriye cephesinde Osmanlı ordusu aleyhine tahakkuk etmişti. Temmuz 1918 de padişah olan Vahdettin, M. Kemali Filistin’deki yedinci orduya tayin ettirdi. Fakat düşman umumi taarruzunun önüne geçmek imkânsızdı. Nitekim Osmanlı ordusu yer yer mukavemet etmekle beraber Haleb’e kadar çekilmek mecburiyetinde kaldı. Bu arada Bulgarlar Selanik mütarekesini imzaladılar. Ekim 1918 de Osmanlı Devleti Mondros mütarekesini imzaladığı vakit alman kumandanının Suriye cephesinden ayrılması icap ettiğinden M. Kemal Yıldırım orduları Grubu Kumandanlığını almak mecburiyetinde kaldı.”¹⁷⁹⁵

Mustafa Kemal Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına geçince İstanbul Hükümeti’ni ikaz eden telgraflar çekmekten vazgeçmeyerek memleketin düştüğü durumu Sadrazam’a bildirmiştir. Afet İnan, İstanbul Hükümeti’nin aciz bir vaziyette duruma hâkim olmaktan uzak olduğunu ve M. Kemal’in ordusunun başından alınarak İstanbul’a çağrıldığını belirtmiştir. “...Devlet merkezinde umumi mağlubiyetin acısı pek çetin günlerin geçmesine vesile olmuştu. O, Mayıs 1919’a kadar İstanbul’da siyasi faaliyette bulundu ve memleketi bu işgal durumundan kurtarmak için kendi fikirlerine taraftar toplayarak planlarını hazırlamakla meşgul oldu. General M. Kemal ile Osmanlı devletinden aldığı son resmi vazife ordu müfettişliği ve kendi bölgesindeki idareye emirler verme salahiyetine haizdi.

¹⁷⁹⁴ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁷⁹⁵ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

Hayatının kırkinci yılına bastığı ayda General M. Kemal Türkiye'yi kurtarma ve yeni bir devlet kurma tarihinin başlangıcındadır."¹⁷⁹⁶

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı günün kurtuluşun ilk günü sayıldığını belirten Afet İnan, O'nun hemen işe koyulduğuna işaret etmiştir. *"Haziran 1919 Amasya'dan telgraf telleri işliyor. "Vatanın tamamıyeti milletin istiklali tehlikededir" sözleriyle bütün kumandan ve valilere alarm işareti veriliyor, Erzurum ve Sivas siyasi kongrelerine memleket mümessillerini davet eden bu imza sahibi kimdir? Resmi sıfatı ordu müfettişi ve padişahın fahri yaveri. millet soruyor, bu kumandanın geçmişi nedir? Onun yukarıda izah ettiğimiz hayatı, Türkiye'ye yayılıyor. Osmanlı İmparatorluğunun hemen bütün nişanlarını taşıyan resmi elden ele dolaşıyor. O, Birinci Cihan Harbinde mağlup çıkan bir devletin ordusunda muzaffer, münekkit ve muvaffak bir kumandandır.*"¹⁷⁹⁷

Afet İnan, memleketin genel durumunun bu esnada pek iç acıcı olmadığını, Mondros Mütarekesi'nin bütün memleketi kan kusturduğunu, buna karşı ise Osmanlı Hanedanı'nı ve hükümetinin koşulsuz itaat içinde olduğunu belirtmiştir: *"Adeta galip devletlerin isteğini yerine getirmek için iktidar mevkiindedir. Ekalliyetler yabancı devletlerin maksatları için çalışıyorlar ve cemiyetler kuruyorlar, memleketin asıl sahibi Türk halkı başsız, teşkilatsız, endişe içinde. Fakat umumi durumu hoş görmeyen bir halde. Kurtulma ve istiklal fikirlerini ancak mahalli düşünebiliyorlar. Eğer bu teşekküller muvaffak olursa Türkiye Selçuk devletinin inkırazı sıralarındaki gibi küçük devletlere ayrılacaktır. Bunların elbette uzun müddet yaşamasına imkân olmayacaktır. Batı ve Güney bölgelerinde silahlı mukavemetler de yer yer başlamıştır. Fakat üstün düşman kuvvetleri karşısında çekilmeler hatta bazı yerlerde panik halini alan kaçmalar, İç Anadolu'ya doğru akmaktadırlar. Coğrafi durumun tabii mihrakı bu Orta Anadolu'dur. Şimdi bütün iyi niyetlerle yapılan bu hareketleri teşkilatlandırarak ve toplayacak bir önder lazımdır. Eğer bu önder çıkmazsa devletin istiklali, memleketin akıbeti tehlikededir. Bu yer yer toplanan Milis kuvvetleri de dağılmaya mahkûmdur. İşte bu birliğin müjdecisi Mustafa Kemal adını taşıyor.*"¹⁷⁹⁸

1919 Temmuz'unda M. Kemal'in askeri sıfatlarından ayrıldığını ve İstanbul Hükümeti'ne isyan ettiğini söyleyen Afet İnan, şöyle devam ediyor: *"... Eylülde*

¹⁷⁹⁶ **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁷⁹⁷ **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1954,s.6.

¹⁷⁹⁸ **Yeni İstanbul**, 10 Kasım 1954,s.6.

*Sivas kongresinin reisi doğu ve batı vilayetleri siyasi cemiyetlerin birleştiricisi olarak meydana çıkıyor.1919'un son ayında Ankara'ya geliyor. 1920 yılı ise memlekette yer yer yarılan mücadelenin birleştirici bir baş etrafında toplanmaya başlamışını kayıt eder. Şimdi 1920 ile 1923 yılları arasındaki zamanda Türkiye'ye bakalım: Maddi kuvvet başlangıçta hemen hiç yok gibidir. Fakat 1922 Eylülünde düşman ordularını denize dökcek bir duruma gelmiştir. Belki sayıca, malzemece üstün değildir. Fakat muntazam teşkilat haline gelen memleket kuvvetleri yüksek başkumandan ve değerli kumandanlar tarafından idare edilerek bir vatan kurtarmıştır. Siyasi vaziyeti Türkiye Büyük Millet Meclisi ve memleket idaresini onun hükümeti eline almıştır. Bunların da reisi aynı başkumandandır. Filhakika bütün bu harp yılları en kritik zamanlardır: Padişah tarafı Mustafa Kemal tarafı. Böylelikle dâhilde millet kuvvetleri ikiye ayrılmıştır. Diğer taraftan da düşman üstün kuvvetlerle memleket içerilerine ilerliyor. Birinci ve ikinci İnönü harbi Sakarya meydan muharebesi ve nihayet büyük taarruz ile düşmanların askeri kuvvetleri memleketten atılmıştır.*¹⁷⁹⁹

1922 senesinin Ekim ayında M. Kemal TBMM'de "Milletiniz tek bir adam gibi gösterdiği sarsılmaz vahdet ve gayret sayesinde bu muvaffakiyeti ihraz etmiştir" demiştir. Yapılan savaşlar sonucu M. Kemal'e Gazi unvanı ve Mareşal rütbesi verilmiştir. "...Ve yine B.M. Meclisi tarafından geniş salâhiyetlere Baş Kumandan naspedilmiştir. Bütün bu askeri muvaffakiyetlere baş olduğunu tarih vesikaları bize bildiriyor. Diğer taraftan G. M. Kemal bir hükümet kurmak için Parlamento toplamayı esas telakki etmiştir. 24 Temmuz 1923 de imza edilen Lozan muahedesiyle bu hükümet bütün dünya devletleri tarafından meşru sayılmıştır. 29 Ekim 1923 tarihi Cumhuriyetin ilanı ve ilk Cumhurbaşkanı G. Mustafa Kemal'in Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmesidir. Bundan sonra artık bir Osmanlı saltanatı ve halifeliği kalmamıştır.

Afet İnan, M. Kemal'in 1923'ten 1938'e kadar on beş yıl boyunca Devlet Reisi olarak kaldığını; 1934 yılından itibaren de Büyük Millet Meclisinin o'na verdiği soyadı ile "Atatürk" diye anılmaya başlandığını ifade etmiştir. "... Doğu ve kuzey devletleri ile dost geçinmeyi Balkan devletleri ile bir Balkan birliği kurma siyasetini hedef tutmuştur. Memleketi imar ettirmek ve yeniden yükseltmek için çabalamıştır...

¹⁷⁹⁹ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954,s.6.

O milletin sevgilisi ve dünyanın hayranlığını sadece bir asker olarak üzerine celbetseydi. Belki de tarih sahifelerinde kalmakla yetinecekti. Fakat bugün dahi Atatürk'ün aşıladığı fikirler Türkiye 'de ve dünyada tazeliğini muhafaza etmektedir.” Afet İnan yazmış olduğu biyografiyi şu sözlerle bitirmiştir:

“Vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı her şeyi kara görüyordu. “Mademki hiçiz ve sıfıra varacağız dünyadaki muvakkat ömür esnasında neşe ve saadete yer bulunmaz” diyorlardı. Başka kitaplar okudum, bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki: “mademki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve şatır olalım.” Ben kendi karakterim itibarıyla ikinci hayat telakkisini tercih ediyordum, fakat şu kayıtlar içinde: Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar bedbahttırlar. Besbelli ki o adam fert sıfatıyla mahvolacaktır. Herhangi bir şahsın, yaşadıkça memnun ve mesut olması için lazım gelen şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Makul bir adam, ancak suretle hareket edebilir. İşte bu suretle Kemal Atatürk geçmişte bir istikbaldir.”¹⁸⁰⁰

4.2.14. Tarihi hatıralarımızı Korumak ve Yaşatmakla Geleceğe Güvenebiliriz¹⁸⁰¹

İstiklal Savaşı Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin üzerinden otuz üç sene geçtiğini belirten Afet İnan, kendi tabiriyle “ zaman çemberi” dönerken çok iyi bilinen tarihi olayların kitap sayfalarında kalmasından ziyade tarihi hatıralarımızın kalıcı hale getirilmesi ve bütün medeni milletler gibi gelecek nesillere hitap edecek müzelerin, abidelerin yapılmasının zorunlu olduğunu bildirmiştir. Afet İnan geçmişe giderek şu değerli açıklamalarda bulunmuştur: “ Bizim yurdumuz, her devir tarihimiz için en zengin müze ve abideleri sinesinde toplayan bir yerdir. Bugün, bir Türk Osmanlı ve Türk Selçuk eserini, en küçüğünden en abidevi olanına kadar, gördüğüm zaman, yazılı bilgilerime eklenen bu maddi eserler karşısında en büyük milli heyecanı ve Türk milletine mensup olmaktan mutluluk duyuyorum.”¹⁸⁰²

Afet İnan bu durumun her Türk vatandaşı için böyle olduğunu, İstiklal savaşını ilkokul sıralarında idrak ederek kederli, sıkıntılı, fakat ümitli günlerin geride kaldığını belirtmiştir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde devam eden bu ölüm kalım savaşında birçok hikâyeyi tüyleri ürpererek yaşayan Afet İnan kendi ruh halini şöyle anlatmıştır: “Dâhili harp safhasında bizler, tüfek mitralyöz ve top sesleri

¹⁸⁰⁰ Yeni İstanbul, 10 Kasım 1954, s.6.

¹⁸⁰¹ Afet İnan, “Tarihi hatıralarımızı korumak ve yaşatmakla geleceğe güvenebiliriz”, **Zafer**, 26 Nisan 1955.

¹⁸⁰² **Zafer**, 26 Nisan 1955, s.7.

kulaklarımızda uğultular yaparken, korku ve heyecan çektik. Büyük taarruzun neticesi haberi, Elmalı(Antalya) 'ya geldiği gece, her evden sevinç silah sesleri duyulduğunu bugün gibi hatırlarım. İşte daha nice safhalar Anadolu'da böyle yaşandı. Bugün bile, bu heyecanlı günleri tekrar hatırlarız. Fakat bu benim duygularımı çocuklarıma aynı heyecanlı kutsiyetle duyurmak mümkün mü? Şüphesiz ki hayır. Ancak, her Türk ana ve babası bu yaşadığı tarihi devreleri, çocuklarına intikal ettirmek istemez mi?" ¹⁸⁰³Dumlupınar Zafer Tepesi'nde bütün halkın, köylülerin bu savaş meydanında anma günlerinde toplandıklarını belirten Afet İnan, Zafertepe'nin yamacındaki Çal köyünde neler olup bittiğini anlatmıştır:

"Bundan otuz üç yıl önce, Ağustos ayının son günlerinde, Zafer tepenin yamacındaki Çalköyü bir mahşer yeri olmuştu. O günleri gözleri ile görenler, bu yıl dönümlerinde bir bayram sevinci içinde anlatırlar: Çalköylü İsmail Batarya, İstiklal Savaşı esnasında er olarak bu yerlerde çarpışmış. Vakur tavrı, sakın duruşu ile derin bir ah çekerek derki: " Harp Sakarya'da idi, buralarda sadece düşmanı kovaladık". Fakat İsmail Batarya bu sözlerine, taarruzdan önce Kocatepe sırtlarındaki karargâhta olduğunu hatırlayarak, ilave der: "Büyük taarruzdan önce, aramızda bir türkü söyleniyordu; bu beyitlerden hatırımda kalan şudur: " Sırma saçlı gelinler düşmana kaldı" bu hepimize o kadar tesir ediyordu ki, nihayet kumandan bu türküyü yasak etmek zorunda kaldı." Büyük taarruzun Gazi eri İsmail Batarya sözlerini şöyle tamamlar: "Gazi Paşa'nın emriyle düşmanı kovaladık gitti." Aynı köyden Ahmet Çıra ise bir hatip edası ile o zaman bizim kuvvetlerimize düşmanın durumu hakkında verdiği haber üzerine, bir subayımızın " Bu dediklerin doğru ise işte o zaman cümbüş olur" dediğini, o kadar canlı anlatır ki, bunu dinleyenler bugün dahi heyecan duyarlar." ¹⁸⁰⁴

Afet İnan, Avrupa'da savaş meydanlarını gezdiği zaman çeşitli panoramik müzelerin olduğu örneğini vererek Büyük Taarruza katılmış olanların savaşta yaşamış olduklarını yazılı olarak kaydetmek gerektiği üzerinde durmuştur. Afet İnan, gelecek yıllarda daha kapsamlı anıtlar, abideler ve parklar yapılarak bir savaş müzesi yapılabileceğini, bu sayede ebedi olan milli varlığımızın yâd edilerek münevver Türk gençliği için çok güzel bir milli bir hazine olacağını belirtmiştir. Afet İnan şöyle özetlemiştir: *"Dünyanın neresine giderseniz gidiniz, her merkez bir askeri müzeyi ihtiva eder. Bizim gibi cihangir bir milletin ise, en az ehemmiyet verdiğimiz mesele, esefle kaydetmek lazımdır ki, bu konudur. Askerlerimiz vatanları için fedakârlık yaparlar, muharebeler kazanırlar, Devletin kurulmasını hazırlarlar ve yurdu korumak için vazife alırlar. İşte tarihin vazifesi, bu fedakâr vatan evlatlarının hatırasını yaşatmaktır. Afyon bu işe hazırlanıyor ve yine en büyük yardımı, Türk*

¹⁸⁰³ Zafer, 26 Nisan 1955, s.7.

¹⁸⁰⁴ Zafer, 26 Nisan 1955.

ordusundan almaktadır. Şimdiden bu müzeyi ve diğer tesis anıtları görür gibi oluyor ve sevinç duyuyorum... Böylece tarihi hatıralarımızı korumak ve yaşatmakla Türk milletinin geleceğine güvenebiliriz.”¹⁸⁰⁵

4.2.15. Atatürk’ün Muvaffakiyet Sırları¹⁸⁰⁶

Atatürk Osmanlı İmparatorluğunun bir vilayeti olan Selanik’te dünyaya gelmiştir. Okulda Mustafa Kemal adını alan Atatürk kurmaylık rütbesine kadar muntazam bir eğitim dönemi geçirmiş, çökmekte olan imparatorluğun son savaşlarında komutanlık vasıflarını bütün enerjisi ile kanıtlayarak başarılar kazanmıştır. 1881 yılında Osmanlı tebaası olarak doğan Atatürk, 1938 yılında Türkiye devletinin kurucusu ve Türk milletinin kurtarıcı Cumhurbaşkanı olarak hayatı son bulmuştur. Afet İnan, Atatürk’ün bir mayıs ayında dünyaya gözlerini açtığını ve yine bir mayıs ayında kurtuluş hareketine başladığını, bu sebepten dolayı mayıs ayını bizim için “*doğacak güneşin şafak aydınlığı*” olarak görmekte ve şu soruyu sormaktadır: “ *Fakat bu sabahın ilk aydınlıklarını karartan bahar fırtınalarını, memleketin ufuklarından atabilen Türk kudreti olmamış mıdır?*”¹⁸⁰⁷

Atatürk’ü Türk milletinin bir şefi, bir sembolü olarak gören Afet İnan, bireylerin vücuda getirdikleri eserler ile büyük adamların ise başardığı muvaffakiyetlerle tarihe geçeceklerini belirtmiş, “*Bugün münevver Türk gençliği Atatürk’ten neler almalıdır? Onun muvaffakiyet sırları nelerdir? O, dünya milletleri tarafından neden büyük adam olarak tanınmıştır?*” sorularının cevabını vermeye çalışmıştır. Atatürk’ün hayatında karşılaştığı bütün güçlülere rağmen daima muvaffak olmuş bir insan olduğunu belirten Afet İnan, bu başarının sırlarını şöyle izah etmiştir:

“1- Evvela, muntazam normal bir tahsil devresinde mesleki bilgilerle mücehhez olmuş ve hayatı boyunca okumuş ve memleketin fikir adamlarıyla konuşmuş münakaşalar yapmıştır. O zamanın bilgileri ile daima mücehhez olmuştur. 2- Fıtraten zekâ kudretinde, vuzuh ve muhakeme kabiliyeti üstün bir haslet olarak kendisinde mevcuttur. 3- Cesaretlidir, çünkü yapacağı işlerde muvaffak olmak için bütün şartları hazırlamasını tamamlayarak ve karşısındakinin neler yapabileceğini hesap ederek, onlara karşı tedbirli hareket etmeyi önceden kararlaştırmıştır. Mesela, büyük taarruza karar verdiği zaman planlarını tespit ettirirken, düşman kuvvetlerinin mukabil ne gibi hareketler

¹⁸⁰⁵ Zafer, 26 Nisan 1955.

¹⁸⁰⁶ Afet İnan, “Atatürk’ün muvaffakiyet sırları”, **Yeni İstanbul**, 23 Mayıs 1955,s.5. Gazete haberi için bkz.: Ek-22.

¹⁸⁰⁷ **Yeni İstanbul**, 23 Mayıs 1955, s.5.

yapabileceğini hesap ettiğini ve en kötü ihtimallere göre dahi, tedbirler almayı önceden düşündüğünü söylerdi. 4- O, daima mesuliyeti üzerine almıştır. Çünkü hangi işte olursa olsun, mesuliyeti müdrik kimselerin başarılarına inanmıştır. Atatürk'ün mesuliyet bahsinde, telkin ettiği fikir şudur: “ Mesuliyeti üzerine almak cesaret ve hevesi her işte en çok lazım olan bir haslettir. Birçok insanlar, mesuliyetin başkalarında olduğunu bildikleri zaman, en cesur ve cüretkâr olurlar, fakat eğer mesuliyet kendilerinde olursa bu cesaret ve cüretin azaldığı ve çekingen oldukları görülür. Hâlbuki mesuliyeti bilerek hesaplayarak üzerine alan insanlar, küçük ve büyük aldıkları bütün işlerde başarı gösterirler.” 5- Atatürk, bütün işlerinde milli ve medeni his ile hareket etmiştir. O, sınırlarını en son Türk nesillerinin kanları ile yoğurup çizdiği bir Türk vatanında, vatan mefhumunu manalandırmış bir önderdir. Çünkü nice vatan evlatlarının harp meydanlarındaki ölüm iniltilerini, kulakları ile işitmiş ve ıstırap çekmiştir. Devlet sınırlarını terk etmenin acısını asla unutmamıştır. Fakat o prensip olarak kabul ettiği Misak-ı Milli hudutlarını “Milli hudutlar dâhilinde vatan bir küldür” formülü içinde benimsemiş ve bütün hayatı boyunca bu Türk vatanında Türk mevcudiyetinin tarihi temellerinde medeniyet unsurlarını bulmaya çalışmıştır. Atatürk'ün Türk milletine en büyük vasiyeti bence şu üç kelimedede hülasa edilmiştir. Türk, Öğün, Çalış, Güven. Bu sözleri Ankara'daki Güvenlik anıtı için yazdırırken yanında bulunmuş ve izahlarını dinlemiştim. O, diyordu ki: “Türklük esastır. Bu mevcudiyeti tarih içinde araştırmak, müstensel bir tarih zinciri içinde tespit edilecek Türk medeniyeti ile övünmek yerinde olur. Fakat bu övünmeye layık olabilmek için, bu gün çalışmak lazımdır. Her sahada, bilhassa medeniyet âlemine vermek için, çalışkan olmayı hedef tutmalıdır.””
1808

Afet İnan, tarihle övünebilen milletlerin istikbale güvenle bakabileceklerini, Atatürk'ün prensiplerinin ve nasihatlerinin Türk gençliğine önderlik edeceğini ve herkese düstur olması gerektiğini belirtmiştir.

4.2.16. Atatürk'ün Kurduğu Türk Tarih Kurumu 25 Yaşında¹⁸⁰⁹

Afet İnan 25 yıl önce Nisan ayında kurularak 18 kişi olarak çalışmalara başlayan Türk Tarih Heyeti'nin Türklerin Medeniyete Hizmetleri konusunda Afet İnan'ın ifadesiyle “okula gider gibi” bütün heyetin konusuna çalıştığını ve çetin tartışmaların yaşandığını belirtmiştir. Gecelere kadar devam eden toplantılarda yemek saatlerinde dahi tartışmalara devam edilmesi, ekmek araları ile geçirilen yemek saatlerinde tartışmalara devam edilmesi bu toplantıların ciddiyetini anlatmak için kâfidir. Afet İnan o günün şartlarını ve havasını şöyle anlatmıştır: “ Bu toplantılar pek sık ve ekseriya hararetili olurdu. Atatürk de zaman zaman Türk Tarih Kurumu merkezine gelir ve bu münakaşaları takip ederdi. Yaz aylarında Dolmabahçe sarayında hususi dairesi bulunan Türk Tarih Kurumu, sayısı 70'i bulan

¹⁸⁰⁸ Yeni İstanbul, 23 Mayıs 1955, s.5.

¹⁸⁰⁹ Afet İnan, “Atatürk'ün Kurduğu Türk Tarih Kurumu 25 yaşında”, Cumhuriyet, 24 Nisan 1956.

bir kalabalık ile büyük salonlarda bu ilmi münakaşa ve tetkiklere devam edilirdi... ”¹⁸¹⁰

Afet İnan, Atatürk gibi bir devlet adamının Türk Tarih Kurumunu kurdurmasını büyük bir devrim olarak görmüş olup Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yaşaması için milletinin tarihini sağlamlaştırma amacında olduğunu belirtmiştir. Mondros ve Sevr Antlaşmasında Anadolu parçalanmak istenirken Türk milletinin medeniyeti ve tarihi de inkâr edilmişti. Afet İnan şu bilgileri vermiştir: *“İşte Atatürk bu acıyı en derinden hissettiği için sulh ve sükûn devrine kavuşturduğu Türk milletini, Türk topraklarındaki medeniyete haklı olarak sahip olduğu tarih ilminin yeni metotlar ile ortaya koymak istemiştir. Çünkü Anadolu’ya türlü devirlerde göçler ve istilalar olduğu muhakkak idi... O halde bu göçler zincirinin halkalarını tamamlamak ve Türk kavmi ile ilgisini bulmak lazımdı. Bilhassa Anadolu’daki tarihi temelimizi derinliklerde aramak icap ediyordu. İşte bütün bunların mantıki ve ilmi cevaplarını bulacak bir ilim heyetinin ve fakültesinin de olması gerekiyordu. Tarihimizi sadece yabancılardan öğrenmeyecek, aynı zamanda, kendi mütehasşislarımızdan tetkik etmesi ve ortaya koyması milli ve esas gaye idi.”¹⁸¹¹*

Afet İnan 1931 yılında Atatürk’ün kendilerine şöyle telkinde bulunduğunu belirtir: *“Müstakil ilmi bir kurum olarak çalışacaksınız... Bu teşekkülün istikbali ise bir ilim akademisi olmaktır.”¹⁸¹²* Atatürk’ün bu telkinlerinin sonucu bilimsel bir çalışma ortamının oluştuğunu ve bu çalışmaların neticesinde Türk Tarihini Araştırma Kurumunun bir cemiyet haline geldiğini belirten Afet İnan, bu sayede 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kanunu yürürlüğe girerek 1936 yılında faaliyete geçtiğini ifade etmiştir. Atatürk, Türk Devletlerinin tarihi, medeniyetteki yeri ve Anadolu’daki geçmişin araştırılması için Türk Tarih Kurumunun kurulmasına ön ayak olmuştur. Afet İnan aldığı notlara bakarak Atatürk’ün 1930 yılının Ağustos ayında “medeniyet” kelimesini şöyle tarif ettiğini belirtir: *“Medeniyet bir insan cemiyetinin devlet hayatında, fikir hayatında yani ilimde, içtimaiyatta ve güzel sanatlarda, iktisadi hayatta yani ziraatta, zanaatta, ticarete, kara, deniz ve hava münakalatçılığında yapabildiği şeylerin muhassalasıdır. Bir milletin medeniyeti dendiği zaman hars namı altında saydığımız üç nevi faaliyet muhassalasından hariç*

¹⁸¹⁰ *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1956, s.2.

¹⁸¹¹ *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1956, s.2.

¹⁸¹² *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1956, s.2.

ve başka bir şey olamayacağını zannederim. Şüphesiz her insan cemiyetin harsı, yani medeniyet derecesi bir olmaz. Bu farklar, devlet, fikir, iktisadi hayatların her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi, bu fark üçünün muhassalası üzerinde de görünür. Mühim olan muhassalalar üzerindeki farktır. Yüksek bir hars, onun sahibi olan millette kalmaz, diğer milletlere de tesirini gösterir, büyük bir kıtalara şamil olur. Belki bu itibarla olacak bazı milletler yüksek ve şamil harsa medeniyet diyorlar.”¹⁸¹³

4. 2.17. Atatürk ve Güzel Sanatlar¹⁸¹⁴

Atatürk’ün “İnsanların hayatına, faaliyetine hâkim olan kuvvet ibda ve icat kabiliyetidir.” sözü ile cümlelerine başlayan Afet İnan, devlet kuruluşlarında yaratıcı düşüncenin önündeki engelleri kaldırarak medeniyetin gelişmesine olanak sağlamamız gerektiğini belirtmiştir. Yeni keşifleri, cemiyetlerin fikri hayatlarının bir neticesi olarak gören Afet İnan’a göre keşif ve icatlar ortaya çıktıktan sonra artık onlar insanlığın ortak malı olmuşlardır. İnsanların maddi hayatlarında bir manevi ve fikir hayatı vardır. Afet İnan insanlığın büyük değerinin bu manevi hayatın zenginliği ile ölçüldüğünü hatırlatmıştır. Güzel sanatların bütün şubelerini fikri hayatımızın bir cephesi olarak gören Afet İnan, Ankara’da Atatürk’ün ölüm yıldönümü için toplanan Milletlerarası Birinci Türk sanatı Kongresinde güzel sanatlara dair düşüncülerini şöyle özetlemiştir: “O, Montesquie”nin bir cümlesini daima tekrar ederdi. Sanatta inkılap yapılmadıkça inkılaplar tam sayılamaz. Atatürk, güzel sanatların her şubesinin gelişmesini candan istemiştir. Bu, şüphe yok ki milletin içinden yetişecek ferdi kabiliyetlere bağlı bulunmaktadır.” Afet İnan’ın güzel sanatlara dair düşünceleri şöyledir:

Hep bilindiği gibi insan cemiyetlerinin üstün vasfı güzel sanatlara verilen değerle ölçülür. Sanatkâr, fikri kabiliyetlerini geliştirirken, yetişme tarzının ve muhitinin tesiri altındadır. Ancak şaheser yaratma devrine erişen sanatkârın eserleri, kendi dar muhitini aşarak dünyanın değerleri arasına girer. Sanatkâr için tabiat, cemiyet için ilham kaynağıdır. Fakat eser meydana geldikten sonra artık o, insanların bütününe hitap etme kudretine erişmiş olur. İşte insanları ve milletleri tarihte ve bugün medeni kılan değer ölçüleri güzel sanatların inkişafına bağlıdır. Sanat: görülen, düşünülen, hissedilen şeylerin gözle görülür, elle tutulur ve kulakla işitilir bir hale konmasıyla vücut bulur. Sanatkâr ruhta yaratılmış insanlar yaşadıkları cemiyet fertlerine güzellik mefhumu aşırlar. İlim hakikati arar. Sanat ise insan hayalinde olanı yaratır. Ve ona şekil, renk ve ses ve hareket verir Bugün 10 Kasım 1959. Atatürk’ün ölümü üzerinde 21 senenin günleri yığılı. Türkiye Cumhuriyeti 36 yaşını bitirdi.

¹⁸¹³ Cumhuriyet, 24 Nisan 1956, s.2.

¹⁸¹⁴ Afet İnan, “Atatürk ve Güzel Sanatlar”, Cumhuriyet, 10 Kasım 1959.

Atatürk devrini bir resim galerisinin açılması konusu ile anmak istedim. Bugünkü sanatkârlarımıza başarı dileklerimiz sonsuzdur.”¹⁸¹⁵

4.2.18. Atatürk Gençliğe Hitabesini İlk Defa Nasıl Okumuştur?¹⁸¹⁶

Afet İnan, 27 Nisan 1960’da silah seslerinin arasında İstanbul Beyazıt(Hürriyet) Meydanında Türk Gençliğinin Atatürk’ün gençliğe hitabesini okurken ülkeye yayılan hürriyet seslerinin etkisinde kaldığını belirtmiştir. İkinci olarak etkisinde kaldığı ses ise Atatürk’ün Gençliğe Hitabeyi okurken ki sesidir. Afet İnan 1919’dan 1927’ye kadar geçen tarihi olayların belgelerini Atatürk’ün Ankara’da topladığını ve CHP Kongresinde okumaya hazırlandığını belirterek o süreci şöyle açıklamıştır:

Dolmabahçe Sarayının geniş salonlarından birinde her gece toplanan kalabalık arkadaşları arasında bu büyük “Nutuk” tan parçalar okunmakta ve üzerinde münakaşalı konuşmalar yapılmaktadır. Atatürk kendisi okuyor, okutuyor ve yazdığı konular üzerinde açıklamalar yaparak hararetle konuşmaları idare ediyordu. Ben, Lozan’daki tahsilimden yeni dönmüştüm. Bu toplantılarda bulunduğum zamanlar tarihi, tarih yapanlardan dinliyordum. Atatürk metinleri okurken o günleri yeniden yaşıyormuş gibi heyecanlı idi ve daima yüksek sesle hitaplarda bulunuyordu. Bu tarih havası içinde İstiklal Savaşımız ve onun tarihi ile o kadar zihnim doluyordu ki, çocukluğumun Anadolu’da geçen o ıstıraplı günlerini yeniden yaşar gibi oluyordum. Yaz aylarının sıcak bir gününün gecesi Atatürk’ün etrafında daha kalabalık bir aydınlar topluluğu vardı. O, arkadaşlarına adeta bir sürpriz hazırlamanın sevinci içinde(Oturunuz ve dinleyiniz) dedi. Nutuk’un sonuna koyacağı satırları yüksek sesle okumaya başladı. Dinleyenlerin nefes dahi almadıklarını sanıyorum. Çünkü ben kendimi öyle hissediyor ve milli bir heyecanın tesiri içinde yaşıyor dinleyenlere methetmek fırsatını verdiğini hatırlamıyorum. Sadece O’nun sözleri hala bugün dahi kulaklarımda akisler yapmaktadır. “Gençliği yetiştiriniz. Onlara ilim ve irfan fikirleri veriniz. İstikbalin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Hür fikirler tatbik mevkiine geçtiği vakit Türk milleti yükselecektir” diye telkinlerde bulundu. O Türk gençliğinin sağduyusuna, milliyetçiliğine, vatan muhabbetine inandığı ve onlara güvendiğin söylüyordu. Bu “Gençliğe Hitabe” 1927 yılının yaz aylarında hep okundu. Atatürk her yeni gelen davetlilerine, evvela kendisi okuyor, sonra bir başkasına okutuyor ve üzerinde konuşuyordu. İşte 1927 yılının İstanbul havasında ilk akisleri yapan Atatürk’ün bu “Gençliğe Hitabesi” 33 yıl içinde büyük bir fikir hareketinin kaynağı olmuştur. Bilhassa, son yılların hürriyetsizlik havasını delen bu ışık dolu fikirlerde gençliğimizi harekete geçiren bu hitabenin mana ve değer olan kutsal müessesemiz olan Cumhuriyetimizi kurtarmıştır. Otuz üç yıl önce Atatürk’ün bu cümleleri okuyan sesine, bugünkü Cumhuriyete inanan gençlerin toplu sesleri hareket halinde cevap vermiştir. Bu uğurda ölen şehitlerimizin ruhu şad olsun, Türk milleti ve gençliği sağ ve var olsun.”¹⁸¹⁷

¹⁸¹⁵ **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1959.

¹⁸¹⁶ Afet İnan, “Atatürk “Gençliğe Hitabesini” nasıl okumuştur?”, **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1960.

¹⁸¹⁷ **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1960, s.2.

4.2.19. Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi¹⁸¹⁸

Atatürk'ün her zaman devlet adamları, şair ve ilim adamları ve yakın arkadaşları ile toplantılar yaptığını belirten Afet İnan, siyasi, bilimsel, toplumsal ve iktisadi konularda konuşmalar yapılırken konu ile ilgili sorular sorularak çeşitli hükümlerin ortaya çıktığını şöyle izah etmiştir: *“Atatürk İstiklal Savaşına siyasi kongreler ile başlamıştır. Kuva-yi Milliye devrini muntazam orduya geçişle temin ederek bütün kurtuluş hareketini de Büyük Millet Meclisi içinde çalışarak ve Lozan Antlaşmasıyla bütün devletler tarafından tanınan bir devlet haline geldiği yıl Cumhuriyetin ilanını zaruri bulmuştur. O demokrasi esaslarına uyan bir Cumhuriyet rejiminin kurulmasını daima samimiyetle istemiştir.”*¹⁸¹⁹

Afet İnan, 1930 yılının yaz aylarında Fethi Okyar'ın izinli olarak gelerek Yalova'da Atatürk'ün misafiri bulunduğunu, Fethi Bey'in Atatürk ile özellikle İngiltere ve Fransa'daki Parlamento oluşumları ve siyasi partilerden konuştuklarını söylemiştir. Fethi Bey Türkiye'deki demiryollarının yapımının masraflı ve zor olduğu eleştirisini Atatürk'e yöneltmiştir. Afet İnan bu konuyu şöyle anlatmıştır: *“Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, bunları sükûnetle dinler, bazen cevap verirse de daha çok Fethi Beyi konuşturmayı tercih ederdi. Bir gün Fethi Beye telkinde bulunduğu vakit yanlarında idim. Atatürk şöyle demişti: “Fethi Bey, siz bu dediklerinizi yapabilmek için bir siyasi parti kurunuz. Ben, size bu işte müzahir olacağım.”* 1930 yılının Ağustos ayında *“Serbest Cumhuriyet Fırkası”* cumhuriyetçi, milliyetçi, laik ve iktisadi sistem olarak liberal prensibi kabul ederek kurulmuştu. Yalova'da siyasi faaliyet en heyecanlı devrelerini geçiriyordu. Yeni partiye geçenlerin de bulunduğu gece toplantılarından birinde Atatürk, bazı sualler yazdırdı ve herkesten cevap istedi.”¹⁸²⁰

4.2.20. Atatürk'ün Milli Eğitim Üzerine Düşünceleri¹⁸²¹

Atatürk dönemi üzerine çalışmalar yapan yabancı bir yazara Atatürk'ün kitap okumadığını söylemişler. Bu sözü kimin söylediğini hatırlayamadığını belirten Afet İnan, Atatürk'ün hayatında çok kitap okuduğunu ve kitap okumaya etrafını teşvik

¹⁸¹⁸ Afet İnan, “Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1961, s.2.

¹⁸¹⁹ **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1961, s.2.

¹⁸²⁰ **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1961, s.2.

¹⁸²¹ Afet İnan, “Atatürk'ün Milli Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Edebiyat”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1963.

ettiği belirtmiştir. Atatürk “*Ben de bir gün Milli Eğitim Bakanı olmak isterim*” der ve bunu sık sık tekrar ederdi. Milletleri kurtaran yalnız ve ancak öğretmenlerdir diyen Atatürk, kendi öğretmenlerine de gerekli saygıyı göstererek onlara “hocam” diye hitap ederdi. Atatürk’ün sıkı bir öğretim döneminden geçtiğini, O geçtiği eğitimin kendi üzerinde yaptığı etkileri överek “*bir çocuğun normal öğrenim devrelerinden geçerek yetişmiş olması şarttır*” derdi.¹⁸²²

“*Hayatta en hakiki mürşit ilimdir*” sözünü 1924’de Samsun’da bir öğretmenler topluluğuna söyleyen Atatürk, o ortamda bir öğretmeninden esinlenerek şunları demiştir: “*Şimdi burada bir zatiâliye tesadüf ettim. O benim Rüştîye birinci sınıfında muallimim idi. Bana henüz iptidai şeyler öğretirken istikbal için ilk fikirleri de vermişti. İlk ilham ana baba kucağından sonra mektepteki mürebbinin lisanından, vicdanından, terbiyesinden alınır. Bu ilhamın mazhar-ı inkişaf olması millet ve memlekete hizmet edebilecek kudret ve kabiliyetini bahşedilmesi için, millet ve memlekete büyük, derin alaka yaratan fikir ve duygularla her an takviye almak lazımdır. Bu fikir ve duyguların membaı bizzat memleket ve millettir.*”¹⁸²³

Afet İnan’a göre Atatürk, okul programları ile bizzat kendisi ilgilenir, okutulan kitapları gözden geçirirdi. Afet İnan Musiki Muallim mektebinde öğretmenlik yapmaya başladığında yurt bilgisi ve tarih dersi vermekte iken Atatürk okutulmakta olan kitapları gözden geçirdiğinde kitapların içeriğini yeterli görmeyerek Afet İnan’a yeni kitaplar okumasını tavsiye etmiştir. Atatürk’ün kendisi de bu konularda birçok kitaplar okuyarak tercümeler yaptırdığı ve çevresinde bulunan arkadaşları ile kitaplar üzerinde sürekli tahliller yaptığı bilinmektedir. Afet İnan şöyle demektedir: *Bir de şunu kaydetmek isterim ki, İstiklal Savaşımızın en kritik zamanlarında bile eğitim meselelerine önem verilmiş bu hususta toplantılar yapılmıştır. Bizzat Atatürk’ün her nutkunda Milli Eğitim meselelerine çok değer ve yer verildiği görülür. Eğitim ve öğrenim gören vatandaşların milli birlik içindeki yeri daima büyük olacağına hepimiz emin değil miyiz?*¹⁸²⁴

¹⁸²² Cumhuriyet, 10 Kasım 1963, s.6.

¹⁸²³ Cumhuriyet, 10 Kasım 1963, s.6.

¹⁸²⁴ Cumhuriyet, 10 Kasım 1963, s.6.

4.2.21. Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları¹⁸²⁵

Afet İnan, Atatürk'ün Karlsbat Hatıralarının 30 Haziran 1918- 27 Temmuz 1918 yılları arasında beş deftere yazılmış hatıralar olduğunu belirtmektedir. Afet İnan 1930 yılında tarih çalışmaları yaparken Çankaya'daki eski köşkün kütüphanesinde bu gördüğünde bu hatıraları Atatürk'e gösteren Afet İnan, Atatürk'ün pek duygulandığını, yayımlaması için kendisine bu defterleri verdiğini belirtmiştir. Afet İnan defterlerin günü gününe hatta saati saatine tutulmuş notlar olduğunu belirterek bu notların bir kısmını bu makalede anlatmıştır. Karlsbat'a tedavi için giden General M. Kemal'i Dr. Verner muayene ederken takip edeceği tedaviyi ve alacağı ilaçları saatleriyle tespit etmiştir.

M. Kemal'in doktorla ilk konuşmasında için şöyle bir mesele geçiyor: *“Doktor gıda meselesini tanzim ederken ekmek mevzu bahis oldu. “Tabii beraberinizde un getirdiniz”, dedi. “Hayır” dedim. “O halde burada ekmek bulamayacaksınız, çünkü burada yalnız yerlileri hükümet iâşe etmek mecburiyetindedir, ecnepleri değil.” M. Kemal cevap veriyor: “Öyle ise Doktor, benim burada oturmaklığıma imkân yoktur. Hemen yarın memleketime avdet edeyim. Bizim memleketimizde ecnepler yerlilerden daha çok istihlakatta bulunmaktadır. Ben de hükümetim nezdinde ecnebilere ekmek verilmesine mani olunmasını teklif edeyim.”*¹⁸²⁶ Afet İnan bu konuşmaların neticesinde doktorun gerekli kolaylığı gösterdiğini belirtmektedir.

Afet İnan, bu hatıralarda M.Kemal'in rütbesinin general olduğunu yaşının da 36-37 olduğunu öğrenen doktorun hayret ederek şöyle dediğini belirtmiştir: *“Siz pek çabuk general olmuşsunuz sizin memleketinizde sizden sonra başka genç general var mıdır?”* diye sormuştur. Bu soruya Atatürk şu cevabı vermiştir: *“Benim ve emsalimin pek genç kabul ettiğiniz yaşta general oluşumuz, her halde ahval ve hadisat-ı fevkaledenin bizi ifasına müyesser eylediği vezâif-i mühimmenin vatana pek nafi oluşundadır.”*¹⁸²⁷

Atatürk'ün hatıralarından Karlsbat'ta bir İsviçreli'den Fransızca ders aldıktan sonra Fransızca konuşmayı tercih ettiğini, ayrıca Almancayı'da konuştuğunu

¹⁸²⁵ Afet İnan, “Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları”, **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

¹⁸²⁶ **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

¹⁸²⁷ **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

anlaşılmaktadır. Almanca ders almaya karar vermesine rağmen ders vermeye gelen öğretmenini beğenmemiş ve Almancayı günlük hayatta kullanmayı tercih etmiştir. Atatürk kendi tedavisi, gezintiler, orada tanıştığı çeşitli kimselerle ilgili görüşleri, sosyal konular ile ilgili konuları bu hatıra defterlerine yazmıştır. 6 Temmuz Cumartesi akşamı Türk aileler ile yemek yediği esnada Emin Bey ve eşine askerlik ile ilgili şunları demiştir: “ *Kumandanların en büyük cesareti, mesuliyetten korkmamalarıdır. Filhakika mesuliyetin ağırlığını ben kendi nefsimde tecrübe ettim. Namuslu ve izzetinefis sahibi bir kumandan için, ölüm hiçbir vakit varidi hatır olamaz, onu düşündüren icraatın isabet ve âdemi isabetidir. Bilakis ricat manevrası için kumandan da pek büyük isabeti karar, nüfuz-u nazar olmak lazımdır. Bizim ordumuzu felaketlere sevkeden, ekseriya ricat manevrası için sahip azm-i karar kumandanlarımızın mefkudiyeti olmuştur. Faik düşman taarruzu karşısında, ekseriya kumandanlardan askerin kendi kendine terki mevki ettikleri zamana kadar, karar vermekten tehaşi ederler ve sonra da ricatı kabahat ve askeri kabahatli görürler.*”¹⁸²⁸

M. Kemal bir Türk Hanımının “ *bu hayatın bizde teessüsü ne kadar müşkül*” sözlerine karşılık şunları demiştir: “*Ben her vakit söylerim, burada da bu vesile ile arzedeğim. Benim elime büyük salahiyet ve kudret geçerse ben hayatı içtimaiyemizde arzu edilen inkılabı bir anda bir “coup” ile tatbik edeceğimi zannederim. Zira ben bazıları gibi efkârı avamı, efkârı ulemayı yavaş yavaş benim tasavvuratımın derecesinde tasavvur ve tefekkür etmeğe alıştırmak suretiyle bu işin yapılabilceğini kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden ben bu kadar senelik tahsili ali gördükten, hayatı ve evkat ettikten sonra, avam mertebesine ineyim. Onları kendi mertebe çıkarırım. Ben onlar gibi değil, onlar benim gibi olsunlar. Mamañih bu meselede şayanı tetkik bazı noktalar var, bunları iyice takarrür ettirmeden işe başlamak hata olur.*”¹⁸²⁹ Kadın ve erkek meselelerini tahlil eden Atatürk kadın meselesinde şöyle bir sonuca varmaktadır: “*Velhasıl netice bu kadın meselesinde cesur olalım, vesveseyi bırakalım. Açılsınlar. Onları dimağları ciddi ulum ve fünun ile tezyin edilsin. İffeti, fenni ve sıhhi surette izah edelim. Şeref ve haysiyet sahibi olmalarına birinci derecede ehemmiyet verelim...*”

¹⁸²⁸ **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

¹⁸²⁹ **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

Atatürk hatıralarının yazarken vakti olmadığı için kısa notlar almıştır. Bu notlardan bazıları şunlardır: “*Cemal Paşa’nın mevkii, takip ettiği tarzı hayat için , Enver Paşa bana karşı ne politika takip ediyor?, Buna karşı ne karar vermeliyim?, Yeni padişah ne gibi vaziyetler alabilir?, Devleti Osmaniye nasıl bir siyaset takip etmelidir?*”¹⁸³⁰ Afet İnan, Atatürk’ün beş deftere yazdığı hatıralarının şöyle tamamladığını belirtmiştir: “*Karlsbat’ta geçen günlerimin hatıratını tamamen ve olduğu gibi be defterler tevdi edemedim. Bunun iki sebebi var, birincisi lüzumu kadar yazı yazmak için vakte malik olamadım. İkincisi, her düşündüğümü, her yaptığımı, yani bütün esrarı fikrîye ve hayatiyetimi bu defterlere nasıl emniyet edebilirim? Hatta bu yazdıklarımı bile bir gün ihtimal pek yakın bir günde mahvetmeyecek miyim? Şimdiye kadar hep öyle olduğu içindir ki mazbut bir hatıra-i mecmuam yoktur.*”¹⁸³¹

4.2.22. Cumhuriyetin İlanı ve Atatürk’ten Anılar¹⁸³²

29 Ekim 1971 yılının Cumhuriyet’in ilan edilişinin 48’inci yıldönümü olduğunu belirten Afet İnan, 7-8 Ağustos 1919 sabahı Erzurum Kongresi’nin bittiği gün Atatürk, Mazhar Müfit Kansu ve İbrahim Süreyya Yiğit’in konuştuklarını belirtmiştir. Atatürk Mazhar Müfit Kansu’ya şunları not ettiriyor. 1- Zaferden sonra hükümet şekli Cumhuriyet olacaktır. 2- Padişah ve Hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır. Afet İnan’a göre bu düşünceleri hayal ürünü olarak gören Mazhar Müfit Kansu bu yazdıklarını saklıyor. Kendisi milletvekili olarak Meclis’te bulunduğu zaman Atatürk kendisine nükte yaparak “*Kaçıncı maddedeyiz?*”¹⁸³³ diye sormuştur.

Afet İnan Atatürk’ten dinlediği bir anıyı şöyle aktarmıştır. Çankaya’da bir akşam arkadaşları ile devlet şekli üzerine konuşuyorlar. Atatürk o ortamda arkadaşlarından birine kâğıda “ *Türkiye Devletinin hükümet şekli Cumhuriyettir*” diye yazdırıyor ve kâğıtta yazılı olanı okumasını istiyor. 1923 anayasasının bu maddesi kendisi tarafından çok önce belirlenmiştir. Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde Atatürk’ün Afet İnan’a anlattığı olay ise şöyledir:

¹⁸³⁰ **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

¹⁸³¹ **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

¹⁸³² Afet İnan, “*Cumhuriyet’in ilanı ve Atatürk’ten anılar*”, **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1971, s.2.

¹⁸³³ **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1971, s.2.

“ Ben uzun bir seyahatten dönmüş ve bu arada kendisinin Selanik'teki doğduğu evi de görmüştüm. O tarihte, şimdi müze olan bu evde Anadolu'dan gelen aileler oturuyordu. Atatürk neşeli ve sıhhatli idi. Bana Selanik'i ve doğduğu evin durumunu uzun uzun anlatırdı. Çok duygulanmıştı. Diğer taraftan da 10.yıl nutkunu okuyordu. “kısa olmasını istedim” dedi. “Ne mutlu Türküm diyene” ibaresi üzerinde bilhassa duruyordu. Böyle nutuklarını yüksek sesle tekrarlamak ve günde birkaç kere okumak âdeti idi. Kütüphanesinde gezerek okudu ve ben de dinliyordum. Birden durdu: “On yıl önce bugün biliyor musun ne mücadele içinde idik.” Dedi. Meclis zabıtlarını okudum. “Nutuk'taki izahları biliyorum, sizden de dinlemişim.” dedim. Güldü. “Tarih, okuduklarındır, doğru, fakat ben sana bilmediğin bir şeyi anlatayım. Tarih hadiselerin cereyanı sırasında, bazen fizyolojik arızalar mühim rol oynarlar. Tabiat ya mani olur veyahut yardım eder” diye söze başladı. On yıl önce bugün Cumhuriyet ilan etmek lazımdı. Hadiselerin seyri bunu icap ettiriyordu. Fırkada ve Mecliste münakaşalar cereyan ederken, bildiğin gibi beni davet ettiler. O heyecanlı celselerde söz söylemek benim aradığım işti. Uzun söz söyleyemedim. Cumhurbaşkanı seçildiğim zaman söylediğim nutuk, en kısa beyanatlarımdan biridir. Neden? Çünkü dişlerimi yeni çektiymiştim, yeni yapılan dişlerim tecrübe devresinde idi. Söz söylemeye başladığım vakit ısıklık gibi bir ses çıkıyor veyahut da protez ağızımdan düşüyordu. Bu sırada yapılacak hiçbir çare yoktu. Bu tabii hadise, siyasi hayatımın en mühim safhasına böylece bir mani teşkil etti. Kim bilir, uzun söylemediğim belki de isabet olmuştur” diye de ilave etti.”¹⁸³⁴

4.2.23. Türkiye Büyük Millet Meclisi¹⁸³⁵

Erzurum ve Sivas Kongrelerinin aldığı kararları uygulayacak olan Heyeti Temsiliye başkanı Mustafa Kemal'in, Büyük Millet Meclisini Ankara'da toplamak için çağrıda bulunduğunu ifade eden Afet İnan, TBMM'nin açılışı zamanı bir anısını şöyle nakletmiştir: “ Bu Meclisin toplanma davetini yapan Mustafa Kemal, Ankara'da 23 Nisan 1920 için hazırlıklar yapılırken yeni gelen bazı kimseler şöyle düşünüyorlar: “Mustafa Kemal bu işlerin başına askeri kariyerden, kumandanlıktan gelmektedir. 1919'dan önce görünürde siyasi hayatı yoktur. Onun için kendisine hatırlatalım ki, bu ilk toplanma gününde bir nutuk söylemesi lazımdır.” Hatta bazı yazılar hazırlayarak kendisine veriyorlar. Bu teşebbüsü hiç bozmadan kabul eder görünüyorsa da, Mecliste ilk söylediği nutuk kendi yazdığı ve daha önce hazırladığı metin oluyor. Bunu anlatırken Atatürk, hem gülerek alay eder, hem de bu telkini yapanların iyi niyetini belirtmekle beraber askerlerin bu gibi bilgilerden yoksun olduğu o zaman genel bir inanç halinde idi derdi.”¹⁸³⁶

TBMM'ne verilen ilk önerge Mustafa Kemal tarafından verilmiş olup maddeleri şöyledir. Hükümet teşkilinin zorunlu olduğu, geçici olarak bir hükümet

¹⁸³⁴ Cumhuriyet, 29 Ekim 1971 ,s.2.

¹⁸³⁵ Afet İnan, “Türkiye Büyük Millet Meclisi”, Cumhuriyet, 23 Nisan 1972.

¹⁸³⁶ Cumhuriyet, 23 Nisan 1972, s.2.

reisi veya bir padişah yerine geçecek bir makam ihdas edilmeyeceği, Mecliste toplanan milli iradenin vatanın mukadderatına hâkim olması gerektiği, TBMM'nin üstünde bir kuvvetin olmadığı, TBMM'nin kanun yapma ve yürütme yetkisine sahip olduğu, ayrıca Meclisten seçilecek bir heyetin hükümet işlerini yürüteceği ve Meclis Başkanının bu heyetin başı olduğu Atatürk tarafından belirtilmiştir. Afet İnan, Meclisin bu pozisyonda Padişah'a karşı tutumunun ne olacağı sorusuna karşı bu önergeye *"Padişah ve Halife altında bulunduğu baskıdan kurtulduktan sonra Meclisin çıkaracağı kanuna göre yerini alır"* fıkrasının eklendiğini belirtmiştir.¹⁸³⁷

Mustafa Kemal TBMM başkanı olarak ve Başkomutan sıfatı ile şöyle bir açıklamada bulunmuştur: *"Biz millet olarak kuvvet ve kudretimizi göstermedikçe hakkımızı isteyemeyiz ve koruyamayız. Biz milliyetçiyiz fakat bizimle işbirliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz."* Afet İnan'a göre Atatürk bu fikirlerini ispat ettikten sonra İtilaf Devletlerine dost elini uzatarak onlarla antlaşmalar yapmıştır. Afet İnan sonuç olarak şunları demiştir: *"Menfi unsurlar bilindiği gibi fertleri ve cemiyetleri reaksiyona teşvik eder. Nasıl ki, tenkit insanları daha temkinli ve dikkatli olmaya mecbur ederse, milletlerin hayatına, hürriyetine ve bilhassa istiklaline kasteden davranışlar da aynı insanları daha şümullü bir surette birliğe götürür ve harekete geçmeye mecbur eder... Hedefimiz bunu korumak, milli bütünlüğümüzü güçlendirmek ve çağdaş medeniyette Türk varlığının katkısını yükseltmektir. Bunların elbette her kişinin çalışması ile elde edileceğine inanmak gerekir."*¹⁸³⁸

4.2.24. 19 Mayıs 1919¹⁸³⁹

Mondros Mütarekesinin 30 Ekim 1918'de en ağır şartlarla imza edilmesi Osmanlı İmparatorluğunun savaş zamanında kaybetmediği toprakları da işgal kuvvetlerine terk edilmesi anlamına geliyordu. Afet İnan'a göre ülke dağınıklık içinde, devlet otoritesi tamamen yok olmakta ve yabancı kuvvetlerin eline geçmek üzereydi. Afet İnan *"Türk halkı bu duruma boyun mu eğecektir?"* sorusuna cevap olarak *"Elbette hayır. Fakat nasıl?"* diyerek durumu şöyle özetlemiştir: *"Bunun neticesi ne olacaktır? Parçalanmış bir yurt, birlikten yoksun, kuvvetler dağılmış ve Türk Vatanı bölgelere göre ayrılacak siyasi toplulukların ise uzun süre bağımsız yaşamaları elbette mümkün değildi. Fakat başka çare düşünülemiyor gibi idi. Çünkü*

¹⁸³⁷ *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1972, s.2.

¹⁸³⁸ *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1972, s.2.

¹⁸³⁹ Afet İnan, "19 Mayıs 1919", *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1972, s.7

yüzyılların Osmanlı Türk İmparatorluğundan, son zamanlarda esasen ayrılmalar olmuş ve “hasta adam” deyimi kullanılarak, mirasının paylaşılmasına girişilmişti. Bu, bir Türk medeniyetine dayanan devlet hayatının sonu idi.”¹⁸⁴⁰

Düşman istilasına karşı Osmanlı Hanedanına ve hükümetine rağmen “*Kuvayi Milliye*” adı altında düşman karşı çarpışan milli güçler vardı. Aydın kişilerin öncülüğünde kurulan cemiyetler ve çıkarılan gazeteler halkı direnişe çağırırmaktaydılar. Balıkesir’de Doğrusöz, İzmir’e doğru, Samsun’da Ahali gazeteleri gibi. Her milletin tarihinde dönüm noktaları olduğunu belirten Afet İnan, 1919 yılı Mayıs ayının Türk Milleti için bir dönüm noktası olduğunu ve Türk Devletinin kuruluşuna giden yolu açtığını belirtmiştir. Mustafa Kemal Atatürk 22 Mayıs 1919’da İstanbul Hükümetine gönderdiği raporda Türklüğün yabancı idaresine tahammülü olmadığını, İzmir’in işgalinin hayati bir mesele olduğunu ve Milletin hâkimiyet esasını ve Türklük duygusunu hedef tuttuğunu belirtmiştir.

Osmanlı Hükümetinin İtilaf Devletlerinin merhamet ve insafına sığınarak hareket ettiğini hatırlatan Afet İnan, bu durum karşısında Mustafa Kemal’in Samsun’dan başlayarak meşaleyi yaktığını belirtmiştir. Mustafa Kemal’in Havza’dan 28 Mayıs 1919’da Ordu Komutanlarına ve mülki idarecilere gönderdiği tamim şu şekildedir: “*Yurt bütünlüğünün korunması, bunu için milli teşkilat kurulması ve düşmanın işgalini protesto etmek için mitingler tertip edilmesi ve bu hareketlerin kamuoyuna, İstanbul Hükümetine ve yabancı devletlere telgraflarla duyurulması isteniyordu.*”¹⁸⁴¹ Milli hareketlerin önüne geçmek isteyen İstanbul Hükümeti 8 Haziran 1919’da Mustafa Kemal’i İstanbul’a geri çağırmış ve bu süreç 8 Temmuz 1919’da Mustafa Kemal istifa edinceye kadar devam etmiştir. Afet İnan’a göre M. Kemal Havza’ya gittiğinde Havzalılarla birlikte “*hiçbir zaman ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız*” mesajını vermiştir.

22 Haziran 1919’da Amasya Tamimi sonucu 3.Ordu Müfettişi olarak Mustafa Kemal imzasıyla bütün yurda şu mesaj verilmiştir: “*Vatanın bütünlüğü ve milletin istiklali tehlikededir! Osmanlı hükümeti İtilaf Devletlerinin tesir ve denetimi altında bulunduğundan üzerine aldığı mesuliyetin icaplarını yapamamaktadır.*

¹⁸⁴⁰ *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1972, s.7.

¹⁸⁴¹ *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1972, s.7.

Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.”¹⁸⁴² 1922 yılında Türk Orduları, düşmanı yendiğinde Osmanlı Hanedanının son sultanı Halife, İşgal Orduları Komutanı General Harrington’a şu mektubu yazmıştır: “*İstanbul’da hayatımı tehlikede gördüğümünden, İngiltere devleti tahimesine iltica ve bir an evvel İstanbul’dan mahalli ahâra naklimi talep ederim efendim.*(16 Kasım 1922)”¹⁸⁴³ Afet İnan’a göre bu belge Osmanlı Hanedanının sonunu getirmiştir.

Afet İnan, Atatürk’ün iki büyük fikirden yola çıktığını belirterek birincisinin Türkiye’nin bütünlüğü ve bağımsızlığı, ikincisinin ise milli egemenliğin demokratik müesseselerle kurulması olduğunu ifade etmiştir. 1919 yılını, düşman istilasına karşı milletçe direnmenin ve teşkilatlanmanın tarihi bir dönemeci olarak gören Afet İnan, bu hareketin 19 Mayıs 1919’da başladığını, 1923’te tam başarıya ulaştığını belirtmiştir.

1923’den sonraki dönemde Türk Milletinin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmesinin ancak eğitim ve bilim ile olacağını belirten Afet İnan, “*bilgi ve teknikle çalışarak her kişinin bu çağdaş medeniyete fikren ve fiilen katkıda bulunması milli varlığımız için bir zarurettir*” diyerek M. Kemal Atatürk’ün 22 Eylül 1924’te Samsun’da söylediği şu sözleri hatırlatmıştır : “ *Dünya’da her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fen’in haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkilerini zamanla takip eylemek şarttır.*”¹⁸⁴⁴

Günümüz dünyasında geri kalmış veya ekonomik yönden gelişmekte olanlar diye sınıflandırmaların yapıldığını, bu sınıflandırmaların aşağılık duygusu hissi yaratabileceğin düşünen Afet İnan, sonuç olarak şunları demiştir: “*Tarihimizden aldığımız dersle 19 Mayıs yıldönümü vesilesiyle hatırlattığım devreyi düşünecek olursak en ümitsiz, çaresizlik içinde ve maddeten yoksun olduğumuz devirde dahi bu his, milletçe hiç benimsenmemiştir. Atatürk’ün her zaman ümitle, teşvik edici sözlerle ve hareketleriyle Türk milletine öngörülen başarıya sağlamıştır. Bugün ise Türkiye’imiz zengin ekonomik kaynaklarını işletecek güçtedir. Yeter ki, bilimi ve*

¹⁸⁴² *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1972, s.7.

¹⁸⁴³ *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1972, s.7.

¹⁸⁴⁴ *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1972, s.7

teknîği uygulayalım ve milli varlığımızın çağdaş medeniyette yer almasına çalışalım.”¹⁸⁴⁵

4.2.25. Ellinci Yıl Korulukları¹⁸⁴⁶

Afet İnan 25 Eylül 1972’de İzmir Fuarı Kültür Parkı’na gittiğinde parkta gezen kişilerin şehrin gürültüsünden uzak bir şekilde dinlendiklerini belirterek buradaki ağaçların kendisine geçmişî hatırlattığını dile getirmiştir. Afet İnan geçmişî ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “ *Bu ağaçlar bana çok şeyler hatırlatıyor... Ağaç ve orman için bütün bu hatıralarım ve duygularımı şunun için kamuoyuna duyurmak istiyorum: Cumhuriyetimizin 50.yıldönümünde(29 Ekim) tam fidan dikme mevsimidir. Her köy ve kasabamızda şimdiden birer saha ayırarak, yapacağımız törenleri sadece geçici göz zevkimiz için değil, fakat kalıcı ve büyüyecek olan ağaç fidanları dikelim. Bunlar bir bayram havası içinde yapılsın ve nesiller boyunca 50.yılın anısı olarak büyüsünler.*”¹⁸⁴⁷

4.2.26. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı ve İki Köy: Özbek ve Bademler¹⁸⁴⁸

Afet İnan babasının memuriyeti dolayısıyla 7 şehir haricinde bütün şehirleri gezdiğini ve şehirlerin ve ilçelerin Cumhuriyet döneminde daha iyiye doğru gittiğini belirtmektedir. 1937 yılında Hükümet, Afet İnan’dan “*The Financial Times*”ın çıkaracağı özel sayısı için Türk Kadın Hakları konusunda bir yazı ister. O dönem Ankara’daki köyleri gezdiğini belirten Afet İnan, Atatürk’ün şu tavsiyede bulunduğunu belirtmiştir: “*Sen görüyorum ki geziyor ve memleket gezilerinden edindiğin çeşitli izlenimleri yazıyorsun. İşte bugünkü toplum yaşamındaki kadını bu objektif gözlemlere dayanarak yaz. Okunması daha ilgi çekici olur ve gerçeği yansıtır. Bu prensibi daima kendime rehber alırım.*”¹⁸⁴⁹

1937 de yapılmış “*İdeal Cumhuriyet köyü*” planında 43 tane kuruluşunun yer aldığını ve bu planın her ilde bir örnek köy uygulamasını gönülden istediğini belirten Afet İnan, 1972’de Urla’nın Özbek ve Bademler köylerini görme fırsatını elde etmiştir. 28 Eylül 1972’de Ziraat Yüksek mühendisi A. Kemal Acarer ve Teknik

¹⁸⁴⁵ **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1972, s.7.

¹⁸⁴⁶ Afet İnan, “*Ellinci Yıl Korulukları*”, **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1972, s.2.

¹⁸⁴⁷ Bu paragraftaki Afet İnan’ın geçmişî dair anlatımlarının çoğu Afet İnan’ın çocukluğu bölümünde(birinci bölüm) ele alınmıştır. **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1972, s.2.

¹⁸⁴⁸ Afet İnan, “*İdeal Cumhuriyet Köyü Planı ve İki Köy: Özbek ve Bademler*”, **Milliyet**, 31 Ekim 1972.

¹⁸⁴⁹ **Milliyet**, 31 Ekim 1972,s.2.

Ziraat Müdürü Şaban Çimenser ile Urla kaymakamı Süleyman Fahri Cabar'ı ziyaret ettiklerini belirten Afet İnan, 200 haneli 750 nüfuslu köyde üretim pazarlama yapı kooperatifi satış merkezi, Zeytinyağı fabrikası, okul, değirmen ve okuma odasının olduğunu belirterek gözlemlerini şöyle anlatmıştır: *“Özbek yolundayız, tepecikler ve vadilerde zeytin ağaçları var, zeytin ormanlarının köyün ortak malı olduğunu söylüyorlar. Köy ağaçlıklar içinde. Meydanda iki kahve var. “Burada köylüler boşuna mı vakit geçirirler?” dedim. “Hayır” diye cevap verdiler; Burada bir taraftan dinlenirler bir taraftan da balık ağları örerler.”*¹⁸⁵⁰

Afet İnan Urla'dan Seferihisar Bademler köyüne geçer. Köylülerin kurduğu Kalkınma kooperatifine yirmi dekarlık bir alanın ayrıldığını ve bu seralarda salatalık yetiştirildiğine şahit olur. Afet İnan izlenimlerini şöyle anlatmıştır: *“ Köy meydanında büyük bir çeşme Atatürk'ün büstüne de kaide olmuş, yanında kütüphane, yeniden düzenlendiği için ciltli kitaplar, masalar üzerinde duvarlarda küçük kilimler asılı. Şirin, ferah bir kitaplık. Meydanda kalkınma kooperatifinin satış mağazasına giriyoruz. Bu kadar temiz, düzenli ve herşeyin üzerinde fiyatı yazılı satış dükkânı her yerde görülemez. Dükkânı idare eden bir hanım.”*¹⁸⁵¹

Afet İnan köyde gezdiği her yerin temiz ve düzenli olduğunu, sedir ve yatak örtülerinin Türk ev kültürüne yakışır bir şekilde işlemeli olduğunu belirtmiştir. Afet İnan, İsviçre'de dahi görmediği tiyatro binasını bu köyde görmüştür. Köye tiyatro fikrini veren kişi öğretmen Mustafa Anarat'dır. Afet İnan 250 kişilik tiyatronun sahnesinin ve akustiğinin çok güzel olduğunu ve dışarıdan tiyatro gruplarının gelerek orada tiyatro, dans gösterileri yaptığını belirtmiştir. Afet İnan köy ile ilgili şu tespitleri yapmıştır: *“ Şunu itiraf edeyim ki, bu kadar yabancı ülke gezdim, özellikle öğrenimimi yaptığım İsviçre'de bile benim bulunduğum zamanlarda köyde tiyatro binası görmedim. Bademler köyü herhâlde bunda öncülüğü alır. Hatta Ellinci yıl için uygulanmasını çok istediğim İdeal Cumhuriyet köyü Planındaki kamu kuruluşları için böyle bir köy tiyatrosu yeri yok. Yalnız bir konferans salonu var.”*¹⁸⁵²

¹⁸⁵⁰ **Milliyet**, 31 Ekim 1972,s.2.

¹⁸⁵¹ **Milliyet**, 31 Ekim 1972,s.2.

¹⁸⁵² **Milliyet**, 31 Ekim 1972,s.2.

4.2.27. Yarınlara Kalmalı¹⁸⁵³

10 Kasım günlerini bir milletin kederde ve sevinçte bir arada olduğu anlardan biri olan gören Afet İnan'a göre önemli olan kişinin hayatı esnasında insanlık için geride bıraktığı fikir ve eserleridir. Mustafa Kemal Atatürk'ü anarken o'na övgü dolu sözler sıralamanın onun fikir ve eserlerine bir katkı yapmayacağını değerlendiren Afet İnan, bu gibi yazıların sadece edebiyatımızı zenginleştireceğini belirtmiştir. Afet İnan şu bilgiler vermiştir: *"...Cumhuriyetin 50.yılı için Türkiye'mizin çeşitli yerlerinde dikilecek bir anıtın sanat yönü Türk sanatkârının öyküsü olarak yıllar içinde bir hatıra olarak kalacak... Bütün bunlar milli heyecanımızın gösterileridir diyeceğiz. İşte bunların yanında, kalıcı sosyal bünyemizde yaşantımıza fayda sağlayacak, insanların çağdaş medeni olma çabasında birçok kamu kuruluşlarının 50.yılı anısına adanması ne kadar yerinde olacaktır. Köylerimizden kentlerimize kadar bu kamu kuruluşlarına ne kadar muhtacız. Mesela, nerede olursa olsun, küçük, büyük ben şahsen bir anıtın çevresinde mutlaka bir kütüphane görmek isterim. Bunun için İstanbul, Üsküdar, Şemsi Paşa'da yapılacak anıtın jürisinde bulunduğum zaman, o çevredeki tarihi binalardan birisinin kütüphane olarak kullanılması teklif kabul edilmiştir. Böylece anıtı tamamlayan bir kuruluş hizmete girecektir."*¹⁸⁵⁴ Afet İnan Atatürk'ün son günlerinde yaşadığı şu hatırasını nakletmiştir:

"1938 yılının sonbaharı. Atatürk Dolmabahçe Sarayında hasta. Doktorlar konuşmasına, yorulmasına pek müsaade etmiyorlar. Memlekette Cumhuriyetin 15.yılı için hazırlıklar var. Başbakan ve İçişleri Bakanı bir gün T.B.M. Meclisinde Cumhurbaşkanı'nın vereceği nutuk için hükümetin hazırladığı notları getirmişler, yapılması öngörülen işleri anlatıyorlardı. Atatürk'ün üzerinde durduğu en önemli olan mesele, İkinci beş Yıllık(1936) Sanayi Planının aksatmadan uygulanması ve ekonomik bakımdan memleketin kuvvetli olması idi. "Devletler bir İkinci Dünya Savaşına gidiyor, biz ona göre tedbirlerimizi almalıyız" derken, Cumhuriyetin 15.yılında memlekete kalıcı ve fayda sağlayacak eserlerin yapılması için Başbakana direktifler veriyordu. Bu nutku hasta yatağında hükümetin verdiği bilgilere göre hazırlamıştır... Bu vesile ile yine 1937'de yapılmış ve Atatürk tarafından çok beğenilmiş ve uygulanmasını istemiş 43 kamu kuruluşu olan "İdeal Cumhuriyet köyü" planını hatırlatmak isterim: Üretici halkımızın böyle medeni kuruluşları olan köylerimizde yaşamaları bütün memleket için en büyük faydadır. Sevinçle söyleyebilirim ki, Köyişleri Bakanlığımız köylere yapılacak ayrı ayrı tesislerin planlarını bana da bilgi edineme için göndermiştir. Diğer taraftan valilerimizin başkanlığında çalışmalarını devam ettiren "Ellinci Yıl" komisyonları bu örnek köylerin yapımı için kararlar almaktadırlar. Radyolarımız bunu haber olarak veriyorlar. Valilerimize gönderdiğim "İdeal Cumhuriyet Köyü" planına eklediğim önerilerime sevinerek bildireyim ki, cevaplar almaktayım. Cumhuriyet

¹⁸⁵³ Afet İnan, "Yarınlara Kalmalı", **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1972.

¹⁸⁵⁴ **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1972, s.2.

*Gazetesinde planı gören bir vatandaş da çok hisli yazısı ile diyor ki, “Böyle bir köyde benim de bir evim olsun isterim...”*¹⁸⁵⁵

4.2.28. Türkiye Haritası¹⁸⁵⁶

Afet İnan fidan dikme mevsiminde dağlara ağaçlandırma yapılmasının kendisini mutlu ettiğini ve Orman Bakanlığının Cumhuriyetin Ellinci Yılı için koruluk yapılmasını planladığını belirtmiştir. Ağaçları yurdumuza kök salan, toplulukların yaşantısına can veren varlıklar olarak değerlendiren Afet İnan, şu anısını paylaşmıştır:

“Bir gün Atatürk motor ile Kız Kulesi yakınlarından geçerken ben şunu hatırlamıştım: Bir resimde bu yamaçların tepesinde Kanuni zamanında yapılmış bir saray varmış şimdi bundan kalıntı bile yoktu. Fakat kendi kendime bu yamaçlar acaba o zamanda böyle ağaçsız çıplak mıydı? diye düşünüyordum. Atatürk’e hatırlattığım zaman motorun daha kıydan geçmesini emretti. Yanında bulunan İstanbul Valisine hemen şu emri verdi: Bu ağaçlar ağaçlandırılacak ve yeşillenecek.” Geçenlerde yolculuk esnasında bir ormancıya rastlamıştım. Salacak sırtlarını ağaçlandırılmasında Atatürk’ün bu isteği yerine getirilirken çalıştığını söylüyordu. Şimdi bu kıydan her geçişimde oranın çıplak halini istemeyerek gözümün önüne getiririm. Fakat bugünkü yeşilliklerini gördükçe sevinirim. Şimdi Sayın Vefa Poyraz tarafından törenle dikilen ağaçlar da Cumhuriyetimizin 50.yılı anısını ne güzel yaşatacak! Ağaçları bir yurdun sabit canlı varlıkları olarak görmez miyim? Her çeşit ağacın yaşayan büyüyen kök ve dallarında vatanımızın insan yaşayışına renk ve sağlık veren hizmetleri vardır elbette. Ankara’mız başta orman çiftliği olmak üzere Cumhuriyet döneminde ağaçlandı. Bu araziye değerlendirmek için çalışmalara girişildiği zaman, o yerlerin eski tapu kayıtlarında orman olduğu yazılı imiş. İşte onun içindir ki Atatürk buraya “Orman Çiftliği” adını vermiştir. Bahçelievler’den Orman Çiftliği’ne giderken şunu hatırlarım: “Yolun sağ tarafında Karadeniz havuzuna giden hafif meyilli arazi bugün yemyeşil ağaçlarla kaplı, fakat Cumhuriyetimizin onuncu yılında ve daha da sonraları adeta çorak, çıplak bir yerdirdi burası. Ben Akın adını verdiğim atla gezinti yaparken özellikle o yerlerde atı koşturmayı denerdim. Çünkü inişli çıkışlı hafif meyilli olduğu için koşan ata daha çok hâkim olabiliyordum. Bugünkü yeşillikler muntazam sıralanışları ve boyları ile en güzel görünüşte değil midirler? Atatürk bu Orman Çiftliği’nde su hasretini giderecek havuzlar yaptırırken Marmara denizinin şeklini çizdirmiş ve onun üzerinde zaman zaman kayıkla gezintiler yapmıştır. Daha sonraları su deposu havuzu olarak yapılacak yere de Karadeniz havuzunun bugün dört bir yanı ağaçlarla bezenmiştir. Ankara için bir de şunu hatırlıyorum. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ankara’da Orman müfettişi görevinde bulunan babam, sonraları bazı yerlerde gösterdiği zaman “İşte buraları benim memuriyetim zamanında ağaçlıktı” dediğinde o çıplak yerlere hüznü bakardık. Bugün ise, Cumhuriyetimizin onuncu yılında çorak gördüğümüz yerler muntazam dikilmiş ağaçlarla bezenmiştir. Ankara Ortadoğu Teknik Üniversitesi ağaçlandırma gayretleri hiç unutulmayacaktır. Ellinci yıl ağaçlandırmaları da gelecek kuşaklara bu yıldönümü anısını verecek.

¹⁸⁵⁵ Cumhuriyet, 8 Kasım 1972, s.2.

¹⁸⁵⁶ Afet İnan, “Türkiye Haritası”, Cumhuriyet, 19 Nisan 1973, s.2.

Orman Bakanlığı Gelibolu yarımadasını milli park yapmak üzere ağaçlandırmayı da planlamış bulunuyor. Geçenlerde bu maksatla yapılan toplantıda verilen bilgiler kıvanç verici idi. Harita üzerinde gördüğümüz ağaçlandırma planlarının başarılmamasını dileriz. İzmir’de Ege Üniversitesi Eczacılık Yüksek Okulu’nun öğrencilerine Türk Devrim Tarihi derslerini ayda bir giderek veriyorum. İnciraltı semtindeki bu tesisler geniş bahçelerle çevrilidir. Geçen ay buralar sürdürülüyor, tanzim ediliyordu. Dersten sonra öğrencilerimden bazıları televizyonda “İdeal Cumhuriyet Köyü” programını seyrettiklerini ve dilediklerini söyleyerek, bizler de bir şeyler yapalım diye teklifte bulundular. O gün dersimin konusu Sevr ve Lozan antlaşmalarında Türkiye’nin sınırlarını karşılaştırmak idi ve bu amaçla harita gösteriyordum. Hemen öğrencilerime bir telkinde bulundum: “Üniversite idaresinin bahçede ayıracağı bir alanı Türkiye haritası olarak çizin ve ağaç dikmeye hazırlayınız.

Cumhuriyetimizin yıldönümü töreni ağaç dikme mevsimidir. Sizler o töreni bu Türkiye haritası koruluğuna fidan dikmekle yapmış olursunuz. Böylelikle de sizin sınıfınızı gelecek yıllardaki arkadaşlarınız daima anarlar. Türkiye bütünlüğünü bir koru olarak görenler de sizlere mutluluklar dilerler” dedim. Ankara’da Orman Bakanlığı yetkilileri bu işte yardımcı olacaklarını söylediler. Öğrencilerime bu işte başarılar dilerim. İzmir’imiz bunu örneklerini vermiştir. Yangın yerlerinde Kültür Park gibi... Bugün de “Atatürk Orman Kurma ve Koruma” Derneği Başkanı sayın Dr. Behçet Uz Bayraklıdan Yamanlara kadar olan sırtlarda ağaçlandırma işleriyle uğraşmaktadırlar. Başarılı olacağına şimdiden eminim. Atatürk Anadolu ortasında ağaçsız bulduğu yerleri yeşillendirmek için uğraştı ve deniz şekillerini çizdirerek su hasretini gidermek için havuzlar yaptırdı. Cumhuriyetimizin Ellinci yılı için Türkiye’mizi yeşillendirir ve imar ederken bazı koruluklarımıza Türkiye haritası şeklini vermemiz yerlerinde olmaz mı?”¹⁸⁵⁷

4.2.29. Yeni Köylerimiz¹⁸⁵⁸

Cumhuriyet gazetesi 50.yıl Türkiye’si için bir röportaj yapmış olup Afet İnan “Cumhuriyetimizin Ellinci Yılı Nasıl Kutlayalım” sorusuna şu cevabı vermiştir:

“ Ellinci yıl köyleri kuralım. Elimde 1937’de yapılmış bir ideal Cumhuriyet Köyü planı vardı. Bunu yeniden bastırarak yayımlamıştım. Bu köyden 43 tane kamu kuruluşu yer almıştı. Atatürk bu planın uygulanmasını istiyordu. Ömrü vefa etmedi. Yarınlar kalacak, medeni yaşantıya katkıda bulunacak bu kamu kuruluşlarını, köy koruluklarını, özlemle incelemiş ve bu amaçla Cumhuriyet gazetesinde dört makale daha yayımlamıştım. İstiyordum ki bu kutlama yılını sadece tören, resim, tanklar ve sonradan işe yaramayacak olan şeylere masraf ederek geçirmeyelim. Köyüşleri Bakanlığımızın bunlar için planları ve çalışmaları olduğunu biliyordum. Fakat ben yine de hem ilgili Bakanlıklara hem de bütün Valilerimize bu ideal Cumhuriyet köyü planını bir mektupla beraber yolladım(4 Ağustos 1972) ve bazı valilerimizden sevindirici cevaplar almıştım.1973 yılı için Köyüşleri Bakanlığımızın Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünün plan çalışmalarında bu yeni yerleşmeler için 15 ilimizin adları yer almıştır.”¹⁸⁵⁹

¹⁸⁵⁷ Cumhuriyet, 19 Nisan 1973, s.2.

¹⁸⁵⁸ Afet İnan, “Yeni Köylerimiz”, Cumhuriyet, 7 Şubat 1974.

¹⁸⁵⁹ Cumhuriyet, 7 Şubat 1974, s.2.

Afet İnan Hatay, Kayseri, Eskişehir, Çankırı, Elazığ, Tunceli, Yozgat illerinde törenler yapılarak yeni yerleşmelerin olduğunu, Eskişehir'in Sekiören köyünün tapu ve anahtar dağıtım töreninde bulunduğunu ifade etmiştir. Afet İnan izlenimlerini şöyle açıklamıştır: “ *Manisa, İzmir, Konya'daki yeni yerleşmeler ise 22-23 Aralık 1973'te yapılmıştır ve sayın valilerin bu törenler için davetlerine gidemediğim için üzgünüm. Çünkü o tarihlerde UNESCO Milli Komisyonu Kültür Haftası için Malatya ve Adıyaman'da bulunuyordum. Bu yıl yerleşmeye açılacak daha dört köyümüz var listede. Balıkesir, Diyarbakır, Amasya ve Tokat. Şimdiye kadar yerleşmeye açılanlar için 12 broşürde her birinin planları ve açıklamaları yer alıyor. Bunların kamuoyumuzca bilinmesi ve öbür yerler için örnek alınması ne kadar yerinde olacaktır. Bu seferki seyahatimizde de Malatya-Adıyaman arasında böyle yeni inşa edilmekte olan köyler gördük. Medeni kuruluşlarıyla köylerimizin var oluşu geleceğin Türkiye'sinin temel varlıkları olduğunda hiç kimsenin şüphesi yoktur elbette.*”¹⁸⁶⁰

Afet İnan Eskişehir'in Sekiören köyünün eski yerinin orman alanı içerisinde olduğunu ve elverişli ev alanlarının bulunmadığını belirtmektedir. Köyün altyapısının ve ulaşım yollarının yetersizliğinden bahsetmekte olan Afet İnan şu bilgileri vermiştir:

“ *Köy ekonomisi tarım ve hayvancılık kollarına dayanmaktadır. Tarlaları ise eski köye epey uzakta bulunmaktadır. 670 nüfuslu olan bu köy halkı, 106 ev ve aileden kurulmuştur. İşte yer ve gelişme bakımından elverişsiz olan bu köyümüz henüz ağaçlandırılmamış olmakla beraber, Eskişehir ovasına hâkim, hafif meyilli geniş araziye planlaştırılarak, evleri ve kamu kuruluşları yapılmaktadır. Köye lüzumlu olan alt yapı hizmetleri için yol, su, elektrik tesisleri hükümet tarafından yaptırılmıştır. Medeni bir görüntü içinde ferah, geniş. 50.yıl armağanı köyümüz Sekiören, Türkiye'mizde öbürlerine de örnek olacaktır. Evler sağlam, kullanışlı, barınma ve sağlık bakımından her ailenin medeni bir düzeyde yaşamasına elverişli bir durumdadır. Köyün geniş meydana dayız. Bayrak direğe çekildi ve köy ilkokulunun çocukları iki hanım öğretmeninin idaresinde, İstiklal Marşını söylediler. Köy erkekleri yaşlı, genç toplu bir halde. Fakat kadınlar daha bir evin yanında toplanmışlar.*

Eskişehir Valisi Sayın Mehmet Saracaoğlu'nun güzel sözleri. Sekiörenlileri yeni yuvalarına kavuşturacaktı. Fakat tapular ve anahtarlar verilmeye başlanacağı zaman Vali bir dilekte bulundu: “Ben bu tapuları evlerin hanımlarına vermek istiyorum” diyordu. Başta muhtarın eşi olmak üzere biraz uzakta olan köy kadınları kalabalığa karıştılar. Ne güzel Türk tipleri vardı içlerinde, sevimli cana yakındılar, hemen ahbap olmuştuk. Tapular adalarının abecesel sırasına göre dağıtıldı. Kadın, erkek ellerine aldıkları zaman, hepsinde mutlu görünüşler vardı. Yalnız içlerinde eski yerlerini terketmek istemeyen bir

¹⁸⁶⁰ Cumhuriyet, 7 Şubat 1974, s.2.

ihtiyara Vali tapusunu verirken, bunu hatırlattığı zaman, çoğunluğun sevincine o da katılmıştı.

Ben muhtara Atatürk zamanında yapılmış “İdeal Cumhuriyet Köyü Planını” verdiğimde içten gelen bir dilekte bulundum. Buradaki ağaçlandırma yerlerini yapacaksınız değil mi? dediğim zaman, mert bir söz verişle karşılaştım. Köy esasen hükümet yardımı, köylünün katkısı ile meydana gelmişti. Bunun rakamları dağıtılan broşürlerde de belirtilmişti. Gençlerinden Ankara’da öğrenimlerine devam edenler de vardı. Onlarla konuştuğum zaman, geleceğin Sekiören’in aydınlık ufuklarını görüyordum. Esasen bütün köylüler sevinç içinde idiler. Türk âdetimizin ikramlarına teşekkür ederken yeniden davetlerini tekrarlıyorlardı. Sekiörenli vatandaşlarımızla beraber, öbür yeni köylerimiz yurdumuza kutlu olsun dilerim. Bu vesile ile yeniden bir dileğimi tekrar etmek istiyorum. İdeal planda olan sosyal, kültürel kuruluşların, binaların(örneğin okul, konuk odası, okuma odası, çocuk bahçesi, hamam, yunak yeri, spor alanı koruluk, halk eğitim merkezi v.b) örnek olmak üzere bankalarımız mali durumları müsait olan başka şirket ve kişilerin her köyümüze birer hatıra olmak üzere yaptırmalarını candan bir istekle öneririm.”¹⁸⁶¹

4.2.30. 1981’e Hazırlık¹⁸⁶²

Cumhuriyetin 50. yıldönümünün 29 Ekim 1973’te kutlandığını belirten Afet İnan, 1981 yılının Atatürk’ün doğum yıldönümü olarak kutlanacağını belirtmektedir. Türk Tarih Kurumunun 1974’ten beri çalışmalar içinde olduğunu, Türk Devrim Araştırma Merkezi’nde çalışılacak konuların belirlenerek bir belgesel filminin çekilmesi gerektiğini belirten Afet İnan, Atatürk ilkelerinin de bir bilgi şöleni ile anlatılması gerektiği düşüncesindedir. Afet İnan yapılması gerekenleri şöyle açıklamıştır:

“Diğer taraftan kalıcı ve yararlanılacak tesisler olarak da şunları düşünüyorum: Cumhuriyet devrimimizin kurtuluş savaşında kullanılmış savaş araçları müzesi yoktur. Asıl tarihçilere çalışmak kaynak olacak arşiv belgelerimiz düzenli olarak bir yerde toplanmamıştır. İşte bu noksanları gidermek için şunlar üzerinde durulabilir: 1- Türk Kurtuluş savaşı için Genel Kurmay Başkanlığının depolarında buluna o devrin savaş malzemesini çeşitli belgelerde, ya açık yerlerde veya kapalı müzelerde, resimlerle tespit edilmelidir. Bundan amaç o dönemde hangi araçlarla bu savaşın kazanıldığı gözle görülmelidir. Bazı savaş sahalarında kabartma haritalar da yaptırılabilir. Bunun örnekleri vardır. Hatta Zafer Tepe için(Afyon) böyle bir plan yaptırılmıştı. Afyon anıtında o dönemin iki top arabası teklifim üzerine 1955’te oraya konulmuştur. Bunların faydası o devrin savaş araçlarını gözle görülür bir durumda bugünkü kuşaklara tanıtmaktır. 2- 1918-1939 yılları arasındaki yazılı tarihi belgeleri Ankara’da bir arşiv binasında toplamak, modern yöntemlerle düzenlemek gereği vardır. Çünkü bu dönemin belgeleri çok dağınıktır. Aynı zamanda yeni bir arşiv kanunu çıkarmak da gereklidir. Genel arşivi Ankara’da toplamakla beraber, bazı bölgelerimizde de bu arşivler toplanıp tertiplenebilir. 3- 1918-1939 yılları arasında çıkan bütün gazetelerin koleksiyonlarını

¹⁸⁶¹ Cumhuriyet, 7 Şubat 1974, s.2.

¹⁸⁶² Afet İnan, “1981’e Hazırlık”, Cumhuriyet, 5 Mart 1978.

toplamak ve Ankara'da ayrı bir gazete kütüphanesi kurmak(Böyle bir örnek Londra'da vardır.) 4- Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak Atatürk'ün bütün resmi yazı ve nutuklarını bugünkü kuşakların anlayabileceği biçimde bir dizi halinde yayınlamak. 5- Ankara Milletvekili olarak Atatürk'ün adına bir kültür sitesi kurmak.(Kütüphanesi, konferans salonu, spor tesisleri ve daha başka) Bu siteler başka illerde de olabilir. 6- Kadın Haklarının, bu dönemde kanunlarla yürürlüğe girdiğinin bir şükran ifadesi olarak, Atatürk sitesinde bir yer ayrılarak buna ait belge ve eserlerin toplanması ve yeni nesle ilmi bakımından tanıtılmasını sağlamak. 7- Ankara'nın çevresinde ve öbür yerlerde orman yetiştirmek. 8- 1937'de yapılan "İdeal Cumhuriyet" köyü planına göre köyler kurmayı uzun vadeli de olsa gerçekleştirmek. 10. Türk uygarlığına ait eserleri korumak, tanıtmak ve üzerlerinde bilimsel incelemeler yapmak için teşvik edici ödüller vermek. Örneğin, etnografik eşyalarımızı sadece vitrinlerde sergilemek değil, onlar hakkında aydınlatıcı bilgiler verecek toplantılar düzenlemek. ”¹⁸⁶³

¹⁸⁶³ Cumhuriyet, 5 Mart 1978.

SONUÇ

Afet İnan'ın tarih anlayışında “*tarih*” eğitimsel açıdan disiplinlerin en esaslılarından olup ona göre tarih bilgisi herkese ve her mesleğe hitap eden müstesna konulardan birisidir. Afet İnan'a göre tarih, bütün insanların hayatlarını, düşüncelerini ve eserlerini öğrenme isteklerine cevap veren, yeni nesilleri geçmiş ile bugüne zincirleme olarak birbirine bağlayan bilgi kaynağıdır. Bu yüzden ona göre ülkeye faydalı bir birey olmanın yolu milli ve dünya tarih görüşüne sahip vatandaşlar olmaktan geçmektedir. Bu bağlamda Afet İnan, tarihin derinliklerine inildikçe fikri hareketler ve sanat eserleri hakkında derin bir anlayış ve bilgi sahibi nesillerin yetişeceğini öngörmüştür.

Afet İnan'ın tarihe olan bakış açısına göre insan hak ve vazifelerinin kabul edildiği bir dünyada ferdi ve toplumsal anlamda ortaya konan eserlerin hepsi bütün dünyanın ortak malı olup tarihin en başat, en önemli ve ilk faydası bir nesilin, önce kendi milletini sonra da dünya milletlerinin medeni eserlerini öğrenerek “aydın” bir vatandaş olmasıdır. Afet İnan tarihi bir araştırma yapılırken ilk önce vesikaların, belgelerin objektif bir metot ile tarafsız ele alınması gerektiğini savunmuştur. Bu belgeleri, vesikaları objektif olarak irdelemeyi, incelemeyi kabul eden bir nesilin, iyiyi, yani doğruyu demagojiden(Laf cambazlığı) ayırma kabiliyeti kazandığını ifade etmiştir.

Afet İnan, eski medeniyetlerin ve kurumların belgelere dayanılarak ortaya çıkarılması sonucunda tarih araştırmalarının vazifesini yapmış olacaklarını savunmuş olup ona göre en ilkel aletlerden bugüne kadar kalabilen bütün vesikalar bir tarihçinin en büyük hazinesidir. Her yeni vesikanın, başka bir vesika ile kıyaslama yapılması sonucunda elde edilecek bilginin statik olmaktan çıkarak bir dinamizm yaratacağını öngören Afet İnan'a göre bu dinamik karakter içinde hedefimiz Türk ve Yurt tarihini araştırmaktır. Afet İnan dünya tarihinin boşluklarını geçmiş tarihimizin meçhul hadiselerini bularak, araştırarak dolduracağımıza inanmış ve bizlerin de inanmasını istemiştir.

Afet İnan tarihi olaylara tek bir pencereden bakmaksızın başka milletlere karşı kin gütme aracı olarak tarihin kullanılmaması gerektiğini savunmuştur. Ülkeleri değersiz ve aşağı gören zihniyetten uzak durarak tarihte yaşanan olayları objektif bir

şekilde incelememiz gerektiğini, çünkü objektif olamadığımız anda dengenin aksi istikamette yer alacağını bize hatırlatmaktadır:

Afet İnan “*tarihin neden öğrenilmesi gerektiği*” sorusuna karşılık yaşamakta olduğumuz günleri anlamak için yakın tarihimizin her türlü dönemini incelemek ve öğrenmek zorunda olduğumuz gerçeğini bize hatırlatmaktadır. Afet İnan’a göre kırk yıl önceki Türklerin yaşayışı ile bugün arasında büyük farklar vardır. Bu milletin çektiği acıları bir daha çekmemek için bu ıztırapların sebebini iyice öğrenmek gerektiğini bizlere hatırlatmaktadır. Ona göre tarih, bugünün kurumlarını inceleyerek anlama fırsatını bizlere vermiş olup bu inceleme ve araştırma faaliyetleri en yakın zamandan en eski zamana doğru yapıldığı takdirde olayların derin sebepleri anlaşılacaktır.

Balkan Savaşlarının yıkıcı etkisi Afet İnan’ın çocukluğunu etkileyen en önemli olaydır. Anadolu’ya göç eden ailelerden birisi de Afet İnan’ın ailesidir. Afet İnan’ın yetişmesinde ve öğretmen olmasında anneannesinin ve babasının çok önemli katkıları olduğu her anlamda görülmektedir. Babasının aydın bir orman müfettişi olarak onu devamlı yönlendirmesi ve yetiştirmesi sayesinde öğrenimini tamamlayarak öğretmen olabilmıştır.

Afet İnan’ın hayatındaki en önemli dönüm noktası 11 Ekim 1925 tarihinde 17 yaşında bir genç kız olarak Mustafa Kemal ile tanışmasıdır. Sıradan bir öğretmen olan Afet İnan, Cumhurbaşkanının manevi kızı olarak hayatına devam etmiştir. Atatürk’ün maddi ve manevi destekleri sayesinde büyük başarılarla imza atan Afet İnan, 17 yaşında Lozan’a giderek Fransızca okuma ve yazmasını öğrenmiştir. 27 yaşına geldiğinde birçok Avrupa ülkesini gezme ayrıcalığını yaşayan Afet İnan, kendi isteği ile kariyerine İsviçre’de bulunan Cenevre Üniversitesinde devam etmiştir. Bu üniversiteyi başarı ile bitirerek lisans ve doktora eğitimini tamamlamıştır.

Türk Tarih Tezi nasıl ki Türk Milletine bir şuur ve bilinç kazandırmaya yönelik bir çabanın eseri ise Afet İnan’ın doktora tezinin amacı da Türklere atfedilen “*sarı ırk*” iddialarını çürütmeye yönelik bir çabanın eseridir. Afet İnan’ın doktora tezinde binlerce insanı antropolojik anlamda incelemesi aslında onun Türk Milletinin sarı ırk(ikinci ırk) ve barbar bir millet olmadığını kanıtlama çabasıydı. Türk Milletini

hak ettiği çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarma çabasıydı. Anadolu’da yaşamış medeniyetlerin Türk Medeniyetleri ile alakalı olduğunu, Avrupa’ya ait olmadığını gösterme çabasıydı. Batının Türklere attığı iftiralara, aşağılamalara onların yöntemiyle bir cevap niteliğindeydi. Türk Medeniyetini aşağılayan, küçük ve hakir gören kitapların yazarlarına bir gönderme ve bir mesajdı. Kanaatimce bu mesaj yerine ulaşmış olacak ki günümüzde Türklere yöneltilen bir “sarı ırk”, “barbar ırk” meselesi yoktur.

Atatürk’ün hayata geçirdiği birçok devrimde, yenilikte Afet İnan’ın izleri, dokunuşları vardır. Mesela; Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin tüzüğü’nün 4.maddesinin c fıkrasında “ *Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesika ve malzemeyi elde etmek için yeterli yerlere araştırma ve keşif heyetleri göndermek*” ibaresi vardır. Afet İnan 23 yaşında bu heyetin en genç üyesi olmasına rağmen bu ibarenin onaylanması için ısrar ederek bu ibarenin onaylanmasını sağlamıştır. Türk Tarih Kurumu içinde birçok tecrübeli tarihçi, Türk arkeologlar ile arkeolojik kazıların yapılmasını akıllarına getiremezken; Afet İnan, bu kazıları ilerleyen zamanlarda Türk insanının yapacağını öngörmüş ve öngörüsü yıllar içinde gerçekleşmiştir.

Afet İnan, Atatürk’ün bir gün kendisine “*yurt dışına öğrenci mi gönderelim yoksa ülkemizde Fakülte mi açalım*” sorularına cevaben hem yurt dışına öğrenci göndermek gerektiğini hem de ülkemizde Fakülte açmanın mantıklı olduğunu ve Dil’in tarihten ayrı bir metot ile incelenmesi gerektiğini söylerken sanırım Atatürk’e doğru yönlendirmelerde bulunmuştur.

Afet İnan’ın DTCF’de öğretmenlik yapma fırsatı varken Cenevre’de Üniversiteye gitmeyi tercih etmesi kanımca üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Afet İnan öğretim üyelerinin kararname ile tayin edildiği bir dönemde istisnai bir durumda tayin edilmemek ve yeni açılacak fakültede görev alabilmek için böyle bir öğrenim devresinden geçmeyi gerekli görmüştür. Bu anlamda Cenevre Üniversitesindeki öğrenim yaşantısının hiç de kolay olmadığını Atatürk’e yazdıkları mektuplar sayesinde anlamaktayız. Atatürk’ün maddi ve manevi desteği olmasaydı Afet İnan’ın Üniversiteyi bitirmesi zor olabilirdi.

Afet İnan’ın Cenevredeki Üniversite yaşantısı aslında onun tarihe bakışı ile ilgili çok ciddi ipuçları vermektedir. Cenevre’de Tarih ve Arkeoloji Cemiyetine üye olan Afet İnan’ın Cenevre Tarih Cemiyetine davetli olarak giderken “*Piri Reis*

Haritasını” yanına alarak oradaki davetlilerle bu harita üzerinde bilgi paylaşımı yapması küçük bir detay olarak gözükmele birlikte aslında onun tarihe olan tutkusunu göstermektedir.

Afet İnan’ın fırsat buldukça tarih ile ilgili konferanslara, halka açık toplantılara gitmesi, Üniversitenin kapalı olduğu zamanlarda derslerinden geri kalmamak adına Cenevre’de kalarak ders çalışması, hatta bazı dersleri almak için Paris Üniversitesine gitmesi onun tarihe olan merakını ve çalışma azmini bizlere net bir şekilde göstermektedir. Afet İnan ders öğretmenlerinin “*Türklerin Medeniyete Hizmetleri*” konusundaki yanlış ve mesnetsiz söylemleri karşısında susmak yerine belgeler ile cevap vermeyi yeğlemiştir. Afet İnan bu sorumluluğu milli bir vazife olarak görmüştür.

1935-1938 yılları arasında öğrenci olan Afet İnan’ın çeşitli dergilerde 15 tane makalesini yayımlaması ve 10’un üzerinde konferans vermesi onun çalışkan ve üretken yönünün bir yansımasıdır. Afet İnan’ın Cenevre’deki öğrenim yaşantısı onun soğukkanlı, sakin ve ölçülü yapısının dışında dışa dönük, faal ve girişken bir yapısının da olduğunun bir göstergesidir.

Afet İnan’ın genç yaşından itibaren Türk Tarih Tezinin en sıkı savunucuları arasında yer almasını sadece Atatürk’ün izinden gitme çabası olarak görmek eksik bir değerlendirmedir. Kanaatimce Afet İnan’ın Atatürk’ü bir lider/önder olarak kabul etmesinin birçok sebepleri vardır. Afet İnan’ın küçüklüğünden beri, Mustafa Kemal Atatürk’ü, yedi düvele karşı koyarak milli mücadeleyi başlatan ve Cumhuriyeti kurarak birçok inkılapları hayata geçiren bir “*kurtarıcı*” olarak görmesi, Atatürk’ün manevi kızı olması, her ikisinin de ciddi ve sorumluluk sahibi olmaları ve en önemlisi Atatürk ile benzeşen tarih anlayışlarının, tarihe bakış açılarının birbirine yakın bir çizgide olması Afet İnan’ın Atatürk’ü bir lider/önder olarak kabul etmesindeki alt başlıklar/faktörler olarak görülebilir.

Afet İnan’ın kadın haklarının kazanılmasındaki çabaları ne yazık ki pek fazla bilinmemektedir. Tezimde bu konuda Afet İnan’ın çalışmalarını detaylıca irdelemeye çalıştım. Afet İnan’ın yurt bilgisi dersinde bir kız öğrenciyi belediye başkanı yapması ve bir erkek öğrencinin mevcut kanunların kadınlara seçme ve seçilme hakkını vermediğini Afet İnan’a hatırlatması aslında kadın haklarının kazanılması serüveninin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Afet İnan kadın haklarının

kazanılmasında Türk kadını yurt içi ve yurt dışında en iyi şekilde temsil etmiş sembol bir karakterdir.

Afet İnan'ın 1952 yılında Milletlerarası Kadınlar Birliği Kongresine katılması, 1953 yılında Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği'ni kurması ve Kopenhag merkezli Beynelmilel Kadınlar Alyansının idare heyetinde çeşitli görevlerde bulunması, 1954 yılında Londra'da "*kadın hakları*" ile ilgili bir kütüphaneyi gezmesi, 1958 yılında Brüksel ve Zürih'te kadınların yaptığı sergileri gezmesi, 1962 yılında İngiltere, Fransa ve Danimarka'da kadın hakları ile ilgili çalışan 20'den fazla kuruluşa, cemiyete giderek araştırmalarda bulunması onun kadına bakış açısının ve araştırmacı kişiliğinin somut göstergelerinden bazılarıdır. Afet İnan'ın kadın hakları konusundaki çalışmalarının sadece Atatürk dönemiyle sınırlı olmadığı açık bir şekilde görülmektedir.

Afet İnan'ın "*Konferans, Kongre, Konuşma ve Katıldığı Faaliyetler Kronolojisi*"ni incelediğimde onun hayatının her döneminde kadınlar ile ilgili konuşmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Afet İnan sadece "*kadınlar*" ile ilgili konuşmalar yapmamış olup Atatürk'ün hayatı, Kurtuluş Savaşı, Arkeoloji, Tarih anlayışı, UNESCO, Müzeler, Musiki vb. konularda birçok konuşmaları ve konferansları vardır. Ttezimde Afet İnan'ın tarihsel konulara olan ilgisinin hayatının sonuna kadar devam ettiğini gördüm.

Afet İnan, Atatürk vasıtasıyla her türlü imkâna sahip olmasına rağmen o hiçbir zaman işin kolayına kaçmayarak doğru bildiği şeyleri "*örnek bir vatandaş*" gibi yapmaya çalışmıştır. Mesela Fransız Kız Lisesinden Ankara Musiki Muallim Mektebine geçerken resmi prosedürlere göre sınava girerek okulunu değiştirmesi örnek bir davranıştır. 1930'lı yılların başında Afet İnan'ın Türk Tarih Kurumunda sorumluluklar alarak konferanslar vermeye başlaması ve kitaplar okuyarak kendisini geliştirme çabalarının artarak devam etmesi Afet İnan ve Atatürk'ün arasında güven esasına dayalı bir "*mesai ve fikir arkadaşlığı*" alt yapısını oluşturmuştur. Atatürk'ün Afet İnan'a eğitim olanakları açısından her türlü desteği vermesi sonucunda Afet İnan da Atatürk'e karşı bir "*vefa borcu*" hissiyatı oluşmuştur. Bu yüzden Atatürk ölene kadar onun verdiği ödevleri, sorumlulukları bir öğrenci edasıyla, bir görev bilinci ile yerine getirmekten imtina etmediği anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün fikir arkadaşı olarak yapılan devrimlerin birçoğuna katkısı, desteği olan Afet İnan'ın kendi tecrübesizliğini ve/veya Atatürk'ün kendisine dikte ettirdiği bir takım sözleri, notları kitaplarında ve söylevlerinde açık bir şekilde kendisine ait olmadığını belirterek yayımlaması, dile getirmesi, onun samimi ve şeffaf yönünü göstermektedir. Utkan Kocatürk, Afet İnan'a "*Medeni Bilgiler kitabındaki Atatürk'ün ve kendisinin el yazılarını Atatürk mü dikte ettirdi?*" sorusunu Afet İnan'a yönelttiğinde o bu eserin tamamen Atatürk'e ait olduğunu hiç çekinmeden belirtmiştir.

Kızı Arı İnan ile görüşmemde annesinin her yönü ile ciddi biri olduğunu annesini iki kelime ile şöyle tarif etmiştir: "*ciddiyet ve sorumluluk*". O, Atatürk'ün yetiştirdiği ve arkadaşlığını yaptığı en önemli kişiliklerden birisidir. Döneme damgasını vurarak birçok ilklere imzasını atmıştır. Afet İnan Türk kadınına yakışanı en doğal, en içten haliyle yaşam tarzı haline getirmiştir. Bu yüzden Atatürk ilkelerinden, demokrasiden, çağdaşıktan, özgürlükten ve insan haklarına riayet etmekten hayatının hiçbir döneminde ödün vermeyerek uygar bir Cumhuriyet kadını temsil etmiştir. Afet İnan'ın her yönü ile nasıl bir tarihçi, nasıl bir kişilik olduğunu anlatmaya çalıştığım bu tezde Atatürk'ün devrimlerini ve hayatını öğrenmemiz açısından Afet İnan'ın anıları ve eserleri büyük bir boşluğu doldurmuştur.

Afet İnan'ın dediği gibi geçmişin bugünü anlatmasından ziyade, bugünkü durum, geçmişi daha iyi anlatır. Bu yüzden tarih okumak ve bilmek herkes için ve her meslek için lazımdır. Yaptığım bu tez ile Afet İnan'ın tarihe olan ilgisinin sıradan bir tarih araştırmacısının çok üzerinde olduğunu gördüm. Afet İnan'ın hayatının bütününe baktığımda net olarak şu tespiti yapmak mümkündür. O, çalışmayı, araştırmayı bir yaşam felsefesi haline getirmiş birisidir. Bu anlamda Afet İnan'ı "*tarihçi*" ve "*ideolog*" olarak tanımlamanın doğru olduğu fikrindeyim. Tezimin sonuç bölümünü John Tosh'un hepimizi ilgilendiren şu güzel cümlesi ile bitirmek istiyorum: "*İnanıyorum ki, her milletten aileler ve öğretmenler, tarihi yorumlayıp ülkelerin gençliğine aktarırken büyük bir sorumluluk taşımaktadır. Tarih, insanlar arasında bölünme ve nefret değil de, uyum yaratacak şekilde öğretilabilirse eğer, bu millete de diğer bütün milletlere de çok daha faydalı olacaktır.*"¹⁸⁶⁴

¹⁸⁶⁴ Tosh, **Tarihin Peş...**, s.3.

EKLER

EK-1 ¹⁸⁶⁵

12 Ağustos 2014 saat 15.30'da kızı Arı İnan ile yapılan Röportaj

İsmail Uzun – Şimdi hocam sizin yazdığınız kitapta Afet İnan ilk okumayı, hesap yapmayı Eskişehir'in küçük bir kasabası olan Mihalıççık da öğreniyor. Daha sonra kitaptan öğrendiğimiz kadarıyla babası İsmail Hakkı Bey'inde okumaya meraklı olduğu görülüyor. Kendisi yazdığı kadarıyla babamın eve getirdiği kitaplardan okuduklarımı öğretmene sorardım der. Afet İnan babasının getirdiği kitapların yeterli olmadığından yakınır. Babasının coğrafya ve Matematik öğrettiğinden anneannesinin İstanbul'dan kitaplar getirdiğinden bahseder. Sizce Afet İnan'ın küçük yaşlardan itibaren okuma isteğinde babasının ve aile büyüklerinin etkisi olmuş mudur?

Arı İnan- Annemin hayatında çok önemli insan anneanesi. İşte kitapları getiren de o.

İ.U.- Evet. Yazmış zaten.

A.İ.- Yani onun çok etkisi var annemin üzerinde.

İ.U.- Anladım Anneannesinin.

A.İ.- Babası çünkü Orman Müfettişi. O zaman zaman gidiyor geliyor. Ama anneanne müthiş bir insandı. Ben ortaokulda birde miydim ikide miydim hatırlamıyorum. Vefat etti.(Anneanneden bahsediyor) Benim ortaokulu problemlerini yapardı.

İ.U.- O kadar! Peki Afet İnan'ın, Annenizin yaşadığı yerlere gitme fırsatınız hiç oldu mu? Doyran, Kesendire , Şumnu...

A.İ.- Maalesef

İ.U.- Olmadı.

A.İ.- Kızım gitti ama ben gidemedim.

İ.U. –Anladım.

A.İ.- Kızım da kardeşim de hep istedik gitmeyi ama kızım gitti. Dediğim gibi biz gidemedik. Evleri filan da bilemiyoruz. Var mıdır, duruyor muydu? Çok fazla bilgi bilmiyorum.

İ.U.- 1925 yılında Afet İnan'ın Atatürk ile bir çay ziyaretinde tanıştığını biliyoruz hocam. Daha sonra 1930 yılında Afet İnan gencecik bir bayan ve Atatürk

¹⁸⁶⁵ Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara, (Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30.)

ondan Türk Ocakları kongresinde konuşma yapmasını istiyor. Hatta kıyafetlerine varıncaya kadar Atatürk ilgileniyor Afet İnan ile. Daha sonra Lozan'a dil öğrenmek için gidiyor. 1935 yılında da Cenevre Üniversitesine giderek yüksek lisans ve doktorasını tamamlıyor. Bu süreçler sonucunda Atatürk ve Afet İnan'ın Türk Tarih Çalışmalarında hep dirsek temasında olduklarını görüyoruz. Sizce Atatürk'ün Afet İnan'a bu kadar önem vermesinin sebebi neydi?

A.İ.- Şu tabi ki. Şimdi başkaları da var. Manevi evladı olarak. Ama kesinlikle hiçbir kimseye bir şey söylemek istemiyorum ama onlar çok okumayla yazmayla falan uğraşmıyorlar. Sonuçta ne oluyor biliyor musunuz? Annem çok ciddi bir kadındı. Ayrıca da dediğim gibi kitap kafa doldurma hat safhadaydı. Çalışkan bir insandı.

İ.U.- Çalışkan bir insan

A.İ.- Sonuçta ne oluyor biliyor musunuz? Atatürk annemi Türk Kadınına model yapıyor.

İ.U.- Bende aynı şeyi soracaktım.

A.İ.- Giyimi Kuşamıyla, yaptığı işlerle. Yani düşünsenize o zaman hangi kadın gidiyor da Avrupa'da bir takım şeylere katılabiliyor.

İ.U.- Evet. Peki, Afet İnan ile Atatürk arasında bir baba kız ilişkisi kurulmuş olabilir mi? Sizce.

A.İ.- Valla benim düşündüğüm şey. Anneme çok fazla güveniyor. Çünkü annemde onun güvenini hiç boşa çıkartmıyor.

İ.U.- Anladım.

A.İ.- Mesela bir şey anlatırdı. İstanbuldayken. Çanakkale'ye gitmek istiyor. Kendi yatını veriyor. Şimdi ben olsam o yatı alır bir güzel gezerdim. Öyle yapmıyor. Tarih Kurumu heyetini topluyor ve araştırma yapmaya gidiyor. o zaman Atatürk tabii yatını veriyor.

İ.U.- Güveniyor.

A.İ.- Anladınız mı yani. Müthiş bir güven var. Şeyi okudunuz mu? Şevket Süreyya'nın annem için söylediklerini?

İ.U.- Evet. Kitap da var zaten.

A.İ.- Galiba öyle de bir sorunuz var. Şevket Süreyya benim tarihe tanıklık edenler kitabında da var.

İ.U.- Orda da mı var?

A.İ.- Orda dedi ki. Ben çok severdim Şevket Süreyya Bey'i. Müthiş bir adamdı. Bu hastalık başladıktan sonra. Tabii çok da enerjik bir adam. Öyle yatağa bağlı kalmak çok zor Atatürk için. Bu hastalık aynı zamanda insanı biraz fazla şey yapabiliyor. Sinirli yapabiliyor filan yani. Şimdi Şevket Süreyya Bey derdi ki: biraz böyle hezeyan başladığı zaman Paşam bakın yeni bir kitap çıktı. Hani inelim şeye yata, ben bunu size okuyum. Birkaç kişi de topluyor davetlilerden. O kitaba dalınca hezeyan geçiyor. Yani onun hastalığının çok düzelmesinde yardımcı olmuştur der Şevket Süreyya..

İ.U.- Kitabında yazmış.

A.İ.- O önemli bir şey. Güvendiği bir kadın oluyor. Kadın devamlı çalışıyor. Durmuyor. Ölene kadar durmadı. Yazdı okudu.Yazdı okudu.Devamlı.

İ.U.- Peki soruyu atlayacağım. Madem bu konuya girdik. Şimdi Afet İnan'a baktığınız zaman kadınların seçme ve seçilme hakkı için gerçekten çok çaba sarf etmiş. Kadınların Belediye Seçimlerinde yer alması, Kadınların Milletvekili seçimlerinde yer alması ki bunu zaten Atatürk onu bir kitapta okudum. Sizin kitabınızda da belki vardır. Yanına çağırıyor. İsmet Paşa'nın elini öp diyor. Ne oldu diyor. Bak diyor. Kadınlara Milletvekili Seçim Hakkı Meclis'te konuşulacak diyor. Zaten ertesi gün de TBMM'nde kabul ediliyor. Bunun gibi.

A.İ.- Gecenin bir saati.

İ.U.- Evet gecenin bir saati yataktan kaldırılıyor. Afet İnan'ın hep kadın hakları savunucusu olduğunu görüyoruz. Fakat bu gün baktığımız zaman tarih kitaplarında kadın hakları konusunda olsun, diğer konularda olsun Afet İnan'a pek yeterince yer verilmediğini görmekteyim. Bunun sebebi ne olabilir yani? Kendi konuşmalarında da benim gördüğüm Afet İnan mütevazı bir tavır sergiliyor.

A.İ.- Çok

İ.U.- Ben anılarına baktığım zaman, konuşmalarına baktığımda hiçbir zaman bu işi ben yaptım, ben öncüsü oldum demiyor ama hep de baktığımız zaman işin içinde hep Afet İnan var. Ama ben bugün Afet İnan'ın sanki tam olarak da tarih sahnesinde ki o önemli yerinin anlayamadığını görüyorum. Sizin bu konudaki düşünceniz nedir acaba?

A.İ.- Yani mesela Tarih Kurumu bile öldükten sonra bir anı kitabı çıkarmadı. Çok kendi propagandasını yapan biri değildi. Dediğim gibi o başka şeylerle uğraşıyor. Ama hep çok saygı görüyordu. Şimdi bakın evlat edindiği insanlardan bir Sabiha Gökçen işte pilot. Ama onun haricinde. Bana sorarsanız bir de Avrupa ile kulağı oluyor. Annem sayesinde. Üniversiteyi orada yapıyor. Lisan okuluna gidiyor orda. O zaman değil ama Üniversite döneminde Avrupa'nın nabzını tutabiliyor.

İ.U.- Evet

A.İ.- Nitekim sonra hocasını getiriyor buraya.

İ.U.- Pittard. Eugene Pittard.

A.İ.- Ondan da resim var. Ve birlikte Atatürk ile çalıştığı şeklinde resimler var.

İ.U.- Evet. Çok uzun süre de burada kalmış. Konferanslar vermiş. Eşi de konferanslar veriyor. Çok da saygı da görüyorlar Türkiye’de.

A.İ.- Çok. Yani kendisine verilen imkânlarla sadece ve sadece çalışmak için sahip oluyor. Ölene kadar da böyleydi.

İ.U.- Şimdi 1939’da Afet İnan doktorasını tamamlıyor. Sosyoloji doktoru unvanını alıyor. Daha sonra tezi de Türk Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi üzerineydi. Bu çalışma için Anadolu’da binlerce insan üzerinde inceleme yapıyor. Günümüzde ırklar arasında görülen farklar şu an için tarih açısından pek bir önemi kalmamıştır. O dönemin koşulları altında Afet İnan’ın yapmış olduğu antropolojik çalışmayı nasıl değerlendirirsiniz? Bu antropolojik tezi Türklerin Beyazı Irk’a mensup olduklarını kanıtlama çabası olarak görebilir miyiz?

A.İ.- Tabii

İ.U.- Şunu sormak istiyorum. Tarih bir milletin çok önemli bir parçası. Tarih bilincine sahip olan milletler geleceğini de daha güzel inşa ederler. Kendisine yönelik tehditlere karşı daha dayanıklı olurlar. Bu yüzden de tarih bilincine sahip olan devletlerin yeryüzünde oldukça önemli başarılar elde ettiğini, bu bilince sahip olmayan ülkelerin de diğerlerinin sömürgesi durumuna geçtiğini görmekteyiz. Atatürk de çok kitap okuyan ve tarihe ilgisi olan biriydi. Demidir ki tarih yazmak tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtan bir hal alır. Şunu soracağım. Türkiye’de Türk Tarih Kurumunu geçmişten bu yana ele alırsak Türkiye’de tarih bilinci(Gerçi bu sorunun cevabını verdiniz ama ben tekrar sorayım) oluşuyor mu? Yoksa Atatürk’ün milli tarih anlayışından uzaklaşıyor muyuz?

A.İ.-Şimdi

İ.U.- Şu anda. Türkiye’de tarih bilinci oluşuyor mu Türkiye’de? Yoksa Atatürk’ün milli tarih anlayışından uzaklaşıyor muyuz?

A.İ.- Şimdi tarihle kimse uğraşmıyor ki. Sizce uğraşıyor mu? Siz bir tarih kitabı alıp okuyor musunuz?

İ.U.- Ben okuyorum ama okuyanların sayısı ne yazık ki fazla değil.

A.İ.- Yani o bilinç o zaman. Şimdi yok öyle bir şey. Bana göre. Ben çok ümitvar olamıyorum.

İ.U.- 1990'dan başlayarak her iki yılda bir Afet İnan Tarih Araştırmaları ödülü vermektedir. Bu fikir nasıl ortaya çıktı? Hala devam etmekte midir?

A.İ.- Kardeşim ve Ben'den çıktı o fikir. Ama maalesef sürdüremedik. Maalesef.

İ.U.- Kaç yılına kadar devam etti bu. Hatırlıyor musunuz? Gazetelerde ben 2005 yılına kadar gördüm.

A.İ.- Doğrudur. Maalesef onu sürdüremedik. Çünkü jüri de bazı şeyler oldu. Biliyor musunuz şeyi koyan onu da ben yazmış olmalıyım. Türkiye'de o zaman kazı yok. Onu da koyan Annem.

İ.U.- Evet. Zaten Türk Tarih Kurumu kurulurken tüzük maddelerine kazıların Türkler tarafından yapılmasını da sağlayan Afet İnan aslında. Hatta orda Tarih kurumundan itiraz ediyorlar. Ne gerek var. Biz nasıl yapacağız. Bizim teknolojimiz var mı?

A.İ.- Belki biz görmeyiz ama belki siz görürsünüz.

İ.U.- Ama bizden sonrakiler bunu yaparlar ifadesi var.

A.İ.- Belki siz görürsünüz diyor.

İ.U.- Belki siz görürsünüz diyor ve koyduruyor Afet İnan. Kitapta da yazıyor dediğiniz gibi.

İ.U.- Ben son olarak şu soruyu sormak istiyorum. Kitapta da gerçi anlatmışsınız özel yaşamından. Evde de Afet İnan biraz önce bahsettiniz çok çalışkan biriydi. Anne kız ilişkiniz nasıldı? Afet İnan nasıl bir anneydi? Kısaca belki söylemek istediğiniz bir şey var mı bu konuda?

A.İ.- Afet İnan aslında duygusal bir kadındı. Yani çocuklarına çok bağlıydı. Kocasına çok bağlıydı. Kocasını muhteşem bir doktordu. Ama ben öyle bir adam daha görmedim. Çok anlaşılan bir karı-koca idiler.

İ.U.- Demokrat bir aile olduğundan mı?

A.İ.- Çok. Çok. Ama çok ciddiye. Yani her şeyinde çok ciddiye. Ve bizi telkinlere kardeşime de bana da erkek kardeşim var benim bir tane de. O fizikçi oldu. Mesela tabiki çok severdi beni de onu da çok severdi. Kardeşim fizik okuyor tesadüfen annem de Fen Fakültesinde İnkılap Tarihi Derslerine gidiyor. Herkese şey verirdi. Tabi bu aramızda kalsın. Ders verirdi. Yani şey hazırlarlardı. Ödev verirdi yani. O ödevleri de tabi annem eve getirirdi. İşte okuyordu not veriyordu filan. Kardeşimin de tarihle pek ilgisi yoktu. İşte Üniversiteyi de bitirmeye çalışıyor. Annem de hocası oluyor. Ona da ödev veriyor. Onu daha dikkatli okuyor annem. Kardeşimi sınıfta bıraktı. Biliyorsunuz onu sınıfta bırakmak demek Üniversiteyi bitirmesini kaldırıyor. Yani öyle bir ciddi kadındır. Çünkü şeyi okuduğu zaman

kardeşim de diyor ki ben bununla mı uğraşacam bir dolu dersim var bilmem bilmem ne. Ki o da çok ciddi bir adamdır ayrıca. Ama diyor ki ben şuradaki şeylerden ödevlerden bir şeyler derleyim diyor. Annem hemen diyor ki sen hile yapmışsın ve bitti. Sıfır.

İ.U.- Evet.

A.İ.- (Kitaptan resmini görüyor)O annecanne işte O annecanne çok önemli bir kadın.

İ.U.- Afet İnan'ın şöyle bir sözü var Atatürk ile ilgili. Atatürk'ün çevresine çok güç alıştım. Çok tecrübesizdim. O büyük bir şahsiyetti. Ve şunu kavradım ki onu anlamam için şahsiyetleşmem lazımdır. Esasında yanlışım varsa düzeltin. Afet İnan'ın çocukluğuna baktığımızda aslında sosyal açıdan kendini iyi yetiştirmiş bir bayan ama Atatürk'ün yanına gittikten sonra ister istemez belli bir sorumluluğun altına giriyor. İşte tarih çalışmaları yapıyor. Atatürk ona büyük görevler büyük sorumluluklar veriyor ki çok genç yaşında Türk Ocaklarının Kongresinde konferans veriyor. Çok genç yaşlarında. Yirmili yaşlarında. İster istemez bilmiyorum acaba onun ciddi olması o dönemlerde aldığı büyük sorumluluklardan da etkisi olmuştur diye düşünüyorum. Öyle değil mi?

A.İ.- Annemin annesi yedi yaşında iken ölüyor. Onun da bir erkek kardeşi var. Sonra tabi dedem de tekrar evleniyor. Birkaç defa falan. Yani üvey anne ile evli bir şekilde yaşıyorlar. Galiba annem o zaman çok sorumluluk almaya başlıyor annem. Onu çok güzel anlatıyor. Çok da içli anlatıyor.

İ.U.- O anı yaşıyormuş gibi anlatmış.

A.İ.- Belki karakteri de öyle. Çok sorumluluk alan biriydi. Yani ciddiyet, sorumluluk annemin baş şeyleriydi.

İ.U.- Anladım.

A.İ.- Ben okula giderken, Ankara Kolejinde okuyordum. Yolda giderken birbirimize kitap atıyormuşuz yolda giderken. Akşam anneme telefon geliyor. Diyorlar ki Afet Hanım'ın ciddiyetinin acısını çıkarıyor kızı. Yani ne kadar ciddi olduğunu anlayın.

İ.U.- Anladım. Ben çok teşekkür ediyorum. Soracağım sorular bu kadar.

A.İ.- Rica ederim.

Howard Reed'in İkinci Atatürk Sempozyumunda (9-11 Eylül 1991) yayımlanan Afet İnan ile yapmış olduğu Röportajı

H.R.- Afet Hanım rica ederim bir سوال soracağım size. Bu çok şahsi bir sualdir fakat Atatürk'ün hakiki karakterini şahsiyetini başkaları göstermek güçtür onun için kendi ağzından Atatürk hakkında ilk intibalarınızı almayı çok istiyorum. Atatürk'le ne zaman ve nasıl ilk defa tanıştınız?

A.İ.- Efendim. Atatürk'ün ismini çocukluğumda İstiklal Savaşı yani Kurtuluş Savaşı'mız esnasında Mustafa Kemal Paşa diye çok işittik. Çünkü ilkokulda okurken Biga'da bulunuyorduk ve orada çok müşkül şartlar içinde yaşıyorduk. İsyanlar vardı. Mütareke olmuştu. Babam orman müfettişiydi orada ve bütün bu milli hareketlere o da bilfiil karışıyordu. Tabii biz bunları anlamıyorduk o zaman. Fakat bu hisler yahut da Ankara'daki, Sivas'taki diyelim daha evvel hareketler geliyordu haber olarak. Ve babam da, üvey dayım da Ankara'ya kaçtılar bu isyan hareketleri sonucunda. Kuvayı Milliye'ye karıştılar. Onun için çocukluğumuzda yani ben işte bir kardeşim daha vardı aile içinde Kuvayı Milliye hareketinin ve Mustafa Kemal'in başında bulunduğu hareketin, hareketten bize iyilikler geleceğine daima inanıyorduk. Ve ailemiz içinde böyle bir hava yaşıyordu. Nihayet Kurtuluş Savaşı bitmişti ve ayrıca da anne tarafından Makedonyalı olduğum için anneannem, annem de sağ değildi, fakat anneannem, Makedonya'da Atatürk'ün ailesi hakkında bize bazı bilgiler verirdi ve söylerdi. Tabii o zaman ki ruh haleti içinde bütün Türkiye bilhassa kurtulduktan sonra, daima Mustafa Kemal Paşa'nın büyük ismi etrafında heyecan duyardık. Bütün, mektepte okurken işte birçok hadiseler içinde. Nihayet, Bursa'ya gelmişti babam kurtuluştan sonra. Ora kız öğretmen okulunda, başka okul da yoktu, orada okudum. Ve 1925 yılında da mezun oldum. Sinop'ta babam müfettişti, Sinop'a tayin edildim. Fakat babam tekrar İzmir'e nakledilince beni orada yalnız bırakmadılar. Yalnız yeni başka okullarda okumak istediğim için İzmir'e yerleştikten sonra yeniden bu imkânları babam aramaya başladı. Başka nerede okutabilir diye. O zamanlar bizde de yüksekokullar pek azdı. Ve üniversiteye girmek de pek bugünkü gibi kolay değildi. Onun için beni bir yere geçici olarak tayin ettiler. Öğretmen de olmak istiyordum. Fakat o sırada şapka giyme vaziyet ilan edildi. Ve Atatürk de İzmir'e geliyor dediler. Ben henüz işte bir hafta on gün olmuş öğretmenliğe başlayalı. Bizim Redd-i İlhak Mektebi'nin Müdürü "*işte bir şapka aldık. Siz de talebeleri alıp karşılamaya gideceksiniz*" dedi. Ve böylece gittik Ve Atatürk'ü istasyonda karşıladık talebeyle. Tabii başka öğretmenler de var. Fakat ben daha evvel de bir istasyonda babamla bir yere giderken onu, tam hatırlamıyorum neredeydi. Daha küçüktüm, bir yerde görmüştüm Atatürk'ü fakat sanki resimlerine benzemiyordu da bende böyle müthiş bir tesir yapmıştı. Bu karşılamaya gittiğimiz zaman da o tesirin altındaydım. Çünkü resimlerinde daha böyle munis durur vaziyeti

¹⁸⁶⁶ Howard Reed, "Afet İnan'ın Atatürk Hakkında Birkaç Anıları" **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu**, C.1, Ankara, 1996.

vardı. Atatürk'ü kalabalık bir öğretmen ve öğrenci kitlesiyle İzmir İstasyonu'nda karşıladık. Tabii şöyle bir gördüm karşıdan. Fevkalade gür kaşlı, sert bakışlı idi. Nihayet dediler ki bir okulda çay verilecek, bütün öğretmenler de oraya gidecek. Beni de çağırdılar, Gittim. Ve çay esnasında orada tesadüfen, işte şapka var başımızda birçok öğretmenler gibi. Atatürk'ün yanına oturtular. Yanımda da sağ tarafımda Kazım Özalp. Ben baktım Atatürk'e müthiş sert, kaşları bana böyle yanımda oturunca müthiş gür geldi. Yani adeta ürktüm konuşmaktan. Onun için daha ziyade sağımda oturan Kazım Özalp'la konuşuyordum. Fakat bir ara Atatürk bana nereli olduğumu sordu. Ben de annemin Makedonyalı, yani Selanik Vilayetinden Doyran kazasından olduğunu söyledim. Ailemin lakaplarını sordu. Benden biraz izahat istedi. Fakat ben bazı ailemin, hatırımda kalan, çünkü hepsini tanımıyorum, fakat bazılarının isimlerini verdiğim zaman birden daha başka bir alaka gösterdi. Babamı sordu. Babam dedim müfettiş, orman müfettişi. Ve beni okutacak, ben yalnız bu tahsille kalmayacağım, okumak istiyorum dedim. Onun üzerine daha çok alakadar oldu. Ve *“bunu size, bu aileden kim söylüyorsa benimle konuşur”* dedi. Ben dedim ki *“Benim anneannem bilir, ben bilmem bunları”* dedim. Onun üzerine anneannemi daha ertesi gün çağırdı ve konuştular. Öyle anlaşıldı ki Makedonya'da ilk subay olduğu zamanlardaki devrede bazı hadiselerde bizim ailenin bazı çiftliklerine uğramak mecburiyetinde olmuş. Ve orada kendisine alaka göstermişler, bazı yardımlarda bulunmuşlar. Bunu işitince pek mütehassıs oldu.” *O halde”* dedi *“öyle okumak istiyorsan ben seni okutayım”*, Ben dedim ki *“Babam bilir. Ben karar veremem”*. Babam pek razı olmadı fakat okumak meselesi ortaya konunca beni hemen işte orada o zaman pek de meşhurdur ismi Lozan'a bir ay sonra gönderdi. Ve bu vaziyette ben orada lisan tahsiline başladım. Ondan sonra da daimi olarak okudum.

H.R.- Lozan'da hangi okulda?

A.İ.- Orada bir lisan okuluna girdim. Çünkü hiç lisan bilmiyordum. Doğrudan doğruya birçok ecnebi talebelerin bulunduğu bir pansiyona yerleştirdiler. Ve hemen lisan öğreniyorduk hem de bazı dersler görüyorduk. Yani hususi bir okuldu. Lisan okuluydu.

H.R.- Pasiyonun ismini hatırlıyor musunuz?

A.İ.- Roşman

H.R.- Roşman?

A.İ.- Roşman

H.R.- Lozan'da?

A.İ.- Lozan'da evet. Dome de Sion'da okudum İstanbul'da. Tekrar devam ettim. Sonra bir ara tekrar öğretmenlik yapmak istedim. Orta öğretime öğretmen için imtihan geçtim. İşte ondan sonra da asıl bu Fransız mektebinde ve ecnebi yerlerinde

okuduğum zaman Türk tarihi üzerinde bizim hakkımızda çok yanlış fikirlerin olduğunu ve yazıldığını gördüğümde milli hislerimin çok daha rencide oldu bunlardan.

H.R.- Saint Joseph’de iken?

A.İ.- Hayır. Dame de Sion’da ve dışarıda da

H.R.- Dame de sion’da, evet.

A.İ.- İşte Fransızca okuduğum zaman Türk tarihi hakkında iyi şeyler yazılmadığını görüyordum. Mesela işte barbar Türkler yahut da medeniyet bakımından güya bizim birşeyler yapamadığımız konuşuldu ve bu benim hislerime dokundu ve Atatürk’e mütemadiyen bunlardan bahsettim. Niçin bizde bizim medeniyetimiz öğretilmiyor? Niçin biz barbar olalım? İstila yaptıysak Avrupa’yı bir istila ama nihayet bir fetihtir bunlar ve oraya da bir medeniyet olmadan gidemezdik. Yani bir çapulcu güruhu değildi Türkler. Bana bu hisler geldi ve bunun için de tarihe çalışmaya başladım ve Atatürk’le beraber uzun zaman bu Türk tarihi üzerinde çalıştık.

H.R.- Atatürk’ün tarihe ilgisi daima kuvvetliydi...

A.İ.- Vardı.

H.R.- Vardı değil mi fakat siz bunu teşvik ettiniz mi?

A.İ.- Ben suallerimle ona yani bu suallerim ona belki bir yani bir mesela Tarih Kurumu’nun kurulmasına sebebiyet verdi. Çünkü bunlar esaslı olarak tetkik edilsin yani bu suallerim ona belki bir yani bir mesela Tarih Kurumu’nun kurulmasına sebebiyet verdi. Çünkü bunlar esaslı olarak tetkik edilsin deniyordu. Benim yaşıım o zaman çok daha küçüktü, müsait değildi. O zaman yaşlı tarihçiler vardı, onları topladı. Demek ki bizim de, Türk tarihinin esaslı olarak tetkik edilmesinin lüzumunu belirtmek için böyle birtakım teşekküllerin yapılmasına hatta Dil-Tarih Fakültesi’nin açılmasını bu yönden istedi. Ve ben ondan sonra da işte Dil-Tarih Fakültesi açılacağı vakit burada verilen vazifeyi doğrudan doğruya kabul etmek istemedim. Evvela kendi formasyonumu bir üniversite yapabilme kudretini elde edebilmek için tekrar üniversite tahsili için Cenevre’ye gittim ve orada dört sene tahsil yapıp, doktoramı yaptıktan sonra ancak burada Atatürk’ün ölümünden sonra vazife alabildim. Aldım yahut öyle istedim. Yani şunu demek istiyorum. Tarihi seviyordum. Fakat daha ziyade bu Türkler hakkındaki söylenen yahut yazılan sözlerin beni bu hususta çalışmaya teşvik ettiğini ifade edebilirim. Ve bugün de mesela daimi olarak Türklerin yalnız harp sahasında değil asıl medeniyet sahasında neler yapmıştır onları ortaya çıkarmak için uğraşıyorum ki Atatürk’ün de bize Tarih Kurumu’nda verdiği plan budur.

H.R.- Demek Atatürk'le tarih üzerine görüştüğünüz zaman, Notre Dome de Sion'da bulunurken Tarih Kurumu'nun kuruluşundan biraz evvel olmuştu?

A.İ.- Evet, evet

H.R.- Hangi senelerde Dame de Sion'da bulundunuz hatırlıyor musunuz?

A.İ.- Dame de Sion'da 27-28-29'un sonunda...

H.R.- Cenevre'ye gittiniz?

A.İ.- Hayır, öğretmen oldum.

H.R.- Ve Lozan'a gittiniz...

A.İ.- Lozan'a daha evvel gittim. 25-26. İşte 27'de döndüm zannediyorum. Vardır tarihleri ama tam hatırlamıyorum. Evet yazılı var.

H.R.- Bu çok enteresan ve mutlaka Atatürk sizin yardımınızdan çok istifade etmiş bu sahada.

A.İ.- Beraber çalıştım.

H.R.- Samimi bir iş arkadaşı

A.İ.- Evet, beraber çalıştım çünkü dediğim gibi çok milli hislerime hitap etti bu yanlış bilgiler. Bunların yeni neşriyatla, yeni bilgilerle başka bir safhada etüd edilmesi lüzumuna inandım. Fakat asıl bunda tabi Atatürk kendisi de okudu, kendisi de okuyordu birçok yeni kitapları. Yani onun için plan bakımından onun planı üzerinde işledik.

H.R.- Tarih tezi denilen bir şey var mıydı yoksa bu yalnız sonradan verilen bir isim miydi?

A.İ.- Tarih tezi vardı, yani bütün etütlerden sonra şöyle bir kanaate varıldı ki Türk tarihi yalnız Osmanlı devri değildir. Ondan evvel bir Selçuk devri var ve sonra bugün Anadolu'da Türk adı altında yaşayan halkın daha eski medeniyetlere dayanan bir tarafı var. Onun için de Anadolu'nun da en eski medeniyetleri bugün üzerinde yaşamakta olan kimselerin yani çocukların, onların çocuklarının eseridir. Onun için bir kere Anadolu'da böyle bir derinliğe gitmek lazım geldiği kanaati vardı. İşte tezin birinci noktası budur. İkincisi de Türklerin orta Asya'da oldukları muhakkak. Oradan birçok yerlere yayılmışlar, belki tarihi vaka icabı. Fakat yerleştikleri yerler de olmuş. Ve birçok yerlerde gittikleri vakit, mesela Hindistan'da kendi isimlerine devlet kurmuşlar. İran'da İran Selçuklularını kurmuşlar. Avrupa'nın ta içlerine kadar gitmişler. Ve bunlar bir boş laflar değil yani boş bir...

H.R.- Tabii, tabii.

A.İ.- gidiş değil. Onun için de ikinci safhası da işte bu. Yani Türklerin göçebe olsun yerleşik olsun gittikleri yerlerde muhtelif coğrafi bölgelerde yerleşmeleri ve orada bıraktıkları medeniyet izleri. Yani tarih tezinin esası bu. Bunlara kadar gidip araştırmak lazım. Yoksa şu demek değildir. Bazen şöyle bir şey deniyor yani her tarafa Türkler mi gitti medeniyet verdi. Çünkü böyle bir harita yapıldı da böyle bir zihniyete takınıyor. Acaba bütün Orta Asya'dan giden göçlerde Türkler her tarafa

gittiler. Değil. Ufak ufak gruplar halinde dahi gitse demek ki Türkler böyle muhtelif sebeplerden dolayı göç etmişler. Başka yerlerde ya o halka karışmışlar yahut yeni bir devlet kurmuşlar. Ama bazıları ileri olmuş bazıları geri. Yani Atatürk'ün de vardığı kanaat şu oldu. Anadolu'da evvela en eski medeniyetlere kadar tetkik etmek ve onları meydana çıkarmak lazımdır. Bugün halk, Anadolu halkı bunların varisleri olarak ve onlardan birçok şeyleri yaşıyorlar yine, onlardan aldıkları kısımları. O halde bunlara biz varisiz başkaları olamaz. Diğer taraftan da başka yerlere yayılmış olanlar. Yani Türk tarih tezini böyle ifade etmek lazım.

H.R.- Acaba Atatürk Leon Cahun'un Introduction a l'histoire de l'asie kitabını sizle görüştüğünden evvel okumuş muydu?

A.İ.- Evet. Bu tarih çalışmalarına 1930 senesinden evvel başladığı vakit birçok kitaplar getirtti. Ve o meyanda da Leon Cahun'u da okuduğu ve tercüme ettirdiği onun bir neşriyatında vardır, küçük bir broşür halindedir, çıktı zaten. Benim bir yazım var orada. Bir de Ruşen Eşref Ünaydın'ın bir tercümesi var biliyorsunuz. Gördünüz mü bilmiyorum o kitabı.

H.R.- Gördüm, evet. Evet. Bilhassa bunun için Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi kuruldu değil mi?

A.İ.- Evet. Bundaki fikri de şöyleydi. Tarih kurumu çalışırken kongreler yapıldı, ecnebler çağrıldı. Bu konularda çünkü çok münakaşalar yapardı Atatürk etrafındaki kimselerle. Bir gün hatta hatırlıyorum bir otomobil gezintisinde yanında yaveri ve umumi katibi vardı. Bana sordu "*Acaba, dedi, dışarıya mı gönderelim bu meseleleri tetkik etmek için talebe*", Çünkü gönderilmişti daha o zamanlar, ilk devirden itibaren. "*Daha çok mu gönderelim yoksa burada mı bir fakülte mi açalım?*" Bunun münakaşasını yaptık hatta hatırlıyorum. Ben de o sıralarda büyük bir Avrupa gezisi yapmışım. İsviçre'ye, Almanya'ya, işte İngiltere'ye, Fransa'ya, Belçika'ya. Her tarafını bir gezmişim. Bütün üniversiteleri de gezmişim. Bazı kitaplarını okuduğum kimselerle tanışmışım. Bunları da gördükten sonra dedim ki evet oraya göndermek lazım ama burada da bir nüvesini kurmalıyız. Oradan yetişip de gelenler burada bu öğretimi yapabilsinler. İşte bir müddet sonra bu münakaşayı arkadaşlarıyla da yaptı. Ve nihayet bir akşam doğrudan doğruya, fakat bir hazırlık devri yaptı. Bir fikir hazırlığı devri yaptı. Atatürk'ün zaten oydu tabiatı. Yani herkese sorar birtakım fikirler alır fakat ondan sonra bir gece birdenbire Milli Eğitim Bakanı olan, hatta hatırlıyorum, Abidin Özmen'e, hiç münasebeti yokken birdenbire "*Defterini çıkar*" dedi. O şaşırdı birdenbire. "*Ankara'da bir Dil Tarih Coğrafya Fakültesi kurulacaktır.*" Dedi. "Bunun hazırlığını yapın" dedi. İsmi de böyle, İşte Dil Kurumu vardı, Tarih Kurumu vardı, bir de Coğrafya kurumu kurmak istiyordu. Ama o zaman olmamıştı henüz. Ve böylece hazırlık başladı. 35 senesinin bu kış aylarındaydı. Ondan sonra asıl faaliyeti Saffet Arıkan, Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan zamanında oldu ve zannederim Haziran 1935'de de kanunu çıktı. Yani Ankara'da kurulmuş olan ilk fakültedir. Üniversitenin ilk fakültesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'dir.

H.R.- Efendim ecnebi memleketlerde, Amerika'da da Atatürk'ün tarih tezi hakkında biraz tenkitler vardı. Bunun ilmi olmadığını ileri süren iddialar vardı ve bilhassa mesela Hititler Türk veya Türk kanından çıkmış bir millet olduğunu...

A.İ.- Değildir.

H.R.- Acaba böyle fikirler doğru mu? Hakikaten inanıyor muydu Atatürk böyle şeylere? Şimdi mesela Hititleri ele alalım. Anadolu on yani yirminci asrın başında Prehistorik devir olarak, Prehistorik devir kültürü yaşamamıştır denir. Çünkü bulunamamış bir şey. Fakat ondan sonra bulunmaya başlıyor yavaş yavaş. Ecnebler buluyor. Mesela Profesör Pittard buluyor başta. Ondan sonra devam ediyor bazı yerlerde. Yani Anadolu'da da bir paolitik, yontma taş devri dediğimiz devre insanları var. Ondan sonra bu devam ediyor. Mesela bir arkeolojik stratigrafiyi ele alsak Hititler'den evvelki devir, yani bakır devri dediğimiz yazı olmayan bir devir, ondan sonra işte muhtelif devirler birbirini takip ediyor. Ve çeşitli yerlerde çeşitli kavim isimleriyle.

A.İ.- Şimdi Hititleri ele alacak olursak: Hititler muayyen bir zamanda Anadolu'da bir devlet birliği kurabiliyorlar. Bunların hem daha evvelki yerli kültürden aldıkları elemanlar var hem de kendilerinin kattıkları bir eleman var. Ve Hititler başka yerden gelmişler ama bugün diyemiyoruz ki, bugün dahi diyemiyoruz değil Atatürk devrinde, bunlar şu mntıkadan gelebildi, geldi. Boğazlardan mı geldi Kafkaslardan geldi? Bunu tamimiyle tespit etmek imkânı yok. Yalnız şu var bunlar bir yerden geliyorlar ve bir kültürleri var. Dilleri de tetkik edildiği zaman bugün, bu dilleri biliyorsunuz bir takım gruplara ayırıyorlar, bunları indo-europen grubuna konuyor. Ama yerli elemanlardan da birçok, mesela Hattilerden birçok kelimeler almışlar. Ve kendilerine mahsus da bir kültürü de var. Devam ediyor. Uzun zaman da devam ediyor ta Ege göçleri devrine kadar. Yani milattan evvel 12.asra kadar. Ondan sonra da asıl güneyde bir grup kuruluyor, kuruyor, yani tarih bugün birçok safhalarıyla belli. Şimdi bulunan antropolojik izlere göre çok mahdut olmakla beraber, bunlar alpine dediğimiz tipe mensup ve Türkler de buna mensup. Şimdi dil bakımından ele alacak olursak bunları indo- european gruba katıp "Evet bunlar Türklerle ilgili değil" diyebiliriz. Fakat şu mukayeseyi yapmak derhal lazımdır. Selçuklular da Anadolu'ya geldikleri vakit resmi dilleri Türkçedir. Şimdi bunun için dil bir şey ifade etmiyor. Selçuklar ne kadar Türkse ve Selçuklardan ne kadar bu memlekette onlardan kalan kültür izleri ve insan izleri, tabii onların ahfadı demek istiyorum, varsa Hititler de aynıdır. Çünkü Hittiler başka bir yere göç etmemişlerdir bildiğimize göre. Anadolu'dan başka bir yere gitmemişlerdir. Burada devletleri inkıraz bulmuş, fakat kültürleri insanları da kalmıştır. Bu insanlardan geriye kalan kısımların devamı, yani onların çocuklarının çocukları, burada yaşamaktadır. Onun için biz bunları başka bir yere mal edemeyiz. Yani, Hititleri diyemez bugün bir Hintliler ki bizimdir. Yahut da Germanler. Onun için yani Hitit kültürü, çünkü ondan o kadar çok elemanlar var ki bugün. Motifler bakımından yaşıyor, belki birtakım kıyafetler bakımından yaşıyor. Yani esası bu. Selçuklularla mukayese ettiğimiz vakit

Hititleri de aynı surette bizim ahfadımız, bizim cetlerimiz diye kabul ediyoruz.
Atatürk'ün de noktayı nazarı budur.

H.R.- Evet.

Prof. Dr. Utkan Kocatürk'ün Atatürk Araştırma Merkezi Dergisinde(Temmuz 1985) yayımlanan Afet İnan ile yapmış olduğu Röportajı

Utkan Kocatürk – Efendim, Atatürk’le ilk defa nerede ve nasıl tanıştınız? Bu tanışmadan sonra ölümüne kadar geçen onüç sene çevresinde bulundunuz.. Bu ilk karşılaşma ve tanışma sahnesi hakkında bize birkaç cümle söyler misiniz?

Afet İnan – Efendim, 1925’te Bursa Kız Öğretmen Okulu’nu bitirmiştım. Babam Sinop’ta orman müfettişi idi. O sene sonbahara doğru İzmir’e tayin edildi ve biz ailece İzmir’e gittik. Ben öğretmen olmak istiyordum; fakat öğrenimimi de daha yüksek kısımlarda devam ettirmek istiyordum ve İstanbul’da Yüksek Öğretmen Okulu’na gitmeyi istiyordum. Fakat İzmir’den beni babam yalnız göndermedi oraya. Sonra bazı kazalara zannederim bir tayin falan yaptılar ama, oraya da izin vermedi, gidemedim. Sonunda İzmir’de Redd-i İlhak Okulu vardı, oraya öğretmen olarak tayin edildim. O sırada üç haftalık öğretemdim, bir ayımı tamamlamamıştım. Tam o sırada “Atatürk gelecek! “ dediler ve şapka giyilecekmiş falan.. Bize Müdür dedi ki “Şapka giyip karşılamaya gideceksiniz!” Ben biraz çekindim falan; fakat işte bütün öğretmenlerle beraber gittik, karşıladık.. Sonra, zannederim bir lise idi, şimdi duruyor o bina, Orduevi’nin karşısında.. O Lise’de bir çay verilecekmiş.. Bizi, hepimizi oraya götürdüler.

U.K. – Yani Erkek Öğretmen Okulu mu, Kız Öğretmen Okulu mu bina? Sizin tanışmış olduğunuz yer Atatürk’le? Çünkü 14 Ekim 1925’te Atatürk, İzmir’de Kız Öğretmen Okulu’nu da ziyaret ediyor, Erkek Öğretmen Okulu’nun da çayında bulunuyor. Şimdi tanışmanız çay’da olduğuna göre, Erkek Öğretmen Okulu’nun verdiği bir çayda olması lâzım..

A.İ. –Tam hatırlamıyorum ama, bina tam Orduevi’nin karşısında, yüksekte bir bina idi..

U.K. – Çay mı idi yani, çay mı veriliyordu?

A.İ. – Çay idi.. Böyle uzun bir masa hazırlanmıştı. Bütün öğretmenler vardı.. Baktım bir ara beni çağırdı. Ben Atatürk’ü karşıdan gördüm, fakat kaşları gayet sert falan., çocukluğumuzda hep işitirdik.. Onun için böyle yakından gördüğüm zaman heyecanlandım bir bakıma.. Fakat bir de baktım beni yanına oturtular... Bir masada diğer öğretmenler de vardı. Sağında Kâzım Özalp vardı.. Ben daha ziyade Kâzım Özalp’la konuşmaya başlamıştım, ama çok çekingendim tabii.. Sonra Atatürk bir ara bana sordu: “Nerelisin? “ diye.. İşte Makedonyalı., annem oralı olduğu için.. Tabii ben tanımıyorum oralarını ama, ailemden işittiğim bazı şeyler vardı, onu söyleyince birden ilgilendi, isim falan verince.. “Haa..” dedi, “O aileden misin?” “Evet” dedim.

¹⁸⁶⁷ Utkan Kocatürk, “ Prof. Dr. Afet İnan’la Bir Konuşma” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C:1, S:3(Temmuz 1985).

“Anneannem Doyranlıdır, oradan..” “Evet!” dedi, “Ben tanıyorum!” dedi ve öyle zannediyorum ki sonradan anneannemle konuştukları zaman, sonra daha çok anlaştılar ama, tam teferruatını da pek bilemiyorum.. Yalnız Hürriyet’ten evvel, orada bizim ailenin çiftlikleri varmış, oraya gitmiş, işte tanışmış filan.. Onlardan bahsetti, sonradan daha çok bahsetti ama.. Onu işitince aile ismini çok ilgilendi. “Ne yapıyorsun?” dedi. Dedim ki: “Yeni öğretmen oldum, fakat ben okumak istiyorum, babam gönderecek..”

U.K. – Bir teklif yaptı mı size?

A.İ. – Sonra işte, akşamı bir müsamere vardı. Babamla gittik oraya.. Orada yaptı. “Okutayım!” dedi. Ben “Yabancı dil öğrenmek istiyorum” dedim. Bizim bir Fransızca hocamız vardı Bursa’da.. Çok ilgilenirdim onunla. İsterdim okuyum, öğreneyim.. İşte ondan sonra, babamla, anneannemle de konuştular ve beni derhal o sene Lozan’a gönderdi.

U.K. – Atatürk’le 14 Ekim akşamı temsil münasebetiyle konuşuyorsunuz.. Atatürk birkaç gün sonra İzmir’den gidiyor. Siz de Atatürk’le beraber Ankara’ya döndünüz mü? Çünkü trenle Konya ve Afyon üzerinden Ankara’ya geliyor. Siz de artık Atatürk’ün maiyetinde olarak beraber döndünüz mü?

A.İ. – Evet, Ankara’ya beraber döndük..

U.K. – Hocalık ne oldu, kesildi mi?

Afet İnan – Ankara’da beni bir okula tayin ettiler ama, orada pek uzun boylu hocalık yapmadım. Çünkü Lozan’a gitmek üzere hazırlanıyordum. Başka bir arkadaş daha vardı, Sabriye isminde.. Onu da gönderdi.. Onunla biz ikimiz Lozan’a gittik.

U.K. – Ankara’ya döndükten sonra hemen mi gittiniz Lozan’a; yoksa beş altı ay yahut bir sene?

A.İ. – Hayır! Beş altı ay değil, hemen beş on gün sonra belki...

U.K. – Lozan’a ne tahsiline gönderildiniz?

A.İ. – Orada birçok yabancı öğrenciler vardı, yani yabancı dediğim, çeşitli memleketlerden gelenler vardı, pansiyona (pensionnat) deniyordu. Oraya yatılı olarak kaydolduk. Lisan öğreniyorduk. Başka derslerde vardı. Demek 1925’in sonunda gitmiş oluyoruz. 1926 orada, 1927 yazında geldik.

U.K. – 1.5 sene kadar Lozan’da kalmış oluyorsunuz.. 1927’de geldiniz. Sonra tekrar gittiniz mi yine?

A.İ. – 1927’de geldim, işte o sırada Atatürk ilk defa İstanbul’a gelmişti ve Saray’da oturuyordu. Dolmabahçe’de oturuyordu ve bir büro tertip etmişti kendisine.. Orada bu Nutku yazmış, Büyük Nutku.. Ankara’da yazmış, orada üzerinde tekrar çalışıyordu.. Benim bildiğim, gördüğüm her akşam da davetlileri

çağırıyor ve Nutuk okunuyordu. Okunduğu zaman herkes fikrini söylüyor.. Ya tashih ediyor yahut müdafaa ediyordu. Yani her akşam Nutuk.. Şimdi ben onda çok heyecan duyuyordum. Çünkü çocukluğumda Biga’da bulunmuştuk, İstiklâl Harbi zamanında.. Onlara ait de bazı şeyler oldukça, tabii yeni yeni öğreniyordum birçok şeyleri de., işte ondan sonra.. Bir akşam yalnız dedi ki: “Şimdi hiç kimseye söz vermeyeceğim ve bunu dinleyeceksiniz!” ve “Gençliğe Hitabe”yi.. kendi el yazısıyla olan kısım ki onu zannediyorum orada yazdı, yani Saray’da.. Ve ondan sonra da okudu ve çok mütehassis olarak kimseye söz vermedi..

U.K. – Söz vermedi, yani münakaşa mı istemedi?

A.İ. – Münakaşa ettirtmedi, tartışma açtırtmadı. “Bunun hakkında hiçbir söz istemiyorum!” dedi. “Yalnız okuyacağım!” dedi.

U.K. – Siz de orada bulundunuz.. Türk Gençliğine Hitabesi bittiği zaman üzerinde bir reaksiyon oldu mu?

A.İ. –Çok mütehassis oldu. Çok mütehassis olduğunu hatırlıyorum..

U.K. – Yani gözleri doldu mu?

A.İ. – Doldu.. Ben sonra o sene yine Fransız okulu, Damdasyon (Nötre Dame de Sion)’a girdim ve orada yine yatılı olarak öğrenimime devam ettim, 1929’a kadar.. Oradan çok istifade ettim ve tarihçi olmama da sebebiyet vermiştir ordaki tahsilim.. Çünkü, İstanbul’da birçok Türk eserleri görüyordum. Onlardan memleket içinde de görmüştüm daha evvel ama, daha bir bilgili olarak onların üzerinde durdum. Bir de bakıyordum Türk tarihlerinden, hiç Fransız tarihlerinde bahsedilmiyor, yani medeniyetleri bakımından.. Sonra da bir kere baktım, bir coğrafya kitabında Türkler hakkında hem barbar kelimesi kullanılıyor, hem de ikinci derecede bir ırktır, diye bir aşağılık duygusu verilmek isteniyor.. Ben bunu hocaya derhal...

U.K. – Nerde oluyor hadise?

A.İ. –Damdasyon’da. Bir sınıf sür’ümüz vardı. Ona dedim: “Ne münasebet! Biz böyle değiliz! Niçin ikinci derecede bir ırk olalım?” O, “Evet, işte..” dedi. “Bu umumî bir kanaat..” falan. Fakat benim çok gücüne gitti ve işte o tatilde kitabı getirdim, Atatürk’e gösterdim: “Bakın!” dedim, “Bizim de yok mu medeniyetimiz? Görüyorum, İstanbul’da birçok mimarî eserlerimiz var, bunlardan hiç bahis yok.. Bizi de ikinci derecede bir ırk olarak.” Ve Fransızca bazı kitaplar alıyordum Haşet’ten o zaman..

U.K. – Hep İstanbul’da oluyor bu hadiseler.. Peki..

A.İ. – Hayır, Atatürk’e anlatışım, Ankara’ya geldiğim zaman söyledim.

U.K. – Peki Türkler hakkında bu sarı ırk, ikinci ırk tefsirini tabii Atatürk’e bahsettiniz..

A.İ. –Gösterdim, kitabı gösterdim! Ve o sırada Atatürk gördüğüm gibi-İstanbul Üniversitesindeki hocaların basılmış tarih notlarını okuyordu.. Onları okuyor ve üzerinde işaretler yapıyordu. Kitabı göstermem üzerine: “Evet, bu böyle değil! Biz hakikaten Türklerin medeniyetleri hakkında esaslı tetkikler yapmalıyız, bu böyle olmaz!” dedi. “Hakikate de uygun değil!” dedi.

U.K. – Peki, sizin tarih çalışmalarınıza istek sizden mi geldi, yoksa.?

A.İ. – İşte beni tahrik eden bu oldu. Gerek Lozan’da iken, gerek..

U.K. – Yani sizin bugün tarihçi olarak yetişmenizde Atatürk’ün bir isteği, arzusu söz konusu mu, yoksa?

A.İ. –O da söz konusu, ama bu reaksiyon da.. Yani ecnebi kitaplarda bizim tarihimiz hakkında beni tatmin edici bir bilgi bulamıyordum. Vakıa bizim Türk tarihlerinde de medeniyet tarihine ehemmiyet verilmiyordu ama; ben bunda., daha verimli bir takım şeyler istiyordum..

U.K. – Peki, Atatürk’le bu hususta müşterek çalışmalarınız, araştırmalarınız oldu mu? Yani eski Türk tarihi, Türk medeniyeti üzerinde?

A.İ. –Evet.. Bunun üzerine ben zaten Damdasyon’dan artık çıkmıştım. Ve imtihan verdim, Musiki Muallim Mektebi’nin Tarih ve Yurt Bilgisi öğretmeni olarak tayin edildim. O zaman daha çok, bu tarih çalışmalarıyla meşgul oldum. Atatürk kendisi de çalışıyordu ve çalıştırıyordu etrafını.. O zamanki tarihçileri topluyordu etrafına ve tartışmalar yapıyordu.

U.K. – Atatürk’ün bu tarih çalışmalarında tezi ne idi? Neyi meydana çıkarma arzusunda idi?

A.İ. –Bir kere Türklerin umumî olarak, yani objektif ve tarihî metodlara uygun bir kronolojik sıra halinde tarihlerinin tespiti.. Fakat bu kâfi değil, sadece siyasî ve askerî tarih.. Daha ziyade neler yapmışlar, ne bırakmışlar medeniyet için? Bunun için de Tarih Kurumu.. Zaten ilk, Türk Ocağında bir heyet olarak kurulduk ve onda ben de bulunmuştum o kurultayda.. Ve Türklerin medeniyete hizmetleri diye bir seri müsveddeler çıktı..

U.K. – Peki, Atatürk bu tarih çalışmaları esnasında yabancı âlimlerle de zaman zaman görüşmeler yapmış.. Tarih Kongresinde, Dil Kongresinde vesaire.. Yabancı ilim adamlarıyla tartışmalarının konusunu ne teşkil ediyordu? Onlara da Türk tarihinin Dünya tarihi içindeki yeri vesaire.. Bu konular üzerinde mi tartışmalar oluyordu?

A.İ. – Hem yeri hem de medeniyet üzerinde Türkler neler vücuda getirmişler, neler yapmışlar.. Bunlar üzerinde tartışma oluyordu.. Meselâ ilk Kongre’ye, bu Ankara’da olan Kongre’ye yabancılar da çağırılmıştı. Fakat daha evvel bütün

tebliğler, yapılacak olan tebliğler evvelâ okunuyor, tartışılıyor ve ondan sonra son şeklini alıyordu. Yani Atatürk'ün başkanlığında uzun zaman çalışmalar oluyordu..

U.K. – Yani Kongre’de tebliğ edilmeden evvel üzerinde çalışıyor muydu?

A.İ. – Evet! İkinci Kongre 1937’dedir. Onda dahi yine birçoklarını hep kendisi okuyup üzerinde..

U.K. – Tashih yaptı..

A.İ. – Tashih demiyim de.. Üzerinde sorular soruyordu..

U.K. – Efendim, Atatürk’e ait unutamadığınız şüphesiz birçok hatıralarınız var! Bunlar arasında sizi en çok etkileyen birkaç hatıranızı anlatır mısınız?

A.İ. – Efendim, ben daha ziyade Atatürk’le tabii tarih çalışmaları üzerinde durdum ve işte dediğim gibi Türklerin medeniyete hizmetleri meselesi beni en çok ilgilendiriyordu ve bunlar üzerinde kendim de araştırmalar yapıyordum. Meselâ bunlardan Pirî Reis’in Amerika haritası.. Halil Ethem Bey, o zaman Müzeler Umum Müdürü. İstanbul’da Topkapı Sarayı’nı müze haline getireceklermiş. Bir harita bulduğundan bahsedildi. Ve onu Atatürk Ankara’ya getirtirdi. Ben o zaman yanında bulundum. Bu, deri üzerine, işte malûm olan harita., renkli., hatta buldukları gibi göndermişlerdi, üzerinde bazı lekeler dahi vardı.. Bunun üzerinde Pirî Reis’in yazıları var; bunu nasıl meydana getirdim diye yanında.. Bunlar okundu. Atatürk çok ilgilendi; ben de çok heyecanlandım. Ve o zamana kadar bilmiyordum da Amerika’nın haritası daha evvel yapılmış mı? Nasıldır? Üzerinde duruldu, etütler yapılsın, dendi ve olduğu gibi de yayınlandı. Çok güzel basılmıştır o zaman.. Devlet Matbaası’nda basılmıştı Tarih Kurumu’nun yayını olarak.. Sonradan bunun üzerinde yine şöyle bir tenkit çalışması yaptım ve Atatürk ondan pek mütehassis olmuştu.. Biraz evvel bahsediyordum, ben bir iki sene Musiki Muallim Mektebi’nde tarih öğretmenliğinde çalıştıktan sonra Kız Lisesi’ne geçmiştim. Şimdi başka bir konuya atladım ama Piri Reis için bir bağlantı yapacağım. Tarih çalışmaları için bir gün Çankaya’nın civarında bir otomobille gidiyorduk. Yanında Genel Sekreteri de var, konuşuluyor.. Evet Tarih Kurumu kuruldu ama daha ziyade nasıl olsun? Dışarıya talebe mi gönderelim? –ki gönderilmişti o zaman zaten bir kısım ama- yoksa burada mı çalışma için bir müessese açalım? O zaman Ankara’da sadece Hukuk Mektebi vardı.. Bu konuşma sırasında ben dedim ki: “Herhalde ikisini de yapmalı, hem bir fakülte kurmalı hem de dışarıya da göndermeli” Bu fikir tartışıldı Atatürk’ün muhitinde ve nihayet bir akşam doğrudan doğruya o zaman Milli Eğitim Bakanı olan Abidin Özmen’e: “Çıkar defterini, yaz!” dedi “Burada bir Tarih Fakültesi kurulacak!” işte kanunu hazırlandı ve oraya öğretim üyesi olacak olanlar da Tarih Kurumu’nda çalışanlar, Dil Kurumu’nda çalışanlar ve daha evvel Avrupa’da tahsillerini yapmış olanlardı. Bu arada benim de ismim geçti. Ben o sırada –yani bu Kanun çıktıktan sonra, 1935’in haziran ayında idi- bir Avrupa seyahati yapmışım, Cemiyet-i Akvam’a falan gitmişim.. Oradaki bütün üniversiteleri, kütüphaneleri

falan gezmiştim.. Bir onları düşündüm.. Saffet Arıkan'dı Milli Eğitim Bakanı.. Ve listede görünce ismimi: “Ben böyle bir üniversite’de vazife alamam!” dedim.

U.K. – Neden?

A.İ. – Evvelâ yüksek tahsilim ve doktoram olması lâzım! Çünkü Avrupa’yı yeni gördüğüm için, bütün üzerimde tesiri oydu. Lise’den de memnundum; onun için vazife almak istemedim. [Saffet Arıkan] gittikten sonra Atatürk “Niçin itiraz ettin?” dedi. “Yapmam!” dedim. “Evet çalışıyorsun, görüyorum, lisan biliyorsun!” dedi. “Bu kâfi değil!” dedim. Benim gördüğüme göre Avrupa’da başka türlü yetişmiş olanlar üniversite’de vazife görüyorlar!” “Peki, ne düşünürsün?” dedi. “Lise’den memnunum, orada kalırım. Ama mutlaka yeni açılacak fakültede vazife göreceksam ben de üniversite’de doktoramı yaparım, ondan sonra kabul ederim” dedim. “Nereyi düşünüyorsun?” dedi. “Neresi olursa, Fransa yahut İsviçre filân..” Ve o sene gittim. Şimdi şuraya gelmek istiyorum, Piri Reis için.. Orada kaydoldum Tarih Kısımına.. Yakın Çağ Tarihi’ne devam ediyorum.. Fakat görüyorum ki dersler sadece tarih değil! O hoşuma gidiyordu. Ekonomi tarihi okuyorduk, dinler tarihi okuyorduk, sosyoloji okuyorduk, istatistik okuyoruz, yani birçok şeyler var, tarihi tamamlıyor. Coğrafya okuyoruz. Bir gün Coğrafya hocasına Pirî Reis’ten bahsettim. “Hiç bilmiyoruz!” dedi, öyle bir alaylı tarzda... “Bilmiyorsanız..” dedim “Ben size göstereyim!” İşte onun üzerine Cenevre’de kütüphanelerde, hatta Cemiyet-i Akvam’ın büyük bir kütüphanesi vardı orda da o asırda yapılmış olan bütün haritaları tetkik ettim ve notlar aldım. Sonra Profesör Pittard hocamdı, ona gösterdim. “Aman!” dedi “Bu çok enteresan, bunu konferans olarak ver!” Ve Fransızca olarak hakikaten bir konferans olarak verdim. Gazeteler çok ilgilendi, mahallî gazeteler.. Tabîî Atatürk’e de bir kopyasını göndermiştim konferansımın.tşte haritayı ilk gördüğümün tesiri ile ama, birkaç sene sonra oldu bu tabîî.. Ve bu tenkit üzerine, hocanın bu tenkidi üzerine yapmış oldum.

U.K. – Bu çalışmalarınız esnasında Atatürk’ten direktif aldığınız, kuvvet aldığınız yahut destek aldığınız bazı fikirler oldu mu? Yahut muayyen fikirlerin müdafaasının arkasında Atatürk var mıydı?

A.İ. – Gayet tabîî, gayet tabîî.. Bir kere yapacağım işi gösteriyordum kendisine. Bu işi, şu araştırmayı yapacağım diyordum ve tasdik edici mektupları geliyordu. Bu bakımdan Cenevre’de epiyce bir faaliyette bulunmuştum. Meselâ oradaki Tarih Kurumu’na üye yapmışlardı beni. Orada da, o muhitlerde de Türk medeniyeti hakkında öğrenimimin haricinde olarak bazı çalışma ve girişimlerde bulunuyordum. Meselâ bir keresinde de bir çalışma hazırlıyordum 1937’de.. Atatürk’ün de çok yardımı olmuştu. Tam da hastalığı esnasında idi ben o çalışmayı yaparken, ekonomi tarihi üzerinde.. Bakıyordum, hocamız ekonomi tarihi veriyor; fakat Türk ekonomisinden hiçbir şey yok! Yine ona da seminer’de sordum: “Bizim de ekonomi tarihimiz var! Niçin bahsetmiyorsunuz?” Bunun üzerine “Yayın yok, ne yapalım, bilmiyoruz!” dedi. Onun üzerine Türkiye’ye yazdım. Atatürk de bazı tarihçilere söylemiş., bazı dokümanlar da bana getirdiler... Kendim de geldiğim

zaman onların üzerinde durdum, meselâ Surname’de minyatürler üzerinde etüt yaptım ve çalışmayı hazırladım. Onda Atatürk beni çok teşvik etti. Bir lisans ödevi olarak yapmışım bu çalışmayı, Osmanlı-Türk ekonomisi üzerinde. Sonra da Fransızca olarak yayınladım, Atatürk’ün ölümünden sonra idi. Yalnız onun üzerinde çalışırken, bilhassa tatilde geldiğim zaman –ki hastalanmıştı o sırada- Atatürk çok ilgilenmişti ve bazı, benim istediğim dokümanların bulunması için de bazı kimselere emirler vermişti. Ve getirtti bu dokümanları...

U.K. – Bir de yayınladığınız “Medenî Bilgiler” var. Zannediyorum 1930.. Bu “Medenî Bilgiler”i yazma fikri bizzat Atatürk’ten mi geldi? Çünkü içindeki yazıların bir kısmı Atatürk’ün el yazısı ile bir kısmı da size dikte ettirilmiş vaziyette.. Yani bütünüyle eser Atatürk’ün eseri midir?

A.İ. – Tabî!

U.K. – Yani sizin yazmanız diye bir şey söz konusu değil..

A.İ. – Şöyle: Ben o zaman Yurt Bilgisi ve Tarih öğretmeni olarak tayin edilmişim Musiki Öğretmen Okulu’na. Medenî Bilgiler, ki o zaman Yurt Bilgisi deniliyordu.. Programa göre bir kitabı vardı Milli Eğitim Bakanlığının.. Kitabı aldım. Onu okudum, ondan dersi hazırlayıp vereceğim.. Atatürk bir okudu: “Yok, bu kâfi değil!” dedi. “Fransız Okulu’nda ne okudun?” Gösterdim kitabı... “Instruction Civique” diye.. Orada da böyle bir ders okumuştuk.. Dedi ki: “Burdan tercüme et, onları okut..” Dedim: “Ben burdan olduğu gibi tercüme edemem, bu bize uymaz...” İşte onun üzerine bir plân yapıldı. Ben de başka kitaplardan bazı tercümeler yaptım. O zaman Genel Sekreter Tevfik Bıyıklıoğlu idi. Almanca biliyordu. Genel Sekreterlik’te birçok kitaplar okundu, kendisi de okudu. Ve o notlar öyle meydana geldi. Ben çalıştım, fakat eser tamamen kendisininindir.

U.K. – Yani kendi el yazısı ile olanlar zaten kendisinin, ama sizin el yazınızla olanları da bizzat Atatürk mü dikte ettirdi?

A.İ. – Evet, evet... Yalnız şöyle bir şeydi: Birçok notlar hazırlanıyor, onları kendisi tetkik ediyor ve bizim durumumuzla –tabîi ecnebilerden olduğu gibi alınmıyordu- kanunî durumlarımızla da mukayese edilip onlara göre yazılıyordu. Meselâ vergi meselesi yahut askerlik meselesi, meselâ vatandaşın vazifeleri nelerdir? Kanunî durumlarımızla mukayese edilip onlara göre yazılıyordu. Yalnız burada bir noktaya temas edeceğim. Medenî Bilgiler, benim bütün hayatım boyunca uğraştığım bir konuya vesile verdi. O da şu: ilk senesi belki okullardan aldığım bir âdetle bazı uygulamalar yapmak istedim talebeye.. Kız erkek talebe beraberdi o zaman.. Belediye Kanunu’nu konuşuyoruz. Belediye Kanunu’nu okudum, evvelâ kendim öğrendim, ondan sonra da dedim ki öğrencilere: “Hadi, buna göre bir seçim tecrübesi yapalım okulda!” Her sınıf hazırlandı ve ona göre yaptık. Ve bir Belediye Başkanı da o zamanki kanuna göre seçtirdim, bir kız seçtiler. Bu uygulamadan çok memnun oldum; çünkü ben de öğrenmişim, onlar da öğrenmişlerdi.. Daha bir iki aylık öğretemdim.. Fakat bir öğrenci, Selâhattin isminde, kalktı elinde bir kâğıtla:

“Efendim, dedi siz, bize yanlış bir şey yaptırdınız! Çünkü Kanun, kadınlara rey verme hakkını vermiyor! Bu hak yalnız erkeklere ait!” Ben birdenbire üzüldüm tabî... Ne diyeceğimi de şaşırdım ama.. Dedim ki: “Evet, hakkınız var, Kanun böyle., fakat burada hepiniz müsavisiniz, inşallah bu da olur!” Ve derhal sınıftan dışarı çıktım. Çıktım.. Ne yapayım?.. Bir daha nasıl geleyim?.. Seviyorum da öğretmenliği, daha bir iki ay olmuş başlayalı.. İstiyorum da... O uygulamadan da pek memnun olmuşum. Doğru Marmara Köşkü’ne gittim, Çiftlik’e.. Soğuk da bir gündü, Mart ayı... Ne yapacağımı şaşırmış bir durumdayım ama, çocuğun hakkı var, Kanun öyle.. Bir de baktım Atatürk geldi, Şükrü Kaya ile.. “Ne oldu? Ne var? “ falan.. Ben hatta ağlamıştım da biraz.. “Ne oldu?” dedi. Dedim: “Böyle., böyle., işte vaziyet.. Ben şimdi nasıl gidiyim oraya, öğretmenlik yapayım?”Güldü Atatürk.. Aaa.. Gülünce büsbütün şaşırdım “Peki gel! “ dedi, “Yemek yemediysen gel otur, konuşalım!” Atatürk: “Peki, başka oturmuş memleketlerde nasılmış o konu?..” dedi. “Hiç bilmiyorum! “ dedim. “Meşgul olduğum konu değil..” Zaten İsviçre’de o zaman da kadınlara hak falan verilmiş değil ya.. Atatürk: “O halde tetkik etmeli!” dedi. “Nasıl, bizde de düşünmeli bunu..” Şükrü Kaya dedi ki: “Efendim, emrederseniz.. “ falan gibi bir söz söyledi. “Hayır” dedi, “sus şimdi!” Sonradan anlıyorum ki tam bir sene evvel Belediye Kanunu verilmiş Meclise ve münakaşaları devam ediyor.. Ve fakat bir türlü çıkmamış.. Yalnız Atatürk’ün yaptığı şey şu oldu. Derhal o akşam Hukuk Fakültesinden olan hocaları çağırttırdı ve bu konu münakaşa edilmeye başlandı.. Tabî ben heyecanlıyım ama, bir şey de bilmiyorum başka memleketlerde nasıldır, ne olmuş falan? Hemen bana da kitaplar getirdiler bol miktarda.. Derhal okudum.. Şimdi çağrılanların bir kısmı, kadınlara bizde de rey hakkı verilir, fakat bir kısmı da “hayır” diyor, “daha zamanı değil, olamaz; çünkü daha yetişmemiştir bizim kadınlar bu bakımdan.” Bu çok enteresan bir şeydi ve devam etti.. Fakat şu netice çıktı: Bir sene evvel Meclis’e verilmiş olan Kanun, kadınlara da oy hakkı tanınmak üzere ivedilikle –yani o zamanki tabirle müstaceliyetle- Meclis’te kabul edildi.

U.K. – Yani bir vesile oldu bu?

A.İ.- Evet, bir vesile.. Fakat bence o erkek öğrencinin uyarışıdır.. Ve Kanun da o süre içinde, 3 hafta içinde çıktı 3 Nisan 1930’da. Kanun yürürlüğe girdiği gün de ben o zaman topladığım notlarla ilk defa kadın hakları üzerinde Türkocağı’nın salonunda konferans verdim, Türk kadınlarına bu hak verilmiştir ve daha da verilmelidir falan diye.. Yani şunu demek istiyorum, bunda tabî beni teşvik eden o öğrencinin itirazı oldu. Çok yerinde olmuştu; bunların üzerinde etüt etmek fırsatını buldum... Atatürk’ün âdeti işte oydu. Tartışma yapıldığı zaman kim taraftar, kim taraftar değil ikiye ayrıldığı zaman herkes kendi fikrini savunuyordu..

U.K. – Sonuç olarak ne çıktı?

A.İ. – Sonuç olarak Belediye seçimlerinde kadınlara da rey verme hakkı kabul edildi. 3 Nisan 1930. Fakat işte asıl milletvekili seçme ve seçilme meselesi, o biraz uzadı.. 1934’e kadar.. O da daimî bir tartışma konusu oluyordu yine Hükümet mensupları arasında.. Fakat yine 1934’te kabul edildi. Yalnız benim meslek

hayatımda bu, bir itici kuvvet oldu. Daima bunlar üzerinde, yani kadın hakları üzerinde çalışmama vesile oldu. Yabancı dillerde de yayınlar yapıyorum bunun üzerinde.. Ve bu çalışmalar birçok dillere de çevrildi. Meselâ Unesco’da yaptığım etütler.. Çünkü hakikaten bizde şu görülüyor: Birçok milletlerle mukayese edildiği zaman, böyle etap etap verilmiş olmakla beraber yine Önde sayılabiliyoruz, kanunen haklarımızın tanınmış olması bakımından. Ben bu tartışmaları tabîî çok heyecanla takip ediyordum ve istiyordum tartışmalar olsun ki nedir herkesin fikri? Ben de mütemadiyen okuyordum bu meseleler üzerinde.. Başka yerlerde nasıldır?.. Bizim memlekette de seyahatler yaptığım zaman bilhassa köylüler arasında çok bulunuyor ve onlarla konuşuyordum. Görüyorum ki köylülerde hakikaten çok uyanık taraflar var. O beni mütehassis ediyordu.. Birçok yazılarım da vardır, onlar hakkında.. Hatta bir gün “The Financial Times” ta bir nüsha çıkacaktı, benden de makale istemişlerdi, baktım, okudum, bir şeyler falan yazayım dedim. Atatürk dedi ki: “Okumayla ne uğraşıyorsun, bir çok görgülerin var memleket içinde.. Onları dile getir, kâfidir!” ve öyle yazdım. Bir köylü kadınıyla nasıl konuşuyorum ve ne düşünüyor öğretim ve eğitim için? Yahut bizde böyle tabîî şairler vardır kendiliğinden şiir söyleyen.. Bunlar nasıl bir kabiliyettir? ve sonra neler düşünürler birçok meseleler üzerinde? Bunları not halinde de yazdım, makale halinde de.. Sonra İngilizce olarak “The Financial Times” ta.. Bütün bunlar müşahedelerime dayanmıştır ki, Atatürk’ün tavsiyesi oydu.

U.K. – Atatürk’ün tabîî son günlerinde Dolmabahçe’de bulundunuz.. Peki, Atatürk’te Ankara’ya dönme arzusu var mı idi? Yani hastalığı esnasında aranızda böyle bir konuşma geçti mi? Yanut kendisi bunu söylüyor mu idi?

A.İ. – Efendim, ben 1938 Ağustosunda İstanbul’a geldim. Lisansımı bitirmiştım ve doktoramı hazırlıyordum. Diplomamı gösterdiğim zaman çok memnun oldu ve “Doktoranı da mutlaka bitir!” dedi ki işte ölümünden bir sene sonra yaptım, İstanbul’da kendisini hasta buldum.. Yattan da çıkmış Dolmabahçe’ye.. Kati bir istirahat vaziyeti vardı.. Böyle uzun tedavi de olmuyordu ama.. Yalnız Saray’da artık oturmak istemiyordu.. Hatta kepenkleri bile indirtirdi işte o istirahat ettiği zaman dahi.. Yani denizi o kadar sevdiği halde “Aman bir an evvel Ankara’ya gidelim!” diyordu...

U.K. – Diyordu yani?

A.İ. – Evet, çok istiyordu.. Hatta resmigeçit için oraya bir asansör de yapılmıştır, stadyuma.. Kendisi gider de bulunur diye.. Onu kendisi istediymi.. “Gideceğim Ankara’ya!” dedi, “Onbeşinci yıl hazırlıklarına.” İsteği vardı, evet.. Yani Ankara’ya dönmek arzusu..

U.K. – Fisenje Ankara’da mı gördü Atatürk’ü ilk defa?

A.İ. –Ankara’da evet..

U.K. – Siz de o zaman Ankara’da mı idiniz, Fisenje geldiği vakit?

A.İ. – Ben işte sömestr tatili için gelmiştim, o zaman gördüm.

U.K. – Fisenje’yi siz de ilk gelişinde Ankara’da gördünüz mü?

A.İ. –Gördüm, evet gördüm.

U.K. – Fisenje muayene etti tabî.

A.İ. –Muayene etti ve bazı tavsiyelerde bulundu.. Ve tavsiyeleri de tamamen istirahat ve yemek listesini vermek oldu.

U.K. – Neler tavsiye etti yemek için?

A.İ. –Kepekli ekmek., hatta aşureyi Fijense’ye tatlı olarak vermişlerdi de pek beğendi idi. Böyle süzme aşure değil de bayağı aşure olarak.. “Yesin!” “Çok iyi gelir” dedi.. Ve hakikaten de ilk tavsiyelerini yaptıktan sonra çok düzelmişti Atatürk.. Ama işte sonra Hatay meselesi için seyahat yormuş onu herhalde..

U.K. – O Hatay seyahatinde siz yoktunuz tabî?

A.İ. –Az kaldım o zaman.. Hayır, ben Cenevre’ye dönmüştüm.

U.K. – Atatürk arasına da söylemiş.. Yani, ben öldüğüm zaman buraya gömün falan.. Nereyi arzu ediyordu? İstanbulu etmemiş değil mi? Yani böyle bir şeyi arasına hisli anlarında konuşuyor muydu?

A.İ. –O bir kere konuşuldu yalnız.. O da şöyle..

U.K. – Kendisinin huzurunda mı konuşuldu?

A.İ. –Evet.. “Ben” dedi, “Hiçbir şey söyleyemem bunun için! Milletim..” dedi..

U.K. – Ama böyle münhasıran bu konu açıldı mı yani?

A.İ. –Evet, bir vesile ile açılmıştı.. Bilmiyorum tamamen neydi ama.. Biliyorum yani açıldı, konuşuldu...

U.K. – Sofrada mı açıldı?

A.İ. –Marmara Köşkünde konuşulmuştu, sofrada.. “Beni” dedi, “Milletim nereye isterse gömsün!” dedi.. “Hiç” dedi, “Söyleyemem bir şey!” dedi...

U.K. – Ama “Hatıralarımın yaşadığı yer Çankaya olacak! “ falan, yahut “Çankaya’da gömülmesini istemesi” falan...

A.İ. – Evvelâ onu söyledi ama, sonradan söylediği buydu.. Sonradan söylediği buydu. Yani “Beni milletim nereye isterse oraya gömsün!” Hiçbir yer söylemedi.

U.K. – Peki, Fisenje’ye bir şey dedi mi Atatürk, muayeneden sonra?

A.İ. – Konuştu onunla.. Hatta Fransızca karşılıklı konuştular.. Hem hastalığı için hem umumî olarak konuştu onunla...

U.K. – Peki, İnönü’yü sonra muayene., İnönü’yü de muayene ediyor Fisenje değil mi o gelişinde?

A.İ. – Hayır, ikinci gelişinde.. O, İstanbul’a geldiği zaman, Saray’a geldiği zaman., ikinci idi galiba gelişi Fisenje’nin..

U.K. – Siz de yine orda mı idiniz ikinci gelişinde?

A.İ. – Evet, ordaydım.. Muayene falan ettikten sonra Atatürk Fisenje’ye: “Ankara’ya gideceksiniz, orada İnönü’ye de bakın, rahatsız mı nedir, bana haber getirin!” dedi. Ve kendisi bilhassa söylemişti onu..

U.K. – Niye Ankara’ya gidecek Fisenje?

A.İ. – Bilmiyorum işte, belki İnönü için gönderdilerdi.. Fisenje Ankara’ya gitti ve geldi.

U.K. – Döndü geldi, verdi mi Atatürk’e malûmat?

A.İ. – Evet.. Pek teferruatını onun bilmiyorum.. İlgiliydi Atatürk yani İnönü’nün sıhhatiyle...

U.K. – Peki, Atatürk’ün Hatay davasındaki görüşü ne idi? Yahut ona ait bir hatıranız var mı?

A.İ. – Efendim Hatay davası, Atatürk’ün son senelerinde er önemli uğraştığı konu idi. Fakat onun ilk çıkışını şöyle biliyorum. Montrö’de Boğazlar meselesi konuşulmaya başlandığı zaman, ben de Cenevre’de idim. Dinlemek üzere birçok zamanlar bulundum orada, yani Konferans’ta. Ve takip ediyordum, ne gibi konuşmalar oluyor, diye.. Son oturumlarda baktım kritik birtakım şeyler var.. Ve dönecektim, imtihanlarımı vermiştim, İstanbul’a dönecektim.. Bazen Ankara’dan, İstanbul’dan telefon ederlerdi. Yaver dedi ki: “Tekrar Tefvîk Rüştü Bey’i görün de gelin!” Benim bir vazifem yoktu ama, gittim tekrar.. Tefvîk Rüştü Aras endişeli bir durumda idi. Anlattı bana durumu. Bazı meselelerde tam anlaşma olamadığını.. Tabii o zaman uçak seferi yok, ekspresle geliyorum, tabii bir iki gün sürdü. Geldiğim zaman baktım Atatürk gayet neşeli.. Halbuki orada, Montrö’de pek iyi havadisler yoktu.. Fakat dedim işte “Tefvîk Rüştü Bey böyle...” Atatürk: “Yok! “ dedi, “O mesele bitti artık!” Hakikaten 20 Temmuz’du işte, ben geldiğim anda, Anlaşma imzaya girmiş.. Ben birdenbire “Aman, çok memnun oldum!” dedim. Çünkü bu mesele, Boğazlar meselesi daima konuşulurdu.. Üzerinde durulmalı, bunlar yeniden ele alınmalı.. “Eh!” dedim, “Artık bir dış mesele kalmadı!” Atatürk, “Yok!” dedi, “Var, mühim bir meselemiz var! Şimdi İskenderun ve Antakya meselesi var!” dedi.. Bakın 21 Temmuz falan olacak.. 1936.. dönüşüm ve konuşmamız.. Ben birdenbire

şaşırdım, “Ne olacak “ dedim, “İskenderun-Antakya?” Çünkü 10,35’te o mukavele, yani itilâfname bitmişti ve birtakım şeyler vardı ama.. Ben birdenbire anlayamadım..

U.K. – Daha henüz yani Hatay meselesi de ortaya çıkmamıştı?

A.İ. – Hayır, hayır, hiç yok!...

U.K. – O zaman Atatürk mü başlatmış oluyor meseleyi?

A.İ. – E tabii!.. İşte bu mesele.. “Ee! Ne olacak?” dedim. “Onun üzerinde duracağız!” dedi. Hatay denmiyordu daha o zaman.. İskenderun ve Antakya meselesi.. Ve o zaman daha kamuoyuna çıkmamıştı. Hadiseleri takip edecek olursak, sonra bu tabii konuşulmaya başlandı ondan sonra.. Fakat bana söylediği 1936 yılı Temmuzun 21’i, Montrö’nün imzalanmasından sonradır hemen.. Ben şaşırp kaldım. Fakat dedi ki: “Bunun üzerinde duracağız!” Ben “Ne olacak?” dedim. “Alacağız!” dedi. İşte ondan sonra hususî olarak konuşulmaya başlandı ve bu konuşma Florya’da oldu. Sonra Ankara’da bu mesele üzerinde yeniden konuşmalar oluyordu ve bir akşam “Hatay” diye ilk defa ifade edildi. Yani “O vilâyete Hatay diyeceğiz” dedi ve isim koydu ve bir makale de Cumhuriyet gazetesinde çıktı bunun için.. Tarihi vardır bunun.. Atatürk yazdırdı, fakat kendi imzası ile çıkmadı, zannederim İsmail Müştak Mayakon’un imzasıyla çıktı. Yani ilk o bölgeye “Hatay” diyelim, diye.

U.K. – Bu İsmail Müştak dediğiniz gazeteci değil mi?

A.İ. – Evet gazeteci. Mebustu o zaman... Yazı yazardı.. İşte Hatay ismi, böyle konuşuldu. Oraya dediler, böyle toplu olarak “İskenderun-Antakya” değil de “Hatay” diyelim. Vardır o makalede, izahı vardır.

U.K. – Atatürk’ün Hatay davası ile ilgili 5 tane makalesi var, onlar Asım Us imzası ile Kurun (Vakit) gazetesinde çıkıyor. Cumhuriyet’te ayrıca böyle bir makalesi mi var? Onu ben de bilmiyorum, 5 tane seri makale dışında ..

A.İ. – Var, zannediyorum, ben yazıldığı zaman, yazdırdığı zaman biliyorum. Zannederim Mayakon’un imzasıyla çıktı. 1936’nın sonu.. Ve ondan sonra işte .. Hatta Cenevre’ye bana mektupları var “En çok meşgul olduğum şey Hatay meselesidir!” diye .. Ve sonuna kadar Hatayla çok meşgul oldu ve “mutlaka halledeceğiz!” diye üzerinde duruyordu.

U.K. – Peki, Atatürk’ün şahsî karakteri, mizacı hakkında bazı şeyler sorabilir miyim?. Meselâ Atatürk neşe taraftan bir adam mı idi? Devlet işleri dışında günlük yaşantısı?

A.İ. – Gündüzleri meselâ daima çiftlik’e bir gezintisi vardır her gün.. Ve o gezintileri esnasında daima yine ya tarihî konular ya günlük siyasî konular üzerinde durulurdu. Meselâ biraz evvel anlattım, o Fakültenin açılma meselesi otomobilde konuşulmuştu. Yine birçok meselelerle meşgul olunurdu.

U.K. – Otomobilde kiminle konuşuluyor orda? Siz varsınız, başka?

A.İ. – Ben vardım, Kâtib-i Umumî vardı, yaveri vardı. Konuşulurdu .. Ve şöyle bir tabiri vardır insanlar hakkında: “Neşeli olmayan insanlardan iki türlü şüphe edilmesi lâzımdır” derdi, “Ya hastadır yahut da bir kuruntusu vardır başka birisine söylemeyeceği. Onun için insanlar daima neşeli olmalıdır ve fikirlerini ona göre tartışmalıdır.”

U.K. – Meselâ kendisinin neşeli anları var. Bazen kalkıyor zeybek oynuyor, fotoğrafları var. Halk arasına giriyor, halay çekiyor, böyle şeyleri var.. Ama bunları neşelendikten sonra yani.. Sert tarafları da var mıydı?

A.İ. – Valla, duruş itibariyle resimlerinde de hiçbir zaman güler yüzlü görünmez, hep serttir hakikaten.. Fakat benim Atatürk üzerinde müşahedem, çok okuyan ve başkalarını çok dinleyen tartışmaları seven kimse olarak fikir hayatında hem neşeli tarafları vardı, hem de tartışmalar esnasında sert tarafları vardı. Ama herkesi de serbest bırakırdı konuşmak için, bu güzeldi! Benim istifade ettiğim bilhassa bu noktalardır.

U.K. – Yani ters görüşte olanlar da rahatlıkla fikrini...

A.İ. – Gayet kolaylıkla.. Meselâ bir şey anlatayım: Bir gün –ne vesile ile idi bilmiyorum- Ankara Palas’da bir toplantı vardı. Geç vakit, “Gidelim!” dedi. Ben pek gitmek istemedim; fakat kalkıldı, gittik. Herkes eğleniyor.. Uzun bir masaya biz de oturduk. Fakat daha evvel de bir konu üzerinde tartışma vardı, o yapılıyordu. Derhal dedi ki Recep Peker’e bilhassa: “Bu ahali, kaç saattir burada. Yeter! Eğlenmişlerdir; biraz da fikrî bir hayat yapalım, entelektüel bir konuşma olsun!” Ben birden şaşırdım, dedim: “Bu saatten sonra ne olur, herkes ne dinler?” Atatürk “Hayır” dedi, derhal sorular sordu ve evvelâ Recep Peker kalkıp cevapladı. Tabîî herkes sustu ve dinledi. Böylece bir müddet konuşmalar yapıldı, hatta bana da bazı şeyler sordu, sıkılmakla beraber kalktım, konuştum.

U.K. – Sofrada oluyor yani, yemekte?

A.İ. – Hayır.. Bütün o salondaki.. Ankara Palas’ın o salonunu biliyorsunuz ya.. Herkes bütün her şeyi bıraktılar, müzik de durdu. Herkes konuyu dinledi.

U.K. – Neydi konu?

A.İ. – Unuttum neydi konu. Masa da değil, herkes ayakta.. Dans da ediyorlardı, durdu.. “Biraz da” dedi, “Bazı meseleler üzerinde konuşalım, dinleyiniz!” Dinlendi. Böyle de yaptığı olurdu.

U.K. – Peki Atatürk’ün bildiği yabancı diller.. Fransızca konuşuyor değil mi?

A.İ. – Fransızca iyi bilirdi; hem yazardı hem konuşurdu.

U.K. – Almanca?

A.İ. – Almanca, zannederim az bilirdi, onu konuştuğunu görmedim.

U.K. – Ama okuduğunu anlıyor muhakkak Almancadan da değil mi?

A.İ. – Evet, Almanca da herhalde.. Ama daha çok Fransızca üzerine.. Meselâ sefirlerle veyahut ecnebilerle kendisi de direkt olarak konuşurdu.

U.K. – Peki Atatürk halkla yapacağı konuşmaları önceden hazırlar mıydı? Yoksa irticalen konuştuğu vakit saatlerce böyle bir kabiliyeti var mıydı?

A.İ. – Tabii irticalen konuştuğu oluyordu. Fakat resmî nutuklarını hazırlarken, Meclis konuşmalarını.. Ben daha evvelkilerini bilmiyorum Meclis konuşmalarının; fakat Kasım açış nutuklarını uzun uzun hazırlardı, bütün dokümanları toplardı bakanlardan.. Onlar üzerinde çalışır, sorardı bakanlara bazı meseleler üzerinde.. Ondan sonra da kendi üslûbuna göre onlara dayanarak nutkunu yazardı.

U.K. – Şimdi, Atatürk'ün hatipliği de var tabii. Yani büyük hatip olarak da geçiyor bizim tarihimize. Meselâ hitabet talimleri de yapar mıydı? Hatıralarında geçiyor, çocukluğunda yaptığını söylüyor.. Yani siz yanında olduğunuz devrede, meselâ gerek Onuncu Yıl Nutkunu okurken falan yüksek sesle de böyle hitabet talimleri yaptığını gördünüz mü

A.İ. – Evet, yapardı. Onları okurdu, birkaç kere okurdu. Daha evvel o tip nutuklarını Meclis'te yahut dışarda okumadan önce.. Yalnız halkla doğrudan doğruya irticalen konuştuğu da olurdu tabii.

U.K. – Peki, sizin şimdi Atatürk'e ait hatıralarınız var.. Atatürk'ten dinlediğiniz, Atatürk'ün hayatına ait bazı hatıralar, yakın tarihimizi aydınlatan.. Meselâ Millî Mücadeleye nasıl başladığı.. Yani tarihlere geçmemiş perde arkası enteresan, ışık tutucu şeyler yok mu size söyledikleri?

A.İ. – Efendim, meselâ birçok hatıralarını anlatırdı. Ve bazılarını ben., işte elimde de daima kâğıt ve kalem bulunduğu için yazmaya çalışırdım ve yazdığımı görünce Atatürk, daha yavaş konuşur ve anlatırdı ki bunları “Atatürk'ten Dinlediklerim” diye hem kendi sağlığında çıkardım, hem de sonradan yayınladım.

U.K. – Hani, size işaret etmiş.. Bir kere anlatmıştınız.. Meselâ Vahdettin ile ben bu odada görüştüm, diyor ama hangi Saray hatırlıyor musunuz?

A.İ. – Valla benim bildiğim “Dolmabahçe”.. Ama “Yıldız”, diyorlar., iyi de bilmiyorum.. Yalnız dedi ki Dolmabahçe'de “işte burada...” –gösteriyordu- “Ecnebi donanmaları burada hepsi duruyordu, Sarayın karşısında!” diyordu.. Onu söylemişti.. Vahdettin'le son konuşmasını şöyle anlatıyordu, işte bazı şeyleri ona anlatmış, şöyle yapmalı, etmeli falan diye de.. “Gözlerini kapadı, dinliyor mu, dinlemiyor mu, farkına varmadım” diyordu.. Yalnız, işte Almanya seyahatinde iyi tanımış şahıs olarak.. Onu da anlatırdı...

U.K. – Ne diyordu?

A.İ. – Memleketi tanımayan bir kimse, milleti tanımayan bir kimse olarak vasıflandırılıyordu.

U.K. – Bir olay daha var, Atatürk Meclis’i açarken nutuk meselesi.. Zannediyorlar ki, yani Atatürk nutku hazırlayamaz, nutuk getiriyorlar.. Onu da anlatmış.. O ne şekilde olmuş?

A.İ. – İlk Meclis açılacağı zaman onu yapıyorlar..

U.K. – Kendisi gülerek mi sonra anlattı bunu?

A.İ. – Evet, şöyle diyordu: “Öyle düşünmüşler, arkadaşlar.. Tabî bir iyi niyetle.. Bir şey hazırlamışlar.. Peki!” dedim. “Fakat benim ki zaten hazırды.”

U.K. – O zaman bunu söylememiş onlara tabî.

A.İ. – Söylememiş, hayır! Sonra işte Meclis açıldığı zaman cebinden kendisinin hazırladığı nutku çıkarmış, okumuş, ötekiler de şaşırmışlar.. Öyle diyordu.

U.K. – Atatürk herhangi bir hadise, olay karşısında telâşlanır mıydı? Birden çok telaşsız mı karşılardı?

A.İ. – Onun için bir örnek vereyim, enteresandır. Adana’daydık.. Kış mevsimi idi.. Bir haber getirdiler, dediler ki: “Malatya tren hattı bitti.” Ben de daha evvel, Recep Peker bu demiryolları hakkındaki plânı anlatırken bulunmuştum da çok sevinmiştim.. Ooo, şuraya da tren gidecek, buraya da gidecek falan diye.. Bir türlü inanamıyordum olabilecek mi diye.. Ve sonra malûm işte.. Hükümetin programı da oydu, demiryolları üzerinde.. Yapılıyor, işte surda açılıyor, burada açılıyor falan.. Atatürk bir gün dedi ki ben endişe edince: “Bunlar kâğıt üzerinde kalsın diye yapmıyoruz, yapılacaktır bunların hepsi!” işte Adana’da, Malatya hattının bittiği haberi gelince “gördün mü? “ dedi, “Kâğıt üzerinde değil, hakikat!” Ve derhal emir verdi, Malatya’ya gidilecek diye. O zaman kendisinin hareket edeceği trenden evvel bir kılavuz tren giderdi. Fakat bunun da hareketine vakit kalmadan derhal hareket edildi Malatya’ya..15 Kalabalıktık da grup olarak.. En arka vagonda, ben bir kitap almıştım, okuyordum. Atatürk de okuyordu.. Fevzipaşa İstasyonundan sonra, böyle bir yokuşta giderken birdenbire tren geri geri çekilmeye başladı, geri gitmeye başladı. Ben şaşırdım, bir baktım neden geri gidiyoruz gibilerden.. O sırada yaver geldi: “Paşam” dedi, “Derhal trenden atlamak lâzım!” Ben bir şaşırdım, neden falan? Fakat bu sırada daha hızlandı tren arkaya doğru gitmeye, yani geri geri gitmeye.. Atatürk hiç korkmadı. Ben bir kalktım acaba nasıl atlayacağız trenden, nereden? O, hiç telâşsız: “Neymiş?” dedi “Nedenmiş?” dedi. “Çağırın!” dedi. Abdullah Bey vardı o zaman müfettiş. Tabî o sırada hepsi geldiler, birçokları.. Yani bekliyorlar ki Atatürk atlasın, onlar da atlayacaklar o vaziyette.. Atatürk hiç, hiç bozmadı vaziyetini.. “Sebebi ne imiş?” dedi “Bilmiyoruz!” dediler. “Lokomotif gitmiyor, onun için bir tehlike var; çünkü aşağısı daha meyilli!” Atatürk “Sebebinin öğrenin!”

dedi ve ilâve etti: Durdurmak için hiç freniniz, bir şey yok mu? Onlara teşebbüs etmiyor musunuz?” dedi, gayet sakin. Herkes telâşlı olmakla beraber, onun karşısında durdular. Ve derhal gittiler, bir el frenleri varmış, onları kullandılar, tren yavaşladı. Fakat sonra anlaşıldı ki iki tane lokomotifin çektiği tren bu yola ilk gittiği için tünele girecekleri zaman farkına varmadan kömür atmışlar.. Ve o kömür dumanı tünelde bir boğucu şey yapmış ve kondüktörler, oradaki olanlar, hepsi bayılmışlar.. Onun üzerine işte idare kalmamış ellerinde. Fakat geri geri çıkınca, tünelden kurtulan lokomotiflerde kendilerine gelenler derhal harekete geçiyor ve durduruyorlar treni.. Ben o zaman hayret etmiştim.. Hakikaten şimdi düşünüyorum da O, sükûnetle mukabele etmeseydi ve atlamaya kalksa idi, nasıl bir panik olacaktı!

U.K. – Kaç yılında oldu bu?

A.İ. –Malatya demiryolunun açıldığı yıl.

U.K. – Buna benzer hadiseleri soğukkanlılıkla karşıladığını gösteren başka olaylar yok mu?

A.İ. – Var, var.. Buna ait çok şeyler var.. Bir soygun oluyor Bursa yolunda. Yeni açılan Bursa ile Yalova arasında ki yolda eşkıyalık gibi bir şey olmuş.. Derhal o gece emir verdi: “Bursa’ya biz gideceğiz!” dedi. Herkes şaşırdı, yani nasıl olur? Fakat hareket edildi. Öyle bir şey ki burada bu hadise olmuştur ama aynı yoldan Devlet Başkanı derhal geçmiştir oradan, diye.. Bu zihniyetle ve bu havayı vermek istedi. Gitti.. Aynı yoldan Bursa’ya gitti.

U.K. – Peki, Atatürk’ün en sevdiği kimseler kimlerdi? Meselâ Mustafa Necati’nin ölümünde ağlamış değil mi?

A.İ. – Evet, öyle.

U.K. – Yani Atatürk’ün gerçekten samimî olarak değerine inandığı ve ölümüne üzüldüğü kimseler?

A.İ. – Valla her arkadaşına önem verirdi.. Yalnız Necati Bey’den... işte o, yeni harflerin kabul edildiği senedir ve öyle bir ani ölümü, onda büyük tesir yapmıştı ve acımıştı çok.. Yani çok şey bekliyordu ondan.. Hatta Necati Bey hakkında şöyle bir hatıram var: Ben o zaman Damdasyon’da talebe idim. Bir gün konuşuluyordu.. Mustafa Necati dedi ki: “İş Darülfünunu açacağım!” Ben şaşırdım, “Ne demek” dedim “bu iş darülfünunu?” “Bilmiyor musun, Teknik Üniversite!” dedi. Yani çok ileri birtakım fikirleri vardı. Atatürk de herhalde bu tarafına çok ehemmiyet verirdi. Ben tanımadım uzun boylu, ama vefat ettiği zaman Atatürk çok üzülmüştü.. Biliyorum, ağladı..

U.K. – Başka takdir ettiği böyle kimler vardı o zaman?

A.İ. – Valla hepsine kendilerine göre değer verirdi. Şimdi isim saymaya...

U.K. – Peki Atatürk özellikle hangi konular üzerinde kitap okurdu kütüphanesinde?

A.İ. – Benim bildiğim tarih üzerinde çok duruyordu ve onlar üzerinde gerek Fransızca gerek Türkçe...

U.K. – Okurken kendine mahsus bir not alma tekniği var muhakkak.. Meselâ kitapları çiziyor kırmızıyla, artı koyuyor..

A.İ. – Var, çiziyor... Kırmızı, mavi kalem bulunur ve onlarla.. Yalnız böyle uzun boylu –bazen söylüyorlar ama, onları ben görmedim- yani cümleler yazdığını pek bilmem. Yalnız işaretler yapardı, meselâ D harfi koyar, “dikkat” demektir, ondan sonra işte işaretler yapardı kendine göre.. Valla herşey okurdu, meselâ sosyoloji.. Bir gün sosyoloji’ye ait bazı kitaplar okumuştı, felsefeye ait.. Dişçi geliyor, dişlerini yapacak., ve yeni de okuduğu için o kitapları, soruyor.. Tabî hiç bilmiyor adam.. Dişçi Sami.. Ondan sonra çıktı bir telâşlı.. “Bana” dedi, “böyle, böyle” dedi. “Ne gibi kitaplar var bu hususta?” “Aa!” dedim, “var işte böyle kitaplar...” Ve ikinci gelişinde bütün onları okuyarak gelmişti.

U.K. – İstanbul’da?

A.İ. – Hayır, burda, Ankara’da.

U.K. – Dişçi Sami’nin Beyoğlu’nda değil mi muayenehanesi?

A.İ. – Evet, ordaydı ama İstanbul’dan gelmişti. Burada olmuştu o vak’a.

U.K. – Atatürk tarih çalışmaları üzerinde bulunurken, deniliyor ki hatta kendisi de bir tarih yazmak arzusunda idi.. Var o zamanın gazetelerinde, Atatürk bir Türk Tarihi üzerinde çalışıyor şeklinde..

A.İ. – E var yazıları tabî..

U.K. – Şimdi Atatürk’ün bu okuduğu kitaplardan aldığı ilhamla yazmış olduğu notlar mevcut mu? Nerede bugün bu notlar, yani siz de var mı?

A.İ. – Var. Bunlardan bir kısmı var bende.

U.K. – Türk Tarihi üzerinde mi yoksa genel olarak Dünya Tarihi, İslâm Tarihi.. Yani ne üzerinde?

A.İ. – Hepsi üzerinde var. Çünkü bir kere Türkiye’nin en eski devirlerden itibaren tarihi ve medeniyeti tamamen bilinsin istiyordu; çünkü bugün Türk milleti varistir bunlara, başkasına maledemeyiz, diyordu. Onun için hepsinin bilinmesi, muhafaza edilmesi ve objektif olarak..

U.K. – Hani, “Mehmetçik için biz de büyük âbideler dikmeliyiz”, demişsiniz de Atatürk cevap olarak: “O, süngüsü ile âbideyi kendisi dikti!” demiş. Bu olayı anlatır mısınız?

A.İ. – Efendim bir heyetle, bir keresinde yat ile Marmaraya çıkılmıştı.

U.K. – Tarih Kurumu üyeleriyle mi?

A.İ. – Hayır, kendi maiyetinde olanlarla beraber. Ben dedim ki: “Şu Anafartalar’ı beraber çıksak da görsek, buralarını..” Fakat o dedi ki: “Evet, çıkar görürüz ama, ben asıl denizden, yani Garp tarafından Gelibolu yarımadasını görmek istiyorum!” Ve öyle emir verdi, öyle çıkıldı Boğaz’dan ve gittik Anafarta-lar’ın karşısına.. Dikkatli olarak Anafartalar’a baktı denizden.. “Niçin” dedim, “Bu kadar dikkatle?” “E biz karadaydık, düşman doğrudan denizden çıkıyordu. Öyle bir yer vardı ki oradan biz geçemiyorduk, çünkü orasını tamamen ateş altına almışlardı. Orası acaba denizden nasıl görünüyor, onu merak ediyorum” dedi. Neyse epiyce yaklaştık, hepsini anlattı, o muharebeyi.. Ve kendisiyle karaya çıkmadık. Fakat sonra ben, Tarih Kurumu üyeleriyle birkaç sene sonra yerinde görelim diye Çanakkale’ye gittik. Bizi o zaman, orada Kumandan olan Paşa gezdirdi.. Çok şeyler anlattılar.. Her tarafa gittik işte, Anafartalar’a, Arıburnu’na filan.. Fakat baktım yabancıların gayet güzel, bakımlı mezarları var.. Zaten hatırlıyorsunuz, Lozan Muahedesine göre de kabul edilmişti onların orada bulunması.. Bir de işte ufak Mehmetçik âbidesi.. Dedim: “Bu kadar büyük bir zaferden sonra niye bizim daha büyük bir âbidemiz yok!” Bunu dönüşte kendisine söylediğim zaman: “Evet doğru!” dedi, “Orada, Mehmetçğin galibiyeti ve muvaffakiyeti için büyük bir âbide dikmeli! Fakat yapılmadı, yapılır belki zamanla!” dedi ve ilâve etti: “Yalnız şunu söyleyeyim ki o yarımadayı, Birinci Cihan Savaşında Türklerin, elinde bulundurması ve vermemesi, orada en büyük âbidedir!” Yani kaybettik birçok insanları ama, orası Türk vatani olarak kaldı.

U.K. – Peki Atatürk, Millî Mücadeleye ait, gerek Sakarya Harbine ait gerekse Büyük Taarruza ait, gerek İzmir’e girişe ait –ki sizin kitaplarınızda da belki bazı pasajlar var- bazı şeyleri sohbet halinde anlatmıştır.. Böyle şeyler hatırlıyor musunuz? Meselâ ben sizin kitaplarınızda okumuştum, hani geri çekiyor orduyu, Sakarya’nın gerisine.. “Ben fi tarihinde şu hareketi yapmasaydım, o kararı veremezdim!” diyor. Bu olayı anlatır mısınız?

A.İ. – Evet, evet!. Onu şuna atfediyordu. Bir raporu vardır 1917’de.. yayımlandı da o.. Suriye’yi daha evvel de bildiği için, savaş esnasında da bildiği için, oradaki durumu da gayet iyi takip ettiği için, hücum edileceğini biliyor.. Onun için teklifi şu: Bu hücumu maruz kalmadan, ordumuzu Anadolu sınırına çekelim! Tabîî bunu kabul etmiyor o zamanki Kumandanlık veyahut da Hükümet..! Fakat sonradan ricat hareketi olduğu zaman, işte bulunuyor onun başında yahut da vazifeli olarak.. Tabîî büyük kayıplara uğranıyor.. İsteddiği daha evvel şu: Yani kuvvetli olarak, asker ve ordu birçok kayıplara uğramadan bir hudut tutarsa daha kuvvetli olacaktı! Orada bir ricat hareketi, bir bozgun olmuş oluyor.. Sonra işte II. İnönü Savaşından sonra [Yunanlıların] yeni bir hücumu kalkacakları bilindiği için o zaman bu geri çekiliş emrini veriyor. Ama o zaman Başkumandan değil henüz.. Fakat mesuliyeti üzerine alıp emir veriyor.. Tabîî bu bir mühim mesele; çünkü ordunun maneviyatı bozuluyor,

Ankara’da yine büyük bir maneviyat bozukluğu oluyor.. Ne oluyor, ordu harp etmeden geri çekiliyor gibi itirazlar... işte onun üzerine, zaten bildiğiniz gibi Başkumandanlık meselesi çıkıyor... Karşımızda bir mesul görelim, sorumlu bulalım ki o..

U.K. – Atatürk bu hususta ne dedi, bu olaydan nasıl bahsetti?

A.İ. – Bunu anlatırken Atatürk “Bu kararı Suriye’deki vaziyetten, yani o tecrübeye dayanarak verdim” diyor. Çekeceğiz, fakat kuvvetli olarak mukabele edebileceğiz Sakarya’nın gerisinde. O taktiği uyguluyor. Sonra da Sakarya’dan şöyle bazı şeyler anlatırdı: Kaburga kemikleri kırıldığı malûm, attan düşüyor ve kırılıyor.. Fakat Ankara’ya gelip tedavi edildikten sonra tekrar dönüyor hemen cepheye ve Karargâh’ta savaşı takip ediyor.. Derdi ki: “O bir bakıma benim için iyi olmuştu; çünkü uzun boylu uyuyamıyordum, fakat bütün her şeyi takip edebiliyordum, daha iyi takip edebiliyordum.. Ve gelen haberleri ona göre değerlendiriyordum, ona göre emir veriyordum. Çünkü artık Başkumandan olarak da tamamen sorumluluk üzerimde idi.” diyor.

U.K. – Atatürk başarılarının sırrını nasıl açıklardı? Bu hususta görüşü ne idi?

A.İ. – “Ekip lâzımdır, yani tek başına bir kimseye bütün muvaffakiyetler atfedilemez. Onu organize etmek lâzımdır ki bir başarıya ulaşılabilsin! Ben de yaptığım arkadaşlarıma dayanarak, milletime dayanarak ancak bu işleri yapabilmişimdir. Yani tek başına bana atfedilemez” demiştir daima.

U.K. – Atatürk’ten zaman zaman hatırladığınız, sizi etkileyici bazı sözleri var mı? Bize birkaç örnek verebilir misiniz?

A.İ. – Efendim, birçok meseleler görüşüldükten sonra bazı kısa cümlelerle bir netice çıkarırdı. Onlardan birçoklarını ben not etmişimdir, fakat en çok hoşuma giden şudur: “Muvaffakiyetlerde gururu yenmek, felâketlerde ümitsizliğe mukavemet etmek lâzımdır.” Bir de şöyle derdi: “Muvaffakiyet evet, fakat mütemadiyen bir muvaffakiyet üzerinde durulursa o da unutulmaya mahkûm olur. Onun için insan, hayatında daimî muvaffakiyet aramalıdır ki bir şeyler yapabilsin. Yoksa ben şunu yaptım, deyip övünmek, hiçbir şey ifade etmez” Hatta öyle diyordu., bir gün yakın arkadaşları işte şöyle oldu, böyle oldu falan.. Atatürk: “Bırakın övünmeyi!” dedi, “Bunlar mazi olmuştur; fakat bundan sonra ne yapacağız? Onlar üzerindeki fikirleriniz nedir? Onları söyleyin ki bir faydası olsun!” Yani övünmekten sevenin, yahut da hoşlanan bir kimse değildi benim gördüğüm.. Yeni yeni bir takım fikirlerin ortaya çıkması ve onların değerlendirilmesini isteyen bir kimse idi.

Afet İnan'ın evinde bir toplantı. Oturanlar(soldan) Edip Öymen, Cemil Cahit Toydemir, Kucağında Arı İnan ve Demir İnan, Afet İnan. Ayaktakiler: Fakihe Öymen, Toydemir'in eşi Gül(Sağdan birinci). 13 Şubat 1998 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

4 **Afet İnan, "Ata'nın en büyük manevi kızı..."** *sonra ner zaman
Ata'nın yanındaydı*

Afet öğretmen Atatürk'le bir çayda tanıştı ...

Afet İnan, anılarını yazıyordu... Ama, "erken gelen ölüm" kitabını, tamamlamasına fırsat vermedi...

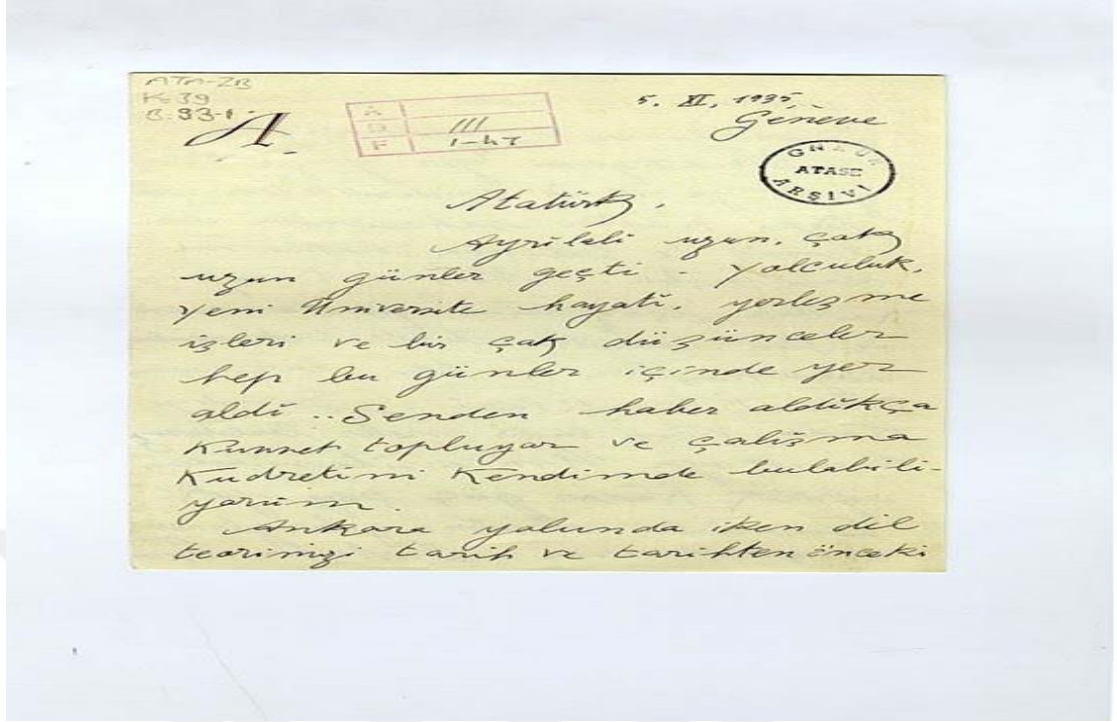
ATATÜRK'ün en büyük manevi kızı olan Afet İnan, onunla ilk öğretmenliğe başladığı okulda tanışmıştı. 8 Haziran 1985 günü bir kalp krizi sonucu kaybettiğimiz Prof. Dr. At İnan, karısı devrimcilerimizle ilk ve son...

Bey, "Evet ama, sizin huzurunuz zaten okul gibidir. Afet Hanım, sizden feyz alır" der. Bir süre sonra yeniden Çankaya Köşkü'ne davet edilen Asaf Bey ve eşini Atatürk ve Afet Hanım...

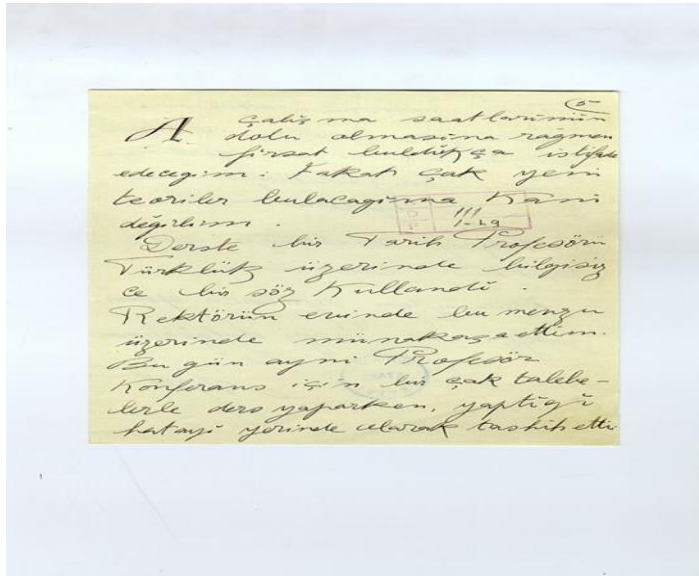

Afet İnan'ın biyografisini anlatan 13 Kasım 1985 tarihli Milliyet Gazetesi Haberi.

EK-6

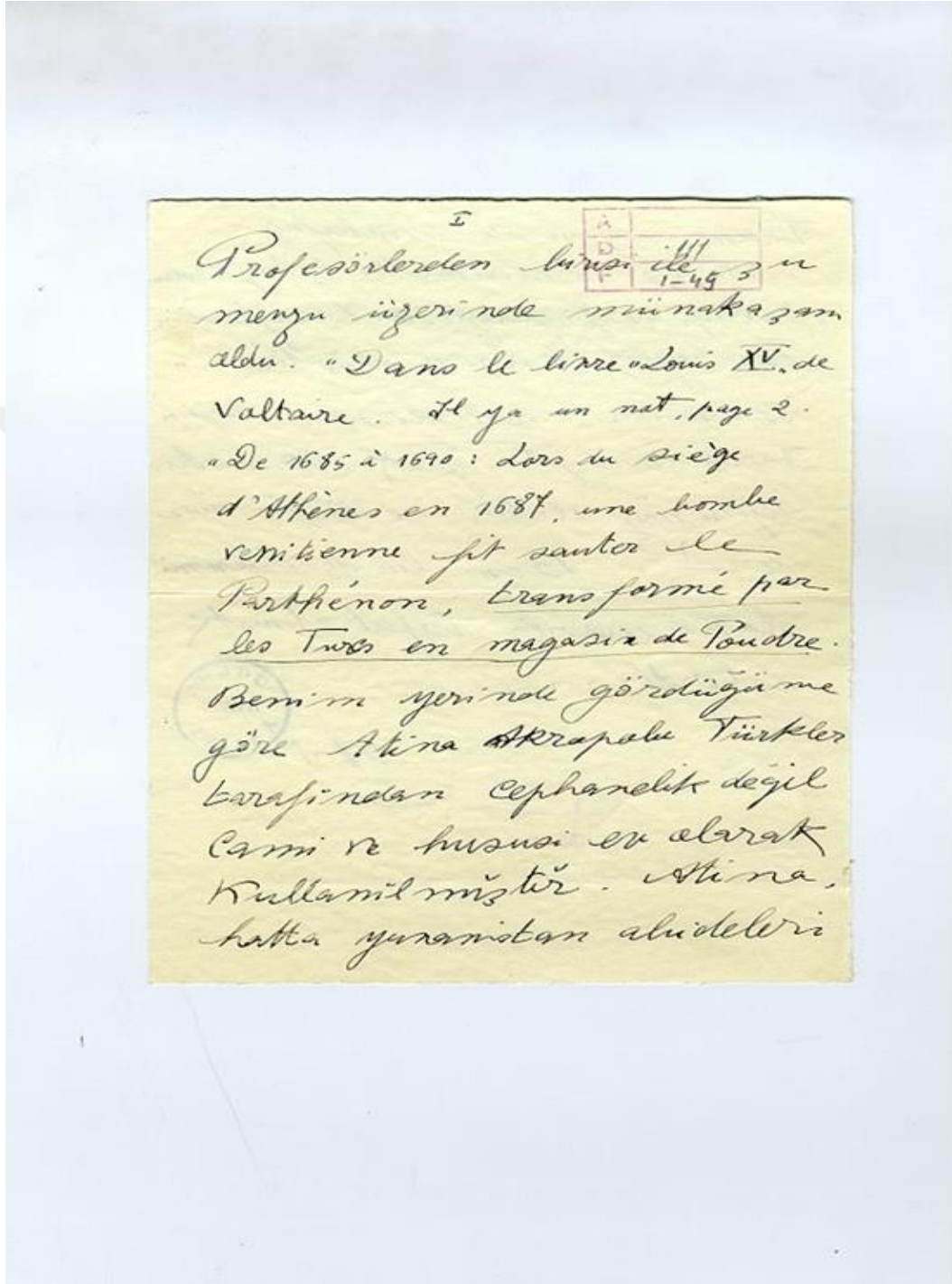

5 Kasım 1935 tarihli Afet İnan'ın Atatürk'e yazmış olduğu mektup. ATAZB, K.39, B.93-1.

EK-6'NIN DEVAMI

ATAZB, K.39, B.93-2.

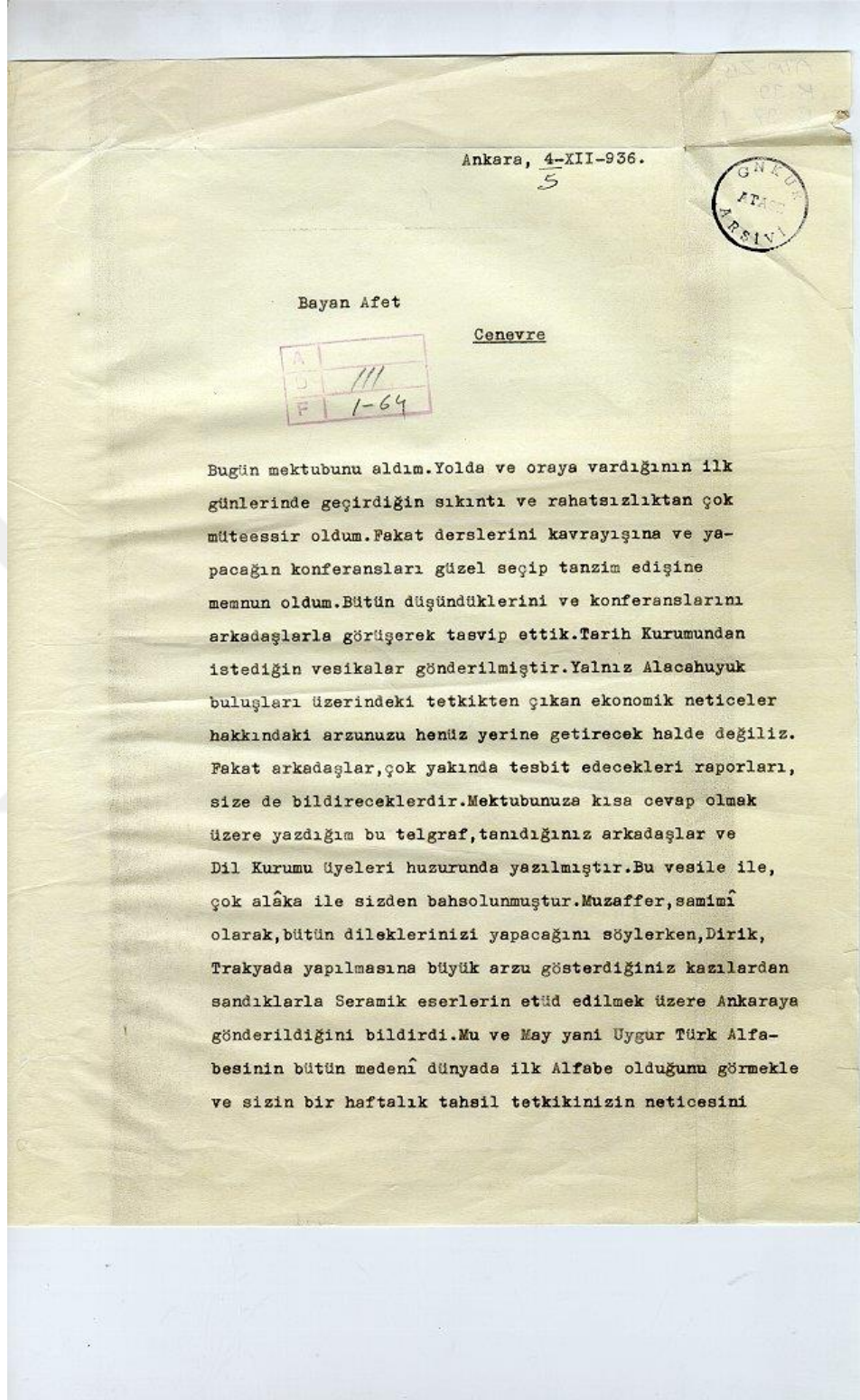
Afet İnan'ın 15 Kasım 1935 tarihli Atatürk'e yazdığı mektubu. K.39, B.91-3.

ATAZB
K.39
B.94-3

"Histoire économique, Anthropologie, Géographie" derslerinden aldım.
 Bunlar içinde güddüğüm gaye:
 1- Tırtz tarihi üzerinde çalışmak
 2- Bu mubite ondan bir fikir vermek.
 3- Menzu üzerinde senerek çalışmak.
 4- İlerisi içinde faydasi almak.
 İşte bunlar içindaki nispeten
 kolay alabilecekt menzulari birakıp,
 meckul sayılan kisimlar
 üzerinde uğraşacağım.
 Düzündüğümün simdilik
 planını gönderiyarım, sorade
 yazılısını.
 İşte üniversite hayatımın
 bir haftalık vaxiyeti. Geldiğim
 günlerde hastalığım devam ediyordu.
 Şimdi iyiyim. Önümdeki
 çalışma devresinin güçlüklerini
 yenmeye uğraşacağım.

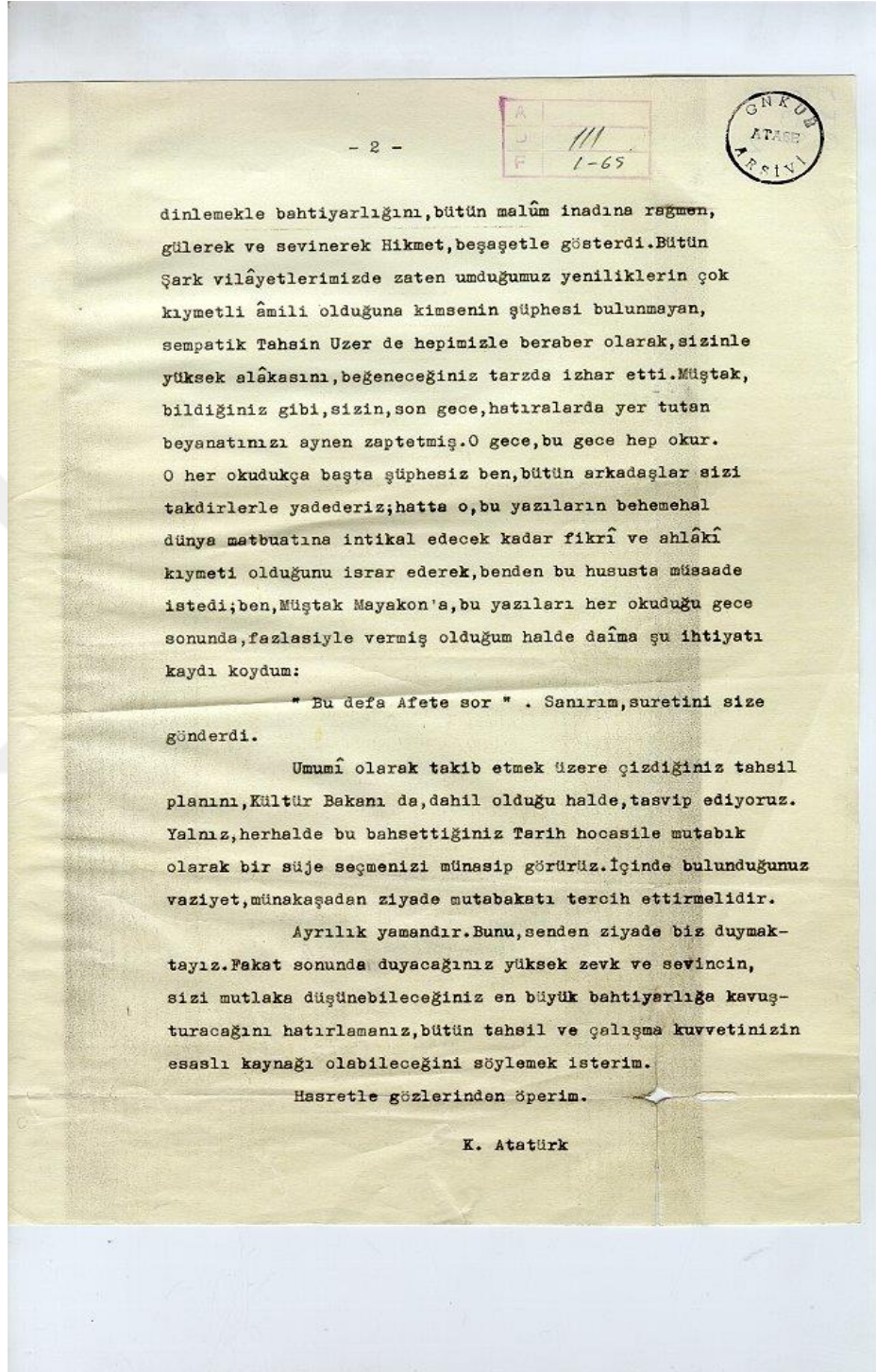
GNKUN
ATAZB
ARSIVI

28 Kasım 1936 tarihli Afet İnan'ın Atatürk'e yazmış olduğu mektup.
 ATAZB, K.39, B.94-3.

Atatürk'ün Afet İnan'a 4 Aralık 1936 tarihli mektubu. ATAZB, K.39, B.96-2

EK 9'UN DEVAMI

Atatürk'ün Afet İnan'a 4 Aralık 1936 tarihli mektubu. ATAZB, K.39, B.96-2

EK-10

Afet İnan'ın Cenevre'deki çalışma odasının fotoğrafı. ATAZB, K.39, G.98, B.98-6a.

Prof.Dr.A.Zeki Velidi Togan
Poppelsdorferallee,25.Bonn,

20.İlkkânu,937.

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Profsör Bayan Afete.

Sayın Profsör Bayan!

1)Tarih kongresinde verdiğiniz konfransları "Ulus" gazetesinde okuyarak çok müstefid oldum,bilhassa son konfransınızı tekrar ve tekrar okuduktan sonra az zaman zarfında Türk tarihinin,onun siyasi iktisadî ve ictimai tekâmül safhalarını bu derecede vüguhla anlayan ve annatabilen ciddi bir ilim adamı olarak yükselmiş olduğunuzu *göüp* gıpta ettim.Bu tekâmül her halde kendi istidadifitrinizla beraber büyük Atatürkün ma'iyetinde bulunmak şerefiyle izah edilir.Bu münasebetle size bir mektupla müracaat etmek lüzumu aklıma geldi.Rica ediyorum,büyük Atatürk nezdlerinde tavassutt eylemek lutfunda bulunsanızla: belki bana da vatanda çalışmak imkânını verirler.

2)Biz bugün Türk tarihinde eşi az ve bir çok itibarla eşsiz olan bir devirde yaşıyoruz.Ben milletimiz içinde çalışmak için yetiştim.Yabancı ellerde yabancı bir dilde yazarak çalışmak bana çok ağır geliyor. Burada bir kitab yazınca kendi dilim olan Türkçe ile bir kaç kitab yazabilirim ve ondan daha geniş bir kariler zümresini istifade eder.Burada bin müşilatla yazıp çıkardığım bir ~~eser~~ ^{ise} eser ancak mutahassis alimler tarafından ^{okunur} istifade ediliyor.Senelerden beri türkçe olarak tab'a hazırlamış olduğum eserler vardır,bunların bir listesini ilave ediyorum.Atatürk imkan verirlerse ben bunları maydana çıkara bilirdim.Millî tarih sahasındaki hususî kanaatlatım ~~ma~~ muvafık görülmediği takdirde onları tay ederim,yalnız toplıya bildiğim mevaddın kısmen olsa bile neşrine müsaade eder ve imkan verirlerse bu da kâfi olurdu.Malûmunuz olsa gerektir,ki ben millî tarih menbalarımızı evvela Türkistanda ve Petersburgda,sonra da Türkiye ve Avrupa ~~ma~~ kütüphanalarında topladım.Bir çok tarihî menbalar vardır,ki onları görmek,yahut Türkistan,Afganistan ve İran kütüphanalarında görülen yazma menbalarındaki malûmatı onların Türkiye ve ~~ma~~

Profesör Zeki Velidi Togan'ın Afet İnan'a 20 Aralık 1937 tarihli yazdığı mektup. ATAZB, K.39, B.100.

EK-11'İN DEVAMI

Avrupa kütüphanelerindeki yazma mushalarıyla karşılaştırmak şimdilik bana nasıp olmuştur. Bu itibarla ~~mesaimi~~ mesaimi, bilhassa toplıyabildiğim mevaddı ve onların mukayesesini büyük Atatürkün takdir buyuracaklarına umuyorum.

3) Ben Atatürkü daha Rusyada iken "Yeni Mecmua"nın Çanakkale nusha sını mükerreren okuyarak biraz öğrenmiştim. ~~sonra kendileri ben Orenburgda Başkurdistan~~ Sonra kendileri ben Orenburgda Başkurdistan hükümeti reisi iken Trabzondan bir telgraf çektiler. Biz dedik: "Türkiyenin ~~baş~~ başkumandanı bize samimî uhuvvet hislerini izhar ederek telgraf çekmesi gibi bir mertlik tarihinde görülmemiştir, biz bu adamı bir gedip görmeli ve elini öpmeliyiz". Sonra 1922 senesinde Pamir dağlarında ve Hindukuşte onun Anadoluda muvaffakiyetini dileyerek "Yaşa yaşa Mustafa Kemal Paşa" şarkılarını söyledik. Elyevm Türkistnda kalan akrânımla temas için bir münasebet bulabilirsem ^{onlara} dediklerim budur. "Ana yurttaki Türkler için yegâne rehber Atatürktür, ona, onun Türkiye sine kalben marbutiyet, ona karşı sevgi bize karanlık günlerimizde yıldız olmalıdır". Ne de siyasette ve ne de kültür meselelerinde Atatürkten ayrı bir fikrim ve düşüncem yoktur. Kendilerine ilelebed ve bilakayduşart muti' ve munkadım. Onun zamanında yaşarken ondan ilham alarak çalışmak yegâne gayemdir. Avrupada mesaim takdir edildiği ~~ma~~ gibi hayatım da maddeten te'min edilmiştir; fakat milletimin baba-sının, büyük Atatürkün itimadını bulmadıkça bunlar gözüme görünmez. Beni bu muracaata sevkeden ancak Atatürkü görerek ve ondan ilham alarak milletim efradı içinde çalışmak aşkıdır. Şu mealde bir mektubu Bay Şükrü Kayaya da yazdım.

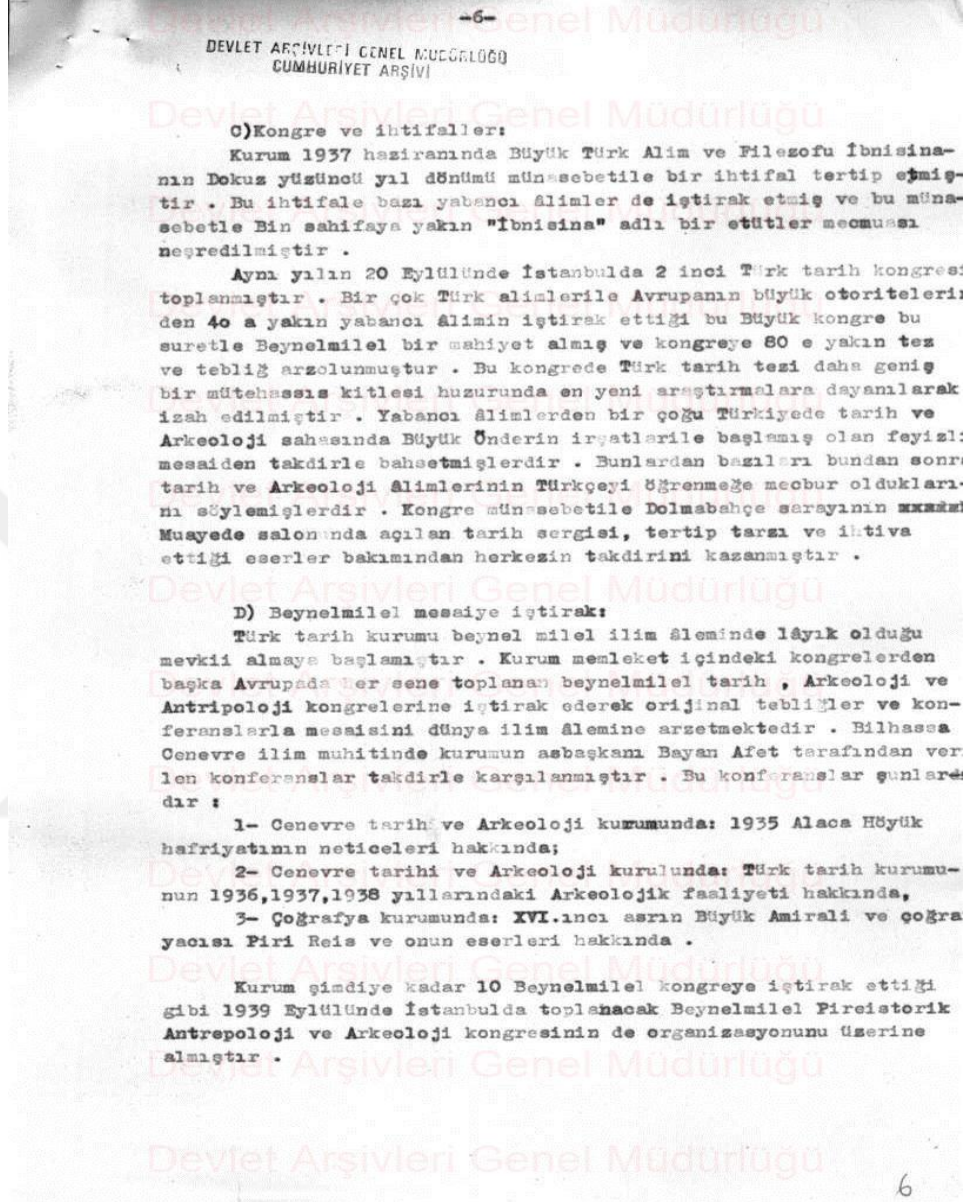
1-89 4) Türk Tarih Kurumunun mesailerinde iştirak eylemek isterdim. Mümkünse onun neşriyatını bana göndermek lutfunda bulunmanızı çok çok rica ederim. Ben kendi neşriyatımı Atatürkün hususî kütüphanelarına gönderiyorum; istenildiği takdirde Türk Tarih Kurumu kütüphanasına da gönderirim.

Bilvesile derin saygı ve selamlarımı arzederim

A. İsmail Vahidî Toğon

P.S. Kâhâdetişâ gortusu tatillerini Avusturya ~~da~~ alpdaglarında geçirmişim. ~~on~~ bu sâhâları, ~~da~~ edebî kâğıtlar arasında ~~da~~ ^{onlara} Ohrengel makinesinde yazarken ~~bu~~ bir daha selamlıyorum A.İ.V.

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1174 - Dosya No: 122 - Sıra No: 1

Afet İnan tarafından Cenevre'de verilen konferansların takdirle karşılandığını belirten belge. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),
Fon No: 490. 1. 0. 0, Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1.

« Temps » in bir makalesi

Türk kadınlığının kavuştuğu haklar

«Atatürkün, memleketini eriştirdiği azametli neticeler arasında kadının tekâmülü keyfiyeti hiç şüphesiz parlak muvaffakiyetlerden birisidir»

Pariste çıkan Le Temps gazetesi, Ankaradaki hususi muhabirinin, kadınlarımızı ve onların içtimai vaziyetine dair olarak yazdığı bir makaleyi neşretmektedir. Louis Réville imzasını taşıyan bu makalede, muharrir, Türk kadınının peçe ve çarşaf devrindeki kapalı hayatını, erkeğe dörde kadar evlenme hakkı veren ger'i kanunların kadını nasıl esirden kurtarıp, kadın hukukunun tanınmasına doğru ilk adımların nasıl atıldığını, kadın muharrirlerin bu sahadaki hizmetlerini ve Harbi Umuminin, Türk kadınına iş sahasına çekmek suretile serbestiye kavuşturmakta büyük bir rol oynadığını etrafı ile izah ettikten sonra, sözü kadına bütün hukukunu iade eden Atatürk inkılâbına getirerek, en başta tesettürün ilgasını zikrediyor ve diyor ki: «Türk kadını, Avrupalı kadınlar gibi giyinmeğe, yüzünü

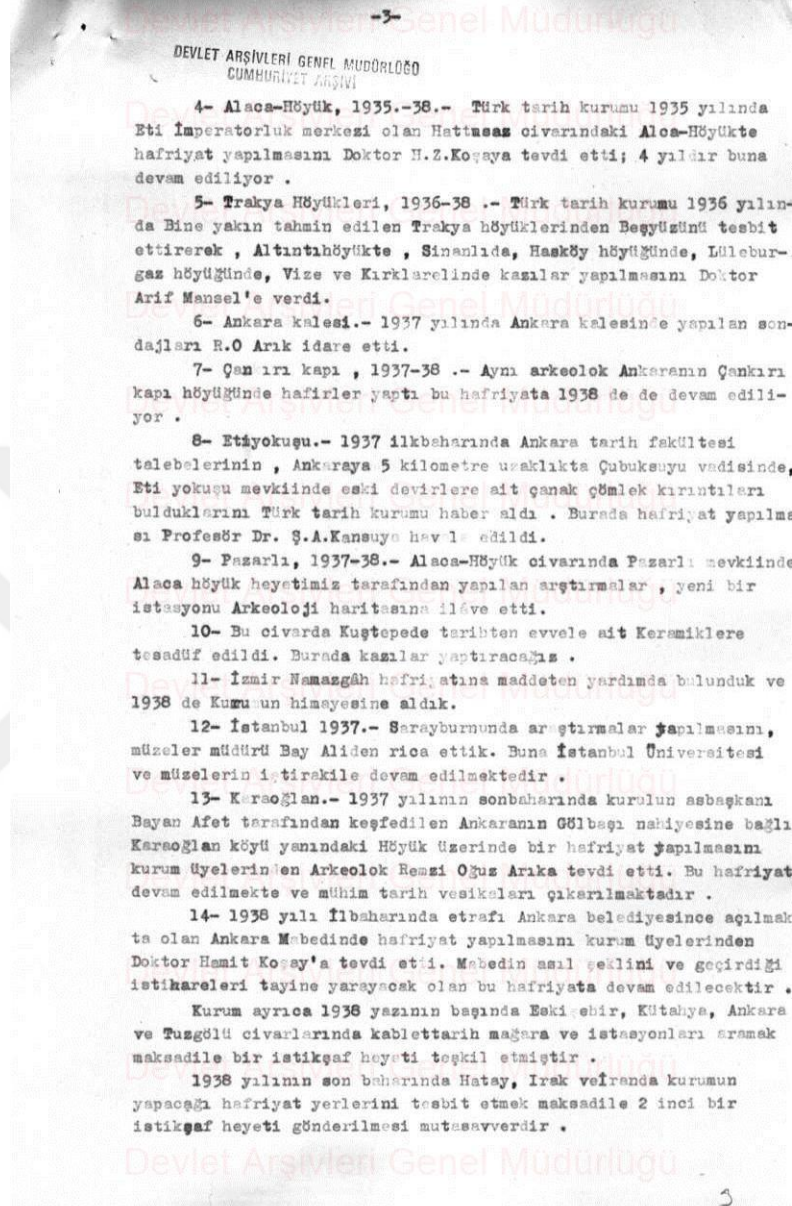
larından farksızdır. Mecburi olarak kapalı yaşadığı müddetçe menedildiği büro işleri ve mağaza müstahdemliği gibi mesleklerde de, bu mesleklerin icabatına uymasını bilir.

Bu parlak tekâmülün tipik iki nümunesi olarak, her biri kendi ihtisası dahilinde Türk kadınlığına büyük bir şeref veren Bayan Afetle Bayan Sabiha Gökçeni zikretmek gerektir.

Bayan Afet Türk Tarih Kurumunun reis vekilidir. Eylül 1937 de Dolmabahçe sarayında ikinci kongresini akdeden ve arkeoloji bakımından arzettiği büyük ehemmiyet itibarı ile bütün dünya âlimlerinden birçoklarını celbetmişti. Bizzat Atatürkün, huzur ile şeref verdiği bu kongreye iştirak eden âlimler arasında yegâne kadın olarak bulunan Bayan Afet, orada, Türk - Osmanlı tarihinin karakteristik noktaları hakkında, kuvvetli vesikalara müstenid uzun ve savanı dikkat

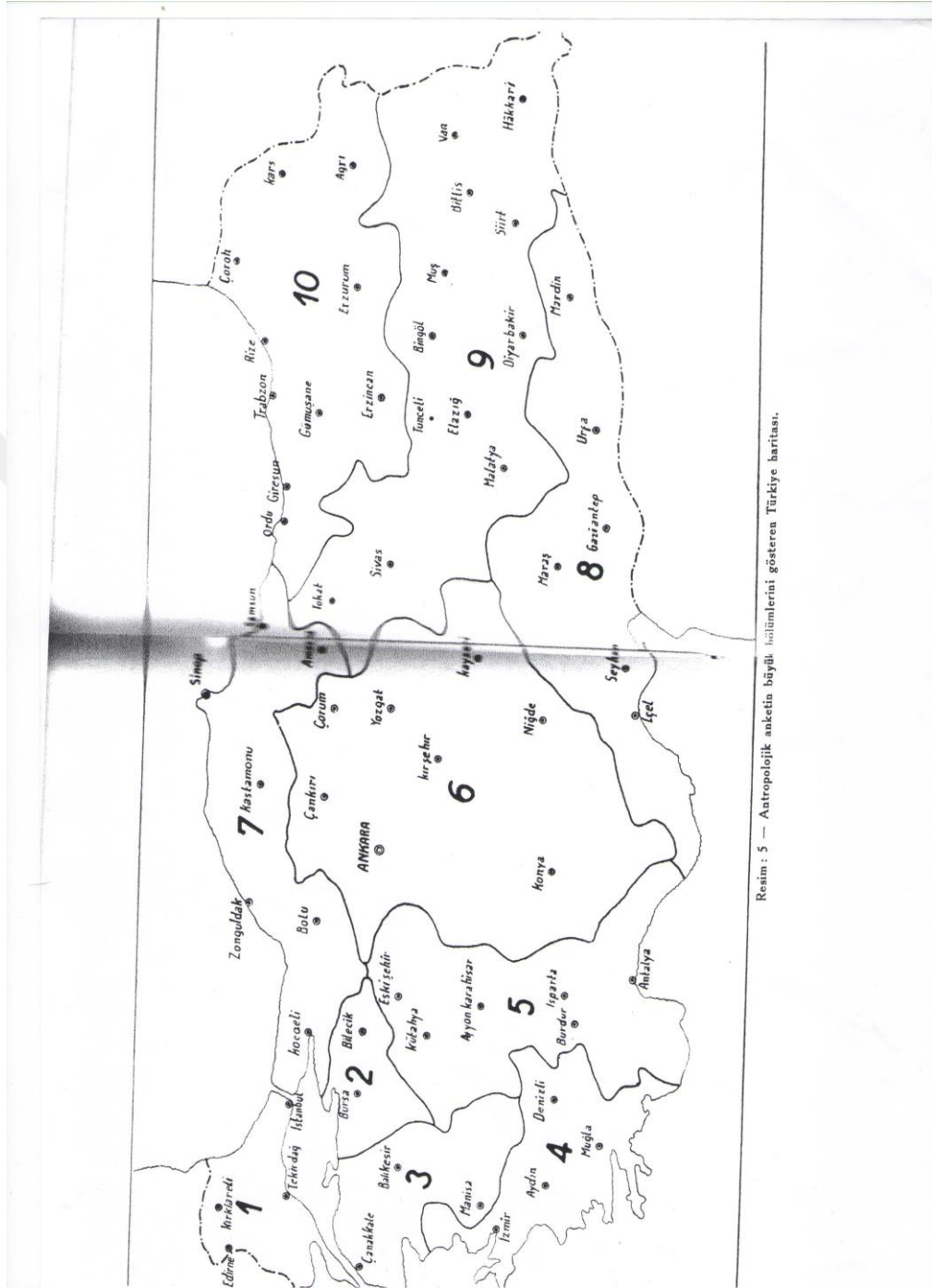
Paris'te çıkan "Le Temps" gazetesi Afet İnan'ı Türk kadınlığına büyük bir şeref veren kişi olarak tanıtmaktadır. 30 Ocak 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

EK-14

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1174 - Dosya No: 122 - Sıra No: 1

TTK Asbaşkanı Bayan Afet tarafından keşfedilen hafriyatın araştırılma işi Arkeolog Remzi Oğuz Arık'a Afet İnan tarafından verilmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 490. 1. 0. 0, Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1.

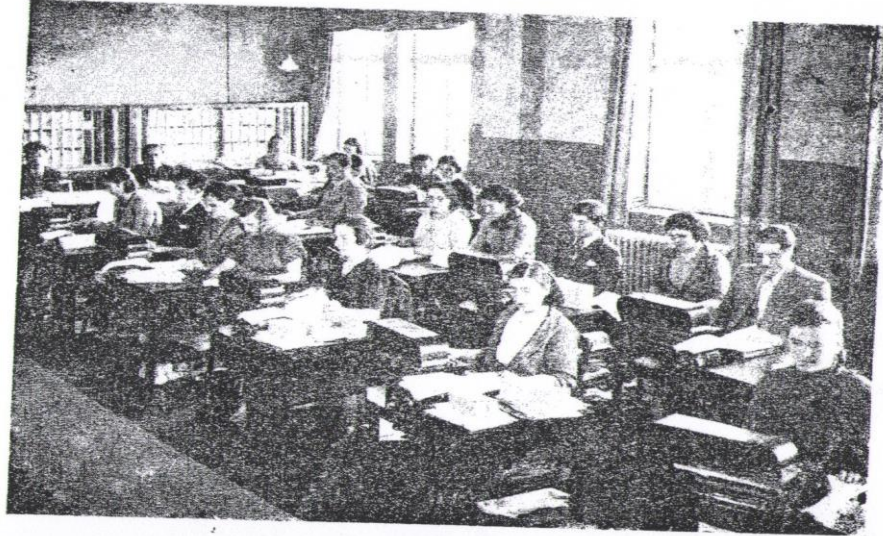
Resim : 5 — Antropolojik anketin büyük ölçümlerini gösteren Türkiye haritası.

Antropolojik anketin büyük ölçümlerini gösteren Türkiye haritası
Afetinan, Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk
İrkinin Vatanı Anadolu(64.000 kişi üzerinde anket), Türk Tarih Kurumu
Basımevi, Ankara, 1947, s.69.

EK-16

Resim 6 — Antropolojik ölçüleri alanlardan bir grup.

Resim 7 — İstatistik Genel Direktörlüğünde fişlerdeki rakamlardan endis ve ortalamalar hesaplanırken.

Antropolojik ölçüleri alan bir grup ve İstatistik Genel Direktörlüğünde fişlerdeki rakamlardan endis ve ortalamaların hesaplanması

Afetinan, Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947, s.71.

Afet İnan Türk Tarihini İnceleme Kurulunun çalışmaları hakkında açıklama yapıyor. 28 Ağustos 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

EK-18

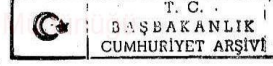
M. C.
MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Üniversiteler Bürosu
Sayı:.....

Ankara: 1 / 1950

Özet:

K A R A R

23388

1- 4936 sayılı Üniversiteler kanununun 28 nci maddesine göre Fakülte Profesörler Kurulunca seçilmiş ve Senatoca uygun görülmüş olan Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Çağ Tarihi Profesörlüklerine Eski Çağ Tarihi Doçentlerinden Afet İnan ile Halil Demircioğlu'nun, İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörlüğüne aynı Kürsü Doçenti Orhan Burian'ın, Antropoloji Profesörlüğüne de bu Kürsü Doçenti Muzaffer Şenyürek'in tayini tensip edilmiştir.

2- Bu karar Millî Eğitim Bakanı yürütür.

16. Haziran 1950

CUMHURBAŞKANI

C. Zeynep

Başbakan

Millî Eğitim Bakanı

A. Menderes

A. Başman

030	11	1		214	18	12

Fon No: 30 11 1 0 - Kutu No: 214 - Dosya No: 18 - Sıra No: 12

Afet İnan 4936 sayılı Üniversiteler kanununun 28'inci maddesi gereği Fakülte Profesörler Kurulunca Senato tarafından uygun görülerek Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Çağ Tarihi Profesörlüğüne getirilmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 030. 11.1.0, Kutu No: 214, Dosya No: 18, Sıra No:12.(16 Haziran 1950).

Afet İnan'ın ölüm haberi. 9 Haziran 1985 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

Afet İnan'ın 10 Kasım 1953 tarihli Hürriyet Gazetesindeki “Atatürk ve Hürriyet Mefhumu” isimli yazısı.

Afet İnan'ın 10 Kasım 1953 tarihli Zafer Gazetesindeki “Atatürk’ün Milli ve Medeni his üzerindeki fikirleri” isimli yazısı.

Afet İnan'ın 23 Mayıs 1955 tarihli Yeni İstanbul Gazetesindeki "Atatürk'ün Muvaffakiyet Sırları" isimli yazısı.

Afet İnan'ın 3 Nisan 1930 yılında Türk Ocağı'nda "Seçim Haklarımız" isimli konferansından sonra diğer davetliler ile beraber çekilmiş fotoğrafı. Afet İnan'ın üzerindeki kıyafeti Atatürk tasarlamıştır.

Kadın Birliği, kanunun Gazi Hz. tarafından tasdikı gününü bekliyor

Kadın Birliği, kadınlara hakkı intihap veren yeni Belediye kanununun Reisicumhur Hz. tarafından tasdik edildiği gün büyük tezahürat yapmağa karar vermiş, bu hususta hazırlıklara başlamıştır.

Kanunun tasdik edildiği gün İstanbul'un bütün Türk Hanımları, Darülfünun talebeleri ve kız mekteplerinin iştirakile Taksim'de Gazi abidesine gidilecektir.

Birlik heyeti idaresi bu tezahüratı son içtimasında kararlaştırmış ve büyük bir program hazırlamıştır. Birlik programı muhteviyatı hakkında ketum davranmakta, yalnız şu malûmatı vermektedir: «— Tezahürat şimdiye kadar erkeklerin yaptığı tezahüratın hiç birine benzemiyecektir, çok orijinal ve görülmemiş bir şey, bir alay olacaktır.»

Öğrendiğimize göre hanımlar ve mektep talebeleri Darülfünun meydanında toplanacaklar, yürüyerek Taksim'e gidecekler, yolda kısa nutuklar irat edeceklerdir. Hanımların ellerinde buketler bulunacaktır. Alaya şehir bandosu da iştirak edecek, alay Taksim'e abidenin önüne geldiği zaman burada nutuklar irat edilecektir.

Aynı günde Ankara Türk Ocağının tavassutu ile Ankara Türk hanımları da tezahürat yapacaklardır.

Afet H. ın konferansı

C. H. Fırkasına giren ilk kadın: Afet H.

saat 4.5'te Türk Ocağında muallim Afet H. tarafından kadınların intihap hakkı hakkında bir

CHF'ye müracaat ederek kaydını yaptırmıştır. Partiye giren ilk Türk kadınıdır. 3 Nisan 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

450

451

Prehistorik Arkeoloji ve Antropoloji Milletlerarası Bükreş Kongresinde Afet İnan'ın vermiş olduğu konferansın büyük yankı uyandırması. 8 Eylül 1937 tarihli Akşam Gazetesi haberi.

8 Eylül 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

Türk Tarih Kongresi dağılırken dost sözleri

M. Pittard, Atatürke sunduğu bir hatıradaki «Kongreye iştirak eden ecnebî âlimler kendilerini Türkiyenin kalbinin ta yanında hissetmişlerdir» diyor

*Sonamus anchanton
L'hospitalité turque n'a pas sa pareille dans le monde
Le bonfois a tenu dans un accord international pour plaire
à un seul homme Atatürk -
Les congressistes se sont sentis tout près du cœur de la Turquie -
cœur généreux dont nous avons senti la palpitation -
Lorsqu'on parlait sous le charme du Congrès d'Istanbul*

Profesör M. Pittard'ın el yazısı

1937 senesi eylülünün 20 nci pazar -
tesi günü İstanbulda Dolmabahçe sara -
yında toplanan ve Atatürkün yüce hu -
zurlarile ilmi kıymet ve şerefi bir kat da -
ha artan İkinci Türk Tarih Kongresi beş
gün fasılasız çalışmalarla ruznamesini
tamamladıktan sonra ve Türk Tarih tez -
zinin zaferini yüksek dünya bilginleri ö -
nünde ispat ettikten sonra, eylülün 25 in -
ci günü kongrenin hitamı münasebetile,
İstanbul Belediyesi Boğaziçinde Sümer -
yalasta misafir ve verli bilginler şerefine

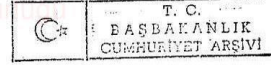
ne olarak beşeriyetin umumî tarih bilgisi -
ne yeni yeni elemanlar katılmıştır. Bütün
bu hâdiseler arasında şiddetle dikkati çe -
ken asil bir manzaranın iki kelime ile üs -
tünde durmak isterim: Atatürk, Türk
milletinin bu son enternasyonal çalışma
sahasına girişinde, ilk adımları Türk ka -
dınına attırmış ve dünya fikir âleminde
Türk kadınına pek mühim bir rol vermiş -
tir. Bu hareketin çok salâhiyetli piştarı
olan (ve huzurlarile soframızı şereflen -
diren) değerli Profesör Türk Tarih Ku -

Eugene Pittard'ın Atatürk'e hitaben yazılmış sözleri. 8 Ekim 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin haberi.

EK-29

T. C.
BAŞVEKÂLET
MAHARİF DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı
2

9249

18.temmuz.938 tarihinde Cenevrede toplansacak olan Yedinci Beynelmilel Maarif Kongresine Profesör Afetin Başdelege ve Cenevre Başkonsolosu Nizamettin Ayaşlının da delege olarak iştirakleri; Hariciye Vekillığının 16/7/938 tarih ve 15258/382 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 16/7/938 tarihinde onanmıştır.

16/7/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

C. Başbakan

S. Kaya

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

A. R. Baş

A. Baş

A. Baş

A. Baş

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

A. Baş

A. Baş

A. Baş

030 18 01 02 84 66 18

Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 84 - Dosya No: 66 - Sıra No: 18

Afet İnan'ın 7. Uluslararası Maarif Kongresi'ne baş delege olarak katılması, Cenevre Başkonsolosu Nizamettin Ayaşlı'nın da delege olarak katılması. BCA, Fon No:: 030. 18.1.2. Kutu No: 84, Dosya No: 66, Sıra No:18.

5/Mayıs/1953

Başvekalet yüksek katına

Kopenhagda merkezi olan Beynelmilel Kadınlar Aliyansının idare heyetine Beynelmilel kongrece üç sene müddetle seçilmiş bulunuyorum. Sene içindeki işler muhabere ile yapılmakda isede, yılda bir kerrede umumî bir toplantı tertip edilmektedir .Bu kerre 28 Mayıs 1953 de Kopenhagdaki toplantıya davet edilmiş bulunuyorum . Tekliflerimden birisi de (Erkek azaların alınması meselesi) gün deme konulacaktır . Bu merkezden bildirildigine göre, bazı devletler bu teşek küilde vazife gören ve seçilmiş olan azalara, maddî ve manevî yardımlarda bulun maktadırlar . Bu vazifemi Türkiye namına yapabilmem için, Hükümetimizce servis pasaportunun , Deviz müsaadesinin teminile, gereken harcırahının tahakkuk ettirilmesine, derin saygılarımla rica ederim.

Beynelmilel Kadınlar Aliyansı
İdare heyeti azası, Ankara Üniversitesi Profesörlerinden
Dr. Afet İnan

Özel - Hk.

adnan zafar

Deviz muradesi veril di
Servis pasaportu için
Deviz isteme yazalı

d. I - Kuv. S.

15 - V - 1953

at

030	01			123	784	4

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 123 - Dosya No: 784 - Sıra No: 4

Afet İnan'ın Kopenhag'da merkezi olan Beynelmilel Kadınlar Aliyansının idare heyetine üç sene boyunca seçilmesi. BCA, Fon No:: 030. 1.0.0, Kutu No: 123, Dosya No: 784, Sıra No:4.

EK-31

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ

KARARNAME

Sayı : 6/10474

Öki

Merkezi Ankara'da bulunan "Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu" adlı derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılması; İçişleri Bakanlığının 7/6/1968 tarih ve 81-103/253 sayılı yazısı ve Danıştay Genel Kurulunun 4/7/1968 tarih ve 1968/184-192 sayılı kararı üzerine, 3512 sayılı Kanunun 37 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 19/7/1968 tarihinde kararlaştırılmıştır.

[Signature]

[Signature]

CUMHURBAŞKANI

2
58
223
02
18
130

Başbakan
S. Demirel
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Mihli Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Mihli Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Ticaret Bakanı
Sağ. ve Sos. Y. Bakanı
Çın. ve Tekn. Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı
Sanayi Bakanı
Enerji ve Tabii Kay. Bakanı
Tutışın ve Tanıtım Bakanı
İmar ve İskan Bakanı
Köy İşleri Bakanı

Dosya No
13-16
1206

Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 223 - Dosya No: 58 - Sıra No: 8

Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu isimli derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılması. BCA, Fon No: 30.18.1.2. Kutu No: 223, Dosya No: 58, Sıra No:8.

15 Eylül 1937 tarihli Akşam gazetesi haberi

Tarih Sergisi de açıldı

Serginin küşadına şeref veren Atatürk, Profesör Fuad Köprülünün, eserler üzerindeki izahatını dinlerlerken

İkinci Tarih Kurultayı münasebetile zırlanmış olan tarih sergisile daimi resim ve heykel müzesi de dün sabah saat 10'da Atatürk'ün yüksek huzurları ile açıldı. Açılma saatinden çok evvel Dolma-ısbıç sarayının koridorları ve salonları retlilerle dolmuştu. Saat onu on beş geçte Büyük Şef refakatinde hemşireleri Makbule, profesör Âfet, Vekiller, meb'uslar, Tarih Kurumu erkânı olduğu halde sergi salonunu gereflendirdi. Kurultay için gelmiş olan ecnebi âlimlerle diğer davetliler tarafından karşılanan Atatürk önde olduğu halde, serginin, Taş devrine ayrılmış olan A; Milâddan evvel Türkistan, İran, Sümer, Anadolu ve Mısır mahsus B, milâddan evvel ikinci bin yılda Eti ve Asur ticaret kolonilerine ayrılmış C bölmeleri ve bunu müteakib Cumhuriyet devrine kadar olan diğer kısımlar sırası ile gezildi. Atatürk her kısımda uzun uzun kalarak bu kısımların mütehassuslarından izahat aldılar. Tarih sergisinden sonra daimi resim müzesi de gezildi, buradaki millî eserler ayrı ayrı tetkikten geçirildi.

21 Eylül 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberi

459

ULUS

ON ALTINCI YIL. No: 5082

Adımız, anamızdır.

TARİH KURULU İZMİRE DÖNDÜ

Tetkikler gösteriyor ki, herhangi devir ve medeniyet ne olursa olsun, bu medeniyetleri ve devirleri türkler yaratmıştır
(Bayan Afetin diyevinden:)

İzmir, 18 (A.A.) — Şehrimizde bulunmakta olan Türk Tarihi Araştırma Kurumu şerefine uray tarafından verilen gölende asar-

assupların saklamaya çalıştığı kendi varlığımızın en lüzumlu ve öğrenmeye değer parçalarını birer birer önümüze seriyorsunuz. Bun-

İtalya yeniden finansal tedbirler a

Ducenin beşler öneri ni reddetmesi beklen

On milyon İtalyan seferberliğe ha - Musolini Trablus sınırına asker

Cenevre, 18 (A.A.) — Burada büyük bir sinirlilik vardır. Genel olarak sanıldığına göre, beşler komitesinin bu akşam iki taraf delegelerine bildirdiği önergeler Habesistan tarafından kabul edilecekse de İtalya bunları reddedecektir. İtalyanlar Roma'da kabine cumartesi toplanacağını ileri sürerek cevap vermek için en aşağı üç günlük mühlet istemişlerdir. B. Laval Aloisi'den bizzat Roma'ya giderek Musolini nezdinde girişimde bulunmasını istemiştir. Aloisi'nin Roma'ya gidip gitmiyeceği henüz belli değildir.

Diger taraftan Laval de cumartesi günü toplanacak olan fransız bakanlar kurulunda bulunmak üzere Paris'e gidecektir.

İtalya önergeyi reddedecek
Roma, 18 (A.A.) — Havas

Tarih Kurulu ve Aydın halkevliler Didim tapınağında
bay B. Suat şu söylevi vermiştir: | ları gördükçe türk ulusu tarihsel

19 Eylül 1935 tarihli Ulus Gazetesi haberi

Öğretmen Afetin İzmirde söylediği önemli diyev

«Elen ve Roma devirlerinin eserleri; ne denirse densin, hep buralarda yaşamış olan Türklerin medeniyetleri tarafından başarılmıştır!

İzmir 18 (A.A.) — Şehrimizde bulunmakta olan Türk Tarihi Araştırma Kurumu şerefine Uray tarafından verilen gölende Aş Şarbay şu söylevi vermiştir:

«— Sayın konuklarımız bayanlar, baylar.

Herşeyden evvel bu akşamki söyleşimize onur verdiğinizden dolayı size teşekkür etmek isterim. Birkaç gündü beri bölgemizin aynı yerlerinde birçok incelemeler yapan yüksek heyetimiz İzmirimize bir hayram yüzü verdi.

Tarih Kurulu üyelerinin Sökede alınmış bir resimleri

İmparatorluk tarihçesi ulusal tarihi - mizi bir kabile hayatından bağlatıyor ve Türk ulusunu sadece 400 çadırlık bir

19 Eylül 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayı:
2
4245

Kararname

1-8 Eylül 1937 tarihinde Bükreş'te toplanacak olan 17'inci Beynel'milel Antropoloji ve Preistorik Arkeoloji kongresine Profesör Bayan Afet'in Başkanlığı altında iştirak edecek olan Profesör Saylav Yusuf Ziya ile Bayan Gürer'in yapacakları masraflara karşılık 661'inci Beynel'milel kongreler harcırahı faslından Prof. Bayan Afet, Prof. Yusuf Ziya, Bayan Gürer'e harcırah ve yevmiyeleri için ayrıca karar verilmek üzere hepsine 2500 lira avans ve 1937 takvim yılı döviz cetvellerinde Maarif Vekâleti hesabına Kongre Konferanslar ve Beynel'milel müesseselere yardım faslına konulan tahsisattan 2500 liralık döviz verilmesi; Maarif Vekilliliğinin 14,16/8/1937 tarih ve 3177,3199 sayılı tezkereleri ve Maliye Vekilliliğinin 23/8/1937 tarih ve 13248/4213 sayılı mutalâanamesi üzerine icra Vekilleri Heyetince 24/8/1937 tarihinde onanmıştır.

24/8/1937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bg. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

Ma. V. V.

Mf. V.

Na. V.

İk. V.

S. I. M. V.

G. I. V.

Zr. V.

030	18	01	02	78	74	5

Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 78 - Dosya No: 74 - Sıra No: 5

Afet İnan ve heyetinin 17.Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi için pasaportlarının ve harcırahlarının onaylanması.
BCA., Fon No:30. 18. 1. 2., Kutu No: 78, Dosya No:72,74, Sıra No:5.

Bayan Afetin Bükreş kongresindeki nutku

Bütün Rumen matbuatı Profesörümüzün kazandığı muvaffakiyetten takdirle bahsediyor

Bükreş 3 (Hususi muhabirimiz telefonla bildiriyor) — Bugün bütün matbuat, Bayan Afetin dünkü konferansından büyük sitayişle bahsetmektedir. Bayan Afet, kongrenin tek kadın azasıdır. Bu itibarla profesörümüz Rumen kadınlık âleminin de alâkasını celbetmiştir.

Dün gece kongre azalarına büyük bir ziyafet verdi. Bu ziyafette Bayan Afet, yüksek şeref yerlerinden birini işgal etti. Yarın Rumen Maarif Nazırı da bir ziyafet verecektir. Profesör Afet, bugün kongrenin bir seksiyonunda çok takdirle kar-

şılanan bir etüdünü okumuştur.

Bayan Afetten büyük bir hayranlıkla uzun uzun bahseden gazeteler arasında Universul müdekkik bir âlim olan Türk kadın profesörünün asrî hayatta emniyetle Türk kadınlığını muvaffakiyetle temsil ettiğini yazıyor.

Duninuotsa'da Bayan Afetin kongrede çok büyük bir alâka uyandırdığını kaydetmekte ve Türkiyedeki arkeoloji faaliyeti hakkındaki konferansile ilim âlemine değerli bir hizmette bulunduğunu ilâve etmektedir. **Adnan Galib**

Romanya'nın Universul gazetesi 17.Beynelmilel Antropoloji Ve Arkeoloji Kongresi'nde Afet İnan'ın Türk kadınlığını muvaffakiyetle temsil ettiğini ve çok takdirle karşılandığını yazmaktadır. 16 Eylül 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

Muallim Afet H. in konferansı ▲ Me

Konferansta Gazi, İSmet ve Kâzım Pş.lar Hazeratı vekiller, sefirler bulundu

Ankara'da kadın hareketlerine ait bir intiba: Ankara Kadınlar Birliği'nin senelik içtimalı

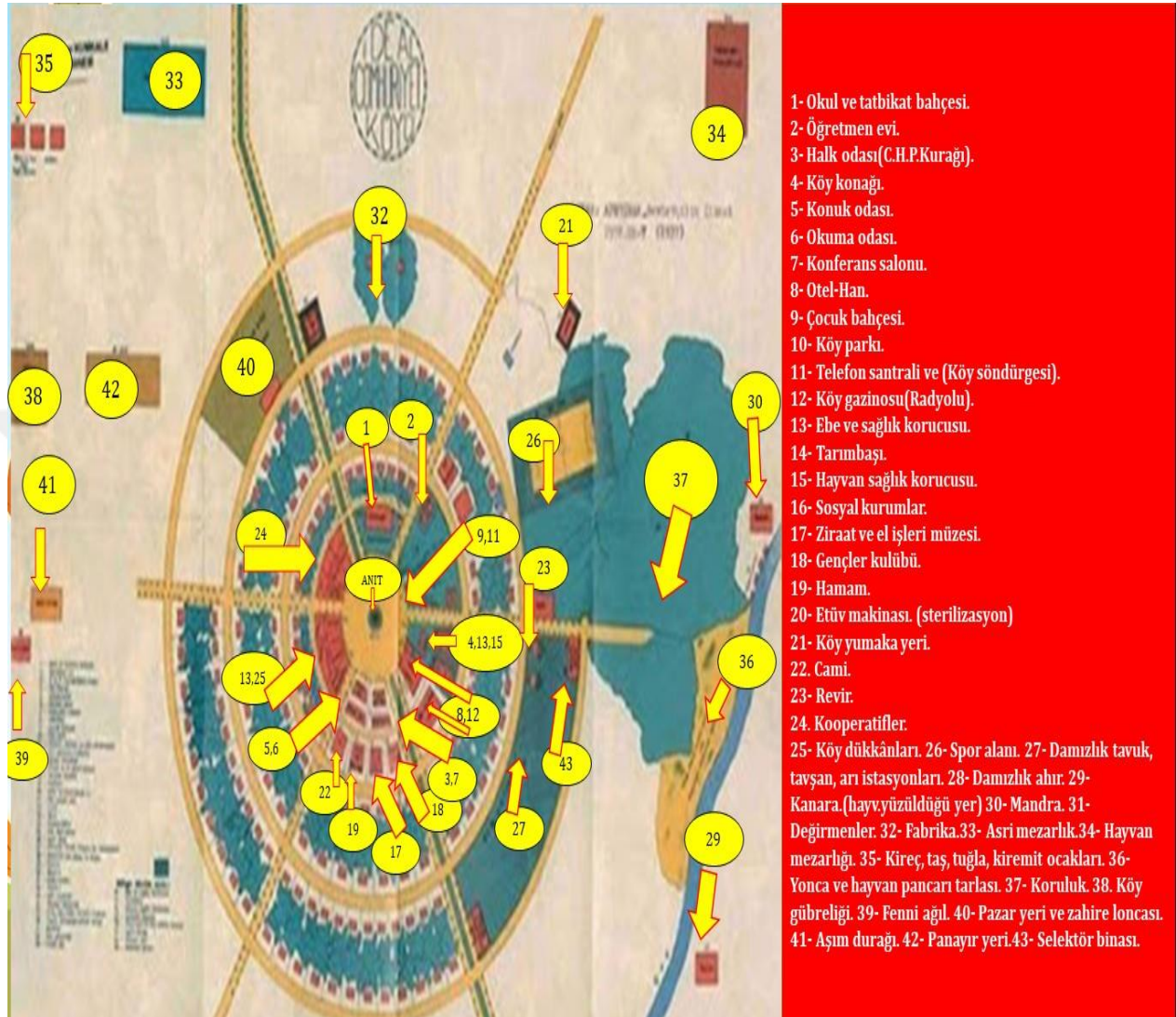
Ankara 3 (Telefonla)— Bugün Türk ocakları merkezinde muallim Afet Hanımın kadınların intihabına dair verdiği konferans çok enteressan olmuştur. Salon çok dolu idi. Kadın, erkek hıncahınç bir vaziyette idi. Konferansı Reiscumhur Hz. de teşrif buyurmuşlardı. İsmet ve Kâzım Pa. Hz. Vekil-

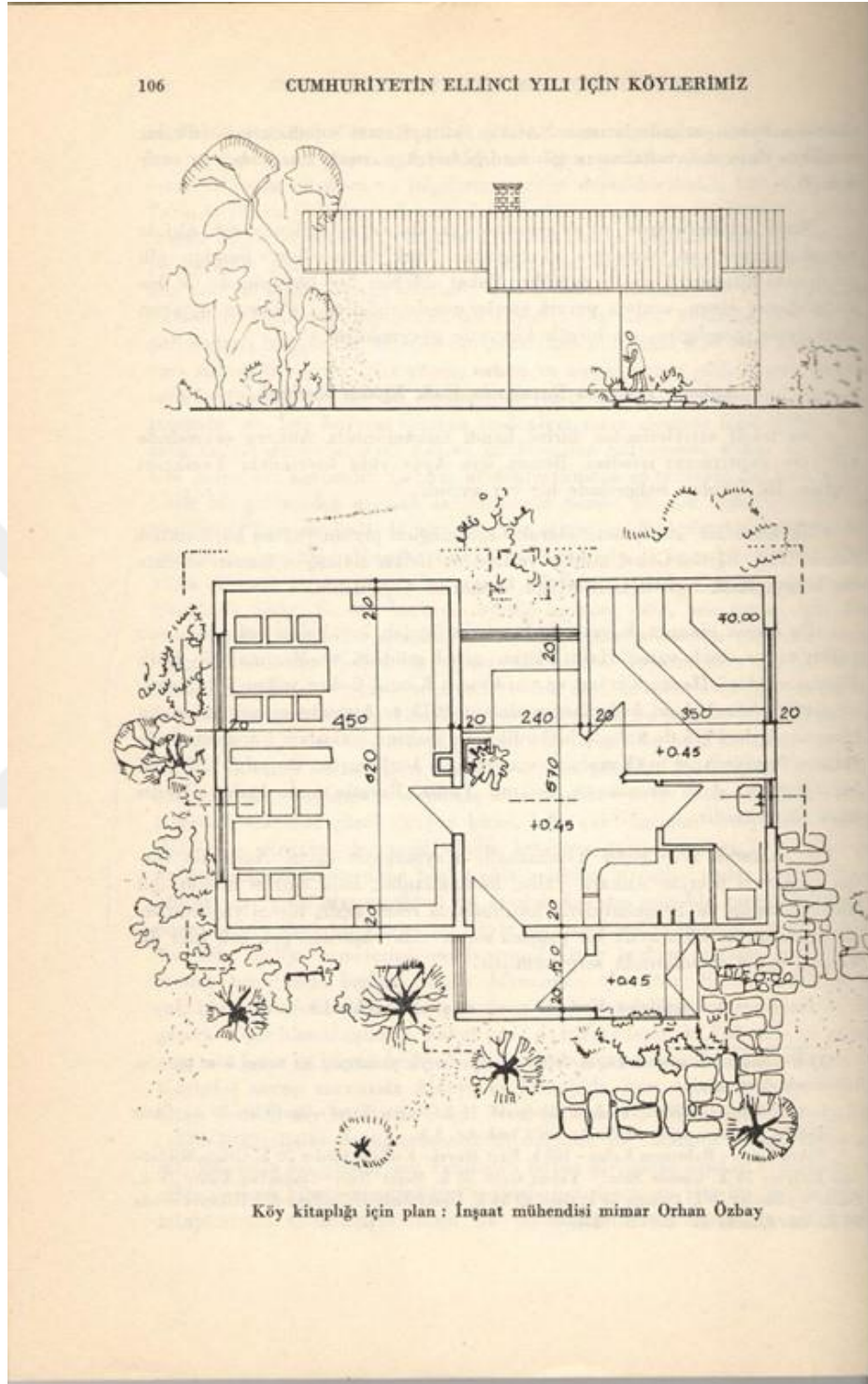
siki muallim mektebinde Yurt bilgisi dersinin hocasıym. Bu dersin programında intihap hakkı mes'elesi de vardır.» Dedi ve iki tarzı hükûmet mevcut olduğunu, devletler arasındaki idare sistemlerini izah ederek intihap hakkı mevzuuna geçti:

— Hanım, Efendiler! İnti-

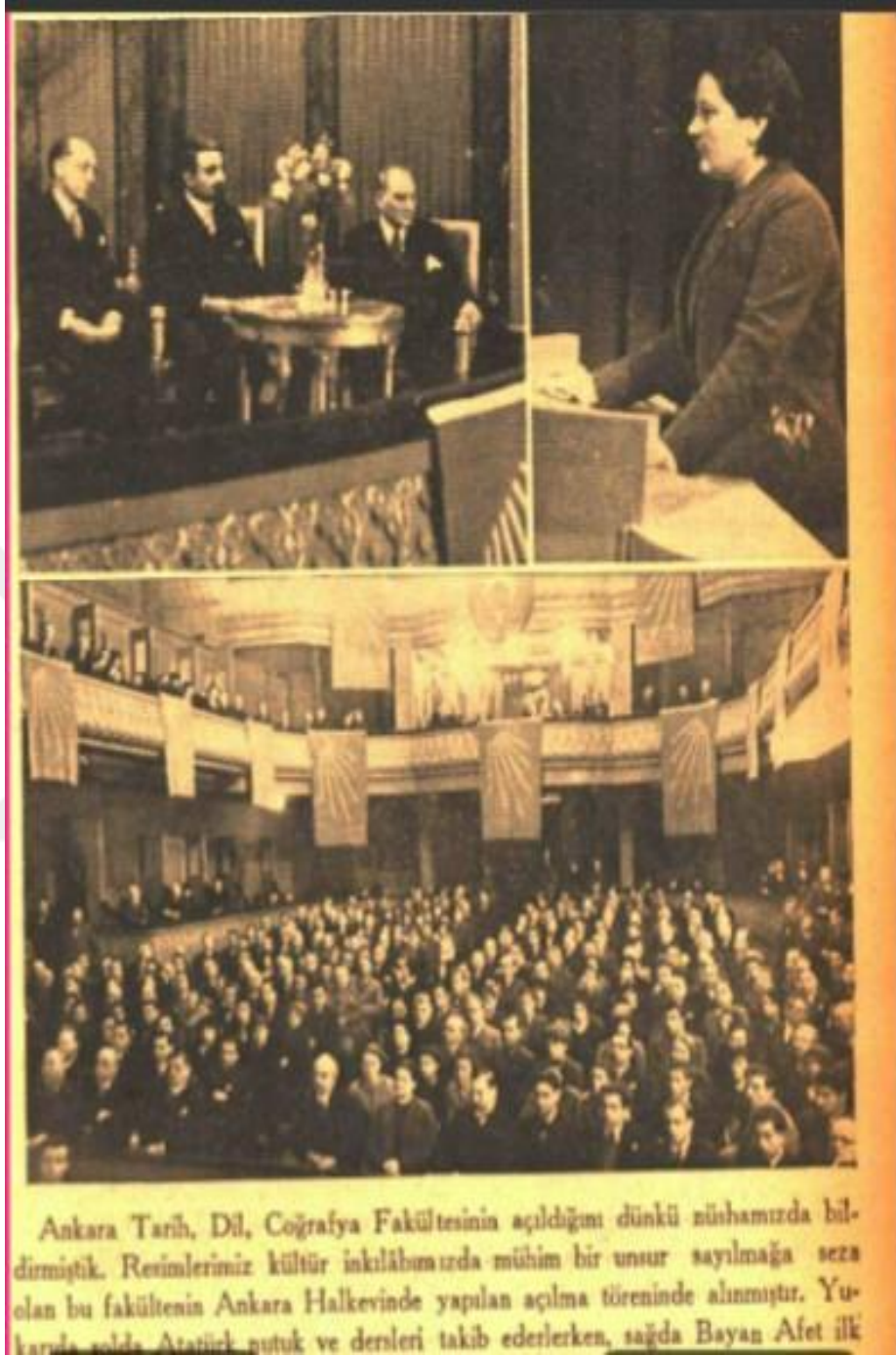
04 Nisan 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi.

General Kazım Dirik'in Afet İnan'a verdiği "İdeal Cumhuriyet Köyü" planı.

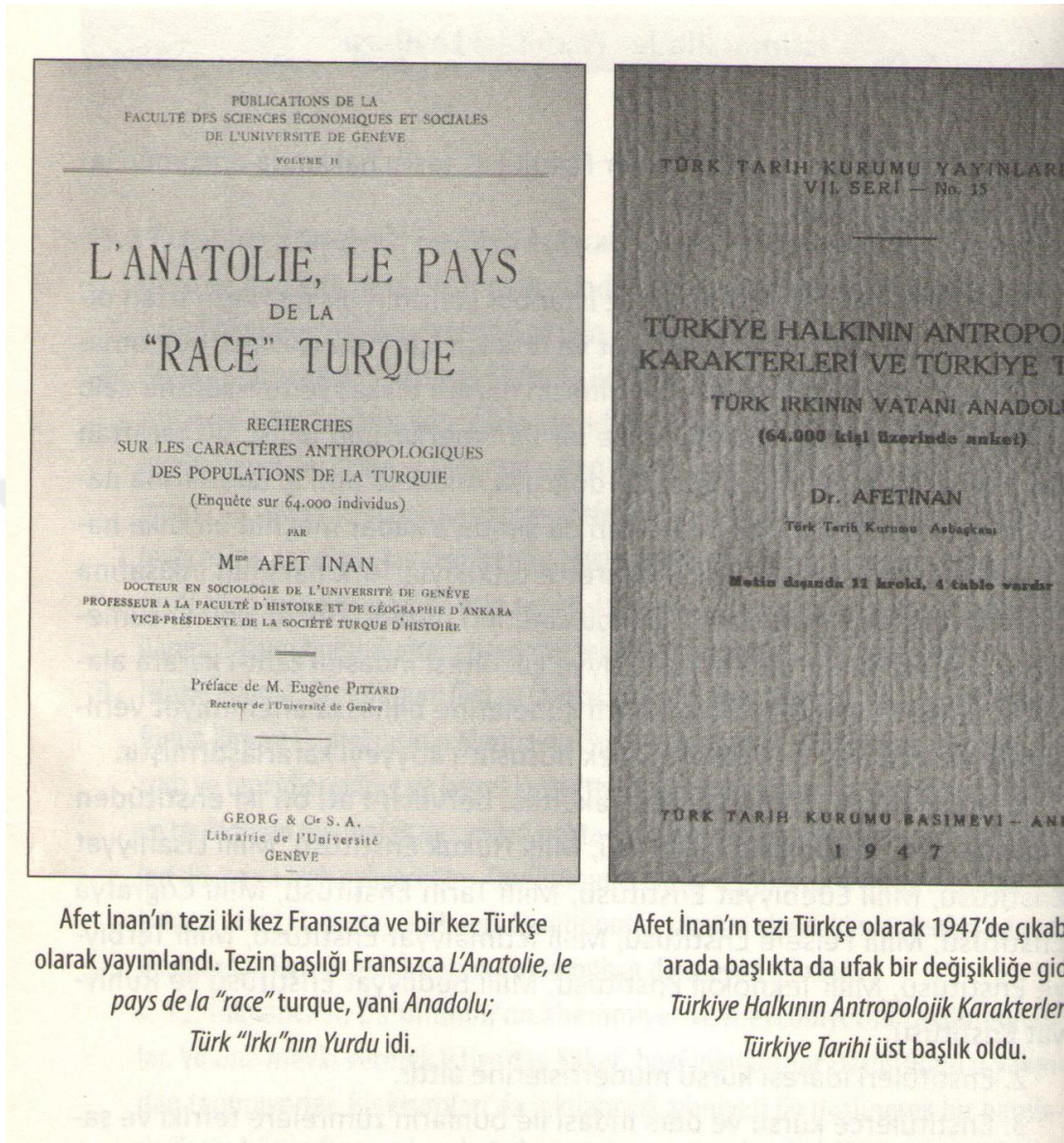

Afet İnan 'ın köylerde kitaplık olmadığı için yaptırdığı “köy kütüphane planı”

Afet İnan'ın DTCTF'nin açılışında yaptığı konuşma. 11 Ocak 1936 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberi.

Afet İnan'ın tezi iki kez Fransızca ve bir kez Türkçe olarak yayımlandı. Tezin başlığı Fransızca *L'Anatolie, le pays de la "race" turque*, yani Anadolu; Türk "ırkı"nın Yurdu idi.

Afet İnan'ın tezi Türkçe olarak 1947'de çıkartılınca arada başlıkta da ufak bir değişikliğe gidildi. *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri* başlığıyla *Türkiye Tarihi* üst başlık oldu.

Afet İnan'ın doktora tezi kapağının Fransızca ve Türkçe baskısı.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara: 17.X.1944

Sayın Bay Memduh Şevket Esendal

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri

Kitapların hakkında, telefonla konuşmamızdan sora, bir neticeyi henüz alamadım. Meseleyi bir kere de yazı ile bildireyim:

Ben Atatürk zamanında, bilindiği gibi, kendimi okumağa, çalışmağa hasretmişim. Bu münasebetle muhtelif zamanlarda tahsilimi tamamlamak için İsviçreye gittim. Yine etüt maksadiyle Avrupaya Mısıra, Suriyeye seyahatler yaptım. Atatürkle beraber Tarih üzerinde çalıştım. O zaman hocalık ediyordum. Şimdi de aynı yolda çalışıyorum. 1925 ten 1938 yılına kadarki zamanda bu çalışmalarıma yardımı dokunan hususi bir kütüphaneye malik olmuşum. Yeni köşke geçildiği vakit benim için ayrılan küçük kütüphanede bu kitaplarım toplu bulunuyordu. Sonraları yer kâfi gelmediği için bu küçük kütüphane yanından açılan mavi salon duvarına raflar ilâve ettirmiştim; ve o rafları da bana ait olan kitaplarla doldurmuşum. Bu kitaplara şu suretle malik olmuşum: Lüzum gördükçe satın aldıklarım, hediye edilenler, seyahatlerde iken aldıklarım. Berlin seyahatinde ders malzemesi olarak aldığım projeksiyon camları ince kâğıtlara sarılı olarak kütüphanemde idi. Meselâ "Evolution de l'humanité" serisi Atatürk'ün kütüphanesinde olduğu halde ayrıca benim için de getirtilmişti.

Ben bu kitapları numaralatmamışım. Onun için üzerlerinde etiket yoktur. Ciltleri kırmızı açık ve koyu yeşil olarak, Atatürk'e ait olanlardan ayrı biçim ve renkte yapılmıştır. Okuduğum kitaplardaki işaretlerim kendime mahsustur.

Afet İnan'ın 17 Ekim 1944 "Atatürk'ten CHP'ye kalan ve Çankayadaki küçük köşkte bulunan kitaplarımı almak için" tarihli yazdığı dilekçe.
BCA, Fon no: 490.1.0.0. Kutu no: 1050, Dosya no: 1033, Sıra no:3

EK-44(DEVAMI)

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

"2"

Eski köşkte siyah kütüphanede ise bir kapalı dolap içinde neşredilmiş kitaplarımın muhtelif nushaları ve bir konsol içinde müsvede halinde el yazısı notları, zarflar içinde tertip etmiştim.

Bütün bu izah ettiğim kitap ve notlarıma şimdiki çalışma hayatımda şiddetle ihtiyaç hissetmekteyim. Meselâ Eski Mısır tarihi için yazılar hazırlarken, Oraya seyahatim esnasında kullandığım rehber kitap dahi elimde mevcut değildir. Sonra o kitapları şimdi bulmama da imkân yoktur.

Bu zaruret karşısında Reiscumhur Millî Şefimize bu durumu anlattım. Kitaplarımı alamamış olduğuma hayret ettiler ve Başvekilimize emir verdiler. Ertesi günü siz beni telefonla aradınız ve size de kısmen izah ettim. Şimdiye kadar kitaplarım gelecektir diye ümit ettim.

Atatürk'ün ölümünü müteakip bunları niçin almadığım sorulabilir. O sıralardaki teessürüm, kendime ait olan eşyaların ayrılması ve alınması için köşke gitmemi mani idi. Bana ait olanlar bilinir ve gönderilir dedim. Netekim bu kitaplarımdan mektepte okuduklarımdan üzerinde isim ve numaram yazılı olanlar gönderilmiştir. Diğerleri için ise liste yapılmış ve Parti kasasında muhafaza edilmekte olduğu ve bu listeden ben ayırırsam verileceği merhum Fikri Tuzer zamanında haber verilmişti.

Parti Merkezine giderek merhum B. İskender delâletiyle bu listede işaretler yaptım. Müspet bir netice alamadım. Size telefonda B.Nafi Atuf Kansuya sorunuz demiştim. Çünkü bana o zaman bunlarla o meşgul oldu dediler ve benim kitaplarımdan da ayrı sandıklara konduğunu haber almıştım.

Bunlara çalışmalarım için lüzum olmasa yine sizi rahatsız etmezdim.

Vaziyeti size izah ettim.sanırım. Arzettiğim kitap,ve notlarımı bana göndertmenizi saygılarımla rica ederim.

Afet İnan

Afet İnan'ın 17 Ekim 1944 tarihli "Atatürk'ten CHP'ye kalan ve Çankayadaki küçük köşkte bulunan kitaplarını almak için" yazdığı dilekçe.

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayfa 1-10 = 241 cilt

180 - 189 = 118
190 - 193 = 32

391

391
185
576 cilt yapar

1- Bu kitaplara ilahten Haki Köşki
siyah kütüphane kimsesinde
dizdeki dalapta benim nezrettiğim
Kitapların mis taddit mışkalari
Bunlar: Askariyat v. s.
Binde nat olarak basılmış broşürler.

2- Yine aynı yerde kapıdan girince
sağ taraftaki konsolda garflar
üzerinde tarih naklihi benim
el yazılarıma

3- Halkın Kütüphanesinde
ayırdıkları

185 cilt

Afet İnan

-31-

490	01	1050	1099	3

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1050 - Dosya No: 1033 - Sıra No: 3

Afet İnan'ın 26 Mart 1946 tarihli "kendisine verilmesini istediği
kitaplara ait başvurusu yazısı"

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Senilerden nakşın alanlar :

- 1- J. de Morgan - La préhistoire Orientale Tome II
- 2- Çiğdem - Tome VIII, IX.
- 3- H. Robert - Les Grandes procès de l'Histoire
Tome III, IV.
- 4- La Géographie Universelle - Tome III, IV, VI², VII², VIII²,
XI², XII², XIII².
- 5- Tolstoy - Tome I.
- 6- Guiraud - Tome I, II, III, IV, VI, VII, VIII.
- 7- Silahat Tariki - III^{üncü} Ciltten istikare.
- 8- Cemil Kâmil - Lazan ecet.

Birde, derslerimde talebeye gösterilmek üzere
Almanya'dan ismarlaştırdığım büyük bir seri halinde
olan tarihi resimlerin, projeksiyon için cam tabakası.

Bunlardan gayri köşkte Ebedi Şef. Atatürk
zarfında bana ait kütüphanedeki kütüphaneden
çıkarmı evrak ve defterler.

Bu sayfada bildirdikleriminin verilmesini C. H. P.
sinden saygı ile rica ederim.

26, Mart, 1946

Afet İnan

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1050 - Dosya No: 1033 - Sıra No: 3

Afet İnan'ın 26 Mart 1946 tarihli "kendisine verilmesini istediği kitaplara ait başvurusu yazısı"

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ

Ebedî Şef Atatürk'den Partiye kalan ve Çankaya'daki küçük köşkte bulunan kütüphanelerden 24.VII.1945 günü Sayın Bn.Afet İnan'ın kendisine ait olduğu cihetle ayırdığı (600)cilt kitap vesaire listesi.

S.No:	Listedeki S.No:	Adet	Remzi	Değeri Lira.Kr.	Müellifin İsmi ve soyadı	K i t a b ı n A d ı	İzahat
1	1	4				Lozan konferansı mukerreratı takım 1-2 1924	
2	2	6				Lozan konferansı mukerreratı ve zabıtları . 1340	
3	3	3				Conférence de L' Ausanne sur les Affaires du procet -Orinet 1922-1923	
4	5	1		3.-		Martin Hirlimann indien.Berlin	
5	6	1		1,5	Ugolini	Albanie Antice .Birinci cilt Rome 1927	
6	7	1		3.-	Remzi Oğuz	Alaca Höyük Hafriyatı .Ankara 1937	
7	8	1		1.-	Cohn Wiener	Tür-n	
8	9	1		1.-		Ars İslamice .Birinci cildi 1934	
9	10	1		4.-	Dawson	The March of Men.London 1935	
10	11	1		4.-	Lavedan	Dictionnaire illustrée de la mythologie Et des Antiquités.Paris	
11	12	1		4.-		Le Musée Du Louvre Paris 1913	
12	13	1		2,5	Decherme	Mythologie De La Grèce Antique Paris.	
13	14	1		0,25	Elzingre	Gours D'instruction Civique Geneve	
14	15	1		2	Mustaf. Ragıp	İttihat ve Terakki tarihinde esrar perdesi.İst. 1933	
15	16	1		4	Osman Nuri	Mecelle-i Umuru Belediye .Birinci cilt .İst. 1922	
16	18	1		3		İsmet Paşa'nın siyaseti ve içtimai nutukları .1920-1933 Ankara .	
17	19	1		2	Gentizon	Mustapha Kemal Ou L' orient En Marche.Paris :1929	
18	20	1		3		Le Procès Du " Bloc Des Droctiers Et Des Trotskistes " Antisoviétique. Moscou: 1938	
19	21	1		1	Dürkheim	İçtimai Taksimi smel :1339	
20	22	3		9	L'Abbé Bresseur	Histoire des Metions Civilisées Du mexique Et De L' Amerique-Centrale Paris: 1857	
21	23	3		9	Troyer	Redjsterangini Histoire des Rois du Kachmir. Paris :1852	
22	24	1		1,5	Pittard	Le Visage Nouveau de Turquie:Paris 1931.	
23	25	1		3		Chazi Mustapha Kemal .Leipzig.1929	
24	26n	1		2	Conteneu dolap-1 Ref:2	Histoire Universelle Des Arts.Art. Antiqua.Paris :1930	
25	27	3		20	G.Mustaf. Kemal	Nutku İst. 1920-1934	
26	28	1		1	Hakkı	Anadolu Beylikleri .Ankara :1937	
27	29	1		1		Amenssch Enit.1933	
28	34	1		0,5	Halil Etem	Topkapı Sarayı İst.1931	
29	37	1		0,5	Raymond	Une Ville Celebre .Angora	
30	38	1		1	Grierson	Outlune of Modern Bellef.London.	
		46		87.75			

Afet İnan'a verilen kitapların listesi

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(2)

Listedeki				Mellifin Öz ve		Kitapın Adı	İzahat
S.No:	S.No:	Adet	Remzi	Değeri Lira Kr.	soyadı		
31	39	1		0,5	No61	Şehirler ve Belediyecilik . Birinci cildi .İst. 1934	
32	40	1		0,5	Schede	Die Ruinen Von Priene .1934	
33	41	1		0,25	Halik Etem	İslami Müimsmatik için bir Bibliyografî teordübesi . Ankara: 1933	
34	42	1		0,25	Kâzım Karabekir	Çarkılı İbret .İst.1340	
35	43	1		1	Feny	Le Netion Kurde et son evolu- tion sociale .Paris :1933	
36	44	1		0,25	Hüseyin Kıdvey	İslâm İmperatorluğunun is - tikbalı. Londra :	
37	45	1		1	Ali Reşat	Umumî Tarih.Lise S.I.İst. 1929	
38	46	1		0,25	Halil Etem	Le Palais De Topkapou.İst. 1931	
39	47	1		0,5	Hausermann	Gehires -Atlas De Geografie Moderne .Paris :	
xx	xx	1		1	~~Mehmet Emin~~	~~Şiirler ve Belediyecilik .~~	
40	49	1		0,5	Yalçın Tekin	Gezinin Destanı.İst.1932	
41	50	1		0,25	Mitot	Türkiye Cumhuriyetinde Hukuku Esasiye Hareketi .İst.1929	
42	51	1		2	Ali Şehuh	Kamel : Meker of Modern Turkey, London : 1934	
43	53	1		0,25	Haydar Alpegut	Büyük Herbin Türk Deniz Cephesi. İst. 1937	
44	54	1		0,25		Elküllüye .Arapça Mecmua. Kudüs.1932	
45	55	1		0,25		İstanbul Müzeleri Yıllığı: Numara 1.İst.1934	
46	57	1		1	Ali Reşat	Umumî Tarih .Lise.S.3	
47	59	1		0,25	Hilmi	Türkiyede sinema ve tesirleri. Ankara : 1933	
48	62	1		0,25		Enciclopedia Per L'Image Le Rimentismo.	
49	63	1		0,25		Orduda Kahramanlıklar . Kireet Kitabı .İst.1933	
50	64	1		2	Lloyd George .	Memoires De Cherwe.Paris : ge	
xx	66	1		1	~~Mehmet Emin~~	~~Şiirler ve Belediyecilik .~~	
51	67	1		0,25	Mearif V.	Türk Tarihinin ana hatları medhol kısmı .İst.1931	
52	68	1		4	Joseph Gregor	Weltgeschichte Des Theaters .	
53	69	1		1	Şükrü Kaya	Robenson Krozoe . İst.1923	
54	70	1		1,5	Wirsing	Küpe Der Weltpolitik.	
55	71	1		0,5	Çev.Vehit	Muhtasar senast Torihi. İkinci Cildi .İst.1929	
56	72	1		0,25	Neci	Vilayet Hususi İdareleri Ankara :1933	
57	73	1		0,25	Reşit Galip	Kay Muallimleri Sağlık Konuş- maları .İst. 1933	
58	75	1		0,25	Hüsamettin	Türk isimleri .Eski el yazı sı. 1932	
59	76	1		0,5	Ali Nuri	Abdülhamit En Cericature.İst. 1931.	
60	77	1		2	Glots	La Civilisation Egeenne. Paris :1933	
61	79	1		0,25	Sami Rifat	Şerkin masel anaları.İst.1927	
62	80	1		0,25		Belçika ilk mektepleri program ve tipleri .	
63	82	1		0,25	Sitki	Gedikler .İst.1925	
64	85	1		0,5	Troçki	Rusyuda Hakiki vaziyet.İst. 1926	
	34			23,5			

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ						(3)	K i t a b ı n A d ı		İzahat
S.No:	S.No:	Adet	Remzi	Değeri Lira Kr.	Yazılı Adı ve soyadı				
65	86	1		1	Montaigne		Ouvres Complètes De Montaigne		Paris 1931 .İkinci cildi.
66	88	1		0,5	Libuland		Almanca küçük serf .1924		
67	89	1		0,25	Nüzhet Hâşim		Gece Uçuşu .Ankara 1934		
68	90	1		1			The Oriental Institute .		
69	92	1		0,5	Leuney		Morale, Paris		
70	93	1		2	Cahun		Introduction A L'Histoire De L'Asie Turcs Et Mongols Paris 1896		
71	94	1		0,25	Kerim Ömer		Bozkır Hazinesi .Ankara 1933		
72	95	1		0,25	Arif Müfit		İstanbulda bulunan Bir prens lûhdi. İst.1934		
73	96	1		0,25	K.Nezi		Belediye Kanunu ve esasları .İst.1933		
74	97	1		0,25	Kerim Ömer		Haymana Kaplıcası Üzerinde Kimyasal ve Fizyolojik Araştırmalar Ankara 1935.		
75	98	1		0,25			Kafkasya ve Asyayı Vusta ve Türkistan Vilayetleri Buhara ve Hiye Hanlıkları İstatistikî.İst.1934		
76	99	1		0,25	Duchosal		D8 Instruction Civique. Ceneve 1922		
77	100	1		0,5	Halphen		Le fin Du Moyen Âge. Paris 1931		
78	101	1		1	Kadriye Hüseyin		Lettres De Angora La Sainte Rome 1921		
79	104	1		1	Hessen Ali		Goette 1932		
80	109	1		0,5	İsmail		İzmir Hakkında tetkikleri.İzmir 1932		
81	110	1		0,5	Aziz		İzmir Müzesi Rehberi İst.1932		
82	111	1		0,25	Hessen Fehmi		Kutlu Ağaç - Ceviz ağacı İst.1932		
83	112	1		0,25	Alouf		Beslbek. Beyrut 1928		
84	113	1		0,5	Herriot		Sous L' Olivier		
85	116	1		0,5	Lemertine		Raphaël . Paris :1809		
86	117	1		0,5	Schlicklan		Angora .Paris:1922		
87	118	1		1	Abdülhakhamit		Tarık Yahut Endülüâ Fethi İst.1296		
88	121	1		0,5	Gontaut Brion		B'Angora à Lausanne Paris.		
89	123	1		1	Paillares		La Kémaliame Devant Les Allies Pa- mis 1929		
90	125	1		0,5	Marvhend		Le Réveil D' Une Race Dans La Turquie De Mustophe Kemal Paris 1927		
91	126	1		0,5	Marvare		Les Quatre Dones D' Angora Roman		
92	127	1		1	Herriot		Dens La Foret Normande Paris :		
93	130	1		1,5	Lefonten		Fables De La Fontaine :Paris 1920		
94	133	1		1	Piyerloti		Les Désenchantées		
95	134	1		0,25	Ali		Büyük Kadınlar İst.1336		
96	135	1		0,25			Resimli Ayasofya Kütüphanesi İst.1935		
97	136	1		0,5	Breccia		Alexandres Ad Aegyptum .Bergamo 1934		
98	137	1		0,5	Yusuf Ziya		Mesalei Şerkiye ve Kayseria müşahedesi İst.1911		
99	138	1		0,5	Beinville		Les Dictateurs Paris :1935		
100	139	1		0,5	Anante		Mustophe Kemal Le Loup Gris D' Angora		
101	140	1		0,5	İstanbul Müzesi		Guide Illustre des Aculptures Greeques Romaines Et Byzantines :1935		
102	141	1		0,5	Mespero		Egypte, Paris :		
103	143	1		0,5	Baudelaire		Baudelaire Oeuvres		
104	145	3		0,5			Les Cudes bleus. Italie Syrie ,Palestine		
105	146	1		2	Bedecker		Egypte Et Soudan 1914 Paris :		
106	147	1		1			Oeuvres De Leconte de Lisle Paris:		
107	148	1		1	Viktor Hugo		Morceaux Choisis De Victor Hugo. Paris:1932		
		45		27.75					

EK-44(DEVAMI)

Listedeki		(4)					
S.NO:	S.No:	Adet	Remzi	Değeri	Müellifin adı ve	K i t a b ı n ı n a d ı	
				Lira Kr.	soyadı		
108	149	1			Abdülhakîm	Bezi Şiirleri eski el yazması.	
109	150	1		0,25	Rauville	Letres Gre ques Du Reheteur Alciphron Paris .1875	
110	151	3				Birin Türk Tarih Kongresi müzakere zabitler .1932	
111	153	1		0,5	Gorcos	Katechisme Des Partis Politiques .	
112	155	1		0,5	Mortmën	İlmî usulü Tarih .	
113	156	1		0,5	Memet Tevfik	Osmanlı Tarihi İst. 1330.	
114	159	2		0,10		L' Année De La Societe Des Nations 1930-1931.1931-1932 Geneve.	
115	160	1		0,25	K.Bilbaşar	Medeniyetin Doğuş ve Yayılışında Türklerin rolleri.İst.1935	
116	166	1		0,5	Mesrif Vekâletî	İlkokul Programı.	
117	167	1		1	Cohen	La Grèce Et Lé Helenisation Du Monde Antogue.Paris.1934	
118	171	1		0,5	Melis	Mustapha Kemal Ou La Rénovation De La Turque Paris 1929	
119	172	1		0,25	Haydar	A.Angora Auprés De Mustapha Kemal	
120	176	1		0,5	Ömer Kâzım	L'Aventure Kemaliste Paris 1921	
121	177	1		0,5	Iványi	Die Pannonischen Lempen. Budapest :1935	
122	180	6		1,5	Gebann	Turkishen Turfen Texte Berlin 1929-1934	
123	181	1		0,25	"	Uigurice IV.Berlin 1931	
124	182	1		0,25	"	Analytische Index Zu Den Ersten Stucken Der Turkischen Turfen-Texte 1935	
125	183	1		0,25	"	Die Uigurische Übersetzung Der Biographie Hüen-Tsang.Berlin 1935	
126	184	1		0,5		Potsdam Ses Châteaux Et Ses Perces. Berlin 1930	
127	185	1		1	Milhaud	Melanges D'Economie Politique Et Sociale Paris 1934	
128	186	2		4	Moret	Histoire Ancienne.Histoire De L'Orient 1936 Paris.	
129	187	1		1	İstanbul Müzeleri	Guide The Museum Of Topkapı Saray.İst.1936	
130	190	1		0,25	Despat	Naturisme Et Vitalité Havr. 1934	
131	191	1		0,5	Kâzım Karsıbekir	İngiltere İtalya ve Habeş harbi.İst.1935	
132	192	1		0,5	Bougle	L'Evolution Des Valeurs.Paris 1922	
133	193	1		0,25	Chentitch-Chanden	Le Miracle Turc. Paris:	
134	194	1		0,25	Messow	Führer Durch Das Pergamon Museum Berlin 1935 Londres.	
135	195	1		0,5	Morand		
136	196	1		1	Sherrill	Mustafa Kemal L'omme L'Oeuvre Le.Pays.	
137	197	1		0,25	Chavigny	Organisation Du Travail Intellectuel.Paris 1935	
138	198	2		0,25	Société Des Nations	Intitut International De Coöperatio Intell tuelle 1934 - 1933	
139	199	1			Feyzi Kutlu	Vatan ve Nemus (Doktilo ile yazılmış muhtelif şiirler)	
140	200	1		2	Köprülü zâde Fust	Eski Şiirlerimiz Diven Edebiyatı Antoloji İst.1934	
141	201	1		0,25	Sender	Türkler için kolaylık ve Almenca öğrenme usûlîler	
142	202	1		0,5	D'Yvignac	L' Eminence Grise Paris 1931	
143	203	1		0,5	Lester	Les Reees Humaines.Paris 1936	
144	204	1		0,5	Alfons Tode	Safo İstanbul 1934	
145	162	16		2,40		İstanbul rehberi	
146	163	1		0,5	Metin	Cours D' Instruction Civique. Paris 1930	
		64		24.50			

EK-44(DEVAMI)

(5)

DEVLET ARŞİVEN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S.No:	Listedeki S.No:	Adet	Remzi	Değeri Lira Kr.	Müellifin adı ve soyadı	Kitabın adı
147	23	1	A.174	4	Sebille	Histoire de la Marine Paris 1934
51	1	1		3	Dr.Phil.A.N.Kurst	Peçenek tarihi .
52	2	1		2	Ühaden	Lesociologie economique de Walther Rathenau.
153	3	1		4	Çev.Tevfik .	Türk Tarihi Kurulu (Tarihî Çiğem Küşe)
154	4	1		2	M. Yemen	Kastamonu Tarihi.
155	5	1		2	A. Refik	Umumî tarih.
156	6	1			Beltrusaitis	Artsum'rieiensertromen
157	7	1		2	Debiodur	L'Europe.
158	8	1			N. Sedit	Sosyoloji.
159	9	1		0,5	S. Sabit	Enebi Memleketlerde istatistik teşkilâtı
160	10	1			Charlesrist	Essais Surquelques Problemes Economiques Et Monetaires.
161	11	1		2	Societe Des Nations	La Révision Des manuels Scolaires.
162	12	1		2	Vr. Schidt	L'aurore de L'asprit humain
163	13	1		2	Hocart	Les Progres de L'Homme
164	14	1		2	Frenc Eckhard	Introduction a L'histoire hongroise
165	15	1			K.Naci	Mahalli Idarelere Hususi vilâyetler Idareleri.
166	16	1			M. Şekip	Ruhیات psikoloji lise :2
167	17	1			Societe des Nation	La Salon.1933
168	18	1		2		Histoire Du mexique
169	19	1		3	Janet	" de la socience Politique.
170	20	1		2	Vallaurxs	Geographie Generale des mers.
171	21	8				Archives de philosophie du droit
172	22	1		2	Kolson	Economie Politigue.
173	23	1		2	Derwin	La Dessenceance de L'homme.
174	24	1		3	Çev. Ş.Yeltkeys	Kitabusseybole Fittib.
175	25	1		0,5	M. İzzet	İktisaiyet.
176	26	1		0,5	E. Ali	Türk Çocuklarına tarih dersleri.
177	27	1			Kohler	Catologue des ouvrages Articles Et Memoires
178	28	1			A.K. Sadi	Umumî Coğrafya.
179	29	1			Ministere des Acam nesces Et des Arts	Ecoles Normales Primaires.
180	30	1			Basri	Le Moude Turc 1929
181	31	1		2	Köp.M.Fust	Türk edebiyatı tarihi.
182	32	1			M.Şeref	Bulgarlar, Bulgar devleti.
183	33	1			A.K. Sadi	Avrupa, şimalî ve şunubî Amerika,Asya
184	34	1			Villeneuve	Traite Général De L'Etat
185	35	1			Karolsitropp	Devletin kurucu unsurları.
186	36	1		2	HaisuJaude	Le The-orie Ricardienne De La Valeur
187	37	1			M. Şevki	İstiklâl savaşı nasıl oldu.
188	38	1		2	Geny	Science Et Technique en Droit prive Positive.
189	39	1			Abraham	Hommes Et choses Juifes Portugais
190	40	1			Durkheim	Travail Social.
191	41	1			Delecroix	Psychologie de L'art 1928
	49			48.5		

148, 149, 150 numaralar çıkarılmıştır.

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ						(6)	
Listedeki				Değeri		Muallifin adı ve soyadı	
S.No:	S.No:	Adet	Remzi	Lire	Kr.	K i t a b ı n A d ı	İzahat
192	42	1				Jesendebin	La Philosophie de L' ordre Juridique Positif.
193	43	1		0,5		A.M.Ve H.Nefiz	Hayvanlar =omması.
194	44	1		2		Roubiyer	Les Coflists. de Lois.
195	45	1		2		J.Huizinga	Le declin de l'oyensge
196	46	1-2				F.Jeny	Science et technique en droit-provisif.
197	47	1				Vilson	George Washington 1832-1799
198	48	1				Belet	Le Mandehourie 1932
199	49	1				Silberman	L'Atlantide .
200	50	1		0,5		A.Refik	Kimya tecrübeleri.
201	51	1				A.Muhter	Istanbulda bulunan bir prens lândi.
202	52	1				A.Muhter	Musiki torihi.
203	53	1		0,5		Emin Ali	Umumi Tarih .
204	54	1				Morrison	Discoveries en Anstolie 1930-1931
205	55	1				Nedif	Les Operatiuns en Macedoine L' epopex de doiran.
206	56	1				Telât	Constatation .Tugue du.30 Avril 1924
207	57	1				Volterck	Türkiye Güllerinde Araştırma .
208	58	1				Verit	Sahip Âta ile oğulların Hayat ve eserleri.
209	59	1		2		Henri Troch	Traide de Economie Politique .
210	60	1				Delpçeh	Introduction Généralé .1934
211	61	1				Poncheville	La Theorie Autrichienne de L' inports-tion.
212	62	1		1,5		Bonneasse	Theoriesmonetaires .
213	63	1		2		Geny	Science du droit et Romantisme.
214	64	1		1,5		Gurvitch	Science et Technique en Droit Privé Positif.
215	65	1		0,5		N.Hakkı	L' idee du Droit Social.
216	66	1				A.Sedi	Derebeyi ve Dersim .
217	67	1				Salente	Yeni Türkiye Memleket Coğrafyası .
218	68	1				Durkheim	Turos et Juifs.
219	69	1		2		Gontensau	L' Education Morele.
220	70	1				Hiffding	La Civilisation des Mittites et des Mitenniens .
221	71	1		0,5		Unger	Histoire de la Philosophie Moderne .
222	72	1				ErGerré de Melberg	Legas Krali Güdeenin Mezir Teknesinin yeniden terkibi. İst.1933
223	73	1				Saffet	Confrontation de La Théorie de La Forma-tion. du Droit Per degres .
224	74	1				L.Lévy-Bruhl	Yeni Türkiye Coğrafyası .
225	75	1				L.Tolstoi	Les Fonctions Mentales.
226	76	1		0,5		J. Verne	La Guerre et la Paix.İkinci cilt
227	77	1		0,5		"	Les enfants du Capitaine grant. Anglais.
228	78	1		0,5		"	Aventures de Trois Russes et de Trois .
229	79	1		0,5		"	Le Maison A Vapeur .
230	80	1		0,5		"	Mathias Sandorf.
231	81	1		0,5		"	Le Pays des Faurrures.
232	82	1		0,5		"	Peceau dera-peau.
233	83	1		0,5		"	Kéran le tetu 2.inci cilt.
234	84	1		0,5		"	Mathias Sandorf .
235	85	1		0,5		"	Le Village serien .
236	86	1		0,5		"	Les Tribulations .
237	87	1		0,5		"	Voyage au centre de la terre .
238	88	1		0,5		"	Le Pays des Faurrures .
239	89	1		0,5		"	Mort Contre sud.
240	90	1		0,5		"	Le Jengede 1.inci cildi.
							L' ile d'ystérieuse .
	50			25-0			

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(7)

S.No:	S.No:	Adet	Değeri	Yayıncı ve	Kitabın adı	İzahat
			Lira Kr.	soyadı		
241	91	1	0,5	J.Verne	La maison A Vapeur.	
242	92	1	0,5	"	Mathias Sandorf.	
243	93	1	0,5	"	Les naufrages du Jonathan	
244	94	1	0,5	"	Les enfants du Capitaine Grand.	
245	95	1	0,5	"	L' étonnante Aventure.	
246	96	1	0,5	"	L' invasion de La mer.	
247	97	1	0,5	"	Une Ville Follemente .	
248	98	1	0,5	"	Nort Contre sud.	
249	99	1	0,5	"	Capitaine Grand.	
250	100	1	0,5	"	La Jangada .	
251	101	1	0,5	"	Keroban le tetu.	
252	102	1	0,5	"	L' Etonnante aventure .	
253	103	1	0,5	"	L' ile mystérieuse .	
254	104	1	0,5	"	Les Naufrages du Jonathan .	
255	105	1	0,5	"	Hier et demain .	
256	106	1	0,5	"	L' ile mystérieuse .	
257	107	1	0,5	"	Les anglais au pôle nord.	
258	108	1	2	"	Hommes Illustres 3.ünçü Cildi .	
259	109	1	0,5	Herriot	Greère 1.inci cildi.	
260	110	1	1	Sydgoff	Mystere Russe.	
261	111	1	2	"	Hommes Illustres 1.inci cildi.	
262	112	1	2	Mehomet	Le Koren .	
263	113	1	2	"	Hommes Illustres 2.inci cildi.	
264	114	1	2	"	" 4.ünçü cildi.	
265	115	1	0,5	Herriot	Europe.	
266	116	1	1	Paul Valery	Sur les Traces du Bouddhu .	
267	117	1	1	Charlesdishi	En grece .	
268	118	1	1	Herriot	La Porte Océane	
269	119	1	1	Charlesdishi	Méditerranée .	
270	120	1	1	Berard	La Turquie .	
271	121	1	2	Herriot	Greer 2.inci cildi.	
272	122	1	1	"	Probleme des dettes .	
273	123	1	1	Tolstoi	La Guerre et La Paix	
274	124	1	1	Rosenthal	Au Jardin des Gemmes.	
275	125	1	2	Sortieux	Les Civilisations Anciennes de L'asie mineure .	
276	126	1	1	Herbette	une Ambassade Turque .	
277	127	1	1	Lévy.Brühl	La Mentalité Primitive	
278	128	1	2	Colson	Colson D' économie Politique .	
279	129	1	1	R. Gibret	Les inegalites économiques.	
280	130	1	1	A.Desqueyret	L'institution Le droit objectif.	
281	131	1	2	Burunhes	La Géographie Humaine .	
282	132	1	2	"	" " "	
283	133	1	1	M.Apohié	Les the-ories de L' interet aux etats	
284	134	1	1	Herriot	Esquisses .	
285	135	1	1	Berndorff	Les Dessous de la diplomatie.	
286	136	1	2	Réné Binon	L'Europe et L' empire ottoman.	
287	137	1	1	Henri Paretne	La fin du moyen âge .	
288	138	1	1,5	Rousel	Le grece et le orient des Guerres Médigues .	
289	139	1	2	Conteneu	Les Premieres civilisation .	
290	140	1	2,5	S.Kays	Şişko.	
291	141	1	1	Musees ducaire	Principaux monumentes .	
292	142	1	1	P. Marriere	L' antiquite Vivante .	
293	143	1	1	J. Issac	Revolution empire .	
		53	55.0			

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(8)

S.No:	Listedeki S.No:	Adet	Renzi	Değeri Lira Kr.	Mellifin adı ve soyadı	K i t a b ı n ı n adı	İşaret
294	145	1		1	Charles	Le Coopératisme .	
295	146	1		1,5	Nişet	Türk Matbaacılığı .	
296	147	1		0,5	Rafet	Genç kelimiz .	
297	148	1		1	J. Isaac	XIV. e. XV. e. Siècles .	
298	149	1		1	Siagfried	La crise Britannique .	
299	150	1		1,5	~~Siagfried~~	~~La crise Britannique .~~	
300	151	1		1	"	XVII. e. XVIII. e. siècles .	
301	152	1		1	Kuher	D' instruction Civique .	
302	153	1		1	Wlyde	La Maison des Grenades .	
303	154	1		0,5	M. Emin	Malûmatı Vatanıye .	
304	155	1		0,5	I. Hakkı	Alla Çemberi .	
305	156	1		0,5	B. Zekeriyâ	Sınnıf Kavğası .	
306	157	1		0,5	Protaky	La Vie .	
307	158	1		1	Histoire	Grèce ancienne .	
308	159	1		1	Monfreid	Perreshostiles .	
309	160	1		1	Hanega	Le sionisme Politique .	
310	161	1		1,5	H. Nazım	Jenresin Tiyatro Milliyetinden .	
311	162	1		1	Euvres	Molière .	
312	163	1		2	Raymond	La révolution Française .	
313	164	1		2	La Fontain	Les Fables	
314	165	1		0,5	A. Gündüz	Aysel	
315	166	1		2	A. Reşat	Asrihâzır Tarihi .	
316	167	1		1	Durkheim	Le Socialisme .	
317	168	1		1	Hausser	Prépondérance Espagnole	
318	169	1		1	Gerin	Les Hommes avand L'Histoire	
319	170	1		1	A. Reşat	Umûmî Tarih Cilt III	
320	171	1		1	Cezmi	H.C. Butler .	
321	172	1		1	Seyd Ahmet	Rus İnkılâbı	
322	173	1		1	Nations	Organisation Internationale .	
323	174	1		1	R. Avni	Bir yorım müstemleke oluş tarihi .	
324	175	1		1	~~Avni~~	~~Malûmatı Vatanıye .~~	
325	176	1		1	Speiser	Mesopotemien Origins	
326	177	1		1	Drummond	De coopération internationale .	
327	178	1		1	Tomepremier	Eléments d'introduction générale .	
328	179	1		1	~~Avni~~	~~Malûmatı Vatanıye .~~	
329	180	1		1	Finon	L'euroce et la Jeune Turque.1913	
330	181	1		1	Herriot	Madame Rocnmier et ses amis .	
331	182	1		1	Salvemini	Mussolini Diplomat .	
332	183	1		0,5	Hetzal	Billot de Loterie .	
333	184	1		1	Iseno	Ethiopie Empire des Negres Blancs .	
334	185	1		1	Isaac	Le Moyen Age . Jus qu'à La Guerre de 100 an .	
335	186	1		1	Deduction	Deduction Patriotique Civique	
336	187	1		0,5	Miseki Milli	Miseki Milli	
337	188	1		1	A. Sadi	Memleket Coğrafyası .	
338	189	1		1	Roubier	Conflits de Lois .	
339	190	1		2	Albertini	Le Empire Romain .	
340	191	1		1	Cevsigneo	Subbilotiume son temps .	
341	192	1		1	Meister	Die Gemaldgalerizuz	
342	193	1		1	Capart	L' egipte monumentel .Pittoresque.1922	
343	194	1		0,5	A. Kömi	İhtimaliyet .	
344	195	1		1	H. Riche	L'gypte .	
345	196	1		0,5	A. Malik	Asarı Ştaka Müzesi resimlerinden ist .	
346	197	1		0,5	F. Sabri	Yaratıcı Kuvvet İnsan ve kabiliyeti .	
347	198	1		1		Türkiye Coğrafyası .	
348	199	1		0,5		Edebiyat Fakültesi Necmussı .	
349	200	1		0,5	Lenson	Manuel Bibliographique	
350	201	1		0,5			

52

52.0

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ							
(9)							
S.No	Listedeki S.No:	Adet	Remzi	Değeri Lira Kr.	Mellifin adı ve soyadı	K i t a b ı n A d ı	İzahat
347	202	540		1	Louis	Traité Générale de L'Étad.	
348	203	1		1	Bruhl	Le Surnaturel et La Nature .	
349	204	1		1	Leudwig	Napoleon .	
350	205	1		1	Weill	L' éveil des nationalits .	
351	206	1		1	Julliard	Cataloge .	
352	207	1		1	Erote	Guide International des archives .	
353	208	1		1		Ars Islâmike .	
354	209	1		1	Tochernoff	Ententes économiques et financières	
355	210	1		1	C.H.P.	Konya .	
356	211	1		1	Perrelet	Instruction Civique .	
357	212	1		1	Jezeth	L' élévation .	
358	213	1		1	Jenet	Philosophie .	
359	214	1		1	Meret	Capitalisme.	
360	215	1		1	M.Etem	Ticaret, Banka, Borsa .	
361	216	1		1	Neylle	Utopie Liberale .	
362	217	1		1	Hayrullah	Ruhî Hayette Lâzuur.	
363	218	1		1	Pigeniol	Conquête Romsine .	
364	219	1		1	Bubosca	L' Oryent méditerranéen	
365	220	1		1	Lacou	Les Amozenes .	
366	221	1		1	Kludchevski	Piyer le grant.	
367	222	1		1	Saifet	Musair Avrupa Felsefesi .	
368	223	1		1		Faculte deltres.Ammunire .1933-34	
369	224	1		1	Roussy	Cataloge des ouvrages .1928	
370	225	1		0,5	Hans Henning	Explorations in hittite asie Miner.	
371	226	1		1	Erif Hüfit	Stockwerkbau der griephen und Römer.	
372	227	1		1	Nûzhet	Dante .	
373	228	1		1	Premier	La Villa Convuîtée Salonuque .	
374	229	1		1		Oeuvres de corneille .	
375	230	1		1	F.Sabri	Umûnî Cögrefye .	
376	231	1		1	Ferdinand	Figures du Peade .	
377	232	1		1	Cornaille	Ouvrages de Corneille 2.inci cildi.	
378	233	1		1	Vacaub	Le Probleme du coucasse .	
379	234	1		1	Molière	Deuvres de Moliér:1.inci cildi.	
380	235	1		1		Les Caractères de la bruyère .	
381	236	1		1	Deux	Des emporis phémiciens .	
382	239	1		2		Histoire Kontemporaire.	
383	1 1	7		100		Encyclopedia Française Cilt 7,10,16,17	
384	2	16		2		Resimli Ensiklopedik neğriyatı cilt: 1-16	
385	3	6		15		Hayet ensiklopedisi Cilt:1-6	
386	4	17		2		Album	
387	5	1		1		Tarih bekeloriyesi	
388	6	1		2		Les Anciennes civilisations de L'inde	
389	7	1		1		Bursarehberi	
390	10	1		1		Princesse de Lune	
391	11	1		1		Coopération Intellectuelle	
392	12	1		0,5		Tarihî ebide ve eserlerimizi korumağa mecburuz	
393	13	1		0,5		Arşiv nedir.	
394	14	1		0,5		Guide To TheCollection Of Carpats	
395	15	1		0,5		Hibetül Akeyak 1?inci kısım.	
396	16	1		1		Avrupa Atlası	
397	17	1		1		Danemark	
398	18	1		1		The American People And Nation	
399	19	1		0,5		İstanbuldan Londrağa şileple bir yolculuk	
400	20	99		0,5		Küçük türk tarihi	

EK-44(DEVAMI)

(10)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S.No:	S.No:	Adet	Remzi	Değeri Lira Kr.	Mollifin adı ve soyadı	K a t a b a n A d a	İzohet
401	21	62 ³		1		Devleti Osmanîye Tarihi.	
402	22	1		1		İstanbulda iki irife Evi.	
403	23	1		1		Cihan Tarihinin umumî kanunları.	
404	24	1		1		Le Vissage Nouveau de la Turquie.	
405	25	1		1		Histoire de l'Europe et de la France.	
406	26	1		1,5		Vergi Bilgisi .1930	
407	27	1		0,5		Genubi Amerika.	
408	28	1				Ankara Halâsî Negriyâtı Kataloğu.19.II.934	
409	29	1				Hava Seyriseferi.	
410	30	1				Peinture Et de Sculpture Bruxelles Série 1-2	
411	31	1		1		Jerusalem	
412	32	1		1		Hibetül Hekayik .2.inci kısım.	
413	33	1				Guide.	
414	34	1		0,5		Umumî Tarih.	
415	35	1		0,5		İzmir Rehberi.	
416	36	1		0,5		Sumer Kızı.	
417	37	1		0,5		Yakan Şerk.	
418	38	1		0,5		Kuleli Vak'ası hakkında bir araştırma	
419	39	1		0,5		Gemilerimiz.	
420	40	1		0,5		Cirete Post And. Present.	
421	41	1		0,5		Milletler Muhiyeti esasları.	
422	42	1		1		Küçük Payade Olmuş Şehirler.	
423	43	1		1		Stiler.	
424	44	1		0,5		Guide Du Musée De Smirne.	
425	45	1		0,5		Turova Harabeleri ve Akadlar.	
426	46	1		0,5		Bronzes et Bijoux	
427	47	1		0,5		Mussolini.	
428	48	1		0,5		League of Nations.	
429	49	1		0,5		Les Femmes Pirates.	
430	50	1		0,5		Turova Harabeleri ve Akadlar.	
431	51	1		0,5		Osak şgeleri.	
432	52	1		0,5		Çaka.	
433	53	1		0,5		Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler.	
434	54	1		0,5		100 Masterpieces.	
435	55	1		0,5		Guide illustre des Sculptures Grecques.	
XXX	56	1		0,5		~~Osmanlı Devleti Tarih-i~~	
436	57	1		1		Sumer Ülkeleri.	
437	58	1		0,5		Tarih 2.inci cildi.	
438	59	1				Şimeli Amerika.	
439	60	1		0,5		Trove Harabeleri.	
440	61	1		0,5		Devleti Osmanîye Tarihi.	
441	62	1		1		Le Chine.	
442	63	1		1		L'Europe orientale.	
443	64	1		0,5		Museyirler ve Musayirlik hakkında.	
444	65	3		0,5		Diyarbakır Kitabeleri, yıllığı tarihi	
445						cilt 1-3	
446	66	1		0,5		Ankara Budun Bilgisi.	
447	67	1				Şarh ve Tercüme.	
448	68	1		0,75		Osmanlılardan Türkiye cep kievuzu.	
XXX	69	1		0,5		~~Osmanlı Devleti Tarih-i~~	
449	70	1		0,5		Devleti Osmanîye Tarihi.	
450	71	1		0,5		La Société Anonyme.	
		51		29.75			

[Signature]

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ

S.No:	S.No	adet	Remzi	(11) değeri Lirs Kr.	Mellifin adı ve soyadı	Kitabın adı
451	72	1		1		Kitabi Dedekorkurt
452	73	1		1		Berut Bombardmanı
453	74	1		1		D'shènes
454	75	1		1		Deşma
455	76	1		1		La Question Du Bosphoreet De Dardanelles.
456	77	1		0,5		Istanbul Aseri Atika Müzeleri negriyeti.
457	80	1		0,5		İstatistik
458	81	1		1		D' Instruction Civique.
559	82	1		0,5		Faculte Des Lettres
460	83	1		0,5		Istanbul Aseri Atika Müzesi.
461	84	1		1		Resimler.
462	85	1		1		Mucés De Brxselles .Peinture de Fointure.
463	86	1		1		Les Fouilles D'elce Höyük;1935
464	87	1		0,5		Hafızlık ne zemen menedilecek.
465	88	1		1		Faculte Des Lettres Annuaire 19
466	89	1		0,5		Sisgois Neft 1
467	90	1		1		A Brigetiol Terra Sıgillistik İrt.
468	92	1		1		Les Hoces Humsines.
469	60	1			A.Cender	Heğeroğlu' yekilleri.
470	157	1			Halphen	Les Berberes.
471	177	1				L' Esrere De L'Evrope.
472		28				Zerf içinde dosya.
473		12				Klasör
474		1				Çerçeveli resim
		62		15,0		

Adet:

46	1.inci Sefiye toplamı.		
34	2. "	"	"
45	3. "	"	"
64	4. "	"	"
49	5. "	"	"
50	6. "	"	"
53	7. "	"	"
53	8. "	"	"
93	9. "	"	"
51	10. "	"	"
62	11. "	"	"

600

Ebedi Şer Atstürkden Pertiye Kalen kitaplar arasında ayırdığı
buna sit. müfredatı her biri ayrı ayrı tarafından imza edilmiş işbu
cetvelde yezvı (559) cilt kitap (28) adet dosya (12) adet klasör (1)
adet çerçeveli resim ki cemen (600) perçeyi C.H.F. Genel Sekreterliğ
aldım.

Ancak bu kitaplar arasındaki
seri halinde olanlardan ilizik hitedikiler
naksandırı Afetmen

Türk Tarih Kurumu Şubeşkanı
Afet İnen

Afetmen

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara : 27.2.1945

28445 27.2.1945

XII inci Büro Sayın Şefliğine

Bayan Afet İnan'ın istediği kitaplar hakkındaki
bağlı yazınız Genel İdare Kurulunun 22.2.1945 tarihli
toplantısında okunmuş, Ebedî Şefimiz Atatürk'ün ölümün-
den sonra mahkemece gereken bütün kanunî formaliteler
yapılmış ve tereke işi de bitirilmiş olduğuna göre Bayan
Afet'in bu durum karşısında kanunî bir hak iddiasında
bulunamayacağı ve Bn. Afet İnan tarafından istenilen
kitapların verilip verilmemesinin ancak Parti Tüzüğü'nün
143 üncü maddesi hükmü içinde halledilebileceği netice-
sine varılmıştır.

Arzeder, saygılar sunarım.

C.H.P. Başkâtibi

Rauf

490	01			1050/1033/3

14

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1050 - Dosya No: 1033 - Sıra No: 3

CHP Genel Sekreterliğinin 27 Şubat 1945 tarihli “Afet İnan’a ait
kitapların alınmasının CHP Tüzüğüne göre yapılması ile ilgili yazısı”

EK-44(DEVAMI)

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara
21.II.1945

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P. Genel Sekreterliği
Yüksek Katına

Ebedî Şef Atatürkden Partiye kalan kitaplar arasında Bn. Âfet İnan kendisine ait kitaplar olduğunu bildirmektedir.

Cumhurbaşkanlığı köşkünden getirilmiş ve Ankara Halkevinde saklanmakta olan kitaplar Muhasebeci Nijat Taşer, Ankara Halkevi Yarbaskanı Dr. Ragıp Tüzün, Muhasebe memuru Rauf Erim, Daire müdürü Sabri Karama'yı bulundukları halde Bn. Âfet İnan tarafından birer birer gözden geçirilmiş ve bağlı sunulan listede yazılı kitapların kendisine ait olduğunu söyleyerek ayrılmıştır.

Ayrılan kitaplar Ankara Halkevi kütüphanesinde bir vitrine konularak üzeri mühürlenmek suretiyle saklanmış bulunmaktadır.

Bir sonuca bağlanmak üzere Genel İdare Kuruluna havale buyrulmasını dilerim.

Büro XII Şefi
Muğla Milletvekili

H. Kitalas

11.9.45
22. II, 1945
N. Karam

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1050 - Dosya No: 1033 - Sıra No: 3

21 Kasım 1945 tarihli CHP Genel Sekreterliğinin “Afet İnan’a ait olan kitapların ayrıldığına dair” olan yazısı

EK-44(DEVAMI)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ

1	Révolution Empire	A.Malet - J Issac
2	" "	" "
3	XVII E - XVIII e Siècles	" "
4	" " "	" "
5	XIV e - XV e XVI e Siècles	" "
6	Histoire Romaine	" "
7	" Contemporaine	" "
8	Le Moyen -Age	" "
9	Gazi Mustafa Kemal Paşa	Maksim Svara 48
10	L'essie Ancienne	André Berthelot
11	Dinler Tarihi	A.Hilmi Ömer Budda
12	Le Langage	J.Wenderyes
13	Ankaranın Floru	Dr. Phil Kurt Krause
14	Cahiers - Atlas de Geographie Modern	G. Pouly-R.Hausermann
15	Droit Public	A.Hedborn
16	Les Barbares	L. Halphen
17	Redyo konferanslarım	Selim Sırrı
18	Ademoğlu	E.Ludwoig
19	Küçük Asyada Ölmüş Şehirler	Felix Sertisoux-M. Rahmi
20	Mustafa Kemal	Jesn Mélie

Türk Tarih Kurumu As.Başkanı Sayın Afet İnönü'nün Çankaya'daki küçük köşkte bulunan kitaplardan evvelce ayırdığı yukardaki (20) adet kitabı kendisine ait olmadığı cihetle almayarak bırakmış ve bu kitaplar 17.XII.1947 tarihinde Çankaya'daki köşkteki diğer kitaplar arasına koydurulmuş ve bu muhtıra hazırlanmıştır.

[Signature]

Nöte:
Cumhuriyet Başbakanlığı şiförlülerinden İsmail Akar ile
Kütüphane Müdürü Osman ... a gönderilmiştir.

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1050 - Dosya No: 1033 - Sıra No: 3

Afet İnönü'nün "kendisine ait olmayan 20 kitabı geri iade etmesi" ile ilgili olan yazı.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Ankara Milli Kütüphane

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

BCA, Fon No: 490. 1. 0. 0, Kutu No: 1174, Dosya No: 122, Sıra No:1

BCA, Fon No: 030. 11.1.0, Kutu No: 214, Dosya No: 18, Sıra No:12

BCA, Fon No: 030. 18.1.2, Kutu No: 84, Dosya No: 66, Sıra No:18

BCA, Fon No: 030. 1.0.0, Kutu No: 123, Dosya No: 784, Sıra No:4

BCA, Fon No: 30.18.1.2, Kutu No: 223, Dosya No: 58, Sıra No:8

BCA, Fon No: 30. 18. 1. 2, Kutu No: 78, Dosya No:72,74, Sıra No:5

BCA, Fon no: 490.1.0.0, Kutu no: 1050, Dosya no: 1033, Sıra No:3

BCA, Fon No: 030. 18.1.2, Kutu No: 87, Dosya No: 67, Sıra No:10

BCA, Fon No: 30.18.1.2. Kutu No: 150, Dosya No: 61, Sıra No:18

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi(ATASE)

ATAZB(Atatürk Koleksiyonu)

K.39, B.84-1., K.39, B.84-2., K.39, B.85-3., K.39, B.85-4., K.39, B.86-1., K.39, B.86-2., K.39, B.86-2., K.39, B.86-9., K.39, B.87., K.39, B.91-1, K.39, B.91-2.,K.39, B.91-3., K.39, B.91-3a, K.39, B.93-1., K.39, B.93-2., K.39, G.93, B.93-3., K.39, B.94-1., K.39, B.94-2., K.39, B.94-3., K.39, B.95-1., K.39, B.95-2, K.39, B.95-3., K.39, B.95-5., K.39, B.98-11., K.39, B.98-1,2., K.39, B.98-2., K.39, B.98-6a., K.39, B.98-8., K.39, B.98-9., K.39, B.98-10., K.39, B.100., K.39, B.101.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Arşivi

İzmir Milli Kütüphane Arşivi

Türk Tarih Kurumu Arşivi

II. Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

Devre: I, Cilt: 28.İçtima:4, 17.İnikat.

Devre: II, Cilt: 7-1, İçtima: 2, 13. İnikat.

Devre: III, Cilt: 17, İçtima: 3, 37.İnikat.

Devre: IV, Cilt:17,İçtima: 2, 76.İnikat.

Devre: IV, Cilt:25, İçtima: 4, 12.İnikat.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1950 - 1951 Yönetim Kurulu Raporu, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1951 - 1952 Yönetim Kurulu Raporu, Maarif Basımevi, Ankara, 1956

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1953 - 1955 Yönetim Kurulu Raporu, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1955 – 1956 Yönetim Kurulu Raporu, Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1956 – 1957 Yönetim Kurulu Raporu, Maarif Basımevi, Ankara, 1957.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1957 - 1958 Yönetim Kurulu Raporu, Ankara, 1958.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 1959-1960 Yönetim Kurulu Raporu, Yenikoşal Matbaası, Ankara.

III. Süreli Yayınlar

Gazeteler

1- Akşam

2- Anadolu

3- Cumhuriyet

4- Hürriyet

5- Milliyet

6- Ulus

7- Vakit

8- Yeni İstanbul

9- Zafer

10- Zaman

11- Son Havadis

Dergiler

1- Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

2- Belleten Dergisi

3- DTCF Dergisi

4- Halkevleri Dergisi

5- Kültür Dünyası Dergisi

6- Sümerbank Dergisi

7- Türk Dili Dergisi

8 -Türk Yurdu Dergisi

9- Ülkü Dergisi

IV. Kitaplar

ÂFETİNAN(Dr.), Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947.

_____,(Prof. Dr.), **Kemal Atatürk'ü Anarken**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955.

_____,(Prof. Dr.), **Herkesin Bir Dünyası Var**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958.

_____,(Prof. Dr.), **Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler**, Akın Matbaası, Ankara, 1960.

_____,(Prof. Dr.), **Taymis'ten Üsküdar'a**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964.

_____,(Prof. Dr.), **“Devletçilik” İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972.

_____,(Prof. Dr.), **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.b., Ankara, 1981.

_____,(Prof. Dr.), **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

_____,(Prof. Dr.), **M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

_____,(Prof. Dr.), **Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

ÂFETİNAN, Ayşe(Prof. Dr.), **Tarih'ten Bugüne**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970.

_____,**Tarih'ten Bugüne**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970.

_____, **“Mesud'um Çünkü Muvaffak Oldum”. M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

_____, **Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1974.

_____, **Tarihten Geleceğe**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1974.

_____, **Cumhuriyet'in 50. Yılı İçin Köylerimiz**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978.

_____, **Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri**, 4.b., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.

_____, **Atatürk'ten Mektuplar**, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

_____, **İzmir İktisat Kongresi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

_____, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

_____, **M. Kemal Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

_____, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

_____, **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları (haz. Ali Sevim ve diğerleri)**, Atatürk Araştırma Merkezi, 1998.

AKÇURA, Yusuf, **Türkçülüğün Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1978.

AKÇURA, Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.

ARAI, Masami, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**(Çev.: Tensel Demirel), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.2(1915-1919), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.18(1925-1927), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, Cilt 5, Anıtkabir Derneği Yay, Ankara, 2001.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1-3, Divan Yayıncılık, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.

AUGE Marc ve COLLEYN Jean- Paul, **Antropoloji**, Dost Kitapevi, Ankara, 2005.

AKYÜZ, Yahya, **Başlangıçtan 2001'e kadar Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2001.

AYDA, Adile, **Sadri Maksudi Arsal**, Mas Matbaacılık, Ankara, 1991.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017.

AYDIN, Suavi, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Öteki Yayınları, Ankara, 1993.

BABİNGER, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**(Çev.: C. Üçok), Ankara 1992.

BARNES, Harry Elmer, **A History of Historical Writing**, New York, Dover Publications, 1963.

BATES, Danile G., **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji-İnsanın Doğadaki Yeri**(Çev.: Suavi Aydın vd.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

BİLGİN, Nuri, **Kolektif Kimlik**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995.

BERNHEİM, Ernest, **Tarih İlmine Giriş: Tarih Metodu ve Felsefesi**(Çev.: M. Şükrü Akkaya), Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.

Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

BURY, John, **Düşünce Özgürlüğünün Tarihi**(Çev.: Durul Batu), İstanbul, Erdini Basım ve Yayınevi, 1978.

CAYMAZ, Birol, **Türkiye’de Vatandaşlık: Resmi İdeoloji ve Yansımaları**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

COLLINGWOOD, Robin George, **Tarih Tasarımı**(Çev.: Kurtuluş Dinçer), Doğu Batı Yayınları, 4.b, Ankara, Nisan 2010.

ÇİĞ, Muazzez İlmiye, **Atatürk ve Sümerliler**, Kaynak Yayınları, 5.b, İstanbul, Şubat 2014,

DEMİRYÜREK, Mehmet, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi, 1853-1925**, Ankara, 2003.

DOĞANÇAY, Ahmet Kemal, **Atatürk’ün Son Resmi Varisi Sevgili Kızı Ülkü, Saklı Anılar**, 1.b, Nokta Kitap, İstanbul, Kasım 2008.

DOĞRAMACI, Emel, **Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişimde Türk Kadını**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1993.

Dördüncü Türk Tarih Kongresi; Kongreye Sunulan Tebliğler, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

ELMACI, Mehmet Emin ve Sevki Şeneken, **Atatürk Dönemi’nde İzmir’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, Anadolu Basım Yayın Matbaacılık, İzmir, 2017.

ERİKSEN, Thomas Hylland, **Küçük Yerler Büyük Meseleler-Sosyal ve Kültürel Antropoloji**(Çev.: A. Erkan Koca), Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009.

ERSANLI, Büşra, **İktidar ve Tarih, Türkiye’de “Resmi Tarih “ Tezinin Oluşumu(1929-1937)**, 5.b, İstanbul, 2013.

FEYZİOĞLU, Turhan, Mustafa Aysan, Hamza Eroğlu, İsmet Giritli ve Mehmet Gönübol **Atatürk Yolu**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi, Ankara, 1995.

GÖÇERİ, Nebahat, **Kadın Hareketi Tarihi**, Sivas 2010.

GÖLPINARLI, Abdulkadir, **Yurt Bilgisi Atatürk Dönemi Ders Kitabı**, 2.b., Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2007.

GÖRAL, Özgür Sevgi, **Afet İnan Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce ve Kemalizim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

GRANDE, Cemal, **Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri**, Anekdot Yayınevi, Ankara, 2010.

GÜRSOY, Yaşar, **Atatürk ve Can yoldaşı Nuri Conker**, Alfa yayınları, 2.b., Ağustos 2011

GÜVENÇ, Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

HALKİN, Léon E., **Tarih Tenkidinin Unsurları**(Çev.: Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, TTK, 1989.

İĞDEMİR, Uluğ, **Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Tarih Kurumu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973

İlk Mekteplerin Müfredat Programı, Birinci Tab, Milli Matbaa, İstanbul.1926.

İNAN, Arı, **Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler**, 1.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1977.

İNAN, Arı, **PROF. DR. Afet İnan**, 1.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2015.

İkinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Atatürk**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1946.

KARAL, Enver Ziya, “Atatürk’ün Türk Tarih Tezi”, **Atatürk ve Devrim: Konferans ve Makaleler-1935-1978**, Ziraat Bankası Yayınları, Ankara, 1980.

KARAL, Enver Ziya, **Atatürk’ten Düşünceler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1969.

KEMAL, Mustafa, **Anafartalar Muharebesine Ait Tarihçe**, (Haz.: Uluğ İğdemir), TTK Yayını, 1990.

KIRKPINAR, Leyla, **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın**, 1.b., Zeus Kitapevi Yayınları, İzmir, 1999.

KİESER, Hans-Lukas, **Türklüğe İhtida–1870–1939 İsviçre’sinde Yeni Türkiye’nin Öncüleri**(Çev.: Atilla Dirim), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

KINROSS, Lord, **Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, 12.b, İstanbul, 1994.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, 1999.

KOTTAK, Conrad Philip, **Antropoloji- İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**(Çev.: Sibel Özbudun ve diğerleri), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2000.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Arkadaş Yayıncılık, 2010,

MANGO, Andrew, **Atatürk-Modern Türkiye’nin Kurucusu**, 9.b., İstanbul, Şubat 2012.

MEYDAN, Sinan, **Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2013.

OBA, A. E., **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, , İmge Yayınları, 1994, Ankara, 1994.

ORTAYLI, İlber, **Gelenekten Geleceğe**, 8.b, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

PİTTARD, Eugene, **Silextailles Levalloisiens, recueillis dans les alluvions des plateaux d'Anatolie**, Paris, 1939.

RANKE, Leopold Von, **The Secret Of World History Selected Writings on the Art and Science of History**, (Der.: Roger Wines), New York, 1981.

SAFA, Peyami, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1995.

SARAN, Nephân, **Antropoloji**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1989.

SARAY, Mehmet, **Atatürk'ün Tarih Tezi, Tarih Araştırmalarımız ve Tarih Bilinci**, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

SAYDAM, Songül, Yaşar Öztürk, İnsanlığa Akan Irmak, Etik Yayınları, İstanbul, Ocak 2008.

SCHUDSON, Michael, "Dynamics of Distortion in Collective Memory", **Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past**, (Ed. Daniel Schacter), Harvard University Press, Cambridge, London, 1967.

TAWNEY, R.H., **History and Society**, Routledge & Kegan Paul, (b.y.y.), 1978.

TEKELİ, İlhan ve Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemlerinin Oluşumu ve Dönüşümü**, 1.b. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

TİMUR, Taner, **Türk Devrimi: Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.

TOĞAN Zeki Velidi, **Tarihte Usul**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.

TOPRAK, Zafer, **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, 1.b, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2012.

TOSH, John, **Tarihin Peşinde** (Çev.: Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 6.b, İstanbul, Ekim 2013.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler**, C.:3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986.

TURAN, Şerafettin, **Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, TTK yayınları, Ankara, 1999.

TURAN, Şerafettin, **Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik, Mustafa Kemal Atatürk**, 1.C., Bilgi yayınevi, Ankara, Şubat 2004.

Türk Tarihinin Ana Hatları, (Haz. Türk Tarihi Tetkik Heyeti), Mf. Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı**, İstanbul, 2005.

USTA, Sadık(Ed.), **Türk Tarihinin Ana Hatları: Kemalist Yönetimin Resmî Tarih Tezi**, 4.b, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 2014.

Üçüncü Türk Tarih Kongresi; Kongreye Sunulan Tebliğler, 2.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, **Atatürk, Dil ve Tarih Kurumları, Hatıralar**, Ankara, 1954.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, **Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar**, Hâkimiyeti Milliye Basımevi, Ankara,1933.

VEREL, Oktay, **Sabiha Gökçen , Atatürk’le Bir Ömür**, 4.b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Mart 2007.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul, 1995.

V. Makaleler

Âfet(İnan), “Yeni Fakültemiz”, *Ülkü Mecmuası*, C.:6 S.:36(Şubat 1936), s.s.401-402.

_____, “Gerilla Hakkında iki Hatıra”, **Belleten**, Cilt:1, Sayı:1(Ekim 1937), s.s.9-19.

_____, “Vatan ve Hürriyet”, **Belleten**, C:1, S:2(1 Nisan 1937), s.s.289-309.

_____, “Bir Türk Amiralı, XV’inci büyük Geografi: Piri Reis”, **Belleten**. C.:1, S.:2(Nisan 1937), s.s.317-348.

_____, “ Mukaddes Tabanca”, **Belleten**, C:1, S:3-4(1 Ekim 1937), s.s. 605-610.

_____, “Türk-Osmanlı Karakteristik Noktalarına Bakış”, **Belleten**, C.:2, S.:5/6(Nisan 1938), s.s.123-132.

_____, “Uğurlar olsun”, *Ülkü Mecmuası*, C.:11, S.:64(Haziran 1938).

_____, “ Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi”, **Belleten**, C:2, S:7-8(1 Ekim 1938), s.277-307.

_____, “Atatürk ve Tarih Tezi”, **Belleten**, C:3, S:10(1 Nisan 1939), s. 243-247.

_____(Dr.), “Etilerde Ekonomi Hayatı”, **Belleten**, C.:3, S.:11/12(Temmuz 1939), s.s.423-434.

AFETİNAN(Dr.), Ankara-Samsun Arasında Tarih Gezisi, **DTCF Dergisi**, C.:5, S.:1 1947 s.s. 119- 152.

_____(Dr.), “Türk Tarih Kurumu’nun Kuruluşuna Dair”, **Belleten**, C.:11, S.:42(Nisan 1947), s.s. 173-179.

_____ (Dr.), Ankara'nın Güney Kısımında Bir Tarih Gezisi, **DTCF Dergisi**, C.:7, S.:4(1949), s.s.703-704.

_____ (Doç. Dr.), “Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine ”, **DTCF Dergisi**, C:7, S: 1, Ankara, 1949, s.s. 203-205.

_____ (Dr.), Atatürk'te Vatan Mefhumu Ve Millet Sevgisi, **DTCF Dergisi**, C.:7, S.:36(1949), s.s.507-514.

_____ (Dr.), Contributions to Turkish History Through the Research Activities of the Archaeological Section of the Turkish Historical Society, Between 1943-1948, **Belleten**, C.:13, S.:51(Temmuz 1949), s.s.479-495.

_____ (Dr.), Atatürk'ün Karakter Hususiyetlerinden Birkaç Örnek Ve Onun Son Günleri, **DTCF Dergisi**, C.:13, S.:3(1950), s.s.339-344.

_____ (Prof.Dr.), “Atatürk'ten Hatıralar ve O'nun Anıt-Kabri için Düşünceler”, **Belleten**, C.:14, S.:54(Nisan 1950), s.s.159-169.

_____ (Prof.Dr.), “Kumandanlar madunlarından yüksek ve âlim olmalıdırlar”, **Belleten**, C:14, S:56(Ekim 1950), s.s.507-510.

_____ (Prof.Dr.), “Atatürk'ün bana yazdırdıkları”, **Belleten**, C.:18, S.:72(Ekim 1954). s.s.429-434.

_____ (Prof.Dr.), “750 Yıl Önce Anadolu'da Bir Türk Kadının Kurduğu Tıbbiye”, **Kültür Dünyası(UNESCO Haberleri Dergisi)**, S.:22-23(Mart-Nisan 1956),s.s.9-10.

_____ (Prof.Dr.), “Kayseri'nin 749 yıllık Şifaiye Tıp Medresesi”, **Belleten**, C.:20, S.:78(Nisan 1956), s.s.217-22.

_____ (Prof.Dr.), “Kemal Atatürk'ün İlim Ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri”, **Kültür Dünyası**, S.:24-25(Mayıs-Haziran 1956), s.s.3-5.

_____ (Prof.Dr.), “Avrupa Memleketleri UNESCO Konferansı”, **Kültür Dünyası**, S.:26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.s.5-7.

_____(Prof.Dr.), “Gazi M. K. Atatürk Ölümünün 18.Yıldönümü Münasebetiyle”, **Kültür Dünyası**, S.:28-29(Eylül-Ekim 1956), s.s.3-6.

_____(Prof.Dr.), “Gazi M.Kemal Atatürk ve Kültür meseleleri”, **Belleten**, C.:20, S.:80(Ekim 1956). s.s.557-563.

_____(Prof.Dr.), Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine, **Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi**,S.:1, DTCF Yayınları No:120(1957), s.s.1-13.

_____(Prof.Dr.), “ Atatürk’ten Dinlediklerim ”, **Belleten**, C.:22, S.:85(Ocak 1958). s.s.1-6.

_____(Prof.Dr.), Tarih ve Büyük Şairimiz Yahya Kemal Beyatlı, **Türk Dili Dergisi**, C.:7,S.:87(Aralık 1958), s.s.143-145.

_____, “ Atatürk’ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkında Düşünceleri, ”, **Belleten**, C.:27, S.:108(Ekim 1963), s.s.557-564.

_____(Prof.Dr.), “Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri ve Atatürk’ün İnkılap Prensipleri”, **Belleten**, C.:32, S.:128(Ekim 1968), s.s. 553-566.

_____(Prof.Dr.), “M. Kemal Tevfik Fikret’in Aşyanında” **Belleten**, C.:32, S.:128(Ekim 1968), s.s.577-580.

_____(Prof.Dr.), “Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında”, **Belleten**, C.:35, S.:140(Ekim 1971), s.s.519-529.

_____(Prof.Dr.), “Atatürk ve Demokrasi ”, **Belleten**, C:23, S:89(Ocak 1959), s.s. 1-8

AKURGAL, Ekrem, “Tarih İlmi ve Atatürk”, **Belleten**, C.:20, S:80(Ekim 1956), s.s. 571-584.

ARIKAN, Zeki, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Tarihçilik”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C.: 6(1985), İstanbul, s.s. 1584-1594.

ATAY, Tayfun, “**Kavramlar Kargaşası Bilim Dalları Çatışması-Dünyada ve Türkiye’de Sosyal İçerikli Antropolojiyi Adlandırma Sorunu**”, *Folklor-Edebiyat Dergisi*, C.6, Sayı: 22(2000), s.s 136-161.

A., ÂFETİNAN,(Prof.Dr.), “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, **8.Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, 3:C.(11-15 Ekim 1976), s.s. 1992-2000.

_____ “Balkan Antantı”, **Belleten**, C.:32, S.:126(Nisan 1968), s.s. 285-293.

_____ “Ankara’nın Eski Evleri, Türk Ev Kültürü, Müze Evler”, **Belleten**, C.:37, S.:35(Ocak 1973), s.s.123-128.

_____ “Bir Tarih Göçtü”, **Belleten**, C.:38, S.:149(Ocak 1974), s.s.31-40.

_____ “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”, **Belleten**, C.:37, S.:188(Ekim 1983), s.s.903-927.

_____”Ta Van’a Trenle Gidiyoruz”, **Sümerbank Mecmuası**, C:4, S: 41(Kasım 1964), s.s. 190-191.

AVCI, Cemal, “Atatürk’ün Milliyetçilik Anlayışı”, **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Dergisi**, Ankara, (2003),s.71.

AYDIN, Suavi, “Cumhuriyet’in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- II: Kemalizm**, (Ed.: Ahmet İnsel), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.s.344-369.

BALOĞLU Zekai “UNESCO” **Kültür Dünyası**, Sayı:26-27(Temmuz-Ağustos 1956), ss.30-31.

ÇALIK, Mustafa, “Türk Milliyetçiliği Üzerine Bazı Tartışma Notları”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı 16(1991), s.s.82-89.

DEMİR; Remzi, “Afet İnan ve Türk Antropoloji Tarihindeki Yeri”, **Bilim ve Ütopya** ,S.:185, s.s.41-48.

DEMİRCİOĞLU, Halil (Doç. Dr.) “Antropoloji ve Tarih ”, **DTCF Dergisi**, Cilt:6, sayı: 1-2 Ankara, 1948, s.s. 49-67.

DİLAÇAR, Agop, “ L’anatolie, le pays de la ‘race’ turque”, **Türk Dili Belleten**, Seri:2, Sayı:1-2(Ocak 1940), s.s 47-52.

EROĞLU, Haldun (Yrd. Doç. Dr.) “Mustafa Kemal Atatürk’ün Tarih Anlayışı ile ilgili Bazı Görüşler”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C:8, S:29-30(Mayıs-Kasım 2002), s.s.75-86.

EYİCE, Semavi, “Türk Tarihinin Ana Hatları”, **Belleten Dergisi**, C:32, S:128(Ekim 1968), s.s.509-526.

GÜNALTAY, Şemseddin, “Atatürk’ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra” **Belleten**, C.3, S:10(1939), s.s. 273-274.

GÜRSES, Fatma, “Kemalizm’in Model Ders Kitabı: Vatandaş için Medeni Bilgiler, **Akademik Bakış Dergisi**, C:4, S:7(2010), s.s.215-233.

İNAN, Afet, “Atatürk ve İnsanlık” **Kültür Dünyası**, Sayı:26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.s.7-8

_____, “ Trablusgarp’ta Hürriyete Karşı İsyan”, **Belleten**, C:8, S:31(Temmuz 1944), s.s. 387-401.

_____(Dr), “Yirmi Yıl Önce”, **Ülkü Mecmuası**, C.:7(Kasım 1944).

_____, Kemal Atatürk ve Milli Eğitim, **Devrim Gençliği Dergisi**, C.:3, S.:17(Kasım 1953).

_____(Prof.Dr.), “Avrupa Memleketleri UNESCO Milli Komisyonları Toplantısı”, **Kültür Dünyası**, Sayı: 26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.5.

_____(Prof.Dr.), Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu Üzerine **Türk Dili Dergisi**,C.:6 ,S.:69(Haziran 1957), s.s.477-479.

_____(Prof. Dr.), Atatürk'ün Önderliğinde Kültür Devrimi, Halkevleri Dergisi, Yıl: 2, S.:14, (Aralık 1967), s.s 4-16.

_____(Prof.Dr.), “Türk Tarih Kurumunun kuruluş günlerinde Atatürk'ün el yazısı ile tashih edilmiş bazı tarih soruları ve dikte ettiği cevaplardan örnekler,” **Tarih Vesikaları Dergisi**, C.:1, S.:17(Ocak 1958).

_____(Prof.Dr.), “Rumelihisarı'nı Üç Türk Kadını Restore Etti”, **Hayat Dergisi**, sayı:41(9 Ekim 1959), s.s.12-13.

_____(Prof.Dr.), “Atatürk'ün Plan Fikrine Verdiği Değer”, **Sümerbank Mecmuası**, C.:3, S.:29, s.s 142-143, (Kasım 1963).

_____(Prof.Dr.), Basının Halk Efkarı Üzerindeki Tesirleri”, **Çele(Bolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği) Dergisi**, Yıl:1, s.:11(Ocak 1964).

_____(Prof.Dr.), “Eşit Hak Eşit Görev” **Sümerbank Mecmuası**, C.:4, S.:41(Kasım 1964), s.134.

_____(Prof.Dr.), “Seçim Haklarımız” **Sümerbank Mecmuası**, C.:4, S.:43(Ocak 1965).

_____(Prof.Dr.), “M. Kemal Çanakkale Savaşlarında” **Sümerbank Mecmuası**, C.:5, S.:17(Kasım1965).

_____(Prof.Dr.), “Atatürk ve Dil Bayramı”, **Türk Dili Dergisi**, S.:170(Kasım 1965),s.1.

_____(Prof.Dr.), “Orman ve Ağaç” , **Orman ve Av Mecmuası**, S.:12(Aralık 1965).

_____(Prof.Dr.), “Büyük Nutuk”ta Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi”, **Belleten**, C:30, S:120(Ekim 1966). s.s. 515-523.

_____(Prof.Dr.), “Halkevlerinin İlk Kuruluşu, **Halkevleri Dergisi**, özel sayı:1(Ekim 1966).

_____(Prof.Dr.), “Milliyetin Temeli Olan Dil Birliği, **Türk Dili Dergisi**, S.:182(Kasım 1966), s.1.

_____(Prof.Dr.), “Türkiye’de Antropoloji”, **DTCF Antropoloji Dergisi**, S.:4(1967), s.s.11-12.

_____(Prof.Dr.), “Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi”, **Halkevleri Dergisi**, Yıl:2 sayı:14(Aralık 1967) s.s. 25-27.

_____(Prof.Dr.), “Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı M. Necati’nin Ölümü ”, **Belleten**, C:32, S:125(Ocak 1968). s.s. 51-55.

_____(Prof.Dr.), “Bahar Çiçeklerinden Hazan Yapraklarına”, **Sümerbank Dergisi**, C.:10, S.:44-45(Kasım 1970).

_____(Prof.Dr.), “Uluğ İğdemir’in Yaş Günü Münasebetiyle”, **Belleten**, C.:43, S.:170(Nisan 1979), s.s.255-257.

_____, “M. Kemal Atatürk’ün Doğumunun 100.Yıldönümü(19 Mayıs 1981) Türk Tarih Kurumu’nun Kuruluşunun 50.Yıldönümü(15 Nisan 1981)”, **Belleten**, C: 44, S:176(Ekim 1980), s.s. 629-641.

İZGİ, Özkan, "Atatürk'ün Tarih İlmî Hakkındaki Düşünceleri" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S:4/10 (Kasım 1987), s. 133-137.

KAFESOĞLU, İbrahim , “Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, C:13, S:17-18(1962), s.s.1-16.

KAFESOĞLU, İbrahim, “Atatürk ve Türk Devleti”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı:61(Kasım 1967), s.s.8-11.

KARAASLAN, Esin, “Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü ” **Kültür Dünyası**, Sayı 26-27 (Temmuz-Ağustos 1956), s.s 22.

KARAL, Enver Ziya, “Tanzimat’tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz”, **Felsefe Kurumu Seminerleri**, TTK, Ankara(1977), s.s. 255-259.

KAYMAZ, Nejat, “Türkçü Tarih Görüşü”, **Felsefe Kurumu Seminerleri**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara(1977), s.s. 433-443.

KİTAPLAR ARASINDA, **Kültür Dünyası**, Sayı:3(15 Mart 1954), s.31.

KODAMAN, Bayram, “Şark meselesi ve Tarihi Gelişimi”, **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu**, Ankara(1992), s.s. 59-63.

KODAMAN, Bayram, “Atatürk ve Tarih”, **Atatürk ve Kültür**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Özel Sayı, Ankara(1982), s.s.1-14.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, “Bir Hatıra”, **Belleten**, C.3, S: 10(1939), s.s.276-279.

KURAN, Ercüment, “Milli Tarih Görüşümüz”, **Türk Kültürü Dergisi**, Atatürk Özel Sayısı, sayı 85(Kasım 1969) s.s.15-17.

KÜLTÜR HABERLERİ, **Kültür Dünyası**, Sayı:2(15 Şubat 1954), s.38.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, “Vekâyinüvis”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 13.

LEWİS, Bernard, “Türkiye’de Tarihçilik ve Milli Uyanış”, **Türk Yurdu Dergisi**, S:2 (1960), s.s.10-12.

MEŞE, İlknur , “İki Kurgusal Metin Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği”, **Fe Dergisi**, S:1 (2012), s.s.28-41.

ORHONLU, Cengiz, “Atatürk ve Tarih Görüşü”, **Türk Kültürü Dergisi**, C:6, S: 61,s.s.26-30.

ÖZLÜ, Hüsnü, “ Afet İnan’ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 22(2011), s.s.165-187.

ÖZÇELİK, Ayfer, “Atatürk ve Tarih Şuuru”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 12/35 (Temmuz 1996), s.601-607.

REED, Howard, “Afet İnan’ın Atatürk Hakkında Birkaç Anıları” **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu**, C:1, Ankara(1996) , s.s.107-116.

SÜSLÜ, Azmi,” Türk Tarihçiliği ve Atatürk”, **Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, Cilt 1, Ankara(1998), s.s. 323-348.

TECER, Ahmet Kutsi, “UNESCO programları” **Kültür Dünyası**, Sayı:5(15 Mayıs 1954), s.5.

TOPRAK, Zafer, “Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, **Tarih ve Toplum**, S:51(Mart 1988), s.s.30-31.

TUNCEL, Bedrettin, “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Merkezi(UNESCO)”, **Kültür Dünyası**, Sayı 1(15 Ocak 1954), s.s.27-29.

UĞUR, Ahmet, “Kemalpaşazade’nin VII. ve IX.DeFTERleri ve Bu DeFTERleri Işığında Yazarın Tarihçiliği”, **VIII.Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, Ankara(1981).

UZMAY, Afet(Dr), “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri” , **Belleten**, C.:4, S.:13(Ocak 1940), s.s.39-51.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Türk Tarihi Yazılırken Atatürk’ün Alâka Ve Görüşlerine Dair Hâtıralar”, **Belleten**, C:3, S:10(1939), s.s. 349-353.

YENER Enise, “Milletlerarası Müze Haftası” **Kültür Dünyası**, Sayı:26-27(Temmuz-Ağustos 1956), s.25.

VI. Tezler

AYDIN, Suavi, “**Kültür-Kimlik Modelleri Açısından Türk Tarih Yazımı**”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997, s.s.244-248.

ÇALIŞOĞLU, Murat, “**Mehmed Fuad Köprülü’nün Siyasi Hayatı**”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2009.

DİŞBUDAK, Müge, “**Türk Kadınlar Birliği**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir,2008.

GÜRSES, Fatma “**Türkiye’de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm**” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010

KÖKEN, Nevzat, “**Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi(1923-1960),**” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta, 2002.

MÜNÜSOĞLU, Hasan, “**Türkiye’de Antropolojinin Kurulma ve Kurumsallaşma Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım: DTCF Örneği**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010.

ORAL, Mustafa, “**İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye’de Tarih Anlayışı(1908-1937)**”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002.

PALA, Kenan, “**Atatürk Dönemi Türk Tarih Kongreleri**”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2008.

TERZİOĞLU, Zübeyde, “**Basına Göre Türk Kadınının Siyasi Hakları(1930-1935)**”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.

ULUTAŞ, Cem, “**Ulusal Tarihin Oluşumu(1908-1938)**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Ana Bilim Dalı(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2006.

YÜZER, Arzu, “**Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar(1931-1938)**”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.

VII. İnternet Kaynakları

<http://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim tarihi: 12 Kasım 2015)

<https://www.iskulttur.com.tr/yazarlar/ari-inan>(Erişim tarihi :12 Ocak 2017)

http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/o_k-ata_tarih.pdf(18 Şubat 2016)

<http://antropoloji.humanity.ankara.edu.tr/> (Erişim tarihi:10 Kasım 2015)

<http://www.ataturkinkilaplari.com/ak/140/butunleyici-ilkeler> (Erişim tarihi:13 Kasım 2015)

<http://www.ayintarihi.com/turkce/date/1956-11-12>(Erişim tarihi:13 Kasım 2015)

http://arkeotekno.com/hbr_133_alet-yapiminin-atasilevallois.html#.

Vf75ht_tmko (Erişim tarihi:20 Eylül 2015)

<https://www.vefathurriyet.com/demir-inan/> (Erişim tarihi:2 Haziran 2017)

<http://antropoloji.blogspot.com.tr>(Erişim tarihi:9 Kasım 2015)

<http://www.kultur.gov.tr/TR,96355/ankara---ii-turkiye-buyuk-millet-meclisi-cumhuriyet-muz-.html> (Erişim tarihi: 3 Aralık 2016)

<http://antropoloji.blogspot.com.tr/2012/10/kafatas-olcumu.html> (Erişim tarihi:23 Nisan 2016)

<http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-bolgeleri/selanik-vilayeti>
(Erişim tarihi:10 Eylöl 2017)

<https://gencbatitrakyaturkleri.tr.gg/Pomaklar-Oz-ve-Oz-Turktur.htm> (Erişim tarihi:12 Eylöl 2017)

<http://fizikciler.info.tr/index.php/13-fizikciler/103-prof-dr-demir-inan-1944-2014>.(Erişim tarihi 12 Ocak 2017)

<http://www.beycan.net/534/bulgaristan-turkleri-gercekten-turk-mu-balkan-topraklarina-nereden-ne-zaman-gelmislerdir.html> (Erişim tarihi:11 Eylöl 2017)

<http://www.tarihbilimi.gen.tr> (Erişim tarihi:1 Mart 2016)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c028/tbmm01028017.pdf> (Erişim tarihi:1 Haziran 2017)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007013.pdf> (Erişim tarihi:1 Haziran 2017)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c017/tbmm03017037.pdf> (Erişim tarihi:1 Haziran 2017)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c017/tbmm04017076.pdf> (Erişim tarihi:1 Haziran 2017)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c025/tbmm04025012.pdf> (Erişim tarihi:1 Haziran 2017)

<http://turkyurdu.com.tr/974/turk-ocaklarinin-egitim-ve-kultur-faaliyetleri-1912-1931.html> (Erişim tarihi 21 şubat 2016)

<https://www.turkocaklari.org.tr/turk-ocagi-tarihi/turk-ocaklarinin-kisa-tarihcesi-3496> (Erişim tarihi 21 Mayıs 2016)

<http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2015)

http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/basin_aciklamasi/1-25yk.pdf (Erişim tarihi 12 Kasım 2015)

http://unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/baskanlik_sunumu.pdf (Erişim tarihi: 12 Kasım 2015)

http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/bas%C4%B1n_aciklamasi/yonetmelik.pdf (Erişim tarihi 12 Kasım 2015)

http://konakgaziortaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/35/01/719937/icerikler/tarihce_562745.html(10 şubat 2018)

<http://www.dilderneği.org.tr/TR,456/a-dilacar.html> (11 şubat 2018)

<http://www.sozkimin.com/a/1516-herbert-george-wells-kimdir-sozleri-ve-hayati.html> (18 Mart 2017)

<http://cumhuriyettarihimiz.blogspot.com.tr/2015/08/cumhuriyetin-ilk-kadn-milletvekilleri-2.html> (Erişim tarihi:22 Nisan 2017)

<https://www.thefreelibrary.com/Afet+inan+Onculugunde+Kurulan+Kadinin+Sosyal+Hayatini+Arastirma+ve...-a095807492>(Erişim tarihi:23 Nisan 2017)

http://www.felsefe.gen.tr/filozoflar/francesco_guicciardini_kimdir.asp(Erişim tarihi: 24 Nisan 2017).

VIII. Sözlü Tarih Görüşmeleri

Arı İnan ile yapılan görüşme/mülakat, Ankara,

(Görüşme tarihi: 12 Ağustos 2014, 15.30.)

ÖZGEÇMİŞ

AD SOYAD:

İsmail Uzun

ANABİLİM DALI:

DEU Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

KİŞİSEL BİLGİLER:

Doğum yeri ve yılı: 06.01.1983- ELAZIĞ

EĞİTİM:

Lise: Işıklar Hava Lisesi

Lisans: Hava Harp Okulu Endüstri Mühendisliği Bölümü

Yüksek Lisans: DEU Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

İŞ/İSTİHDAM:

Askeri Personel

MAKALE/BİLDİRİ:

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(Ulusal Hakemli Dergi):Cilt:3, Sayı:1(Haziran 2017): “Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985”.

Kırıkkale Üniversitesi 1.Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Eğitim Kongresi(5-8 Ekim 2017):

1) Afet İnan ile Köy Geliştirme Projeleri Üzerine Bir Araştırma(A Research on Village Development Projectsby Afet İnan).

2) UNESCO Türkiye Milli Komisyonu On Yıllık (1950-1960) Eğitim Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi(Evaluation of the UNESCO National Commision for Turkey Ten Years(1950-1960) Training Activities.